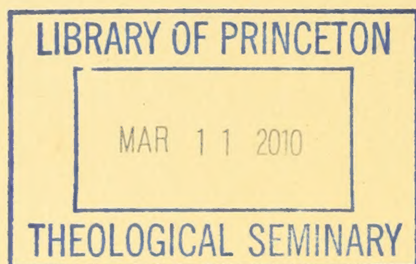

LIBRARY OF PRINCETON
MAR 11 2010
THEOLOGICAL SEMINARY

v. d. Bergh.

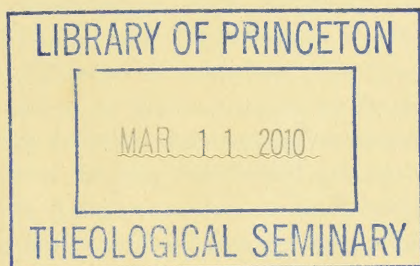
DE GEMEENE GRATIE.

Premie-Exemplaar.

DE GEMEENE GRATIE.

DOOR

DR A. KUYPER.

EERSTE DEEL.

HET GESCHIEDKUNDIG GEDEELTE.

LEIDEN. — D. DONNER.
1902.

VOORWOORD.

Geen grooter schade leed het Gereformeerde beginsel, dan door de gebrekkige ontwikkeling van het leerstuk der Gemeene Gratie. *Oorlog voor het behoud van de met moeite gewonnen positie, een rustelooze oorlog met de pen en met het zwaard, was hier oorzaak van. Reeds de worsteling om zich aan het kerkelijk monopolie van Rome te onttrekken eischte in Frankrijk, in de Nederlanden en in Schotland zoo ongelooflijke inspanning; en daarbij kwam voor West-Europa de Doopersche zij-beweging, voor Noord- en Oost-Europa de soms zeer felle tegenstand van Luthersche zijde, en op eigen bodem de Arminiaansche en Erastiaansche woeling. Zoo is het Gereformeerde kerkelijk, staatkundig en wetenschappelijk leven reeds in de eerste decenniën na zijn wondersnel opbloeien, hard in het gedrang gekomen, en toen de Gereformeerden in de Nederlanden en in Schotland ten slotte door kloeken weerstand hun bestaansvrijheid verzekerd hadden, was hun beste kracht uitgeput en sloop met den gewonnen welstand een weelde in, die hen ontmande en hun den zin ontnam voor het ideaal. Aldus verklaart het zich, hoe alle dogmatische kracht zich eerst saamtrok op eindelooze polemiek, en daarna verliep in mat herkauwen.*

Van dogmatische ontwikkeling is na 1650 noch in Zwitserland, noch in de Nederlanden, noch in Schotland sprake meer. Niet één oorspronkelijk talent is op leerstellig gebied na de eerste bloeiperiode meer opgestaan. De eens zoo frissche stroom van het Gereformeerde denken op godgeleerd gebied verzandt. Wat eerst breed en ruim was aangevat krimpt saâm in enghartig, echt Byzantijnsch napluizen, en dat dorre napluizen mist zelfs de veerkracht om op den wortel der Gereformeerde gedachte terug te gaan. In zijn bekrompenheid pluist men al voort aan de laatstelijk tegen het Arminianisme gevoerde polemiek, en merkt ternauwernood iets van de nieuwe tegenstellingen die opkomen. Zoo ging het verband met het verleden te loor en raakte men buiten de geestesbeweging van zijn tijd. Van invloed geoefend op dien tijd kon deswege geen sprake meer zijn. Het werd een zich opsluiten in engen kring, een zich stellen buiten de machtige levensbeweging, onderwijl de dorheid van het haarkloven in eigen boezem reactie in het gemoed wakker riep, en in allerlei secte

de niet langer te bezweren tegenzin tegen al zulke intellectualistische schriftgeleerdheid versplinterde wat in de 16de eeuw één was.

Thans is hierin, althans ten onzent een keer gekomen. Historisch onderzoek naar het Gereformeerde levensbeginsel ontwaakte, en zoo ontdekte men de heugelijke waarheid, dat de Gereformeerden in hun oorspronkelijken aanloop beginselen op den voorgrond hadden geschoven, die breed en logisch ontwikkeld, van zelf het aanzijn gaven aan een alomvattende levens- en wereldbeschouwing, die elasticiteit te over bezat, om ook in deze eeuw onze bewuste positie in het midden van het thans levend geslacht te bepalen. Wat eerst alleen historische waardij scheen te bieden, verkreeg dusdoende beteekenis voor het heden in hooge actualiteit. Op den voorgrond drong zich daarbij de vraag, in welke verhouding het Christelijke leven, gelijk wij dit verstonden, zich tot het leven der wereld in al zijn uitingen en schakeeringen had te plaatsen, en op wat wijs onze invloed op het algemeene leven, die eens zoo vér reikte, en sinds zoo jammerlijk te loor ging, herstelbaar was. Het antwoord op die vraag mocht niet uit loven en bieden opkomen, maar moest ontleend worden aan het Gereformeerde beginsel zelf, d.w.z. er moest worden onderzocht, welke scheppende gedachte oorspronkelijk voor de Gereformeerden, zoo theoretisch als practisch, hun verhouding tot het buiten-Christelijke leven beheerscht had. Alle Doopersche secte had zich stelselmatig geïsoleerd; in tegenstelling hiermede hadden de Gereformeerden de apostolische gedachte van „alles is het uwe en gij zijt van Christus" tot richtsnoer gekozen, en zich welbewust, met ongemeen talent, en met alles overwinnende veerkracht op het volle menschelijk leven, in het midden van de woeling der volkeren, geworpen. Deze in de historie van heel West-Europa scherp geteekende karaktertrek kon niet toevallig zijn. Deze karaktertrek moest zijn verklaring in een alles beheerschende grondovertuiging vinden, en onderzocht moest derhalve welke die leidende grondgedachte was.

Bij dit onderzoek bleek al spoedig met onbetwistbare duidelijkheid, dat deze grondgedachte bloot lag in het leerstuk der Gemeene Gratie, rechtstreeks afgeleid uit de Souvereiniteit des Heeren, die voor alle Gereformeerde denken de wortelovertuiging is en blijft. Is God Souverein dan moet *zijn heerschappij over* alle *leven gaan, en kan zij niet binnen de kerkwanden of der Christenen kring besloten zijn. De buiten-Christelijke wereld is niet aan satan, is niet aan den gevallen mensch, is niet aan het toeval overgelaten. Gods Souvereiniteit is ook in dat ongedoopte wereldleven groot en alles beheerschend, en daarom kan Christus' kerk op aarde, daarom kan Gods kind zich niet kortweg uit dit leven terugtrekken. Werkt zijn God in die wereld, dan moet in die wereld ook zijn hand aan den ploeg worden geslagen, en moet ook daarin de Naam des Heeren worden verheerlijkt.*

Zoo kwam mitsdien alles aan op een doen herleven van de rijke grondgedachte die in het leerstuk der Gemeene Gratie belichaamd was.

Tot scherpe formuleering van dit leerstuk zal het eerst later kunnen komen. Wat allereerst geschieden moest, was, dat alle historische en leerstellige stof die op dit leerstuk betrekking heeft, met eenige zorg werd bijeenverzameld, en onder de heerschappij van het beginsel geordend. Van die taak poogde ik mij in het werk over de Gemeene Gratie, *dat hiermede aan de Gereformeerde kerken in alle landen wordt aangeboden, naar vermogen te kwijten. Volledigheid en goede ordening der stof was hier hoofdzaak. Het moest blijken van wat verre strekking voor geheel het leven deze Gereformeerde grondovertuiging was. Ik deelde daarom de stof in drie deelen. Eerst moest voorwerpelijk de Gemeene Gratie in haar opkomst en werking getoond. Daarna moest op dit voorwerp zich het godgeleerde denken richten, en leerstellig worden toegelicht wat eerst zakelijk als bestaande was aangewezen. En eindelijk moest in het derde of practische deel de beteekenis van dit leerstuk voor het leven aan het licht treden.*

Zoowel het geestelijk als het kerkelijk isolement is anti-Gereformeerd, en dan alleen zal dit werk het door mij beoogde doel treffen, zoo het dit isolement breekt, zonder, wat God verhoede, ook maar iemand te verleiden tot een zich verliezen in die wereld, die niet hem, maar die hij in de kracht Gods beheerschen moet.

1 Augustus 1902. *KUYPER.*

VAN DE GEMEENE GRATIE.

EERSTE GEDEELTE.

HET GESCHIEDKUNDIGE DEEL.

I.

Inleiding.

> **Toen de lankmoedigheid Gods eenmaal verwachtte, in de dagen van Noach.** 1 PETR. 3 : 20a.

De eerste roepstem, die *De Heraut,* bij zijn verschijnen in 1878, door het land deed weerklinken, betuigde aan ons volk opnieuw de Calvinistische belijdenis onzer vaderen: *dat de genade particulier is.* Van dàt punt uit is toen de strijd voor de eereherstelling der Gereformeerde waarheid aangebonden, en met dank aan Hem, wien alleen de eere zij, mag thans, na drie *lustra,* beweerd, dat die strijd doel trof. Dat hoofdbolwerk onzer verdediging, toen nog zoo bedreigd, ligt thans weer veilig. Een doel vooral daardoor bereikt, dat we van meet af het middelpunt onzer Gereformeerde belijdenis, t. w. het *particulier karakter der genade,* zijn vereischten achtergrond deden vinden, eerst vlak er achter, in de *Verbondsleer,* en daarachter weer in de *Gemeene gratie.*

Ge hebt met den *enkelen mensch* te doen, met den te zaligen *persoon,* met den *eenling* die ter heerlijkheid ingaat; en bij dien eenling, als kind van God, kunt ge de gouden schalmen des heils niet om de ziel slaan, tenzij die gouden keten tot hem neerdaalt uit persoonlijke, vrijmachtige *Verkiezing.* Daarom blijft de souvereine vrijmacht Gods die *verkiest* dien Hij wil, en *verwerpt* dengene wiens Hij zich niet ontfermt, het hart der kerk, het *cor ecclesiae,* dat de Gereformeerde kerken tot aan de wederkomst des Heeren zullen vasthouden, op straffe van zelfs vóór het *Maranatha* van deze aarde te verdwijnen. Dit is en blijft deswege het middel-

punt onzer belijdenis, de betuiging, die we op gezag van Gods Woord, bezegeld door persoonlijke ervaring, voor aller oor uitroepen, *dat de genade particulier is.*

Maar datzelfde kind van God is nog iets anders dan een eenling en een persoon op zichzelf. Hij is ook opgenomen in een *gemeenschap*, lid van een *lichaam*, deelgenoot in een *kring*, besloten in een *organisme*, en die waarheid is het, die de *leer der Verbonden* op den voorgrond stelt en weer tot haar recht doet komen. Zonder de leer van het *Verbond* is de leer der *Verkiezing* verminkt, en het harde, bange gemis aan geloofsverzekerdheid is de gerechte straf, die deze verminking van de waarheid Gods achtervolgt. De Verkiezing alleen, afgescheiden van de belijdenis des Verbonds, poogt den Heiligen Geest te grijpen, zonder den Zoon te eeren, en de derde Persoon in het Drieëenig Wezen laat die eereschending van den tweeden Persoon niet toe. De Christus zelf betuigde: de Heilige Geest „zal het *uit het mijne* nemen en het u verkondigen", en zoo ge u vermeet deze Goddelijke ordinantie te verkeeren, kunt ge den pijnlijken ernst niet ontgaan, waarmeê die onwrikbare ordinantie zich in uw zielsbenauwdheid wreekt. Daarom komt de vrijmachtige persoonlijke Verkiezing in de Heilige Schrift nooit anders voor dan met den achtergrond der *Verbondsgenade*. De *enkele*, de *eenling* moet zich ingeschakeld weten in de *gemeenschap* der heiligen. Persoonlijk zijn we verkoren, maar ook saam ranken in den éénen Wijnstok, leden van hetzelfde Lichaam. En daarom wordt de belijdenis van de particuliere, de persoonlijke genade onwaar en onschriftuurlijk, tenzij ze tot achtergrond hebbe de leer der *Verbonden*.

Doch ook hierbij blijft het niet.

Ook het *Verbond* Gods in den Middelaar heeft op zijn beurt weer een achtergrond in het werk der oorspronkelijke *Schepping*, in het bestaan der *wereld*, en in het leven van ons *menschelijk geslacht*. De kinderen Gods als *eenlingen* behooren tot de *gemeenschap* der heiligen, maar ook die gemeenschap der heiligen bestaat uit kinderen *der menschen*, die uit een vrouw, door den wil des mans, geboren, en hierdoor ingeweven en ingeschakeld zijn in heel dat leven der menschen, dat in het Paradijs zijn oorsprong nam, en ook na den afval van God, in misvormde gestalte, wordt voortgezet. Noch uw verkiezing noch uw aanhoorigheid tot de *gemeenschap* der heiligen, vernietigt in u *den mensch*, of heft het leven in huisgezin, vaderland en wereld voor u op. Er zijn dus niet *twee*, maar *drie* stukken, waarmeê ge hier rekenen zult. Ten eerste uw *persoonlijk* leven, ten tweede uw ingelijfd zijn in het *Lichaam* van Christus, en ten derde uw bestaan als *mensch*, d. i. uw opkomen door *menschelijke geboorte*, uw lid zijn van het *menschelijk geslacht*. Drie stukken, die onze Heidelbergsche Catechismus, als uitstraling van Gods Drieëenig Wezen, aldus onderscheidt: Ten eerste: *Van God den Heiligen Geest*, en onze Heiligmaking. Dat is het

streng *persoonlijke* in de toebrenging van Gods kind. Eerst in die *heiligmaking* wordt hem zijn persoonlijke verkiezing tot zekerheid. Ten tweede: *Van God den Zoon,* en onze Verlossing. Dat is de belijdenis van het *Genadeverbond,* van het Hoofd des *Lichaams,* van het éene bloed, waarin *alle* verzoening is. Maar ook ten derde: *Van God den Vader,* en onze Schepping. Dat is onze oorsprong uit het Paradijs, ons opgekomen zijn uit het natuurlijk leven, ons ingeschakeld zijn als *menschen* in het leven van ons *menschelijk geslacht.*

Natuurlijk neemt de Catechismus de orde, de opeenvolging, hier omgekeerd, omdat het met onze Schepping begon; en alzoo tevens naar de heilige orde in het Goddelijk Wezen: Eerst de Vader, uit dien Vader de Zoon eeuwiglijk gegenereerd, en van Vader en Zoon de Heilige Geest van eeuwigheid uitgaande. En zoo werd het dan, eerst van onze *schepping,* daarna van onze *verlossing,* en ten slotte eerst van onze *heiligmaking.* Maar voor het besef van Gods kind, dat in zich zelven inkeert, en nadenkt over het verloop van zijn zielsleven, en deswege afrekent van het punt, waarop hij nu staat, is de gang dien de bevinding en herinnering neemt, juist omgekeerd. Hij bekent God den Heiligen Geest, die hem van zijn persoonlijke verkiezing verzekert, en alzoo bekennen doet *dat de genade particulier is.* Die geloofsverzekerdheid echter vindt hij niet dan in den Christus, zich nu wetende een lid van het Lichaam, in de gemeenschap der heiligen, en alzoo gaat de heerlijkheid van *het Verbond* voor hem op. Maar ook daarbij blijft hij niet staan. Over dat verbond ziet hij achterwaarts op zijn oorsprong, op zijn geboorte, op zijn afkomst, op de wereld terug, waarin hij als mensch onder de menschen omwandelt, en zoo komt hij tot die *derde* belijdenis, niet alleen dat de genade particulier is, en dat die particuliere genade in de banden des Verbonds ligt ingewikkeld, maar ook dat zijn God tot voor zijn schepping en tot achter zijn schepping is, en dat hij kunstiglijk en wonderlijk door de eigen hand van zijn God in zijns moeders ingewand is geborduurd. Dat is *God den Vader* belijden; en met voller toon dan ooit, weerklinkt nu het roemende geloof van zijn lippen: „Ik ben verkoren, ik ben in Christus, en daarom geloof ik, nu eerst diep en vol, in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde, Schepper ook van mijn wezen, naar lichaam en naar ziel."

Doch hier juist schort iets.

Tusschen de Scheppingsheerlijkheid in het Paradijs, en zijn eigen geboorte, ligt *de afval,* en zoo rust op die wereld, en op dat menschelijk leven in die wereld, en op zijn eigen aanhoorigheid tot die van God vervreemde wereld, een schaduwe als des doods. De lijn der genade schijnt afgebroken. Die *genade* is particulier in zijn *persoonlijke* Verkiezing; die

genade is organisch werkend in het *Verbond;* maar die *genade* stuit in het derde stuk op het verbroken en geschonden Scheppingswerk. De lijn schijnt niet door te loopen. En daarom nu moet zich, niet alleen achter de *particuliere genade* de *Verbondsgenade,* maar ook achter die Verbondsgenade nog weer ter derde instantie de *algemeene genade* komen uitbreiden. Drie uitstralingen alzoo van de genade Gods: een genade die u *persoonlijk* geldt, een genade die u *met al Gods heiligen* in het Verbond gemeen is, maar ook in de derde plaats een genade Gods die u, als mensch, gemeen is *met alle menschen.* Eerst zoo blijft er niets of het geeft Gode eere. Uw persoonlijke zaligheid louter vrucht van vrijmachtige genade. Uw bloeien als rank, met de heilige ranken, op den Wijnstok, door niets dan vrijmachtige genade u toegekomen. Maar nu ook uw opkomen in dat heil *als mensch,* krachtens uw afkomst, door uw geboorte en heel uw menschelijk leven, een gave, een gifte, een uitwerking *van diezelfde genade uws Gods.* Niet bij uw geloofs*verzekering,* niet bij de *doorbreking* van uw geloof, zelfs niet bij de inschepping van het geloofs*vermogen* in uw ziel staan blijven, maar ook achter bekeering en wedergeboorte tot in uw *natuurlijke* geboorte teruggaan, om ja, eigen zonde en de schuld, de doodschuld van uw geslacht te beweenen, maar toch, om ook in diezelfde geboorte groot te maken de genade uws Gods. Drie keursteenen van genade alzoo. De éene geheel persoonlijk, de witte keursteen, waarop een naam gegraveerd staat, die alleen Gode en uzelven bekend is. Dat is de gansch *particuliere* genade. De tweede een keursteen van *Verbondsgenade,* een zalig goed u *gemeen met al Gods kinderen.* En de derde een keursteen van algemeene menschelijke genade, u omdat gij kind des menschen zijt toegekomen, en u, niet alleen met al Gods kinderen, maar met *alle kinderen der menschen gemeen.*

Van dit derde stuk zal deze nieuwe artikelenreeks handelen, om alzoo de beide vroegere reeksen over de *Particuliere genade,* en de *leer der Verbonden,* aan te vullen. Eerst als èn de *Particuliere,* èn de *Verbonds-,* èn de *Algemeene genade,* in wezen, strekking en samenhang doorzien zijn, vindt uw naar eenheid zoekend denken rust. Dat we desniettemin de uitdrukking: *algemeene genade* meden, en „*gemeene gratie*", d. i. „gratia communis", boven deze reeks als titel schreven, is ter afsnijding van misverstand. Zoo licht toch kon het vermoeden insluipen, alsof we nu toch weer bedoelden, dat de genade aller was, en alzoo het vaste fundament, dat de genade *particulier* is, weer poogden los te wrikken. Er wordt van dat „algemeene" genade zoo licht misbruik gemaakt, alsof er *zaligmakende* genade mee bedoeld ware, en dat is toch volstrekt *niet* het geval. „Zaligmakend" in volstrekten zin is alleen de particuliere, persoonlijke genade,

en zelfs aan de Verbondsgenade komt deze eerenaam niet dan met zeker voorbehoud toe. Doch waar de Verbondsgenade althans nog zaligmakend van natuur en strekking is, mag zelfs dit niet eens van de *algemeene* genade worden uitgesproken. Om dit kras en scherp te doen uitkomen, zij hier aanstonds opgemerkt, dat tot op zekere hoogte *ook de dieren* in de „algemeene genade" deelen. Zie het maar in Gen. 9:9 en 10. De algemeene genade is, met verschil van graad, het deel van *alle* menschen, ook van de verst afgedoolden, in hun consciëntie geheel toegeschroeiden, en voor eeuwig verlorenen. Ze draagt op zichzelve geen enkele zaligmakende kiem in zich, en is daarom van een *geheel andere natuur* dan de particuliere of de Verbondsgenade. En daar dit nu, bij het spreken van „algemeene genade" vaak uit het oog wordt verloren, scheen het, ter voorkoming van misverstand en verwarring veiliger, om in den titel de anders wel wat verouderde uitdrukkingswijze te doen herleven, en het *communis gratia* der eens Latijn sprekende godgeleerden, over te zetten door: *Van de gemeene gratie.*

Dat dit onderwerp voor de behandeling eigenaardige moeilijkheden oplevert, weet de kenner, en heeft zijn gereede oorzaak. Dit onderwerp genoot namelijk oudtijds nimmer de eere eener afzonderlijke behandeling. Onder de verschillende hoofddeelen waarin men de leerstellige Godgeleerdheid placht in te deelen, was er geen met dit opschrift. Men handelde van de Heilige Schriftuur, van God, van de Besluiten, van de Schepping, van de Zonde, van den Christus, van de Verlossing, van de Kerk, van de Sacramenten, van de Overheid en van de Laatste dingen, maar een afzonderlijk hoofddeel dat van de *algemeene genade,* of de *gemeene gratie* handelde, kwam niet voor. En toen, op Calvijns voetspoor, vooral de aandacht der Gereformeerde godgeleerden meer bijzonderlijk op dit uiterst belangrijke onderwerp gevestigd werd, hebben ze er de hoofdtrekken wel van uitgewerkt, maar zonder er een afzonderlijk hoofdstuk van te maken. Meest bespraken ze het nog bij de „deugden der Heidenen," de „burgerlijke gerechtigheid," de „natuurlijke Godskennis" enz.; maar zonder ooit al de verschillende stukken, die tot dit onderwerp behooren, in éene ordelijke, saâmhangende bespreking saâm te vatten. Ook onze Catechismus handelt er niet afzonderlijk van, en dit belette weer, dat in *E Voto* deze „gemeene gratie" in een eigen groep artikelen kon worden afgedaan. Al is dan ook sinds 1878 telkens en gedurig door ons op deze „gemeene gratie" gewezen, en al namen we met dankzegging en belangstelling kennis van de welgestoffeerde redevoering over „de Algemeene Genade" in 1894 door Dr. Bavinck uitgegeven, in *samenhang* behandeld en eenigszins *volledig* uiteengezet, is dit gewichtig onderwerp dusver nog niet. Ons blijft

dus niet anders over, dan ditmaal onzen eigen weg te banen, allerminst met de pretentie, alsof hiermeê dit stuk der Dogmatiek voorgoed zou worden afgedaan; maar om, wijl dit onderwerp zoo diep in het leven en in onze tegenwoordige worstelingen ingrijpt, althans een eerste proeve van behandeling te leveren, die later tot meer uitgewerkte en afgeronde leerstellige behandeling zal kunnen leiden.

Onder de „deugden Gods" is het zijne „*lankmoedigheid*" die in deze „gemeene gratie" wel niet wordt uitgeput, maar toch op aangrijpende wijze verheerlijkt wordt. Gods heiligheid en majesteit reageert tegen alle zonde, niet slechts ten deele, maar volstrektelijk, in den meest absoluten zin. Ging nu dit inwerken van Gods heiligheid tegen de zonde op staanden voet, voetstoots, in al zijn verschrikkelijkheid door, zoo zou er geen „gemeene gratie" zijn. Maar nu is de Heere onze God, niet enkel *heilig*, maar in zijn heiligheid tevens *lankmoedig*, en het is uit die „lankmoedigheid" waarmeê het Goddelijk geduld van den Almachtige de zonde *tijdelijk* verdraagt, dat „de gemeene gratie" geboren werd.

Calvijn heeft in zijn *Institutie* II. c. 3 § 3 de diepe gedachte dezer „gemeene gratie" het klaarst uitgesproken, toen hij de vraag beantwoordde, op wat wijs we het feit te verklaren hadden, dat bij Heidenen en ongeloovigen zoo vaak in hooge mate rechtschapenheid en nobele zin uitblonk. De meesten, die zich hierover uitlieten, deden het steeds voorkomen, alsof dit feit bewijs leverde tegen de diepe en volstrekte verdorvenheid, waarin onze menschelijke natuur door de zonde verzonken was. „Ge lastert, zoo riepen ze, onze menschelijke natuur, zoo ge belijdt dat we door de zonde geneigd zijn tot alle kwaad en tot alle goed onmachtig. Die vele uitnemende Heidenen, die Christus niet kennen, en toch ons vaak beschamen, bewijzen het tegendeel. En ook de ongeloovigen, die in ons midden verkeeren, gaan vaak menig kind van God in stille, ernstige plichtsbetrachting voor." En hiertegen nu kwam Calvijn op. Dit zou, ja, zoo zijn, indien zulke mannen uit zichzelf zoodanig waren. Maar juist dit moet tegengesproken, en de verklaring veeleer hierin gezocht, dat er „te midden van het algemeen verderf zekere gemeene gratie of genade werkt, die de booze natuur wel niet reinigt, maar binnen in den mensch het uitbreken belet"; iets wat hij in de eerste Fransche uitgave reeds aldus uitdrukte: „Nous avons à considérer, qu'en la corruption universelle, dont nous avons parlé, la grace de Dieu a quelque lieu, non pas pour amender la perversité de la nature, mais pour la reprimer et restraindre au dedans". De latere Latijnsche uitdrukking is korter en krachtiger: *gratia, non quae illam purget, sed intus cohibeat.* Iets wat hij aan het slot van § 3 nog scherper herhaalt: „De verdorvenheid onzer natuur toomt God door zijn Voorzienigheid

zóó in, dat ze niet tot de daad kan uitbreken; maar zonder ze inwendig te zuiveren."

Hier nu ligt de wortel van de leer der „gemeene gratie", en tevens de verklaring, waarom ze een zoo onmisbaar stuk der Gereformeerde belijdenis uitmaakt. Ze is niet opgekomen uit wijsgeerige verzinning, maar uit de belijdenis van het doodelijk karakter der zonde. Aan dat doodelijk karakter der zonde hebben onze Gereformeerde vaderen steeds vastgehouden. „Van nature dood door de zonde en de misdaden" bleef aller getuigenis. Maar schijnbaar klopte dit niet op de werkelijkheid. Er was in die zondige wereld, ook buiten de kerk, zooveel schoons, zooveel eerbiedwaardigs, zooveel dat tot jaloerschheid verwekte. Dit stelde voor de keus, om òf al dit goede, tegen beter weten in, te loochenen, en met de Doopers af te dolen; òf wel, om den gevallen mensch als niet zoo diep gevallen voor te stellen, en alzoo te verdolen in de Arminiaansche ketterij. En voor *dien* tweesprong geplaatst, heeft nu de Gereformeerde belijdenis geweigerd één dier beide wegen in te slaan. Voor het goede en schoone buiten de kerk, onder ongeloovigen, in de wereld, mochten we het oog niet sluiten. Dit goede was er, en dat moest erkend. En evenmin mocht ook maar iets afgedongen op de volstrekte verdorvenheid der zondige natuur. Doch *hierin* lag de oplossing van deze schijnbare tegenstrijdigheid, dat er ook buiten de kerk, onder de Heidenen, midden in de wereld, genade werkte, genade niet eeuwig, noch tot zaligheid, maar tijdelijk en tot *stuiting van het verderf, dat in de zonde school.*

II.

Het uitgangspunt van het leerstuk.

> **Want dat zal Mij zijn als de wateren van Noach, toen Ik zwoer, dat de wateren van Noach niet meer over de aarde zouden gaan; alzoo heb Ik gezworen, dat Ik niet meer op u toornen, noch u schelden zal. JESAJA 54 : 9.**

Het vaste geschiedkundige uitgangspunt voor het leerstuk van de *gemeene gratie* ligt in de *Verbondssluiting van God met Noach, na den Zondvloed.* Op deze veelzeggende en beslissende gebeurtenis is in den lateren tijd niet genoeg de aandacht gevestigd. Men is te spoedig op Abraham en de Patriarchen overgegaan, en hierdoor is de gewichtige beteekenis van het Noachietisch Verbond eerst op den achtergrond geraakt, en daarna schier vergeten. De regenboog wordt al meer, zelfs door vrome

kinderen Gods, aangestaard en bewonderd, zonder dat de sprake des Verbonds er hun meer zoo krachtig uit toekomt. We moeten daarom beginnen met de hooge beteekenis van dat Noachietisch Verbond weer in duidelijker licht te plaatsen. Het moet weer voor ons opleven, ons weer toespreken, ons weer een wezenlijk bestanddeel worden van de genade Gods, die ook ons in stand houdt.

En dan sta op den voorgrond, dat het Verbond door God met Noach gesloten, in de Heilige Schrift allerminst als bijzaak voorkomt, en volstrekt niet terloops als een zaak van ondergeschikt aanbelang wordt afgedaan. Veeleer wordt de sluiting van het Noachietisch Verbond ons nóg plechtiger, nóg breedvoeriger, nóg omstandiger bericht dan de Verbondssluiting in het Paradijs of met Abraham. Het is niet slechts zijdelings dat er van een gesloten Verbond gerept wordt, maar de sluiting zelve en oprichting van het Verbond wordt als een historische gebeurtenis in het verhaal opgenomen; hetgeen God de Heere daarbij sprak en betuigde wordt tot in bijzonderheden medegedeeld; en het geheel wordt besloten met het aanwijzen van een teeken in de wolken, dat als heilig Verbondsteeken, eeuw in eeuw uit, aan de vastheid en waarheid van het Noachietisch Verbond herinneren zou. Duidelijk blijkt dus, dat de Heere onze God, toen Hij aan zijn kerk de Heilige Schrift schonk, de heugenis van deze Verbondssluiting voor de kerk aller eeuwen duidelijk heeft willen bevestigen; de omstandige kennis van deze gebeurtenis voor zijn kerk noodzakelijk heeft gekeurd; en gewild heeft, dat zijn kerk alle eeuwen door met de veelzeggende en rijke beteekenis van deze Verbondssluiting zou rekenen. Onze Heidelberger Catechismus heeft dit dan ook begrepen en zijn omschrijving van de Voorzienigheid Gods, dat „loof en gras, regen en droogte, en zooveel meer, ons niet bijgeval, maar van Gods Vaderlijke hand toekomen," blijkbaar aan Gen. 8 : 22 ontleend: „Voortaan zullen alle de dagen der aarde, zaaiing en oogst, koude en hitte, zomer en winter, en zoo ook dag en nacht niet ophouden."

Noach is feitelijk de tweede stamvader van ons menschelijk geslacht geworden. Niet dat hij Adam verving, want Noach zelf was vrucht van menschelijke teling, en niet rechtstreeks uit Gods hand voortgekomen. In Noach werkten reeds de aard en het karakter van zijn ouders of grootouders na, in Adam van niemand. Adam alleen was het loutere product van de Goddelijke scheppende verbeelding. Ook was Noachs vrouw niet uit hem, gelijk Eva uit Adam was, maar ook in haar werkten reeds voorgeslachten na, haar ouders, haar grootouders, haar voorouders. En wat alzoo van Noach en zijn vrouw geldt, geldt nogmaals van de vrouwen zijner zonen. Ook deze waren de afstammelingen en geestelijke erfgenamen van

vroegere geslachten, en brachten in Noachs huisgezin de nawerking van deze vroegere geslachten in. Noach met Adam op één lijn te willen stellen, is alzoo de ongerijmdheid zelve. Ze zijn wat hun oorsprong en het oorspronkelijke van hun verschijning betreft, eenvoudig voor vergelijking onvatbaar. In Adam is de bron, de oorspronkelijke fontein van alle generatie voor ons menschelijk geslacht; in Noachs gezin vindt ge de ineenvloeiing en kruising van velerlei reeds afgeleide beken. Met Adam is in ons menschelijk geslacht alleen de tweede Adam vergelijkbaar, de mensch uit den hemel, bij wien en in wien we nogmaals een geheel vernieuwden oorsprong vinden. Noach is onze tweede *stamvader,* niet een tweede *hoofd* van ons geslacht.

Maar ook al komt aan Noach slechts die meer bescheiden plaats toe, zooveel staat dan toch vast, dat de onderscheidene stroomingen van het menschelijk leven in haar uitvloeiing een oogenblik in hem tot stilstand kwamen, en zich van hem uit eerst weer verdeelden. Zoo ziet ge op de vlakten, die in het hoogland de hoogere bergtoppen van de lagere bergverheffingen afscheiden, niet zelden al de beekjes dier bergen in een klein blauwgetint meer, dat op die bergvlakte zich als een kom verdiepte, saamvloeien, om aan de andere zijde uit dat meer weer in twee, drie armen uit te vloeien, en hun weg te zoeken naar de vlakte omlaag. Bij Noach is alzoo een insnijding, en dat wel een hoogst gewichtige insnijding in het leven van ons menschelijk geslacht. Van wat daarachter ligt komt niets terecht dan wat in Noach en zijn vrouw en zijn schoondochters is opgenomen, en uit deze vijfvoudige vrucht van het voorafgaande menschelijk leven spruit de geheele daarna komende ontwikkeling van ons menschelijk leven voort. Noach met zijn acht zielen zijn geen *nieuwe* menschheid. Veeleer zijn ze slechts de voortzetting van het oorspronkelijk menschelijk geslacht; maar thans, nadat dit oude geslacht geweldiglijk door den Heere besnoeid, en tot op den wortel was afgesneden, zoodat er feitelijk niets dan deze vijf loten van overbleven in slechts *acht zielen gerepresenteerd,* die straks in drie hoofdstroomingen, door Sem, Cham en Japhet, het nieuwe leven van ons geslacht zullen doen uiteengaan. Zoo is de oude kerke Gods bij den Zondvloed niet afgesneden, om als een nieuwe formatie, in Noachs huisgezin, pas te beginnen; maar ze is uit het Paradijs naar Noach toe gekomen, door hem in de arke gedragen, uit die arke weêr op de aarde uitgegaan, en alzoo heeft ze in Noachs geslacht haar oorspronkelijk leven voortgezet. Alleen maar, ze is na den Zondvloed *in nieuwe conditie* opgetreden. Sem zal haar de tente spannen; Japhet eerst van haar afdolen om straks tot haar weder te keeren, en Cham zal haar zegen derven.

Ook met de toekomst der kerke Gods staat de oprichting van het Noachietisch Verbond dus wel terdege in verband, maar in verband door

de wijziging die ons algemeen menschelijk leven onderging. Er is toch in dit Noachietisch Verbond niets dat opzettelijk of bijzonderlijk van *zaligmakende* genade handelt. Van vergiffenisse van schuld en zonde, noch van belofte van kindschap en eeuwig leven is sprake. Er wordt geen heil aan enkelen toegezegd, maar de belofte Gods in dit Verbond strekt zich over *alle* kinderen der menschen uit. Het Verbond komt wel aan de kerk ten goede, en heeft zelfs, zoo ge wilt, wel den toekomstigen bloei der kerk ten doel; het wil de kerk mogelijk maken en haar een plaats der ruste verzekeren, maar van de kerk als zoodanig handelt het niet. Het handelt van den mensch *als mensch,* van den mensch in zijn saamleving op aarde met andere *menschen,* van den mensch in zijn verhouding tot de *dieren,* en van den mensch in zijn verhouding tot de vernielende elementen der *natuur.*

Na Noach is de toestand van heel onze aarde een andere dan daarvóór; en op die aarde is de toestand van ons menschelijk geslacht en van ons menschelijk leven een veelszins andere dan in de dagen toen de Zondvloed nog komen moest. Van wat daarachter ligt, weten we weinig af. We lezen van personen die bij de tien eeuwen oud werden, we lezen van uitbrekende ruwheid, we lezen van een vroom geslacht dat de vreeze des Heeren bewaarde, we lezen van een eerste ontwikkeling van menschelijke kunstvaardigheid, en ook lezen we van een bange crisis, die aan het goddelooze volk het overwicht schonk, en sinds de ongerechtigheid en den gruwel hand over hand deed toenemen. Ten slotte schijnt heel het menschelijk leven in brooddronkenheid, wellust en bloedvergieting te zijn ondergegaan, tot, na Henochs wegneming, nog alleen in Noachs huisgezin de dienst des Heeren heilig bleef. Maar bij die algemeene trekken blijft het. Veel bijzonderheden worden ons niet gemeld. Er is geen stoffe voorhanden, die onze verbeelding kan voeden. Wat de eerste hoofdstukken van Genesis u bieden, is geen interessant verhaal, om uw nieuwsgierigheid te boeien, maar een teekening vol ernst in groote lijnen, in breede trekken, om u als kind des menschen in uw menschelijk besef neer te werpen. Zóó heerlijk was het Paradijs ontsloten, zóó overrijk door God gezegend, en zie, dàt is het wat ons menschelijk geslacht uit zijn eigen boozen wortel had voortgebracht, tot ten leste het oordeel des Almachtigen komt, dat „*al* het gedichtsel des menschen te *allen* dage *alleenlijk* boos is." Alles spelt het u, als Hij die ons schiep niet tusschen beide treedt en een nieuwe orde van dingen, een nieuwen toestand in het leven roept, is de kerke weg, en gaat heel ons geslacht in den jammer van zijn eigen goddeloosheid onder. Nog slechts in één gezin de vreeze des Heeren bloeiende. Hoe lang moest het dan nog toeven, of ook dat ééne gezin zou in den algemeenen stroom verzwolgen zijn?

Wat er toen heeft plaats gegrepen, is niet met eenige juistheid vast te

stellen. Wat de Heilige Schrift ons desaangaande meldt, is vol majesteit uitgedrukt en in plechtige, indrukwekkende taal te boek gesteld, maar onthoudt zich van alle bijzonderheden. De overlevering der oudere volken meldt ons weinig meer dan de heugenis van een ontzaglijke gebeurtenis. En wat het onderzoek van deze aarde, van haar bodem, van haar bergen, van haar ingewand ons dusver geleerd heeft, zegt ons wel, dat er ontzettende veranderingen hebben plaats gegrepen, maar mist toch ook de aanschouwelijkheid, de nauwkeurigheid der historie. Zooveel intusschen staat vast, dat, ook al zweeg de Heilige Schrift van den Zondvloed, en al bracht de overlevering der volken er ons geen heugenis van, reeds de aanschouwing der aarde in de bergstreken, en het onderzoek van den bodem in schier alle landen ons de zekerheid zou geven, dat er geweldige omkeeringen op deze aarde hebben plaats gehad, die geheel de gedaante des aardrijks hebben gewijzigd, en zelfs de verhoudingen van klimaat geheel anders hebben doen worden.

Toen het Paradijs voltooid, en in dat Paradijs de mensch als heer der schepping gekroond was, zag God „dat alle ding *goed* was", en heel onze aarde, gelijk ze uit Gods hand was voortgekomen, moet dus oorspronkelijk het beeld hebben vertoond van een volkomene harmonie en volkomene zuiverheid. Maar die aarde is er niet meer, *die* wereld vindt ge niet. Vooral hij die de wilde, woeste bergstreken doorwandelen mag, ontvangt daarvan den diepsten indruk; want de verwoesting, waarvan die bergen, vooral in de hoogere sferen, getuigen, is schrikinboezemend en ontzettend. Zeker, er zijn ook in deze hooge bergstreken prachtige natuurtafereelen te bewonderen van verrukkelijke verhevenheid, maar meest uit de verte gezien, niet van nabij; en dan nog schier alleen in die hooge streken, waar de sneeuw- en ijsvelden de verwoesting, die er onder schuilt, door hun glanzig wit aan uw oog onttrekken. Doch waar dat kleed is weggenomen, en de naakte rots uitkomt, en het machtig berggevaarte u zijn lendenen ontbloot, daar staart ge op niets dan op verwoesting en ijzingwekkende wildheid, een bouwval van wat eens was, en het u in overweldigende sprake verkondigend, wat schrikkelijke uiteenscheuringen en verbrekingen van heel de aardkorst er moeten hebben plaats gegrepen, eer uit de harmonie der oorspronkelijke schepping deze majestueuse bouwval te voorschijn kwam. Nu laten we de natuuronderzoekers hierover hun gissingen en berekeningen maken, en prijs hebben ook wij voor de volharding en de schranderheid waarmee ze hun onderzoekingen in het ingewand der aarde voortzetten. Wat ons voor ons onderwerp thans alleen belang inboezemt, is, dat de feitelijke toestand van onze aarde hierin overeenstemt met wat de Heilige Schrift ons meldt, t. w. *dat onze aarde*

niet meer is, wat ze oorspronkelijk was, maar dat *geweldige omkeeringen* op haar oppervlakte hebben plaats gegrepen. Met name van twee zulke omkeeringen meldt ons de Heilige Schrift. In de eerste plaats is de oorspronkelijke toestand van het aardrijk gewijzigd terstond na *den Zondeval,* en ten tweede heeft die toestand een geweldige wijziging ondergaan door *den Zondvloed.*

Ook die eerste wijziging herinnert de Heilige Schrift ons niet dan zeer summierlijk, en alle teekening van de woede der elementen, die bij den Zondvloed zoo uitvoerig voorkomt, bleef in Gen. 3 uit. Ons wordt alleen gemeld: 1°. dat er over het aardrijk de vloek kwam; 2°. dat het plantenrijk doornen en distelen begon voort te brengen; 3°. dat in de wilde dieren een andere aard voer, en 4°. dat de schoonheid van het Paradijs onderging en verdween. Doch hoe kort dit ook wordt aangestipt, toch zegt het genoeg, om ons te doen vermoeden, dat er een geheele ommekeer in den toestand van deze aarde reeds toen moet zijn tot stand gekomen. Als de aard van het plantenrijk verandert, als de aard der dieren zoo belangrijke wijziging ondergaat, als de oorspronkelijke schoonheid van het Paradijs weggaat, en de vloek op de aarde wordt gelegd, dan zeggen deze korte trekken ons genoeg om ons te doen inzien hoe geheel andere verhoudingen in het leven traden, hoe er een geheel andere, zeer gewijzigde toestand ontstond, en hoe de aarde *na* en de aarde *vóór* den vloek eenvoudig niet te vergelijken waren. De wereld, zooals God ze eens geschapen had, was in den vloek ondergegaan, en een geheel andere, droeve, sombere gedaante van diezelfde aarde was tot aanzijn gekomen. Dit nu kan uiteraard niet anders dan door geweldige werkingen van de elementen tot stand zijn gekomen, en het vermoeden ligt voor de hand, dat we in de woeste tooneelen die de natuur thans nog in menige landstreek aanbiedt, o. m. ook de resultaten van wat toen plaats greep voor ons hebben.

Op die aldus ontredderde en verwilderde wereld heeft toen het geslacht geleefd, dat zich van Adam tot Noach heeft voortgeplant. Doch toen is er een *tweede* machtige onderstbovenkeering gevolgd, die nogmaals de toen bestaande aarde op geweldige wijze gescheurd, verbroken en in heel haar aanschijn gewijzigd heeft, en het is op die ten tweeden male verbrijzelde en omgebogen aardkorst, dat na den Zondvloed de tegenwoordige ontwikkeling van ons geslacht begonnen is. Dat bij deze tweede onderstbovenkeering het element van *het water* de hoofdrol heeft gespeeld, is uit het verhaal van den Zondvloed duidelijk, maar toch meldt ook datzelfde verhaal ons, dat de aardkorst zelve opnieuw gescheurd is; immers er staat ook bij „dat de fonteinen des grooten afgronds zijn opengebroken;" iets wat blijkbaar zeggen wil, dat geweldige massa's van onder de oppervlakte

der aarde schuilend water, door opscheuring van de aardkorst, met geweld naar buiten zijn gedrongen, en de oppervlakte der aarde hebben overstroomd. In hoeverre dit met een plotselinge, massale smelting van de ijsvelden, die het hoogland overdekten, gepaard ging, en of hieruit de schrikkelijke, alles vernielende plasregen zij te verklaren, is niet meer uit te maken. Genoeg, zoo we slechts weten, dat tijdens den Zondvloed op deze onze aarde ten tweeden male een alles omzettende, alles wijzigende dooreenwoeling der elementen plaats greep, en dat deze aarde, gelijk wij die kennen, eerst toen dezen vorm en de gestalte aannam, waarin zij zich thans aan ons voordoet. En terwijl alzoo dit aardrijk eerst door die twee onderstbovenkeeringen geworden is wat ze nu is, betuigt de Heilige Schrift ons beide malen iets waar de natuuronderzoekers uiteraard niets van weten, *dit* namelijk, dat èn die eerste èn die tweede onderstbovenkeering gewerkt is door *den toorn Gods* over de *zonde van ons menschelijk geslacht.* Nog eens ten derden male, zoo betuigt diezelfde Heilige Schrift ons, staat ons zulk een geweldige onderstbovenkeering te wachten, die in schrikkelijkheid nog de beide vorige zal te boven gaan, „als de hemelen, door vuur ontstoken zijnde, zullen vergaan, en de elementen brandende zullen versmelten” (2 Petr. 3:10). Doch die *derde* wereldcatastrophe komt niet, tenzij de ure gekomen is, dat het *Maranatha* ingaat, en het Teeken van den Zoon des menschen op de wolken zal gezien zijn. Ook zal die derde catastrophe hierin van de beide voorafgaande onderscheiden zijn, dat het resultaat der beide eerste niets dan verwoesting was, terwijl die laatste catastrophe juist strekken zal, om de harmonie der Schepping en met haar de heerlijkheid van het Paradijs te doen terugkeeren, ja, een heerlijkheid van *nog hooger orde* op deze aarde (dan een nieuwe aarde, onder een nieuwen hemel) te doen uitblinken.

Maar tot zoolang houdt de tegenwoordige toestand dezer aarde aan. Vóór die laatste ure komt geen nieuwe catastrophe. Wel komen plaatselijk beperkte wijzigingen en locale verwoestingen, vooral in landen en streken, waar de vulkanische bewegingen werken, nog steeds voor; maar wat sinds de dagen van Noach *niet* meer plaats greep, en tot op 's Heeren wederkomst niet meer zal plaats grijpen, is zulk een algemeene catastrophe als èn bij het intreden van den vloek, èn tijdens den Zondvloed, heel de gedaante van het aardrijk wijzigde. In hoeverre bij die twee machtige onderstbovenkeeringen ook een inwerking van andere hemellichamen op onze aarde plaats had, wordt ons niet bericht; maar wel wordt ons geprofeteerd, dat dit alzoo zijn zal bij de eindcatastrophe die eens komt. Dan zullen ook zon en maan en sterren in de algemeene beweging medewerken, gelijk ons dit èn in de profetie des Ouden Verbonds èn in de Openbaring van Johannes telkens betuigd wordt. Maar tot op dien dag zal, in het algemeen genomen, ook de verhouding van deze aarde tot het

firmament blijven wat ze nu is; gelijk dit duidelijk ligt uitgesproken in de belofte, dat zomer en winter, dag en nacht, zaaiing en oogst niet zullen ophouden. Er is alzoo sinds de dagen van den Zondvloed *een nieuwe stand der dingen* ontstaan, zoowel met betrekking tot de korst dezer aarde, als tot de atmosferische gesteldheid; en die toen ontstane stand der dingen wordt niet weer afgebroken, gelijk hij vóór dien tijd tweemalen afgebroken en veranderd was, maar zal onveranderd stand houden tot aan het einde der dingen en tot den ingang van dien nieuwen toestand, als eens de heerlijkheid des Heeren heel zijn schepping in ongestoorde harmonie vervullen zal.

En dit feit nu, deze bestendigheid van de thans bestaande orde van zaken voor wat heel ons aardrijk, en het menschelijk leven op dat aardrijk, betreft, is ons bezegeld in het *Noachietisch Verbond*. Tot op Noach golfde alles in gestadige onrust, en was der verandering onderworpen. De vloek werkte in toorne door. Maar bij Noach is die onrust in ruste verkeerd door een vrijmachtige daad van de goedertierenheid des Heeren. God heeft na den Zondvloed aan deze aarde zijn Verbond gegeven. Zijn Verbond aan deze aarde, zijn Verbond aan al wat mensch heet, zijn Verbond zelfs aan de dierenwereld en aan heel de natuur. Van Noach tot aan het *Maranatha* gaat het, voor het uitwendig bestand der dingen, nu in ongestoorde bestendigheid, rust en orde door. Aldus is het bestel des Heeren. Aldus is zijn vrijmachtig welbehagen. En opdat wij, kinderen der menschen, de rust, den vrede en de kalmte smaken en genieten zouden, die in deze bestendigheid voor ons bereid was, heeft God de Heere niet alleen bij zich zelven voorgenomen, aldus te doen, maar ook dit zijn besluit aan Noach, en door Noach aan ons geopenbaard, en opdat het voor ons gewisse zekerheid zou hebben, dit zijn besluit in een Verbondsbelofte voor ons vastgelegd en ons bezegeld. Het is uit dien hoofde op Noach, dat we voor den stand van ons menschelijk leven in alle ding hebben terug te gaan. Dáár, bij Noachs altaar, na den Zondvloed opgericht, en door het offerbloed geheiligd, ligt het groote, machtige, alles beheerschende uitgangspunt voor heel de ontwikkelingsgeschiedenis van ons menschelijk leven, en het is door dat uitgangspunt bij Noach, dat de *gemeene gratie*, die in het Paradijs begon, haar meer vaste gestalte verkreeg.

III.

Het Noachietisch Verbond niet particulier.

Dan zal Ik gedenken aan mijn verbond, hetwelk is tusschen Mij en tusschen u, en tusschen alle levende ziel van alle vleesch; en de wateren zullen niet meer wezen tot eenen vloed, om alle vleesch te verderven. GEN. 9 : 15.

De vér reikende beteekenis van het aan Noach gegeven *Verbond* vereischt thans geen nader betoog meer. Ons bleek toch, dat deze beteekenis geen mindere is, dan dat de tegenwoordige stand van onze aarde, en van ons menschelijk leven op die aarde, van den Zondvloed af tot op de Wederkomst van Christus, in dit Genadeverbond met Noach den grondslag voor zijn vastigheid en duurzaamheid bezit. De zekerheid, dat het vóór de wederkomst des Heeren *niet* nogmaals tot een gewelddadige losscheuring van den bodem der aarde komen zal, staat in dit Noachietisch Verbond steeds op den voorgrond. Sterk vooral komt dit uit in Jesaia 54 : 9, waar de God Israëls betuigt: „Want dat zal Mij zijn als de wateren van Noach, toen Ik zwoer, *dat de wateren van Noach niet meer over de aarde zouden komen.* Alzoo heb Ik gezworen, dat Ik niet meer op u toornen of u schelden zal". En dat dit niet uitsluitend op een overspoeling van deze aarde door een watervloed, maar in het gemeen op een algemeene verwoesting doelt, blijkt wel uit wat er in vs. 10 op volgt over „de bergen die wijken en de heuvelen die wankelen" zullen. De vloed van het water staat op den voorgrond, en het feit moet dus aangenomen, dat ten slotte de alles wegsleurende overmacht en het alles vernielend geweld van het water het schrikkelijkst en het bangst geweest is; maar even duidelijk weerklinkt nog door heel de Schrift de heugenis aan bergen die losgewrikt en verzet werden, aan bergtoppen die huppelden en bewogen werden, en evenzoo aan dalen die oprezen uit de diepte en aan bloeiende velden die straks verzengden en verdorden tot een woestijn.

Een zinspeling die bij de teekening van het einde der dingen terugkeert. Ook met het oog toch op dat einde spreekt Jezus van „bergen die op menschen vallen" en van „heuvelen die hen bedekken zullen," en getuigt het apostolisch woord, dat de aarde nogmaals „zal bewogen worden," en dat „de elementen der aarde zullen versmelten." Wie dan ook uit de Schrift saamleest, wat daarin voorkomt over de beweeglijkheid der bergen, over de inzinkingen en verheffingen van den bodem der aarde, over de gedaanteverwisseling van vruchtbaar land in dorre wildernis, en over de veranderingen die in de elementen der aarde kunnen plaats grijpen, vindt

die Schrifttaal geheel in overeenstemming met de tooneelen van schrikkelijke woestheid, die nog in tal van streken van vroegere catastrophen getuigen. De voorvechters van de water- en van de vuurtheorie, Neptunisten en Plutonisten, kunnen zich om strijd op de Schrift beroepen, en het Noachietisch Verbond zou Gode-onwaardig geduid worden, zoo men er in las, dat ons wel geen zondvloed meer wachtte, maar dat een even schrikkelijke catastrophe door *andere* elementen of uit andere oorzaak ons nog elk oogenblik overkomen kon. Rust, zekerheid en vertrouwen geeft het Noachietisch Verbond aan de kinderen der menschen dan eerst, als ge het in zijn breede, volle beteekenis opvat, dat zulk een geweldige onderstbovenkeering, als toen voorgekomen was, en nogmaals met het laatste oordeel staat te wachten, voor dien tusschentijd door de stellige belofte Gods is uitgesloten, en ons dus niet meer te wachten staat.

Intusschen rijst met opzicht tot dit Noachietisch Verbond een ernstige bedenking, die onder de oogen moet gezien. Reeds in de dagen onzer vaderen toch is de vraag opgeworpen, of ook dit Verbond, als dragende het karakter van een verbond *der genade*, niet beschouwd moet worden, als enkel met de geloovigen gesloten, zoodat het de wereld in het gemeen niet aanging. Met name Pareus, Perkins en Maestricht hebben zich in dien zin uitgelaten, en ook Rivet gebruikt een uitdrukking, die den schijn doet ontstaan, als stond hij in dit zelfde gevoelen [1]). Voor zoover de door ons hier gegevene voorstelling met deze opvatting niet overeenstemt, maar de oudere zienswijze van Calvijn volgt, dient hier derhalve rekenschap gegeven van het goed recht, waarmede wij deze engere opvatting verwerpen. Calvijn zegt in woorden voor geen tweeërlei duiding vatbaar: „Het is buiten kijf, dat hier deze genade Gods zich uitstrekt tot *al* Noachs nakomelingen. Het is geen *bijzonder* Verbond..., maar zulk een, dat aan alle volken gemeen is, en door alle eeuwen tot aan het einde der wereld stand houdt”. Zijn uitdrukking: *Foedus omnibus populis commune*, d. i. een verbond van gratie gemeen aan alle volken, beslist hier. Uit de keuze dier woorden blijkt toch, dat Calvijn het Verbond met Noach niet als „zaligmakend” verstaat, maar als doelende op een goedertierenheid Gods, waarvan alle kind des menschen, onder alle volk, door alle eeuw, tot op Christus' wederkomst, het profijt heeft.

Aan het betoog, dat we ons metterdaad in het voetspoor van Calvijn

[1]) Rivet, *Opera Omnia*, I, p. 218b, merkt intusschen alleen op, dat ook dit Verbond niet alleen het tegenwoordige, maar ook het toekomende leven op het oog had, en niet enkel sloeg op voorbijgaande, maar ook op blijvende goederen. Over het vraagstuk ten principale laat hij zich niet uit.

bewegen, behoeft alzoo geen woord meer gespild. Reeds deze enkele aanhaling uit zijn commentaar is hier afdoende, en de nauwkeurige herlezing van geheel zijn uiteenzetting over dit Noachietisch Verbond (zie Ed. Strasb. Tom. XXIII. p. 147 v.v.) heft allen twijfel dienaangaande op. De fout der lateren was, dat ze aan de duidelijke bewoordingen der Heilige Schrift geen genoegzaam recht lieten wedervaren, te uitsluitend op de kerk, en te weinig op het algemeene menschelijke leven zagen. Iets wat daarom hier te meer in het oog springt, omdat de woorden des Heeren in Gen. 9 zoo omstandig, zoo alle misverstand afsnijdende, en zoo onverbloemd zijn, dat zelfs de mogelijkheid van een andere opvatting, door wie deze woorden ernstig indenkt, is buitengesloten. Het zijn toch de woorden Gods in den *eersten* persoon, die ons hier worden medegedeeld, en nu zegt God, niet enkel tot Noach, maar tot Noach en zijn *drie zonen,* dus niet alleen tot Sem, maar ook tot Japhet en Cham, en zulks met inbegrip van Japheths en Chams *nakomelingen:* „Ik, zie Ik richt mijn verbond op met u en met uwen zade na u." Ware het nu nog een verbond geweest met Noach alleen opgericht, zoo kon men nog zeggen, dat de woorden: „en met uwen zade na u," alleen op Noachs *geestelijke* nakomelingen doelden. Maar deze uitlegging is nu onmogelijk. Immers de Heere God spreekt hier niet tot Noach alleen, maar tot vier personen, t. w. tot Noach, Sem, Cham en Japheth. Eigenlijk had er dan ook moeten vertaald worden: „Ik richt mijn verbond op met *ulieden* en met *ulieder* zaad na *ulieden.*" In den oorspronkelijken tekst toch staat, zoowel *u* als *uw zaad,* niet in het enkelvoud, maar *in het meervoud,* en heel de voorstelling, die op Zondagsscholen en catechisatiën gangbaar is, als sprak God hier alleen tot Noach, is valsch. Uitdrukkelijk en met zoovele woorden, spreekt God hier dus uit, dat Hij dit verbond opricht, niet enkel met de geloovigen, noch ook enkel met Sems nakomelingen, maar evenzoo met Japheth en Cham, en de nakomelingen van dezen. Juist wat Calvijn zegt: „Een verbond van gratie, aan *alle* volkeren en natiën *gemeen.*" En als hadde God voorzien, dat hier desniettemin misvatting zou insluipen, voegt Hij er als ter nadere bepaling nogmaals letterlijk aan toe: „*en met alle levende ziel, die met u is, van het gevogelte, van het vee, en van alle gedierte der aarde* MET *ulieden van allen die uit de arke gegaan zijn, tot al het gedierte der aarde toe.*" Iets wat in vs. 12 nogmaals in dezer voege herhaald wordt: „Het verbond, *dat Ik geef tusschen Mij en tusschen ulieden en tusschen alle levende ziel, die met u is, tot eeuwige geslachten.*" Ja, als om het nòg concreter uit te drukken, en helder te doen uitkomen, dat dit Verbond wel wezenlijk ons menschelijk leven op deze aarde geldt, staat er in vs. 13: „Het Verbond tusschen Mij *en tusschen de aarde*", en in vs. 15, 16 en 17 wordt het nog driemalen herhaald: „Het Verbond hetwelk is tusschen Mij en *tusschen alle levende ziel van alle vleesch, die op de aarde is.*"

Tot *zesmalen* toe wordt het alzoo uitdrukkelijk in dit kort bestek uitgesproken, dat we hier *niet* staan voor een Verbond van *particuliere*, maar voor een Verbond van *gemeene* gratie; en het is bijna niet te verstaan, hoe men, in strijd hiermee, en deze stellige, tot zesmalen toe herhaalde uitspraak niet achtende, nochtans het *algemeen* karakter van dit Verbond heeft weggeredeneerd en bijna ontkend. Alleen *valsche geestelijkheid* bewoog hiertoe. Het woord van Jezus niet achtende, dat er zelfs „geen muschje op de aarde valt zonder den wil des hemelschen Vaders", kon men er niet inkomen, wat hier die zorge voor het gevogelte des hemels en alle gedierte der aarde beduidde. Vergetende wat de Evangelist Johannes ons betuigt, dat *alle dingen* door het Woord gemaakt zijn, en dat daarom in dat Woord het leven is, en dit leven het licht *der menschen*, kon men zich geen Genadeverbond anders dan van particuliere strekking denken, en vond in zijn beperkte voorstelling voor een Verbond van gratie met alle kinderen der menschen geen plaats. Dat we naar ziel *en lichaam* Jezus eigen zijn, drong met zijn gevolgtrekkingen niet in het besef door. En dat de godzaligheid niet alleen voor het toekomende, maar ook *voor het tegenwoordige leven* een vrucht der genade heeft, werd in zijn diepte niet verstaan.

Het is uit dien hoofde, dat wij met eenigen nadruk de volle Schriftwaarheid van het Noachietisch Verbond weer op den voorgrond schuiven, en Calvijns uitnemendheid ook hierin laten uitkomen, dat hij, zonder voor dit drijven eener eenzijdige geestelijkheid uit den weg te gaan, het opgericht zijn van dit Verbond met *alle* volkeren en natiën van den ganschen aardbodem, volmondig erkend heeft. Zelfs het gebruik van den naam waarmee het hoogste Wezen, dat het Verbond sluit, hier genoemd wordt, verbiedt ons de zaak anders op te vatten. Waar sprake is van het zaligmakend Verbond der particuliere genade, wordt in Gen. 3 de naam: HEERE gebezigd, en ook waar Sem den zegen van den Messias ontvangt, staat in Gen. 9:26 de naam: HEERE. Hier daarentegen bij het Noachietisch Verbond wordt, evenals bij den zegen van Japheth in vs. 27, die Verbondsnaam van *Heere* volstandig weggelaten, en staat overal alleen: GOD. Het is hier niet de HEERE, maar de *God* van alle vleesch die met alle vleesch het Verbond aangaat, en in dat Verbond een gelofte bezweert die zich metterdaad en gelijkelijk tot *alle* vleesch, tot „*al* wat adem heeft" uitstrekt. Zeer juist is dan ook de opmerking van Calvijn, dat de dieren hier daarom mede genoemd worden, omdat hier gehandeld wordt van den *levensadem* (vitalis spiritus) die ons met de dieren gemeen is. Dit Verbond geldt den stand en het bestaan van de aarde en den dampkring die deze aarde omsluit, en beide die aarde en die lucht is niet alleen aan de menschen,

maar met hen aan de dieren gegeven. Waar God derhalve breedvoerig ook de dierenwereld noemt en omschrijft, en de dieren met de menschen saam als de éene partij in het Verbond doet optreden, is juist door dat noemen der dieren zoo duidelijk mogelijk uitgewezen, dat hier een belofte aan de orde is, die niet het *geestelijk* leven van onze ziel, maar ons *uitwendig* bestaan in de wereld en op de aarde betreft.

Die belofte zelve doet dan ook de deur dicht. De belofte toch is duidelijk omschreven en sluit hoegenaamd niets geestelijks in. Ze houdt niets anders in, dan dit éene: „*De wateren zullen niet meer wezen tot een vloed, om alle vleesch te verderven*". Dit alleen. Niets anders. Er staat geen woord meer bij. Natuurlijk is de schrikkelijke massa waters, die eens alle leven hier verzwolg, na den Zondvloed niet vernietigd. Diezelfde massa waters bestaat nog, hetzij als grondwater ingedrongen in de oppervlakte der aarde, hetzij verzameld in de oceanen, die saâm drievierdedeel van de wereld omspannen, en op sommige plaatsen een diepte van over de zeven duizend meter hebben, hetzij vastgevroren in de gletschers op de bergen en in de ijsmassa aan Noord- en Zuidpool. Nog elk oogenblik konden alzoo deze wateren worden losgelaten; en dat ze nochtans elk in hun plaats blijven en deze wereld niet verzwelgen, *dat doet God*. Hij houdt die vreeslijke massa der wateren gebonden in de hand zijner almachtigheid. En Hij doet dit naar zijn raadsbesluit van algemeene gratie, ons bezworen en bezegeld in zijn Verbond met Noach, *en* zijn zonen.

Na echter dit duidelijk op den voorgrond te hebben gesteld, dient thans op een tweede punt gewezen, dat aan Pareus', Rivets', Perkins' en Maestrichts opmerking een betrekkelijk recht verleent. In Genesis 8 namelijk gaat aan de zegening van Noach en de sluiting van het Verbond, een andere handeling vooraf, die wel terdege op het *particulier* Genadeverbond ziet. In *dit* verhaal nu wordt het Eeuwige Wezen niet met den Scheppersnaam als *God,* maar met den Verbondsnaam van Heere, tot drie malen toe, genoemd. Dit *eerste* bericht spreekt van *geen* nieuwe Verbondssluiting. We lezen alleen dat Noach den Heere zijn dankoffer bracht, dat de Heere dit van zijn dienstknecht aannam, en dat Hij alsnu tot zich zelven, *niet* tot Noach, sprak. — Men leest hier wel meestal over heen, als ware hetgeen nu volgt, tot Noach en zijn zonen gesproken; maar er staat duidelijk dat dit *niet* het geval was. De Heere, zoo lezen we, „*zeide in zijn hart.*" Hier is dus sprake van het voornemen dat God in zich zelven heeft, en dat eerst in hoofdstuk 9 bij de zegening en de Verbondssluiting aan Noach en zijn zonen geopenbaard wordt.

Nu komt de mededeeling van dat *voornemen* Gods wel in hoofdzaak overeen met hetgeen we over de Verbondssluiting lezen, maar toch is er

één aanmerkelijk verschil. Er staat hier iets bij, namelijk de reden waarom voortaan geen nieuwe vloed de aarde verdelgen zal. Die reden is vervat in deze woorden: „*Want het gedichtsel van 's menschen hart is boos van zijne jeugd aan.*" Over deze woorden is veel geschreven en men heeft zich afgevraagd, waarom God in Gen. 6:5 zegt, dat Hij, juist overmits het gedichtsel der menschen te allen dage alleenlijk boos is, den Zondvloed over de aarde zou *brengen*, en hier in Gen. 8:21, dat Hij juist *om diezelfde* reden voortaan zulk een vloed van de aarde zou *afweren*. Toch is het recht verstand van deze uitspraak niet moeilijk.

Vooreerst zij opgemerkt, dat het niet waar is, dat beide malen *dezelfde* reden wordt opgegeven. Wel een gelijksoortige, *maar* niet *dezelfde*. Vóór den Zondvloed heet het, dat „de boosheid des menschen *menigvuldig* was op de aarde en *al* het gedichtsel der *gedachten* zijns harten te *allen* dage *alleenlijk* boos." Hier wordt dus niet de gesteldheid van het hart des zondaars in het gemeen beschreven, maar die bepaalde *toestand* waarin ons menschelijk geslacht vóór den Zondvloed was geraakt. Het was tot een gansch schrikkelijke uitbarsting van dierlijkheid en ongerechtigheid gekomen, en de geest die het leven van ons geslacht beheerschte, was zóó verdierlijkt en ontzet, dat alle goede opwelling onderdrukt, alle stem der consciëntie gesmoord werd, en er letterlijk al den dag in alle gesprekken en levensuitingen niets dan boosheid aan het licht kwam. Kortom, het was een *helsche* toestand op aarde geworden. Zoo in Noachs huis de vreeze Gods niet over ware gebleven, zou er geen kerke Gods op aarde meer geweest zijn. En daarom kwam de Zondvloed. Uit dit aldus geheel verzondigde geslacht kon geen voortzetting van het menschdom komen, geschikt om Gods kerk te doen opbloeien. Daarom is dat toenmalig geslacht van de aarde weggevaagd, en uit het eenig overgebleven huisgezin van Noach, waarin Gods vreeze nog stand hield, een vernieuwd menschelijk geslacht opgekomen. — Daarentegen heet het *na* den Zondvloed heel anders: „Want *het* gedichtsel van 's menschen hart is boos *van zijne jeugd aan.*" Hier wordt dus geen beschrijving van de menschelijke ontwikkeling op een bepaald tijdstip, maar van *de gesteldheid van het hart des zondaars* in het gemeen gegeven. Omdat de zonde zóó diep in den wortel van 's menschen hart schuilt, dat ze van zijn geboorte aan zijn ziel vergiftigt, daarom zal God niet weer door een zondvloed heil aanbrengen, maar een heel anderen weg der behoudenis voor zijn kerk inslaan. Calvijn drukt het zeer karakteristiek aldus uit: „Omdat 's menschen hart er zoo aan toe is, zou er telkens weer een zondvloed noodig zijn; er zou aan de zondvloeden en gedurige verstoringen van het leven op deze aarde geen einde komen." En daarom nu, omdat de mensch er zoo aan toe staat, en dus een zondvloed wel eenmaal een geheel verdierlijkt geslacht kan wegruimen, maar niet de zonde stuiten noch ook redding kon aanbrengen, daarom verkiest

God de Heere thans een anderen weg. *Er zal geen zondvloed meer zijn.* De gesteldheid van het leven op deze aarde zal niet weer gewelddadig verstoord worden. Maar aan de zonde zal door vermeerdering der gemeene gratie toom en teugel worden aangelegd, zoodat ze niet meer, alvorens het einde der wereld nabij is, tot zoo gruwzame, helsche uitbarsting en overheersching zal kunnen komen. Als het na den Zondvloed *minder* helsch op aarde wordt dan vroeger, dan is dit niet, omdat de zondaar in zijn wezen beter is geworden. Voor en na den Zondvloed is de zondaar in de kern van zijn wezen even boos. Maar hierin ligt het verschil, dat de stuitende macht die door de gemeene gratie tegen de zonde uitgaat, van Gods zijde na den Zondvloed een *meerdere* is geworden. Het dier in den mensch blijft even boos en wild, maar de traliën voor zijn kooi worden sterker gemaakt, zoodat het niet meer op de vroegere wijze kan uitbreken. Eens zal het daar weer toe komen, als de „mensch der zonde" geopenbaard wordt, doordien God dan zijn gemeene gratie weer intrekt, maar dan zal ook het einde daar zijn, en niet door een zondvloed, maar door een verbranden der elementen het oordeel aan deze wereld voltrokken worden.

Aldus is derhalve het voornemen dat God de Heere bij zichzelven voornam. Geen zondvloed meer, maar een meerdere genade ter inbinding en stuiting van de zonde. En dit voornemen dat Hij *daarna* eerst (zie hoofdstuk 9) in zegenspreuk en Verbondssluiting aan Noach en zijn zonen openbaart, doelt in zijn diepsten grond niet op ons uitwendig, niet op ons tijdelijk leven, maar is een voornemen van Gods welbehagen, dat doelt op den Zoon van zijn welbehagen, op het lichaam der uitverkorenen, en op de eere zijns heiligen Naams. En dit is het wat Maestricht, ook al verwarde hij de voorstelling, bij zijn betoog volkomen terecht op het oog had.

IV.

De geestelijke en de zakelijke beteekenis van het Noachietisch Verbond.

> Door het geloof heeft Noach, door Goddelijke aanspraak vermaand zijnde van de dingen, die nog niet gezien werden, en bevreesd geworden zijnde, de arke toebereid tot behoudenis van zijn huisgezin; door welke arke hij de wereld heeft veroordeeld, en is geworden een erfgenaam der rechtvaardigheid, die naar het geloof is. HEBR. 11 : 7.

Ongetwijfeld heeft alzoo het Noachietisch Verbond óók *geestelijke* beteekenis, neemt het een plaats in het verloop der Heilsopenbaring in, en mag het allerminst naar een min heilig terrein worden verwezen; mits ge

maar streng hierbij onderscheidt tusschen den *inhoud* en het *doel* van dit Verbond. Die *inhoud* er van toch ligt geheel binnen den kring van het *natuurlijke* leven, ziet op de *tijdelijke* en niet op de eeuwige goederen, en geldt voor ongeloovigen evengoed als voor wie God vreezen, voor den mensch niet alleen, maar ook voor het dier. De inhoud van dit Verbond is sober en eeniglijk dit: *Dat tot aan het einde der wereld, de oppervlakte van onzen aardbol niet meer staat verstoord te worden, maar blijven zal gelijk die nu is.* Dien inhoud *geestelijk* te willen duiden en zaligmakend te willen verklaren, is daarom ongerijmd. Dat is even onmogelijk als dat ge de schepping zelve zaligmakend zoudt willen duiden. Als God het licht schept, en de zeeën afpaalt, en het kruid doet opkomen, en het aardrijk van gedierte wemelen laat, geldt dit alles *natuurlijke* dingen, die wel met iets geestelijks *in verband* kunnen treden, maar op zich zelve niet geestelijk zijn. Calvijn merkt dan ook zeer juist op, dat de eigenlijke belofte van het Noachietisch Verbond niet verder strekt, dan om het resultaat der eerste Schepping nogmaals vast te zetten, en „*den gewonen loop der natuur*" te verzekeren.

Aan de *geestelijke* beteekenis van het Noachietisch Verbond komt ge dan eerst toe, als ge afziet van zijn inhoud, afziet van de speciale belofte, en afziet van de voorwerpen (mensch en dier) naar wie die belofte zich uitstrekt, en alsnu heel anders vraagt, *met welk doel* dit Verbond werd opgericht. Dan toch spreekt het vanzelf, dat het *doel* van deze genadedaad Gods niet in de *verlorenen* kan, maar in de *verkorenen* moet liggen, en alzoo te zoeken is in Christus, in zijn volk en zijn toekomst, en, door den Christus, in de verheerlijking van 's Heeren Besluit en Naam. Slechts versta men dit niet in dien gedwongen zin, alsof dit Verbond uitsluitend bedoelde, zeker terrein van geordend menschelijk leven open te houden, waar de formatie van plaatselijke kerken mogelijk zou zijn. Dit toch ware een werktuiglijke opvatting, die in een door menschen verzonnen tragedie denkbaar, volstrekt ondenkbaar is in het organisch geheel der door God geleide Historie. Er bestaat verband, levensverband, organisch levensverband tusschen de verkorenen en ons menschelijk geslacht, tusschen ziel en lichaam, tusschen ons en den Christus, tusschen den Christus en zijn Koninkrijk. Alle zaligmakend werk gaat tot in de schepping, en achter de schepping in het Besluit terug. En ook hier hebben we ons te houden aan de volle en ongekreukte belijdenis van de heilige Drieëenheid in het Goddelijk Wezen. Het werk van den Heiligen Geest komt uit het werk van den Zoon, en beider werk mag nimmer losgedacht van het werk des Vaders in de schepping. Ook de Christus staat deswege in verband met het leven der volkeren en met ons natuurlijk leven; en ge verstaat den proloog van Johannes niet, zoo ge het Eeuwige Woord in de schepping buiten verband stelt met den Middelaar in het Verlossingswerk.

Wel terdege bestaat er dus samenhang tusschen het Genadeverbond, dat met de uitverkorenen, en tusschen het Noachietisch Verbond dat met „al wat adem heeft” gesloten is. Die samenhang is ons gewaarborgd door de éénheid van Gods raadsbesluit en de éénheid van het werk des Middelaars. Gewaarborgd door het onloochenbare feit, dat de kerke Gods in Noachs arke behouden werd, en door de profetische roeping die aan Noach wordt toegekend. Gewaarborgd door de voorafschaduwing die in den Zondvloed van het oordeel lag, en die in de wateren van den Zondvloed doelde op den heiligen Doop. Maar gewaarborgd bovenal door de allesbeslissende omstandigheid, dat alleen in den kring der geloovigen de vrucht van het Noachietisch Verbond *als Verbond* kon, en nog kan genoten worden. Natuurlijk het feit zelf, dat het natuurlijk leven op aarde niet meer gewelddadig verstoord wordt, komt ook aan de ongeloovigen en de dieren ten goede; maar de gerustheid, de zekerheid, de vertroosting die er in ligt, dat God ons beloofd, bezegeld en bezworen heeft: „Er komt geen zondvloed meer,” is alleen het deel der geloovigen. Het dier weet er niet van, dat God ook met de dieren zijn Verbond sloot, en de ongeloovige, ook al hoorde hij er van, gelooft het niet, neemt het niet aan, en eindigt met heel de historie van Noach òf te vergeten, òf tot het mikpunt van onheilige spotternij te stellen. Voor alle volken geldt dit Verbond, en als de negerstammen in het hart van Afrika en de Mongoolsche volken op Azië’s oostkust het maar inzagen, zouden ook zij de genieting smaken, dat God, de Almachtige, de Heere des hemels en der aarde, ook met hen in een bestendig Verbond is getreden. — Maar ook al leeft bij deze volken nog zekere heugenis van den Vloed, van een Verbond Gods is alle heugenis onder hen teloor gegaan. Ze kennen Gods Verbond niet meer, en ook al komt ge er hun van spreken, ze verstaan het niet meer en ze gelooven het niet. Alleen onder die volken, waaronder de banier des Kruises is rondgedragen, leeft de heugenis van het Noachietisch Verbond nog altijd voort. Waar de kerk van Christus verscheen, daar was zij het, die de afgedoolde volken weer met dit Noachietisch Verbond bekend maakte, en het weer inlaschte in de geloofsovertuiging. Feitelijk kan men dus zeggen, dat het Noachietisch Verbond, hoezeer ook voor alle volken geldende, toch alleen dáár nog in het menschelijk bewustzijn leeft, waar de kerk des Heeren openbaar werd. Dit Verbond is alzoo gelijk aan de belofte van een erfenis, die aan *alle* de kinderen van eenzelfde gezin werd gegeven, maar die feitelijk alleen door die kinderen genoten en gewaardeerd kan worden, die tot jaren van onderscheid zijn gekomen. Voor de andere *geldt* de belofte wel, en ze ontvingen er het voordeel wel van, maar *voor hun bewustzijn* bestaat die belofte niet. Ze weten er niet van.

Zoo ziet ge dus wel, dat de *geestelijke* beteekenis van het Noachietisch Verbond allerminst miskend wordt, ook waar men streng volhoudt, dat het Verbond zelf alleen *tijdelijke* strekking heeft, niets dan een *natuurlijk* goed belooft, en aan *al wat adem heeft* gemeen is. Juist daarom echter mag hier de opmerking niet achterwege blijven, dat de kerk van Christus in later eeuwen wel wat vluchtig over dat Noachietisch Verbond heeft heengelezen, en kwalijk kan gezegd worden, de heugenis, waardij en beteekenis er van te hebben gemaintineerd. Want wel leert elk kind onder ons nog van Noach en den Zondvloed, en dat er nu geen zondvloed meer komt; maar in de geloofsovertuiging der kerk is het toenmalige werk Gods schier nimmer tot zijn recht gekomen, en het is opmerkelijk hoe weinig in de handboeken der leerstellige godgeleerdheid op het Noachietisch Verbond is gelet. Calvijn — dit is voor ieder, die zijn Commentaar op Genesis leest, volkomen duidelijk — heeft de volle beteekenis van dit Verbond zeer wel gegrepen en er nadruk op gelegd, maar na hem is er ternauwernood aandacht aan geschonken. Misschien ware dit voorkomen, indien Calvijn ook in zijn *Institutie* dit stuk ter sprake had gebracht. Dan zou het als vanzelf uit dit stamboek onzer Gereformeerde Dogmatiek in de latere handboeken zijn overgegaan. Nu echter Calvijns Institutie dagteekent uit zijn jongere jaren, toen het geheel nog minder volledig voor zijn geest was getreden, en hij om begrijpelijke reden de oorspronkelijke uitgave niet te sterk wijzigen wilde, heeft hij er zich toe bepaald dit stuk in zijn Commentaar, maar dan ook grondig te behandelen, en zoo bleef het uit schier alle latere handboeken weg. Eerst toen Coccejus later de éene Openbaring Gods in de veelheid van de achtereenvolgende Verbonden brak, is ook het Noachietisch Verbond weer ter sprake gekomen en zoo heeft met name Petrus van Maestricht de toen ingetreden Openbaring weer uitvoeriger besproken. Reeds toen echter was het Verlossingswerk in de leer der Verbonden zoo eenzijdig op den voorgrond getreden, dat men niet beter wist te doen, dan ook dit Verbond enkel van zijn *geestelijke* zijde bezien; en hieruit is het te verklaren, dat er ook nu schier nimmer over dit Verbond wordt gepredikt, wordt gecatechiseerd of verhandeld. Veilig kan men zeggen, dat schier geheel dit tijdperk uit de openbaring Gods, niet alleen bij de Lutherschen en Methodisten, maar ook bij ons, Gereformeerden, slaapt. En hiertegen nu moeten we opkomen. Wie niet ongeloovig is, maar waarlijk aanneemt en belijdt, dat God Almachtig na den Zondvloed aldus tot Noach en zijn zonen gesproken heeft, en een Verbond heeft opgericht met alle volken en alle personen door alle geslachten tot aan het einde der wereld, dus ook met *ons* geslacht, met *ons* huis en met *ons* persoonlijk, ja met de dieren des velds die ons omringen, die komt in eerbiedenis en dank voor zijn God te kort, indien hij dit Goddelijk Verbond niet in zijn gedachtenwereld opneemt, er niet meê rekent, en het niet telt.

Vooral bij het verschijnen van den regenboog komt deze ongeloovigheid uit. Met zoovele woorden heeft God tot Noach en zijn zonen gesproken: „Dit is het teeken des Verbonds, dat Ik geef tusschen Mij en tusschen ulieden en tusschen alle levende ziel, die met u is, tot eeuwige geslachte; mijnen boog heb Ik gegeven in de wolken, die zal zijn tot een teeken des Verbonds tusschen Mij en tusschen de aarde. En het zal geschieden, als Ik wolken over de aarde breng, dat deze boog zal gezien worden in de wolken. Dan zal Ik gedenken aan mijn Verbond, hetwelk is tusschen Mij en tusschen u. Als deze boog in de wolken zal zijn, zoo zal Ik hem aanzien, om te gedenken aan het eeuwig Verbond tusschen Mij en tusschen alle levende ziel, van alle vleesch, dat op de aarde is." Aldus luidt het Getuigenis. — De vraag of toen voor het eerst de regenboog verscheen, of wel dat de reeds bekende regenboog toen slechts tot teeken gesteld werd, is voor ons niet uit te maken. Onder de Lutherschen is meer het eerste, onder ons Gereformeerden meer het laatste denkbeeld gangbaar. Calvijn had eenmaal gezegd: „Te wanen dat de regenboog toen pas verscheen, is uiterst gewaagd", en daarom liet men onder ons dit denkbeeld meest varen. Zelfs nu echter zijn er nog zeer kundige geleerden, die het tegendeel vaststellen, en die staan in de overtuiging dat de regenboog toen voor het eerst verscheen. Ze beroepen zich voor dit gevoelen vooral op wat we in Gen. 2:5 en 6 lezen, waar staat: „De Heere God had *nog niet doen regenen op de aarde*, maar een damp was opgegaan uit de aarde en bevochtigde den ganschen aardbodem." Ze erkennen dus ten volle, dat de regenboog er ook vroeger *moet* geweest zijn, bijaldien de atmosferische verhoudingen toen dezelfde waren als nu; en ook ontkennen ze niet, dat de kleurenboog zich ook buiten regen op den waterval kan afteekenen, als een kring om het kunstlicht in den nevel kan verschijnen, en dat de kleuren van den regenboog zich zelfs buiten nevel prismatisch, of bij het wrijven op ons oogvlies, vertoonen: maar ze nemen aan, dat metterdaad eerst door het losmaken van de sluizen des hemels tijdens den Zondvloed de dampkring zijn tegenwoordige verhoudingen heeft aangenomen, dat het zwerk zich eerst van dien tijd af in zijn tegenwoordige gestalte heeft vertoond, en dat alzoo eerst van die ure af, toen voor het eerst de wateren zich in wolken saâmtrokken, en op die wolken de zon kon spelen, de heel den gezichteinder overspannende regenboog gezien is. Wel de straalbreking in kleuren zou dan vroeger gezien zijn, en ook de tinteling van die kleuren bij nevel en waterval, maar die machtige boog *in de wolken*, die heel den hemel omspande, zou toen voor het eerst zijn waargenomen. Tot zekerheid intusschen zullen we hierin wel nooit komen. De meteorologen kunnen ons geen uitkomst geven, want zij kunnen alleen uitgaan van de onderstelling, dat de dampkring ook vóór den Zondvloed werkte, gelijk hij ook nu werkt; en dan geeft natuurlijk een ieder toe, dat ook de

regenboog reeds vóór den Zondvloed moet gezien zijn. Maar juist *of* dat zoo is, kan niemand met zekerheid uitmaken, en het bericht uit Gen. 2:5 en 6 is in dat opzicht hoogst opmerkelijk.

Op geloofsgebied intusschen blijft steeds de hoofdzaak waaraan ook wij ons te houden hebben, dat de regenboog, daargelaten nu de vraag of hij toen pas, of ook reeds vroeger verscheen, eerst van die ure af *zijn Goddelijk merkteeken* ontving. Eerst van die ure af werd hij het *teeken van het Verbond.* Te kort doet dus aan de eere Gods elk Christen, die, als de regenboog in de wolken verschijnt, de trouwe zijns Gods niet gedenkt, er het teeken des Verbonds niet in opmerkt, en er, evenals de heidenen en de ongeloovigen, niets anders in ziet dan een noodzakelijk natuurverschijnsel en een prachtig schouwspel. Nadrukkelijk heeft onze God ons betuigd, dat zoo dikwijls Hij den boog in de wolken zou brengen, Hij, onze God, „dien boog zou aanzien en zou gedenken aan zijn Verbond;" en dit nu legt ons, kinderen der menschen, de verplichting op, om in zulke oogenblikken te doen wat God doet, en ook onzerzijds den boog aan te zien, om te gedenken aan de trouwe van zijn Verbond. Bij onze vaderen was dat dan ook zoo. Zij deden dit en leerden het hun kinderen doen. En nog ontbreken de vromen niet onder ons, die desgelijks doen. Maar hun aantal neemt af. Een jonger geslacht waant wijzer te zijn, pleegt minder innig met zijn God te verkeeren, en de kerk van Christus, die bijna nimmer van deze dingen rept, heeft aan dat afnemen der vroomheid mede schuld. — Het was daarom eisch van het onderwerp, dat we iets breeder dit Noachietisch Verbond ter sprake brachten, en ook op den *boog in de wolken* weer de aandacht vestigden. Eerst in zijn samenhang toch wordt het hoog belang en de rijke beteekenis van zulk een deel der Openbaring gevoeld. De Methodist zal hier nimmer het rechte oog op verkrijgen, maar de man van Gereformeerde belijdenis behoeft slechts bij deze dingen bepaald te worden, om er den ernst weer van in te zien. En we geven de hope dan ook niet prijs, dat meê dit ons woord strekken zal, om, zoo dikwijls de *boog in de wolken* weer gezien wordt, ook de gedachtenis aan het Verbond Gods met alle levende ziel, met al wat adem heeft, weer in menig hart te doen opleven.

Het verschil tusschen den toestand vóór en na den Zondvloed vatte men daartoe duidelijk in het oog. Vóór den Zondvloed heeft God de Heere den mensch wel niet geheel, maar dan toch ten deele, onbeteugeld aan de zonde laten botvieren. Niet geheel, want de teugel der genade trad ten deele reeds in het paradijs na den val in, maar nog slechts zeer ten deele. God wilde den mensch, uit eigen bittere ervaring doen zien, waar het heenging, zoo de mensch aan zichzelven werd overgelaten. De zonde werd

toen wild en ruw ontketend. Ze ging door en voort. En reeds in korte eeuwen had de goddeloosheid en verdierlijking destijds zulk een hoogtepunt bereikt, dat er een *algemeene* verwildering was ingetreden, niet slechts in enkele kringen, maar in het middelpunt en over heel de straallengte van ons menschelijk leven, zoodat ten slotte *heel* het menschelijk leven een gansch *helsch* karakter vertoonde. Het was de toestand, waarvan God sprak, „dat *al* het gedichtsel van de gedachten der menschen te *allen* dage *alleenlijk* boos was." De toestand was dus zoodanig geworden, dat heel het leven van ons geslacht in *algemeene* krankzinnigheid, verdierlijking en onderlingen moord zichzelf zou vernietigd hebben, en dat alzoo het oordeel Gods, dat in den Zondvloed dan ook kwam, niet kon uitblijven. Een struik, die in zijn takken en stengels geheel verkankerd of verschroeid is, snijdt de kundige kweeker, kortweg bij den wortel af. En zoo deed God met ons menschelijk geslacht in den Zondvloed.

Nu behoefde God zelf natuurlijk niet eerst uit deze schrikkelijke ontaarding en verbastering van ons geslacht te leeren, waar het heenging, zoo dit geslacht aan zijn eigen hartstocht werd overgelaten, *maar wij moesten het bij ervaring leeren verstaan.* In wat hier geschied is, ligt alzoo een schrikkelijke onderwijzing aan de kerk aller eeuwen. Het is uit het toen gebeurde, dat wij weten, eens en voor altijd weten, waar het met ons geslacht, waar het met een volk, waar het met een huisgezin, en waar het met de personen heengaat, als God ons loslaat, ons overlaat aan ons zelven, en ons zijn bewarende en vertroostende genade onthoudt. Ook ligt hierin een onderwijzing van wat het eens worden zal, als in het einde der dagen, de „mensch der zonde", of wilt ge, de antichrist zal optreden, en nogmaals het mysterie der ongerechtigheid zal ontsluierd worden. Ja, zelfs ligt in de schrikkelijke uitkomst van de verbastering van ons geslacht vóór den Zondvloed een heenwijzing naar wat de van zelf ontstaande afgrijselijkheid zal zijn in de plaatse waar „eeuwige weening zal zijn en knersing ter tanden."

Ware nu na den Zondvloed niets in den stand van zaken veranderd, dan zou, in even korten tijd als vóór den Zondvloed, de ontwikkeling van ons geslacht nogmaals op hetzelfde gruwzame punt zijn uitgekomen, en zou opnieuw een zondvloed ons hebben moeten verderven. Op die wijs zou derhalve de ontwikkeling van ons geslacht niets anders geworden zijn, dan een gedurige herhaling van de helsche ontwikkeling van toen, telkens door een algemeene verwoesting gevolgd. Zoo zou dus nimmer een doorloopende menschelijke *historie* ontstaan zijn. De ontwikkeling zou nooit verder zijn gekomen. De ontfermingen Gods in zijn verlossingswerk zouden geen terrein hebben gehad om zich te openbaren. Wat men nu noemt onze humane, onze Christelijke wereld, zou nimmer hebben bestaan.

En daarom nu is na den Zondvloed een *andere orde van zaken*, een andere stand der dingen ingetreden. Het leven zelf is, van die ure af en daarna zoo geheel anders geweest. Anders zelfs in de *natuur* en in de *dieren*wereld, altoos naar den vasten regel, dat ook die natuur en ook die dierenwereld, met het leven van ons menschelijk geslacht in verband staan, niet door een verband dat wij leggen, maar krachtens een betrekking die God zelf in de schepping aller dingen gegrond heeft. Als de mensch *heilig* is, is er een *paradijs;* als hij *valt* komt de *vloek* over de aarde; en als hij eens weer heilig zijn zal, zal op een nieuwe aarde onder een nieuwen hemel nogmaals de heerlijkheid des Heeren schitteren. Hoe raadselachtig dit dan ook voor ons zijn moge, het is nu eenmaal zoo, dat na den Zondvloed de natuur in hare elementen op andere wijze uitkwam, en dat geheele geslachten van dieren die vroeger zich op en over de aarde bewogen, niet meer gezien zijn. Hun overblijfselen vindt men nog, hen zelve niet meer. Met die veranderingen in de gedaante der aarde en in de atmosferische verhoudingen hangt de belofte, dat er geen zondvloed meer komen zal, dan ook rechtstreeks saâm. Dat er geen zondvloed meer komt, is de wilsuiting van Gods raadsbesluit. Hij belet het. Maar dit „beletten" wordt uitgewerkt in de natuur der dingen, die nu alzoo besteld zijn, dat er geen zondvloed meer komen *kan*. Van een menschelijk heerscher zou men zeggen, dat hij zijn maatregelen nam om het te voorkomen. Die uitdrukking nu bezigen we van den Heere onzen God natuurlijk niet. Maar dit neemt niet weg, dat onder Gods voorzienig bestel de natuurlijke verhoudingen op deze aarde toch zulk een gedaante en gestalte erlangden, dat de uitvoering van Gods belofte hierdoor verzekerd werd. Zijn openbaring aan Noach liep evenwijdig met hetgeen Hij, als onze God en onze Schepper in de aarde zelve en in den dampkring wrocht. — Doch ook hierbij bleef het niet. De genadiglijk reddende hand Gods richtte zich niet alleen op de elementen der natuur, maar ook op *den mensch* zelven. In het leven zelf van den mensch trad aanmerkelijke verandering in. Een verandering het sterkst geteekend in de verkorting van zijn levensduur. Noach bereikte bijna de tiende eeuw. Bij Sem daalt dit reeds op de helft, bij Peleg op een vierde, en bij Akbar op honderd en vijftig jaren. Doch deze éene wijziging staat niet op zich zelve. Die wijziging in 's menschen toestand droeg een veel algemeener karakter. Immers aan de Verbondssluiting ging een zegenspreuk en het instellen van een *levensordinantie* vooraf, om voor Sem, Cham en Japheth door een *profetische* beschikking gevolgd te worden.

Doch hierover in onze volgende artikelen.

V.

De zegeningen van het Noachietisch Verbond.

> Die eertijds ongehoorzaam waren, wanneer de lankmoedigheid Gods eenmaal verwachtte, in de dagen van Noach, als de arke toebereid werd; waarin weinige (dat is acht) zielen behouden werden door het water. 1 PETR. 3 : 20.

De overtuiging is dan nu weer vastgezet, dat de wereld *na* den Zondvloed anders gesteld was, dan de wereld *voor* den Zondvloed, en dat met het Noachietisch Verbond een gewijzigde orde van zaken is ingetreden, die nog voortduurt, en die ook in de toekomst zal stand houden totdat Christus wederkomt op de wolken. Een feit waaruit rechtstreeks volgt, dat niemand zeggen kan: „Nu, ja, al deze bijzonderheden golden voor Noach en zijn zonen, doch gaan ons niet meer aan"; maar dat een ieder, op elk terrein des levens, juist den toen ontstanen toestand als uitgangspunt heeft te nemen; van daar moet af rekenen; en zichzelven en anderen wel heeft in te prenten, dat ook hij, en alle mensch met hem, ja, tot zelfs zijn huis- en landdieren, ook nu nog altijd precies zoo in het Noachietisch Verbond staan, als Sem er in stond na het uitgaan uit de arke. En dat juist voelde men al minder. Het scheen of ook het Noachietisch Verbond behoorde tot de Bedeeling der schaduwen, alsof dus in Christus vervuld was, hetgeen in dit Noachietisch Verbond slechts was geprofeteerd, en alsof derhalve, na de verschijning van Christus, heel dat Noachietisch Verbond evenzoo was komen te vervallen, als de Besnijdenis en de Ongezuurde brooden van het Pascha. Ja, zóóver ging de vervreemding van wat Noach geschonken werd, dat men, zonder het nu zoo uit te spreken, toch eigenlijk dit Noachietisch Verbond beschouwde als reeds in het Verbond van Abraham of in het Verbond van den Sinaï opgelost. Met Noach was het meer het eerste begin, de eerste proeve van zulk een verbond geweest. Dat viel dus weg toen het zooveel heiliger Verbond met Abraham kwam. Dat Verbond met Abraham ging straks weer op in het Verbond met Israël. Tot eindelijk al die oude, vroegere verbonden door Christus zijn te niet gedaan, toen hij op Golgotha het *Nieuwe* Verbond stichtte in zijn bloed. Alzoo heeft men zich gewend, de reeks verbonden zich voor te stellen. Voorop het Nieuwe Testament, als het eenige, waaraan wij ons te houden hadden, en daarachter, maar nu verouderd en doelloos geworden, die Verbonden met Abram en Israël. En dan nog weer *heel verre* achter die twee verouderde verbonden, nog een derde Verbond, dat in lang vervlogen en vergeten tijden met Noach en zijn zonen moet gemaakt zijn, doch juist

daarom voor ons geen andere waarde bezit, dan die van de geschiedkundige herinnering. Hiertoe kwam men door van geen ander verbond te willen weten, dan hetwelk de „zaliging der ziel" bedoelde. Want natuurlijk, toen men ook het Noachietisch Verbond geestelijk ging boeken, bleek hier zoo weinig „zaligmakends" in te zitten, dat men het aanstonds glippen liet. Had men ingezien, dat dit Noachietisch verbond *niet* zaligmakend is, maar op het even van alle kinderen der menschen, ja, zelfs van de dieren, doelt, zoo zou men de fout niet hebben begaan, om het met de overige Verbonden op één lijn te stellen, maar het apart hebben genomen, als een verbond van heel andere soort; en zoo eerst zou men beseft hebben, dat het niet *kon* vervallen toen die andere vervielen, maar dat het krachtens zijn aard, en niet minder blijkens zijn duidelijke bewoordingen, *voortduurt* en van *kracht blijft tot op dezen dag.* Hierop moest deswege te dezer plaatse zeer sterke nadruk worden gelegd. Wie hierover heenleest, is buiten staat de strekking van deze artikelenreeks in te zien en er de waarheid van te beoordeelen. Het is een verkeerde averechtsche voorstelling, die hier verworpen, en de Schriftuurlijke voorstelling, die hier voorgedragen wordt. En in heel onze verdere beschouwing gaan we uit van de voor ons onomstootelijke waarheid, dat het Verbond door God met Noach en zijn zonen gesloten, gesloten is ook met u en mij, en met al wat adem heeft dat nu nog leeft, en dat derhalve de toen ingetreden toestand ook nu nog *ons leven* beheerscht.

Heeft de sluiting van dit Verbond afgehangen van de bewilliging des menschen? Is er over dit Verbond onderhandeld? Zijn er bedingen voorgeslagen en afgewezen, en straks op de oude wijze beklonken? M. a. w. mag de *oprichting* van dit Verbond met de verbonds*sluiting* onder menschen op één lijn worden gesteld? Stellig niet, en de minnaars van de Verbondstheologie zullen wel doen, zoo ze er wat meer op letten, dat van zulke verbonden veelal, en zoo ook hier, gezegd wordt, dat God ze *opricht.* Dit nu is de uitdrukking, die ook in Gen. 9 gebezigd wordt. In vs. 9: „Zie, Ik *richt* mijn Verbond *op.*" In vs. 11: „En Ik *richt* mijn Verbond *op.*" En evenzoo in vs. 17: „Dit is het teeken des Verbonds, dat Ik *opgericht* heb." Slechts éénmaal (in vs. 12) wordt een andere, nog sterker uitdrukking gebezigd: „Het Verbond dat Ik *geef,*" tenzij men dit „geven" van den regenboog wil verstaan. Maar nergens is sprake van een overeenkomst, nergens van eenig goedvinden of van eenige daad des menschen. Het is God die handelend optreedt. Hij doet het. En niet door een mensch en God saam, maar alleen door de daad Gods komt dit Verbond tot stand. Het wordt niet gesloten, maar *opgericht;* een uitdrukking die zeggen wil, dat het als gevolg van die daad, nu niet meer ligt, maar *overeind* en *vast*

staat. Ten deele staat het dus gelijk met een *ordinantie Gods*. God vraagt niet, of de mensch het alzoo goedkeurt, maar Hij zet het zoo in, en nu blijft het zoo, ook al mocht de mensch er de verzenen tegen inslaan. — Het best gevoelt ge dit, zoo ge het vergelijkt met den loop van de hemellichamen. Ook die bewegen zich en hebben hun stand naar Gods ordinantiën; maar niettemin zegt de Heere bij Jeremia, dat Hij met zon en maan *een verbond* heeft. We lezen toch in Jeremia 33:20: „Alzoo zegt de Heere: Indien gijlieden mijn verbond van den dag en mijn verbond van den nacht kunt vernietigen, zoodat dag en nacht niet zijn op hunnen tijd, zoo zal ook kunnen vernietigd worden mijn Verbond met mijn knecht David." Een door God gegeven *ordinantie,* een door Hem vastgestelde verordening, een orde der dingen, zooals Hij die in Goddelijke machtsvolheid bepaald en vastgesteld heeft, kan derhalve den naam van *Verbond* ontvangen, indien ze een voorwerp gelden, dat een eigen middelpunt van beweging heeft. Vandaar dat deze naam van *Verbon*d reeds gebezigd wordt, waar het zon, maan en sterren geldt, maar nog veel krachtiger toepassing vindt, waar sprake is van den mensch. Daarom nu, en daarom alleen, heet de ordinantie Gods, die de tegenwoordige gesteldheid der dingen, na den Zondvloed, regelt en beheerscht: *een Verbond;* edoch een Verbond, dat geheel eenzijdig is, en in het minst niet van het nakomen van zekere bedingen van 's menschen zijde afhangt. Het is niet: De zondvloed komt niet terug, zoo gij in mijn Verbond *blijft,* maar als gij mijn Verbond *breekt,* zal nogmaals de zondvloed de aarde verderven. Neen, de belofte is volstrekt, van alle beding onafhankelijk. Er komt geen zondvloed meer, en geen naleving van eenig beding heeft hier op de uitkomst ook maar eenigen invloed. God verbindt in dat Verbond alleen zichzelven; en de ordinantiën waarmeê Hij zijn Verbond verzelt, zijn geen bedingen of voorwaarden, maar bevelen en verordeningen, die Hij als God in zijn machtsvolkomenheid instelt en aan den mensch, als zijn *schepsel* en zijn *onderdaan* oplegt. Eeuw aan eeuw is onder alle volk en natie in strijd gehandeld met één of meer van de bepalingen, waarvan dit Verbond verzeld ging, maar nooit één oogenblik is er sprake van geweest, dat daarom de zondvloed terug zou keeren. Gods Verbond bleef en blijft nog, en evenzoo houden zijn ordinantiën tot op dezen oogenblik stand, geheel afgezien van de vraag of de mensch er naar handelt. En dat nu desniettemin niet de vorm van een bloote belofte of toezegging, maar de vorm van een verbond wordt gekozen, is overmits geheel de openbaring Gods strekt, om het religieus besef in den mensch op te wekken, en in alle religie een band, een verbinding, een verbond tusschen twee personen intreedt, t. w. tusschen Hem, dien we aanbidden zullen, en tusschen ons, van wie die aanbidding naar den Eeuwige zal uitgaan. De verbondsvorm is niets anders dan de vorm der Religie. Waar het niet verder dan tot ordinantiën komt, hebt ge een

wettische, hoogstens een *ethische* verhouding; maar van Gods verborgen omgang, van religieuse vroomheid, van een zielsbetrekking tot den Eeuwige komt de openbaring eerst met *het Verbond.*

Let er daarom wel op, dat de verordeningen die het Noachietisch Verbond verzellen, *niet* in het verbond zelf zijn opgenomen. Ze staan er wel bij, maar ze gaan er aan vooraf, en eerst als ze afgehandeld, *geheel* afgehandeld en ten einde gebracht zijn, volgt er in vs. 8 een nieuw, op zichzelf staand stuk, dat aanvangt met de woorden: „*Verder zeide God tot Noach* en tot zijn zonen met hem, zeggende: Maar Ik, ziet, Ik richt mijn verbond op met u en met uwen zade na u." Natuurlijk mag hieruit niet afgeleid, dat de verordeningen die voorafgaan, niets met het verbond te maken hebben, of er niet meê in verband staan; dat toont heel het hoofdstuk wel anders; maar niettemin blijft het een feit, dat deze verordeningen en bevelen formeel niet in het verbond zijn ingelascht, maar er buiten staan. Drie stukken moet ge hier dus wel onderscheiden. Eerst wordt ons het *voornemen* Gods meegedeeld, in Gen. 8 : 21, 22. Daar toch heet het: „De Heere zeide *in zijn hart.*" Dat is het eerste stuk. Op dat eerste volgt dan het tweede in Gen. 9 : 1—8, waarin ons de *toespraak van God aan de geredde menschheid* wordt voorgelegd. En daarna pas komt in vs. 9—17 het derde stuk: *De oprichting van het Noachietisch Verbond,* niet anders inhoudende, dan dat God zich plechtiglijk tegenover al wat adem heeft verbindt, om tot aan de wederkomst van Christus, geen algemeene verwoesting meer over deze aarde te brengen, en deze belofte bezegelt in het teeken van den regenboog.

Laat ons daarom thans het Noachietisch Verbond voor een oogenblik laten rusten, en nu het tweede stuk: *Die toespraak van God Almachtig aan de geredde menschheid* van naderbij bezien. Die toespraak vol majesteit, niet van den Heere tot zijn eigen volk maar van den Schepper des hemels en der aarde *tot alle menschenkind,* luidt aldus:

> En God zegende Noach en zijne zonen, en Hij zeide tot hen: Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt, en vervult de aarde.
>
> En uwe vreeze, en uwe verschrikking zij over al het gedierte der aarde, en over al het gevogelte des hemels; in al wat zich op den aardbodem roert, en in alle visschen der zee; zij zijn in uwe hand overgegeven.
>
> Al wat zich roert, dat levend is, zij u tot spijze; Ik heb het u al gegeven, gelijk het groene kruid.
>
> Doch het vleesch met zijne ziel, dat is zijn bloed, zult gij niet eten.
>
> En voorwaar, Ik zal uw bloed, het bloed uwer zielen eischen; van de hand van alle gedierte zal Ik het eischen; ook van de hand des

menschen, van de hand eens iegelijken zijns broeders zal Ik de ziel des menschen eischen.

Wie des menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden; want God heeft den mensch naar zijn beeld gemaakt.

Maar gijlieden, weest vruchtbaar, en vermenigvuldigt; teelt overvloediglijk voort op de aarde, en vermenigvuldigt daarop.

Deze Goddelijke toespraak *begint* en *eindigt* met „zegen te spreken", en sluit al het overige in dit kader van zegeningen in. Er staat niet: „En God sprak tot Noach", maar uitdrukkelijk: „En God *zegende* Noach en zijne zonen." Met doet uit dien hoofde aan de beteekenis van het gezegd verhaal te kort, zoo men dit karakter van *zegenende* genade alleen in vs. 1 en vs. 7 zoekt, en het uitsluit van wat daar tusschenin ligt. Slechts zooveel mag toegegeven, dat in vs. 1 en 7 dit zegenende karakter meer regelrecht uitkomt. Daar toch heet het: „Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt, en vervult de aarde", en dan nogmaals in vs. 7: „Maar gijlieden, weest vruchtbaar en vermenigvuldigt; teelt overvloediglijk voort op de aarde, en vermenigvuldigt op haar." Wat nu tusschen deze beide rechtstreeksche zegenspreuken ingesloten ligt betreft: 1°. de zedelijke overmacht die aan den mensch over al het gedierte wordt gegeven; 2°. het verlof om zich met het vleesch der dieren te voeden; 3°. het verbod van het eten van rauw vleesch met zijn bloed; 4°. de instelling van de Overheid en het gebod van de doodstraf. Vier stukken die als uitingen van *genade* zijn op te vatten, en eerst alzoo recht kunnen verstaan worden.

Acht personen stonden daar om het altaar, en die stonden er als één, of wilt ge als vier gezinnen, met de vraag in het hart: Is nu de menschheid in een enkele familie ondergegaan, of is het menschelijk geslacht gered, en zal het menschelijk geslacht weer in menigte uitbreken? En het antwoord was: *In menigte,* heel de aarde zou vervuld worden. En God de Almachtige was het, die alleen die menschen scheppen kon, die herstelde menschheid uit de lendenen van die vier mannen kon doen voortkomen, en alzoo het voortbestaan van ons menschelijk geslacht verzekeren. Maar ook bekroop dit kleine hoopske menschen vreeze voor de dierenwereld. In die dierenwereld staat een wilde, ruwe, vernielende macht tegen den mensch over, en het blijft een der verrassendste uitkomsten, dat die machtige dierenwereld er niet in geslaagd is, de toen zoo kleine menschheid uit te roeien. Wat waren vier mannen tegenover die menigte van dieren, waarvan één enkele leeuw of tijger genoeg was, om den nog zoo slecht gewapenden mensch te overvallen en te vernielen! Thans denken we in Europa aan die vreeze nauwelijks meer, en moet men naar Azië of Afrika trekken, waar nog elk jaar duizenden en tienduizenden van menschen door tijgers en slangen vooral, vermoord worden, om de vreeze te verstaan, waarmee in vroeger tijden de dierenwereld den mensch be-

nauwd heeft. Ook in Europa huizen nog wel beren, en bij strenge vorst worden ze in bergstreken nog wel overmoedig, en dalen naar de vlakte af, maar dan staat aanstonds geheel een schare van goede jagers, met uitmuntende geweren gewapend, tegen zulk een dier over, en velt het, en de wolven die vooral het oosten van Europa nog onveilig maken, schiet men dood van uit zijn sleê. Maar zoo was het eertijds niet, zoo was het vooral niet in Noachs dagen. Het vraagstuk, om zich als *menschenwereld* tegenover de *dierenwereld* te beveiligen en staande te houden, was toen het machtige probleem, dat van zelf op den voorgrond trad, en het is nu met het oog op de benauwdheid en de vreeze, die deswege 's menschen hart deed ineenkrimpen, dat God na den Zondvloed allereerst te dien opzichte ons menschelijk geslacht geruststelt. Niet de dierenwereld zal ons menschelijk geslacht overmogen, maar des menschen hand zal hooger dan de dierenwereld zijn. En dat dit zoo is, ligt niet aan den mensch, maar komt den mensch toe van God, en dat wel langs tweeërlei weg. Vooreerst hierdoor, dat God den mensch begaaft met beleid en overleg, en hem vindingrijkheid schenkt, om den leeuw te verschalken, en zich met juist treffend wapentuig tegen hem te sterken. Maar ook ten tweede, doordien het God belieft om aan de dierenwereld *vreeze* voor den mensch in te storten. In ruwe, vernielende kracht gaat vooral het wilde dier den mensch zoover te boven, dat er voor den mensch aan geen weerstand te denken zou zijn. Maar wat ge in het sterke paard het duidelijkst ziet, t. w. dat het zich naar den mensch schikt, voor den mensch zwicht, voor den mensch uit den weg gaat, en zich ten slotte zoo met zijn meester vereenzelvigt, dat het niets dan een verlengstuk van den mensch schijnt geworden te zijn, is een algemeen verschijnsel, dat zich, zij het ook op minder duidelijke wijze, toch merkbaar bij allerlei soort dieren openbaart. De leeuw uit het woud zal op den buffel aanstonds toespringen, maar voor den mensch aarzelen. Waar de mensch een wilde landstreek binnentrekt, geeft het wild gedierte het al spoedig op, en trekt zich terug naar verder afgelegen oorden. Hier hebben we dus te doen met een indruk, dien het dier van den mensch ontvangt, en welke die indruk zijn zou, hing af van de verhouding waarin mensch en dier door den Schepper, die beiden op aarde saambracht, tusschen mensch en dier verordende. Zoo was het dus een genade, een goede gunste onzes Gods, dat Hij „de vreeze en de verschrikking des menschen" op de dierenwereld legde. Niet de mensch had ze in zijn hand, maar „ze zijn door God in de hand der menschen *overgegeven*".

Dat hierin nu *genade* spreekt, is niet alleen in dien zin te verstaan, dat het een voor den mensch gunstige beschikking was, maar ook zoo, dat God door deze daad van genade de kwade gevolgen stuitte, die de mensch

door de zonde over zich gebracht had. In het paradijs is van vreeze van den mensch voor de dierenwereld geen sprake. De dieren komen tot Adam in stille gedweeheid, en hij aanschouwt ze en doorziet ze, en noemt hun naam. Toen het plantenrijk nog geen doornen en distelen voortbracht, dreigde er voor den mensch ook nog geen gevaar van de zijde van de dieren. Maar toen door de zonde de vloek uitbrak en de Goddelijke harmonie van het paradijs verbroken werd, toen ja, sproten de doornen en distelen uit, en voer ook in het wilde dier de moordzucht om den mensch te vernielen. Had dus God de Heere deze moordzucht onbeteugeld laten werken, en ware de menschheid op die wijze uitgemoord, zoo zou ons hierin slechts de gerechte straf over onzen afval van God overkomen zijn. En dat nu God de Heere, in stede van ons aan de natuurlijke gevolgen van ons eigen kwaad ter prooi te laten, in zijn ontfermingen tot ons geslacht komt, en in deze worsteling tusschen menschenwereld en dierenwereld, zich aan onze zijde tegenover de dieren stelt, en de dieren met schrik en ontzetting voor den mensch vervult, om omgekeerd aan dien mensch gevatheid en wakkerheid tegenover het dier te schenken, dat is meer dan goedgunstige beschikking, dat is *genade*, omdat het, in weerwil van onze zonde, de gerechte straf der zonde van ons afweert. Zelfs dat ook de vogelen des hemels en de visschen der zee hierbij worden genoemd, is allerminst overbodig. Nu nog heeft men overblijfselen ontdekt van vroegere vogelsoorten, die als schrikkelijke monsters van reusachtige afmetingen schrik en ontzetting om zich moeten verspreid hebben, waar ze ook neerstreken; dieren waarvan men nog de afgrijselijke afbeeldingen gereconstrueerd heeft, en wier skelet ons nog huiveren doet. Daarom was het voor Noach en zijn zonen, die van deze monsters zeker de traditie nog kenden, noodig, dat ook de vogelen des hemels genoemd zouden worden, terwijl ook de dieren uit de wateren moesten genoemd worden, opdat noch haai noch krokodil noch ook eenig ander rivier- of zeemonster den mensch met doodelijken angst voor zee en stroom zou vervullen.

Toch is hiermee de ordinantie Gods over de dierenwereld nog niet voleind. Niet alleen toch, dat het Gode belieft, den schrik die den mensch voor het dier beving, op het dier zelf over te brengen; maar Hij geeft ook het dier aan den mensch *tot spijze*. „Al wat zich roert, zij u tot spijze; Ik heb het u al gegeven, gelijk het groene kruid." Deze verordening is in het Noachietisch Verbond nieuw. In het paradijs was hier oorspronkelijk geen sprake van. Toen bestond de voeding der menschen in wat het plantenrijk aan edele vruchten bood, maar van vleeschvoeding ontdekt ge geen spoor. Of men nu daarom recht heeft tot de bewering, dat de

mensch vóór den Zondvloed geen vleesch zou genuttigd hebben, wagen we te betwijfelen.

Reeds is het op zichzelf niet te gelooven, dat bij zoo verwilderden toestand, als waarop de ontwikkeling van ons geslacht vóór den Zondvloed was uitgeloopen, alleen moeskruid en boomvrucht 's menschen voeding zou gebleven zijn. Doch wat meer zegt, ook de indeeling van rein en onrein gedierte was reeds vóór den Zondvloed in zwang gekomen, en bij de ordinantie over het vee dat in de arke moest opgenomen worden, schikt God zelf zich naar die indeeling. Ook mag niet vergeten, gelijk reeds onze vaderen opmerkten, dat Adam en Eva in het paradijs, na den val, van Gods wege met schaapsvellen bekleed zijn, iets wat het slachten van deze dieren onderstelt. En bij dit alles komt nu nog, dat na den Zondvloed het eten van rauw, bloedig vleesch verboden wordt, een verbod dat alleen zin heeft, zoo deze ruwe, barbaarsche wijze van doen vóór den Zondvloed veelvuldig voorkwam. De voorstelling, zelfs nu nog door sommige geloovigen voorgestaan, alsof vóór den Zondvloed alle menschen vegetariërs zouden geweest zijn, wijzen we daarom af. Doch ook al was vroeger het eten van vleesch *gangbaar*, toch was de oorspronkelijke scheppingsordinantie, die den mensch het plantenrijk voor zijn voeding aanwees, nog nimmer in dien zin aangevuld en uitgebreid. En dit is het nu wat *na* den Zondvloed gebeurt. Het is God zelf die na den Zondvloed het gebruik van vleesch voor den mensch instelt. Er staat toch niet: „Desnoods moogt ge het eten, maar beter is het, dat ge er van aflaat", maar zoo algemeen mogelijk: „Het zij u tot spijze, Ik heb het u al gegeven gelijk het groene kruid", een zeggen, dat natuurlijk op het paradijs terugsloeg. Want al ligt in deze verordening stellig niet opgesloten, dat men vleesch eten *moet,* zoodat zondigen zou, wie het niet deed, toch is niet tegen te spreken, dat vleesch hier in één adem met het groene kruid als gewone voeding voor den mensch wordt aangewezen, zoodat wie hiertegenover een anderen regel gaat stellen, en de vleeschvoeding als ongeoorloofd *veroordeelt,* wijzer dan God wil zijn, en aan zijn Goddelijk recht, om te bepalen hoe het zijn zal, te kort doet.

VI.

De ordinantiën van het Noachietisch Verbond.

> Doch het vleesch met zijne ziel, dat is zijn bloed, zult gij niet eten. Gen. 9 : 4.

In het plechtige woord, dat door den almachtigen God, na den Zondvloed tot de geredde menschheid, d. i. tot het gespaarde menschelijk geslacht, is gesproken, volgt aanstonds op het recht den mensch geschonken, om het dier te dooden en zich met zijn vleesch te voeden, een tweetal ordinantiën, dat strekt om, waar het *leven van het dier* wordt prijs gegeven, juist omgekeerd het *leven van den mensch* te beschermen. Ook de beteekenis dezer ordinantiën moet derhalve thans in het licht gesteld. En dan beginnen we met op te merken, dat men vaak deze beide ordinantiën ten onrechte verwart, met wat de Joden de Noachietische geboden noemen. Volgens de Joodsche Schriftgeleerden toch zijn „de Noachietische geboden" *zeven* in aantal, t. w.: 1°. tegen de afgoderij, 2°. tegen de hoererij, 3°. tegen Godslastering, 4°. tegen moord, 5°. tegen diefstal, 6°. tegen het eten van bloed, en 7°. tegen de anarchie, of, gelijk zij het in *stellenden* zin uitdrukten, over de verplichting, om een Overheid in te stellen. Deze zeven geboden legden ze op aan de „proselieten der poorte", en schreven zelfs aan de waarneming dezer zeven geboden zekere deelverkrijging aan de eeuwige zaligheid toe. Dat ze deze zeven geboden „Noachietisch" noemden, hield echter volstrekt niet in, dat ze zich deze zeven geboden voorstelden, als eerst aan Noach gegeven. Veeleer oordeelden ze, dat reeds zes van deze geboden in het paradijs aan Adam waren opgelegd, en dat er ten tijde van Noach alleen het verbod van het eten van bloed bij was gekomen. In zooverre echter ten tijde van Noach het onvolledige zestal door de bijvoeging van dat zevende gebod volledig was gemaakt, en alzoo het complete stel van „zeven ordinantiën" eerst voor de nakomelingschap van Noach gold, gaven ze er den naam aan van *Noachietische* geboden. Ter voorkoming van misverstand moest dit hier opgemerkt; verder laten we ons echter met dit Joodsche verzinsel niet in, en keeren alzoo aanstonds terug tot de beide ordinantiën Gods, die in Gen. 9 : 4, 5, 6 ons bericht zijn, en waarover de kerk gemeenlijk veel te vluchtig heenleest. Die beide ordinantiën zijn: 1°. dat het aan de uit Noach gesproten menschheid verboden wordt, „het vleesch met zijn ziel te eten"; en 2°. dat het aan dit vernieuwde menschelijk geslacht wordt opgelegd, den moordenaar met den dood te straffen; terwijl beide ordinantiën in onderling verband worden gebracht door wat het 5de vers zegt: „En voorwaar Ik zal uw bloed, het

bloed uwer ziele eischen, van de hand van alle gedierte zal Ik het eischen; ook van de hand des menschen, van de hand van eens iegelijken zijns broeders, zal Ik de ziel des menschen eischen."

Staan we bij elk dezer beide ordinantiën afzonderlijk stil.

De eerste ordinantie over het niet eten van *„het vleesch met zijn ziel"* heeft aanleiding gegeven tot velerlei misverstand, en zelfs Calvijn, en op zijn voetspoor onze meeste Gereformeerde uitleggers, hebben door een min juiste opmerking, de kracht en de beteekenis van deze ordinantie verzwakt. De Joodsche Schriftgeleerden namelijk gewenden zich ook bij dit gebod, om niet de algemeene gedachte, die in deze ordinantie school, op den voorgrond te stellen, maar om er een vormelijke uitlegging aan te geven, die tot in het kleine afdaalde, en juist daardoor de zedelijke strekking er van beperkte. Deze ordinantie, zoo waanden sommigen, sloeg op de afschuwelijke gewoonte, die vooral bij enkele nomadische herderstammen insloop, om een levend beest een stuk rauw vleesch uit het lijf te snijden, en de verminkte plek weer te laten aangroeien. De titel van het zevende van hun Noachietische geboden: *Eber min Hachai,* d. w. z. *„lid van het levende"*, staat waarschijnlijk met deze uitlegging nog in verband. De vormelijke beteekenis uitbreidende, werd er ten tweede een verbod in gelezen tegen het opnemen in zijn spijze van eenig druppelken bloed. En ten leste werd hieruit de regel afgeleid, dat God ons verbood vleesch van eenig dier te eten, bij de slachting waarvan niet alle bloed, volledig tot den laatsten druppel was weggeloopen.

De gewoonte die nu nog onder de Joden stand houdt, om een rund of schaap zóó te slachten, dat alle bloed volledig wordt afgescheiden, dankt ten deele aan zulk eene opvatting van deze ordinantie haar oorsprong; en overmits ze deze gewoonte afleidden uit een Noachietisch gebod, spreekt het vanzelf, dat ze deze wijze van slachting niet alleen zelven moeten volgen, maar ook aan anderen ten eisch moeten stellen. Alle andere wijze van slachting gaat, volgens deze Schriftgeleerden, *tegen* een uitdrukkelijk verbod Gods in. Toen nu Calvijn en de zijnen aan de uitlegging van dit verbod toekwamen, hebben ze wel deze Rabbinistische uitlegging niet overgenomen, maar zagen ze toch in deze ordinantie niet anders dan een *ceremoniëel gebod,* dat als zoodanig slechts een voorbijgaand en opvoedend karakter droeg. En hieraan is het toe te schrijven, dat zij, in hun natuurlijken afkeer van alle superstitie en werkheiligheid, de geldigheid van deze ordinantie onder de Christelijke bedeeling niet toegaven, en zichzelven alleen gebonden rekenden aan het algemeene gebod, dat ruwheid en barbaarschheid veroordeelt. Te midden van den fellen strijd, die destijds op kerkelijk en staatkundig gebied woedde, ontbrak de tijd, om volledig in

de beteekenis van het Noachietisch Verbond in te dringen; en reeds het vermoeden dat men ook hier zeker werkheilig bedrijf op het spoor was, verleidde er ongemerkt toe, om ook hier de bekende onderscheiding tusschen het *ceremonieele* en het *moreele* in het gebod te maken, die wel bij het Verbond der schaduwen, maar niet bij het Noachietisch Verbond thuis hoort. Niet in het paradijs noch ook bij Noach, maar eerst bij Israël is de *Dienst der schaduwen* ingetreden, en wel op dat bepaalde oogenblik, toen het sacrament der Besnijdenis is ingesteld. Dientengevolge was bij Israël heel de Dienst een afschaduwing in symbolischen vorm van de geestelijke waarheid, die in Christus komen zou. Hiervan echter vindt ge bij het Noachietisch Verbond niets. Dit verbond doelt niet op een eeuwig maar op een tijdelijk goed. En de belofte van dit verbond is door Christus zoo weinig opgeheven, of door zijn komst vervallen, dat wij nu nog, na achttien eeuwen, roemen in de zekerheid, dat geen zondvloed meer de aarde verderven zal. Het duidelijkst ziet ge dit in het teeken des Verbonds. De teekenen van het Israëlitisch Verbond, t. w. Besnijdenis en Pascha, zijn afgeschaft en weggevallen, maar het teeken van het Noachietisch Verbond schittert nog heden in het zwerk. We aarzelen dan ook geen oogenblik, om deze ceremonieele opvatting van Calvijn te laten voor wat ze is, en de duurzame geldigheid van deze ordinantie te maintineeren.

Het standpunt, waarop ge u daarbij hebt te plaatsen, is door niemand juister dan door Calvijn zelf aangegeven. Bezit ge uit uzelf, d. i. van nature het recht, om een dier dood te maken en op te eten? Of anders gezegd, volgt uw recht om een dier te dooden en tot spijze te gebruiken uit de schepping, al dan niet? Dit nu ontkent Calvijn, en hij doet dit volkomen terecht. Het dooden van een dier is een daad van geweld, die tegen het ons ingeschapen besef indruischt. Nog protesteert tegen het wreede van zulk bedrijf de eerst opkomende gewaarwording van ons hart. Vooral de vrouw blijft krachtens dit besef tot aan haar dood toe afkeer van alle dooden van een dier gevoelen. Menig vleeschhouwer werd door het gestadig onderdrukken van dien tegenzin zelfs in de zenuwen aangetast. De vegetariërs vinden in dit protest onzer natuur steun. En hoe fijner en edeler onze ontwikkeling wordt, hoe pijnlijker het ons aandoet, indien we zelven geroepen worden, om een schaap ter slachting te leiden. Bij de jacht gevoelen velen dit minder, omdat het dooden dan òf na worsteling òf op zeer verren afstand geschiedt. Maar in het gemeen genomen, is het aan geen twijfel onderhevig, of van nature deinzen we voor vergieten van bloed *ook bij het dier* terug. Reeds het *zien* van bloed heeft op zich zelf iets aangrijpends. Evenmin kan uit het eigendomsrecht het recht tot het dooden van het dier afgeleid. Zoo is wel beweerd, en op gelijken grond

het recht van den slavenhouder om zijn slaaf, en het recht van den vader om zijn kind te dooden, staande gehouden; maar natuurlijk berustte heel deze pretentie op een cirkelredeneering. Eerst verklaarde men het eigendomsrecht voor absoluut, dat is voor een recht *zonder grenzen,* en daarna deelde men slaaf, kind en dier onder het eigendom in, waarover de wilkeur van den eigenaar grenzenloos beschikte. Daar echter, om ons nu tot het dier te bepalen, de eerste eigenaar de dieren vond en opving, en bij de voortteling van de dieren, ook al wordt ze door den mensch beperkt of uitgebreid, toch *het leven* nooit aan den mensch, maar aan God moet dank geweten, zoo heeft over dat leven, óók der dieren, alleen *Hij* te zeggen, die het schiep en gaf. Zonder het zoo breed te betoogen, geeft dan ook Calvijn toe, dat de mensch ten deze geen enkel recht zou bezitten, indien de Heere het hem niet uitdrukkelijk had toegekend. De toekenning van het recht om dieren te dooden en zich met hun vleesch te voeden, erlangt alzoo het karakter van een, niet natuurlijke, maar *positieve ordinantie.* En hierin juist ligt de beweegreden, waarom de toekenning van dit recht nu ook aan een *beperkende* bepaling verbonden werd. Ge zult een dier mogen dooden, en er u mee voeden; edoch onder één beding, en dat beding is, dat ge in uw ruwheid en barbaarschheid niet den eerbied uit het oog zult verliezen, dien ge aan Mij als den Schepper van het leven van dat dier verschuldigd zijt.

Er staat dan ook niet, dat ge geen bloedig vleesch moogt nuttigen; neen, het *bloed* wordt pas in de tweede plaats genoemd, en wat in de ordinantie op den voorgrond wordt geplaatst is, dat ge „het vleesch *niet met zijn ziel*” zult eten. Die „ziel” nu beduidt hier niet zeker „geestelijk wezen” in het dier, maar kortweg zijn *leven,* datgene wat in het dier is, zoolang het leeft, en er uit verdwijnt, als het gedood is. Het is alzoo uw God, wiens macht alleen ook aan het dier het leven schenkt, die van u, die aan een dier het leven wel kunt *ontnemen,* maar niet *geven,* door zijn ordinantie afeischt, dat ge met het eten van het gedoode dier wachten zult, totdat het leven er uit verdwenen is. Gij moogt het dier dooden; maar dan moet ge stille zijn, tot alle leven uit het dier geweken zal zijn, tot de *ziel* er niet meer in is, en eerst als het nu vleesch *zonder ziel* is geworden, dan moogt gij het voor u tot spijze nemen. Het is daarom een zeer ernstige vraag, of het drinken van warm dierenbloed, gelijk dit in onze dagen door sommige artsen wordt voorgeschreven, niet tegen deze stellige ordinantie Gods indruischt.

Van dit leven van het dier nu, of gelijk de Schrift het noemt, van die *ziel* van het dier, wordt nu gezegd, dat ze in zijn bloed is. Natuurlijk niet alsof dat bloed zelf die ziel ware, want dat bloed is straks geronnen en ontbindt zich. Er is alleen meê uitgesproken, dat binnen in het lichaam, dat bloed de hoofdgeleiding voor de levensbeweging is. Het leven, d. i. de

ziel, is anders in heel het lichaam, en de Schrift zelve leert ons, dat ook waar alle bloed in het lichaam blijft, toch de ziel door den laatsten ademtocht van den stervende uitgaat. Het bloed komt dus hier alleen voor, als de voornaamste en voor ons oog meest sprekende en tastbare geleiding van het leven. Is nu dat dier pas gedood, en vloeit het warme bloed uit de wonde, dan zal de mensch voor dat bloed uit den weg treden. Tot spijze kan dat vleesch dan eerst worden als het dier weg is, en er niets dan stof, gereed tot ontbinding, overblijft. Uit dien hoofde nu is het deze ordinantie naar de letter waardeeren, maar naar den geest dooden, indien men de ziel, het leven uit het oog verliest, en angstvallig aan het bloed blijft hechten, alsof het eten van een stuk gekookt of gebraden vleesch, waar nog enkele druppelen bloed bij het snijden uit ontsnappen, ons schuldig voor God zou stellen. Wie zoo oordeelt, verliest den eerbied voor God als Schepper van het leven of van de ziel van het dier, geheel uit het oog, en blijft aan de stoffelijke elementen van het bloed hangen. Hij leest alsof er stond: „Doch het vleesch waarin nog een druppel bloed is, zult gij niet eten", en vergeet dat er heel anders staat: „Doch het vleesch *met zijn ziel*, die in het bloed is, zult gij niet eten." Want wel staat er in onze overzetting: „*dat is*, zijn bloed", maar die beide woorden: *dat is* staan niet in het oorspronkelijke, en zijn daarom cursief gedrukt. Hierbij houden we zeer wel in het oog, dat in Lev. 17 : 14 enz. onder de Bedeeling der schaduwen niet alleen het eten van *vet*, maar ook van *bloed* (Lev. 3 : 17; 7 : 26 enz.) verboden was, maar dit was geheel in overeenstemming met den dienst der schaduwen onder Israël, die in alles vormelijk en uitwendig bepaald moest zijn. Doch juist de bepaling in Lev. 3 : 17: „*geen vet* noch bloed zult gij eten," toont op overtuigende wijze, juist door de bijvoeging van *het vet*, dat we hier volstrekt niet met de ordinantie aan Noach, maar met een Levitische bepaling te doen hebben. Deze nu gold voor de Joden tot op Christus, maar is onder de Bedeeling des Nieuwen Testaments vervallen.

Nu zal de aanleiding tot deze ordinantie wel geweest zijn, dat in Noachs omgeving vóór den Zondvloed niet zelden rauw vleesch met het nog warme bloed werd verslonden. Dit nu is goed voor een *roofdier*, maar niet voor een *mensch*. Het roofdier valt zijn prooi aan, en zet er klauw en tanden in. En zoo ook doet de verdierlijkte mensch, die waant zelf een eigen recht op het dier te hebben, het daarom aanvalt, neervelt en verslindt. En tegen dien onheiligen en dierlijken toestand stelt God nu een toestand van orde over. Van een orde, waarin de mensch het recht op het dier, het recht om het te dooden en zijn vleesch tot spijze te nemen, ontvangt van Hem, wiens dat dier is, en die aan dat dier het leven gaf. Maar die orde is dan ook een orde, waarin de mensch het dier doodt, in den naam zijns Gods, de oppermacht van zijn Schepper

over dat dier eerbiedigt, en het deswege dan eerst tot spijze neemt, als het leven er geheel uit geweken is, en het vleesch dat eerst *met de ziel* was, nu vleesch *zonder de ziel* is geworden. En overmits nu voor het gewoon gebruik dit feit geconstateerd is, zoodra het bloed is afgevloeid en de levenswarmte dientengevolge verdwenen is, wordt die voorafgaande afvloeiing van het warme levensbloed als eisch gesteld.

Is hiermee over de eerste ordinantie genoeg gezegd, een ordinantie, die in deze heilige beteekenis uiteraard ook voor ons nog geldt; gelden blijft tot aan het einde der wereld; en gehoorzaamd zal worden door een ieder die God als Schepper eert, en Hem vreest als den eenigen Schenker van alle leven, dan komen we nu tot vs. 5, dat den overgang tot de tweede ordinantie vormt. Dat vers luidt aldus: „En voorwaar, Ik zal uw bloed, *[het bloed]* uwer ziele eischen; van de hand van alle gedierte zal Ik het eischen. Ook van de hand des menschen, van de hand eens iegelijken zijns broeders zal Ik de ziel des menschen eischen". Deze woorden gaan allereerst in tegen wat men noemt het Kannibalisme, d. i. tegen de afgrijselijke gewoonte, die, helaas, nog bij tal van volkeren bestaat, om het vleesch van een gedood mensch te eten. In drie werelddeelen, in Afrika, Australië en op een enkel Aziatisch eiland houdt die schrikkelijke usantie nog altoos stand; vroeger was ze nog veel algemeener, vóór den Zondvloed heeft ze ongetwijfeld evenzeer gewoed; en niet te noemen is het aantal van menschelijke lichamen, die op zulk een wijs, alsof het lijken van dieren waren, stukgehouwen, en of rauw of gebraden door menschen verslonden zijn. De berichten, door reizigers en zendelingen daarover meegedeeld, doen u de haren te berge rijzen. Zelfs winkels van menschelijk vleesch waren tot voor korten tijd geen zeldzaamheid. Welnu, dit Kannabalisme is een nadoen van wat het dier doet, en daarom staan in vs. 5 die beide saamgevoegd: „Uw bloed zal Ik eischen van de hand van alle *gedierte* en van de hand des *menschen*". Het wilde dier doodt den mensch, niet uit nijd of in toorn, maar om hem als zijn prooi te verslinden. Zoo doodt het éene dier het andere, en zoo ook doodt het dier den mensch, *alsof ook de mensch een dier ware.* Op die verslindingswoede van het dier drukt nu de mensch het zegel en de mensch *wordt metterdaad als een dier,* zoo dikwijls hij als kannibaal een mensch doodt om hem als prooi te verslinden. Op die wijs wordt de grenslijn tusschen het gedierte en ons menschelijk geslacht uitgewischt. De mensch wordt als een eigen diersoort in het dierenrijk ingeschakeld, en dezelfde theorie, die de Darwinisten thans philosophisch prediken, is door de Kannibalen bij hun helsche bacchanaliën reeds voor eeuwen in practijk gebracht.

Hier moest dus een dam worden opgeworpen. De diepgaande tegen-

stelling tusschen ons *menschelijk* geslacht en de *dieren*wereld moest tegen verzwakking en verflauwing gevrijwaard. En dit te meer nu aan den mensch het recht was toegekend, om dieren te dooden en tot spijze te nemen. Daartoe nu strekt allereerst de ordinantie van het „niet eten van het vleesch met zijn ziel". Hierin toch ligt juist onderscheid, of een tijger of wel dat een mensch een os tot spijze kiest. De tijger verslindt dien os met zijn ziel, de mensch neemt hem eerst tot spijze *als de ziel er uit geweken is*. De tijger rooft prooi en kent God niet, de mensch maakt gebruik van een door God hem verleend recht, maar eert tegelijk den Schepper en den Schenker van het leven, door te wachten tot het leven verdween.

Maar door vs. 5 komt hier nu een tweede dam bij. Daaruit dat de mensch van God het recht ontvangt, om het dier te dooden, en, nadat alle leven er uit geweken is, tot spijze te nemen, volgt nog geenszins, dat nu ook op zijn beurt het dier recht ontvangt om den mensch te verslinden, of ook de mensch om zijn medemensch op te eten. Integendeel, aan beide wordt *dat* recht uitdrukkelijk ontzegd. Geen dier mag een mensch verslinden, en geen mensch mag een medemensch tot spijze nemen. En wel zal dit desniettemin plaats hebben, maar God zal al dit vergoten bloed opeischen.

Op wat wijze God in de dierenwereld dit zijn oordeel uitoefent, is er niet bijgezegd. Over de woorden: „Ik zal uw bloed eischen van de hand van alle gedierte", kan men deswege niet dan gissingen uiten, waarop ons volgend artikel terugkomt. En wat aangaat het afeischen van het vergoten menschenbloed van de hand des moordenaars, dit komt ter sprake bij de uitlegging van vs. 6. Ditmaal volstaan we derhalve met op te merken, dat, wel bezien, geheel de ordening die God voor Noachs nakomelingschap instelt, haar uitgangspunt vindt in de tegenstelling tusschen *mensch* en *dier*. Dit was metterdaad de eerste tegenstelling, waarin deze *acht* „kinderen der menschen" die uit de arke kwamen, zich feitelijk geplaatst vonden, en van die eerste en meest natuurlijke tegenstelling gaat nu geheel de Goddelijke onderwijzing uit. Dat, gelijk Keil en anderen beweren, in deze ordinantie reeds een heenwijzing op het zoenoffer van Israël zou schuilen, komt uit dien hoofde weinig aannemelijk voor. Veel treffender oordeelt Calvijn, dat doel en toeleg van deze ordinantie is, om het *menschelijk* karakter der *menschelijke samenleving* te verzekeren, ook al geven we toe, dat (mits dan in *omgekeerden* zin) de offerdienst onder de Bedeeling der schaduwen zich juist deswege in het „*vergieten van het bloed*" concentreerde, omdat in het verschil tusschen *bloed* en *bloed* de geheel onderscheiden waardij van *mensch* en *dier* gegrond ligt.

VII.

De bescherming van 's menschen leven.

> Indien iemand in de gevangenis leidt, die gaat zelf in de gevangenis; indien iemand met het zwaard zal dooden, die moet zelf met het zwaard gedood worden. Hier is de lijdzaamheid en het geloof der heiligen. OPENB. 13 : 10.

Dat het aan Noach gegeven gebod niet alleen in de eerste plaats, maar zoo goed als uitsluitend *den moord* wraakt, is in overeenstemming met 's menschen aard en historie. Die historie toch verhaalde hoe het bij Kaïn en Abel bijna onverwijld tot *moord* gekomen was, en die aard des menschen maakt, dat in de bescherming tegen moord tegelijk de bescherming van heel ons menschelijk bestaan gegeven is. Het gevaar, om uitgemoord te worden, was toentertijd voor ons menschelijk geslacht zelfs zeer groot. Aan vier manspersonen hing na den Zondvloed heel onze toekomst, en hoe licht kon dan niet een aanval van het wild gedierte, moord na broedertwist, of ook dood door ziekte dat viertal hebben weggenomen. Een angst die hen te eer bekruipen moest, nu ze zoo pas het ontzettend schouwspel hadden aangestaard, hoe op acht zielen na, heel het menschelijk geslacht in den vloed verdronken was. Hoe gemakkelijk ware bij die duizenden en tienduizenden huisgezinnen ook dat ééne huisgezin van Noach niet meê bedolven onder de wateren, en dan ware ons menschelijk geslacht *weg* geweest. Na een schipbreuk waarbij zoo goed als allen verdronken, gevoelt de ééne man die er het leven afbracht, althans den eersten tijd, het leven als zulk een precair en angstig bezit. Zelfs na een geweldige epidemie blijft die angst voor het bedreigde leven maanden lang in het hart der overblijvenden zitten. De spanning die op een grooten oorlog volgt, is alsmede uit gelijksoortigen angst te verklaren. En wat moet het dan wel niet in die ééne familie van Noach geweest zijn, die heel de wereld hadden zien verdrinken, en nu alleen, en eenzaam en verlaten op een half verbrijzelde wereld stonden, en straks van het snel aangroeiend wild gedierte weer het ergste te vreezen hadden. Een ordinantie Gods, gelijk hier uitging, die als een schild het leven der menschen dekken komt, zoo tegen het wild gedierte als tegen menschelijke moordzucht, was derhalve geheel *actueel*, d. i. paste volkomen op den toestand, en moest voor alle dingen een bemoedigende en vertroostende uitwerking hebben. Er blijkt genoegzaam uit, hoe ook vóór den Zondvloed het leven der menschen dikwijls, door een aanval van het roofdier of door moord werd afgesneden, en hoe het noodzakelijk was, dat de belofte van geen alge-

meenen dood door een zondvloed meer over de aarde te zullen brengen, aangevuld werd door een ordinantie Gods, die ook het omkomen door het roofdier en door moord temperde. Dusver waren drie factoren werkzaam geweest, om de menschen van den aardbodem te doen verdwijnen: het roofdier, moord, en de zondvloed. Voor die drie factoren zat er de schrik in, en het is nu tegen die *drie* factoren dat God het geslonken menschelijk geslacht in veiligheid stelt. Tegen den Zondvloed door zijn *belofte,* tegen het roofdier door zijn *ordinantie*, en tegen moord door zijn *gebod.*

„Van de hand van alle gedierte zal Ik het bloed des menschen eischen", is de ordinantie Gods, die zelfs nog aan het gebod tegen den moord voorafgaat. Van veel gewicht is hierbij natuurlijk de vraag, of we ons den Zondvloed hebben voor te stellen als over heel den aardbol of alleen als over het bewoonde gedeelte er van uitgestrekt. Natuurlijk is uit hetgeen we in Gen. 7:23 lezen: „Alzoo werd verdelgd al wat bestond, dat op den aardbodem was, van den mensch aan tot het vee", niets af te leiden. Als we in Joh. 12:19 de klacht der Joodsche hiërarchie vernemen, „dat *heel de wereld* Jezus nagaat," komt het niemand in den zin dit op te vatten, als bedoelden de Sanhedrinisten hiermeê te zeggen, dat de inwoners van den ganschen aardbodem Jezus nagingen. Als er in Joh. 21:25 staat, dat de wereld de geschreven boeken niet zou kunnen bevatten, vat niemand dit letterlijk op. Het zeggen van Klaagl. 4:12: „Al de inwoners der wereld zouden niet geloofd hebben, dat de tegenpartijder tot de poort van Jeruzalem zou ingaan," beduidt volstrekt niet, dat, hoofd voor hoofd, alle levende ziel aan alle oorden der wereld, één opinie over de sterkte van Jeruzalems vesting had; maar alleen, dat wie er omheen woonden, en er in gewoond hadden, in de meening verkeerden, dat Jeruzalem onneembaar was. Reeds uit deze enkele voorbeelden ziet men derhalve, dat zulke zegswijzen in de Heilige Schrift volstrekt niet noodzakelijkerwijze in den *ruimsten* zin behooren verstaan te worden, maar zeer dikwijls in den *engsten* zin *moeten* worden genomen. „Heel de wereld gaat hem na" beteekent: Heel de wereld *voor zoover ze met hem in aanraking komt.* Dat „heel de wereld de geschreven boeken niet zou kunnen bevatten" wil zeggen, dat er op de toenmalige boekenmarkt geen plaats voor zou geweest zijn; en met „al die inwoners der aarde, die Jeruzalem voor een onneembare vesting hielden", zijn alleen zij bedoeld, die het gerucht van Jeruzalems sterkte hadden opgevangen. Het kan dus zeer wel zijn, dat ook in het verhaal van den Zondvloed met zulke algemeene uitdrukkingen alleen dat deel der wereld bedoeld is, dat voor Noach meerekende, of ook waar menschen woonden. Hoogstwaarschijnlijk was destijds nog alleen het

midden van Azië bewoond, en is die bewoonde streek geheel onder de wateren bedolven geworden, maar zonder dat hieruit volgt, dat ook de andere kant van onzen aardbol, dien we nu Amerika noemen, onder den vloed is ondergegaan. Het *kan* wel zoo geweest zijn, maar het volgt er niet uit. En dit nu zoo zijnde, doet de ordinantie Gods tegen het roofdier eer vermoeden, dat er geen algeheele uitdelging had plaats gegrepen. Indien toch op dat oogenblik alle wilde dieren waren uitgestorven, op die eenige paren na, die in de arke gered waren, zoo is niet wel in te zien, welk gevaar den mensch van de zijde der wilde dieren zou bedreigd hebben. Dan toch zouden ze volkomen in de macht van Noach en zijn zonen geweest zijn. Ze hadden ze in kooien of stallen opgesloten, en niets dwong hen ze los te laten, terwijl ze met de geworpen welpen naar goedvinden hadden kunnen handelen. Bij de onderstelling alzoo, dat alle overig wild gedierte, behalve de enkele exemplaren die in de arke waren, door den vloed zouden zijn weggestorven, laat zich niet wel verklaren, hoe zich zeker angstgevoel voor het roofdier van den mensch zou hebben meester gemaakt. Zooals wij in onze dierentuinen deze dieren aanzien zonder angst te kennen, zoo zouden ook Noach en zijn zonen op de opgesloten leeuwen en tijgers hebben gezien, en de arke met haar stevigen bouw zou als bewaarplaats van het roofgedierte hebben kunnen dienst doen. Niets toch gebood ze los te laten, en daardoor levensgevaar voor vrouw en kroost te doen ontstaan. Verklaarbaar wordt de ordinantie tegen het roofdier dus alleen dan, als men aanneemt, dat de uitdelging alleen sloeg op die gedeelten der aarde, waar de mensch reeds woonde, en niet op de overige deelen van den aardbodem. Daar was het roofdier dan blijven voortbestaan, en van daar uit kon het, na het afvloeien der wateren, weer in de streek die Noach bewoonde zijn inval doen.

Hoe nu die woorden: „Van de hand van alle gedierte zal Ik het bloed des menschen eischen" te verstaan zij, is niet zoo gemakkelijk uit te maken. Slechts zooveel kan gezegd, dat het niet stuk voor stuk bedoeld is, alsof elk bepaald roofdier, dat een mensch te lijf ging, bij manier van straf voor die daad gedood zou worden. Tegen zulk een uitlegging verzet de tekst zelf zich. Van den mensch toch staat er uitdrukkelijk bij: „Van de hand *eens iegelijken* zijns broeders", en aldus hoofd voor hoofd; maar bij het roofdier staat *niet:* „Van de hand *eens iegelijken* diers", als ware het „stuk voor stuk bedoeld; maar in het algemeen: *van alle gedierte.* Dit laat derhalve ook de andere uitlegging toe, dat elke *diersoort,* die zich aan den mensch zou vergrijpen, zich hieraan haar eigen dood zou eten. Door het voorzienig bestel Gods zou de loop der dingen zoo geregeld worden, dat de diersoorten, die den mensch ontzagen en dienden allengs

zouden toenemen en winnen in beteekenis, en dat omgekeerd de diersoorten, die des menschen bloed vergoten, zouden uitgeroeid worden. Feitelijk is dan ook zoo de loop der historie geweest, en nu reeds is alle roofdier uit geheel de bewoonde wereld, in enger zin, teruggedrongen; en houdt zich nog enkel in bergachtige streken en in de wouden staande.

En dit doel nu is bereikt, doordien God tweeërlei deed: ten eerste den mensch wapenen met heldenmoed, vernuft en wapentuig, om het roofdier te kunnen overmeesteren; en ten andere door aan het roofdier een schrik in te boezemen, zoodat het zich bij de nadering van den mensch terugtrekt. Vooral bij den dierentemmer komt dit sterk uit. Deze feiten nu erkent ook de historieschrijver, die buiten God rekent. Het roofdier is teruggedrongen, en ondergang is zijn toekomst. Doch waar op die wijs enkel de feiten worden erkend, geeft de Schrift ons meer. Zij toch ontdekt ons, hoe er ook achter en in deze feiten een *Goddelijke rechtsbedeeling* werkt, die het vergoten bloed des menschen op het roofgedierte wreekt. Zij die door tijger of beer aangevallen, in bange vertwijfeling bezweken en in hun klauwen omgebracht zijn, hebben stervende, toen er niemand was die hielp, nog naar God geroepen, als om wrake over den gruwel die hen ten onder bracht. En terwijl nu de gewone historie er niets van gevoelt wat er op zulk een oogenblik in het slachtoffer omging, en alleen het feit van zijn dood constateert, toont de Schrift ook het mysterie te kennen, dat achter den sluier van het zichtbare werkt, en zegt ons deswege, dat ook de snoodheid van het roofdier door God Almachtig aan dat roofgedierte vergolden wordt.

Niet dus aan het roofdier zal het gelukken, om den mensch te doen verdwijnen, maar de mensch zal, als wrake voor het vergoten bloed, het roofgedierte voor zich uitdrijven. Maar hiermee is het leven des menschen nog niet gered en gedekt. Niet minder ernstig toch is het tweede gevaar, dat de menschheid in onderlingen *moord* zich zelve verniele. Nog tot voor korten tijd was het in Afrika's binnenland regel, dat de ééne stam in het najaar den anderen overviel, en de stam die overwon moordde dan gemeenlijk den overwonnen stam uit, of verkocht de gevangenen als slaven. Zoo werden keer op keer geheele stammen uitgemoord, en hadden er slachtingen plaats op een schaal, die u ijzen doet, als ge er van leest. Zelfs in het verslinden van zijn slachtoffer deed men voor het roofdier niet onder.

Vandaar dat nu op de ordinantie over het roofdier, in de tweede plaats het *gebod tegen den moord* komt, en dat wel in deze bewoordingen: *dat God eischen zal de ziel des menschen van de hand eens iegelijken zijns broeders.* Van het roofdier stond er, dat God *het bloed* des menschen

eischen zou van de *diersoort;* maar hier dat Hij *de ziel* des menschen eischen zal van de hand *eens iegelijken* zijns broeders. Op beide verschillen dient gelet. Al geven we toch toe, dat de samenhang tusschen *de ziel* en het *bloed* zeer nauw is, en dat het ééne woord vaak in de plaats van het andere gebezigd wordt, toch neemt dit niet weg, dat wel terdege op het onderscheid dient gelet te worden, waar beide in eenzelfde vers op onderscheiden manier voorkomen. En nu is het opmerkelijk, dat bij het roofdier alleen van *bloed,* maar bij den moordenaar van *de ziel* gesproken wordt. Het bloed is de drager van de ziel, de ziel is het leven dat in het bloed schuilt. Waar enkel van het *bloed* gesproken wordt, doelt dit dus meer op het uitwendige, gelijk dan ook het roofdier vaak het bloed opzuigt. Bij den mensch die moordt, wordt de zaak daarentegen dieper genomen. Hij maakt zich willens en wetens niet alleen schuldig aan het vergieten van bloed, maar, soms zelfs zonder het vergieten van bloed, aan moord der ziel, d. i. aan uitdooving van het leven des menschen, gelijk dit door vergiftiging, worging en anderszins gedurig plaats grijpt. Het roofdier moordt om spijs te hebben, en aast dus op het bloed; maar de mensch is veel slechter, en hem is het vaak te doen, om het genot, dat hij zijn slachtoffer zie lijden en sterven, ten einde hem weg te doen uit het land der levenden, of alleen uit haat en wraakzucht om hem te vermoorden. Even eigenaardig als het dus was om bij het *roofdier van het bloed* te spreken, even natuurlijk is het dat bij den *mensch* niet het *bloed*, maar *de ziel des menschen* genoemd wordt. Het dier weet van geen *ziel* af, en dorst alleen naar het *bloed;* voor den mensch daarentegen is dat bloed slechts het middel, om den mensch aan zijn *ziel,* d. i. aan zijn *leven* te komen. De wortel van den doodslag ligt niet in een jagen op aas, maar in haat en nijd. Die zijn broeder haat is een doodslager.

En even opmerkelijk is de *tweede* bepaling: *van de hand eens iegelijken zijns broeders,* d. w. z. van de hand van een iegelijk moordenaar, hoofd voor hoofd, afzonderlijk, omdat hij de broeder van den vermoorde is, en *dus de vermoorder zijns broeders.* Kennelijk slaat dit op Kaïn en Abel terug. Daar waren het twee broeders, waarvan de één den ander vermoordde, en juist het feit dat het een broedermoord was, verhoogt den gruwel er van voor ons menschelijk besef. Doch nu zegt de Heere, dat ditzelfde booze karakter aan alle moord kleeft, want dat al wat mensch heet door één gemeenschappelijken broederband verbonden is. Kaïn vraagt: „Ben ik mijns broeders hoeder?", maar God stelt daartegenover de ordinantie, dat een iegelijk mensch over het leven van zijn medemensch, omdat hij *zijn broeder* is, waken zal. Een mensch die een medemensch vermoordt, is dus een onmensch, die waar hij hoeden moest verdelgt, en waar hij beschermen moest verdoet. En overmits uit dien hoofde elke moord in het somber licht van den *broedermoord* komt te staan, daarom zegt de Heere

tot Noach en tot zijn zonen: „Ik zal de ziel des menschen eischen van de hand van *een iegelijken zijns broeders.*"

Hierin nu ligt op zichzelf het gebod van de doodstraf nog niet. In deze woorden toch is uitsluitend sprake van hetgeen God zegt, *dat Hij doen zal.* De parallel met hetgeen over het roofdier gezegd is, mag daarom niet uit het oog worden verloren. God zal het *bloed* van den vermoorde van het roofgedierte, en de *ziel* van den vermoorde van een iegelijken moordenaar afeischen. Is nu bij het roofgedierte hier geen sprake van een rechterlijke thuiszoeking door den mensch, maar van een wrake die God volvoert in zijn voorzienig bestel, dan eischt de saamhang, dat men hetzelfde ook toepasse op hetgeen van den moordenaar gezegd wordt. Ook van hem wordt hier alleen verklaard *wat God doen zal.* God zal de ziel van zijn slachtoffer van hem afeischen; en zal dit doen door zijn voorzienig bestel. Verder gaat dit vers niet, en Calvijn had volkomen gelijk, toen hij hier sprak van de verborgen „daad Gods." Ook onze Kantteekenaren spreken van de doodstraf, die de Overheid voltrekt, eerst bij het volgende vers. Wat hier staat van het „afeischen van de ziel van den vermoorde van de hand des moordenaars" moet dus op zichzelf verklaard, en slaat terug op wat ons vermeld staat, dat „de stemme des bloeds van Abel riep van uit den aardbodem", en ziet evenzoo op wat we elders lezen van het bloed der martelaren dat roept van uit de puinhoopen der van God gevloekte steden (Openb. 6 : 10, en elders). Niet één enkel mensch is ooit vermoord of God wreekte zijn bloed, of zal het wreken. Dit nu geschiedt op onderscheidene manier. Vaak al aanstonds door den doodelijken angst die den moordenaar in de ziel wordt geworpen, en die hem van die ure af de rust en den vrede en de vreugde zijns levens rooft. Meer dan één moordenaar gaf ten slotte zichzelf aan, omdat hij de wroeging zijner consciëntie niet kon uithouden, en letterlijk *dorstte* naar straf, om den vrede van zijn gemoed te herwinnen. Wat moordenaars, die hiertoe niet kwamen, en die evenmin ontdekt werden, levenslang door die gewetenswroeging geleden hebben, is op meer dan één sterfbed openbaar geworden. Ze zijn gepijnigd en gemarteld voor hun misdaad, soms veertig en meer jaren lang, bij dagen en bij nachten. De moord dien ze pleegden, werd aan hen gestraft met een *zedelijken dood,* bij levenden lijve jaren lang gedragen. — In de tweede plaats straft God zeer dikwijls den moordenaar, die verborgen bleef, door hem in zijn voorzienig bestel zeer geweldige straffe te doen overkomen, soms straffe aan zijn misdaad gelijk. Wie eens anderen kind niet ontzien had, werd soms in den moord van zijn eigen kind gestraft, nog schrikkelijker dan dat hij zelf vermoord ware. — En dan komt hier in de derde plaats nog bij de eeuwige straf. Gods gerechtigheid heeft

hier op aarde wel een voorspel, maar de eigenlijke bedeeling van zijn Goddelijk recht komt eerst in het laatste oordeel. Als God dus zegt, dat Hij de ziel des vermoorden van de hand van den moordenaar zal eischen, en ge hebt te doen met een booswicht wiens consciëntie is toegeschroeid, en wiens leven zonder buitengewone straffe verliep, dan doet dat nog in het minste niet aan de volkomen waarheid van deze uitspraak te kort. God zal de ziel van zijn slachtoffer ook van hem afeischen; en dat Hij het dusver nog niet deed, duidt slechts aan, dat Hij het ten jongsten dage te schrikkelijker zal doen. Dit geldt van *al* Gods oordeelen. Reeds hier zijn straffe te ondergaan, is welbezien genade. En het vreeselijkste is, als God ons hier spaart, en zijn wrake ophoopt tegen den dag van zijn onherroepelijk oordeel.

Schijnbaar bestaat hier slechts éene uitzondering op. Er zijn er velen, maar ze komen toch voor, die na hun hand aan het leven van een mensch vergrepen te hebben, tot aanklacht van zich zelven, en door Gods genade tot waarachtige bekeering komen. Dit is bekend van enkelen, wier moord aan het licht kwam, maar ook door hun openbaring op het sterfbed bekend van enkelen, wier manslag voor den wereldlijken rechter verborgen bleef. Dezulken zijn nu ontslapen, hetzij op het schavot, hetzij op hun sterfbed, in de volle verzekerdheid, dat hun schrikkelijke zonde hun vergeven was, en dat de ziel van hun slachtoffer niet meer van hen afgeëischt zou worden. Alleen zoo stierven ze in vrede. Maar neemt dit nu de waarheid van Gods ordinantie weg? Natuurlijk in het minste niet. Immers elk kind van God belijdt, dat de straf, die hem den vrede aanbrengt, op het Lam Gods rustte, en zoo heeft ook zulk een bekeerde moordenaar eerst toen vrede voor zijn ziel gevonden, toen hij het geloovig beleed, dat zijn Heiland ook deze zijn moordschuld gedragen had, en de schuld van het vergoten bloed in het vergieten van zijn eigen hartebloed had verzoend. Er moet dus op de volkomen geldigheid en volle strekking van deze uitspraak des Heeren niets, volstrekt niets worden afgedongen. Zoowel nu nog, evenals in de dagen van Noach, gaat stiptelijk en strikt de vaste regel door, dat God afgeëischt heeft, afeischt of afeischen zal, de ziel van alle verslagenen van de hand van wie hen verslagen heeft.

Tot dusver echter bleef het motief voor dit nimmer uitblijvend oordeel Gods alleen hierin bestaan, dat God de menschen als broeders uit éénen bloede schiep, en dat deswege en uit dien hoofde het uitblusschen van het leven eens menschen verkrachting is van het diepst besef dat God in 's menschen hart inprentte, en schending van den band, waarmeê Hij, als onze God, mensch aan mensch verbonden heeft. Wie moord pleegt, werkt uit den wortel van den haat, van den nijd, van de zonde in haar scheiden-

den en alle saamleving opheffenden vorm. Het is het egoïsme, de zelfzucht, die den broeder verdoet om geen concurrent meer voor zijn egoïsme te vinden. In den moord openbaart de zonde, als vlak tegen den broederband der liefde ingaande, haar principiëel duivelsch karakter. De onverlaat, die dit bestaat, randt alzoo de grondordinantie Gods voor alle menschelijke samenleving aan. Hij verkracht het hem ingeschapen menschelijk besef. En het is uit dien hoofde, dat God, die den mensch onder de ordinantie der broederlijke saamhoorigheid schiep, deze brutale aanranding van zijn Goddelijk bestel moet wreken. Alleen op die wijs kan zijn ordinantie gehandhaafd blijven. Het *niet* wreken zou hier een loslaten van zijn raad en bestel, een prijsgeven van zijn ordinantie zijn, een overgeven van heel ons menschelijk leven aan het wilde woelen van zonde en hartstocht.

Maar toch, hiermeê is nog niet genoeg gezegd. Er staat bij den mensch nog meer dan Gods ordinantie, nog meer dan de broederband op het spel. De mensch is ook *naar den beelde Gods geschapen.* Dit nu maakt, dat wie den mensch het leven uitbluscht, niet alleen Gods ordinantie, maar *God zelven* in zijn beelddrager aanrandt, en vandaar dat straks in vs. 6 nog van een heel andere wrake sprake is, en hiermede komen we op *de doodstraf.*

VIII.

De instelling van de doodstraf.

> Toen zeide Jezus tot hem: Keer uw zwaard weder in zijne plaats: want allen, die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan. MATTH. 26 : 52.

We komen thans tot het uiterst gewichtig *zesde* vers uit Genesis *negen;* een Schriftuitspraak waarop, om haar buitengemeene beteekenis, de aandacht niet ernstig genoeg kan gevestigd worden. Er staat in dat vers dit: „*Wie des menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden; want God heeft den mensch naar zijn beeld gemaakt*". Nog zeer onlangs heeft de hoogleeraar, die het Strafrecht aan de Rijks-universiteit te Groningen onderwijst, de hooggeleerde heer Mr. J. Domela Nieuwenhuis, in het weekblad de *N. Sprokkelaar* (No. van 21 Juni 1895), deze uitspraak der Heilige Schrift opnieuw in het geding over de Doodstraf ter sprake gebracht, maar op een wijze, die, gelijk ons blijken zal, te eenen male onhoudbaar is. Ziehier 's hoogleeraars betoog:

> Genesis 9 : 6 doelt blijkbaar op de privaatbloedwraak, die in de oude tijden bij schier alle bekende volken werd toegepast. Er wordt niets

anders gezegd dan dat hij, die menschenbloed vergiet, deswege van menschen zal ontvangen eene overeenkomstig den toenmaligen stand der beschaving geschikte vergelding. De Heer staat hier toe, wat Hij in vers 5 zegt zijn recht te zijn. Hij toch zeide aldaar: „Ik zal wreken", dat wil zeggen: „Mij komt de wraak toe." Daaruit volgt echter in geenen deele eene voor alle volken en alle tijden der overheid opgelegde verplichting tot toepassing der doodstraf. En leest men die daaruit, men zij consequent en onderscheide niet tusschen moord en opzettelijken, noch zelfs onwilligen doodslag. Er staat toch: „Wie menschenbloed vergiet, diens bloed zal ook door menschen vergoten worden." De overige door u aangehaalde plaatsen uit het Oude Testament bevatten geen tot Noach gerichte woorden, maar houden bepalingen in van de Mozaïsche wetgeving, die voor het Israëlietische volk hebben gegolden. Daaromtrent wensch ik u alleen te vragen, of gij in ernst meent dat de Israëlietische wetgeving eene voor ons volk en onzen tijd bindende kracht heeft? Mijns inziens leeft de Christen onder de nieuwe en niet onder de oude bedeeling. En nu is het u toch zeker bekend, dat onze Heiland en Heer herhaaldelijk heeft gesproken: „tot de ouden is gezegd, maar Ik zeg u." Die woorden golden o. a. het „oog om oog, tand om tand."

Het tweeledig slot van dit betoog kan kort weerlegd. De bewering, dat de wetgeving die van Godswege aan Israël was opgelegd, in al haar omvang nog heden ten dage zou zijn toe te passen, is noch door de *N. Sprokkelaar* noch door eenig ander orgaan onzerzijds uitgesproken. Tegen die bewering verschiete daarom de hoogleeraar niet noodeloos zijn pijlen. Maar wel is van Gereformeerde zijde steeds staande gehouden, en wordt nòg gemaintineerd, dat in deze wetgeving te onderscheiden is tusschen de zedenwet, de ceremonieele en de politieke wetten, en dat, voor wat deze laatste aangaat, onderscheid moet worden gemaakt tusschen de *algemeene beginselen,* die aan zulk een wettelijke bepaling ten grondslag liggen, en den *vorm* waarin deze beginselen, met toepassing op tijden en toestanden, zijn uitgewerkt. Die vorm nu verviel, maar die beginselen bleven, en alleen aan die beginselen, als van Godswege vastgezet, blijven we gebonden. Reeds bij den hoogleeraar Junius, een der eerste Gereformeerde godgeleerden, die hier te lande hooger onderwijs gaven, kan de hoogleeraar Domela Nieuwenhuis dit standpunt vinden toegelicht. (Zie Fr. Junii. *Opuscula Theol. Selecta,* ed. A. Kuyper, Amst. en Leipzig, Frederik Muller en Brockhaus, p. 329, *de Politiae Moysis observatione*). — Even kort kan de tweede opmerking afgedaan, die uitgaat van de voorstelling alsof onze Heiland, toen hij te velde trok tegen hetgeen „van de ouden" gezegd was, hiermede bedoeld zou hebben de wetgeving van Mozes. Niet alleen toch door anderen, maar ook in ons blad, is met duidelijk en breedvoerig bewijs aangetoond, dat deze voorstelling te eenen male in strijd is met hetgeen er staat. „De ouden" zijn niet Mozes en Aäron, maar de

Joodsche Schriftgeleerden na de ballingschap, die de bepalingen der Mozaïsche wet van haar geestelijken wortel afsneden en formalistisch beperkten en vervalschten. „Oog om oog" was in de Mozaïsche wetgeving een bepaling van strafrechtelijken aard. Ze bedoelde in het minst niet, dat de particuliere burger daarnaar handelen zou, maar alleen dat de Overheid bij haar strafrecht, zich op het standpunt der vergelding zou plaatsen. De „ouden" daarentegen, dat zijn de Schriftgeleerden, vervalschten deze bepaling, door er recht tot persoonlijke wraakzucht aan te ontleenen, en er een regel van gedraging voor het particuliere leven in te zien. En met het oog daarop nu zegt Jezus m. a. w.: De valsche Schriftgeleerden hebben u ingeprent, dat het onder u „oog om oog" en „tand om tand" zal zijn, doch ik zeg u, niet als iets nieuws, maar iets dat reeds in het Oude Verbond geleerd was: Hebt uwe vijanden lief, en doet wel dengenen die u haten. Juist zooals er in Spreuken 25 : 21 staat: Indien dengene die u haat hongert, geef hem brood te eten; en zoo hij dorstig is, geef hem water te drinken.

Eenvoudige inzage van de Kantteekeningen op den Staten-Bijbel, had den hoogleeraar voor vergissing op dit punt kunnen vrijwaren. Bij Matth. 5 : 21 wordt daar toch opgemerkt, dat hier „de uitleggingen der Schriftgeleerden" door Jezus weerlegd worden; dat de hier voorkomende leeringen niet bij Mozes, maar alleen bij hen worden gevonden; en dus hetgeen Jezus hier tegenover stelt, niet nieuw is, *maar reeds in het Oude Testament aldus voorkomt.* En nu stond het den hoogleeraar natuurlijk wél vrij, om tegen die verklaring in verzet te komen, zoo hij kans ziet ze omver te werpen; maar wat hij niet mocht doen was, zich aan te stellen, alsof er geen andere dan zijne opvatting van deze rede van Jezus bestond. Intusschen kan, wat verzuimd werd, nog ingehaald worden, en *is* er ernstig tegenbetoog te leveren, dan zal de hoogleeraar hiermede wel uitkomen.

Hoofdzaak echter blijft de vraag of het waar is, dat in Gen. 9 : 6 niet anders bedoeld wordt dan de particuliere bloedwraak, en of alzoo deze uitspraak met de doodstraf niets uitstaande heeft. Dit gevoelen van den hoogleeraar achtten we te moeten bestrijden, en we willen van die bestrijding rekenschap geven.

En dan beginnen we met op te merken, dat het zesde vers niet als iets nieuws bij het vijfde bijkomt, maar strekt om het slot van vers 5 nader te bepalen. In vers 5 was gezegd, dat God Almachtig „de ziel des menschen van de hand eens iegelijken zijns broeders zou eischen"; en hier in vers 6 wordt nu de wijze waarop dit geschieden zal, ingesteld, t. w. dat God den moordenaar rechten zal *door een mensch.* Dat dit en dit alleen de juiste en klemmende uitlegging is, blijkt uit het ontbreken bij het zesde vers van elk voegwoord. Stond er: „*En,* of *En voorts* een iegelijk die 's menschen

bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden", dan zou dat *voegwoord en* of *en voorts* te verstaan kunnen geven, dat het vorige nu afgedaan was, en hier een nieuwe zaak begon. Maar nu elk *voegwoord* ontbreekt, en vers 6 zonder eenig verbindingslid, nog wel in den vorm van het deelwoord [1]), aan vers 6 wordt toegevoegd, eischt gezonde uitlegging, dat vers 6 verstaan worde, als de nadere uitlegging van hetgeen in het slot van vers 5 geleerd was. Een tegenstelling toch kan er op geen manier in liggen. Zulk een tegenstelling immers had dan in de taal moeten zijn uitgedrukt. Nu er niets staat, mag men vers 6, noch als een *nieuw* onderwerp behandelend, noch als *tegenstelling* opvatten, maar moet het in *uitleggenden* zin verstaan d. i. als nader bepalende op wat wijs en door welk middel God zelf de vergieting van 's menschen bloed wreken zal. Zelfs de keuze der Hebreeuwsche woorden is er door allitteratie [2]) op aangelegd, om dezen rechtsregel diep in het hart en vast in het geheugen te prenten. „Dam haäDam baäDam Damo" getuigt van opzettelijke woordenkeus en woordschikking.

De eerste onzekerheid die hier nu moet weggenomen, betreft de vraag, of we in vs. 6 te doen hebben met een verklaring, dat het zoo *zal* geschieden, of wel met een instelling dat het zoo *moet* geschieden. Als Jezus tot Petrus zegt: „Wie met het zwaard slaan, *zullen* door het zwaard vergaan," wordt er niets geboden, niets bepaald, niets ingezet, niets ingesteld, maar eenvoudig gewezen op het feit, dat wie het zwaard trekt, zich zelven bloot geeft. Evenzoo nu zou men ook Gen. 9:6 willen opvatten, alsof de woorden: „Wie 's menschen bloed vergiet, diens bloed *zal* door des menschen hand vergoten worden", niets anders beduidden, dan dat dit de gewone loop der dingen zoo is, deels doordat de vermoorde allicht wrekers vindt, om diens bloed op zijn moordenaar te verhalen, of ook omdat zekere mystieke gerechtigheid er vaak toe leidt, dat wie een ander moordde, vroeg of laat op zijn beurt door een ander vermoord wordt. Ware dit nu de bedoeling van deze woorden, dan natuurlijk zou hier niets omtrent de doodstraf staan, en zou uit dit vers nooit de instelling van de doodstraf mogen worden afgeleid. Op dit punt komt dus alles aan. Is de voorstelling alsof hier eenvoudig gezegd zou worden: „Gewoonlijk wordt de moordenaar op zijn beurt vermoord", de juiste, dan moet ons gevoelen prijsgegeven. Blijkt daarentegen dat deze voorstelling te eenen male onhoudbaar is, en dat omgekeerd vers 6 te verstaan is als een *gebod* en *instelling,* dan is hiermeê het standpunt van den hoogleeraar onhoudbaar bevonden, en is de weg voor de vaststelling van onze opvatting gebaand.

---

[1]) In het oorspronkelijk.

[2]) Onder *allitteratie* verstaat men, dat opzettelijk woorden gekozen worden met gelijke beginletter of van gelijksoortigen klank.

Dat nu metterdaad het laatste het geval is, blijkt *op volkomen zekere wijze* uit het slot van het vers, waar staat: *Want God heeft den mensch geschapen naar zijn beeld.* Hier valt nu natuurlijk alle nadruk op het voegwoordeke: *want.* Dit voegwoord is er niet in de vertaling bijgevoegd, maar het staat er zoo in het Hebreeuwsch. *Want* beteekent in het Hebreeuwsch *kie,* en dit *kie* gaat in het oorspronkelijke aan dit laatste deel van den zin metterdaad vooraf. Er valt dus niet aan te tornen, in het feit dat de mensch naar Gods beeld geschapen is, moet de reden, de beweegreden, het motief te vinden zijn, *waarom* wie *'s menschen* bloed vergiet, door *den mensch* zal worden om het leven gebracht. En mits men *dit* nu maar scherp in het oog vatte, is hiermee de geheele voorstelling alsof er van particuliere bloedwraak hier gehandeld zou worden, reeds volkomen weerlegd. Dit voelt ge terstond, zoo ge, naar die opvatting, vers 6 aldus omschrijft: „Wie een mensch doodt, zal ondervinden, dat een vriend of bloedverwant van den vermoorde hem naar het leven zal staan; die zucht tot bloedwraak toch, zit daarom in den mensch in, omdat de mensch naar den beelde Gods geschapen is." Maar dat is ongerijmd, zegt ge, de bloedwreker doodt den moordenaar, *niet* wijl hij naar Gods beeld geschapen, maar omdat hij een *zondaar* is, als zondaar in 's Heeren recht treedt, en den teugel viert aan den hartstocht van wraak die hem drijft. En dat is ook zoo. Het *is* ongerijmd; maar juist die volslagen ongerijmdheid toont dan ook op onwederlegbare wijze de volstrekte onhoudbaarheid van heel deze voorstelling. De *leeuwin,* die merkt dat ge haar welpen gedood hebt, valt u terstond aan, ook al heeft ze geen honger, enkel uit wraakzucht over hetgeen ge aan haar welpen misdeedt. Voorzoover nu de mensch zich door gelijke drift leiden laat, openbaart hij niet een hooger besef noch edeler afkomst, maar werkt er een *dierlijke* trek in hem. Dat de mensch naar den beelde Gods geschapen is, zou derhalve juist het tegenovergestelde gevolg moeten hebben, *niet* om tot bloedwraak aan te sporen, maar omgekeerd om de aandrift tot bloedwraak *in te binden.* We ontkennen daarom niet, dat, gelijk nog op Corsica en in andere streken zekere *vendetta* kan heerschen; maar deze is heel iets anders. De *vendetta* staat in dit opzicht op één lijn met het *lynchrecht* van Amerika, en strekt om *recht te doen.* Ook wie in het allerminst niet door den hartstocht der bloedwraak geleid werd, is nochtans tot het uitoefenen van de *vendetta* gehouden. Zelfs al was de vermoorde bloedverwant zijn persoonlijke vijand, zoodat zijn dood hem eer een verlossing was, zoo is de aangewezen persoon nochtans tot het uitoefenen van dit strafgericht gehouden. Of ook, al was de moordenaar zijn vriend, dan nog blijft de verplichting tot *vendetta* of bloedwraak op hem rusten. Dit houdt alzoo niets anders in, dan dat, bij ontstentenis van genoegzame of genoegzaam strenge rechtsbedeeling, de handhaving van het recht voor een deel aan het volk zelf is opgelegd.

Dat zich hierin nu zeer dikwijls, misschien zelfs in den regel booze hartstocht *mengt,* wordt gaarne door ons toegegeven, maar dit neemt niet weg, dat, zoodra de bloedwraak plaats grijpt uit het besef, dat men aangewezen is, om in het gegeven geval *het recht* te handhaven, de bloedwraak zelve een deel der lijfstraffelijke rechtspleging is, uit dien hoofde onder de termen dezer rechtspleging valt, en dan eerst geoorloofd en gerechtvaardigd is, zoo de doodstraf door het recht Gods in de rechtspleging is ingevoerd. Daarmeê echter staat men dan juist op het door ons gekozen standpunt, *dat de doodstraf door God is ingezet.*

Ook kan men niet zeggen, dat toch in het geschapen zijn naar den beelde Gods *de drang naar recht* zou schuilen, en dat men derhalve dit *zevende* vers alzoo zou kunnen verstaan: „Omdat de mensch naar Gods beeld geschapen is, en er dientengevolge sterke drang naar recht in den mensch schuilt, zal de bloedverwant of vriend van den vermoorde den vermoorde wreken." En wel om vier redenen niet. *Vooreerst* niet, omdat na den val nooit op die wijs uit het geschapen zijn naar Gods beeld kan of mag geredeneerd worden. In Gen. 6 : 5 wordt uitdrukkelijk geconstateerd, dat, hoewel de mensch naar den beelde Gods geschapen is, thans zijn hart zoo verdorven is, dat het gedichtsel van dat hart ganschelijk boos is geworden. De redeneering, dat de mensch naar Gods beeld geschapen is, en dat uit dien hoofde zekere goede dingen in hem gevonden worden, gaat op in het Paradijs, maar vervalt zoodra de mensch uit het Paradijs verjaagd is. Gesteld ook al dat oorspronkelijk in den mensch zulk een *zuivere* rechtsdrang school, na den val is die niet meer alzoo zuiver in hem aanwezig, en kan derhalve niet uit zulk een rechtsdrang geargumenteerd worden. Het blijkt dan ook wel, hoe in onze tegenwoordige maatschappij deze rechtsdrang zoo weinig leeft, dat veeleer ontwikkelde mannen als de hoogleeraar Domela Nieuwenhuis dien rechtsdrang, om den moordenaar te dooden, in het minst niet gevoelen, alhoewel ook zij toch naar den beelde Gods geschapen zijn. Maar ook *in de tweede plaats* gaat deze uitlegging niet op, omdat er dan staan moest: *Want de mensch is naar den beelde Gods geschapen.* Dit staat er echter niet. Er staat actief: Want *God heeft* den mensch naar zijn beeld *geschapen.* De nadruk wordt dus niet dáárop gelegd, dat de mensch in dezen bepaalden toestand verkeert, en dientengevolge dezen bepaalden drang in zich moet gevoelen, maar omgekeerd, op het feit dat *God* het alzoo deed, dat 's menschen zonde dit *feit* niet ongedaan kan maken, en dat derhalve het recht besteld moet niet naar wat de mensch zich zelven maakte, maar naar Gods oorspronkelijk bestel.

Bij deze twee redenen komen nu nog deze twee andere bij. *Vooreerst* dat uit het geschapen zijn van den mensch naar Gods beeld juist omge-

keerd voort zou vloeien, dat hij niet zichzelf wreekte, maar de wrake aan God overliet. In oorspronkelijke reinheid kent en eert de mensch het recht van zijn God, en matigt zichzelven niet aan wat Godes is. Leert ons nu de Schrift duidelijk, dat God, naar zijn oorspronkelijk bevel, de *wrake* niet in den mensch gelegd, maar aan zichzelven voorbehouden heeft, dan is elke bloedwraak uit hartstocht of wraakzucht een *schending* van het beeld Gods, en kan nooit een *eeren* daarvan zijn. — En in de *tweede* plaats kan men ook niet zeggen, dat de bloedwreker zijn wraakzucht dáárom koelt, omdat de moordenaar zoo boosaardig was, een „mensch, die naar Gods beeld geschapen was", te vermoorden. Immers daar denkt de bloedwreker ganschelijk niet aan. Een man wiens vrouw vermoord werd, zet den moordenaar na, niet omdat zijn vrouw naar den beelde Gods geschapen was, maar omdat ze zijn vrouw was. Ge vindt dien hartstocht zelfs het sterkst bij gansch goddelooze menschen, die aan God noch zijn gebod denken, en juist het minst bij hen, die waarlijk in den mensch een naar Gods beeld geschapen wezen eeren. Dit kan ook niet anders. Immers het zou ongerijmd zijn, te zeggen, dat zulk een man den moordenaar van zijn vrouw doodde, wijl hij een naar Gods beeld geschapen wezen aanrandde, overmits *die moordenaar zelf ook zulk een wezen is,* en de beroofde man juist deswege den moordenaar niet naar het leven zou *mogen* staan.

Van welke zij men de zaak ook beziet, het blijkt alzoo telkens meer onmogelijk, om de woorden: *Want God heeft den mensch naar zijn beeld geschapen,* tot hun recht te laten komen, zoolang men in vers 6 niets anders leest, dan zekere profetie, dat het alzoo geschieden zal, en weigert er een *inzetting,* een *instelling* in te lezen. Geheel die voorstelling is met dit slot van het vers in onverzoenlijken strijd, en ook aan den hoogleeraar Domela Nieuwenhuis zal het nimmer gelukken aan deze woorden, in *zijn* voorstelling, een verklaring te geven, die het redeverband tot zijn recht doet komen, en niet met geheel het feit van de schepping naar Gods beeld, met het feit van de ontreddering van dat beeld door de zonde, en evenzoo met de practische feiten van de bloedwraak in lijnrechte tegenspraak komt. Het is dan ook opmerkelijk, dat de hoogleeraar veiligheidshalve deze, geheel het pleit beheerschende woorden, *eenvoudig weglaat,* ze uit het vers wegsneed, en er geen woord over zegt. Onwillekeurig toch ontvangt men hierdoor den indruk, dat de hoogleeraar, die deze woorden natuurlijk ook in zijn Bijbel las, er geen weg meê wist, en, voelende dat ze tegen zijn voorstelling ingingen, ze liever ongerept liet.

Meer nog, uit hetgeen de hoogleeraar schrijft, blijkt ten duidelijkste, dat hij zelf toch gevoeld heeft, hoe de bloote profetie, dat het zoo loopen zou, hier geen steek kon houden. Hij geeft daarom toe, dat er ook werkelijk iets meer in ligt, en dat meerdere zoekt hij daarin, dat de Heere hier *toestaat,* wat Hij in vers 5 zich als *zijn* recht had voorbehouden. Natuur-

lijk klopt dit niet, maar sluit elkaar uit. Eerst zegt hij: „*Er wordt niets anders gezegd,* dan dat hij, die 's menschen bloed vergiet, deswege van menschen zal ontvangen eene overeenkomstig den toenmaligen toestand en beschaving geschikte vergelding." Vlak daarop echter zegt hij, *dat er toch wel iets anders* in ligt, en wel het afstand doen door God van een alleen Hem toekomend recht, aan den mensch. Dat dit *niet* hetzelfde, maar heel iets anders is, behoeft geen betoog. Doch ook dit *andere* behelst een voorstelling, die in de Heilige Schrift niet kan worden toegelaten. Er zou dan nu van geen instelling der Overheid, noch ook van een instelling van de doodstraf als straf sprake zijn, maar alleen hiervan, dat de aanverwant van den vermoorde die dusver den moordenaar had doodgestoken, wel wetende dat hij hiermeê tegen God zondigde, nu voortaan zou zeggen: „Nu mag ik vrijelijk den moordenaar doodsteken. God zelf geeft er mij zijn hoog verlof toe." Zoo echter is Gods bestel nooit en nimmer. Om der zwakheid des menschen wille wordt wel op meer dan één punt de rechtsorde met den toestand in overeenstemming gebracht, maar dan als *rechtsorde,* en nooit als vrijbrief aan den zondigen mensch om zijn hartstocht bot te vieren. En antwoordt de hoogleeraar hierop, dat hij dit zoo niet bedoeld heeft, maar juist zeggen wilde, dat „de bloedwraak door den naasten bloedverwant" hier als *rechtsinstituut* wordt ingesteld, goed, maar dan komt hij ook op ons standpunt over, en erkent met ons, dat hier niet een feit vermeld of geprofeteerd, maar een *inzetting,* een *instelling* gegeven wordt, die hierin bestaat, dat de doodstraf wordt verordend, uit te oefenen door den naasten bloedverwant. Dan geeft hij dus zijn standpunt prijs, komt op het onze over, en zal dan ook met ons de consequentie moeten aanvaarden, dat in vers 6 wel terdege de instelling van de Overheid gesanctionneerd wordt. Genomen toch buiten een geïnstitueerde rechtsorde, zou de regel dat wie een mensch doodde, omdat die mensch naar Gods beeld geschapen was, nu ook zelf gedood moest worden, tot niets anders dan tot een algeheele uitmoording van ons geslacht leiden. Immers die moordenaar is ook naar Gods beeld geschapen, en ook het vergieten van *zijn* bloed zou dan gelijke gevolgen na zich moeten sleepen. Gelijk ons in een volgend artikel blijken zal, is dit gewichtige zesde vers dan ook niet tot gezonde uitlegging te brengen, tenzij men er in leze de instelling der Overheid en het bevel aan die Overheid, om zelve of door anderen den moordenaar met den dood te straffen [1]).

---

[1]) Een geacht inzender oppert bedenking tegen onze voorstelling, dat allicht niet heel onze aardbol met den Zondvloed overdekt is geweest, en dat in verband hiermee misschien de roofdieren elders in stand bleven. Zij aanstonds gezegd, dat we aan dit geschil weinig

IX.

De instelling van de doodstraf. *(Vervolg).*

Want wij kennen Hem die gezegd heeft: Mijne is de wrake, Ik zal het vergelden, spreekt de Heere, en wederom: De Heere zal zijn volk oordeelen. HEBR. 10 : 30.

Na hen bestreden, en zoo we vertrouwen, genoegzaam weerlegd te hebben, die in Gen. 9:6 geen *gebiedende ordinantie* vinden, die de Overheid verplicht om den moordenaar aan den lijve te straffen, komen we thans tot de Gereformeerde uitlegging van dit veelzeggende woord. Gelijk reeds uit de Kantteekenaren blijkt, komt die uitlegging hierop neer, dat God in deze uitspraak „de Overheid bevestigt, en de doodstraf verordent, omdat ook na den zondeval iets van Gods beeld in den mensch is overgebleven, en Hij niet toestaat dat dit zijn beeld straffeloos geschonden worde." Letterlijk schrijven zij: „*Hier wordt het ambt der Overheid bevestigd, en het zwaard haar gegeven tot straf der boosdoeners*, Rom. 13:1 enz." En bij het slot van het vers teekenen zij aan: „Ofschoon Gods beeld door den val geschonden en verbroken is, zoo heeft nochtans God eenig overblijfsel daarvan, om verscheidene redenen, in den mensch gelaten;

---

waarde hechten. Ons was het er alleen om te doen, om de beteekenis van de bescherming van den mensch tegen het roofdier te doen uitkomen. Voor het overige merken we op, dat de Schrift zelve zegt, dat de Zondvloed „alle hooge bergen, die onder den ganschen hemel zijn bedekte" en dan noemt ze als den hoogsten berg den berg Ararat. Toch is het duidelijk, dat er heel wat bergtoppen zijn, die ver boven den Ararat uitgaan. In de tweede plaats, dat niet *alle* dieren vernietigd zijn, blijkt reeds uit de visschen, die, omdat het een vloed van water was, er niet door konden gedood worden, maar veeleer een zeldzaam rijken buit in de lijken van mensch en dier ontvingen Ten derde dat er in de diepte der aarde heel wat fossielen zijn gevonden van dieren, die niet tot deze bedeeling behooren. En ten vierde dat het wel waar is, dat in Gen. 8 : 17 staat, dat alle dier uit de ark moest uitgaan, maar dat we hiermee, bij letterlijke opvatting, voor moeilijkheden komen te staan, die we niet kunnen oplossen. Stel u voor, er zijn acht menschen, met een klein aantal paarden, runderen, kameelen, schapen, geiten enz., en nu laat ge los twee leeuwen, twee tijgers, twee hyena's, twee slangen, twee wolven, twee beren en zooveel meer. Hoe nu zou men zich daartegen verdedigd hebben? Waar leefden die dieren van? Zou niet in korten tijd heel de kleine veestapel uit zijn gemoord? En zegt ge, dat Noach en zijn zonen dierentemmers kunnen geweest zijn, of dat God toen op het roofdier een klem gelegd kan hebben, zoodat het den mensch niet aanviel, zoo geven we de mogelijkheid hiervan zeer zeker toe, maar juist dan komt Gen. 9 : 5 niet tot zijn recht. In elk geval staan we hier voor moeilijkheden, voortvloeiende uit de kortheid der mededeeling. Nu kan de een het zich zóó, de ander zus voorstellen, en die meeningen moeten vrij blijven. Doch niet om dáárover geschil te hebben, is Gen. 8 en 9 ons geopenbaard. Hoofdzaak zijn hier Gods ordinantiën aan de nieuwe menschheid.

hetwelk Hij niet begeert geschonden te hebben, maar verordent hier straffe van zoodanige schending."

Deze korte verklaring drukt metterdaad het algemeene gevoelen der Gereformeerden op dit stuk zuiverlijk uit, gelijk o. a. te zien is in den Commentaar van den hoogleeraar Rivet, van Leiden, die in Tom. 1 p. 236 van zijne *Opera omnia* breedvoerig het nu weer door Prof. Domela Nieuwenhuis voorgestane gevoelen weerlegt, en duidelijk doet uitkomen, hoe volstrekt onhoudbaar de opvatting is, alsof in Gen. 9:6 eenvoudig, bij manier van doellooze voorzegging, voorspeld werd, dat de moordenaar vroeg of laat door bloedwraak als anderszins een gewelddadigen dood zal sterven. Hij zegt dat dit onjuiste gevoelen voorgestaan werd door de Wederdoopers en de Socinianen, en stelt hier tegenover nu als resultaat van zijn eigen onderzoek dit: „Hetgeen hier voor ons ligt is een *verordening of instelling Gods,* door zijn eigen woord afgekondigd, volgens welke ordinantie het onze plicht is, dat een ieder, die als privaat persoon het schandelijk stuk bestaan heeft, om het bloed van een mensch te vergieten, *door een mensch,* die daartoe wettelijk aangesteld is, d. i. door de Overheid, ter dood worde gebracht." Calvijn spreekt zich in gelijken geest uit, en steeds is dit gevoelen door de Gereformeerden tegenover de Socinianen en anderen verdedigd. Zelfs mag er aan toegevoegd, dat de Gereformeerden hierin volstrekt niet alleen staan, maar dat ook de Luthersche, en evenzoo onderscheidene oud-Christelijke uitleggers in hoofdzaak met dit gevoelen overeenkomen. Luther legt er zelfs nog meer rechtstreekschen nadruk op, dan in Calvijns Commentaar geschiedt.

Dit laatste heeft een bijzondere oorzaak. Calvijn vestigt er namelijk de aandacht op, dat de moordenaar soms zijn gerechte straf van de zijde der Overheid ontloopt, en om nu den moordenaar alle inbeelding te ontnemen, als ging, wie de Overheidsstraf ontloopt, deswege vrij uit, wijst hij er opzettelijk op, dat er naast de Overheidsstraf nog een „oordeel Gods" loopt, dat soms zelfs reeds hier op aarde den moordenaar aan den lijve straft. Dit geschiedt dan, gelijk hij het uitdrukt, „door een verborgen bestel" Gods, zoodat vroeg of laat de moordenaar toch door menschenhanden omkomt, gelijk dit vaak in den oorlog, zooals hij opmerkt, plaats grijpt. Natuurlijk wil Calvijn niet zeggen, dat een moordenaar *altoos,* hetzij door het zwaard van de Overheid, hetzij door het zwaard van een privaat mensch, omkomt. Er zijn ook moordenaars die op hun bed sterven. Dit echter heft daarom noch het vonnis noch de straf op, maar verschuift die slechts naar het „laatste oordeel", en naar de „eeuwige straf." Vast staat, dat God voor elken moordenaar straf eischt, edoch dit geschiedt op drieërlei manier. Waar zijn bevelen en ordinantiën gehoorzaamd worden *door de Overheid.* Zoo dit uitblijft, *door particuliere door God daartoe verwekte personen.* En in de derde plaats, zoo noch het één noch het ander vooraf-

ging, *op den jongsten dag.* Op het voetspoor van Calvijn heeft ook Rivet hierop de aandacht gevestigd. En dat ook onze Kantteekenaren van dit gevoelen waren, blijkt duidelijk uit hun verwijzing bij Gen. 9 : 6, naar Klaagl. 4 : 13, Matth. 26 : 52 en Openb. 13 : 10, drie uitspraken waarin juist het feit geconstateerd wordt, dat wie met het zwaard slaat door het zwaard vergaan zal, en dat het bloed van den vermoorde, dat in de aarde wegzonk, door God gekend is en door God zal gewroken worden. Ze geven alzoo eerst de verklaring, dat hier de doodstraf verordend was, maar wijzen er, evenals Calvijn, tegelijk op, dat *nevens* de doodstraf nog een andere wijze van vergelding loopt, die allerminst de verordening van de doodstraf opheft, maar van toepassing wordt, waar de doodstraf uitblijft, hetzij omdat de moordenaar niet ontdekt, zijn schuld niet bewezen, of ook door de ongehoorzaamheid der Overheid aan de ordinantie Gods, bij het leven gespaard werd.

Wat de geschiedenis der uitlegging aangaat, kan men dan ook, zonder vrees voor tegenspraak, zeggen, dat de Christelijke kerk in haar breedere strooming steeds Gen. 9 : 6 verstaan heeft gelijk Rivet dit deed, en dat het alleen de ketters waren, die tegen deze uitlegging in verzet kwamen, hetzij gelijk de Doopers, omdat zij de bedeeling der *bijzondere* genade als toetssteen op de Overheid en het Burgerlijk bestuur wilden toepassen, hetzij gelijk de Methodisten en anderen, omdat zij in de eerste plaats naar de bekeering *van den zondaar,* en eerst daarna naar het *recht Gods* vroegen. Wat Luther bij de verklaring van Gen. 9 : 6 uitsprak, is dan ook in het minst niet overdreven: „Hier, in Gen. 9 : 6, zegt Luther, ligt de bron waaruit alle burgerlijk recht en heel het volkenrecht gevloeid is; want waar God hier aan den mensch de macht verleent om te beschikken over het leven en den dood van den medemensch, sluit dit natuurlijk ook *het mindere* in, en alzoo de macht om ook in zake van bezit en anderszins te beslissen".

Intusschen, hiermede is de zaak nog niet uitgemaakt; de mogelijkheid is wel zeer klein, maar toch denkbaar, dat de groote exegeten der Christelijke kerk gedwaald hadden, en dat de ware uitlegging van Gen. 9 : 6 te vinden ware bij de Socinianen, de Doopers en andere sectarissen. We hebben daarom de plaats zelve te onderzoeken, en te zien, of inderdaad deze uitlegging strookt en overeenkomt met wat er staat. En dan beginnen we nogmaals met het slotwoord, van dit vers op te nemen, en scherp te letten op de woorden: „Want God heeft den mensch naar zijn *beeld gemaakt.*" In deze woorden toch zit de sleutel tot het verstand van heel het vers.

Dit slot is namelijk *redengevend.* Het wordt ingeleid door het *reden*

gevende voegwoord: *want.* Een eisch is het derhalve, dat hetgeen voorafgaat zóó verklaard worde, dat de reden er voor te vinden zij in het feit, dat God den mensch naar zijn beeld geschapen heeft. Nu bestaan hier twee mogelijkheden, De eerste is, dat in het feit, dat God den mensch naar zijn beeld schiep, de reden ligt, waarom *de mensch* den moordenaar moet straffen; en de andere, dat er de reden in ligt waarom de moordenaar van *een mensch* alzoo moet gestraft worden. In het eerste geval zou de redeneering aldus luiden: Het recht om den moordenaar te straffen komt *aan den mensch* toe, overmits de mensch, krachtens zijn schepping naar Gods beeld, met majesteit bekleed is. In het tweede geval zal daarentegen het redebeleid aldus komen te staan. Omdat de mensch naar Gods beeld geschapen is, staat het moorden van een mensch gelijk met het aanranden van Gods majesteit, en wegens dezen gruwel moet hij gedood. — Een derde uitlegging is ondenkbaar. Ge kunt niet zeggen, een moordenaar komt gemeenlijk op gewelddadige wijze om en vindt op *zijn* beurt een mensch die hem vermoordt, *want* de mensch is naar den beelde Gods geschapen. Zulk een moorden van den moordenaar is toch de vrucht van haat, wraak of nijd, en noch haat noch wraak noch nijd kunnen verklaard worden, als uit het beeld Gods voort te vloeien. Nooit en nimmer kan iemand dááruit, dat hij als privaat persoon iemand ombrengt, die een moord op zijn geweten heeft, doen blijken dat hij naar den beelde Gods geschapen is. Wel *het tegendeel.* Immers uit Gen. 1 blijkt, dat in „het geschapen zijn naar den beelde Gods," op zich zelf nog geen enkele *heerschappij* besloten lag, zelfs niet over de dieren. Ware dit het geval geweest, zoo zou de *heerschappij* over de dieren niet als iets opzettelijks er aan zijn toegevoegd. En toch dát juist is het, wat Gen. 1 ons meldt. Nadat de mensch naar den beelde Gods geschapen was, en toen hij nog in zijn oorspronkelijke zuiverheid voor zijn God stond, is hem de heerschappij over de dieren door een *afzonderlijke beschikking Gods* opgedragen. En wel was deze beschikking een scheppingsordinantie, die volkomen paste op 's menschen zuivere natuur, en alzoo met zijn schepping naar den beelde Gods overeenkwam, maar toch zou hieruit, *zonder* zulke opdracht, in het minst geen recht voor den mensch zijn voortgevloeid. Onze Gereformeerde vaderen legden hier nadruk op, om ongeschonden de souvereiniteit Gods te handhaven. *Gode* komt alle ding toe. *Zijns* is *al* het geschapene. Ook het dier. En uit dien hoofde komt de beschikking ook over het leven van het dier alleen aan God toe, en kan *alleen door Hem* op den mensch worden gelegd. Geldt dit nu reeds van het dier, dan geldt het *a fortiori* van den mensch, en kan nooit gezegd worden, dat een eenig mensch, wie ook, van nature of krachtens zijne schepping, het recht zou bezitten om aan een zijner medemenschen het leven te ontnemen. Ook over den mensch heeft alleen God te zeggen, en God te beschikken. Hij is het die doodt en

levend maakt. En nooit bezit eenig mensch het recht om een ander mensch het leven te benemen, tenzij God zelf hem dat recht geeft of er hem de verplichting toe oplegt. Gesteld ook al, dat iemand, ziende, hoe een moordenaar een weerloos kind wreedaardiglijk vermoordde, in verontwaardiging den moordenaar aanviel en hem doodde, dan zou zelfs in dit gunstigste geval dit neerleggen van den moordenaar nooit uit het beeld Gods zijn af te leiden. Dat een ander moordt, schept in het minst voor u nog geen recht, om hem te vermoorden. In de dusgenaamde bloedwraak kan dit voorkomen, voor zoover aan de burgers een deel van *de rechtspleging* wordt overgelaten, maar alsdan vloeit ook die bloedwraak uit *de ordinantie* van de doodstraf voort, en valt hier dus buiten.

Op geenerlei manier is derhalve het zeggen: „Want God heeft den mensch naar zijn beeld geschapen", tot zijn recht te brengen, zoo men den moordenaar sterven laat onder de uitoefening van opzettelijke wraakzucht of als gevolg van toevalligen moordlust bij derden. Zin, en met name redengevenden zin heeft dit slot van het vers *alleen* bij de onderstelling, dat hier de reden wordt opgegeven, waarom de moord niet ongestraft mag blijven, maar naar luid van Gods ordinantie en op zijn gezag, gestraft zal moeten worden. Die reden, die oorzaak, waarom de straf niet mag uitblijven, laat zich uitnemend verklaren, uit de waardigheid die in den vermoorde schuilt. De moord op een gezant gepleegd, wordt te zwaarder gestraft, omdat die gezant drager van de autoriteit des konings was, en tot op zekere hoogte zijn beeld vertoonde. En zoo ook laat het zich uitnemend verklaren en verstaan, dat God zegt: „De moordenaar moet met den dood gestraft, om de waardigheid die in den vermoorde als drager van mijn beeld school." Het is eisch, den moordenaar te straffen, niet omdat hij een schepsel versloeg, dat zou nog het erge niet wezen, maar wel omdat hij de hand sloeg aan een schepsel dat *met mij* in betrekking stond, oorspronkelijk *naar mijn beeld* geschapen was, en dus niet kon aangerand worden, zonder dat men in hem tevens mijn Koninklijke majesteit schond en aanrandde. Een zondaar is op zichzelf volstrekt niet altoos zulk een respectabel persoon, en er zijn heel wat schavuiten van wie gezegd mag, dat het een zegen voor ons zou zijn, als we van de aarde verdwenen. Niet in den zondigen mensch als zoodanig schuilt dus op zichzelf de waardigheid, die bij schending de doodstraf eischt. Maar in al wat mensch heet, hebt ge, hoe diep die mensch ook gezonken zij, toch altoos te doen met een creatuurlijk wezen, waarin grondtrekken liggen, die van het beeld Gods zijn genomen, en het is uit dien hoofde, dat ge niet om dien zondaar, maar *om mijnent wil*, dat leven van den mensch ontzien zult, en zoo ge het niet ontziet, die euveldaad met uw eigen leven te boeten hebt.

Op God en op zijn majesteit komt het hier dus aan. Niet gelijk velen het voorstellen op de bescherming van het menschenleven, teneinde moord te voorkomen. Dat is wel het gevolg er van, het is ook wel het doel, waarom God deze ordinantie instelt, maar het is niet *de grond* waaruit deze ordinantie opkomt. Die grond ligt eeniglijk in Gods souvereiniteit. De menschen zijn *zijn* menschen. Ze behooren Hem toe. Hij heeft er over te gebieden. En overmits Hij in die menschen iets van zijn eigen Goddelijke eere heeft gelegd, daarom wordt door een moord altoos de eere Gods aangerand. Dat nu mag niet. Daartegen gaat zijn ordinantie in. En juist op dien grond alleen kan voor den moordenaar de *doodstraf* verordend worden.

Over dit laatste leze men niet heen. Van oudsher toch is tegen deze eenig juiste uitlegging van Gen. 9 : 6 de bedenking opgeworpen, dat alsdan de scherprechter die het bloed van den moordenaar vergoot, ook weer zou moeten gedood worden. Ook hij had menschenbloed vergoten, en ook zijn bloed moest dus vergoten worden. En metterdaad bezit deze opmerking, gelijk ons vorig artikel aantoonde, volle kracht, zoo men Gen. 9 : 6 van de particuliere verdelging van den moordenaar verstaat. Wie zonder last van Godswege een mensch doodt, maakt zich aan het vergieten van zijn bloed schuldig. Ook zijn bloed zou uit dien hoofde weer moeten vergoten worden. Daarna weer het bloed van wie hem doodde. En alzoo zou het rustpunt eerst bereikt zijn, als de laatste mensch overbleef, die dan niet anders kon doen dan zijn eigen bloed vergieten. — Maar geheel deze ongerijmde redeneering valt terstond weg, zoo ge, naar eisch van het Gereformeerde beginsel, rekent met het souvereine recht Gods. Dan toch is Hij het, wiens recht en eere door den moord geschonden worden; dan geschiedt de terdoodbrenging van den moordenaar nooit anders dan door dengene aan wien God daartoe de opdracht geeft; en dan kan er bij de uitvoering van de doodstraf dáárom nooit van een tweede schending van Gods eere en recht sprake zijn, omdat ze krachtens Gods ordinantie en op zijn gezag voltrokken wordt. Alleen bij de oude, vaststaande uitlegging vervalt dus de absurde consequentie, waartoe elke opvatting, als ware hier sprake van wat privatelijk geschieden zal, vanzelf leidt. Niet des menschen *leven,* maar de *eere Gods* in het naar zijn beeld geschapen schepsel is dan het rechtsmotief. Iets dat zelfs uit de keuze der woorden blijkt. Er staat toch, gelijk we reeds in ander verband opmerkten, *niet:* „Want de mensch is naar Gods beeld geschapen", maar actief, met den naam des Heeren voorop: „Want *God* heeft den mensch naar zijn beeld geschapen", d. i. God heeft den mensch als zijn representant in deze schepping geplaatst, en hem als zijn gezant, en als drager van zijn waardigheid, op deze aarde uitgezonden.

Staat hiermee de uitlegging van het slot van het vers vast, dan is daarmee tegelijk ook de beteekenis van de eerste zinsnede van het vers beslist. De woorden: „Wie des menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden", *kunnen* dan geen bloote profetie, noch een overtollige opmerking over wat natuurlijk geschiedt, inhouden, maar moeten ook in de volle kracht van het „*zal*" verstaan worden. *Zullen* beteekent hier dan *moeten,* een beteekenis die in de Hebreeuwsche woorden metterdaad ook alzoo inzit. In Ex. 21 : 12 lezen we: „Wie iemand slaat dat hij sterft, *zal* zekerlijk gedood worden." Ook hier staat niet: *moet,* maar *zal,* al is het toch volkomen duidelijk, dat *zal* hier *moet* beteekent. — Nog een zijdelingsche opmerking zij hieraan toegevoegd. Bij bepalingen die diep in het geheugen moeten geprent worden, bezigt de oorspronkelijke tekst vaak *allittereerende* uitdrukkingen, die het gemakkelijk maken om zulke uitspraken in het geheugen te behouden. Men verstaat onder *allittereerende* uitspraken, een zinsnede waarin meerdere woorden met eenzelfde letter of lettergreep beginnen. Als b. v. in Ps. 2 naar onze berijming staat, dat God „zijn *st*oel op *st*arren *st*icht", dan is de herhaling tot driemalen toe van dat *st* hier een allittereerende wijze van spreken, die kracht bijzet en het geheugen te hulp komt. Zoo nu, we wezen er reeds op, luidt ook de ordinantie in Gen. 9 : 6 in het Hebreeuwsch: *Dam* haä-*Dam* baä-*Dam Damo,* met viervoudige herhaling van den klank *dam,* die bloed beteekent. En nu trekt het de aandacht, dat in Exod. 21 : 12, waarin eveneens de doodstraf, nu bepaaldelijk voor Israël, wordt ingesteld, weer zulk een alliteratie voorkomt. Er staat toch in het Hebreeuwsch: „*M*akkee isj wa-*M*eet *M*oot joe-*M*aat." Alzoo vier woorden die met de letter *m* beginnen. Deze solemneele wijze van uitdrukking nu versterkt ook in Gen. 9 : 6 het op zichzelf reeds duidelijke gevoelen, dat we ook hier met een *ordinantie,* met een *gebod,* met een *instelling* Gods te doen hebben. De vorm stemt hier met den inhoud overeen.

Ons resultaat kan derhalve geen ander zijn, dan dat de Christelijke kerk steeds te recht in deze woorden, niet een profetie, maar een *gebod,* een *ordinantie* heeft gelezen, en dat God in dit woord aan den mensch het *recht* verleent over het leven van den moordenaar, en aan den mensch den *plicht* oplegt, om den moordenaar aan den lijve te straffen. Dit nu leidt onmiddellijk tot de vraag, *aan welken mensch* hier deze verplichting wordt opgelegd, en dan toont de zaak overtuigend, dat niet kan bedoeld zijn: *een ieder die wil,* maar dat de aanwijzing van den hier bedoelden mensch naar vasten regel en orde moet plaats hebben; en in zooverre had Luther volkomen gelijk met te zeggen, dat hier de *officieele instelling van de Overheid ligt,* en onze Kantteekenaren met op te merken,

dat *het recht der Overheid* hier bevestigd wordt. Al merkt men toch aan, dat ook reeds vóór den Zondvloed een enkel geweldenaar zich een soort heerschappij over anderen had aangematigd, of ook dat velen soms, om zich te verweren, een hoofd over zich hadden aangesteld, aan al zulk optreden van een gezaghebbend persoon ontbrak dusver nog *alle hoogere sanctie.* Menschen kunnen geen *gezag* scheppen. Dat kan God alleen. En al wilden alle menschen saam zeggen: „Wij stellen een hoofd over ons aan, en dragen hem het recht op, om in geval van moord den moordenaar te dooden", dit zou niets dan aanmatiging zijn. Alleen God, die aller souverein is, kan den mensch over anderen zetten en met gezag over hen bekleeden, en zoo ook kan God alleen, die ons aller leven schiep, aan den alzoo met gezag bekleeden mensch het recht geven om over anderer leven te beschikken. Welnu, dat staat hier dan ook. Dusver bestond van Godswege op aarde nog niets dan het *vaderlijk* gezag, en het *vaderlijk* gezag houdt geen recht in, om het kind te *dooden.* Uit het vaderlijk gezag kan alzoo bij overdracht hier niets voor de Overheid worden afgeleid. Maar na den Zondvloed heeft nu die opdracht van gezag, in de toekenning van het recht over leven en dood plaats. God zelf spreekt hier. Hij gebiedt en verordent. Hij is het die zulk recht aan menschen toekent, en al wie als mensch dit recht zal uitoefenen, heeft dit te doen in Gods naam, en in gehoorzaamheid aan zijn bevel. Wie hier aan tornt, wrikt derhalve niet alleen het gebod Gods over *de doodstraf* los, maar haalt tevens een streep door de uitdrukkelijke verklaring van God Almachtig, die, na den Zondvloed, aan het optreden van de Overheid *zijn sanctie* verleent. Stel dat Cham Sem om het leven had gebracht, dan had Noach Cham met den dood moeten straffen, niet omdat hij Chams vader was, maar als door God over Cham en Sem aangewezen overheid.

X.

De instelling van de Doodstraf. *(Vervolg).*

> Wie iemand slaat, dat hij sterft, die zal zekerlijk gedood worden. EXOD. 21 : 12.

Door de nauwkeurige uitlegging van Gen. 9 : 6 is voor ons het geschil over de doodstraf tot beslissing gebracht. De woorden: „Wie 's menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden", laten geen anderen zin toe, dan dat hier een rechtsinstituut wordt verordineerd,

en het ter dood brengen van den moordenaar verplicht wordt gesteld. Gelooft en belijdt men nu dat deze woorden metterdaad *door God* tot Noach gesproken zijn, dan is het God van wien deze instelling uitgaat, en rest óns niets anders dan *te gehoorzamen*. Nu God zelf het alzoo verordend heeft, *moet* het ook zoo. Dat voor menigeen deze slotsom niet klemt, ligt dan ook in den regel daaraan, dat ze *niet* gelooven dat deze woorden alzoo in eigenlijken zin door God gesproken zijn. Het staat er wel, dat God ze sprak, maar dat moet ge niet in dien letterlijken zin opvatten. Bedoeld is alleen, dat deze gedachte zoo in Noachs geest opkwam; dat hij onder het opkomen van die gedachte zich inbeeldde dat God ze hem ingaf; en dat hij op dien grond tot zijn vrouw en zijn kinderen sprak: „God zegt het alzoo." Met iemand nu, die er zóó over denkt, valt in dit verband voor ons niet te redeneeren. Wat Noach over de doodstraf dacht is ons volmaakt onverschillig. Niet wat Noach dacht, maar over wat *God verordineerd* heeft, loopt het geding. Niet een historisch geschilpunt, maar de vreeze, de eerbied, de gehoorzaamheid, die we aan God schuldig zijn, is hier in het spel.

Toch is ook hiermede het geding nog niet ten finale beslecht. Immers de tegenspraak houdt nóg aan, en kleedt zich nu in dezen vorm: „Het is wel zoo, dat God *destijds* de doodstraf verordend heeft, maar dit geldt daarom niet meer voor ons. Wel voor die dagen der barbaarschheid, niet in onze eeuw van hoogere beschaving, vrucht van het Evangelie des Nieuwen Testaments. Dat alles is nu afgeschaft, evenals alle soortgelijke wetten van het Oude Verbond." Dit komt er dus op neer, dat men het wel over de uitlegging van Gen. 9 : 6 met ons eens is, maar nu toch weer tegenover ons gaat staan, omdat, zoo het heet, Gen. 9 : 6 *thans niet meer zou gelden*. Op deze tegenspraak nu kan ons antwoord kort zijn.

Vooreerst dan dit. Waar staat dat deze ordinantie Gods is afgeschaft? Erkent ge dat God het toentertijd zoo verordend heeft, dan blijft uiteraard deze ordinantie gelden, totdat God zelf ze intrekt of opheft. Wat God zelf verordineert, kan alleen door dienzelfden God worden afgeschaft. Zoolang dit *niet* geschied is, *blijft ze gelden*. Van zulk een afschaffing of intrekking nu lezen we *nergens*. En zegt men: „Ja, maar door het Evangelie is welbezien heel het Oude Testament, en derhalve ook dit gebod vervallen", dan betwisten we dit. In het Oude Testament moet onderscheiden worden tusschen hetgeen aan Israël *voorafgaat*, en tusschen hetgeen bepaaldelijk voor *Israël als volk* verordend werd. Al wat op Israël *als volk* sloeg. was de „bedeeling der schaduwen", en voor zoover het *schaduwen* waren. vielen die natuurlijk weg toen de Messias verscheen. Daarentegen verviel zelfs uit de Israëlietische bedeeling *niet*, wat *geen* schaduw was, zoo b. v. de zedenwet. Zelfs voor de bepaaldelijk Israëlietische bedeeling geldt het niet dan *zeer ten deele*, dat ze in en door Christus wegviel. Maar ook al

geldt dit wegvallen bij hetgeen *aan Israël* verordend werd, dan toch voor een aanmerkelijk deel, er is van geen wegvallen hoegenaamd sprake bij hetgeen God verordend heeft *eer die bedeeling der schaduwen er kwam.* In die vóór-Israëlietische bedeeling heeft God verordend, dat de man werken zal in het zweet zijns aanschijns om brood te eten; dat de vrouw met smart haar kinderen zal baren, en zooveel meer. Is dit alles nu *afgeschaft* onder het Nieuwe Verbond, of is het gebleven? En als ge antwoordt: „*Natuurlijk gebleven,*" wat recht hebt ge dan om te zeggen, dat het gebod van de doodstraf *wel* wegviel?

Ten tweede. Dit gebod is gegeven aan Noach *en zijn kinderen.* Behoort nu gij al dan niet tot de kinderen, d. i. tot de nakomelingen van Noach? Is ook ons volk niet van Noach en de zijnen afgestamd? Is hij niet onzer aller tweede stamvader? Het gebod van de doodstraf ging alzoo niet uit tot één bepaald volk, maar tot *geheel de menschheid na den Zondvloed.* Het is niet een nationale, maar eene algemeen-menschelijke verordening, evenals de toekenning van het recht om vleesch te eten. Nu vindt men echter tal van menschen, die wel vleesch eten, maar geen doodstraf meer willen. Vraagt men hun nu: „*Met welk recht eet ge vleesch?*" — dan verwijzen ze u naar Gen. 9:3. Daar heeft God ons dit recht gegeven. Want wel zijn er ongodvreezende lieden, die zich inbeelden, dat ze uit zich zelf het recht hebben, om een dier te dooden, en op te eten, maar wie God vreest en een diep rechtsbesef heeft, spreekt zoo niet. De zoodanige beroept zich op Gen. 9:3, waar God ons het recht op vleeschgebruik heeft toegekend. Doch dan sta hier ook de vraag of het iets anders dan pure wilkeur is, te zeggen: „Wat in Gen. 9:3 van de doodstraf staat, is afgeschaft, maar wat in Gen. 9:3 van het vleeschgebruik verordend is, geldt nog." Feitelijk kan men dan ook zeggen, dat zoo dikwijls een Christen die tegen de doodstraf is, vleesch eet, hij in zijn eigen inconsequentie verstrikt ligt.

En ten derde. De ordinantie van de doodstraf hoort bij het Noachietisch Verbond. Is nu dit Noachietisch Verbond afgeschaft, of bestaat het nog, zoodat ook wij er nog onder leven? Om op die vraag het beslissend antwoord te vinden, hebt ge slecht de wedervraag te stellen: Wat hield dit Verbond in, en wat was er het teeken van? En als ge dan niet anders *kunt* antwoorden dan *dit:* „Het hield in, dat er geen zondvloed meer zou komen, en het teeken was de regenboog", dan is hiermee de zaak immers uitgemaakt. Ook gij toch steunt nog altoos op Gods belofte, dat er geen zondvloed meer zal opkomen, en zoo dikwijls de regenboog in de wolken staat, ziet ook gij daarin nog steeds het teeken van Gods trouw.

Op grond van deze drie overwegingen staat het alzoo vast: 1°. dat de ordinantie van de doodstraf gegeven is *voor heel de menschheid,* die na den Zondvloed op aarde geleefd heeft of ooit leven zal; 2°. dat deze ordi-

nantie niet *kan* afgeschaft worden, en niet afgeschaft is; en 3°. dat er dus geen geschil zelf kan rijzen over de voortdurende geldigheid van deze ordinantie; zoo zelfs dat wie twijfel oppert, reeds daardoor feitelijk toont, dat het gezag der Heilige Schrift voor hem niet ten volle van kracht is.

We voegen er nog dit aan toe. Wel verre van deze ordinantie op te heffen, heeft het Nieuwe Testament deze ordinantie veeleer bevestigd. Wat we toch in Rom. 13 lezen, dat *de Overheid niet tevergeefs het zwaard draagt,* beteekent naar de eenparige betuiging van alle deskundige uitleggers, dat de Overheid ook het recht over leven en dood bezit; gelijk er dan ook in vers 4 uitdrukkelijk bij staat, dat ze, *als Gods dienaresse een wreekster is tot straf dengene die kwaad doet.* Iets wat geheel in overeenstemming is met het feit, dat in de eenige nationale wetgeving, die van God zelf uitging, wel terdege de doodstraf verordend is. In Exod. 21 : 12 sprak de Heere: „Wie iemand slaat, dat hij sterft, *zal zekerlijk gedood worden.*" En evenzoo in Lev. 24 : 17: „Als iemand eenige ziel des menschen zal verslagen hebben, *hij zal zekerlijk gedood worden.*" Toegegeven nu, dat *deze* wetgeving voor ons *niet* meer geldt, zoo staat het niettemin vast, dat toch de *beginselen,* waarvan deze wetgeving uitgaat, wel terdege blijvende beteekenis hebben; en ook daaruit nu blijkt ons, dat, omdat de mensch naar Gods beeld geschapen is, doodslag een misdaad van gekwetste majesteit tegenover God is, en dat deswege de doodstraf op den moordenaar moet toegepast.

Om volledig te zijn, brengen we hier ten slotte ook nog die *ziekelijke* argumenten ter toetse, die op geestelijk terrein tegen de doodstraf zijn opgeworpen, en daaronder met name de bedenkingen, dat men aldus *iemands bekeering afsneed,* dat soms *een onschuldige* kon gedood worden, en dat terechtstelling van den moordenaar *den mensch verwildert.*

Ge snijdt, zoo zegt men, door iemand ter dood te brengen, wijl hij een ander sloeg, den tijd van zijn bekeering af. Hier nu moet onderscheidenlijk gehandeld met de Gereformeerde en met de Pelagiaansche of Semi-Pelagiaansche belijders. Zijt ge Gereformeerd van belijdenis, dan is zulk een bedenking uiteraard ongerijmd. Wie goed Gereformeerd is, belijdt namelijk, dat de zaliging der ziel een werk van Gods genade is, hetwelk Hij, de Heere onze God, zelf aanvangt, doorzet en voleindigt, naar zijn eeuwigen raad. Is er dus van doodstraf sprake bij een door God uitverkoren persoon, dan *kan* geen doodstraf zijn zaligheid afsnijden; want „die Hij te voren verordineerd heeft, deze *heeft* Hij ook geroepen; die Hij geroepen heeft, deze *heeft* Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, deze *heeft* Hij ook verheerlijkt." Lees het maar in Rom. 8 : 30.

Op Gereformeerd standpunt *kan* alzoo deze bedenking zelfs niet worden opgeworpen. Gods raad kan niet worden weerstaan, en ook geen rechter, wie hij zij, „kan iemand rukken uit de hand zijns Vaders." Maar bovendien *mag* op Gereformeerd terrein deze bedenking niet worden opgeworpen, omdat het is een zich stellen boven de ordinantie Gods, om de deugdelijkheid dier ordinantie te keuren. Nu God de doodstraf voor den moordenaar verordend heeft, komt ons geen nadere beoordeeling hiervan toe. Wat God verordent, heb ik als mensch kortweg te gehoorzamen. En wie derhalve, in plaats van te gehoorzamen, zeggen gaat: „Ja, maar dan kan iemand de tijd van bekeering worden afgesneden", toont hiermeê dat hij wijzer dan God wil zijn en Gods doen bedilt.

Anders staat het daarentegen als ge te doen hebt met heele of halve Pelagianen, die *geen* personeele uitverkiezing kennen, die het komen tot de zaligheid ten deele in *'s menschen* hand stellen, en *geen* volharding der heiligen leeren. Tegenover dezulken nu kunt ge op tweeërlei wijs te werk gaan. Het meest afdoende is, zoo ge hun uit Gods Woord bewijst, dat ze in geheel deze voorstelling van den weg der zaligheid dwalen, en dat de Heilige Schrift ons wel waarlijk leert, dat God personeel verkiest, onwederstandelijk het werk zijner genade bij een iegelijk die uitverkoren is, doorzet, en dat deswege alle heiligen volharden moeten. Dan maakt ge hen Gereformeerd, en zoodra zij dat zijn, vervalt hun bedenking. In den gewonen redetwist gaat dat echter zoo niet, en daarom kunt ge hun dan ook rechtstreeks antwoorden, dat op dienzelfden grond dan ook de oorlog moet afgeschaft. In den oorlog toch wordt de Overheid oorzaak, dat soms duizenden goede menschen op één dag sterven, die nog niet tot bekeering waren gekomen. Zoolang ge dus in uw wetten, wel het recht van uw koning handhaaft om oorlog te voeren, maar niet het recht om den moordenaar met den dood te straffen, bekommert ge u wel om de ziel van één enkelen booswicht, maar niet om de eeuwige zaligheid van duizenden onschuldigen, en raakt dus met uzelven in tegenspraak. — Ook rijst dan de vraag, hoe de Overheid scheepvaart, mijnontginning, spoorwegverkeer en zooveel meer kan toestaan, daar toch de statistieken uitwijzen, hoe de zeevaart, de mijnontginning, het spoorwegverkeer en zooveel meer, jaarlijks voor een onvergelijkelijk veel grooter aantal personen den weg ter bekeering afsnijden, dan de strengste doorvoering van de doodstraf in eenig land doen zou. Want natuurlijk kan men daar niet tegen aanvoeren, dat we zonder zeevaart geen koffie en rijst zouden hebben; dat we zonder mijnontginning zonder steenkool zouden zitten, en zonder sporen niet ver konden reizen. Immers op het *geestelijk* standpunt van deze tegenwerpers, kan noch koffie noch rijst noch steenkool noch reizen ook maar van verre opwegen tegen de schrikkelijkheid van het verloren gaan van één enkele ziel. — Voorts is hun te antwoorden, dat ze nog altoos verzuimden een

statistiek op te maken van de gespaarde moordenaars, die later tot bekeering kwamen, terwijl omgekeerd de gevallen voor het grijpen liggen van moordenaars, die juist door den ernst van de doodstraf tot zielsverbrijzeling kwamen. — En eindelijk, dat, in zooverre de doodstraf den moordenaar in bedwang houdt, het toch zonderling is, dat zij het altoos voor de ziel van den *moordenaar* opnemen, en nooit er van spreken, dat die moordenaar (altoos op hun standpunt) dan ook de mogelijkheid van bekeering voor zijn slachtoffer afsneed. Uit al hetwelk genoegzaam blijkt, hoe hun tegenwerping er veel meer op berekend is, om de vroom gestemde zielen tegen de doodstraf in te nemen, dan wel om waarlijk voor de ziel van den moordenaar op te komen.

Justitieele vergissingen komen voor. Ongetwijfeld. Doch welke conclusie trekt ge hieruit? Deze, dat alle overheidsdaad moet afgeschaft, waarbij ten nadeele van eenig onderdaan vergissing kan voorkomen. Men schaffe dan *alle* justitie af. Het is toch te duidelijk dat de justitieele vergissingen evenzeer vaak oorzaak waren, dat iemand jarenlang onschuldig gevangen zat. En wat de algemeene vergissingen van de Overheid betreft, zoo blijkt steeds duidelijker, dat de Fransch-Duitsche oorlog van 1870, die aan meer dan honderd duizend menschen het leven kostte, uitbarstte tengevolge van een opzettelijke *vergissing* in een uit Berlijn naar Ems gezonden dépêche. Ook van onzen Atjeh-oorlog mag gezegd, dat hij nimmer zou zijn uitgebroken, indien er bij de eerste onderhandelingen niet een *vergissing* had plaats gehad. En zoo zijn er allerlei *vergissingen* van de zijde der Overheid, vergissingen ook bij promoties waar iemand gepasseerd wordt, en daardoor levenslang achteruitgezet. Altemaal Overheidsvergissingen, die zeer pijnlijke gevolgen hebben voor den onderdaan die er het slachtoffer van wordt. Edoch die vergissingen zijn nu eenmaal het noodlottig gevolg van de beperktheid en zondigheid van de Overheidspersonen, en zoo ook van de rechters bij justitieele vergissingen. Te voorkomen zouden deze nu alleen zijn door in de rechtbanken alleen *volmaakte* menschen te zetten, die er niet bestaan, of wel door, nu deze er niet zijn, alle justitie, alle rechtsbedeeling af te schaffen. Zoolang men deze conclusie niet aandurft, kan ook dit argument dus geen steek houden. — Zelf voelt men dit dan ook, en zegt daarom: „Justitieele vergissing is op zichzelf wel niet te voorkomen, maar hier is er iemands leven mee gemoeid." Iets wat ook wij ontzettend vinden; maar niets meer ontzettend dan de diplomatieke vergissing van Ems, die aan tienduizenden mannen in den oorlog het leven heeft gekost. En zoo ge ook hier zeggen wildet, dat dan toch door zulk een vergissing iemand het eeuwige leven bij ontstentenis van bekeering kan worden afgesneden, verwijzen we naar hetgeen we zoo straks uiteen

hebben gezet. Neen, de justitieele vergissing kan alleen aansporen tot de uiterste voorzichtigheid, kan er toe leiden om het uitspreken van de doodstraf te verbieden, zoolang niet volledig bewijs is geleverd, en kan nopen, om bij halszaken het bewijs te verzwaren. Maar deswege de doodstraf willen afschaffen, of in haar afschaffing berusten, mag alleen hij, die aan geen eeuwig leven gelooft, en oordeelt dat de halsstraf iemands existentie vernietigt.

De derde tegenwerping, dat de terechtstelling de menigte verwildert, is nauwlijks waard dat men er bij stilstaat. Het spreekt toch vanzelf, dat de Overheid vrij is in de keuze van de wijze waarop men de doodstraf voltrekken wil. Dat bij die keuze vaak is misgetast, betwist niemand, maar de schuld hiervan keert zich niet tegen de doodstraf, maar tegen de onwijsheid der Overheid, die zoo onhandig en ondoelmatig te werk ging. Er zijn tijden geweest, toen de Overheid haar roeping begreep, om in zulk een executie heel de bevolking te laten deelen op een wijze, die tot ernst riep en geweldigen indruk maakte. Men gevoelde dat het *Gods recht* was dat voltrekken werd, en van verwildering of uitspatting viel geen spoor te ontdekken. Hierover dus geen woord meer.

Van de statistieke gegevens zwijgen we met opzet. Door cijfers aan te toonen, of de doodstraf van moord afschrikt, en of afschaffing van de doodstraf de gevallen van moord doet toenemen, is onmogelijk. Met cijfers kan het pleit zoomin vóór als tegen de doodstraf gevoerd worden. Immers toont men aan, dat vroeger, toen de doodstraf stand hield, het getal moorden niet minder hoog klom dan thans, dan antwoorden we: „Dit is ook zoo, maar volgens uw eigen beweren zijn we sinds dien tijd zoo ongelooflijk in beschaving vooruit gegaan, dat zelfs een geleerd man als Opzoomer op de gevangenissen meende te kunnen uithalen, wat de openbare school meer zou kosten. Denk dus zelf in, hoeveel grooter het aantal moorden in die vroegere onbeschaafde tijden niet zou geweest zijn, als er *geen* doodstraf ware geweest.” En omgekeerd, toont gij door cijfers aan, dat na de afschaffing van de doodstraf de moorden toenamen, dan ontwapent men uw cijfers met de opmerking, dat het toenemend gebruik van alcohol, en het goedkooper wapentuig hier de schuld heeft, en dat, zoo het gebruik van den alcohol gebleven ware, wat het vroeger was, en de revolver niet ware uitgevonden, het dalen van het aantal moorden u zelf verbaasd zou hebben. Het aantal gepleegde moorden is het resultaat van zoo *velerlei* oorzaken, dat het altoos ondoenlijk zal blijven, uit te maken, welken invloed het handhaven of afschaffen van de doodstraf ten deze gehad heeft. Slechts mag in het algemeen gezegd, dat de moordenaar er zeer meê is ingenomen, dat de doodstraf wegviel, en ..... dit pleit stellig niet vóór de afschaffing.

Maar bovendien op deze geheele redeneering gaan we niet in. Ze gaat toch uit van de onderstelling, dat men de doodstraf zou moeten invoeren, indien blijkbaar zonder haar het aantal moorden *toenam,* en weg zou kunnen laten, zoo bleek, dat het aantal moorden tamelijk wel *stationair bleef.* M. a. w. de invoering van de doodstraf of haar afschaffing zou dan beslist worden door utiliteitsgronden. Dit nu kan onzerzijds, waar we met een bepaald gebod Gods te doen hebben, nimmer toegelaten. Gods Woord is voor hem die gelooft en belijdt, *het einde van alle tegenspreking.* Waar een bepaalde en stellige ordinantie Gods *ontbreekt*, kunt, moogt en moet ge beslissen, na zelf de gronden vóór en tegen te hebben afgewogen. Maar zoodra God heeft gesproken, rest u niets anders dan *het hoofd te buigen en te gehoorzamen.* Ook vragen als daar zijn: of herstel van de doodstraf niet wachten moet tot tijd en wijle de Overheid zelve weer erkent dat ze eene ordinantie Gods is, of ook tot tijd en wijle het algemeene rechtsbesef er weer mede vereenigd is, kunnen ons daarom geen oogenblik ophouden. *Voluntas Dei suprema lex esto,* d. w. z. de wille Gods geldt altoos en overal als de hoogste wet; en nu die wille Gods eenmaal stellig en beslist geopenbaard is, bezit niet een enkele tegenbedenking voor ons ook maar de allergeringste waarde.

En zegt men, dat een Overheid die dit niet gelooft, dan toch op dezen grond de doodstraf niet kan invoeren, dan is ons antwoord, dat Rom. 13:3 geschreven is onder een Overheid die evenmin aan Gen. 9:6 geloofde; en voorts dat wij, die het gezag der Heilige Schrift belijden mogen, nooit en nimmer door het ongeloof van de Overheid ontslagen worden van de verplichting om voor de eere van Gods ordinantie op te komen.

Intusschen is hiermeê genoeg gezegd, en het vraagstuk van de doodstraf, in verband met Gen. 9:6, ook tegenover de bedenking van Prof. Domela Nieuwenhuis, naar ons voorkomt, genoegzaam toegelicht. Ons dunkt deze hoogleeraar zal, na lezing van onze critiek zelf toestemmen, dat zijn stuk in de *N. Sprokkelaar* te licht getimmerd was, en de *N. Sprokkelaar* zal wel de goedheid hebben, haar lezers mede te deelen, dat door ons op het stuk van den heer Prof. Domela Nieuwenhuis van Groningen behoorlijk geantwoord is.

Ons rest thans nog, in verband met Gen. 9:6 aan te toonen, hoe hierin tegelijk de ordinantie Gods over de *Overheid,* d. i. de bevestiging van de magistrale macht als zoodanig, ligt.

Doch hierover in een volgend artikel.

XI.

Instelling van het Overheidsgezag.

Door Mij regeeren de koningen, en stellen de vorsten gerechtigheid. SPREUKEN 8 : 15.

Nog nader dient op de „bevestiging der Overheid,” gelijk die blijkens Gen. 9 : 6 terstond na den Zondvloed plaats greep, teruggekomen. Zij die de instelling van de doodstraf uit dat vers wegnemen, mogen toch wel bedenken, dat ze niet enkel eene het recht verzwakkende overtuiging op criminalistisch gebied voorstaan, maar tegelijk ook de vastigheid van het Overheidsgezag losmaken. Vast ligt dat gezag dan alleen, zoo het rust in de gratie Gods. De grond onder alle gezag, dat uit den vrijen wil des menschen opkomt, kruit als het oeverzand, en alleen zoo onder dat gezag zich breed en onwrikbaar de onwederstandelijke wil van het Eeuwige Wezen uitbreidt, bezit het Overheidsgezag een fundament, waarop te bouwen valt, en waarboven men veilig woont.

Op drieërlei wijs heeft men herhaaldelijk gepoogd, hier met de menschelijke wilsdaad uit te komen. Van oudsher door daden van geweld en overmacht, een recht voor den veroveraar scheppend, om het volk van het land dat hij bedwong, aan zich te onderwerpen. En metterdaad stond een aldus gevestigd gezag op hechten grondslag, zoolang de veroveraar steeds de noodige militaire macht te zijner beschikking had, om zijn overmacht te handhaven. Edoch, langer ook niet. Verzwakte de macht van zijn zwaard, en zag het eerst overwonnen land kans, een macht van zekere beteekenis tegen hem over te stellen, dan brak tegen zijn gezag opstand uit, de in bloed gevestigde dwingelandij werd verbroken, en wie eerst onderdrukt werd, kwam er weer bovenop. Vandaar dan ook de gestadige woeling en onrust in streken en tijden, waarin het gezag van de Overheid nog meest uit zulke daden van overmacht was opgekomen. En wel heeft reeds vroegtijdig het recht de meening zoeken te vestigen, dat den veroveraar, althans na eenigen tijd, zijn bezit als wettig bezit moest gelaten worden, maar het springt toch in het oog, hoe deze overtuiging, die om der zonde wil wel *moest* gekweekt (overmits er anders geen ordelijke staat van zaken kon geboren worden) niettemin het rechtsbesef vervalscht heeft, door op groote schaal roof na moord te kronen, terwijl op privaat terrein geen moord zoo streng als juist de moord om roof gestraft wordt. Verder gaan we hier niet op in. Het volkenrecht staat met dit vraagstuk voor zijn moeilijkst probleem. Een vijandelijk leger dringt uw land binnen, en, al naar gelang een veldslag, waaraan ge niets doen kunt, uitvalt, zult ge

voor uw trouw aan uw vaderlandsche dynastie met eere gekroond, of als landverrader met den kogel gestraft worden. Feitelijk rust hier het recht niet op een grondslag, maar hangt aan de punt van het zwaard. Genoeg om duidelijk te maken, dat het recht van den veroveraar voor het gezag geen grondslag geeft die *hecht* is.

De tweede wijze, waarop men zulk een grondslag voor het gezag poogde te vinden lag *in den vrijen wil des menschen.* Elk mensch, zoo heette het dan, had van nature de vrije beschikking over zichzelven. Niemand kon hem van rechtswege iets doen. Gezag over hem bestond niet. Maar nu kon die mensch wel zelf door zijn vrijen wil zulk een gezag in het leven roepen. Naast hem stonden andere even vrije menschen. Bleven nu al deze menschen zoo los naast elkander staan, dan kon dit ook voor allen saâm gevaarlijk worden. Het was dus wenschelijk, dat er zeker bestuur kwam, dat orde hield. En zulk een bestuur nu hebben die enkele menschen, krachtens hun vrijen wil, in het leven geroepen. Heel het stelsel der Fransche revolutie. De leer van het „maatschappelijk verdrag". Maar natuurlijk ook deze grondslag lag verre van vast. Immers historisch viel nergens aan te toonen, waar die afspraak gemaakt, dit verdrag gesloten was. Het berustte op pure fictie. Dan lag het in den aard der zaak, dat iemand alleen voor zijn eigen persoon, maar niet voor zijn kinderen zoo iets beschikken kon. Een persoon die meerderjarig werd moest dus weer vrije keuze hebben. Al verder lag het in het stelsel, dat wie morgen den dag anders wilde kiezen, daarvoor het recht moest hebben. En ook dat in een zelfde stad of dorp de één *vóór*, de ander *tegen* zulk een bestuur moest kunnen kiezen, en dat er dien tengevolge op die wijs toch geen allen omvattend en overheerschend bestuur kwam.

En eindelijk de derde wijs, waarop men waant dat zulk gezag ontstaat, is wat men het best uitdrukt met te spreken van *een ontstaan vanzelf.* Zij die dit gevoelen voorstaan achten, dat er in de historie zekere natuurlijke drang werkt, die niet is te weerstaan. Dat ten gevolge van dien drang zekere gebeurtenissen in elkander schakelen. Dat ten gevolge van die gebeurtenissen de één naar omhoog stijgt en de ander naar omlaag daalt. En dat op die wijze zekere macht van de éene groep over de andere opkomt, die zich dan ten leste in de oppermacht van één enkel man samentrekt. Dit stelsel nu schijnt veel vaster dan de beide eerstgenoemde, overmits het feitelijk op de historie past. Het is metterdaad zoo toegegaan. Ongelukkigerwijze echter moet dit niet enkel historische, maar tevens pantheïstische stelsel er wel toe komen, elke zedelijke keur der gebeurtenissen te laten wegvallen. De nobelste daad van een held die zijn volk bevrijdde, komt rechtens in dit stelsel geheel op dezelfde lijn te staan met de snoodste wreedheid, die het volk uitmoordt. Willem van Oranje wint gezag doordat hij zijn bloed waagt voor zijn landzaten, maar ook

de Bourbons doordien ze in den Bartholomeüsnacht hun landzaten bij duizenden wreedelijk uitmoordden. Zoo gaat uit het recht elke zedelijke keur weg, en het eind der historie is, dat het gezag op het *recht van den sterkste* rust, maar om dan ook straks voor nóg sterker arm te zwichten.

Uit dien hoofde is er voor de waardigheid, het zedelijk karakter en de vastigheid van het gezag zoo alles aan gelegen, dat het gezag besta, en geloofd worde te bestaan, *bij de gratie Gods.* „Gratie" is hier genomen in den zin van de „gemeene gratie", wier behandeling ons thans bezig houdt. „Bij de gratie Gods" beteekent alzoo niet, dat God aan zeker persoon, huis of dynastie een bijzondere *gunste* heeft verleend, als had Hij een volk of natie aan zulk een huis als privatieve jacht overgegeven. „Gratie" beteekent ook in deze uitdrukking de genadige beschikking Gods, waardoor Hij in den chaos der zondige wereld orde schiep en de doorbreking verwoesting der zonde stuitte. Die beschikking bestaat dus in elk gegeven geval uit twee stukken. In de eerste plaats stelt God het Overheidsgezag als zoodanig in, en ten tweede beschikt Hij in zijn voorzienig bestuur wie de man zal zijn, die in een bepaalde streek en in een aangewezen land, dit zijn Overheidsgezag zal uitoefenen. Gelooft nu deze vorst of regent, dat hem alzoo zijn gezag toekwam, en gelooven de onderdanen, dat het alzoo op hem gelegd is, dan ligt in dit geloof van vorst en onderdanen de band die beiden samenbindt, draagt voor beider besef dit gezag een heilig karakter, en staan beiden onder verantwoordelijkheid aan God voor hetgeen ze weten, voor of tegen dat gezag gedaan hebben. De regel geldt dan: „Door Mij regeeren de koningen", en het apostolisch woord wordt waarheid, dat „alle macht die er is, van God komt." Het gaat dan naar Jezus' zeggen tot Pilatus: „De macht die gij over Mij hebt zoudt ge niet hebben, als ze u niet van God gegeven ware". En hiermee nu ligt de grondslag van het gezag metterdaad vast, overmits de wil Gods hoog boven het wisselend karakter van onze menschelijke levensuitingen verheven, en in zichzelven absoluut is. Met het dusgenaamde „Goddelijk recht" des konings, alsof een vorst een geprivilegeerd persoon ware, die heel een volk in eigendom had ontvangen, om er vrijmachtig over te beschikken, heeft dit „regeeren bij de gratie Gods" alzoo niets uitstaande. En evenmin schuilt hierin het denkbeeld der Theocratie. Theocratisch wordt een volk alleen dan geregeerd, als God zelf, *zonder* tusschenkomst van menschen, aan een volk, gelijk eens aan Israël, *de wet geeft;* een wet die dan ook uiteraard vastligt, en niet kan veranderd worden.

Dit nu zoo zijnde, is het deswege van het uiterste belang, wel te verstaan, op wat wijs deze instelling en bevestiging van het Overheidsgezag heeft plaats gehad. Wat uit de Schepping opkomt gaat vanzelf en werkt vanzelf, en behoeft daarom niet afzonderlijk en opzettelijk ingezet te worden. Dit geldt b. v. van het gezag dat een vader over zijn kind uitoefent, omdat dit gezag ongemerkt en vanzelf uit de natuur van beider wederzijdsche verhouding opkomt. Maar heel anders staat het met het Overheidsgezag. In onzondigen toestand zou er geen Overheid uit den mensch geweest zijn, gelijk er ook in het rijk der heerlijkheid geen Overheid meer *uit* de menschen *over* de menschen zijn zal. Zelfs de Christus niet. Ook Hij toch zal alsdan het Koninkrijk aan God den Vader overgeven, opdat het alles weer vanzelf naar scheppingsordinantie toega, daar immers God alsdan zijn zal *alles* en in *allen*. Zulk Overheidsgezag *uit* menschen *over* menschen opkomend, moet dus worden ingesteld en bevestigd. Hij die het uitoefent, moet vrij zijn titel kunnen toonen. Het moet voor de consciëntie volkomen klaar en duidelijk zijn, dat zulk Overheidsgezag bindt aan Gods wil. Vergeet toch niet, dat zulk Overheidsgezag u op de grootste offers kan te staan komen, dat men uw geld voor cijns, uw zoon voor het slagveld van u kan wegnemen, en dat ge, hoe onschuldig ook, door verkeerde rechtspraak van uw vrijheid beroofd, ja aan den lijve kunt gestraft worden. Waar nu het Overheidsgezag zoo geweldige inbreuk op uw persoonlijk bestaan en uw persoonlijke vrijheid kan maken, is het natuurlijk noodzakelijk, dat ge *in de consciëntie* welbewust gebonden zijt; en om dat te kunnen zijn, dient het u van Godswege geopenbaard te zijn, dat metterdaad die God, in wien uw leven is, het alzoo besteld en verordend heeft. Dán zwicht ge, anders *niet*.

Hoe zult ge dat nu weten? En zeker dan is Paulus' zeggen, dat alle macht die er is, uit God is, van hooge waardij. Van waardij ook wat Jezus tot Pilatus zei: Gij zoudt geen macht over Mij hebben, zoo u die niet van boven gegeven ware. En ook van waardij de verklaring van den Heere bij den Spreukendichter in de personificatie der Wijsheid: „Door Mij regeeren de koningen." Maar toch, zonder meer bevredigt dit u niet. Ook vóór Christus' geboorte en Paulus' optreden hebben duizenden van jaren de natiën en volken onder Overheden geleefd. Het Overheidsgezag is niet pas met Pilatus, tot wien Jezus sprak, of met Nero, onder wien Paulus schreef, opgekomen, en zelfs toen de Spreukendichter zijn spreuken saamstelde, hadden er reeds eeuwenlang overheden bestaan, en bestonden er nog bij menigte overheden, die geheel buiten de sfeer van Israël, waaronder de Spreukendichter zong, leefden. De zaak is dus, dat in dit alles wel een verklaring ligt, dat het Overheidsgezag alzoo van Gods zijde geldt, maar ons niet zegt, hoe en waar het ingesteld en bevestigd is. Het komt hier op de *inzetting,* op de *instelling* aan, op een daad of uitspraak Gods,

waardoor Hij het alzoo verordend heeft. Zulk een menschelijk Overheidsgezag is niet natuurlijk, maar *tegen*natuurlijk. Deswege kan het niet vanzelf gelden, maar geldt alleen krachtens een ordinantie Gods. Die ordinantie nu *waar* ligt die? *Waar* is het Overheidsgezag ingesteld en bevestigd?

Hierop nu hebben onze vaderen steeds geantwoord, door te verwijzen naar Gen. 9:6. Iets wat zoo waar is, dat ze bij Rom. 13:1 in de Kantteekeningen er bij voegen, dat de Overheid in Gen. 9:6 „*de macht ontvangen had* om met den dood te straffen." En „*macht ontvangen*" dat is het, waarop het hier aankomt. Gij, mensch, beweert *macht* over uw medemenschen te hebben, eilieve, van wien hebt ge die macht? Die macht kunt ge niet uit u zelven hebben. Ook kunnen uw medemenschen u die macht niet gegeven hebben, want dan moesten ze die eerst zelven bezitten, en niemand van ons is zijn eigen meester, want niemand leeft zich zelven, en niemand sterft zich zelven, maar allen saam behooren we aan onzen God toe, die *alleen* over ons te zeggen heeft. Blijft dus de vraag: Hoe, van waar, wanneer hebt gij die macht ontvangen?

Ten zeerste verzoeken we onzen lezers hierop al den nadruk te leggen, die er op liggen moet. Het eenig ware standpunt toch, dat de Schrift ons aanwijst, is dit, dat we als menschen van nature over *niets* heerschappij hebben. Alle heerschappij komt aan God en Gode alleen toe. Zijns is alles, niet het uwe. En gij hebt over niets, wat dan ook, te zeggen, tenzij God er u zeggenschap over verleent. Lees het scheppingsverhaal maar. In Gen. 1:26 en 28 wordt den mensch een heerschappij *verleend,* en wel een heerschappij over de visschen der zee en over het gevogelte des hemels en over het vee. In de tweede plaats wordt in Gen. 1:28 den mensch heerschappij *over de aarde* gegeven. En in de derde plaats ontving hij heerschappij „over het zaadzaaiende kruid en over alle geboomte met boomvrucht'' (vs. 30). Eerst was dit alles van God alleen, *niet* van den mensch; en nu *geeft* God het aan den mensch, en eerst doordien dat God het hem geeft, verkrijgt de mensch er macht, heerschappij en beschikkingsrecht over. Zelfs eten wat eetbaar was, mocht de mensch niet zonder Gods toestemming. Vandaar dat er in Gen. 2:16 staat: Van allen boom dezes hofs zult ge vrijelijk eten, maar ook dat er op volgt: Ge moet afblijven van dien éénen boom. Dit nu had natuurlijk geen zin gehad, als de mensch krachtens zijn natuur zelf over alles te beschikken had. En zoo hing metterdaad aan dezen éénen boom, waarvan God het eten van de vrucht verbood, de principieele, alles beheerschende vraag, of God, dan wel of de mensch heer en souverein over deze schepping was. Had God recht om het eten toe te staan of te verbieden, dan was *Hij* Souverein. Had daarentegen de mensch recht en macht, om tegen Gods verbod in, over

dien boom als over het zijne te beschikken, dan was God *geen* Souverein over de wereld, maar stond het zeggenschap over heel de wereld *aan den mensch.* Zoo blijkt tevens waarom in het verbod om van dien boom te eten, heel de quaestie van Gods souvereiniteit en oppermacht inzat.

Staat het nu hierdoor vast, dat een mensch zelfs over een dier of boom, tot zelfs over een worm en insect geen macht heeft, tenzij God hem die macht verleent, dan spreekt het toch wel vanzelf, dat veel minder nog iemand zich als Overheid kan opwerpen, om zich macht en zeggenschap over *een mensch,* ja over millioenen *menschen* tegelijk, aan te matigen; en dat zulk een macht en zulk een zeggenschap alleen dan bestaanbaar is, zoo God die heerschappij van een *mensch* over *menschen* instelt en verordent. Rechtsgeleerden, die het recht vóór Christus zullen opbouwen, geven dus op hoogst onnadenkende wijze, geheel den grondslag van het recht prijs, indien ze niet duidelijk aantoonen, waar die *opdracht van macht* van een mensch over menschen heeft plaats gehad, en juist daarom berokkent de rechtsstudie zichzelve zoo onberekenbare schade, zoo ze Gen. 9:6 glippen laat, of er, als over een verouderd verbod, overheen glijdt. Volstrekt toch niet enkel de doodstraf, maar ook de *instelling* zelve *van een Overheid* wordt dan losgelaten.

Vraagt ge nu, waar het eerst heerschappij door God van een *mensch* over een *mensch* is ingesteld, dan moet verwezen worden naar Gen. 3:16, waar God, na den val, tot de vrouw spreekt: „Tot uwen man zal uw begeerte zijn, en *hij zal heerschappij over u hebben.*" De Kantteekenaren voegen hierbij: „D. i. gij zult gehouden zijn u naar uws mans wil te voegen, en *hij zal macht over u hebben, om over u te gebieden,* hetwelk u naar den vleesche lastig zal zijn, terwijl het u vóór den val niet dan lieflijk was." Metterdaad dus het *verleenen* van een macht, van een zeggenschap, van een recht om te gebieden. De afhankelijkheid bestond hier krachtens de scheppping vanzelf, maar zoo dat de vrouw niet anders wilde. Te volgen was haar toen een vanzelfheid. Toen kwam er alzoo geen gebieden te pas, en was er geen sprake van *heerschappij.* Maar nu de twee willen tegenover elkander kwamen te staan, nu moest er orde in den chaos geschapen, en daarom stelt God alsnu de heerschappij van den man over de vrouw in. Van nature is thans de invloed van de vrouw op den man veel sterker dan de invloed van den man op de vrouw; maar als het op zeggenschap, op beslissing, op beschikking en op het stellen van orde en regel aankomt. is de man van Gods wege met autoriteit over zijn vrouw bekleed. Metterdaad nu draagt reeds deze maritale macht in zekeren zin het karakter van *overheidsmacht,* want het is de macht aan een *mensch* over een *mensch* verleend, zoodat de éène mensch moet zwichten voor den ander, *overmits*

God het alzoo gebiedt en verordent. Het is volkomen waar, dat de man in den regel *de sterkere* is, en als zoodanig eenige feitelijke overmacht bezit; maar dit schept nog geen hoogheidsrecht. Wel echter schuilt dit hoogheidsrecht in de *heerschappij* die hem hier uitdrukkelijk over de vrouw verleend wordt.

Intusschen ligt er nog zekere afstand tusschen de instelling van heerschappij van mensch over mensch in den kleinen kring van het huisgezin en den grooten kring der menschelijke samenleving in natiën en volkeren. Een tijdlang kan de huislijke inrichting door het patriarchale gezag zich ook uitstrekken tot het verband van geslachten, familiën en stammen. Maar als de menschheid, zich aldoor vermenigvuldigend, een te groot terrein gaat beslaan, raken de geslachten en familiën van elkaar af, komen op te grooten afstand van elkaar te wonen, en ten slotte is dit maritale gezag, dat zich vanzelf ook over de kinderen der vrouw uitstrekt, niet meer in staat geheel de samenleving te dekken. Op die wijs ontstaat er dan behoefte aan een Overheidsgezag, dat niet meer uit den huislijken kring opstaat, en een *mechanisch* karakter draagt. Mechanisch, omdat het hoofd dan niet meer organisch met zijn onderdanen in bloedverwantschap of maagschap bestaat. Reeds vóór den Zondvloed moet dan ook zulk gezag wel zijn opgekomen. Edoch, nu rees de vraag, of dan *zulk gezag,* dat niet organisch uit de familie opkwam, als een *van God verleende* heerschappij kon gelden. Daarover nu vindt ge vóór den Zondvloed geen enkele openbaring. En daarom nu juist is het van zoo overwegend gewicht, dat God de Heere juist *deze* heerschappij, na den Zondvloed, „bevestigt", gelijk onze vaderen het uitdrukten. Waardoor nu kan zulk een heerschappij alleen in absoluten zin bevestigd worden? En dan luidt het antwoord: „Alleen daardoor, dat God de Heere het gezag, de autoriteit *van* een mensch *over* een mensch *absoluut* maakt." En absoluut nu wordt het gezag van een *mensch* over een *mensch* alleen daardoor, dat God hem het recht verleent, om *over leven en dood van een mensch* te beschikken. Waar die macht, waar zulk een heerschappij verleend is, daar is noodzakelijkerwijze het meest absolute gezag over menschen aan een mensch toegekend, en alzoo het Overheidsgezag in volstrekten zin bevestigd. Welnu, *dit* is het juist wat God na den Zondvloed doet. Adam had, toen Kaïn Abel doodsloeg, nog niet het recht, om Kaïn deswege te dooden. Veeleer stelt God zich hiertegen. Maar na den Zondvloed, stelt God voor Noach en al zijn nakomelingen, dus ook voor ons, de ordinantie in, dat het bloed van den bloedvergieter *door een mensch* zal moeten, en dus ook mogen, vergoten worden. Hieruit af te willen leiden dat dan ook onwillekeurige manslag met den dood zou moeten gestraft worden, is natuurlijk ongegrond.

Zoo zijn Gods ordinantiën niet. Als er staat: „In het zweet uws aanschijns zult ge brood eten;" beduidt dit volstrekt niet, dat niemand brood mag eten, tenzij hij eerst van het werk gezweet hebbe. Al zulke uitlegging doet veeleer aan Gods Woord geweld aan. Zulke ordinantiën zijn geen wetsbepalingen uit een strafwetboek, maar Goddelijke instellingen met een rijke kiem, die zich vanzelf ontwikkelen zal. En zoo is het dan ook geschied, dat uit deze ordinantie zich vanzelf èn het Overheidsgezag èn het recht om den moordenaar te dooden, in goede orde en onder nadere regeling, ontwikkeld heeft. Al wie nu zegt, dat de menschen onderling dit zoo beschikt hebben, en dat hiervoor geen ordinantie, geen instelling van Gods zijde noodig was, herhalen eenvoudig de zonde van het Paradijs. Gelijk Adam zelfs van geen boom mocht eten, zonder verlof van Gods zijde, zoo mag ook geen Overheid over ons menschen heerschen, zonder Gods bestel. En wie dat toch doet, doet als Adam, toen hij van den verboden boom at, en gaat met Adam uit van de stelling, dat de mensch zelf zijn zaak beschikken kan, zonder dat God hem dat recht verleent. Resultaat is derhalve, dat in Gen. 9:6 èn het Overheidsgezag bevestigd, èn de doodstraf ingesteld is, niet alleen voor toen, *maar voor alle tijden,* voor al Noachs nakomelingen, en dus ook voor ons en onze nakomelingen, tot aan de wederkomst des Heeren op de wolken.

XII.

Een nieuwe bedeeling.

Want dat zal Mij zijn als de wateren Noachs, toen Ik zwoer, dat de wateren Noachs niet meer over de aarde zouden gaan; alzoo heb Ik gezworen, dat Ik niet meer op u toornen, noch u schelden zal. Want bergen zullen wijken, en heuvelen wankelen, maar mijne goedertierenheid zal van u niet wijken, en het verbond mijns vredes zal niet wankelen, zegt de Heere, uw Ontfermer. JESAJA 54 : 9, 10.

Thans zijn we in staat, de slotsom uit het dusver besprokene op te maken. En dan komt het resultaat, in het gemeen genomen, hierop neer, *dat na den Zondvloed een gewijzigde orde van zaken voor en op onzen aardbol is ingetreden,* en dat het deze gewijzigde orde van zaken is, waaronder wij thans nog leven. Vóór den Zondvloed was de toestand van de aarde zelve en van de menschheid die haar bewoonde, *een andere.* Door den Zondvloed onderging de aarde zelve een aanmerkelijke gedaantewisse-

ling. En na den Zondvloed vertoont het leven op die aarde een *ander* karakter.

Die gewijzigde orde van zaken was uitvloeisel van 's Heeren hoog bestel. Ook in wat toen plaats greep, ontrolde zich het plan van Gods raad. En in de keten der gebeurtenissen die het verloren Paradijs met het straks te herwinnen Paradijs verbindt, vormt ook de Zondvloed, en de wijziging die deze vloed in ons bestaan teweegbracht, een zeer belangrijken schalm.

Er openbaarde zich in den Zondvloed een heilige verbolgenheid des Heeren, maar het ontzettend oordeel, dat in dien vloed voltrokken werd, doelde niettemin op *zijn genade*. Het water van den Zondvloed was naar luid der uitspraak van den heiligen apostel Petrus, „een tegenbeeld van den Doop, die ons *behoudt*, en zulks door de opstanding van Jezus Christus" (1 Petr. 3 : 20, 21). Intusschen droeg de „genade" die in den Zondvloed betoond werd, geen *bijzonder,* maar een *algemeen* karakter. De arke behield niet ten eeuwigen leven, maar voor het tijdelijke leven op aarde. Vandaar dat in de arke niet alleen de „kerke Gods" gered werd, maar ook de verworpeling Cham, en ook de dieren. Verschil van gevoelen hierover is uit dien hoofde onmogelijk. De genade die hier bewezen wordt, is niet particulier, tot de uitverkorenen beperkt en leidende ten eeuwigen leven, maar *algemeen,* tot al wat *adem heeft* zich uitstrekkende, en leidende tot een *menschelijk* bestaan op *deze* aarde, onder *deze* bedeeling. Juist hierdoor is het Noachietisch Verbond voor ons van zoo overwegend belang, overmits het doelt op den toestand, die nu nog voortduurt en waarin wij zelven leven, en die ook voor onze kinderen en kindskinderen nog voort zal duren tot aan de Wederkomst des Heeren. De voorstelling, alsof wij alleen met het Nieuwe Testament hebben te maken, en met het Oude alleen voor zoover de schaduwe der nieuwe bedeeling reeds over Israël gespreid lag, en alsof daarachter dan nog een Noachietisch Verbond lag, dat ons ganschelijk niet meer aanging, moet deswege ten krachtigste weêrstaan. Het is juist omgekeerd. De Israëlietische toestanden zijn voorbijgegaan, en hebben voor ons geen andere dan principiëele en profetische beteekenis; maar wat *achter* Israël in de Noachietische bedeeling lag, is *niet* voorbijgegaan, maar bestond vóór Israël, onder Israël, na Israël, en bestaat nu nog. Het is de orde van zaken, te midden waarvan wij zelven leven, die destijds, onder Noach, is ingegaan.

Uit dien hoofde zijn we de bespreking van de *algemeene genade* begonnen met onze positie te nemen in het Noachietisch Verbond. Van daar zullen we dan op het Paradijs teruggaan, om voorts den loop der historie tot op onzen tijd te vervolgen, opdat ten slotte het gansche tafereel van de algemeene genade of de gemeene gratie onzes Gods in duidelijke trekken

voor ons sta, en de beteekenis van die gemeene gratie voor onze Gereformeerde belijdenis en de Gereformeerde practijk duidelijk in het licht zij gesteld. Met het oog hierop zagen we ons genoodzaakt, het Noachietisch Verbond breedvoerig te bespreken. Velen die niet inzagen, op welk doel we afgingen, vonden dit zelfs *te* breedvoerig, een enkele mompelde zelfs van breedsprakigheid. Toch zou een beknopter behandeling hier misplaatst zijn geweest.

Geheel de Noachietische geschiedenis is de laatste anderhalve eeuw derwijs verwaarloosd, op de catechisatie vluchtig afgehandeld, en uit de predikatie bijna geheel verdwenen, dat we geen vasten grond onder den voet konden krijgen, tenzij vooraf Gen. 8 en 9 nauwkeurig waren uitgelegd en toegelicht. Vooral de quaestie van de doodstraf had het juiste inzicht in deze hoofdstukken op zoo bedenkelijke wijze verward, dat hier zonder deugdelijke en uitvoerige uitlegging niet verder was te komen. Het mocht niet een gevoelen tegenover een gevoelen blijven, maar op *zekere* wijze moest worden aangetoond, waarom de vage opvatting van deze kapittels geen steek houdt.

De verwaarloozing van deze Noachietische geschiedenis dagteekent van de beëindiging der Coccejaansche en Voetiaansche geschillen. In dien strijd speelde deze geschiedenis een hoofdrol, maar om ongelukkigerwijze slechts als één der vele verbondshistoriën in de langere of kortere reeks te worden opgenomen. Hierdoor werd de geheel eigenaardige en principiëele beteekenis van het Noachietisch Verbond almeer uit het oog verloren. Dat het hier de „gemeene gratie", en niet de „particuliere genade" gold, voelde men niet meer. En toen nu ten leste de moêgestreden strijders het zwaard opstaken, was het Noachietisch Verbond voor het besef der gemeente niets anders geworden, dan een oordeel over de zonde, een waarschuwing tegen een brooddronken leven, en een zeer weinig beduidende voorbereiding voor het Verbond, dat straks met Abraham zou worden opgericht. Wie dan ook vergelijkt, wat zorge Petrus van Maestricht nog aan den tijd van Noach besteedde, met de vluchtige bespreking, die later aan het toen gebeurde ten deel viel, zal ons toestemmen, dat hier metterdaad over verwaarloozing en onderschatting te klagen valt; en met het oog hierop onze poging billijken, om door eenigszins breeder opvatting de beteekenis der Noachietische historie weer te doen opleven.

Vatten we nu het verkregen resultaat saâm, dan zij het ons vergund, dit aan te geven onder de hier volgende hoofdpunten.

In de *eerste* plaats, wat uit den Zondvloed gered wordt, is het *menschelijk geslacht;* niet maar enkele personen, maar het geslacht zelf, dat God in Adam als hoofd der menschheid schiep. Want wel werden er duizenden

en tienduizenden in den vloed verzwolgen, en daarentegen slechts *acht* menschenkinderen gered, maar die acht stonden in onderling verband. Het waren niet acht mannen, noch acht vrouwen; niet acht jongen of acht ouden, en ook niet acht personen van heinde en ver saamgeraapt; maar deze acht personen stonden met elkander in organisch verband. Ze vormden een huisgezin, ze vormden een geslacht. Ze waren mannen en vrouwen, ze waren ouden en jongen, ze waren vaders en moeders, er waren kinderen en die kinderen waren gehuwd. Hoe vreeselijk dan ook de Zondvloed tegen den stam der menschheid gewoed had, zoodat schier alle takken van dien stam waren afgerukt, en die stam zelf bijna tot op den bodem was afgeslagen, toch leefde de boom zelf nog in den wortel en in den afgehouwen stam; en straks is met verbazende snelheid die stam weer uitgeschoten, heeft weer takken naar alle zijden doen uitloopen, en aan die takken een rijken bladerendos aan de twijgen doen uitschieten. Wat thans op aarde leeft is dus ons *menschelijk geslacht*, en dat geslacht is uit de arke gekomen, en is, als door de arke gered, datzelfde menschelijk geslacht, dat eens in Adam geschapen werd.

In de *tweede* plaats is de aarde, waarop wij leven, nog altoos *dezelfde* aarde die voor den Zondvloed bestond, maar door de catastrophe van den Zondvloed op belangrijke wijze in haar geaardheid *veranderd*. De voorstelling toch, alsof er destijds niets zou geschied zijn, dan dat de wateren een tijdlang rezen en den aardbodem bedekten, om, straks weggevloeid, weer dezelfde gedaante des aardrijks te voorschijn te laten komen, blijkt op misverstand te rusten. In Jesaja 54 : 9, 10 spreekt God zelf van de wateren van Noach, en van den eed zijns Verbonds om geen vloed meer op de aarde te brengen, en laat er dan aanstonds op volgen: „Want *bergen zullen wijken en heuvelen wankelen*, maar mijne goedertierenheid zal niet wijken, en het Verbond mijns vredes zal niet wankelen, zegt de Heere, uw Ontfermer.” Lezen we nu in Gen. 7 : 11, dat de fonteinen des grooten afgronds werden „*opgebroken*”, en leert ons de aardkorst, dat er geweldige scheuringen en verzettingen en inzakkingen en opbarstingen hebben plaats gehad, dan schijnt in dat „*wijken van de bergen*”, en in „*dat wankelen van de heuvelen*” nog iets na te klinken van wat tijdens den Zondvloed is geschied. Het is dan ook opmerkelijk, dat in Psalm 46 : 3 en elders van „*een verzetten van de bergen in het hart van de zeeën*” gesproken wordt, en dat Jezus in zijn onderwijzing over het geloof nogmaals op dat *geworpen worden in de zee van gansche bergen* zinspeelt. Ook het feit dat Gen. 8 : 4 den berg Ararat als den hoogsten berg noemt, terwijl het een feit is, dat er thans *veel*, veel hooger bergen gevonden en beklommen zijn, spreekt ons van een geweldige verandering die in de aardkorst moet hebben plaats

gegrepen. Onze aarde moet derhalve na den Zondvloed een andere gestalte, een andere gedaante vertoond hebben dan vóór den Zondvloed, en het „*opbreken* van de fonteinen des grooten afgronds" mag niet als dichterlijke uitdrukking, maar moet in letterlijken zin worden opgevat.

Hiermeê is in de *derde* plaats tevens de waarschijnlijkheid gegeven, dat ook de verhouding van *den dampkring* tot onze aarde destijds wijziging onderging. Er staat dat „*de sluizen des hemels werden geopend*", wat volstrekt niet hetzelfde is, als dat de wolken zich ontlastten. Brengt men dit nu in verband met Gen. 2:5, waar staat: „God de Heere had *nog niet doen regenen op de aarde*, maar een damp was opgegaan uit de aarde, en bevochtigde den ganschen aardbodem"; alsook met het opmerkelijke feit dat *de regenboog* tot teeken des Verbonds gesteld wordt, dan liggen hierin aanwijzingen te over, om ook voor wat den dampkring aangaat, aan zekere veranderingen te denken, die destijds intraden. In hoeverre deze dampkringsverandering nu weer samenhing met eenige gebeurtenis in de starrenwereld, blijve hierbij buiten bespreking, al verdient het de aandacht, dat alle profeten, en zoo ook de apocalypse van Johannes op Pathmos, bij de laatste catastrophe die nog komen zal, opzettelijk ook van gewichtige veranderingen gewagen, die in den stand van zon, maan en sterren zullen voorkomen. Voor ons doel is het genoeg, indien we maar op tweeërlei letten: 1°. dat de Zondvloed niet een eenvoudige wolkbreuk of sterke plasregen, maar een geheel exceptioneele verschijning in den dampkring is geweest; en 2°. dat de toen neergestorte wateren niet vernietigd zijn, maar op andere wijze dan voorheen, 't zij aan Noord- en Zuidpool, 't zij in de korst der aarde zijn verdeeld. Vast staat dat vóór den Zondvloed de toestand van den dampkring zóó was, dat de Zondvloed er uit voortkwam, en dat hij nu zóó is, dat we tegen den terugkeer van zulk een zondvloed waarborg bezitten. Wat te komen staat met Christus' wederkomst, is geen catastrophe door *water*, maar een catastrophe door *vuur*. Zie het maar in 2 Petr. 3:12: „De elementen zullen *brandende* versmelten." Indien nu thans door *vuur* te wachten staat, wat destijds door *water* kwam, moet de algemeene gesteldheid, en in het bijzonder de verhouding van de aarde tot den dampkring wel wijziging hebben ondergaan.

In de *vierde* plaats treedt de zegen van den nieuwen toestand niet alleen voor de kerke Gods, maar voor *al wat mensch is*, ja zelfs voor de *dierenwereld* in. Het is niet de kerk die behouden wordt, om al wat buiten de kerk is, aan het gemeen verderf prijs te geven, maar de genade hier bewezen, strekt zich uit over heel het menschelijk leven. Ook zeer

zeker, opdat de kerke Gods een plaats vond voor het hol van haar voet. En ook opdat straks de kerk des Nieuwen Verbonds uit alle volken en natiën haar geloovigen zou bijeenvergaderen. Maar toch ook wel terdege, opdat God de Heere zijn werk ook in dat breede menschelijke leven zou voortzetten, wel niet ter zaliging der zielen, maar dan toch tot prijs en verheerlijking van zijn grooten Naam. Als Hiram straks Salomo's tempel bouwt, is die Hiram een zwerveling buiten Gods kerk. Hij heeft geen deel aan de particuliere genade van Israël. Maar niettemin is de gave die in hem werkt, een gave door God hem verleend, en die gave wordt in den bouw van Jeruzalems tempel besteed tot verheerlijking van den Naam des Heeren.

In de *vijfde* plaats wordt de verhouding van de menschenwereld tot de dierenwereld geregeld, en eerst nu gebracht in dien toestand, waarin wij die verhouding kennen. De heerschappij over de dieren, die in Gen. 1 : 26 aan den nog onzondigen mensch was gegeven, en die zoo heerlijk blijkens Gen. 2 : 19, 20 door Adam vóór zijn val was uitgeoefend, had uiteraard door den val schade geleden. Was ze in het Paradijs organisch, d. i. vanzelf werkende, door de zonde was ze in *worsteling* met het dier veranderd, en thans na den Zondvloed neemt ze het karakter aan „van een *verschrikking en vreeze*", (Gen. 9 : 2), die bij de ontmoeting met den mensch over het dier uitging. In verband hiermede wordt „al het gedierte thans in de hand des menschen overgegeven." Ja, sterker nog, de mensch ontvangt het recht, om het dier te dooden en tot spijze te nemen. Alleen van het lauwe bloed zal hij verre blijven, opdat het eten van het vleesch hem niet verdierlijke. En voorts treedt de gerechtigheid Gods op, om het leven des menschen tegenover het wild gedierte te beschermen. God zal het bloed, de ziel des menschen eischen „*van de hand van alle gedierte.*" Tusschen den mensch en het dier staat alzoo Gods genade in, om den mensch te beschermen. Een genade die zich uitspreekt in het beslag dat God op het dier tegenover den mensch legt, in het Nimrods-heroïsme, waarmee Hij den mensch tegenover het dier bezielt, en in de wrake der vernietiging en der uitroeiing die allengs over alle roofgedierte gaat, waar het menschelijk leven zich volmaakte.

In de *zesde* plaats greep er een opmerkelijke verandering in het leven *van den mensch* zelven plaats. Kennelijk nam zijn kracht af, en werd zijn ontwikkeling vervroegd. Zijn menschelijke kracht neemt af, want terwijl Noach een leeftijd van *tien* eeuwen bereikt, daalt die leeftijd bij Sem reeds op *zes* eeuwen, bij Heber op *vier,* bij Serug op *twee,* en bij Abraham reeds

op een levensduur, die van den onze niet zoo veel verschilt. En ook werd de menschelijke ontwikkeling vervroegd, want terwijl vóór den Zondvloed Methusalem eerst op een leeftijd van 187 jaren zijn zoon Lamech genereerde, wordt aan Sem zijn zoon Arphachsad reeds geboren toen hij 100 jaar oud was, en kreeg Arphachsad zijn zoon Selah reeds op 35-jarigen leeftijd. Bij Abraham is de orde der dingen reeds dermate gewijzigd, dat de geboorte van Isaäk bij hem een wonder heette op een leeftijd, toen Methusalem nog bijna een eeuw leven moest, eer hij zijn kind kreeg. Dit te willen verklaren uit een langzame verachtering van ons geslacht is ongerijmd. In de 2000 jaren vóór den Zondvloed blijft de levensduur zich over eeuwen uitstrekken. Adam leefde 930 jaren, en Noach, die twintig eeuwen later leefde, haalde de 950 jaren, en leefde dus nog 20 jaren langer. Van langzame verachtering vóór den Zondvloed dus geen spoor. De daling in levensduur na den Zondvloed is *plotseling*, en gaat telkens met *twee* eeuwen tegelijk. Hier is dus een ingrijping Gods, die de levenskracht van den mensch opzettelijk verminderde, en die tegelijk hiermede zijn ontwikkeling *vervroegde*. Arphachsad staat op 35-jarigen leeftijd gelijk met Methusalem, toen hij pas 187 jaren oud was. Abraham was als man reeds verstorven op een leeftijd, toen voor de oudvaders het krijgen van kinderen pas begon.

Ongetwijfeld had dit lange leven van eertijds sterk bijgedragen tot de ontwikkeling van boosheid en ongerechtigheid. Nu nog zijn oude zondaars altoos het gevaarlijkst. En wat moet dan niet de uitbreking van ongerechtigheid geweest zijn, toen zulke „oude *zondaars*" acht en meer eeuwen voor den boeg hadden, om hun boosheid te voleinden. De verklaring „dat al het gedichtsel der menschheid te allen dage alleenlijk boos was geworden", hangt dan ook stellig met dit lange leven der goddelooze en ongerechtige lieden saâm. Dit af te snijden was een stuiting van de ongerechtigheid. De kortere levensduur is genade. Genade ook voor de kinderen Gods, want hoe bang moet niet het heimwee naar den hemel zijn geweest voor een kind van God, dat acht en meer eeuwen op deze aarde leven moest.

En in de *zevende* plaats stelt God de Heere *een orde voor het menschelijk leven* in, die geschikt was, om de uitbreking van ongerechtigheid te stuiten. De vroeger alleen bestaande orde van de vaderlijke macht, en van de patriarchale invloeden, was daartoe ontoereikend gebleken. Daarom wordt nu *de Overheid* ingesteld, ten einde door die Overheid een ordelijke, menschelijke samenleving mogelijk te maken. En die Overheid wordt met *majesteit* bekleed, omdat het recht over leven en dood haar wordt toevertrouwd, opdat niet de tirannie van mensch over mensch, maar de heerschappij van God over zijn schepsel in haar zou vertoond worden. De moord, vóór den Zondvloed zeker algemeen, kon voortaan door de doodstraf

beteugeld worden, en zoo zou eerst de vervulling van gansch de aarde door ons menschelijk geslacht mogelijk worden. „*Weest vruchtbaar*", zoo spreekt de Heere, „*en vermenigvuldigt, teelt overvloediglijk voort op aarde, en vermenigvuldigt op haar*", nadat reeds vooraf gezegd was: „*Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde*". En juist aan dien zegen wordt nu de instelling van de doodstraf toegevoegd, opdat de onderlinge uitmoording, die bij Kaïn begonnen was, zou gestuit en hierdoor het bewonen van gansch de aarde mogelijk zou worden.

Op die wijze trad die *geregelde en vaste orde van zaken* in, waardoor eerst *de historie van ons geslacht* een aanvang kan nemen. Dit duidt de Heilige Schrift op tweeërlei wijze aan. Vooreerst wordt de *vastheid der nieuwe orde van zaken* aangegeven door de belofte: *Voortaan zullen al de dagen der aarde zaaiing en oogst, koude en hitte, zomer en winter, dag en nacht niet ophouden.* En dat eerst nu de eigenlijke historie van ons menschelijk geslacht een aanvang neemt, ligt uitgesproken in de profetie, die de Geest aan Noach op de lippen legde, en die hem in zijn volle zegenspreuk over Sem, en zijn gedeeltelijke zegenspreuk over Japheth en in zijn vloek over Cham de lijnen deed trekken, waarlangs de historie der wereld zich ontwikkelen zou. In die profetie ligt metterdaad het kort program van heel de wereldhistorie, en de teleurstellende ondervinding met het negerras opgedaan, de duurzame beteekenis van de Joden en Mahomedanen, als Sems nakomelingen, en de hooge beteekenis waartoe Japheth thans gekomen is, geven ons nóg den sleutel in handen voor de verklaring van de wereldgeschiedenis.

Zoo openbaart zich metterdaad in de veranderde orde van zaken, die na den Zondvloed intrad, een alles omvattende, heel de historie beheerschende, de voor onze toestand beslissende, en tot in de verste toekomst zich uitstrekkende daad van *algemeene genade* of van *gemeene gratie,* die dankbaar moet worden aanvaard, waarmeê bij onze belijdenis te rekenen, en waaruit onze beschouwing van het leven en van heel den toestand der wereld op te maken is. Wie deze machtige genadedaad Gods, en hiermeê zijn *gemeene gratie* voorbijziet of onderschat, vervalscht zijn blik op het leven, komt uit bij een valsch dualisme, en loopt zeer licht gevaar, om zijn Christelijke religie te laten afwijken van het *Gereformeerde,* d. i. van het zuivere spoor.

XIII.

Van Noach terug op het Paradijs.

En de Heere God riep Adam, en zeide tot hem: Waar zijt gij? Gen. 3 : 9.

De beteekenis van het dusgenaamde Noachietische Verbond is thans genoegzaam toegelicht, en daarbij bleek ons op overtuigende wijze, hoe geheel *de tegenwoordige orde van zaken* feitelijk eerst *door* en *na* dit Noachietisch Verbond in het leven trad. De toestand, of wil men, de staat van zaken, waar wij zelven nog in leven, is niet die van het Paradijs vóór den val; ook niet die van het Paradijs na den val; en evenmin die van de aarde toen ze pas met den vloek werd beladen; maar dagteekent eerst van *na den Zondvloed*. De toestand *na* den Zondvloed is een andere dan de toestand daar vóór. De machtige gebeurtenis van den Zondvloed heeft een aanmerkelijke verandering teweeggebracht in 's menschen leven, en in 's menschen verhouding zoowel tot de aarde als tot de dierenwereld. En daarom is het niet te sterk gezegd, dat metterdaad met het Noachietisch Verbond een nieuwe bedeeling, een nieuwe staat der dingen, een gewijzigde orde van zaken intrad.

Dit veelzeggende feit nu, dat maar al te veel uit het oog was verloren, oordeelden we bij de bespreking van de „gemeene gratie" met nadruk op den voorgrond te moeten plaatsen. Terugdenkende aan het verleden, springen de geloovigen meestal rechtstreeks uit het heden naar het Paradijs terug, zonder aan het gebeurde met Noach, voor hen zelven of voor onze tegenwoordige wereld eenige beteekenis toe te kennen. Men rekent met den staat der rechtheid en met het Paradijs, en voorts met den val en den vloek, maar van daar stapt men dan meestal rechtstreeks naar Abraham, het volk van Israël en den Christus over, zonder aan de groote en indrukwekkende gebeurtenis van den Zondvloed eenige opzettelijke of eigenaardige beteekenis in die heilsordening toe te kennen. Het feit, dat 's menschen persoonlijk en maatschappelijk leven, en zoo ook de aarde zelve destijds een algeheele wijziging heeft ondergaan, o, het wordt, als ge er met de stukken op wijst, wel niet ontkend, maar er werd, althans in de negentiende eeuw, niet voldoende mede gerekend. De verschillende deelen van deze historie werden niet genoegzaam in hun samenhang overzien. En gevolg hiervan was, dat geheel het toen gebeurde op den achtergrond raakte, en zich in nevelen verloor. Want wel werd in de Gereformeerde kerken nog bij elke Doopsbediening van de beduidenis van den Zondvloed voor het Genadeverbond gewag gemaakt, maar dikwijls ging dit meer op den klank af,

dan dat men de volle, rijke beteekenis hiervan ook voor de kerk van Christus gevoelde.

Ten einde het stuk van de „gemeene gratie” of van de „gemeene genade” in het licht te kunnen stellen, scheen het ons daarom het doeltreffendst, zoo we eerst aan dit grove misverstand een einde maakten, en weer duidelijk lieten uitkomen, wat algeheele verandering de staat dezer wereld destijds ondergaan heeft. Bij de „algemeene genade” komt het er op aan, dat men helder inzie, dat we hier met een *daad Gods* te doen hebben. Met een daad Gods, niet ten bate van die acht toenmalige personen, maar met *een daad Gods,* die zich uitstrekt tot heel deze aarde en heel ons menschelijk geslacht; natuurlijk niet in zaligmakenden, maar dan toch in bewarenden zin. En dit feit nu, dat God de Heere zulk een daad van *bewarende* genade heeft verricht, die zich tot *heel* ons menschelijk leven uitstrekt, komt op niet één punt duidelijker uit, dan bij het Noachietisch Verbond. Hier gevoelt en doorziet een ieder, dat er een belofte uitgaat, die aan *heel* de wereld ten goede komt, en men tast aanstonds, dat er in hetgeen beloofd werd, redding en behoudenis, niet voor eeuwig, maar voor dit *tijdelijk* leven lag.

Staat dit nu eenmaal vast, dan gaan we thans terug van Noach op het Paradijs. De „algemeene genade” toch is niet eerst met Noach ingetreden, maar begon reeds vroeger te werken. Ook het menschelijk geslacht vóór den Zondvloed deelde in die genade. Haar aanvangspunt ligt dus niet na den Zondvloed, maar na den val. Alleen maar diezelfde algemeene genade die terstond na den val intrad, en die haar aanvang nam, toen God tot Adam riep: *Waar zijt gij?* — is thans niet dezelfde meer als in de dagen van Henoch en Methusalem. Ze is een andere geworden, doordien ze onder Noach wijziging onderging. Intusschen wat gewijzigd optreedt, duurt onder die wijziging voort, en zoo duurt ook in den gewijzigden vorm, dien de algemeene genade onder Noach aannam, nochtans die éene zelfde „algemeene genade” voort, die reeds in het Paradijs begon. Niet pas bij de Arke, maar in het Paradijs ligt haar oorsprong, en om de algemeene genade in haar eigenlijk karakter en haar ware natuur te verstaan, moeten we deswege thans op het Paradijs teruggaan.

In het Paradijs namelijk doet zich het eenigszins vreemde verschijnsel voor, dat ge eerst iets leest, wat naderhand niet uitkomt. Ge leest van den mensch in den staat der rechtheid, dat hem wordt aangezegd: „Ten dage als gij van dezen boom eet, zult gij den dood sterven.” En nu, de mensch doet het toch, hij eet van dien boom, *en hij sterft te dien dage niet.* Integendeel, Adam leeft nog wonderbaar lang. Negen lange, men zou zeggen eindelooze eeuwen. Nu zeggen we niet, dat het woord van God

niet vervuld is geworden. We komen daar later op terug. Maar dit valt dan toch niet tegen te spreken, dat het *niet* zóó uitkwam, als Adam en Eva het wel *moesten* opvatten, toen het gesproken werd. Op den dag zelven, waarop hij zondigde, is Adam *niet* gestorven. Dit feit staat vast. Adam heeft, als we ons zoo mogen uitdrukken, op zeer in het oog loopende wijze „uitstel van executie" verkregen; niet op zijn eigen bede, maar uit een vrije wilsdaad Gods. En die wilsdaad Gods nu, die teweegbracht, dat Adam dien eigen dag *niet* stierf, maar *leven* bleef, en nog *eeuwenlang* voortleefde, is niets anders, noch iets minder geweest, dan een zeer machtige daad van algemeene genade, die alle menschen, en ook ons persoonlijk aangaat.

Denk u slechts even in, dat metterdaad het sterven op den dag zelven, waarop Adam viel, gevolgd ware, en immers heel de geschiedenis dezer wereld zou afgesneden zijn geworden. Er zou geen menschelijk geslacht ontloken zijn. Vóór den val hadden Adam en Eva, naar luid van het Bijbelsch verhaal, nog geen kinderen. Stel dus, dat het woord des Heeren: „*Ten dage* als ge daarvan eet, zult ge den dood sterven" letterlijk alzoo vervuld ware, zoo zou met hun sterven heel de wortel van ons geslacht zijn weggestorven, en geen onzer zou ooit op aarde geboren zijn geweest. Is het nu de „algemeene genade" waardoor onvoorziens Adams aanzijn op deze aarde verlengd is, dan volgt hieruit, dat ook uw leven, uw geboren zijn, uw bestaan als mensch niet enkel uit de *schepping* komt, maar een daad is, die ook wortelt in *genade*. De volstrekte en rechtstreeksche doorwerking van de zonde zou, *ware ze niet gestuit*, in één doodvonnis heel het menschelijk geslacht vernietigd hebben.

Bij het nagaan nu van het opkomen van deze „gemeene gratie" houden we ons aan het verhaal der Heilige Schrift. Tornt men toch aan dit verhaal, op wat wijze ook, dan kunt ge uzelven en anderen al uw verdere beschouwing over het stuk der algemeene genade sparen. Dan toch ontglipt u alle zekerheid, en zinkt u de grond onder uw voeten weg. Toch is zulk een manier van spreken ook onder anders geloovige Christenen thans verre van ongewoon. Met name onder de Ethische godgeleerden heeft men zich er almeer aan gewend, om schijnbaar voor de verhalen van Gen. 1—5 op te komen, terwijl men ze toch *feitelijk* prijsgaf en ondermijnde. Dat dit oorspronkelijk met goede bedoeling geschiedde, is bij ons aan geen twijfel onderhevig. Op het laatst der achttiende en in het begin der vorige eeuw kreeg almeer een spottende, oppervlakkige geest de overhand, die, niets van de diepte dezer verhalen verstaande, met Adam en Eva, en dien appel en zooveel meer, haar onheilig spel dreef. Zoo geraakte het heilige in verachting. En toen zijn in en na Schleiermacher de Ethische godgeleerden

opgestaan, die zich schril en koud door dien spot voelden aangedaan, en zich geroepen achtten, om tegenover dien spot de diepzinnige beteekenis van deze eerste stukken der Heilige Schrift te verdedigen. Dit verlieze men niet uit het oog. Al is het toch, dat het standpunt der Ethischen ons glibberig en gansch ongenoegzaam voorkomt, nooit mag vergeten worden, dat zij het zijn geweest, die, toen een stroom van verachting en verguizing over de Heilige Schrift was uitgegoten, het eerst weer den moed grepen, om voor de Heilige Schrift op te komen. En te minder mogen de Bijbelvaste leeraren van vroeger dit vergeten, omdat juist hun dorre Bijbelbeschouwing en nog dorder Bijbelgebruik zoo veelszins oorzaak was geweest van de minachting waarin de Heilige Schrift allengs geraakt was. Vooral op het laatst der achttiende eeuw maakten de Bijbelvaste godgeleerden van de Heilige Schrift bijna geen ander dan een werktuiglijk gebruik; ze hadden geen oog meer voor haar diepte en haar geestelijke weelde; en juist daardoor hebben zij het toenmalig geslacht op Bijbelverwerping voorbereid. Dit kwaad nu gestuit te hebben, blijft de onvergankelijke verdienste van de school van Schleiermacher, en ook al dwingt plicht ons, ook ten deze tegen haar op te komen, toch wenschen we dit niet te doen, dan na vooraf dien tol der erkentenis en der dankbaarheid aan haar betaald te hebben.

De fout, waarin zij vervielen, school hierin dat zij *vorm* en *inhoud* vaneen scheidden. Ongetwijfeld, zoo spraken ze, de loop van zaken *kan* geen ander geweest zijn, dan zooals hij in Gen. 1—5 geteekend wordt. In dien zin is wat daar voor u ligt, metterdaad wezenlijke en heilige historie. Zoo en niet anders heeft zich in den aanvang van ons geslacht alles toegedragen. Alleen maar, zoo machtige dingen als toen gebeurd zijn, laten zich in geen enge woorden besluiten. Wat gebeurd is, is veel rijker en machtiger, dan het verhaal u dit zeggen kan. Ge moet het u dus niet voorstellen, alsof het zich alles letterlijk zóó, en niet anders toedroeg. Het verhaal is slechts een bijkomstige vorm, om in u een voorstelling, een beeld te wekken, van een gang der dingen die bij zulk een resultaat uitkwam.

Tot deze beschouwing liet men zich verleiden door de erkentenis, dat het verhaal zóó diepzinnig was, en dat er zóóveel inzat, dat schier in elk vers zich een wereld van gedachten verdrong. Over die diepe gedachten ging men toen peinzen. Men vond ze zoo schoon en zoo waar. Ze beantwoordden zoo volkomen aan de betrekking waarin men zich zelven tot den oorsprong der dingen gevoelde te staan. Ze verklaarden zoo ten volle den tegenwoordigen toestand der dingen, de heerschende ellende, de ingezonkenheid van het menschelijk hart, en toch ook weer onze hoogere en betere aspiratiën. En op dit punt nu dook de misleiding op. Omdat men

zich namelijk in de gedachtenwereld van deze verhalen zoo thuis gevoelde, en ten leste waande: „Als ik het zelf had moeten dichten uit de bevindingen van mijn eigen hart, dan zou ik het zoo, en niet anders gedicht hebben", ging men zich toen ten slotte inbeelden, dat derhalve heel het verhaal zeer wel een voortbrengsel van de verdichting van het menschelijk hart zijn kon. Niet van één mensch, maar van vele menschen. Niet van de oppervlakkigen onder ons geslacht, maar van de beste en diepzinnigste. Deze hadden reeds van oude tijden, gelijke gewaarwordingen moeten ondergaan als men nu zelf onderging. Hieruit had zich allengs zekere gemeenschappelijke voorstelling moeten vormen; en het was het resultaat van deze dichting van het menschelijk hart, die zich allengs in het kleed van dit verhaal had gestoken. Enkele overleveringen, enkele herinneringen mochten daarbij hebben medegewerkt, zoodat er metterdaad ook een historische achtergrond viel te erkennen, maar de zielkundige ontwikkeling die in heel dit verhaal geteekend was, kon geen eigenlijke *overlevering,* maar moest *dichting* van het menschelijk hart zijn. Juist zóó sprak het onszelven het meeste toe. Juist op die wijze verstaan, gaf ook ons hart er zich het gemakkelijkst aan gewonnen. Ja, waarlijk, zoo als het menschelijk hart het ons in vroeger eeuwen had voorgedicht, zoo dichtte het ook ons hart heel het voorgeslacht na. Op die wijze viel elke strijd weg, en gevoelde men zich weer op eenmaal in deze schoone, dichterlijke verhalen thuis. En nu was het wel waar, dat de gemeene man, die alle dichting eenvoudig voor spel aanziet, wanen moest, dat op zulk een wijze de *waardij* van deze verhalen te loor ging, maar, zoo oordeelde de meer ontwikkelde man niet. Men wist maar al te goed, dat echte poëzie uit het hart komt, en daarom wezenlijk is. Juist derhalve door van de *doode* traditie op de *levende* dichting van het menschelijk hart terug te gaan, verloor men niet, maar won men. Eerst zóó werd wat daar geschreven stond, voor ons hooger, heiliger historie.

Men gevoelt aanstonds al het verleidelijke van deze voorstelling, en het baart waarlijk geen verwondering, dat zoovele godgeleerden er meê medegingen. Het was toch niemand om de dorre opsomming van feiten zonder zin, maar een ieder om den zin en de beduidenis dezer feiten te doen. Welnu, op de wijze als we boven aangaven, kon men immers als dezen diepen zin blijven aannemen, en er met warmte en overtuiging, en zelfs met bezieling over spreken, zonder dat men daarom genoodzaakt was, dit alles letterlijk zoo op te vatten, zooals het daar stond. Alleen maar, deze godgeleerden zagen eenige onbetwistbare feiten, die heel hun voorstelling omver wierpen, zonder het te willen, voorbij. In de eerste plaats het feit, dat het menschelijk hart in Indië, in China, in Babylon, onder de Germanen

en waar niet al, tot deze voorstelling van den oorsprong der dingen, van den val, en van de wederoprichting des menschen *niet* was gekomen. Zelfs de zoo diepdenkende Grieken hadden zich dit alles heel anders gedacht. Uit dit feit bleek derhalve, dat het menschelijk hart, zonder meer, *niet* tot zulk een voorstelling komt, als Gen. 1—5 aangeeft, maar zich den gang der dingen *heel anders* voorstelt. — In de tweede plaats zag men voorbij, dat deze godgeleerden, die verklaarden de ervaringen en bevindingen van hun eigen hart, zoo juist in deze verhalen verklaard te vinden, tot deze voorstellingen en beschouwingen gekomen waren, niet buiten deze verhalen om, maar *na* ze gekend te hebben, en *na* opgevoed te zijn in een Christelijke kerk, die van den inhoud dezer verhalen doorvoed was. — Voegt men nu deze beide feiten bij elkaar, dan verkrijgt men alzoo het resultaat, dat het menschelijk hart zoo *niet* dichtte, waar het deze verhalen *niet* kende, en omgekeerd, dat waar het menschelijk hart waande ze aldus te dichten, deze dichting pas begon, *nadat* het den inhoud van zijn dicht aan deze verhalen ontleend had.

De opmerking, dat ook niet bedoeld was, dat het menschelijk hart uit zich zelf dit alles vinden kon, maar dat zulk een dichting alleen daar opkwam, waar de Heilige Geest op het hart zijn invloed uitoefende, heft dit bezwaar allerminst op. Immers de Heilige Geest, nu genomen als Bewerker van het menschelijk hart, kan ons wel innerlijke toestanden ontdekken, maar geen *feiten* doen vernemen. En toch juist op de ontkenning, dat we hier met geen *feiten* te doen hebben komt het aan. In China, in Indië enz. oordeelde men, dat de voorstelling die men zich daar van de eerste dingen vormde, *juister* paste bij het menschelijk hart. Dat hart gevoelde anders, zon anders, peinsde anders, en was op die wijs tot een geheel andere voorstelling gekomen, maar tot een voorstelling, die niets anders was, dan het spiegelbeeld van wat er omging in het eigen hart. Zoo zou dus het menschelijk hart, al naar gelang het dieper of ondieper leefde, onderscheidene voorstellingen aangaande het Paradijs en den val hebben gedicht, en ook de onze zou geen hooger waarde hebben, dan dat ze juist datgene weêrgaf, wat strookte met onze innerlijke gewaarwordingen. Zij hadden dus *hun* voorstellingen, en *wij* de onze, en zoowel voor hen als voor ons, kwam die voorstelling overeen met het zinnen en peinzen van ons hart, maar zonder dat er eenige zekerheid ontstond, dat deze voorstelling nu ook met de *werkelijkheid* overeenkwam. Hoogstens zou men zeggen kunnen, dat ons hart dieper zon en peinsde en dat er alzoo vermoeden bestond, dat onze voorstelling der waarheid nader bij kwam.

Iets wat de waarheid naderbij komt, staat intusschen nog volstrekt niet met de waarheid zelve gelijk. De Mahomedaan staat veel nader aan de

waarheid dan de dienaar van Baäl of Moloch, en toch hoe eindeloos ver stond ook Mahomed niet nog van *de* waarheid af.

Wat we noodig hebben is *zekerheid*. Zekerheid aangaande de dingen, die bij den oorsprong en bij het opkomen van ons menschelijk leven plaats grepen, en dat leven in heel zijn verdere ontwikkeling beheerscht hebben. Zekerheid bovenal omtrent hetgeen God de Heere toen deed, verordineerde en sprak, alsook omtrent de beloften, die Hij gaf omtrent onze toekomst. En die zekerheid nu ontbreekt bij de voorstelling der Ethische godgeleerden te *eenen male*. In de logica behoort het tot het abc: *Ab posse ad esse non valere conclusionem* d. i., dat ge nooit zeggen kunt, omdat iets zóó *kan* zijn, daarom *is* het zoo geweest. En het was tegen deze grondwaarheid van alle gezonde logica, dat deze godgeleerden aanstieten. o, Gewisselijk, ze maakten het ons volkomen duidelijk, hoe uit de gewaarwordingen van ons hart en van ons innerlijk leven veel af te leiden is, dat deze dingen alzoo kunnen hebben plaats gegrepen. Indien het geschied ware, gelijk in Gen. 1—5 stond, dan kwam alles uit. Dit alles paste op ons hart, en het hart paste op wat daar verhaald werd. Alzoo konden ze zeggen, dat het zeer wel zoo had *kunnen* zijn. Maar tusschen dat *kunnen* zijn, en de zekerheid dat het *zoo geweest is*, gaapt een klove, die niemand overbrugt, tenzij u rechtstreeksche mededeeling uit dat verleden toekomt. Niet bericht of mededeeling, dat er *ongeveer* zoo iets, zoo iets van dien aard, iets dat in groote trekken zoo liep, moet hebben plaats gegrepen. Aan de *groote* trekken hebt ge hier niets. Juist op de *kleine,* fijne, enkele trekken komt het aan. Eerst als die vaststaan; als ge weet wat uw God schiep, sprak en verordineerde, en wat het hoofd van den stamvader van ons geslacht daarna deed, en welk oordeel toen over ons ging, en welke belofte toen gegeven, en welke genade toen geschonken werd, hebt ge grond onder de voeten, en staat er onder uw gebeiteld beeld een solied voetstuk.

Het is op dien grond, dat de Gemeente der geloovigen steeds weigerde, en altoos door weigeren zal, met zulke halve voorstellingen mede te gaan. Alle *oorsprongen* liggen in het duister. Gelijk iemand zonder de mededeeling van zijn ouders of bloedverwanten, niets uit zich zelven weten kan omtrent zijn aardschen oorsprong, en zelfs niet weten zou wie zijn moeder is, tenzij die moeder zelve of anderen het hem geopenbaard hadden, zoo ook is het hier. Ook omtrent de oorsprongen van ons geslacht zouden we niets, volstrekt niets weten, zoo God het ons niet medegedeeld en geopenbaard had. Of nu al een kind naderhand zegt: „Dat dit mijn moeder is, voel ik aan mijn hart", dit is in het minst geen grond van zekerheid. Zoo

menig kind, dat vroeg na de geboorte verruild, of aan een vrouw, die niet zijn moeder was, is toevertrouwd, heeft levenslang nochtans die vrouw als zijn moeder geëerd, gemind en liefgehad. Maar de conclusie *dat ze dus zijn moeder was,* zou toch feil zijn gegaan. *Feiten* zijn nu eenmaal uit beseffen van het hart niet op te maken. Feiten als het hier geldt, vallen voor in het voorwerpelijke, en kunnen uit de voorwerpelijke geschiedenis alleen door mededeeling en door opteekening van die mededeeling tot ons komen. Een waarheid die däärom hier iets breeder moest besproken worden, omdat we, eer we tot de Paradijsgeschiedenis overgaan, ons recht moesten handhaven en waarmaken, om de woorden *letterlijk* zoo te nemen, zoo als ze in Gen. 1—5 staan; op de *feiten* die ons in die woorden worden meegedeeld af te gaan; uit die feiten en woorden onze *gevolgtrekkingen* te maken; en alzoo tot de *slotsom* te komen, dat, niet maar voor onze verbeelding, en niet slechts in schijn, maar inderdaad en waarheid de oorsprong der dingen zoo lag, en zoo was, als hij ons in deze eerste hoofdstukken van de Heilige Schrift verhaald wordt.

XIV.

Het paradijs-verhaal historie.

En God zag al wat Hij gemaakt had.
Genesis 1 : 31a.

Dat we de eerste hoofdstukken van Genesis als historie verstaan, moest opzettelijk herinnerd worden. Alleen toch als het Paradijsverhaal historie is, hebben we het recht, uit de gebeurtenissen, die ons in die hoofdstukken vermeld worden, gevolgtrekkingen te maken, en af te gaan op wat ons medegedeeld wordt, als door God of mensch of Satan gesproken. Wel plegen ook zij, die ontkennen, dat hier historie voor ons ligt, zich op het dusgenaamd Paradijs-evangelie, dat het vrouwezaad der slang den kop vermorzelen zou, of ook op de ordinantie, dat een zondaar brood zal eten in het zweet zijns aanschijns, met zeker vertoon te beroepen; maar dit is op *hun* standpunt eenvoudig *ongeoorloofd.* Wie niet gelooft, dat God alzoo feitelijk in het Paradijs sprak, heeft geen recht, om zich op zulke uitdrukkingen, als waren ze met Goddelijke autoriteit bekleed, te beroepen. Beroep op zulke uitspraken, gaat alleen dan door, als ge van heeler harte erkent, dat in deze eerste hoofdstukken, een verhaal voor ons ligt van gebeurtenissen, *die zich alzoo werkelijk hebben toegedragen,* en waarin

metterdaad diezelfde woorden gesproken zijn, die ons als gesproken worden bericht. Niet alleen dus, dat hetgeen *verhaald* wordt werkelijke historie moet zijn, maar ook het *bericht,* dat er ons van toekwam, moet zóó zijn, dat we er op aan kunnen. Hetgeen in deze eerste hoofdstukken van Genesis verhaald wordt is zoo uiterst gewichtig, en beheerscht derwijs geheel onzen blik op de wereld, dat het letterlijk op *elk* woord, ja, op *elke* letter aankomt. Ge hebt er dus niets aan, of men u al zegt, dat er wel ongeveer zoo iets zal gebeurd zijn. Neen, gij moet het nauwkeurig en zeker weten. Dan alleen kunt ge er op afgaan, er gevolgtrekkingen uit afleiden en er uw wereldbeschouwing op bouwen. De vraag of de woorden, die wij als toentertijd gesproken, lezen, ook metterdaad in die volgorde en met diezelfde uitdrukkingen geuit zijn, die thans voor ons liggen, behoeft ons daarbij niet op te houden, zoo de Heilige Geest ons slechts waarborg biedt, dat de *zin* en de *beteekenis* dier woorden, ook al mogen ze dan anders *uitgedrukt* zijn, geheel dezelfde is, en alzoo elke onzekerheid voor ons zij uitgesloten. Ook als er staat wat de slang sprak, moet ge zekerheid bezitten, dat metterdaad deze en geen andere gedachte uit Satan den mensch toekwam. En ook als er gedurig gemeld wordt: dat God sprak, mag dit niet verstaan, alsof God het *niet* sprak, en de mensch het slechts zoo in zich voelde opkomen. Ook, en vooral dat spreken Gods, moet onbetwijfelbaar door ons verstaan, én wat het feit betreft, *dat* Hij werkelijk sprak, én wat aangaat den *inhoud* van het gesprokene.

Dit „spreken Gods" is het groote feit, dat heel de Heilige Schrift door, rusteloos met klem en nadruk op den voorgrond wordt gesteld. Het is datgene wat de Schrift tot Schrift maakt. Niet op wat de mensch zon of peinsde, maar juist op hetgeen God sprak, komt het in de Schrift aan. Thans spreekt God tot ons niet meer. Hij heeft gesproken, oudtijds en op velerlei wijze door de profeten, en na de voleinding der profetie door zijnen Zoon. Maar thans hield dat spreken van God op; en juist daarom heeft dat vroegere spreken voor ons zoo alles beslissende waarde. Wie daar het oor voor toestopt, heeft het zich zelven te wijten, zoo hij zonder openbaringslicht in de duisternis naar den wand tast. Wie er naar luistert, die wandelt in het licht, en voor dien is wat zijn God sprak een lamp voor zijn voet op het pad des levens. Want wel kan men zeggen, dat er ook nu nog een sprake Gods is in de natuur, een stemme Gods in den donder en in het weerlicht, in het loeien van den orkaan en in het suizen der zachte koelte, en zoo ook een stemme Gods in de drijving van den Geest in het hart en de taal der consciëntie, maar dat alles is *overdrachtelijk.* Het is geen spreken in eigenlijken zin. Door alle deze stemmen wordt wel een stemming van eerbied en aanbidding in ons teweeggebracht, of ook een aandrift in ons geprikkeld, of onze voet teruggehouden van het verkeerde pad; maar al zulk spreken openbaart ons niets, deelt ons niets

mede, en doet ons Gods wil niet kennen. Spreken in eigenlijken zin grijpt alleen dan plaats als uit het *bewustzijn* van den spreker *bewuste* gedachten overgaan in het *bewustzijn* van hem die hoort. In dien zin moet dan ook het spreken Gods in het Paradijs en na den zondeval worden opgevat. Wie dit niet doet, speelt met woorden, zoo hij nog voortgaat, uit zulke gezegden zijn voorstellingen af te leiden. Zoo b. v. als er staat, dat God sprak: „Laat ons menschen maken naar ons beeld en naar onze gelijkenis", en ge gelooft *niet,* dat dit alzoo gesproken is, dan mist ge ook elk recht, om uw stelsel aangaande den mensch te bouwen op de schepping van den mensch naar den beelde Gods. En toch juist dàt is het wat men tegenwoordig doet. Aan zoo schoone gedachte als de schepping van den mensch naar den beelde Gods klemt men zich vast, daar bouwt men stelsels en theorieën op, maar als men vraagt: „Gelooft ge metterdaad dat Gen. 1 : 26, 27 letterlijk zoo is op te vatten?" dan haalt men de schouders op over uw naieveteit. Natuurlijk gelooft men dat *niet.* Maar even natuurlijk heeft dan ook al hetgeen men op dat standpunt nu verder over de schepping van den mensch naar den beelde Gods redeneert, voor u geen enkelen vasten grondslag waarop het huis zou rusten. Al wat men in dien zin neerschrijft, is niets dan eigen verzinning. Het zijn ideeën die men uitspreekt, schoone gedachten waardoor men zich trekken laat. Maar dat er waarheid, dat er werkelijkheid in liggen zou, is een bewering zonder bewijs. *Grond,* vasten grond voor al zulk zeggen heeft men niet.

Op dat „spreken Gods" dient daarom meer dan vroeger nadruk te worden gelegd. Het is volkomen waar, dat God een geest is, en dus geen lichaam, en dientengevolge ook geen mond noch spraakvermogen bezit. Doch hetzelfde geldt ook van *het oog.* Een geest heeft geen lichaam en dus ook geen oog. En toch aarzelt niemand te erkennen dat God ook zonder oog nochtans *ziet,* ja, alles ziet, en het veel beter ziet dan wij met ons oog. Juist zooals het met *het oor* staat. God heeft, wijl Hij geen lichaam heeft, ook geen oor. Dat spreekt vanzelf. En toch stemt ieder toe, dat God ook zonder oor, alles zeer wel hoort, en hoort met een fijnheid, die al uw hooren zeer verre te boven gaat. Als ge bidt, toont ge zelf het te gelooven. Waarom zoudt ge anders bidden, als ge niet vaststondt in de overtuiging, dat uw God u hoort. U hoort zelfs als ge bijna onhoorbaar fluistert. — Dat is het dan ook wat de Psalmist zingt: „Zoude Hij, die het oor plant, niet hooren? Zoude Hij die het oog formeert, niet aanschouwen?" (Ps. 94 : 9). Het verschil tusschen God en de afgoden is juist, dat de afgoden een oor en oog hebben, maar noch hooren noch zien, en dat God daarentegen *zonder* oog en oor, alles ziet en hoort. En dit *moet* wel, want immers, eer God het oog en het oor schiep, *dacht* Hij het

oog en het oor bij zichzelven. Het moet eerst in zijn gedachte geweest zijn, eer het ontstond. De daad van zien en hooren moet dus voor God bestaan hebben, eer Hij den mensch en het dier oor en oog inschiep, en geheel de werking van het zien en hooren moet Gode bekend zijn geweest, opdat Hij oor en oog er op scheppen zou, in verband ook met de trillingen der luchtgolven en aethergolven, en de werkingen op onze zenuwen, en de werking van de zenuwen op de ziel. En wijl alzoo het zien en hooren voor God was, eer Hij oor en oog tot aanzijn riep, zoo moet voor God het zien en hooren wel onafhankelijk zijn van deze instrumenten, die voor ons onmisbaar zijn. — En evenzoo staat het nu met het spreken Gods. Van de afgoden staat uitdrukkelijk: „Ze hebben een mond *maar spreken niet*". Niet spreken is alzoo het merk van een afgod, en daartegenover staat juist het veel en deugdelijk spreken, als het merkteeken van den levenden God. Ook hier geldt de vraag: „Zou Hij die den mond geformeerd en den mensch de sprake gegeven heeft, niet spreken?" Was dan de mond er eerst, en heeft God toen naar dat die mond was, den mensch de sprake gegeven? Of wel is die mond door God geschapen juist zooals die zijn moest om de sprake te kunnen voortbrengen? En indien het laatste, moet dan niet de sprake in God geweest zijn, eer Hij het bestek, het plan voor den mond en allerlei spraakorganen maakte? En zijn die spraakorganen iets anders dan een hulpmiddel, een instrument, dat voor ons creaturen onmisbaar is, om tot het spreken te komen, maar dat God, die niet is als iets behoevende, niet noodig heeft? — Als de levende God op uw oor wil werken, en op uw gehoorzenuwen klanken wil laten spelen, wat zou Hem hierin verhinderen! Of zelfs waar Hij ook uw gehoor wil overspringen, en rechtstreeks in uw ziel dezelfde gewaarwordingen wil wekken, die een mensch in u wekt door het spreken, wat zou Hem hierin beletten? Zijn niet alle talen zijns? Door Hem aan de volken gegeven? Zou er een enkele taal zijn, Gode onbekend? En wat, ja, wat zou er alzoo aan den Heere onzen God in den weg staan, om zijn gedachten door een voor ons duidelijke en nauwkeurig verstaanbare taal in ons helder en klaar bewustzijn over te leiden? Laat ons daarom dat spreken Gods toch in onverzwakten, vollen zin, laten gelden. Adam, Eva, Kaïn, Noach, Abraham, ze hebben allen duidelijk en klaar hetzelfde gehoord, wat wij ontwaren als een mensch tot ons spreekt. Niet nevelachtige beseffen zijn in hen opgedoemd, maar *taal* is naar hen uitgegaan, *woorden* zijn door hen opgevangen, *gezegden*, *uitdrukkingen, bewijzen, verklaringen, beloften* zijn tot hen doorgedrongen, die ze letterlijk konden nazeggen. Het waren niet zwevende aandoeningen in de ziel gewerkt, die zij zelven vertolkten, maar klare, vaste, wel uitgedrukte gedachten, die ze opvingen in hun bewustzijn.

Achte niemand het overbodig, dat we de werkelijkheid van dit „*spreken Gods*" hier iets breeder aandrongen. Vooral in beschaafder kringen is het besliste geloof aan zulk wezenlijk spreken Gods door een doolgeraakte theologie derwijs verzwakt, dat ge alleen door een opzettelijk betoog de slappe knie weer stevigen kunt, en den twijfel weer voor dat geloof kunt doen wijken. Want men *zegt* wel dat men gelooft, maar men *doet het niet*. Nu, ja, zoo ongeveer, zoo eenigszins, mits niet beslist en in alles, ... en de overweldigende indruk van wat het is, als God gesproken heeft, gaat op die wijs geheel te loor. Men buigt niet voor het Woord, omdat men niet aan het Woord als een wezenlijk *woord van God* zich kan vastklemmen. Staat ge er nu zoo aan toe, dan geeft de lezing en herlezing van Gen. 1—5 u niets, want ja, dan is het wel schoon en lieflijk, zooals het daar voorgesteld wordt, maar of het zoo alles was en of de waarheid er van nog geldt, daar haalt men de schouders voor op. We moesten daarom, ter inleiding van hetgeen nu volgen gaat, de werkelijkheid van het „spreken Gods", wel met eenige klem aandringen. Alleen diegenen onder onze lezers toch, die met ons zulk een wezenlijk „spreken Gods" van harte gelooven, kunnen door hetgeen we verder ontvouwen gaan, overtuigd worden. De anderen mogen er met zekere goedwilligheid kennis van nemen, maar het geeft hun geen grond onder de voeten, geen standpunt van waaruit ze het leven van de wereld hebben te bezien. En toch juist daarom is het ons in deze artikelenreeks over de „gemeene gratie" te doen. Uit de zwevende ideeën moeten we terug naar de *vastheid* van *overtuiging*. We moeten als belijders des Heeren weer een onwrikbaar standpunt innemen. We moeten weten waar we aan toe zijn, en om dat te kunnen weten, *eerst weten waar we staan*.

Immers hoe men ook poge, de alles beheerschende levensvragen van zich te zetten, toch keeren ze altoos terug. De vraag vanwaar we zijn, hoe dit heelal en deze wereld er kwam, en hoe wij op die wereld tot aanzijn kwamen, laat zich eenvoudig niet onderdrukken, en de ongeloovige die in zijn verlegenheid, om toch maar aan het geloof niets toe te geven, zich zelven ten slotte het nadenken over deze vragen verbiedt, stompt daardoor zijn eigen geest af en verdonkert zijn bewustzijn. Evenmin als de vraag te onderdrukken is, waar we in ons sterven heengaan, en waar eens heel deze wereld op zal uitloopen, en wat het doel van heel deze schepping is, evenmin kunt ge de vraag afsnijden over *den oorsprong* der dingen. En op die vraag naar *den oorsprong* der dingen, daarop juist geeft het rijke boek van Genesis u een volkomen bevredigend antwoord. Zelfs verstaat ge dit boek niet, zoolang ge niet inziet, dat het u juist gegeven is met het opzettelijk doel, om u omtrent *die oorsprongen der dingen* in

te lichten. Het heet *Genesis,* en Genesis wil zeggen: *geboorte.* Vandaar dat ge in Gen. 2:4 leest: „*Dit zijn de geboorten*" des hemels en der aarde. En diezelfde zegswijs: „*Dit nu zijn de geboorten*" vindt ge herhaald in Gen. 6:9; 10:1; 11:10; 25:12; 25:19; 36:1 en 36:9. En overmits nu „*geboorte*" in de overzetting der Zeventigen vertaald werd door *Genesis,* daarom is die naam van Genesis aan heel het boek gegeven. De Joden noemden het niet Genesis, maar *Breêschith,* d. w. z. „*in den beginne,*" naar de aanvangswoorden van het eerste vers van Genesis één. Toch lag ook reeds in dat: „in den beginne" gelijke vingerwijzing. Ook *die* naam toch duidde op den oorsprong der dingen, op hun geboorte, op hun aanvang, op hun uitkomen. En metterdaad geeft dat boek van Genesis u dan ook den *oorsprong* van alle dingen te kennen. Den oorsprong van het heelal. Den oorsprong van de engelen. Den oorsprong van alle creaturen. Den oorsprong van den mensch. Den oorsprong van het huwelijk. Den oorsprong van de zonde. Den oorsprong van de genade. Den oorsprong van het lijden. Den oorsprong van de tegenwoordige gesteldheid der aarde. Der verstoring van de orde der samenleving onder menschen. Den oorsprong van alle recht en alle heerschappij. Van alles wat u thans nog belang inboezemt, en in uw eigen persoonlijk leven omringt, en in uw hart omgaat, liggen *de oorsprongen* in dit boek van Genesis voor u ontvouwd. Daarom is dat boek van Genesis ook zoo uiterst gewichtig voor de kerk, voor de volken, voor de Overheid, voor uw samenleving in huis en maatschappij, en niet minder voor heel de wereld van uw denken. In den rijken schat, die in dit boek voor u ligt, moest ge u altoos weer verdiepen. De kerk moest rusteloos de gemeente in de vastigheden van dit heel ons leven beheerschend boek pogen vast te zetten, en op zondagsschool en catechisatie moest aller streven er op gericht zijn, om die uitgangspunten van heel ons aanzijn, leven en bestaan vast te leggen in het bewustzijn van het opkomend geslacht.

Natuurlijk zou het ons veel te ver voeren, indien we er ook maar aan dachten, om geheel den inhoud van dit boek in al zijn bijzonderheden uit te pluizen. We houden voet bij stuk, en bepalen ons deswege tot ons onderwerp, hetwelk is de „gemeene gratie." Maar juist opdat het leerstuk van de „gemeene gratie," dat zoo jammerlijk in het vergeetboek raakte, weer ingang vinde en weer zijn invloed op ons denken en leven ga oefenen, is het zoo broodnoodig, dat ook de overige deelen van deze openbaring, die ons in Genesis werd geschonken, weer ingedacht worde. De geest moet er in leven, moet er in thuis zijn, moet er vast in staan. De wereld buiten Christus zoekt naar allerlei levensbeschouwing en wereldbeschouwing. Ze glijdt telkens uit, en hoopt telkens den voet weer vast te zetten, d. i. weer

een standpunt te vinden, waarvan ze de dingen bezien kan. En die levens- en wereldbeschouwingen wisselen met den dag. Telkens vervangt weer de éene de andere. En radeloos weet men ten leste niet meer waaraan zich vast te houden, en eindigt dan vaak met den uitroep der moedeloosheid, dat het ons, menschen, niet gegund is, zekerheid te bezitten, en dat we ons in onze onwetendheid hebben terug te trekken. Maar dit nu juist is het groote voorrecht van de gemeente van Christus, dat zij *niet* te zoeken en *niet* te vragen heeft, maar dat haar de dingen van Godswege zijn geopenbaard. Een goed onderlegd Christen is steeds met zijn antwoord gereed. Hij twijfelt en hij aarzelt niet meer, maar rust in de hem geschonken openbaring. De wijsgeer *zoekt* naar een wijsbegeerte, maar een Christen, die Gods Woord kent, *heeft* zijn wijsbegeerte, heeft zijn philosophie, heeft zijn standpunt, en werpt van dat vaste standpunt op wat achter en om en voor hem ligt een vasten blik. Hier schuilt dan ook het mysterie, waarom eenvoudige Christenmenschen onder landbouwers en werklieden vaak zoo helder zien en zoo rijk ontwikkeld zijn. Zelfs door tegenstanders is vaak de opmerking gemaakt, dat geen boek onzen Bijbel evenaart in geschiktheid om de menschen veelzijdig te ontwikkelen. Wie bij de Schrift is opgevoed heeft zijn wijsbegeerte, kent de wereldhistorie, en heeft op de groote wereldgebeurtenissen een vasten en juisten blik. Er ligt voor hem perspectief in de dingen. Christus en zijn kruis vormen het middenpunt, en alles wat daar achter ligt, loopt op dat middenpunt uit, en alles wat geschiedt wordt door dat kruis verklaard, en al wat hierna te komen staat ligt in dat kruis geprofeteerd. Maar juist daarom is het dan ook zoo hoognoodig dat de Christenen vaststaan in het uitgangspunt der Schrift, en berokkent het aan de gemeente Gods zoo onberekenbare schade, indien men de verhalen van Gen. 1—5 voor *niet* authentiek verklaart.

Zelfs is ook hiermede nog niet genoeg gezegd. Dat toch de Christenen zoo ver in de belijdenis der waarheid uiteenloopen, en met zoo afwijkende voorstellingen tegenover elkander staan, is voor een niet gering deel daaraan toe te schrijven, dat ze deze gewichtige hoofdstukken niet allen op dezelfde wijze verstaan. Ook voor de verschillen die de Christenen verdeeld houden, liggen de geboorten, de oorsprongen in deze eerste hoofdstukken van Genesis. Met name de tegenstelling die tusschen de Roomsche kerk en de Protestantsche kerken opkwam, vindt haar oorsprong in de verschillende wijze, waarop men beiderzijds de schepping van den mensch naar Gods beeld, de verstoring door de zonde in den mensch, en de verhouding tusschen de natuur en de genade opvat. En als straks een nieuwe tegenstelling tusschen het Doopersche en het Calvinistische streven opkomt,

ligt nogmaals ook voor die tegenstelling de oorsprong in de verschillende wijze, waarop het verhaal van het Paradijs en den val en de wederoprichting van den zondaar verstaan wordt. Ja, sterker nog, dat het Gereformeerde leven in de dagen onzer vaderen zoo veelszins rijk bloeide, en na 1650 zoo droevig verliep, tot ten leste de stroom geheel verzandde, is voor geen gering deel daaruit te verklaren, dat onze vaderen in deze eerste hoofdstukken vaststonden, en ze helder lazen, en er den inhoud en de beteekenis van doorzagen, en dat men daarentegen later de rijke beteekenis van deze hoofdstukken uit het oog verloor, er niet op lette, en er niet meê rekende.

Dit laatste nu geldt met name van de „gemeene genade", die onze vaderen gevonden, geëerd en beleden hebben, en die de latere Gereformeerden geheel veronachtzaamden en verwaarloosden. Zelfs gaat men niet te ver, door te beweren, dat aan de vraag, of dit leerstuk van de „gemeene gratie" weer met de oude kracht zal opleven de toekomst van de Gereformeerde kerken, en de weeropbloeiing van het Calvinisme hangt. Blijft dit leerstuk gelijk dusver verwaarloosd, dan zijn de Gereformeerde kerken gedoemd, om zich op te sluiten in een heilsprediking zonder achtergrond en zonder ondergrond, en kunnen ze den weg niet vinden, om weer te midden van den strijd der geesten en van de woelingen der wereld tot een vast uitgangspunt en vast standpunt te geraken. Ze dobberen dan heen en weder, en missen vaste stuur. Mag het daarentegen gelukken, om dat rijke, schoone leerstuk weer ingang te doen vinden, en het weer de plaats, die het toekomt, in de overtuiging te laten innemen, dan zal het besef weer algemeen worden, *dat men weet waar men staat;* en zal met vaste hand weer de verhouding kunnen bepaald worden, waarin men zich geplaatst vindt tegenover het leven der wereld. De twaalf geloofsartikelen handelen nu eenmaal niet alleen van den Verlosser en van den Heiligen Geest, maar beginnen met u te bepalen *bij God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde;* en uw belijdenis van Gods heilige Drievuldigheid mist zelfs haar uitgangspunt, indien ge niet heel uw belijdenis van den Zoon en den Heiligen Geest in God den Vader terugleidt. Heel onze heilsprediking en de prediking der heiligmaking moet daarom in de kerk weer op de prediking van God den Vader, en daarmee op de schepping, en op de herschepping aller dingen teruggaan. Zoo eerst komt er *eenheid* in uw belijdenis, *vastheid* in uw standpunt, *beslistheid* in uw overtuiging. En overmits nu de *zonde* hier breuke sloeg, en er wederoprichting volgde, en de „gemeene gratie" het leerstuk is, dat u aanwijst *welke toestand daaruit geboren is,* kunt ge niet anders dan zwak en aarzelend staan, zoolang het leerstuk van de „gemeene gratie" niet weer tot helderheid voor u gebracht is. Hoe ge u toch in uw kerk opsluit, ge kunt daarom niet ontkomen aan de noodzakelijkheid, om óók in het midden der

wereld te leven. En de verhouding tusschen die beiden, d. i. tusschen *kerk* en *wereld,* kunt ge niet helder inzien, zoolang ge in het stuk der „gemeene gratie" niet gefundeerd zijt.

XV.

De staat der rechtheid.

> Ook had de Heere God eenen hof geplant in Eden, tegen het oosten; en Hij stelde aldaar den mensch, dien Hij geformeerd had. GEN. 2 : 8.

Uitgangspunt voor het recht verstand van wat de zonde wrocht, ligt in de juiste kennisse van den staat der rechtheid. Dit is van oude tijden af door al wie over de heilige dingen nadacht ingezien. Er moest gelet op drieërlei staat: 1°. den staat der rechtheid; 2°. den staat der zonde; en 3°. den staat van genade; of, gelijk het ook wel werd uitgedrukt, op den mensch gelijk hij *geschapen, gevallen* en *hersteld* was. Slechts hierin ging men eenzijdig te werk, dat men te uitsluitend naar den *geestelijken staat* vroeg, en te weinig lette op den *uitwendigen toestand*, die met deze drie staten verband hield. De Heidelbergsche Catechismus meed deze eenzijdigheid, door niet enkel van kennisse der *zonde*, maar ook van kennisse van *ellende* te spreken; want is zonde het gif, ellende duidt op de gevolgen, die uit de verwoesting van dit gif voortkomen. In dien gedachtengang zullen we daarom ook te dezer plaatse *staat* en *stand* bij elkander nemen, en beide in onderling verband beschouwen. Bij elken *staat* hoort een *stand* of *toestand*. Bij den mensch in den staat der rechtheid hoort *een paradijs* als in den hof van Eden. Bij den gevallen mensch hoort een aarde waarop *de vloek* rust. Bij den voor eeuwig vervallen mensch hoort *de hel*. Bij den verloste die volmaakt rechtvaardig werd, hoort een *heerlijkheid* als van den hemel. — Iets wat evenzoo van het lichaam doorgaat. Bij den mensch in den staat *zonder* zonde hoort een lichaam *zonder* pijn of krankheid. Bij den mensch die *viel* hoort een lichaam dat aan pijn en smarte onderworpen is. Bij den mensch die *verviel* hoort een lichaam der rampzaligheid. En bij den mensch in den staat der voltooide *heiligheid* hoort een verheerlijkt lichaam. Deze lijst nu kan men aldus voortzetten in toepassing op onze zintuigen, op onze vermogens van kennis en van wil, en zooveel meer. Voorshands echter kan dit achterwege blijven, mits maar helder worde ingezien, dat er naar de ordinantie Gods volkomene overeenstemming en

zuivere harmonie moet bestaan in alle ding. Het een moet bij het ander passen. Wat niet bij elkaar past, *vloekt*, en is niet uit de ordinantie der schepping.

Vragen we nu op dit standpunt, hoe we ons den *toestand* des menschen vóór de zonde hebben voor te stellen, dan lette men er op, dat de naam van het „Paradijs," niet in de oudste oorkonde van de Heilige Schrift voorkomt. Ge vindt het woord driemalen in het Nieuwe Testament. t. w. in Luk. 23 : 43: „Heden zult gij met mij in het paradijs zijn," in 2 Cor. 12 : 4, waar Paulus verhaalt, hoe hij in een verrukking van zinnen in het paradijs was opgetrokken, en in Openb. 2 : 7, waar Christus aan de kerk van Epheze schrijft, dat wie overwint bloeien zal in het midden van het paradijs Gods. Daarentegen gebruikt het Oude Testament dit woord alleen van Salomo's lusthof in Hooglied 4 : 13. In zwang kwam dit woord in den thans gebruikelijken zin door de vertaling van het Oude Testament der *Zeventigen.* Deze schreven in Gen. 2 : 8: „God plantte een paradijs in Eden," overmits paradijs toen gangbaar was voor: *lusthof.* Uit die vertaling der *Zeventigen* kwam dit woord tot de Grieksch sprekende Joden in Jezus' dagen, en aldus sloop het in het Nieuwe Testament in. En daar nu de Roomsche *Vulgata* in Gen. 2 : 8 las: „Plantaverat Dominus *Paradisum* voluptatis," d. i. „God had een paradijs of lusthof der weelde geplant," is dat woord *paradijs* allengs bij de geheele Christelijke kerk als het vaste, staande woord in gebruik gekomen, zoodat thans de *hof van Eden,* dat precies hetzelfde is, een geheel anderen indruk maakt. *Paradijs* is nu eenmaal het schoonklinkende woord geworden voor de uitdrukking van den idealen gelukstand, die eens bestond, daarna wegging en eens, in nog rijker heerlijkheid, wordt teruggewacht.

Al aanstonds zij hier echter opgemerkt, dat niet heel de aarde het Paradijs was. Scherp en duidelijk wordt de „hof van Eden" onderscheiden van het overige der wereld. En zulks wel op tweeërlei manier. Vooreerst doordien er staat: „En God de Heere plantte (t. w. op de aarde) den hof Eden *tegen het Oosten.*" Die bijvoeging toch „tegen het Oosten" toont aan, dat die hof zich slechts naar één kant uitstrekte. Niet naar het Zuiden of Noorden of Westen, maar alleen *naar het Oosten.* En ten tweede volgt dit uit het feit, dat Adam en Eva na den val uit het Paradijs, naar een ander deel der aarde konden verdreven worden. We hebben het ons dus niet voor te stellen, alsof na de schepping heel het aardrijk één paradijs was. Wel was heel de aarde *goed,* zoodat ze in bloei en heerlijkheid verre te boven ging, wat thans nog aan natuurschoon te aanschouwen valt, maar toch het Paradijs was nog iets anders. Het was een hof, een lustoord, een opzettelijk ingerichte plek. Niet een tuin of hof in den zin, waarin wij

hiervan spreken, en veel minder nog een soort boomgaard. Reeds de bijvoeging dat de bronnen van vier groote, machtige rivieren door dit Paradijs haar wateren deden ruischen, bewijst dat we met een lustoord of hof van onmetelijke uitgestrektheid te doen hebben. Maar toch, hoe uitgestrekt ook, het was een *hof*, d. w. z. een uitgestrektheid gronds, die ingericht was met een zeker doel, die op dit doel was aangelegd, en terstond den indruk maakte, dat men niet maar met een vallei of een onmetelijk woud, maar met een *aangelegd* oord te doen had. Zoo dikwijls nu nog een mensch doordringt in wilde streken, is het eerste wat hij doet, die streek *aanleggen*, zoodat ze voor hem geschikt wordt. Waar aanleg is, is een middenpunt, zijn wegen en paden, die de deelen met dat middenpunt vereenigen, en bestaat een toeleg om door schikking van heuvels en beemden en plantsoenen aan het geheel zekere eenheid te geven. Voor wilde dieren is geen aanleg noodig. Wel reeds voor runderen en paarden. Maar nog veel meer voor de plek, waar *de mensch* wonen zal. De mensch heeft eigenaardige behoeften, en 's menschen leven stelt bepaalde eischen; en als we nu lezen, dat God een hof of paradijs in Eden plantte, *kan* dit derhalve niet anders beteekenen, dan dat God de Heere zekere plek op aarde zóó inrichtte, dat de mensch er wonen kon, er zich thuis kon gevoelen, en den indruk kreeg, dat die hof bij zijn toestand paste. Dit vermoeden wordt dan ook geheel bevestigd door de mededeeling, dat deze hof zeker middenpunt had, want er wordt gesproken van „het midden des hofs". En voorts door het feit, dat er twee bijzondere boomen gesteld waren, de boom des *levens* en de boom der *consciëntie*, als we ons zoo kortweg mogen uitdrukken. Ook moet deze hof of dit paradijs zekere aanwijsbare grens bezeten hebben, want er staat, dat Adam de opdracht kreeg, om dien te *bebouwen* en te *bewaren*.

Geheel deze hof of dat Paradijs was alzoo een schepping van Gods alles voorzienende liefde voor den mensch. Niets wat op eenigerlei wijs den mensch kon hinderen of benauwen, is met de gedachte aan dat Paradijs vereenigbaar. Geen koude noch hitte was er. Het regende er niet, want er staat in Gen. 2:5, 6 „dat God de Heere niet had doen regenen op aarde, maar dat er een damp opging die de aarde bevochtigde." Schadelijke overgangen van dampkringstoestanden waren alzoo geheel uitgesloten. Van onweder of bliksem was geen sprake. Niets uit heel de buitenwereld, die Adam omringde, deed hem onaangenaam aan. Eer integendeel onderging hij van heel zijn omgeving een weelderige, verkwikkende, sterkende gewaarwording. Heel de plantenwereld lachte hem tegen en bood hem overrijk en edel voedsel. Er schrijnde geen doorn en geen distel. Er wies geen onkruid. Er was geen vreeze voor giftige vrucht. Geen worm kon de edele

vrucht die zuiverlijk was uitgewassen, steken. En zooals wij nu nog soms op een vruchtententoonstelling enkele wonderschoone exemplaren van fijner ooft onderscheiden, zóó en nog veel schooner en rijker was de weelde van het plantenrijk, waarmede God zijn menschenkind omringd had. Bloemen zoo verrukkelijk schoon als wij ze niet meer kennen. Loof dat door vorm en tintschakeering het oog bekoorde. Boomgewas, den ceder en palmboom nog zeer verre in pracht te bovengaande. Één onuitsprekelijke heerlijkheid. En bij dat alles kwam dan nog de dierenwereld. Het Paradijs was niet doodsch en stil, maar heel die hof van Eden tintelde van leven, niet alleen door den wind des daags die de takken bewoog, en door het water dat van alle zijden klaterde, maar ook door de zangvogels in de twijgen en de edele rasdieren, die als pas door God geschapen, in ongeschonden volkomenheid het paradijs bevolkten. En ook in die dierenwereld heerschte vrede. Geen plagend insect, en geen tijger die loerend den klauw ophief. Natuurlijk was het alles nog *veel* schooner en heerlijker dan deze onze woorden het schetsen kunnen. Het Paradijs is weg, en alleen de verbeelding kan het nog eenigermate voor ons terugtooveren. Maar een vollen diepen indruk ontvangen van wat dat hemelsch Paradijs voor Adam moet geweest zijn, kan geen onzer die in zonde ontvangen en geboren is. Eerst als we zullen opstaan uit de dooden, zal voor zoo onuitsprekelijke schoonheid en heerlijkheid de ontvankelijke zin in ons zijn.

Genoeg, zoo maar het Paradijs ophoudt een holle klank voor ons te zijn, en zoo we er maar weer inleven, dat de heerlijkheid van het Paradijs een opzettelijke door Gods liefde aldus voor den mensch bestelde kostelijkheid was, die teweegbracht, dat de pas geschapen mensch in geen enkel opzicht ook maar eenig leed ondervond of aan eenig leed bloot stond, maar daarentegen heel zijn wezen van volzalig geluk trillen voelde. Er was in het Paradijs niet maar absentie van alle leed en ellende, en vervulling van alle nooddruft, maar bovendien een overweldigende pracht van weelde en heerlijkheid, gelijk de naam zelf van „Eden", d. i. alzijdige geneugte, dit klaarlijk uitdrukt. Het was voor onzen God niet genoeg dat den mensch niets deerde en niets ontbrak, uit den gouden hoorn zijner overvloedige mogendheid goot Hij over den mensch ook de *weelde* zijner Goddelijke liefde uit. De *Fontein van alle goeden* vloeide, door niets gestoord noch belemmerd.

Dit moet duidelijk op den voorgrond gesteld, zal de ware veerkracht des geloofs niet in ons gebroken worden. Wij in onzen huidigen staat zijn aan smart en leed gewend. Er is een kruis, dat elken dag moet getorst worden. Te leven in een toestand, dat het leed voor een tijd ons spaart, en geen ding ons ontbreekt, en zekere vreugde ons het hart verkwikt, is

dientengevolge al meê het hoogste dat we ons kunnen voorstellen. Wie het zóó mag genieten, dien zijn de snoeren in lieflijke plaatsen gevallen. Naar hooger ideaal gaat het hart schier nimmer uit. En toch dat moest het hart *wel*. We *mogen* den toestand onzer hoogste begeerte niet lager stellen, dan God dien voor ons verordend heeft. Wie dat doet, verlaagt zijn leven en geeft prijs wat God voor hem bestemd had, en door genade nogmaals besteld heeft. Zulk een genoegen nemen met het mindere stompt af. Ge *mist* dan veel minder omdat ge minder *begeert*. Ge maakt u zelven ongevoeliger, en hebt daardoor minder pijn. Maar die onaandoenlijkheid brengt u dan ook in een valschen toestand, vervalscht den maatstaf waarmeê ge de dingen meet, en maakt uw blik op het verleden en op de toekomst onjuist. En wat ge ook niet vergeten moogt, uw schuldbesef lijdt hier onder, want wie niet helder inziet uit wat hoogen gelukstand van hemelsche weelde wij uitgevallen zijn, kan de diepte niet peilen waarin de zonde ons neerwierp. Het is daarom geen onverschillige bijkomstigheid, dat ge u helder zult voorstellen, in welken gelukstand God oorspronkelijk den mensch geplaatst had. Alleen hij, die zich van dezen gelukstaat het juiste denkbeeld vormt, verstaat wat er verzondigd en verloren is, en ook, wat het ideaal is, waarnaar we in Christus weer grijpen.

In dat Paradijs nu gevoelde de eerste mensch slechts één leemte en leegte. Hij gevoelde zich *alleen*. Niet in het minst op de manier waarop wij ons alleen zouden voelen, zoo we moederziel eenig op heel de wereld stonden. *Wij* missen in de eenzaamheid het bijzijn van anderen, omdat we levenslang aan hun bijzijn gewend zijn. Ook maakt de zonde de eenzaamheid zooveel schrikkelijker. Wie heilig is verdraagt de eenzaamheid zooveel gemakkelijker. Voorts was de gemeenschap waarin de pas geschapen mensch met zijn God stond een volkomene, en was in zoover het „eenzaam ben ik niet alleen" in nog veel hooger zin dan bij ons op hem toepasselijk. Staat er van Henoch en van Noach opgeteekend dat ze wandelden met God, dan was dit wandelen met God een herinnering aan den Paradijstoestand. Adam na zijn schepping wandelde niet alleen met God, maar was geen oogenblik zonder Godes gemeenschap. Evenals het leven van het kind in de eerste levensdagen één met het leven van moeder is, zoo ook was, terstond na de schepping, het leven van den eersten mensch één met het leven van zijn God. Hij was uit Gods hand pas voortgekomen, en leefde nog van oogenblik tot oogenblik uit en door die hand die hem scheppend losliet en toch voorzienend nog hield. Maar het alleen-zijn had toch iets in zich, dat drukken moest zoodra het gevoeld werd, en dat ten slotte toch moest gevoeld worden, omdat de tweeheid der geslachten en de saamhoorigheid van mensch en mensch in de ordinantiën van Gods schepping begrepen lag.

Er staat dan ook dat het gezellige leven der dieren dit gevoel van gemis in Adam opwekte. Niet alsof de mensch zich uit het dier ontwikkeld had. Juist het tegendeel blijkt uit dit verhaal. Bij de dieren bestond het gezellige leven reeds. Ware dus de mensch uit het dier ontwikkeld, en onder de dieren de hoogst ontwikkelde soort geweest, zoo zou de gezelligheid juist in vrij hooge mate bij den mensch zijn uitgekomen. Maar zoo is het niet. De dieren zijn paarsgewijze geschapen, maar de mensch in zijn eenheid. Voor hem zou het vrouwelijke wezen *uit hem zelven* genomen worden, teneinde hierdoor die hoogste eenheid uit te drukken, die eerst dan ontstaat, als niet de één bij den ander gevoegd wordt maar indien beiden in den wortel van hun wezen één zijn.

De vrouw moest niet iets zijn, dat van buiten tot den man kwam, maar iets dat *uit hem* was genomen. Niet zijn maaksel, ook de vrouw moest Gods creatuur zijn, maar dan toch genomen uit hem, om aldus in die wondere schepping de hoogste, innigste, meest volkomen eenheid uit te drukken.

De mensch is dan ook niet uit de dieren, maar de dierenwereld is op den mensch aangelegd, en met het oog op den mensch geschapen. Toen God de dieren schiep, kende Hij reeds bij zich zelven den mensch dien Hij scheppen zou, en dat wel dien mensch naar ziel *en lichaam*. En opdat nu die dierenwereld bij den mensch passen zou, en den mensch niet te vreemd zou zijn, maar als ware het een stuk van zijn eigen leven, daarom schiep nu God de dierenwereld zoo, dat er in het lichaam van het dier, in klimmende mate, een duidelijke voorafschaduwing lag, van het lichaam dat Hij voor den mensch beschikt en bestemd had. Iets wat men kortweg ook alzoo kan uitdrukken, *dat God de dieren geschapen heeft naar het beeld en de gelijkenis des menschen.* Wie het zoo inziet, verstaat terstond de zonderlinge verwantschap, die tusschen mensch en dier bestaat; vindt niets vreemds in al de ontdekkingen, die sinds Darwin zoo sterke overeenkomst tusschen mensch en dier naar het lichaam aan den dag brachten; en voelt onmiddellijk, waarom de slotsom die velen in onze dagen uit Darwins ontdekking trokken, als zou de mensch uit het dier zijn voortgekomen, alle klem mist. Omdat de mensch naar Gods beeld geschapen is, zal toch niemand zeggen, dat God uit den mensch voortgekomen is. En zoo nu ook mist ge elk recht, om uit het onloochenbare feit, *dat God het dier naar het beeld des menschen schiep*, af té leiden, dat dus de mensch uit het dier zou ontstaan zijn. Eenheid, gelijkheid, verwantschap is er. Dat feit moet ge nooit loochenen. Alleen maar die eenheid, gelijkheid, overeenkomst en verwantschap, vindt zijn oorsprong in de gedachte Gods. In de gedachte Gods was de mensch eerst en daarna het dier;

maar uit die gedachte Gods is eerst het dier, en daarna de mensch voortgekomen. Wie dit helder doorziet, staat tegenover den Darwinist geen oogenblik verlegen.

Als er dan ook staat, dat het gezellige leven der dieren in Adam zeker gevoel van gemis opwekte, mag hier geen oogenblik gedacht aan zekeren dierlijken trek, die in Adam opkwam. Een dierlijken trek in den mensch buiten zonde zich te denken, is eenvoudig ongerijmd. De zaak lag heel anders. In de gedachte van Gods verordineering was de mensch verordineerd niet eenzaam, maar in gezelschap met menschen. Omdat zóó de mensch verordineerd was, schaduwt God dien trek der gezelligheid nu ook in het leven der dieren af. En toen alzoo dat gezellige leven der dieren Adams opmerkzaamheid trok, waakte er niet iets van het dier in hem op, maar werd in hem wakker die van God verordineerde levenstrek, die bij den mensch hoorde, en die in het leven der dieren slechts was afgeschaduwd. De opwekking van dat gevoel nu ging aan de schepping van Eva vooraf. En nu kwam de vrouw. Ze vond den man, uit wie ze genomen was, en Adam zag in haar nauwelijks een tweede, maar meer een deel van zich zelf. *Isja* zou haar naam zijn, of gelijk het bij ons vertaald heet, ze zou *manninne* heeten. Nog niet *Eva,* dien naam ontving ze eerst *na* den val. „Wederhelft" is een te sterk woord. „*Ander ik*" is een te wijsgeerige uitdrukking. Maar dat ze niet bij den man bij kwam, maar een deel van zijn leven was, dat in haar eerst volmaakt werd, dat ligt dan toch èn in haar wondere schepping èn in haar eerste naamgeving uitgesproken. Huwelijks*sluiting* in onzen zin was toen dan ook ondenkbaar. Onze huwelijks*sluiting* is een saambrengen van wat elkaar vreemd was en eerst gescheiden leefde, en alzoo eerst na en ten gevolge van de zonde denkbaar. Het is een zwakke poging om te herstellen en goed te maken wat door de zonde teloor ging. In het Paradijs was geen huwelijkssluiting, maar een schepping *in* huwelijk. Een saam één zijn door den oorsprong zelf van het leven.

Over de ribbe van Adam waaruit de vrouw genomen was, heeft men daarbij echt Byzantijnsch geredeneerd, en zelfs uitgerekend of Adam na die ure met één rib minder geleefd heeft. De tekst verbiedt zulke ijdele geleerdheid. Als Adam zijn vrouw ziet, zegt hij niet: „Deze is van één mijner ribben", maar heel anders: „Deze is ditmaal been van mijn been, en vleesch van mijn vleesch." Die nadere uitlegging, onmiddellijk daarop, door Adam zelf gegeven, mag men niet voorbijzien. Toegegeven derhalve dat er staat: „één van zijne ribben", zoo mag dit toch niet opgevat, alsof dit *heel* de zaak uitdrukte. De volle zin ligt hierin, dat het been en het vleesch van Eva, d. w. z. geheel haar lichamelijke verschijning, niet uit het *stof der aarde* genomen was, maar genomen was uit zijn been en vleesch

en door scheppingskracht alleen tot een volkomen lichaam opgebouwd. — Van kinderen, hun vóór den val geboren, lezen we niets. Maar wel blijkt uit Gen. 2 : 24, dat de voortteling volstrekt niet een gevolg van de zonde was, alsof, zonder zonde, elk nieuw mensch afzonderlijk zou zijn geschapen geweest. Dit heeft men wel zoo voorgesteld, maar ten onrechte. Er staat toch, nadat de schepping van Eva verhaald is, uitdrukkelijk bij: „Daarom zal de mensch zijn *vader* en zijn *moeder* verlaten; en zal zijn vrouw aankleven, en zij zullen tot één vleesch zijn." De benamingen van *vader* en *moeder,* die zonder de voortteling ondenkbaar zijn, worden hier dus reeds vóór den val besproken, en rechtstreeks met de scheppingsordinantie Gods in verband gebracht. Ook blijkt dit uit de praeformatie van het dier naar het beeld des menschen. Ook in de dierenwereld toch bestaat voortteling, en ook die trek in het leven der dieren was een voorafschaduwing van wat in den mensch eerst op volkomen wijze zou geopenbaard worden. — In die hooge, heilige eenheid stond dus man en vrouw in het met Goddelijke weelde overgoten Paradijs. Het was een kunststuk Gods. Dat kunststuk, waarop heel de schepping moest uitloopen. Heel de wereld was er om dat Paradijs, en dat Paradijs was er om die van God geroepen en van God gezegende menschheid. De mensch was in die schepping het middelpunt, en van heel Gods schepping de kroon.

XVI.

De oorspronkelijke levensduur.

> **Zalig zijn zij, die zijne geboden doen, opdat hunne macht zij aan den boom des levens, en zij door de poorten mogen ingaan in de stad.** **OPENB. 22 : 14.**

Wij, ingezonken zondaren, kunnen Adam in zijn oorspronkelijke gaafheid en volheid van kracht, eenvoudig niet met onszelven vergelijken. Wij dragen het herfstgewaad der vaalheid en vervallenheid, terwijl Adam bloeide in den lenteglans eener nog door niets gedeerde kracht. Dit weten we uit wat ons omtrent den leeftijd der oud-patriarchen wordt medegedeeld. Het bericht toch, dat de oudste patriarchen tot bijna duizend jaren oud werden, moet op geenerlei wijze worden verzwakt. Over den omvang en den duur van een jaar kan zeer zeker verschil van zienswijze ontstaan, en dat zulk verschil langen tijd metterdaad bestaan heeft, leert ons de historie. De wijze van den tijd te berekenen kon zich eerst van

lieverlede tot die juistheid en nauwkeurigheid ontwikkelen, waarmeê dit thans geschiedt. Oudtijds moest men zich veelszins met gebrekkige gegevens behelpen. Daardoor ontstond dan zeker verschil tusschen de uitkomsten van zijn tijdrekening en de wisseling van tijden in den loop der natuur. Die verschillen poogde men toen te vereffenen. Dit deed het eene volk grover, het andere met meer tact. En hierdoor zijn metterdaad afwijkende tijdrekeningen ontstaan, vooral naar het onderscheid tusschen het dusgenaamde *Zonnejaar*, dat naar den loop der zon genomen werd en het *Maandjaar,* dat met twaalf maanden, elk van vier weken rekende, en dus slechts 336 dagen had. Toch is het ongerijmd om zich op dit verschil van tijdrekening ter verklaring van den hoogen leeftijd der oud-patriarchen te beroepen. Immers de natuur zelve duidt door het verloop der jaargetijden, zonder feil, den omloop van een jaar aan. Het leven in de natuur, op den akker en in den boomgaard kent een begin van weeropleven, een voortgaan tot bloei en een rijpen tot vollen oogst, daarna een afnemen, en eindelijk een winterslaap, en eerst na dien winterslaap ontwaakt het weder. Die omloop nu vormt het jaar, en in het afpalen van het perk van dien omloop heeft geen volk zich op eenigszins beduidende wijze kunnen vergissen. Dat mag het éene jaar eens een weinig afwijken van het andere. Maar, hoe ver die afwijking ook ga, er komt geen jaar tusschen in, en er kan geen jaar uitvallen. Zelfs in landen waar twee oogsten geoogst worden, weet de landbouwer zeer wel tusschen den naoogst van het vorige en den vooroogst van het nieuwe jaar te onderscheiden. Waar in de eerste hoofdstukken van Genesis van *jaren* gesproken wordt, moet dus aan natuurlijke jaren gedacht worden, waarin de natuur den omloop van haar leven volbrengt, en wat men wel gezegd heeft, dat die jaren als maanden konden genomen worden, is ongerijmd. Mahalalel gewon Jered toen hij vijf en zestig jaren was. Neemt ge dit nu voor maanden, dan zou hij dezen zoon gewonnen hebben op *vijfjarigen* leeftijd. En bovendien, indien dit zoo ware, zou de overgang van het gebruik van dit woord moeten zijn aangewezen. Hiervan vinden we echter niets. Geleidelijk daalt de levensduur, en reeds bij Abraham vinden we een levensduur, die met den levensduur die nu nog in Rusland en andere landen bereikt wordt, tamelijk wel overeenkomt [1]). Alle poging om de oud-patriarchen in levensduur aan ons gelijk te maken, moet deswege worden opgegeven. Ons wordt bericht dat ze *tienmaal* zoo lang leefden als wij, en dit bericht hebben wij te aanvaarden. *Tienmaal zoo lang als wij,* is de duidelijke aanwijzing die ons in deze jaargetijden gegeven is. Adam 930, Seth 912, Enos 905 enz., cijfers die door

---

[1]) Nog niet lang geleden kwam het bericht van een grijsaard van 137 jaar, die den weg van Moskou naar Petersburg grootendeels te voet had afgelegd; en van een getrouwd paar dat zijn honderd-jarige bruiloft vierde.

tien gedeeld den nog altoos zeer respectabelen leeftijd van 93, 91 en 90 jaren zouden geven. Lijdt het nu geen tegenspraak, dat iemands levens*kracht* met zijn levens*duur,* en omgekeerd, in verband staat, dan ligt voor ons in die jaarcijfers de maatstaf aangegeven, dat de oud-patriarchen ons in natuurlijke *levenskracht* negenmaal overtroffen. En dit geldt ook van de oud-patriarchen na den val, toen hun kracht reeds ten deele gebroken was, en alleen door genade opgehouden bleef. De toen in hen levende kracht was dus reeds *niet* meer wat die kracht onmiddellijk *na de Schepping* moet geweest zijn. En al ontbreekt ons elke maatstaf, en elk gegeven, om het verschil in lichaamskracht en levensduur onmiddellijk vóór en na den val te berekenen, toch ligt het in den aard der zaak, dat die levenskracht vóór den val nóg grooter moet geweest zijn. Ook bij de Vleeschwording des Woords komt dit in aanmerking. Als we hooren, dat de Zone Gods niet de menschelijke natuur in haar oorspronkelijkheid, maar in haar *verzwakking* heeft aangenomen, verstaan we dit veelal niet te best, omdat Jezus toch noch mismaakt noch krank was, en ongetwijfeld een verblindend edelen indruk heeft gemaakt door heel zijn verschijning. Dit nu wekt dan zoo licht de gedachte: Wat ontbrak er dan aan Jezus nog? Houdt men daarentegen rekening met het verschil tusschen ons en de oud-patriarchen, weet men dat deze een *tienmaal* sterkere levenskracht bezaten dan wij, en houdt men in het oog, dat Adam vóór zijn val in nog edeler licht moet geblonken hebben, dan wordt „de aanneming onzer *vernederde* natuur" door den Zone Gods ons duidelijk. Als hij niet onze „vernederde" natuur had aangenomen, maar de oorspronkelijke, dan had hij, wat het lichaam aangaat, als Adam moeten zijn.

Reeds dit verschil in levensduur nu is voor geheel de positie van den oorspronkelijken mensch van beteekenis. Ge moogt toch niet zeggen: „*Na den val* bereikte Adam den leeftijd van 930 jaren, zonder val ware hij allicht *duizend* jaren geworden", want hoeveel waars hierin moge liggen, geheel de voorstelling deugt niet. Ze onderstelt toch, dat dan zonder zonde Adams levenskracht toch uitgeput zou zijn geraakt, en dat hij eindelijk tóch zou zijn gestorven. En dit nu juist is geheel verkeerd gedacht. Buiten zonde neemt de levenskracht ganschelijk *niet* af. Alle vermindering van levenskracht is een gevolg van den val. Het menschelijk leven was er niet op aangelegd, om af te nemen, te slinken, en eindelijk in den dood te versmelten. Het leven dat God aan eenen mensch inschiep was er op ingericht om te *leven,* te leven *eeuwiglijk.* De dood behoort niet tot de schepping Gods. De dood is in de schepping Gods ingekomen, door en tengevolge van de zonde. En als de zonde *niet* in den mensch gekomen ware, zou ook de dood hem nimmer overkomen zijn. Het langzame af-

loopen en opraken van den levensduur verschijnt daarom in het licht van een langzaam vernietigingswerk. De overmacht van het leven over den dood was in den aanvang nog zoo groot. Nu werd dit leven des menschen, toen gelijk nu, gedragen door twee factoren, ten eerste door de kracht die *in het geslacht* school, en ten tweede door de kracht die meer bijzonderlijk school *in den persoon.* Zoo is het nu nog. In de eene familie ziet ge de lieden veelal 80, 90 jaar worden, in de andere familie sterven ze gewoonlijk tusschen de 60 en 70 weg. Dat hangt dan af van de kracht die in het geslacht zit. Maar in die familiën zelve is toch weer onderscheid. In een familie die gemeenlijk oud wordt, zal de een 95, 96 worden, en de ander reeds op 86-, 87-jarigen leeftijd sterven. Dat hangt dan af van de kracht van den persoon. En zoo nu ook was het in den eersten tijd, toen de dood pas begon met het breken van onze levenskracht. Ook toen moest die vernielende invloed op beide factoren werken. Eerst moest de kracht van het *geslacht* gebroken worden en daarna de *persoonlijke* kracht van den enkele. Dat breken nu van de kracht van het *geslacht,* ziet ge plaats grijpen in het dalen van den levensduur, van over de 900 tot op onder de 100, en dat breken van de *persoonlijke* kracht, ziet ge terstond intreden, waar het van 930 bij Adam reeds bij Seth op 912 daalt.

In Adam en Eva vóór den val daarentegen, was én de kracht van het geslacht én de kracht van het persoonlijk leven, volkomen gaaf en ongedeerd, en van een vermindering of een afneming van die levenskracht was geen sprake. Zonder zonde zouden ze niet hebben *kunnen* sterven. Duidelijk onderwijst de Schrift ons, *dat door de zonde de dood in de wereld gekomen is* (Rom. 5 : 12). Daarover kan onder Christenen dan ook geen twijfel bestaan. Dat is voor ons zoo, en daar mag voor ons besef niet aan getornd worden. Het leven in het Paradijs was een leven zonder de *schaduw* zelfs des doods. Verstaat men dit nu in iets meer dan oppervlakkigen zin, dan ligt hierin nog heel iets anders uitgesproken, dan dat Adam zonder zonde niet zou gestorven zijn. Dat ook wel, maar veel meer. Het sterven toch is volstrekt niet enkel een afbreken van onzen levensdraad, maar ook de uitkomst van een langdurig proces, dat in ons plaats grijpt. Men zegt wel eens, dat een kindeke reeds bij de geboorte de kiem van zijn dood met zich ter wereld brengt. En al komt dit voor ons alleen uit bij erfelijke ziekten van kanker als anderszins, toch is het voor elk kind in beginsel waar. Niet eerst later *worden* we sterfelijk, maar we worden sterfelijk *geboren.* De dood komt dus niet eerst in het oogenblik dat we den laatsten snik geven, maar werkt in ons heel ons leven. De weeën van den dood gaan aan den dood vooraf. Deels in ziekte en krankheid, maar ook reeds zonder krankheid in de afneming van onze kracht, in het

verdorren van ons gelaat, in het dof worden van ons oog, in het vergrijzen van ons haar. Ja zelfs zien we deze teekenen van verval zichtbaar worden in allerlei pijn en ongemak, in allerlei vatbaarheid en aandoening, in overspanning en moeheid. Als ge u dus een mensch in de schepping wilt voorstellen, moet ge u uit dien hoofde niet alleen den dood, maar ook alle krankheid, alle verouding, alle pijn, alle inzinking, alle matheid en overspanning geheel wegdenken. Het moet nu een leven geweest zijn in volmaakt ongebroken kracht, in innige harmonie, en in bestendig evenwicht zich voortbewegende. Zelfs de angst of de bangheid van iets te *kunnen* deren was aan hun gelukstaat geheel vreemd.

Op de vraag, wat, zoo geen zonde ware ingetreden, de uitkomst, het verloop, het einde van 's menschen aanzijn op aarde zou geweest zijn, geeft de Heilige Schrift ons geen rechtstreeksch antwoord. Wel wordt ons *ontkennenderwijs* (negatief) geleerd, dat de mensch dan *niet* gestorven zou zijn, maar er wordt niet *stellenderwijs* (positief) bijgevoegd, wat dan wel met den mensch zou geschied zijn. Toch laat deze vraag zich niet onderdrukken, en alle eeuwen door heeft men van geloovige zijde zich gerechtigd geacht tot de voorstelling, dat de eerste mensch, buiten zonde, na Gods raad op aarde voleind te hebben, zonder sterven, in heerlijkheid zou zijn opgenomen. Die voorstelling steunde men dan vooral door wat de apostel ons leert dat plaats zal grijpen met die belijders des Heeren, die op aarde zullen leven als hij wederkomt op de wolken. Van dezulken toch betuigt hij, dat ze, zonder te sterven, „*veranderd*" zullen worden, d. w. z. in een heerlijker gestalte en gedaante zullen overgaan, om alzoo eeuwig met den Heiland te wezen.

Tot die verwijzing heeft men dan ook recht, in zooverre er uit blijkt, dat er ook zonder sterven een overgang uit toestand in toestand, uit gestalte in gestalte, en uit vorm in vorm mogelijk is. Ook de verheerlijking op Thabor kan uit dien hoofde hierbij in aanmerking komen, overmits ook het gebeurde op Thabor ons van zulk een overgang spreekt, nog eer dat de dood tusschen beide kwam. Aan deze mogelijkheid valt uit dien hoofde niet te twijfelen, en in zooverre is er niets tegen, om ook bij Adam in het Paradijs aan zulk een overgang uit lageren in hoogeren toestand, vorm en gestalte, te denken, zonder dat er van sterven bij hem sprake kon zijn.

Hierbij dient intusschen opgemerkt, dat noch hetgeen Paulus ons profeteert noch hetgeen ons omtrent Thabor bericht wordt, hier van rechtstreeksche toepassing is. De kinderen Gods, die op den dag van Jezus' wederkomst, niet zullen sterven, maar „veranderd" worden, zullen in zonde

ontvangen en geboren zijn, en daarom allerhande ellende, en dus ook aan de vernedering van hun natuur onderworpen. Zij zullen als Jezus wederkomt, hier op aarde in het verzwakte en ingezonken lichaam staan, en hetgeen Jezus aan hen doen zal, is, dat hij hun vernederd lichaam alsdan gelijkvormig zal maken aan zijn verheerlijkt lichaam, door de inwerking waarmede hij ook alle dingen aan zichzelven kan onderwerpen. En ook op Thabor droeg Jezus nog diezelfde „vernederde natuur", die hij uit Maria om onzentwil had aangenomen. In die beide gevallen is er alzoo sprake van een menschelijke natuur die *vernederd* was, en nu overgaat in een staat van heerlijkheid. Maar juist dit zou, gelijk van zelf spreekt, op Adam *niet* van toepassing zijn geweest. In Adam was de menschelijke natuur *niet* vernederd, en zonder zonde zou ze in hem niet vernederd zijn geworden. Bij zondelooze ontwikkeling zou zijn uitgang uit dit aanzijn diensvolgens noch op één lijn gestaan hebben met de „verandering", waarvan de heilige apostel Paulus spreekt, noch ook met de verheerlijking op Thabor, ja zelfs niet met de verheerlijking van den Christus in zijn opstanding en hemelvaart.

Ja, zelfs hiermede is het onderscheid nog niet volledig aangegeven. Voor ons, die leven op een aarde die onder den vloek kwam, is geen eindelijke ontkoming denkbaar, zonder dat die aarde in haar tegenwoordige gedaante verga, en de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel uit de hand van Gods almacht verschijne. De gezaligden gaan dan eerst van de aarde weg naar den hemel, en eerst als door de wederkomst des Heeren, door den ondergang *dezer* aarde, en door de verschijning der *nieuwe* aarde, de tegenstelling tusschen „hemel en aarde" zal zijn weggegaan, zullen de kinderen des Koninkrijks het aardrijk beërven, en leven in glorie met hunnen Heere. Maar, zoo ge u een zondelooze ontwikkeling van den mensch denkt, zou dit niet aldus geweest zijn. Zonder *zonde* in den mensch zou er geen *vloek* over de aarde gekomen zijn, en bij een aarde zonder vloek is geen ondergang denkbaar. Tot op zekere hoogte zou men zelfs kunnen zeggen: de heerlijkheid zou niet hebben behoeven te komen, want de heerlijkheid was er. Heel het Paradijs was met de heerlijkheid des Heeren als overdropen.

Hieruit zou echter ten onrechte worden afgeleid, dat, ware alle zonde uitgebleven, en had Satan geen inbreuk in ons menschelijk leven gemaakt, de Paradijstoestand eenvoudig zou gebleven zijn, wat hij oorspronkelijk was. Onze vaderen drukten dit zóó uit, dat als loon in het werkverbond *het eeuwige leven* was toegezegd, en onze Catechismus geeft evenzoo als einddoel van den dienst van God „het met Hem leven in de eeuwige zaligheid" aan. Het duldt dan ook geen tegenspraak, dat er metterdaad tusschen den Paradijstoestand en het rijk der heerlijkheid dat komt, een

zeer scherp geteekend onderscheid bestaat. Leerstellig wordt dit uitgedrukt door te zeggen, dat Adam nog vallen kon, terwijl in het rijk der heerlijkheid alle zonde volstrekt ondenkbaar zou wezen. In het Paradijs *was* geen zonde, maar er *kon* zonde inkomen. In het rijk der heerlijkheid daarentegen *is* niet alleen geen zonde, maar elk inkomen van zonde is in het rijk der heerlijkheid volstrekt ondenkbaar. Dit geestelijk verschil nu hangt natuurlijk ook saam met een verschil in het uitwendige. Het Paradijs kon vergaan gelijk het vergaan is, en voor het Paradijs kon de vloek in de plaats komen; terwijl omgekeerd in het rijk der heerlijkheid elke gedachte van vergankelijkheid ongerijmd is. En ditzelfde nu geldt evenzoo van 's menschen uitwendig bestaan. In het Paradijs bestond Adam zóó, dat hij in levenskracht onverzwakt bleef, maar hij *kon* ze verliezen, hij *kon* in zijn natuur vernederd worden, hij was nog geen *sterveling*, maar hij *kon* aan den dood onderworpen worden. En juist dit nu zal in het rijk der heerlijkheid niet meer zoo zijn. Op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel, zal de dood niet meer over hem heerschen. De dood zal teniet zijn gedaan. De verheerlijkte natuur zal niet meer vernederd *kunnen* worden. De levenskracht zal er zijn een *onverliesbaar goed.*

Hierin en hierin alleen ligt dus de overgang, dien Adam, ook buiten zonde, toch zou hebben moeten maken, zou hij geraken tot zijn blijvenden, duurzamen toestand. Over zijn geestelijken staat en stand spreken we eerst later. We volstaan daarom thans met te zeggen, dat hij ten eerste verwerven moest geestelijke onbesmetbaarheid; ten tweede dat de wereld *vloek*vast moest worden, als we ons zoo mogen uitdrukken; en ten derde dat zijn menschelijke natuur *onvatbaar* moest worden voor vernedering. Wat door het vuur niet kan worden aangetast, noemen we in onze taal *vuurvast.* Vuurvast is al datgene waar het vuur geen vat op heeft. En zoo zou men het dus kortweg alzoo kunnen uitdrukken, dat Adam krachtens zijn schepping, vatbaar was voor zonde, dood en vloek, en dat hij moest overgaan in een toestand die zonde*vast*, dood*vast* en vloek*vast* was. Volharding der heiligen was niet genoeg. De volharding der heiligen sluit de zonde en zelfs den tijdelijken afval niet uit. Wat hier bedoeld wordt, is dat noch zonde noch dood noch vloek meer in zijn wezen en zijn wereld kunnen indringen. Dien toestand nu noemt de Schrift: *het eeuwige leven*, en onze Catechismus: *de eeuwige zaligheid.* In dien toestand verkeerde Adam krachtens zijn schepping nog volstrekt niet. In dien toestand moest hij *overgaan.* En het is die overgang uit den éénen in den anderen toestand, die aan zijn eerste bestaan een einde zou gemaakt hebben.

Die overgang nu was in het Paradijs zelf op Sacramenteele wijze aangeduid door den *Boom des levens.* Deze *Boom des levens,* zoo lezen we in Gen. 2 : 9, stond in het midden van het Paradijs. Hij vormde er het middenpunt van. Deze uitdrukking van *Boom des levens* keert terug in Spreuken 3 : 18, waar staat, „*dat de Wijsheid een boom des levens is* dengenen die haar aangrijpen", wat dan nader aldus wordt verklaard: „Allen die ze vasthouden, *worden welgelukzalig.*" Ook hier dus is deze „boom des levens" iets waardoor men in *de zaligheid* overgaat. In Spreuken 11 : 30 wordt hetzelfde gezegd van de „rechtvaardigheid", in Spreuken 13 : 12 van „de begeerte die komt", d. i. van het bereiken van ons ideaal; en in Spreuken 15 : 4 van de woorden van liefde, deernis en vertroosting, die ons als het „medicijn der tong" toekomen. En nadat dan in de overige boeken der Heilige Schrift over dezen *Boom des levens* gezwegen is, keert hij nogmaals terug in het Boek der Openbaringen, waar Christus tot de kerk van Epheze zegt: „Wie overwint, ik zal hem geven te eten van den *Boom des levens,* die in het midden van het Paradijs Gods is", terwijl in de teekening van het rijk der heerlijkheid in Openb. 22, die „Boom des levens" ons getoond wordt, nu niet als één boom, maar als een rij van boomen, die aan beide zijden van de kristallen rivier bloeien, twaalf vruchten in één jaar voortbrengen, door hun blad de genezing der heidenen teweegbrengen, en van wier vrucht eten mogen, zij die „macht aan den Boom des levens hebben". Dat zijn diegenen die zalig zijn, omdat ze de geboden doen van Hem die de Alpha en Omega is (vs. 14). In al deze uitspraken is dus de „Boom des levens" een plante Gods, welker vrucht het leven schenkt of in stand houdt, en welker blad zelfs genezing teweegbrengt. Hetzelfde wordt ons bevestigd door wat we lezen in Gen. 3 : 22, waar God de vreeze uitspreekt, dat de gevallen mensch in zijn vermetelheid zou kunnen „eten van den Boom des levens, en *leven in eeuwigheid,*" en deswege besluit den mensch uit het Paradijs te verdrijven. Toen zeide de Heere God: „Zie, de mensch is geworden als onzer één, kennende het goed en het kwaad. Nu dan, dat hij zijne hand niet uitsteke, en neme ook van den Boom des levens, en ete, en leve in eeuwigheid".

Tweeërlei uitlegging is hier van oudsher gangbaar geweest. De éene hield staande, dat er in dezen Boom des levens een Goddelijke kracht school, zoodat wie at van dezen boom, door dat eten, als zoodanig, aan zijn leven Goddelijke, eeuwige kracht toebracht. De andere daarentegen, zulk een voorstelling verwerpende, zag in den *Boom des levens* niets dan een *teeken.* Het eten van dien boom was naar die opvatting niets dan een daad van gehoorzaamheid, van gehoorzaamheid des geloofs, en hij die deze geloofsgehoorzaamheid betoonde, ontving van God een hemelsche kracht. Liefst vergeleek men dit dan met het Sacrament. Bij het heilig Avondmaal gebruiken wij *brood* en *wijn.* Dit brood en wijn bezitten op zich zelf

geen genadekracht, maar wie in geloofsgehoorzaamheid deze Sacramenteele teekenen neemt, eet en drinkt, die ontvangt van Christus uit den hemel door den Heiligen Geest de beloofde en door het Sacrament bezegelde genade. Zoo nu ook, zegt men dan, zou deze Boom des levens daar geplaatst zijn geweest, als een Sacramenteel teeken, waarvan de mensch de vrucht, die een eenvoudige boomvrucht was, eten moest, en aan dit eten was de belofte van hooger genade verbonden. Niet alsof de genade uit de vrucht van dien boom kwam, maar zoo dat de geloofsgehoorzaamheid ook hier door het schenken van hooger genade achtervolgd werd. Anderen eindelijk willen zelfs zoo ver niet gaan, en oordeelen, dat de eerste mensch de vrucht van dezen Boom ganschelijk *niet* eten mocht maar ze eenvoudig moest *aanzien,* evenals de Joden in de woestijn de koperen slang moesten aanzien, en dat deze Sacramenteele daad van het *aanzien* van dit teeken de belofte had van hoogere genade. De Sacramentsstrijd van onze vaderen tegen de Roomschen en Lutherschen gevoerd is ongetwijfeld niet zonder invloed op hun keuze bij de uitlegging van dit mysterie gebleven. Evenals ze nog tegenover Rome en Luther de waarheid poogden te handhaven, dat het water in den Doop gewoon water was en bleef, en zoo ook het brood en de wijn bij het Avondmaal niet dan gewoon brood en gewone wijn waren, hielden ze ook hier veelal staande, dat deze *Boom des levens* niets dan een gewone boom was, en dat alleen *de belofte* de bron der invloeiende genade was.

XVII.

De Boom des Levens.

> Toen zeide de Heere God: Zie, de mensch is geworden als onzer één, kennende het goed en het kwaad. Nu dan, dat hij zijne hand niet uitsteke, en neme ook van den Boom des levens, en ete, en leve in eeuwigheid. GEN. 3 : 22.

Gelijk we in ons vorig artikel aanstipten, is met de thans onder ons meest gangbare verklaring, als ware de *Boom des levens* niets dan een sacramenteel teeken in het Werkverbond, niet genoeg gezegd. Deze duiding der zaak bevredigt niet. Men gevoelt wel, dat er iets van dien aard in schuilen kan, maar de voorstelling alsof deze wondere Paradijsboom uitsluitend dáárvoor gediend had, lost de moeilijkheid, waarvoor we staan, niet op. Of hoe? Die boom zou niets dan een gewone boom zijn geweest. Dien gewonen boom zou Adam nu en dan hebben moeten aanzien. En bij

dat aanzien van dien boom zou hij een sacramenteele werking op zijn geloof hebben ondergaan, die zijn innerlijk leven sterkte. Wat nu ware dit anders dan een genademiddel uit het Genadeverbond terugdragen naar de bedeeling van het Werkverbond? Zeer zeker, onder het Genadeverbond gebiedt de Heere ons, gewoon water, en evenzoo gewoon „brood met wijn" te nemen, en in deze gewone elementen een „teeken" te zien, dat als zegel zijn gelofte bevestigt; en verleent Hij, onze God, genadiglijk onder het sacramenteel gebruik van deze teekenen een geestelijke genade, die hetzij het ingeplante geloofsvermogen, hetzij het uitgebotte geloof sterkt. Maar geheel deze opvatting van het Sacrament is dan ook berekend op den *gevallen mensch,* niet op den mensch in den „staat der rechtheid". In den gevallen mensch is het oorspronkelijk geloof gebroken en ontwricht, en ten deele zelfs in *ongeloof* omgeslagen. In hem kan daarom het *geloof* niet hersteld worden dan door een geestelijke wonderdaad Gods in het hart, en niet anders dan in den vorm van „geloof in Christus". Dat *herstelde* geloof wordt dan in Gods kind op allerlei wijs bestreden. Daarom moet het gesterkt worden. En voor die sterking van het zaligmakend geloof, bij zijn gestadige slingeringen, dient het Sacrament. Bij dat Sacrament wordt dus in den zondaar niet anders vereischt noch ondersteld, dan dat het herstelde geloof in hem aanwezig zij (hetzij dan nog slechts als vermogen, hetzij reeds in de uitbotting), dat ten tweede dit geloof bedreigd worde, en ten derde dat sterking van dit bedreigde geloof bij God en niet bij den mensch gezocht worde. Al het overige komt dan van God den Heere, krachtens het Woord der belofte, door de mystieke inwerking van den Heiligen Geest. Juist daarom moesten de teekenen dan ook zoo gansch gewoon zijn, water, brood en wijn; is het genoeg dat deze eenvoudige, gansch gewone teekenen, symbolisch op de zaak wijzen, het water op de reiniging, het brood op de onderhouding en de wijn op de verheuging en verhooging des levens; dat de actie in het Sacrament gelijkerwijs zinnebeeldige duiding hebbe; en dat alles niet door den mensch verzonnen of uitgedacht, maar door God verordend zij.

Maar *kan* dit nu evenzoo gelden bij het Werkverbond? Stellig niet. Immers bij het Werkverbond komt het niet op het *Gelooven,* maar op het *Doen* aan. De grondregel van dat Verbond is niet: „Geloof en gij zult leven", maar heel anders: „Al wie deze dingen *doet,* zal leven in eeuwigheid." Hier ter plaatse kunnen we op deze tegenstelling niet ingaan. Slechts zóóveel zij gezegd, dat alle *Doen* geloof onderstelt; maar dat het „geloof" dat Adam in het Paradijs bezat, niet het geloof in den Middelaar en Borg, maar het geloof in God was. Juist zooals ook Christus zelf natuurlijk niet het „geloof in den Heere Jezus Christus" heeft bezeten; maar wel, en uitsluitend, het algemeen geloof in God. Dat algemeen geloof beduidt nu niet, gelijk het vaak wordt verstaan, zeker grif en gul toegeven,

dat er een voorzienig God leeft, in wiens hand onze adem is. „Geloof", gelijk Adam het in den staat der rechtheid, en gelijk de Christus het naar zijn menschelijke natuur bezat, heeft met dat rationalistisch geteem niets uitstaande, maar is de onmiddellijke aansluiting, zonder eenige stoornis of hindernis, van het bewuste leven der ziele aan den levenden God. Dit geloof nu wordt in alle Werkverbond ondersteld. Wie niet alzoo in oorspronkelijke of herstelde bewuste gemeenschap met den levenden God leeft, buigt niet voor zijn Wet, heeft zijn Wet niet in zijn hart geschreven, kent de aandrift tot Wetsvolbrenging niet, en grijpt niet door Wetsvolbrenging naar het eeuwige leven. De Wetsvolbrenging heeft dit algemeen geloof, gelijk Adam het in den staat der rechtheid bezat, altoos tot grondslag en onderstelling. Het is er onafscheidbaar van. En zoodra dit geloof ook maar een schilfer laat afsplijten, is het geschonden, is zijn kracht gebroken, omgeslagen in ongeloof, en kan het tot geen Wetsvolbrenging meer leiden. Sterking van dit geloof is uit dien hoofde ondenkbaar. Zoolang het gaaf is, behoeft het die niet; en zoodra het ongaaf wordt, zou het er niet door gebaat worden. Een van geloof in ongeloof overgeslagen mensch, is niet door *sterking* van het gebroken geloof te redden, hem moet het geloofsvermogen hersteld en tot andere gedaante vernieuwd worden. Bij hem is wedergeboorte noodig, en eerst na die wedergeboorte komt de sacramenteele sterking van het nieuw ingeplante geloof, nu een geloof in Jezus Christus, aan de orde. Uit dien hoofde en op dien grond, was het niet doorgedacht, en niet tot op den wortel bezien, toen men van geloofssterking vóór den val sprak. Het was een niet genoegzaam onderscheiden van de zeer onderscheiden natuur der twee Verbonden. Een Sacrament in dien zin van een genademiddel, gelijk wij dit ontvangen en genieten, is deswege de Boom des levens stellig niet geweest.

Ten einde nu tot een juister inzicht in de beteekenis van den Boom des levens te geraken, gaat men veiligst, door uit te gaan van het *bekende* en van hetgeen *vaststaat*, om van daar uit tot het *onbekende* op te klimmen. Die vaste gegevens nu bezitten we in Genesis 2 : 9 en in Genesis 3 : 22. Van de *instelling* van een Sacrament leest ge niets; niet één woord; maar wel wordt u gemeld, dat er in het Paradijs plantsoen was, en dat er onder dit weelderige plantsoen twee boomen waren, die een afzonderlijke beteekenis hadden. Niet in dien zin, alsof de overige boomen onooglijk en van mindere soort, en alleen die twee *prachtboomen* waren. Integendeel, er staat, dat *alle* boom èn prachtig was voor het oog èn edel van vrucht. Aldus toch lezen we: „En de Heere God had *alle* geboomte uit het aardrijk doen spruiten, begeerlijk voor het gezicht en goed ter spijze." Twee boomen intusschen worden van al de overige uitgezonderd, en van die

twee wordt gezegd, dat de éene iets met ons *zijn,* de andere iets met ons *bewustzijn* te maken heeft. De éene toch heet: De Boom des *levens,* d. i. van het *zijn,* de andere is de Boom der zedelijke *kennisse,* d. i. van het *bewustzijn.* Nu springt het hierbij reeds aanstonds in het oog, dat hier het *tweetal* heerscht. Niet één boom, niet drie boomen, maar *twee,* en die twee boomen worden in rapport gebracht met den mensch, gelijk deze zelf als een tweeheid, naar *ziel* en *lichaam,* geschapen is. De mensch, voor wien die twee boomen bestemd zijn, voor wien ze geplant zijn, en voor wien ze daar staan, heeft *twee* zijden in zijn bestaan; en in overeenstemming nu met die twee deelen, kanten of stukken van zijn bestaan, ziet hij zich *twee* boomen aangewezen, en van die twee boomen wordt hem gezegd, dat de éene boom iets te maken heeft met zijn *verstandelijke bewustzijn,* met zijn *zedelijke kennisse,* d. i. derhalve met zijn innerlijk, geestelijk bestaan, met de existentie zijner ziel. Van den anderen boom daarentegen wordt, in tegenstelling hiermee, gezegd, dat deze boom iets uitstaande heeft, niet met zijn zedelijk inzicht, maar met zijn *leven* in het gemeen. Vat men dit nu op, gelijk het er in deze tegenstelling staat, dan ligt het vermoeden voor de hand, dat die Boom des levens meer doelt op het natuurlijk leven, en die tweede Boom meer in verband stond met onze geestelijke existentie. Niemand toch zal kunnen staande houden, dat de zedelijke kennisse van goed en kwaad buiten ons geestelijk leven ligt. Slechts versta men de uitdrukking van „natuurlijk leven" hier niet verkeerd. Thans toch vormt „natuurlijk leven" een tegenstelling met de bovennatuurlijke kracht, die Christus in ons werkt; oorspronkelijk daarentegen was „natuurlijk leven" het leven zelf, het leven gelijk het bestemd was, om in de eeuwige existentie over te gaan, kortweg, wat wij nu noemen: *ons aanzijn.* En tegenover dat *aanzijn* staat dan de geestelijke *bewustheid,* die uit onze *zedelijke* kennisse opkomt, en gelijk nu die „Boom der kennisse" in verband stond met ons bewustzijn, zoo ook stond de „Boom des levens" in verband met ons aanzijn als zoodanig. Of, om het (hoewel het niet geheel juist is) eenvoudiger uit te drukken: die Boom des levens stond in verband met ons *lichaam,* die Boom der kennisse met onze *ziel.*

Hierop sluit en past nu volkomen, wat we in Genesis 3 : 22 lezen. De mensch is gevallen en staat nog onbekeerd in zijn zonde, te midden van het Paradijs. Onder zijn bereik staan nog die beide boomen. Van de vrucht van dien éenen boom heeft hij gegeten, en het was zijn val. En nu zegt de Heere: Er moet gewaakt, *dat de (gevallen) mensch niet zijn hand uitsteke, en neme ook van den Boom des levens, en ete, en leve in eeuwigheid.* Deze woorden heeft men onder ons meestal ironisch verklaard, alsof

God de Heere spottenderwijze zeide: „Daar staat nu die mensch, met zijn inbeelding, alsof hij als onzer één ware geworden, en alsof hij door van den Boom des levens te eten, nu ook zijn leven en zijn aanzijn vereeuwigen kon.” Zelfs Calvijn slaat ter verklaring van dit vers dezen zelfden ironischen weg in. Hiermede kunnen we ons echter *niet* vereenigen. En dat wel om deze reden, dat ironie nooit tot het nemen van een ernstigen maatregel kan nopen. En toch hier wordt een zeer ernstige maatregel bedoeld. De gevallen mensch wordt uit het Paradijs verdreven. Een hemelwacht van Cherubijnen wordt ter bewaring van den hof aan zijn ingang gesteld. En de mensch doolt, met de heugenis van het verloren Paradijs in zijn hart, naar de met vloek beladen aarde af. Heeft het nu zin, dat God de Heere zeggen zoude: „Die dwaze mensch beeldt zich in, dat hij door het eten van den Boom des levens zichzelf vereeuwigen kon, en daarom zal Ik dezen geheelen ommekeer in de bestaande orde van zaken teweegbrengen. Wat hij zich inbeeldt, is wel niet zoo. Alleen maar omdat hij het zich in zijn hoogmoed inbeeldt, ga Ik het Paradijs wegnemen, en alleen de gevloekte aarde hem overlaten.” Wie gevoelt niet, dat deze uitlegging niet bevredigt?

Geheel anders komt daarentegen de zaak te staan, zoo men, blijkens de uitlegging, die we in Genesis 2 : 9 vonden, den *Boom des levens* beschouwt als een boom, welks vrucht alleen met ons *lichamelijk* aanzijn te maken had, en niet met onze *geestelijke* existentie. Het beweren van Calvijn toch, en van alle theologen vóór en na hem, die tot de ironie in Genesis 3 : 22 de toevlucht namen, school hierin, dat ze bij den *Boom des levens* aan geestelijk leven dachten, en nu uiteraard niet *konden* toegeven, dat de gevallen mensch *geestelijk leven* door het eten van dien boom kon hebben verworven. Dit sprak dan ook vanzelf, en zoolang men bij dien *Boom des levens* aan *geestelijk* leven blijft denken, is Genesis 3 : 22 dan ook eenvoudig onverstaanbaar en ongerijmd. Ziet ge daarentegen van deze onbewezen stelling af, hecht ge de *geestelijke* beteekenis alleen aan den *Boom der kennisse,* maar aan den *Boom des levens* een lichamelijke beteekenis, als doelende alleen op het *natuurlijk* leven, dan komt de zaak u uiteraard geheel anders voor. Dan toch liet het zich zeer wel denken, dat de gevallen mensch, die tot het grijpen van het *geestelijk* leven gansch machteloos was, desniettemin greep naar wat zijn *natuurlijk* leven sterken kon. Nu nog grijpt de weelderige zondaar naar al wat de natuur hem aanbiedt, om zijn door zonden verzwakt lichaam te sterken, opdat hij te vrijer aan dien zondenlust kunne botvieren. De drang hiertoe komt vanzelf op. De zonde geeft een gevoel van zwakheid ook naar het lichaam. En het eerste wat nu de zondaar doet, is niet, heul voor zijn gebroken ziel, maar krachtsvernieuwing voor zijn verzwakt lichaam zoeken. En wat was dan natuurlijker, dan dat de gevallen mensch den toorn Gods in zich gevoelende, en

bedreigd in zijn existentie, in de eerste plaats er op bedacht was, om te nemen van den *Boom des levens*, en in zijn vrucht zich levenssterking te zoeken.

Om de beteekenis hiervan in te zien behoeft men zich slechts de onloochenbare waarheid te herinneren, dat ons *lichamelijk* leven niet uit zich zelf in stand blijft, maar alleen in stand blijft door het gestadig in ons opnemen van spijze. Ons lichaam verteert aldoor, en dat verlies moet door gestadige opneming van nieuwe spijs hersteld worden. Zoo is het niet nu pas ter oorzake van de zonde; maar zoo is het eveneens in het Paradijs geweest. „Van allen boom dezes hofs zult gij vrijelijk eten." En zoo zal het ook eens zijn op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel. De hemelsche Bruidegom wacht ons op aan een bruiloftsmaal vol vet en mergs, en langs de rivier des levens staan als heerlijke vruchtboomen diezelfde *Boomen des levens*, waarvan macht krijgt te eten, al wie in Christus ontslapen is.

Men vergist zich dus, indien men waant, dat in het Paradijs de instandhouding van het lichaam bijzaak was. Integendeel, dat lichaam moest ook in het Paradijs gevoed. Voeg hierbij nu in de tweede plaats, dat dit lichaam in het Paradijs nog slechts in een *voorloopigen* toestand verkeerde. Had Adam Gods wet volbracht, dan zou hij ook lichamelijk uit den toestand der sterfelijkheid in een toestand van onsterfelijkheid *zonder sterven* zijn overgegaan, gelijk hij van het *kunnen* vallen tot het *niet meer* kunnen vallen, zou zijn voortgeschreden. Dit nu stelt èn geestelijk èn lichamelijk een overgang. De ziel, die niet meer vallen kan, is anders gesteld dan de ziel die nog kan vallen. En zoo ook, het lichaam, dat nog sterven *kan,* is anders gesteld dan het lichaam, dat *niet meer* kan sterven. En nu wagen we de vraag te doen, of het zoo onwaarschijnlijk is, dat de *Boom des levens* juist die vrucht droeg, die de mensch eten moest, om deze gewichtige verandering in zijn *lichamelijke* gesteldheid tot stand te brengen. Al het overige geboomte in den hof had de strekking, om zijn lichamelijk leven te onderhouden in den staat waarin het geschapen was, maar deze éene Boom strekte, om zijn *lichamelijk* aanzijn in den staat van heerlijkheid over te leiden. Immers de *Boom des levens* is in het Paradijs eene uitzondering, maar is op de nieuwe aarde de gewone vruchtboom.

Men herinnere zich hierbij wel, dat ook de gevloekte aarde nog wel den Boom des levens draagt, maar in zijn tegendeel verkeerd, of gewijzigd in zijn bestemming. Het tegendeel van den Boom *des levens* is natuurlijk de Boom *des doods*, en wat is dat anders dan de *Giftboom,* wiens vrucht den mensch den dood aanbrengt, hetzij langzaam, hetzij plotseling. De *Bella-*

donna, de *Upas*boom op Java, de *Strychnine*, en zooveel meer zijn altegader planten, die in het Paradijs ondenkbaar waren, maar uit de gevloekte aarde opschoten. En daarentegen verwant aan den *Boom des levens* zijn de Kinaboom en zoovele andere, die heulsappen of geneeskundige vruchten aanbieden, die het leven niet dooden, maar redden als het krank is. Uit deze feiten blijkt derhalve, dat God de Heere in zijn plantenrijk thans stoffen heeft, die het natuurlijke leven van den mensch bedreigen of redden, en die dit met zulk een intensiteit doen kunnen, dat een enkele druppel van eenig gif genoeg is, om het leven te vernietigen, en dat een duizendste en tienduizendste deel van Belladonna of andere plant, het leven van een wissen dood kunnen redden. Gif en leven hangen hier dus op het nauwst saam. Of heeft niet de Homoeopathie deze onbetwistbare verdienste, dat ze ontdekt heeft, hoe dezelfde plantaardige stoffen, die gewoonlijk den dood aanbrengen, bij zeer kleine dosis genomen juist het leven behouden? Aan den giftboom en den levensboom ligt derhalve één beginsel ten grondslag, en uit dien hoofde hebben we alle recht om te beweren, dat de giftboomen en medicinale boomen, die wij thans op de gevloekte aarde vinden, ons rechtstreeks terugbrengen op den *Boom des levens* die in het Paradijs stond, en die eens bloeien zal met zelfs in het Paradijs ongekenden luister op de nieuwe aarde die in het rijk der heerlijkheid komt. Al deze boomen nu dragen een geheel ander karakter dan de gewone voedingsboomen. Hun aard en karakter toch is, dat ze niet het leven voeden, maar rechtstreeks den wortel in ons leven aantasten, hetzij om dien wortel te vernietigen, hetzij om dien wortel des levens in ons te verhoogen in kracht. En dit nu stemt geheel overeen met deze instelling, dat de *Boom des levens* in het Paradijs de bestemming had, niet om, gelijk de gewone vruchtboom, het menschelijk leven te voeden en te onderhouden, maar om het over te leiden tot een staat van hoogere kracht.

Denk u nu dat Adam, na zijn val, dit „levenselixer", gelijk de Theosophie het wil genoemd hebben, tot zich had genomen, wat zou dan het gevolg zijn geweest? Dit immers, dat zijn natuurlijk leven, dat thans de zonde diende, zich tot hooger kracht ontwikkeld had, en dat hij lichamelijk zich gesterkt had tegen den lichamelijken dood; hetgeen dan in Genesis 3 : 22 genoemd wordt, „opdat hij niet ete en leve in eeuwigheid". Dan zou men dus hetzelfde effect gekregen hebben, als wat men op kleine schaal bij den booswicht ziet, die om te genieten en te machtiger bij zijn misdaad te verkeeren, eerst door drank zijn levensgeest verhoogt, of gelijk men bij oproer zoo dikwijls der lage volksklasse sterken drank schenkt, om het volk te verhitten en roekeloozer te maken. En zoo loopt dan alles geleidelijk, en vervalt alle moeilijkheid. Men verstaat dan, waarom er naast den *Boom*

der kennisse, die op het zieleleven doelde, nog een andere *Boom des levens* stond, die doelde op het lichamelijk of natuurlijk leven. Men verstaat waarom die *Boom des levens* op de nieuwe aarde *regel zal zijn*, als het geestelijk heil eens voleind zal wezen. Men verstaat waarom Adam er na zijn val op bedacht moest zijn, om juist van dien *Boom des levens* te eten, en zich alzoo tegen den dood te sterken. Men begrijpt den samenhang tusschen den Boom des levens en den *giftboom* op de gevloekte aarde. Men vat den diepzinnigen samenhang, dien ons de Homoeopathie ontdekte tusschen de dooddreigende en de levenreddende macht van giftplanten als de Belladonna. En eindelijk men verstaat het waarom Adams toeleg moest worden afgesneden, en de Cherub moest nederdalen, om zulk Godonteerend misbruik van den Boom *des levens* af te weren.

Hoofdzaak is ons derhalve het feit, dat de *Boom des levens* op de nieuwe aarde de regel zal zijn, en alzoo in het Paradijs eene exceptie vormde, strekkende om lichamelijk den overgang in den staat van volkomen heerlijkheid voor te bereiden. Eene uitlegging, die we hiermede aan onze mede-theologen ter indenking en ter beoordeeling aanbieden, niet zonder de stille hoop, dat het recht verstand van dezen mysterieusen boom door onze opmerking althans iets zal mogen gewonnen hebben. Slechts tweeërlei voegen we er nog aan toe. Het eerste is, dat het eten van den Boom des levens desniettemin in het Paradijs welterdege sacramenteel was, mits men sacramenteel nu maar niet beperkte tot de geheel eenige beteekenis van Doop en Avondmaal, maar versta in den zin, waarin ook de regenboog in het Noachietisch Verbond een sacramenteel karakter draagt. Bij ons zijn voeding van het *lichaam* en voeding van den *geest* twee daden die voor ons besef niets met elkander gemeen hebben. Dat we ons hierin vergissen blijkt genoegzaam uit het feit, hoe dikwijls te weelderige spijs en drank oorzaak is van allerlei zondige en overdadige gevolgen. Maar dit staat in elk geval vast, dat het eten van den Boom des levens samenhing met Adams geloof aan de hem toegezegde zaligheid, juist zooals het nu in het Sacrament des Avondmaals bij ons samenhangt met onze hope des eeuwigen levens. En in zooverre was deze *Boom des levens,* gelijk onze Kantteekenaren zeggen, dus welterdege een *Teeken.* Hij stond daar in het midden van het Paradijs ten teeken, dat het Paradijsleven niet het hoogste was, maar dat Adams streven en begeerte moest zijn, om uit den voorloopigen Paradijstoestand uit te willen gaan, en te grijpen naar het eeuwige leven en naar de volkomen gelukzaligheid, in de heerlijkheid Gods.

Onze tweede opmerking betreft den anderen boom, den Boom der *kennisse.* Van den Boom des levens mocht gegeten worden, van den Boom der kennisse mocht de mensch niet eten. Een vlak tegenovergestelde ordinantie alzoo, doch in dit verband juist volkomen natuurlijk. Immers

lichaam en *geest* zijn in ons juist zóó onderscheiden, dat men voor ons *lichamelijk* leven van de natuur en haar spijze afhankelijk moet *willen* zijn. Dat *niet* te willen, is Gods ordinantie weerstaan. Maar omgekeerd geldt voor het leven des geestes juist die andere wet, dat dit hoogere leven in ons boven de natuur verheven moet zijn, en zijn sterking niet van de natuur *mag,* maar van God *moet* verwachten. Zedelijke kennisse en rijping van ons geestelijk leven te willen verwachten van het eten van een boomvrucht, ware de algeheele ommekeering van de van God gestelde orde. In die van God gestelde orde gold bij den *Boom des levens* voor het lichaamlijk leven het gebod: *Eet;* maar bij den *Boom der kennisse* voor het *geestelijk* leven: *Eet niet.* Bij den *Boom des levens:* Gij *moet* eten; maar bij den *Boom der kennisse:* Gij moogt *niet* eten. En dat hij dat laatste toch deed, dát was Adams val.

XVIII.

Natuurlijk of bovennatuurlijk?

> En God zag al wat Hij gemaakt had, en zie, het was zeer goed. Gen. 1 : 31*a*.

Van Adams uitwendige positie komen we thans tot zijn *innerlijk bestaan.* Ook hierover toch moeten uw denkbeelden vaststaan, zult ge de gevolgen van den val, den daaruit geboren toestand, en de algemeene genade, die dezen toestand verbeterde, kunnen verstaan. Hierin volgen we slechts het goede voorbeeld van alle Christen schrijvers, die, om een juisten blik op het heden te verkrijgen, steeds begonnen met zich rekenschap te geven van den invloed dien *zonde* en *genade* op het thans bestaande hebben, en ten einde hiertoe te geraken, zich afvroegen, in wat staat en stand de mensch vóór de zonde stond, en welke wijziging de zonde hierin teweegbracht. Zoo toch deden niet alleen de Gereformeerde, maar ook de Luthersche, Roomsche en Grieksche schrijvers. Van deze goede gewoonte ging men eerst af, toen het rationalisme alle geloof aan den „staat der rechtheid" en aan den „zondeval" ondermijnd had; en het is jammerlijk te zien, hoe zelfs Christelijke schrijvers thans, door dit kwade voorbeeld uit het goede spoor geraakt, deze wijsheid der vaderen verloochenen. Het is anders zoo duidelijk mogelijk, dat wie als arts bij een zieke wordt geroepen, zich eerst rekenschap moet kunnen geven van den mensch in gezonden toestand, alsook van de ziekte-oorzaak die hem van gezond *krank* maakte. Op genees-

kundig of heelkundig terrein denkt daar dan ook niemand anders over; en zelfs architecten en scheepsbouwmeesters zullen, als hun een gehavend gebouw of door averij beloopen schip ter restauratie of ter kalefating wordt toevertrouwd, steeds beginnen met te vragen naar de plannen en bestekken, waarnaar dit gebouw of dit schip oorspronkelijk gemaakt was. Men vergist zich dan ook ten eenemale, zoo men de bespreking van den „staat der rechtheid" hier overtollig acht. De leer der „algemeene genade" is niet te kennen noch te verstaan, tenzij men, juist met opzicht tot dien staat der rechtheid, een heldere voorstelling van de Schriftuurlijke waarheid hebbe.

Het Gereformeerde inzicht ten deze heeft zich gevormd in tegenstelling met hetgeen de hiërarchie onder Rome's invloed lang vóór de Reformatie als te belijden waarheid ontwikkeld had. Van die zijde had men namelijk ingang geschonken aan de voorstelling, dat 's menschen „oorspronkelijke gerechtigheid" niet tot onze menschelijke natuur krachtens de schepping behoorde, maar als genadegift van bovennatuurlijken aard aan onze natuurlijke gaven was toegevoegd. In den mensch, als mensch, gelijk hij krachtens zijn natuur bestond, heerschte geen „gerechtigheid", maar strijd. Van nature stond in hem het vleesch tegen den geest over. De „concupiscentie" of „begeerte" is, naar deze voorstelling, niet eerst door de zonde in de wereld gekomen, is op zich zelve geen zonde, maar is door God den mensch ingeschapen. Juist echter, omdat dit „begeeren" van het vleesch tegen den geest de kans zoo groot deed zijn, om aan het vleesch de overhand over den geest te verschaffen, heeft God de Heere toen aan dezen gevaarlijken toestand een veiligheidsmaatregel verbonden, hierin bestaande, dat Hij aan den mensch, door bovennatuurlijke genade iets schonk, dat bij zijn natuur bijkwam. En dit *bij zijn natuur bijkomende* nu was de „oorspronkelijke gerechtigheid". Gelijk de ruiter om van zijn paard zeker te zijn, dit paard een teugel aandoet, zoo ook schonk God aan Adam een teugel, om door zijn geest te zekerder het vleesch te kunnen beheerschen. Ook zonder dien teugel ware het niet onmogelijk geweest, dat in Adam de geest over het vleesch ware blijven heerschen. Maar toch dan zou het als aan een haar hebben gehangen. Zoo licht ware de evenaar dan naar den verkeerden kant doorgezwikt. Daarom wilde God aan den mensch een meerdere zekerheid verschaffen. De man werd niet zonder meer op het paard gezet, maar eerst aan het paard een teugel aangedaan. Nu hoort die teugel niet tot de natuur, maar komt bij de natuur bij. Die teugel is niet organisch, maar mechanisch. Welbezien bezat de mensch, voor wat zijn organisch, natuurlijk leven aanging, niets dan „den geest" om het „vleesch met zijn begeerte" te beheerschen. Maar opdat die beheersching hem te lichter zou vallen, schonk God hem alsnu, boven en behalve „den geest" dien hij van nature bezat, bij deze gave zijner natuur, nog een tweede macht, die *niet*

tot zijn natuur behoorde, maar bij die natuur bijkwam, en in zooverre *boven*natuurlijk was, en deze bij zijn natuur bijkomende gave was „de oorspronkelijke gerechtigheid."

Deze Roomsche leer over 's menschen oorspronkelijken toestand is uiteraard van ver reikenden invloed op de geheele beschouwing over den mensch en ons menschelijk leven, gelijk het thans ten gevolge der zonde geworden is. Oordeelt men toch, dat de „oorspronkelijke gerechtigheid" wel door de zonde teloor ging, maar dat zij op zichzelve iets was, dat bij onze natuur *bijkwam,* dan ging door de zonde wel verloren wat ons als teugel, ter bedwinging van het vleesch, gegeven was, maar is niet die natuur zelve aangetast. Die natuur moge dan in eenigszins kwijnenden toestand verkeeren, maar ze is in haar zelve nog wat ze vóór den val was. Nu als toen vleesch en geest in onze natuur tegenover elkander staande, en de eerste opwelling der begeerte uit zichzelve niet zondig. Wel moet dan, om redding en behoudenis mogelijk te maken, thans genade te hulp komen, daar anders het paard met zijn ruiter, d. i. het *vleesch* met den *geest,* weg zou loopen; maar het vermogen om met vrije wilskeuze tegen het vleesch te kiezen, bleef dan toch ook in den zondaar aan den menschlijken geest eigen, en wel niet in Pelagiaanschen zin maar toch op de manier der Semi-pelagianen, is dan ook nu nog de vrije wil het uitgangspunt van geestelijke volmaking.

Het best verstaat men de strekking van dit stelsel, zoo men den mensch met de spin of de bij vergelijkt, of met eenig ander dier dat bij instinct kunstwerk verricht. Zulk een dierken toch bezit niet alleen het *vermogen* om zulk kunstwerk te verrichten, maar *doet het ook*. Nu is de vraag: Behoort het *doen,* evenals het *kunnen* doen tot zijn natuur? Of wel, behoort tot de natuur van het dierken alleen, dat het zulks *kan* doen, en wordt het feit, dat het zulks *ook doet,* alleen teweeggebracht door een inwerking Gods die bij zijn natuur bijkomt? Antwoordt men nu: Tot de natuur van de bij behoort alleen dat zij honig *kan* puren, een raat maken, en die raat vullen; maar het feit, dat de bij, in plaats van den honig te vermorsen, gelijk menige wespensoort, ons den honig in de raat aflevert, is een mysterieuse werking die bij de natuur van dit dierken *bijkomt*, dan heeft men de voorstelling van Rome omtrent de oorspronkelijke gerechtigheid. Zegt ge daarentegen: Neen, God schiep de bij niet enkel met het *vermogen* om het te kunnen doen, maar ook met de aandrift en het instinct om het feitelijk te doen, zoodat èn het vermogen om het te doen, en het doen zelf tot de natuur van de bij behooren, dan heeft met het stelsel der Gereformeerden. Natuurlijk geldt het derde van vergelijking hier in het minst niet als bewijs, maar strekt deze vergelijking uitsluitend om de

tweeërlei belijdenis duidelijk te maken. Anders toch zou men ons terecht van Roomsche zijde terstond antwoorden: Van de bij geven we dit toe, maar de bij mist het zedelijk leven, en het is juist ter redding van het zedelijk leven in 's menschen natuur, dat we onze leer omtrent de „oorspronkelijke gerechtigheid" aldus hebben vastgesteld. Alleen met die bedoeling betoogt dan ook Bellarminus, dat er van nature in den mensch „strijd bestond tusschen zijn vleesch en zijn geest, tusschen zijn rede en zijn begeerte; dat uit dezen strijd zekere krankheid en zwakheid, ten gevolge van zekere gesteldheid van het stoffelijke, zou zijn voortgevloeid; en dat God daarom aan de natuur nog de „oorspronkelijke gerechtigheid" heeft toegevoegd als een *gouden teugel,* om dien strijd te temperen of wel als een *kleed* om zijn naaktheid te bedekken; of ook als een *medicijn* om zijn zwakheid te hulp te komen." Met dit beeld van het *kleed* hangt dan weer de uitdrukking saam van het *in puris naturalibus* verkeeren d. w. z. in zijn naakte natuur, afgedacht van de bijgekomen of omgehangen „oorspronkelijke gerechtigheid." En evenzoo volgt uit heel deze voorstelling het bekende zeggen, dat ook na den val bleef wat de mensch van nature bezat, maar teloor ging wat hij boven en behalve zijn natuur had gekregen. Zegswijzen en uitdrukkingen, waarbij men wel in het oog houde, dat het woord „bovennatuurlijk" hier niet beduidt, gelijk veelal, dat er sprake valt van dingen die tot een andere wereldorde behooren. Als gezegd wordt dat de „oorspronkelijke gerechtigheid" een „bovennatuurlijke gave" was, is hiermede alleen bedoeld, dat ze iets was, dat *bij de natuur bijkwam.*

Tegen deze voorstelling nu zijn onze Gereformeerde kerken in verzet gekomen, leerende dat „door den val en de ongehoorzaamheid onzer eerste vooronders in het Paradijs *onze natuur alzoo is verdorven geworden,* dat wij allen in zonde ontvangen en geboren zijn." Onze belijdenis is derhalve, dat we door den val niet iets verloren dat bij onze natuur *bijkwam,* maar iets, dat tot onze natuur zelve *behoorde.* Hier heersche intusschen geen misverstand. Nooit zijn onze Gereformeerde kerken medegegaan met hen, die leerden, dat door den val 's menschen *wezen* was aangerand, zoodat een „zondaar" geen „mensch" meer zou zijn. Dat heeft wel Flacius Illyricus, een Luthersch godgeleerde, in zijn strijd tegen Strigel beweerd, en is ook door Spangenberg geleeraard; maar de Gereformeerden hebben hier nooit iets van willen weten. Zelfs tegen de onvoorzichtige uitdrukking van Luther, alsof de zondaar weinig anders dan een „stok en blok" zou zijn, ging steeds hun protest uit. *Wezen* en *natuur,* zoo hielden ze staande, zijn te onderscheiden. Het wezen is het *blijvende,* de natuur het *veranderlijke,* en zoo is ook door de zonde wel de *natuur* des menschen in haar werking gewij-

zigd, maar 's menschen wezen is gebleven wat het was, en zal dit blijven, ook al daalt zij voor eeuwig af in de plaatse der rampzaligheid. Ook in Satan blijft het wezen van den engel onveranderlijk hetzelfde, alleen maar zijn natuur is, wat haar werking betreft, in haar tegendeel omgeslagen. En ditzelfde geldt evenzoo van den mensch. Al wat tot het wezen van den mensch behoort, en den mensch als zoodanig uitmaakt, is in den zondaar evengoed aanwezig als in Adam vóór den val. Wat veranderd is, is niet zijn wezen, maar de werking van zijn natuur. In zijn wezen *ongeschonden*, is hij naar zijn natuur *verdorven* geworden.

Bij het spreken over het Beeld Gods keert hetzelfde onderscheid weder. Verstaat men onder het geschapen zijn naar het Beeld Gods tweeërlei: 1°. dat 's menschen wezen naar den Beelde Gods geschapen is; en 2°. dat hij in de volkomenheid zijner natuur in de gelijkenisse Gods stond, — dan moet gezegd, dat ook de zondaar, de gevallen mensch, evengoed als Adam vóór den val, in zijn wezen het *beeld van God* draagt. Zoo komt het dan ook voor in Genesis 9 : 6, waar sprake is van zondige menschen, en waar toch met zoo vele woorden gezegd wordt, dat die mensch dien men dood kwam te slaan, naar Gods beeld was geschapen. Ziet ge daarentegen op het tweede, namelijk op de gelijkenisse met God in de volkomenheid *uwer natuur,* dan moet gezegd, dat de mensch door de zonde het beeld van God verloren heeft, dat alleen door de algemeene genade nog kleine overblijfselen daarvan gered zijn, en dat het alleen in en door Christus in den zondaar kan hersteld worden, hier op aarde reeds in beginsel, en eerst daarboven in volkomenheid.

Toen God alle ding geschapen had, zag Hij neder op zijn geschapen wereld, en „zie het was *zeer goed.*" Dat oordeel Gods ging over den natuurlijken stand der dingen; over de elementen en de onderscheidene rijken der natuur en de ordinantiën waaronder ze bestonden. Zonder dat iets bovennatuurlijks tusschenbeide kwam, was deze schepping in het oog des Heeren *zeer goed,* wat uiteraard zeggen wil: zonder gebrek en bekwaam om te beantwoorden aan het doel, waartoe God het alles in het aanzijn riep. Hoe dan nu aan te nemen, dat alleen de mensch hierop een uitzondering maakte, dat alleen de mensch „gebrekkig" was geschapen, dat in den mensch iets ontbrak, en dat daarom bij den mensch alleen nog, op mechanische wijze, een „veiligheidsklep," als we ons zoo mogen uitdrukken, moest worden aangebracht? Want of men nu al antwoordt, dat de mensch van al het overige schepsel daarin onderscheiden was, dat hem een redelijke natuur was ingeschapen, dat juist daarin voor hem het gevaar school, en dat juist deswege bij hem een middel van voorzorg moest worden aangebracht, hiermede vordert men niet. Dit zou zich nog

eenigszins hooren laten, als dit „toevoegsel der oorspronkelijke gerechtigheid” den val voorkomen had. Maar dit was niet alzoo. Niettegenstaande den mensch deze „gouden teugel” in de hand was gegeven, is het booze dier toch doodgeslagen, en is den mensch tot een ongeluk geworden. Nu geven we toe, dat te *kunnen* vallen onafscheidelijk is van den oorspronkelijken aard van het zedelijk leven, en in zooverre dan ook geen bewijs is voor de onvolkomenheid van Gods schepping. Dit zou het geval zijn, indien er in Gods raad geen voorziening ware geweest, om den mensch, indien hij zondaar werd, desniettemin te redden. Nu de val, krachtens den aard van het zedelijk leven, mogelijk moest worden gesteld, ligt alzoo in de macht der genade die onweerstandelijk den zondaar herstelt, en tot onverderfelijkheid leidt, een volkomen genoegzame rechtvaardiging van de oorspronkelijke schepping. Maar die Theodicee valt weg, indien we, ook waar de mogelijkheid van den val blijft, ons met Rome de schepping van 's menschen natuur zóó gebrekkig voorstellen, *dat er nog iets bij moest*. Zoo is 's menschen werk, maar niet het werk Gods. Bij ons is dit zoo, omdat wij bij hetgeen we bouwen, oprichten of tot stand brengen afhankelijk zijn van allerlei dingen, die niet in onze macht staan. Stoomdruk kan door ons niet tot zekere spanning worden opgevoerd, of het gevaar ontstaat dat de ketel springt, en daarom zijn *wij* dan verplicht er een veiligheidsklep op te zetten. Waren daarentegen stoom en druk van den ketel zóó in onze macht, dat we zulk springen onmogelijk konden maken, dan zou het aanbrengen van een veiligheidsklep belachelijk worden.

God daarentegen is Schepper. Bij zijn scheppen is Hij van niets afhankelijk. Hij spreekt en het is er. Hij gebiedt en het staat er. En het staat er gelijk Hij het gewild heeft. En is het dan geen voorstelling, die aan de eere Gods te kort doet, om te zeggen, dat God, toen Hij den mensch zijn natuur schiep, die natuur zóó onvoldoende, zóó gebrekkig, zóó ongenoegzaam had verordineerd, dat er, een ondenkbaar oogenblik na de schepping, nog iets aan zijn natuur moest worden toegevoegd, omgehangen, aangehaakt, ingedruppeld, of hoe men het noemen wil, maar toch altoos zoo, dat de natuur, die geschapen was, gevaar opleverde, en dat om dit gevaar af te wenden, de veiligheidsklep er op moest gezet? Wat is dit anders dan het mechanische begrip aanwenden waar alleen het organische op zijn plaats is? En wat dan te denken van de volmaaktheid eens Scheppers, die niet alleen eerst gebrekkig schept, en daarna het gebrekkig geschapene van een veiligheidsmiddel voorziet, als onmiddellijk daarop de veiligheidsklep toch blijkt te falen, en in den val Gods voorzorge ijdel bleek? Dat de aard van het zedelijk leven breuke mogelijk stelt, en na die breuke mechanisch herstel vereischt, wordt natuurlijk voetstoots door ons toegegeven; maar hoe is het ooit goed te praten, dat, ook afgezien hiervan, in de schepping zelve, nog vóór den val, en zonder dien val te keeren of af

te wenden, een mechanisch hulpmiddel tusschenbeide treedt, dat bij het geschapene bijkomt, en toch zijn doel mist?

— —

Het eenige standpunt waarop zich voor deze voorstelling iets zeggen laat, is het standpunt van hen, die achten dat onze menschelijke natuur niet anders kon geschapen zijn, dan in haar eersten aanvang van ontwikkeling. Stelt men toch, dat onze natuur bij haar schepping nog geen zweem van zedelijke kracht kon bezitten, omdat zedelijke kracht zich eerst van lieverleê door oefening ontwikkelt, dan ja, kan men zeggen, dat de oorspronkelijke mensch zedelijk zoo onbeschrijflijk zwak stond, dat steun van buiten noodig was, evenals men bij een pas opschietenden stengel een stokje zet, om dien stengel op te beuren. Zoo genomen, liet het zich dan ook, bij oppervlakkige beschouwing denken, dat God de Heere den mensch met zoo nietszeggenden aanvang van zedelijk leven schiep, dat dit zedelijk leven den steun van een riet of stokje behoefde, om te kunnen opschieten, en dit zou dan het mechanisch *bijvoegsel* zijn. Om twee redenen echter klopt dit niet. Vooreerst niet, omdat de geheele voorstelling alsof wat God schiep, zich eerst van lieverlede uit een kiem ontwikkelen kon, met geheel de leer der schepping in strijd is. Adams lichaam is een voltooid, volwassen lichaam. Alle plant en dier is volwassen geschapen. En geheel hiermede in overeenstemming is het, dat ook 's menschen geestelijke natuur niet nog pas met haar ontwikkeling moest beginnen, maar geschapen was op haar normale sterkte. Adam was niet een idioot, toen hij begon, maar voorzien van normale menschelijke wijsheid. En zoo ook Adam was geen pas-beginner op zedelijk gebied, maar geschapen in normale zedelijke sterkte, en stond daarom in *oorspronkelijke gerechtigheid,* en als vrij van alle abnormale ontwikkeling, *heilig.* Iets wat volstrekt niet zeggen wilde, dat dit rijke, normale zedelijke leven zich niet nóg rijker ontplooien kon; maar wel, dat het van den aanvang af normaal was, en alles in zich droeg wat het voor die rijker ontplooiing van noode had. Doch hierover nader. — En onze tweede bedenking is deze. Indien Adams zedelijk leven een steun van buiten had noodig gehad, dan had die steun in iets *andersoortigs* moeten bestaan. Dan had hem een engel moeten zijn gevoegd, om hem tegen Satan te beveiligen, of iets dergélijks. Maar „oorspronkelijke gerechtigheid" is geen steun van buiten, is niets andersoortigs, maar is juist datgene waartoe hij bij normale ontwikkeling komen moest. De aard zelf der „oorspronkelijke gerechtigheid" verbiedt daarom ze als iets dat bij onze natuur bijkomt, op te vatten. „Gerechtigheid" is de eisch aan onze natuur gesteld, datgene waarvoor ze de gegevens in zich bevat, het wit haar voorgesteld, het doel waarnaar ook nu nog Gods kinderen jagen. En hoe wilt ge dan, iets dat uit 's menschen natuur moet opwassen, als iets dat van buiten

komt, er aan toevoegen? Zou het zin hebben te zeggen: Hier is een kindeke nog klein en teer, maar God heeft er „den volwassen mensch” aan toegevoegd, als iets dat bij zijn kindernatuur bijkomt?

XIX.

Het sluitstuk der schepping.

En den nieuwen mensch aandoen, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid.

EFEZE 4 : 24.

De zoo gewichtige vraag, of de „oorspronkelijke gerechtigheid” in Adam natuurlijk of bovennatuurlijk was, d. i. tot zijn natuur behoorde of wel bij zijn natuur bijkwam, hangt in den diepsten grond saam met uw belijdenis omtrent het wezen der zonde. Bellarminus, de vaardige Roomsche polemist, die dit leerstuk van Roomsche zijde het degelijkst bepleit heeft, komt er telkens op terug, dat de verleiding tot zonde eigenlijk in den aard van *onze natuur* ligt. Zoo zegt hij in hoofdst. VII van zijn werk *De gratia primi hominis* o. m. dit: „De begeerlijkheid van het vleesch is thans wel een straf voor de zonde, maar voor den mensch in zijn natuurlijken staat zou ongetwijfeld deze toestand *natuurlijk* geweest zijn, niet als zeker *goed* van zijn natuur, maar als een *gebrek*, ja, als een zekere *krankheid* van zijn natuur, *die uit de gesteldheid der materie voortvloeide.*” Hiermeê is nu niet bedoeld, dat God Adam aldus gebrekkig in het leven riep. Integendeel, juist opdat dit gebrekkige zou voorkomen worden, ontving hij er de „oorspronkelijke gerechtigheid” bij; en in dien zin genomen erkent Bellarminus zelf, dat die „oorspronkelijke gerechtigheid” *natuurlijk* kan genoemd worden (Zie Cap. V). Maar als ge u deze bijkomende gave wegdenkt, en u den mensch voorstelt, gelijk hij zou geweest zijn, indien God hem in het Paradijs geplaatst had enkel voorzien van wat zijn natuur hem aanbracht, dan zou, krachtens den aard van al het stoffelijke, het vleesch in hem tegen den geest begeerd hebben, met zekere overhelling om de neiging van het vleesch te volgen. Hier nu ligt in, dat God tegenover de stof niet vrij was; dat de stof van nature zekere macht tegenover God bezit; en dat God, besloten hebbende om den mensch uit stof en geest, of wilt ge uit lichaam en ziel, op te bouwen, dit niet anders kon doen, dan op eene wijze die de kiem der zonde in zijn natuur opnam.

Had toch God de Heere 's menschen natuur zóó kunnen scheppen, dat er *geen* nadere voorziening bij noodig was, dan zou zijn *volmaaktheid* als

Schepper dit geëischt hebben. Een schepsel dat geheel af en in zich zelf volkomen is, zoodat er niets bij hoeft, staat uiteraard hooger dan een schepsel, waarbij zeker hulpverband moet worden aangelegd. Feitelijk nu schiep, naar Bellarminus' voorstelling, God den mensch in zulk een natuur, dat aan die natuur een gebrek was; een gebrek dat door een bijkomend hulpmiddel onschadelijk moest worden gemaakt. Dit nu kon in God geen willekeur geweest zijn. Had Hij den mensch met een natuur *zonder* gebrek, en waar dus niets bij hoefde, kunnen scheppen. Dat Hij dat niet deed, is alzoo alleen daaruit te verklaren, dat God het niet konde. En dat God het niet kon, schortte niet aan zijn wil of toeleg, maar aan *de stof*. Er was in de stof, waaruit 's menschen lichaam geformeerd werd, iets, waardoor dit belet werd. Bellarminus spreekt dit zelf uit: „Het zou niet ***krachtens,*** maar *tegen* de bedoeling van den Schepper geweest zijn" (Cap. 7). Nu triomfeert God toch. Belet de geaardheid van de stof, en dus van het vleesch, de schepping van een menschelijk natuur *zonder gebrek* of zonder ***krankheid*** (defectus et morbus naturae), God overkomt dat gebrek, door alsnu aan deze gebrekkige natuur iets buitennatuurlijks in „de oorspronkelijke gerechtigheid" toe te voegen, en hierdoor *is* het kwaad gestuit. Maar het feit blijft dan toch, dat er in de stof, en dus ook in het vleesch, een macht tegenover den geest staat, die het voor God als Schepper onmogelijk maakte, aan den mensch een natuur in te scheppen, die zonder gebrek of krankheid zou zijn. De natuur des menschen zonder meer, zou struikelen; nu krijgt ze een kruk en struikelt niet. Maar dat die kruk noodig was, en dat de natuurlijke beenen den mensch niet tot loopen bekwaamden, lag aan de onmacht waarin God verkeerde, om een wezen te scheppen uit stof en geest, waarin de stof niet haar tegenstrijdige werking deed.

Zoo ziet men, hoe diep deze tegenstelling in geheel de belijdenis der waarheid ingrijpt. In de stof komt op deze wijze een macht tegenover God te staan, en krachtens deze noodzakelijke strijdigheid die in het vleesch tegen den geest ligt, ontsluit zich in de stof de fontein der zonde. Voor zooveel zijn natuur aangaat, is de mensch derhalve een gebrekkig wezen, nog wel niet met zonde, maar toch met de verleiding, met zekere overhelling tot zonde in zich, en het is alleen door een bijkomend hulpmiddel, door een toegevoegd iets, door een kruk die hem onder de armen wordt gegeven, dat hij tegen dit gevaar beveiligd wordt. Want of men nu al zegt, dat de mensch deze „oorspronkelijke gerechtigheid" dan toch als iets eigens, als iets hem toebehoorends bezat, dat doet niets ter zake. Feit blijft het, dat ze buiten zijn natuur staat, en de beelden zelf die Bellarminus gebruikt van een „teugel" en een „kleed", toonen genoeg, dat hij zelf de „oorspronkelijke gerechtigheid" niet als een organisch deel van

's menschen aanzijn, maar als een *mechanisch bijkomend iets* beschouwt. Het zijn alzoo metterdaad de natuur der zonde en de almacht Gods die hier in geding komen. Wel niet de zonde zelve, maar de fontein der zonde, wordt hier niet in een berooving van het goede, maar in de inklevende hoedanigheid van *de materie* gezocht, en het is tegenover deze inklevende hoedanigheid van *de materie*, dat God machteloos staat. Niet machteloos in dien zin, alsof Hij het kwade niet te boven komt, maar wel machteloos voor wat aangaat het scheppen van een menschelijke natuur zonder gebrek. Twijfel is hier onmogelijk. Duidelijk spreekt Bellarminus het toch uit: „In niets dan zijn natuur genomen, zou de begeerlijkheid des vleesches voor Adam een zeker gebrek, een zekere krankheid geweest zijn, die voortvloeide uit de gesteldheid der materie." Of om zijn woorden in het Latijn hierbij te zetten: *Concupiscentia carnis ... homini in puris naturalibus fuisset conditio naturalis, non quidem ut bonum aliquid naturae, sed ut defectus, et quasi morbus naturae, ex conditione materiae consequens* (Cap. 7. Ed. Rom. 1840. IV p. 19*a*), Iets waarbij ter voorkoming van misverstand nog aan zij toegevoegd, dat Rome de eerste roerselen der begeerlijkheid niet als zonde beschouwt, maar de begeerlijkheid eerst tot zonde laat worden, als de mensch haar op eenigerlei wijze inwilligt.

Hoezeer dan ook de Gereformeerde kerken in de belijdenis van de mysteriën der Drieëenheid en van de Vleeschwording des Woords, zich verheugen in de overeenstemming met hetgeen ook nog de Roomsche kerk belijdt, zoodra het op de leer aangaande den mensch en de leer aangaande de zonde aankomt, staan ze lijnrecht tegen Rome over, en het is in de onderscheidene belijdenis omtrent den staat der rechtheid, dat dit verschil uitkomt en zijn oorsprong neemt. Wij ontkennen dat de tegenstelling tusschen vleesch en geest, tusschen ziel en lichaam van nature bestaat. Wij ontkennen dat in deze tegenstelling eene macht tegenover God stond, die Hem belette een menschelijke natuur, anders dan met een inklevend, en mechanisch te verhelpen, gebrek, te scheppen. Wij ontkennen dat de begeerlijkheid, als eerste roersel, wel een gebrek maar geen zonde zou zijn. En daarentegen houden wij staande, dat de zonde geestelijk, niet vleeschelijk of stoffelijk van aard is, haar oorsprong nemende noch in God noch in den mensch, maar in Satan, wien het lichaam en alle stoffelijke gestalte ontbreekt, en die als enkel geestelijk wezen bestond en nog bestaat. Wij belijden diensvolgens dat noch in de stof of in de materie, noch in het lichaam noch in het vleesch, eene macht tegenover God stond, die God noodzaakte 's menschen natuur met een gebrek te scheppen en dat gebrek door een bijkomend iets te verhelpen. We belijden dat God veeleer onze menschelijke natuur in hooge volkomenheid, zonder eenig gebrek schiep, en dat onze tegenwoordige ellende niet daarin bestaat, dat we iets verloren, dat als aanhangsel bij onze natuur was bijgekomen, maar hierin, dat

onze natuur zelve ontaard, van hare oorspronkelijke voortreffelijkheid beroofd en verdorven is. We houden staande, dat deze voortreffelijke natuur niet onafhankelijk, maar afhankelijk geschapen was, en daarom geen oogenblik in haar voortreffelijkheid volharden kon, zonder den band met de genade Gods (iets wat Rome ontkent), die in alle geestelijk schepsel, hij zij mensch of engel, in wat staat ook, nu en eeuwig, tot zijn natuur behoort en van die natuur onafscheidelijk is. En dit nu vatten we saam in de erkentenis, dat de mensch naar den beelde Gods was geschapen, en krachtens die schepping een natuur bezat, tot wier oorspronkelijke volkomenheid het behoorde, voor God in gerechtigheid te staan.

Komen wij nu, na deze inleidende opmerking tot de vraag, hoe we ons den oorspronkelijken mensch in het Paradijs hebben voor te stellen, dan houden we ons niet op bij de in velerlei kring thans heerschende meening, alsof de mensch eerst van lieverlede uit een staat van dierlijke wildheid tot eenig menschelijk besef zou zijn opgeklommen. Zij die dit stellen, gelooven aan geen Paradijs, gelooven niet aan de schepping van een eersten mensch, en verdiepen zich veel minder nog in de fijne, teedere vraagstukken, die met de leer van de „oorspronkelijke gerechtigheid" samenhangen. Ze hebben er eenvoudig geen oog voor. Ook met dezulken kan men daarover wel redetwisten, maar dan moet dat op heel ander terrein geschieden; op dat terrein waar de quaestie der talen, der rassenindeeling, der historische traditie, der dierkunde en zooveel meer aan de orde is. In het kader, waarbinnen wij ons thans bewegen, hoort deze reeks van vraagstukken niet thuis. In het algemeen volstaan we daarom met de opmerking, dat onzerzijds zekere praeformatie van het menschelijke in de dierenwereld niet geloochend wordt. Alleen maar, omdat de mensch naar de beelde Gods is geschapen, daarom is God nog niet uit den mensch voortgekomen. En zoo ook, al bleek het steeds meer, dat God de dieren naar het beeld van den mensch schiep, daaruit volgt nog geenszins, dat de mensch zou zijn voortgekomen uit het dier. Er zou alleen uit volgen, dat God, wetende hoe Hij den mensch zou scheppen, het dier geformeerd heeft naar zekere overeenkomst met hetgeen straks in den mensch zou gezien worden. Doch dit nu daargelaten, wat ons hier bezig houdt, is niet de schepping van het dier naar het beeld van den mensch, maar wel de schepping van den mensch naar het beeld van God.

Hierbij nu sta op den voorgrond, dat God ook den mensch schiep *om Zich zelfs wille*. Dit verplicht ons om van meet af den mensch te nemen, niet als een zelfstandig wezen dat tegenover God staat, maar als een instrument dat Hij schiep tot zijn eer. Niet maar *onder* God staat de mensch, maar hij bestaat in zijn schepping alleen *voor* God en *om* Gods *wille*. Hij

heeft geen oogmerk van aanzijn noch bestaansdoel in zich zelf, maar is, als we ons zoo mogen uitdrukken, geschapen voor Gods gebruik. God gebruikt den mensch, en heeft hem voor dat gebruik geschapen, en in zijn schepping op dat gebruik ingericht. Dit mag niets zwakker betuigd, omdat elke zwakkere verklaring den mensch verheft ten koste van zijn Schepper. En daarom is het noodzakelijk reeds in den eersten aanvang af te snijden elke hoogheidsgedachte des menschen, elke inbeelding van den ons als zondaren aangeboren trots tot niets te herleiden, en zich zelfs den mensch in zijne oorspronkelijke Paradijs-voortreffelijkheid geen oogenblik anders te denken, dan als een creatuur dat er *om* den Schepper is en om den Schepper *alleen*. Zelfs geen tweeheid van doel mag hier worden toegelaten. Men mag niet zeggen: Voor Gods eer èn voor zijn eigen gelukzaligheid. Zelfs daarin toch schuilt de nagalm van het Pelagianisme, dat er altoos op uit is, om aan den mensch, hoe dan ook, zekere zelfstandige positie, zoo al niet *tegenover*, dan ten minste *naast* God toe te kennen. God en mensch worden dan, als we het zoo mogen noemen, de twee groote mogendheden in de schepping, en tusschen die beiden moet dan onderhandeld worden. Alle Semi-pelagiaansche richtingen, zoo onder Socianen, Arminianen, en Methodisten, als onder de Roomschen en Griekschen, neigen allen min of meer tot die door en door ongezonde voorstelling, alsof de mensch toch eenigszins en op eenigerlei wijze zijn doel in zich zelf zou hebben. Iets wat daarom zoo onvroom is, omdat voor zoover de mensch dan zijn doel in zichzelven vindt, God zelf voor dat doel den mensch tot middel gaat worden. De mensch *gaat dan God gebruiken*, in het gemeen om zijn levenslot te beteren, en nader om zijn zaligheid te bewerken, en wat de mensch niet meer wil is *gebruikt worden door God*.

Als er dus sprake komt van onze schepping naar Gods beeld, moet er terstond nadruk op gelegd, dat hiermeê niet *onze* voortreffelijkheid, maar onze *geschiktheid* voor God bedoeld is. Een leermeester die een scholier van talent opleidt, zal er verrukt over zijn, zoo hij er in slaagt den geest van dien jongen ook maar eenigszins naar zijn beeld te vormen, en als straks die talentvolle jonge man in de maatschappij een veel hooger en invloedrijker positie erlangt dan hij zelf, en hem in kunde verre te boven gaat, zal hij er zich nog in verkwikken, dat die jonge man eens zijn leerling was, en dat hij hem mocht helpen opleiden; maar die jonge man van zeldzaam genie wordt dan de hoofdpersoon, en hij heeft als leeraar hem gediend. Maar zoo is het hier niet. God schept den mensch naar zijn beeld, niet opdat in het Paradijs nu dat voortreffelijke wezen geëerd en aangebeden zou worden, en voorts God zou roemen, omdat Hij dien voortreffelijken mensch zoo uitnemend uit zijn Scheppershand had afgeleverd; maar

heel anders schept God den mensch zoo voortreffelijk, omdat Hij als God zulk een uitnemend instrument voor Zichzelven noodig had; niet als ware Hij iets behoevende, maar overmits het Hem beliefd had, Zichzelven alzoo te verheerlijken. Juist daarom hielden de Gereformeerden er tegenover Rome steeds aan vast, dat Adam ook in den staat der rechtheid bij genade leefde; niet natuurlijk bij ontfermende, maar bij onderhoudende genade, opdat er van het nemen van een zelfstandige positie tegenover God bij Adam geen oogenblik sprake zou zijn. Hij was creatuur, en moest creatuur blijven.

Nu is het altoos uiterst moeilijk om zich rekenschap te geven van hetgeen God voor Zichzelven in de schepping van zijn schepselen begeerd heeft. Toch geeft de Heilige Schrift ons, wat de schepping van den mensch aangaat, hier wel eenige aanduidingen. „Mijne vermakingen," zegt de Wijsheid in Spreuken 8 : 21, „zijn met der menschenkinderen." Ligt hierin niet uitgesproken, dat God iets van Zichzelven in zijn schepsel wilde aanschouwen? Nu droeg al het overige schepsel wel een Goddelijk stempel, en stond in alle paden der schepping wel het spoor van Gods voetstap afgedrukt, maar wat Hij niet in zijn overige schepselen aanschouwen kon, was het beeld van Zichzelven. De verhouding waarvan hier sprake is, gold dan ook niet den mensch als zoodanig, maar het Goddelijke in den mensch. Het is God die zich verheerlijkt in het Goddelijke dat Hij den mensch inschiep. De wereld buiten den mensch blijft Gode vreemd. Ze mist de overeenstemming met zijn geestelijke natuur. Ze vertoont en openbaart tinten en glansen, vormen en lijnen, krachten en vaardigheden, werkingen en schoonheden, maar er spreekt geen hart in, geen bezield, geen bewust, geen op het hoogere gericht leven. En nu wil God door die wereld saam te vatten in den mensch, en in dien mensch zijn beeld te spiegelen, die Hem vreemde wereld naar zich toe trekken, die wereld die door het woord der schepping van Hem uitging, terugbrengen aan zijn Goddelijk hart. Eerst als het lied der aanbidding van 's menschen lippen voor Hem opklimt, wordt het woord der schepping in een met geest bezield woord voor God vertolkt, en keert in Hem terug. Zonder den mensch staat de wereld voor God van verre, in dien mensch komt ze Hem nabij. Eerst nu klopt en tintelt in die wereld iets van Gods eigen leven. Stom voor God zoolang de mensch ontbrak, spreekt nu heel de schepping Gode door den mensch toe. Zooals voor ons een stuk natuur dof en somber en dood blijft, zoolang het in duisternis ligt gehuld, maar leven gaat en ons toespreekt zoodra de zon er in opgaat, zoo ook was die schepping zonder den mensch voor God koud en onbezield, en eerst nu het licht van 's menschen geest die wereld beschijnt, en uit die wereld in God terugstraalt, nu eerst leeft die schepping Gode en ademt Hem dankzegging tegen. Onze Belijdenis

drukt dit uit door te zeggen, dat alle creatuur den mensch moet dienen, opdat hij zijn God zou dienen. En feitelijk werd Adam dan ook als hoogepriester in heel deze schepping gesteld, opdat hij heel die schepping in zich zou saamvatten, en dan die schepping als offerande met zich dragende, in aanbidding en in dankzegging zich voor zijn God zou neerbuigen.

Eerst zoo verstaat ge Adams geheel eigen positie in het Paradijs. Die schepping en dat Paradijs is er niet om hem. Alles is er om God, en ook zelf is hij er alleen om Gods wil. Zonder hem was die schepping niet af. Hij is er het sluitstuk van, niet opdat hij de schepping voor zich zou nemen, maar opdat hij ze Gode zou toebrengen. Er staat geen altaar in het Paradijs, maar heel dat Paradijs is één altaar, waarop Adam als priester Gods Hem de eere van zijn werk opdraagt. Adam heeft niet voor zich zelven te bestaan, noch voor Eva, noch voor eenig dier. Hij heeft alleen voor God bezig te zijn, aldoor God te dienen, rusteloos Gode de glorie van zijn schepping te wijden; en opdat hij dit zou kunnen doen, en daartoe geschikt en bekwaam zou zijn, daarom en daarom alleen is hij naar den beelde Gods geschapen. God is niet als iets behoevende, en eeuwiglijk was Hij ook zonder schepping, die schepping in zijn eeuwigen Raad dragende, Zichzelven genoegzaam. Maar naar en door zijn vrijmachtigen wil de wereld tot aanzijn roepende, moest Hij nu ook dien mensch scheppen, omdat eerst door dien mensch Hem de aanbidding en grootmaking zijns Naams, en alzoo de vrucht van heel zijn scheppingswerk kon toekomen. Daarop moest dus 's menschen natuur zijn ingericht, met de gave daarvoor moest hij bekwaamd en toegerust zijn. En dit nu was ondenkbaar en onmogelijk, indien de mensch zelf niet van Gods geslachte was, in verband met de Goddelijke natuur geschapen werd, en op kon treden als de drager van zijn beeld. Dat juist in die zoo hooge positie het gevaar van diepen val school, spreekt vanzelf, maar die hooge positie zelve was niet om den mensch zelven aan Adam geschonken, maar alleen en eeniglijk om den wille onzes Gods [1]).

---

[1]) Met het oog op 1 Cor. 6 : 13 vroeg een onzer *Kerkboden*, of er sprake kan zijn van spijze nemen „als de buik te niet gedaan is.” Alles hangt hier aan de vraag, of men gelooft aan Jezus' wederkomst op de wolken, aan de komst van het rijk der heerlijkheid, en aan de wederopstanding des vleesches. Zoo ja, dan zullen de gezaligden eeuwiglijk in verheerlijkte *lichamen*, dus ook ergens op een verheerlijkte wereld leven. Of nu die verheerlijkte lichamen al dan niet stofwisseling zullen ondergaan, en hiervan hangt natuurlijk weer de vraag der voeding af, is op zichzelf voor ons niet uit te maken. Dit hangt af van allerlei bedingen, die wij niet kennen. Daarom wezen wij er op, 1°. dat de beelden, die de Schrift ons van

XX.

Volkomene gaafheid.

Alleenlijk zie, dit heb ik gevonden, dat God den mensch recht gemaakt heeft, maar zij hebben vele vonden gezocht.
PRED. 7 : 29.

Is nu het Gereformeerde hoofdpunt, dat ook onze schepping naar den beelde Gods niet om den mensch, maar *om God* plaats greep, scherp in het oog gevat, dan valt hieruit vanzelf licht op de „oorspronkelijke gerechtigheid". Wie een spiegel heeft af te leveren, moet dien afleveren in onbewolkte zuiverheid, zoodat de eigenaar er zijn beeld, zooveel als de natuur van het met kwik gedekte glas slechts even toelaat, volkomen in ziet afgekaatst. Later moge, uit wat oorzaak ook, het glas bersten krijgen, of het kwikzilver aanslaan, maar dit mag niet zoo zijn bij de aflevering. Bij de leverantie moet de spiegel in orde zijn, en mag er, om een volksterm te gebruiken, niets aan mankeeren. Dit vooreerst. Maar ook ten andere moet de afgeleverde spiegel gaaf zijn. Een afgeholpen gebrek blijft een gebrek. En wie een spiegel ontving, die wel zuiver spiegelde, maar waarvan een gedeelte onklaar was geweest, maar zóó, dat uiterst kunstig over dat onklare gedeelte een dun, fijn gepolijst stuk glas ware heengedekt, zou, zoodra hij dit merkte, weigeren dien spiegel aan te nemen. Of nu de spiegelmaker zulk een spiegel op bestelling voor een ander, of wel voor zich zelven had gemaakt, brengt hierin uiteraard geen verandering. Ook aan een spiegel voor eigen gebruik zou hij, mits hij spiegelmaker met eere ware, den dubbelen eisch moeten stellen, 1°. dat hij er zijn beeld zóó zuiver in zien kon als de aard en natuur van het glas toeliet; en 2°. dat de spiegel deze werking deed, zonder bijgeknutsel, door zuivere formatie, zóó dat het, om een fabrieksterm te bezigen, bekijks kon velen.

---

die heerlijkheid geeft, telkens van een maal, een bruiloftsmaal spreken, spreken van een verzadiging met vet en merg; 2°. dat in het nieuw Jeruzalem aan beide zijden van de rivier een rijk plantsoen staat van „boomen des levens," die rusteloos alom een vrucht geven, die bestemd is om *gegeten* te worden. (Openb. 2 : 7) en wijzen we er nu nog ten 3°. op dat Jezus sprak van den beker dien hij nieuw met zijn jongeren *drinken* zou in het Koninkrijk zijns Vaders. Met het oog hierop komt het ons waarschijnlijk voor, dat de stofwisseling en dus ook de voeding zal doorgaan, doch dan natuurlijk zoo, dat uitsluitend zulke stoffen genuttigd worden, die volledig, en zonder eenige afscheiding, in het lichaam worden opgenomen. Daarmeê vervalt dan het bezwaar, aan 1 Cor. 6 : 13 ontleend. Ook toch wat daar van de spijze staat, zegt niets. Zeer stellig toch gaat alle spijze van thans te niet, om voor een spijze van hoogere orde plaats te maken. Denk aan het „brood der Machtigen" in Ps. 78 : 25.

Welnu, juist zoo staat het hier. In de schepping des menschen maakt God voor zich zelven een spiegel, waarin Hij zijn eigen beeld aanschouwen wil, zóó zuiver als de aard van het creatuurlijke dit mogelijk maakt. Hij is daarbij niet, gelijk de spiegelmaker, afhankelijk van glas en kwikzilver, dat reeds bestaat, maar vormt zelf dat glas en kwik, naardat Hij het voor deze zijn schepping van noode heeft. En daarom nu zou deze schepping Gode onwaardig en mislukt zijn geweest, indien niet, zoodra Adam gereed was, God in Adam, als in een spiegel zuiverlijk de weerkaatsing van zijn eigen beeld had gezien. Dat zuivere, dat volkomene der weerkaatsing nu, drukken de kerken uit door te spreken van Adams schepping in „oorspronkelijke gerechtigheid." Dat deze afspiegeling en weerkaatsing *later* onzuiver kon worden, en geworden is, raakt een geheel andere quaestie, en heeft niets uitstaande met de volmaaktheid van het werk van den Schepper als zoodanig. Wat moet vastgehouden is alleen, dat op het oogenblik toen de mensch uit Gods scheppingshand voortkwam, er in den mensch datgene was, waarom God hem schiep, d. w. z. dat God er zuiverlijk zijn beeld in aanschouwde. Creatuurlijk, dat spreekt vanzelf, maar dan toch met al die zuiverheid, die in het creatuurlijke bestaanbaar is. En nu ten andere. Het product van Gods schepping in den mensch, moest zuiverlijk werken, niet dank zij reparatie en bijgeknutsel, zoodat de mensch eigenlijk de weerkaatsing niet gaf, maar God door een hulpmiddel dat gebrek verhielp, gelijk Bellarminus het leert, maar zuiverlijk werken zonder eenig opplaksel of bijvoegsel. Had eenig schepsel beproefd zulk een resultaat te verkrijgen, en ware dit gebrekkig gebleven, dan laat het zich denken, dat God dit aangevuld en verbeterd had, maar het strijdt met de volkomenheid van den Schepper en met de gaafheid van het scheppingswerk, om zich God voor te stellen, als afleverend een eigenlijk ongaaf creatuur, dat Hij om het ongave onschadelijk te maken, voorziet van een omkleedsel of hulpveer. En uit dien hoofde is het, dat onze kerken niet slechts in Adam de „oorspronkelijke gerechtigheid" beleden, maar bovendien, tegenover Rome, staande hielden, dat deze „oorspronkelijke gerechtigheid" niet bij zijn natuur bijkwam, maar organisch met zijn natuur samenhing. Adam, om een ander beeld te gebruiken, was in zijn oorspronkelijken staat, niet een rozenstruik zonder rozenknop, waar een ruiker met rozenknoppen aan was vastgebonden, maar een struik met knoppen die aan den struik hoorden. Zoo blijft het er bij, dat ook van den pas geschapen mensch geldt, dat God zag *dat hij zeer goed was* (Gen. 1 : 81), en voorts de uitspraak: „*God heeft den mensch recht gemaakt,*" die ons in Pred. 7 : 29 geboekt staat.

God wilde alzoo een beeld van Zichzelven in zijn schepping aanschouwen, en deswege schiep Hij den mensch in „oorspronkelijke gerechtigheid" en

die „oorspronkelijke gerechtigheid" *in*, niet *bij* zijn natuur. Bij dit laatste rijst intusschen een vraag, die, al kunnen wij haar niet stelliglijk beantwoorden, toch onder de oogen moet worden gezien. Komen we op den rozenstruik met de knoppen terug. Voor ons zijn aan dien struik geen knoppen denkbaar, tenzij we ons voorstellen, dat eerst die struik opschoot, en dat uit de twijgen van dien struik de knoppen zijn uitgeloopen. Alleszins begrijpelijk is het daarom, dat men, aan de schepping toegekomen, het zich liefst zóó voorstelt, dat God in de aarde het zaad voor den rozenstruik inschiep, en dat uit dit zaad de struik opschoot, en aan dien struik de knop uitbotte. Tot zooverre is dit dan ook met het Scheppingsverhaal *niet* in strijd, want er staat in Gen. 1 : 11: „En God zeide, dat *de aarde uitschiete* grasscheutjes, kruid zaad zaaiende, vruchtbaar geboomte, dragende vrucht naar zijn aard, welks zaad daarin zij op de aarde." Anders wordt het daarentegen, indien men dit zóó gaat verklaren, alsof de eerste palmboom jaren noodig had gehad, om groot te worden, en alsof derhalve het plantenrijk eerst na vijftig en meer jaren in zijn volle kracht zou hebben gestaan. Dan toch komt men in rechtstreekschen strijd met het 13e vers: „Toen was het avond geweest, en het was morgen geweest, de derde dag." Immers, zonder nu in te gaan op de vraag, of hierbij aan dagen van 24 uur te denken zij, volgt toch uit de omschrijving van avond en morgen, dat slechts éene lichtwisseling bedoeld is, niet een lange reeks van *lichtwisselingen*. Klaarblijkelijk mag het uit dien hoofde niet zóó verstaan, als schiep God alleen de zaden, opdat die verder natuurlijk zouden opschieten, en hiertoe een tijdsverloop zouden gebruiken, ongeveer als nu, maar is de kennelijke bedoeling, dat God door zijn wonderbare scheppingsmacht, op eenmaal, uit de aarde de volwassen plant liet opkomen, den vruchtboom met de rijpe vrucht er aan. Intusschen blijft het ook zoo vaststaan, dat ze niet van buiten af in de aarde werden ingezet, maar dat ze uit de aarde opschoten, alleen met een versneld proces, zoodat die éene maal door Gods almacht in één oogenblik des tijds tot stand kwam, wat thans, dank zij zijn onderhoudende almacht, soms vijftig jaren en meer noodig heeft, om tot gelijk resultaat te komen. — Gaan we van de planten op de dieren over, dan vinden we iets soortgelijks, maar toch reeds met wijziging. In vs. 24 toch lezen we wel eenerzijds: „God zeide: „*De aarde brenge voort* levende zielen, naar haar aard, vee, kruipend, en wild gedierte der aarde, naar zijnen aard"; maar in vs. 25 heet het heel anders: „*En God maakte* het wild gedierte enz." Hier is het dus wel uit de aarde dat de stof voor de dierenwereld genomen wordt, maar van uitschieten of van versnelden groei is hier geen sprake. *God maakte de dieren*. Alle tusschenschakel valt hier weg. De vraag van *kip* en *ei* is hiermede in dien zin beslist, dat eerst de kip in volle gestalte geschapen werd, en dat die aldus geschapen vogel eerst het ei legde, waaruit de generatie volgen zou.

Aan den mensch toegekomen is het verschil nu nóg grooter. Hier wordt niet gezegd, evenals bij de dieren: „De aarde brenge menschen voort, en God maakte den mensch." Tot de aarde wordt hier *niets* gezegd. De aarde doet hier niets, en blijft geheel lijdelijk. Niet tot de aarde, maar tot de Personen in het Drieëenig Wezen gaat de stem uit: „Laat ons menschen maken," en daarop wordt uit het stof der aarde Adams lichaam geboetseerd, en in dat lichaam de ziel ingeschapen, tot de geest des levens hem ademen doet. Desniettemin kan men ook hier de vraag stellen, of hier aan een versneld groeiproces te denken is, dan wel aan een rechtstreeksche schepping in volheid der afmetingen. Men gevoelt, wat hiermee bedoeld is. Thans wordt ook de mensch opgebouwd uit een kleine innerlijke kiem. In die kiem zitten de gegevens voor heel zijn lichaam in; negen maanden heeft God gesteld om uit die kiem wonderbaar den eerst ongevormden klomp als een kunstig borduursel te ontwikkelen; dan wordt het kindeke geboren; en dat kindeke gebruikt omstreeks 3 × 7, of 21 jaren om op te groeien tot volwassen staat. Hoe ging nu Adams schepping toe? Was ook hier eerst een embryo, en liet God uit dit embryo, door versneld proces, in één oogenblik des tijds den vollen mensch opgroeien? Of wel stelde Hij den mensch op éénmaal in zijn volle afmeting in het Paradijs? Nu voegt het ons niet, hier meer te beslissen dan de Schrift ons openbaart, en een stellige uitspraak is er niet; maar toch zij opgemerkt, dat het Schriftverhaal *niet* de eerste, *wel* de tweede voorstelling begunstigt. Er staat toch 1°. dat God den mensch formeerde uit het stof der aarde; 2°. dat God daarna in zijn neusgaten blies den adem des levens; en 3°. dat de mensch alzoo eerst werd „tot een levend persoon" [1]). Bij ons nu gaat dit anders toe. Ook ons wordt wel eerst als het lichaam gereed is, de adem in de neusgaten geblazen, maar het kindeke leeft toch en beweegt zich reeds in moeders lichaam, nog eer het zelf ademen kan. Nu blijft het zeker de vraag, of men het recht heeft uit zulke kleine aanduidingen gevolgtrekkingen af te leiden; maar dit neemt niet weg, dat men stellig nader aan de Schrift blijft, zoo men bij Adams schepping *niet* aan een versneld telingsproces, maar aan een onmiddellijke, rechtstreeksche formeering in de afmetingen van den volwassen mensch denkt. Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat Adams lichaam daarna geen verandering zou kunnen ondergaan. Bij onszelven toch onderscheiden we drie perioden: 1°. ons leven in de moeder; 2°. ons leven van de geboorte tot dat we volwassen zijn; en 3°. ons leven na dat we volwassen zijn als man en grijsaard.

---

[1]) Er staat in onze vertaling: *tot een levende ziel;* maar dat hetgeen wij *persoon* noemen, in het Hebreeuwsch vaak door *ziel* wordt aangeduid, is te zien in 2 Kon. 12 : 4 en in Ps. 105 : 18. Als er toch van Jozef letterlijk staat: „Zijn *ziel* kwam in de ijzers," is dit terecht overgezet: „Zijn *persoon* kwam in de ijzers," omdat een ziel niet geketend kan worden.

En het scheppingsverhaal opgevat gelijk wij deden, zegt alleen, dat Adam op eenmaal aan het eind van de tweede periode stond, d. i. als volwassen man, maar zóó, dat de *derde* periode, met de veranderingen die aan haar eigen zijn, bij hem nog volgen moest.

Dit nu moest, wat het lichaam betreft, aldus nauwkeurig worden uiteengezet, omdat we op die manier eerst tot de quaestie kunnen komen, die ons thans bezig houdt, t. w. Adams *geestelijk bestaan,* toen hij pas geschapen was. Deze quaestie ligt natuurlijk veel moeilijker, omdat we zooveel minder van onze ziel af weten, dan van ons lichaam. Men spreekt van een *zielkunde,* maar wat weet de geleerdste man van het eigenlijke wezen der ziel meer af, dan de Schrift er ons van openbaart? Uitingen van het zielsleven kan men waarnemen, en ook het verband van ziel en lichaam van de zij des lichaams vaststellen, maar van hetgeen binnenin ons omgaat, weten we zoo bitter weinig. We hebben er geen voorstelling, geen begrip van, we hebben er geen taal en geen woorden voor, en al wat we over de ziel spreken, gaat eigenlijk in beeldspraak toe. Zijner onwetendheid op dit terrein blijve men zich dus helder bewust. Met tot de ziel te komen, raken we een mysterie, en we mogen reeds dankbaar zijn, indien het ons gelukt uit Gods Woord in dat raadselachtig mysterie een enkelen lichtstraal te doen vallen. Toch belet dit niet, dat ook hier dezelfde vragen rijzen, als zoo straks bij plant en dier en bij 's menschen lichaam opkwamen. Nu staat zóóveel vast, dat ook ons innerlijk en onzichtbaar wezen thans zeker proces van ontwikkeling doorloopt. We herinneren ons zelven zeer wel, hoe er een tijd was, dat we minder begrepen, minder doorzagen, minder wisten, zwakker beseften en min helder gevoelden. Achter den volwassene immers ligt een periode dat hij ook geestelijk is opgevoed en allengs gerijpt, en die rijping gaat nog steeds door. Zoo teruggaande in ons leven, stuiten we eindelijk op een tijdperk, waarvan we *geen* geheugenis hebben, en eigenlijk niet weten wie en hoe we toen waren. Om die leemte aan te vullen, slaan we dan andere kleine kinderen gade, en onderstellen dat wij eveneens geweest zijn, zooals we nu die kinderen zien. Bij die kinderkens zien we dan een langzame ontwikkeling van het willoos klompje mensch, dat op bakers schoot ligt, tot den kleinen guit die voor het eerst den stoel loslaat en wegdribbelt. Maar onder en bij dit alles nemen we altoos waar, dat de ontwikkeling *twee* bestanddeelen bezigt. Er worden aan dat kind *van buiten* dingen aangebracht; maar ook dat kind bezit allerlei *van binnen*, waardoor het die van buiten aangebrachte dingen in zich opneemt. *Opvoeding* en *voeding* hebben dan ook groote overeenkomst. Bij de voeding zijn er twee dingen: 1°. de spijs die van buiten komt; en 2°. de eet- en verteringsorganen die in het kind van binnen

inzitten. En zoo ook bij de opvoeding wordt het kind allerlei kennis aangedragen en ingeprent, maar dat dit bij het kind kan, en bij een jongen hond niet kan, is, omdat in het jonge kind geestelijke organen zitten, waardoor hij het in zich opneemt. Dit noemen we dan den aanleg, de vermogens, de inborst, en zooveel meer, en die vermogens en die aanleg en die inborst zijn nu in dat kindeke niet eerst na de wieg en niet in de wieg ingekomen, maar daarmee is het ter wereld gekomen. Dat alles school en sluimerde in dat kleine wichtje, en onder het opgroeien kwam het er uit te voorschijn. Ook hier is alzoo een proces in drie stadiën: 1°. de periode dat dit alles er wel inzit, maar nog schuilt; 2°. de periode dat het er uit komt en zich tot volwassen afmetingen ontwikkelt; en 3°. de periode daarna, waarin de volwassen persoon steeds meer rijpt en vrucht draagt.

Dit nu op Adam toepassende ontstaat dus de vraag: Is dit innerlijke in Adam geschapen in de gesteldheid van de eerste, tweede of derde periode? Was Adam, toen hij de oogen voor het levenslicht ontsloot, een groot kind? Wel groot van persoon, maar onnoozel en dom als een pasgeboren wicht? Of wel werd hij geschapen in de tweede periode van ontwikkeling, zóó dat hij hoogstens iets begreep, zeg op de manier van een kind van zeven jaar? Of wel is Adam geestelijk *in volwassen staat* geschapen? Hierop nu antwoorden we, naar analogie van hetgeen we straks bij plant en dier en bij het menschelijk lichaam vonden: Stellig in volwassen staat van geestelijke ontwikkeling. Iets wat voor ons vaststaat, ten eerste omdat een persoon, volwassen van natuur, maar onnoozel als een kind, reeds op ons den indruk maakt van iets dat dwaas en tegenstrijdig is en den lachlust opwekt. Een grijsaard die kindsch wordt is een onbeholpen figuur. Daarvan had God dus niet kunnen zeggen: dat hij zeer goed was. Ten tweede, omdat zulk een belachelijke figuur voor God niet zou geweest zijn de spiegel waarin Hij zijn beeld aanschouwde. En ten derde, overmits hetgeen aanstonds daarop van Adam vermeld staat, van verre niet aan een onnoozel kind doet denken, maar wel terdege aan een rijp ontwikkeld man. — Blijft nu de vraag, of we ons dit zóó te denken hebben, dat Adam in dien staat kwam door een versneld proces van ontwikkeling, of wel door onmiddellijke scheppingsdaad. En hierop nu antwoorden we: Door onmiddellijke scheppingsdaad, en niet door versneld proces. Immers zulk een proces van ontwikkeling heeft bij ons plaats door opvoeding, d. i. doordat iets van buiten ons te hulpe komt. Nooit uit ons zelf. Een kind aan zich zelf overgelaten, is, al groeit het op, op zijn twintigste jaar nog gansch dom en onnoozel. De proeven hebben het bewezen. Van een versneld proces kan hier alzoo, waar een der factoren voor het proces geheel ontbrak, geen sprake zijn. En zoo ligt het resultaat vast,

dat de volwassen staat van geestelijk bestaan, waarin Adam geschapen werd, vrucht was van onmiddellijke rechtstreeksche schepping.

En nu eindelijk tot het moeilijkste, tot zijn godsdienstigen en zedelijken staat komende, spreekt het vanzelf, dat de slotsom ook hier geen andere *kan* zijn. Niet alleen zijn verstandelijke, maar ook zijn zedelijke en godsdienstige staat, moest die van een volwassen persoon zijn, en moest in hem resultaat zijn, niet van ontwikkeling, noch van een versneld proces, maar van onmiddellijke en rechtstreeksche schepping. Gelijk God, die thans de roos uit den knop en den knop uit de twijg en de twijg uit de kiem doet voorkomen, de eerste maal den rozenstruik *met* rozen eraan schiep, zoo ook schiep diezelfde God, die thans eerst het zaad, en uit het zaad het kind, en uit het kind den man doet voortkomen, Adam *als man*, in de manlijke *rijpheid* naar lichaam en ziel. Voor wat zijn verstandelijk leven aangaat, zegt dit nu dat hij geschapen is in oorspronkelijke *wijsheid*, voor wat zijn *zedelijk* leven aangaat, dat hij geschapen is in oorspronkelijke *heiligheid,* en voor wat zijn *godsdienstig* leven betreft, dat hij geschapen is in oorspronkelijke *gerechtigheid.* Sluit dit nu uit, dat hij daarom zijn wijzen geest nog op allerlei manier verrijken kon en vrucht dragen? Maar vraag u dan af, of de volwassen geleerde zich dan thans niet meer verrijkt en intellectueele vruchten voortbrengt tot aan zijn dood toe. En juist zoo, sluit het dan ook in het minst niet uit, dat hij ook *zedelijk* zich nog op allerlei manier te verrijken en vruchten te dragen had; en evenzoo op godsdienstig terrein nog op allerlei manier zich ontwikkelen en ontplooien zou en vrucht dragen. Daartoe strekte dan ook het proefgebod van het Werkverbond. De staat van oorspronkelijke wijsheid, heiligheid en gerechtigheid is nog in het minst niet de staat van *volstrekte voleinding.* Die zou eerst daarna komen, en dat zou den overgang vormen in de eeuwige zaligheid.

Wat de Christelijke kerk met den *staat der rechtheid* bedoelt, zal nu ook duidelijk zijn. Ze spreekt er mede uit, dat de eerste mensch geschapen is *volwassen*, zoo wat zijn lichaam als zijn ziel aangaat, en in die ziel volwassen zoo wat zijn verstandelijken, als zijn zedelijken en godsdienstigen aanleg betreft: *wijs, heilig* en *rechtvaardig* voor God. Ontkend wordt hiermede dat in Adams geest eenige dwaasheid of leugen was, die aan de *wijsheid* afbreuk deed. Er was geen duisternis in hem. Geen nevel lag over zijn verstand. Klaar en helder doorzag hij de schepping om zich heen. Er was niets tusschen hem en de waarheid der dingen. Daarom was hij *wijs.* — Evenzoo was er op zedelijk gebied in hem gebrek noch zwakte, maar volkomen conformiteit in zijn neigingen en uitingen aan de wet des levens die in zijn hart geschreven stond. Daarom was hij *heilig.* — En

eindelijk, er was in hem geen zin of wil om anders dan Gods beeld te zijn, er was geen tweeheid tegenover God in zijn hart, maar hij gevoelde zich tegenover God als God ganschelijk een schepsel voor zijn eere geschapen. Dat was zijn *rechte stand* voor God, zijn *oorspronkelijke gerechtigheid.*

Zoo stond hij in het Paradijs, onder God, voor Gods aangezicht, alleen voor God bestaande, en zoo droeg hij de heerschappij over heel de schepping. Godes is de heerschappij, en daarom kon in zijn beeld ook deze trek der heerschappij niet ontbreken; maar ook de heerschappij was in Adam niet anders dan afgebeeld, afgeschaduwd, en om Gode zijn beeld in den mensch te doen aanschouwen. Het was niet Adam die de wereld voor zich nam, en er Gode tiende van gaf, om de negen andere tienden voor zichzelf te behouden; maar de beelddrager Gods, die heel die wereld in zich opnam, om ze Gode toe te brengen. Koning doordien hij priester was. Een gezalfde, een dienstknecht des Heeren. Aldus was in het Paradijs de geestelijke *volkomenheid*, nog niet de *voleinding*, in haar drie sferen van het verstandelijke, het zedelijke en het godsdienstige leven. Uit die *volkomenheid* zou het, zonder zonde, door rijping, ontplooiing en vruchtdraging tot de *voleinding* zijn voortgeschreden. De gestalte van het beeld in zijn *wezen,* de trekken van het beeld in zijn *vermogens,* de glans van het beeld in zijn *deugden,* tot de breuke kwam, en wel de grondgestalte bleef, maar de glans verbleekte, en de trekken ombogen in onzuiverheid.

XXI.

Oorspronkelijke gerechtigheid.

> En wij allen, met ongedekten aangezichte de heerlijkheid des Heeren als in eenen spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest.
>
> 2 Cor. 3 : 18.

Niettegenstaande van den eersten mensch beleden wordt, dat hij *drie* dingen was, t. w. *wijs, heilig* en *rechtvaardig* (wijs wat zijn *verstandelijk* leven aangaat, heilig *voor de Wet* en rechtvaardig *voor God*), pleegt men toch schier nooit anders dan van de „oorspronkelijke *gerechtigheid*” te spreken. Hier nu is niets tegen, mits men zich rekenschap geve van het recht, waarmeê men alzoo te werk gaat. Dit recht ligt dan voorts hierin, dat bij al wat „beeld” heet of beeldsgelijke zal zijn, steeds de vraag op

den voorgrond treedt naar de verhouding waarin het *beeld* tot het *origineel* staat. Dat origineel is hier *God*, het beeld *de mensch*. Het feit dat de mensch naar den beelde Gods geschapen is, maakt derhalve dat alles hier afhangt van de zuivere of onzuivere betrekking, waarin de mensch, als product der schepping, tot zijn God stond. Voor het *zuivere* van die betrekking bezigt de Heilige Schrift het woord: *rechtvaardig* of rechtvaardig voor God, en voor die betrekking zelve, als ze zuiver is, den naam van: *gerechtigheid*. We behoeven slechts aan geheel het leerstuk der *rechtvaardigmaking* te herinneren, om dit terstond te doen gevoelen. De zondaar weet zich *gerechtvaardigd* op het oogenblik zelf dat zijn geloof doorbreekt; maar dit gerechtvaardigd zijn is nog heel iets anders dan zijn *heiligmaking;* die volgt eerst daarna, en wordt eerst in den dood voleind. *Gerechtigheid kan* derhalve op Gereformeerd standpunt niet anders beteekenen, dan *in rechten stand voor God staande*. Alleen dan als de mensch met den spiegel van zijn wezen recht en vlak voor God staat, spiegelt zich in hem het beeld van zijn God zuiverlijk af. Ware nu Adam neutraal geschapen, en ware het aan hemzelven overgelaten geweest, om op die plek en plaats te gaan staan, waar het beeld van God zich zuiver in hem *kon* afspiegelen, zoo liet het zich denken, dat hij verkeerd ware gaan staan. Maar dit was het geval niet. Aan Adam werd niet opgelegd noch overgelaten, om zijn stand tegenover God te *nemen,* maar hij werd door God zelven in zijn stand *geplaatst*. Voor hem zou dan de vraag rijzen, of hij in dien stand, waarin hij, lijdelijk, geplaatst was, nu ook door eigen wilskeuze, *blijven* wilde; en dat deed hij niet. Maar dit doet niets te kort aan het feit, dat de eerste mensch niet ergens buiten God geplaatst werd, om naar zijn God te gaan zoeken, maar dat hij begon met zich in de rechte positie tegenover zijn God te bevinden. Dat hij begon met aldus recht te staan, was niet vrucht van zijn keus of daad, maar vrucht van de scheppingsdaad Gods. God schiep hem in dien rechten stand; en daarom stond hij aldus, toen hij voor het eerst zich zelf bewust werd, in dien „staat der rechtheid". Dit drukt het leerstuk uit door met zekeren nadruk van *„oorsponkelijke* gerechtigheid" te spreken. „Oorspronkelijk" bedoelt hier namelijk, dat deze „gerechtigheid" niet verworven nog later toebedeeld werd, maar vrucht van de schepping zelve was. Toen Adam zijn oog voor het licht ontsloot, bevond hij zich aldus recht staande voor zijn God. Natuurlijk is de spiegel, waarvan we hierbij spraken, slechts een vergelijking, maar een vergelijking die de zaak toch duidelijk opheldert, en die we te griffer aandorsten, omdat in 2 Cor. 3:18 in soortgelijk verband dezelfde vergelijking voorkomt: „Wij allen, met ongedekten aangezichte de heerlijkheid des Heeren *als in eenen spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd.*"

Dat nu bij deze „oorspronkelijke *gerechtigheid*" niet nog afzonderlijk van onze oorspronkelijke *heiligheid* en *wijsheid* pleegt gesproken te worden, kan, bij eenig nadenken, niet bevreemden. Immers de minste onzuiverheid op zedelijk gebied zou den eersten mensch uit zijn rechten stand voor God ontzet, en zijn „oorspronkelijke gerechtigheid" vernietigd hebben. Bij de „*toegerekende* gerechtigheid," die de goddelooze in den Middelaar bezit, staat deze zaak anders. Dan is de goddelooze nog niet heilig, en toch wordt hij voor rechtvaardig gerekend, overmits hij dan niet in zich zelven wordt genomen, maar gelijk hij in Christus Jezus is door de wedergeboorte en het geloof. Maar de mensch in zijn schepping is niet in Christus, maar staat voor eigen rekening; en juist deswege zou het minste gebrek aan heiligheid oorzaak zijn geweest, dat hij ook niet als een *gerechtige* voor God stond. Het zedelijke leven (dat der heiligheid) en het godsdienstige leven (dat der gerechtigheid) zijn in de schepping onafscheidelijk van elkander. Het éene valt met het andere en staat met het andere. De oorspronkelijke *gerechtigheid* sluit alzoo de oorspronkelijke *heiligheid* in. — En niet anders staat het met de „oorspronkelijke *wijsheid*." Als de Christus ons van God gegeven wordt tot „rechtvaardigheid, heiligmaking en volkomen verlossing," wordt hij ons allereerst gegeven „*tot wijsheid*." Daarin ligt het uitgangspunt. Het zaligmakend geloof kan daarom niet in een mystiek gevoel rusten, maar moet beginnen met de „wijsheid van het Kruis" tegenover de „dwaasheid der wereld" te verkiezen. Van een enkel op sentiment drijvende waarheid weet wel het Buddhisme in Voor-Indië, maar weet de Heilige Schrift niets. Het leven met en voor God schuilt niet in nevelen, maar blinkt in klaarheid, en moet een bewust leven zijn. Wij *voelen* of *gissen* niet, maar wij *weten*, dat we uit den dood overgegaan zijn in het leven. Ook het zedelijk leven is niet een onbewust wilsleven, maar de wil volgt en gehoorzaamt ons bewustzijn. Vandaar dan ook dat de val in zonde ijlings het verstand *verduistert*, dat de zondaar een *dwaas* heet, en dat de wedergeborene ontvangt „verlichte oogen des verstands." De „oorspronkelijke wijsheid" is door Satan dan ook het eerst aangetast. Satan heeft Eva niet gebiologeerd, maar *overreed met redenen*. Zoo eerst raakte ze van de wet Gods af, en daardoor uit haar rechten stand voor God. Gerechtigheid, heiligheid en wijsheid, zijn dus drie parelen van éénzelfde snoer, en het is naar de meeste der drie, dat 's menschen staat genoemd is, de staat van „oorspronkelijke *gerechtigheid*" besluitende dit de beide andere vanzelf in zich.

De bedenking, die vaak tegen deze „oorspronkelijke *gerechtigheid*" geopperd is, raakt intusschen meer de „heiligheid" dan de „gerechtigheid". Dat Adam nog geen onrecht had gepleegd, geeft men nog toe, kan men

zich nog denken; maar wat men niet vat noch verstaat, is hoe van Adam kan gezegd worden, dat hij „heilig" was. Misverstand is hiervan de oorzaak. Heilig, zoo zegt men toch, zal de mensch eerst na zijn dood in den hemel zijn. Heilig is men dan eerst, als men boven alle zonde verheven is. Op den heilige kan de prikkel der zonde niet meer werken. Eerst wie de verleiding gekend, de verzoeking doorworsteld heeft, en haar overwon en te boven gekomen is, en weer vrij tegenover haar staat, kan op den naam van heilig aanspraak maken. Heilig is God en heilig zijn de goede engelen en heilig zijn de gezaligden om den troon. Maar hoe wilt ge van heilig bij Adam spreken, die nog geen strijd gekend had, en in de eerste verzoeking bezweek? Welnu, hierop is ons antwoord niet twijfelachtig. Heilig in dien zin opgevat was de eerste mensch *niet* en *kon* hij niet zijn. Van heiligheid naar die opvatting is bij Adam geen sprake. Daarover kan geen geschil rijzen. Daar behoeft geen woord aan te worden gespild. Maar volgt hier nu uit, dat Adams oorspronkelijke toestand *onheilig* was? En toch voor die keuze staat ge. Bij elk redelijk wezen (en dat is ook de mensch) moet of het heilig of het onheilig uitgesproken. Een derde, dat tusschen heilig of onheilig in zou staan, is er niet. Ge kunt niet half heilig, voor een derde heilig zijn. Wie niet heilig is, is nog onheilig. Wie niet onheilig is, is heilig. Een goddelooze, door wedergeboorte en geloof in Christus ingelijfd, is *heilig;* niet half, maar heel; en de apostel betuigt het ons: „Die uit God geboren is, *kan* niet zondigen, want het zaad Gods blijft in hem." Daarentegen buiten Christus, en in zichzelven gerekend, is deze zelfde persoon nog *ganschelijk* onheilig, een ellendig mensch, roepende, wie hem verlossen zal uit het lichaam der zonde en des doods. Zeker, men kan ook hierbij van *graden* spreken, zoo zelfs dat onze Catechismus van „de allerheiligsten in dit leven" gewaagt; maar dit is een geheel andere kring van denkbeelden. De éene man kan manlijker dan de andere zijn, de éene vrouw schooner het vrouwelijke in haar karakter vertoonen dan de andere, maar dit belet niet, dat het verschil tusschen wat een man en wat een vrouw is, vaststaat. En zoo ook kan men onder de „heiligen", d. i. onder de „geloovigen" spreken van min heilige, heiliger, en allerheiligste persoonlijkheden, maar dit raakt het *beginsel* niet, en doelt alleen op de minder of meerdere virtuositeit, waarmee het beginsel in hen doorwerkt.

Dat men nu zekere moeite heeft, om, bij die tegenstelling, zich Adam als „heilig" te denken, ligt daaraan, dat wij nooit anders dan *uit* de zonde *tot* de heiligheid kunnen komen, terwijl de heiligheid in Adam nog geheel buiten de tegenstelling met de zonde bestond. Dit onderscheid gevoelt men het best, als men het overbrengt op een heel ander terrein. Neem zoo b.v. de tegenstelling tusschen droog en vochtig. Is iemand eenmaal in het water gevallen en kopje onder gegaan, dan is hij, ook nadat ge hem weer

aan den kant hebt opgehaald, nog door en door nat; en dan natuurlijk kunt ge niet zeggen, dat hij *droog* is, zoolang niet de laatste vochtige plek bij hem is opgedroogd. Droog zijn is bij wie eenmaal in het water lag, het resultaat van een verwijderen van alle vochtigheid, en niet bereikt eer dit drogingsproces geheel afliep. Daarentegen bij wien niet in het water viel, is ditzelfde droog zijn niet het resultaat van zulk een voortgaande handeling, maar de oorspronkelijke, natuurlijke toestand, die eerst gebroken wordt, als er vocht bij komt. En zoo nu ook is het hier. Adam, en met hem wij allen, zijn nu eenmaal in den stroom der zonden verzonken, en ook waar onze Goël ons weer uit dien stroom van ongerechtigheid optrekt, en op den rotsgrond in Christus veilig stelt, druipt toch de zonde nog naar alle zijden van ons af. Dit nu maakt dat wij ons geen „droog zijn", d. i. hier „heilig zijn", denken kunnen anders dan als resultaat van een worsteling waardoor we allengs van de zonde en al wat zondig is afkomen; en, zoolang er ook nog maar één druppel uit den stroom van ongerechtigheid op ons gespet blijft, is de heiligheid *niet* bereikt. Zoo nu genomen ligt de heiligheid pas aan het einde van den langen weg, en is in dit leven ondenkbaar. Met welk recht intusschen zoudt ge dit nu op Adam vóór den val toepassen? Op Adam bij wien nog geen sprake kon zijn van een afschudden van zonde, die nog niet aan hem was. Op den pas geschapen mensch, in wiens persoon nog niets was dan wat God in hem schiep? Daarom moet ge bij Adam vóór den val het begrip van heilig *positief* nemen, niet als een te boven komen van en zich ontworstelen aan de zonde, maar als een nog *buiten alle gemeenschap met de zonde staan.* De engelen, die niet vielen, zijn niet eerst van lieverleê heilig geworden, maar heilig geschapen en heilig gebleven, zonder dat ze ooit in zonde uitgleden. Ware nu Adam niet gevallen, dan zou hij evenzoo heilig gebleven zijn, gelijk hij heilig geschapen was, zonder ooit de klem van zondebanden te hebben gevoeld. Sterker nog. Ook de gevallen engelen waren immers heilig geschapen, en zijn uit die heiligheid uitgevallen. Welnu juist zooals de gevallen engelen, stond ook Adam oorspronkelijk in heiligheid, en viel uit die heiligheid door zijn toegeven aan Satan uit.

Intusschen gaat feil, wie acht dat het „beeld Gods" uitsluitend in deze ingeschapen „wijsheid, heiligheid en gerechtigheid" bestaat, en uit dien hoofde dan ook waant, dat door den val het beeld Gods ganschelijk uit den mensch verdween. Dit zou zoo zijn, indien 's menschen wezen buiten dit beeld stond. De mensch zou dan eerst, afgescheiden van dit beeld, in zijn wezen bestaan hebben, en eerst daarna zouden in dezen bestaanden mensch de trekken van het beeld Gods zijn ingegrift. De ingegraveerde trekken van wijsheid, heiligheid en gerechtigheid, zouden dan op zichzelf

het beeld Gods hebben uitgemaakt, en de mensch, zondaar geworden zijnde, met deze drie trekken ook het beeld zelf verloren hebben. Er zou dan geweest zijn eerst een mensch *zonder dit beeld;* toen de mensch *met dit beeld in hem gegraveerd;* en daarna de mensch uit wien dit graveersel van het beeld weer *uitgesleten* en *verdwenen* was. Geheel deze voorstelling is intusschen te verwerpen, en zelfs Rome heeft ze zóó niet aangedurfd. Veeleer neigt men van Roomsche zijde tot den uitweg, om tusschen het *beeld* en de *gelijkenisse* Gods zeker onderscheid te maken. Het *beeld* zou dan doelen op 's menschen wezen en natuur, de *gelijkenisse* op de bovennatuurlijke gerechtigheid, die bij de natuur des menschen als teugel bijkwam. Nu houden we ons bij deze geheel willekeurige onderscheiding niet op. Wie ze stelt moet ze bewijzen, en dusver bleef men in gebreke dit te doen. Aandachtige en zorgvuldige raadpleging van wat in de Heilige Schrift omtrent het „beeld" afzonderlijk, zoo bij den Christus, als bij den mensch, of ook over „beeld en gelijkenis" saam, en eindelijk in het parallelisme der profeten over „gelijkmaken en vergelijken" te vinden is, staaft veeleer de slotsom, waartoe onze vaderen van meet af kwamen, dat onder beeld en gelijkenis hier éénzelfde zaak, op tweeërlei wijze uitgedrukt, te verstaan zij. Maar in zooverre ligt aan deze voorstelling van Roomsche zijde toch waarheid ten grondslag, dat metterdaad het beeld Gods niet alleen in de *hoedanigheid* van 's menschen natuur, maar wel terdege ook in zijn *wezen* is te zoeken. Het stond niet zóó, dat een mensch, die er was, eerst daarna tot beeld Gods gemodelleerd is, maar heel de mensch is er in zijn schepping op aangelegd om het beeld Gods te vertoonen. Er is niets in noch aan hem, dat niet deswege geschapen is, opdat hij te beter, te zuiverder, en te luisterrijker het beeld Gods vertoonen zou. Gelijk de geheele photografietoestel er op verzonnen en aangelegd en gemaakt is, om zuiver het beeld op te vangen en vast te houden, en dit toestel te uitnemender is, naarmate er alles uit wegvalt, dat daarvoor *niet* dient, zoo ook is heel het menschelijk wezen, als we zoo zeggen mogen, een toestel dat er op uitgedacht en aangelegd is, om het beeld van God te kunnen vertoonen. Wilt ge dit nu 's menschen *wezen* in onderscheiding van de hem inklevende *hoedanigheden* noemen, zoo moet metterdaad erkend, dat de mensch in tweeërlei opzicht naar den beelde Gods geschapen is: 1°. in zijn wezen om het beeld Gods te *kunnen* afspiegelen, en 2°. in de hoedanigheden zijner natuur om het ook feitelijk te doen.

Terecht pasten de fijnere dogmatici dit van oudsher ook op 's menschen *lichaam* toe. Niet alsof het lichaam zelf, als zoodanig, beeld kon zijn van een lichaam, dat Gode, die een geest is, ganschelijk vreemd is. Dit ook maar te denken, ware ongerijmd. Maar wel moet aan die toepassing van

het beeld Gods ook op ons lichaam, worden vastgehouden, krachtens de overeenstemming die tusschen ziel en lichaam bestaat. Ons lichaam hoort bij onze ziel. Het is niet een envelop, waar de ziel in is geschoven, maar een kunstig instrument, dat door God bereid is, om de ziel te dienen, en dat voor elke ziel afzonderlijk. Ziel en lichaam zijn organisch één, en ook al worden ze in den dood uiteengerukt, toch worden ze straks in de wederopstanding der dooden hereenigd. Ook het lichaam heeft blijvende, heeft duurzame, heeft eeuwige beteekenis. Eens zal ook het lichaam onsterfelijkheid beërven. Dit nu zoo zijnde, is het ondenkbaar dat de ziel des menschen op het beeld Gods zou zijn aangelegd, en dat ons lichaam hiermede niets uitstaande zou hebben. Toch kunnen deze gelijkenissen vanzelf niet in de *leden* zelve van ons lichaam gezocht worden, maar moeten gezocht worden in de *werkingen* van die leden en zintuigen. Met ons lichaam zien we, hooren we, spreken we, wandelen we, dalen we neder, klimmen we op, en zooveel meer. En alle deze werkingen nu, en zooveel meerdere, worden in de Heilige Schrift aan onzen God niet alleen toegeschreven, maar toegeschreven met bijnoeming van diezelfde zintuigen en leden des lichaams, die wij daarvoor bezigen. Ook God hoort met zijn oor, ziet met zijn oog, wandelt met zijn voet, slaat met zijn hand, redt door zijn arm, wijst met zijn vinger, gevoelt met zijn hart, rommelt met zijn ingewand, toornt met zijn aangezicht, en zooveel meer. Van alle deze levensuitingen en krachtsbewegingen in God is nu in den mensch een afdruksel gelegd, en dit afdruksel uit zich door de leden en zintuigen des lichaams; en het is uit dien hoofde, dat het niet aangaat te zeggen, dat ons lichaam als zoodanig niets met het beeld van God uitstaande zou hebben.

Maar toch, ons lichaam is slechts de forme van ons wezen, waardoor we ons in het zichtbare openbaren, en waardoor we met de buitenwereld gemeenschap hebben, ons eigenlijk menschelijk wezen ligt dieper in ons en bestaat geestelijk. In het wezen der ziel straalt daarom het Beeld Gods veel kennelijker uit; want al is het, dat ook in de hooger bewerktuigde dieren gewaarwordingen en uitgaande werkingen te ontdekken zijn, die alleszins onze bewondering wekken, toch valt ook bij het hoogst bewerktuigde dier zelfs de flauwste gedachte aan het beeld Gods zoo volkomen weg, dat het wel schijnt alsof deze dieren er opzettelijk voor geschapen zijn, om ons het hemelsbreede onderscheid te toonen tusschen enkele dier trekken, gelijk ook deze dieren ze bezitten, en tusschen het complex van deze hoogere verschijnselen gelijk dit alleen in den mensch openbaar wordt. Dat bewustzijn en zelfbewustzijn, dat gemeenschap hebben met de wereld van het schoone, goede en ware, dat ontgloeien in geestdrift en bezieling voor hoogere idealen, dat alzijdige waarnemen en ontdekken, dat indenken en doordenken der dingen, dat grijpen van het verleden in het heden en dat profeteeren uit het heden van de toekomst, dat warm en teeder ge-

voelen, dat lijden met anderer lijden, dat liefhebben en zich toewijden, dat krachtig willen en doorzetten, dat richten van alle middel, in omvangrijkheid zonder eind, op één gekozen doelwit, en zooveel meer, het leert u alles vermogens en krachten, een inborst en aanleg in den mensch als mensch kennen, die het perk van het lagere creatuurlijke leven geheel te buiten gaan, en alleen te verklaren zijn uit de afspiegeling in ons menschelijk wezen van de dingen Gods. In dien zin zijn we dan ook metterdaad van Gods geslachte, bewegen we ons, leven we, en zijn we in Hem, en staat ook te midden der gruwzaamste zelfverlaging, de grondslag van ons menschelijk wezen nog altoos zoo hoog, dat de zelfvergoding van den naar Gods beeld geschapen mensch, in wie van dien God afviel, bijna onvermijdelijk is.

Aldus beheerscht het beeld Gods geheel de schepping, geheel de verschijning, geheel het bestaan van den mensch als mensch, en alleen doordien hij als mensch alzóó bestaat, kon hij oorspronkelijk in zijn hoedanigheden en in zijn uitingen dat Beeld niet alleen opvangen, maar ook terugkaatsen. Zoo zag dan God zijn eigen beeld in den mensch, dien Hij geschapen had, en Hij zag dat het zeer goed was. Juist echter omdat de mensch het beeld van God droeg, behoorde het tot zijn aard, naar ziel en lichaam onverderfelijk te zijn. Planten komen en gaan, zoodat, al blijft de soort, toch de exemplaren verdwijnen. En evenzoo zijn de dieren slechts voorbijgaande dragers van de soort, waartoe ze gerekend worden. Maar zoo kan de mensch *niet* zijn; omdat God duurzaam is, moet ook de drager van zijn beeld duurzaamheid bezitten, en niet alleen in de soort, maar ook in de personen voortbestaan. Onze onsterfelijkheid is niet om ons, maar om God. Een mensch *kan* niet ophouden te bestaan. Zijn bestaan houdt aan, ook al gaat het door den dood henen. Hij is niet een golf die in den zeespiegel opkomt, even het licht weerkaatst, en weer onder duikt, maar een eigen iets, ook als persoon en afzonderlijk mensch; en ook dit dat wel plant en dier ondergaan, maar de mensch onvernietigbaar is, hangt met zijn geschapen zijn naar Gods beeld saâm. De beelddrager van Hem, die alleen onsterfelijkheid in Zichzelven bezit, moet krachtens het beeld dat hij vertoont, de onvernietigbaarheid en eeuwige duurzaamheid van den alleen onsterfelijken God in zich dragen. Dat deze onvernietigbaarheid het *kunnen sterven* niet uitsluit, behoeft wel nauwelijks herinnering.

XXII.

De Consciëntie en het Werkverbond.

En de Heere God gebood den mensch, zeggende: Van allen boom dezes hofs zult gij vrijelijk eten. Maar van den boom der kennisse des goeds en des kwaads, daarvan zult gij niet eten; want ten dage, als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven. GEN. 2 . 16, 17.

De dusver verkregen slotsom was, dat God den mensch zóó schiep, dat Hij zijn beeld in hem zag afgespiegeld, ten einde hem als instrument te zijner eere te kunnen gebruiken, en dat Hij hem voor dit doel schiep: *wijs*, *heilig* en *rechtvaardig*, d. i. niet slechts zonder eenig gebrek, maar ook in stelligen zin op die normale sterkte van het volwassen menschelijk leven, van waar de rijkere ontplooiing van dat leven eerst een aanvang neemt. Hiermede is echter over den geestelijken toestand van den mensch in het Paradijs nog op verre na niet genoeg gezegd. We behoeven den „boom der kennisse des goeds en des kwaads" slechts te noemen, om aanstonds een nieuw, en waarlijk niet beperkt, veld van onderzoek te ontsluiten. Om u op dat nieuwe veld thuis te gevoelen, behoort ge echter vooraf het u wel in te prenten, dat hetgeen wij „consciëntie" noemen in den pas geschapen mensch *niet* bestond. Iets dat bij het eerste hooren vreemd moge klinken, maar toch spoedig en duidelijk is in te zien, mits men onder de consciëntie niet versta, wat de ongeloovige wereld er van gemaakt heeft, maar ze opvatte, gelijk onze vaderen dit steeds deden. Naar de lieden der wereld u diets willen maken, zou de consciëntie een soort Urim en Thumim, een Goddelijk orakel in u zijn. Dat orakel hadt ge maar te ondervragen, om te weten wat God van u eischte. En ook waar gij tegen Gods wil ingingt, berispte dat orakel u van binnen. Wie maar deed wat zijn consciëntie gelastte, en liet wat de consciëntie verbood, was uit dien hoofde een man naar Gods hart. En het was, met dien consciëntie-godsdienst gewapend, dat men zich dan veroorloofde de Schrift, de Wet Gods, en het Evangelie opzij te schuiven. Dat alles kon men missen, als men op zijn consciëntie maar afging en aan zijn consciëntie zich hield. Met dat kompas ging men altoos veilig. Klippen die dit kompas niet verried waren er niet. Het is dan ook opmerkelijk, hoe dit pochen op de *consciëntie* juist opkwam, toen het Rationalisme druk in de weer was, om het *Geloof* onder den voet te halen, en hoe men zelfs nu nog het drukst met de consciëntie bezig is in kringen, waar men feitelijk het geloof aan God kwijt is. Het zou hier niet ter plaatse zijn, om deze consciëntie-ver-

eering, en in haar de zelfvergoding van den man, wiens die consciëntie is, op de kaak te stellen. We volstaan met er aan te herinneren, dat de Heilige Schrift van zulk een *Urim* en *Thumim* in ons gemoed niets af weet, en dat onze Gereformeerde vaderen over de consciëntie een ganschelijk afwijkend oordeel gaven. Zij toch ontkenden dat de consciëntie een apart iets in den mensch was, zoodat men zou kunnen zeggen, dat de mensch gevoel heeft, en een wil heeft, en verstand heeft, en neigingen heeft, en zooveel meer, en dan ook nog een consciëntie. Die consciëntie is geen *vermogen;* ze is geen inklevende hebbelijkheid; maar ze is een zich telkens in ons herhalende daad, een uiting of daad van ons *bewustzijn*. Uw bewustzijn namelijk is genoodzaakt zich ook *met uzelven* bezig te houden, uw zedelijken toestand, uw zedelijke gedraging, uw zedelijk karakter, uw gedachten, uw woorden, uw daden, uw verzuimen en nalatingen, in te denken, en dat wel in te denken met zekere keur. Daartoe is noodig zeker zedelijk besef of kennisse van goed en kwaad naar de Wet Gods. Daartoe is u noodig, dat ge u zelven kent en uw persoon en uw daden voor u zelven objebtiveert. En daartoe is ten derde noodig een hoogere aandrift, die u dwingt naar dien maatstaf van uw zedelijk besef telkens en telkens weer u zelven te veroordeelen of vrij te spreken. Op zedelijk gebied dus juist hetzelfde wat plaats moet grijpen op verstandelijk gebied, op schoonheidsgebied en zooveel meer. Ook op het gebied van de waarheid ontdekt ge dat er vaste denkwetten gelden. Ook voor u zelven hebt ge dus te onderzoeken, of ge die wetten bij uw denken geëerbiedigd hebt. Zoo niet, dan moet ge anders en beter denken; zoo wel, dan staat ge vast in uw overtuiging.

Aan die gezonde leer in zake „de consciëntie" houden ook wij vast, maar juist uit dien hoofde is dan ook in Adam, terstond na zijn schepping, datgene wat wij „consciëntie" noemen, ondenkbaar. Wel toch was er in Adam bewustzijn, zelfbewustzijn, zedelijk zelfbewustzijn, maar zoolang de eerste ervaring van schuld ontbrak, kon hij tegenover zichzelf niet als rechter optreden en vonnis slaan. Ware de zonde uitgebleven, er zou geen overheid gekomen zijn, en nooit een vierschaar zijn gespannen. En juist zooals er geen rechter van buiten zou geweest zijn, evenzoo ook de *rechter van binnen* ontbroken hebben. Of wil men, de persoon die, desvereischt als rechter moest optreden, was er wel, maar zoolang er niemand voorkwam, kon het niet komen tot de rechterlijke functie. Dat *rechterlijke* nu is van de functie van ons bewustzijn, zoo er van een consciëntie-oordeel sprake zijn zal, onafscheidelijk, en deswege ontstaat die consciëntie-functie pas dan, als er schuld of althans aanklacht was; maar dan *kan* ze er niet zijn, en is ze ondenkbaar, zoolang noch van schuld, noch zelfs van eenige zelfaanklacht, ook maar van verre sprake komt. Daarom nu kunt ge van consciëntie in eigenlijken zin *niet* spreken in het Paradijs; *niet* spreken

bij hem, dien ge in het beeld van het „vlekkeloos Lam" vereert; en evenmin spreken onder de gezaligden. De consciëntie is de functievorm van ons redelijk bewustzijn, zoodra en ook zoo lang de zonde de eenheid van ons innerlijk leven splijten deed; en als zoodanig schuilt in deze consciëntiewerking een niet gering stuk der „gemeene gratie", gelijk Paulus dan ook betuigt dat de heidenen zedelijk worden opgehouden door de vrijspraak of aanklacht van hun consciëntie. Juist ten gevolge van de breuke die de zonde in ons wezen sloeg, en de duurzame gedeeldheid van ons innerlijk leven, die daarvan het gevolg is, neemt het beeld van onzen persoon in den spiegel onzer consciëntie een gestalte aan, die van ons ordinair zelfbesef verschilt. En hieruit verklaart het zich, dat we in deze eigenaardige functie van ons bewustzijn een apart iets gaan zien, en het ons bijna niet anders kunnen voorstellen, of de consciëntie is een afzonderlijk vermogen.

Kon er uit dien hoofde bij Adam nog van geen *consciëntie* sprake zijn, daarentegen had hij wel wezenlijk *geloof.* Natuurlijk niet datzelfde geloof, waardoor een zondaar gerechtvaardigd wordt. Dat van verderf reddend geloof kon niet aanwezig zijn in den eersten mensch, die nog niet aan het verderf vervallen was. Dat zondaar-zaligend geloof is dan ook een geloof van *bijzonderen* aard, dat er om de zonde kwam, en als eens de zonde zal zijn te niet gedaan, weer zijn *algemeenen* grondtrek zal vertoonen. Geloof als zoodanig toch is een grondtrek van de menschelijke natuur. Geloof is het bewuste rapport tusschen het Goddelijk beeld en den mensch, die naar dat beeld geschapen is. Waar dat beeld schuilen gaat, verdonkert dit geloof; waar het beeld in zijn tegendeel omslaat, wordt dit geloof bewust *on*geloof. Christus was van dit geloof de Voleinder. En het is dit, de ziel met God inlevend en bewust rapport brengende, geloof, dat met de *liefde* en de *hope,* naar luid van het apostolisch getuigenis, blijft. Dat geloof is derhalve een stuk der schepping. Het hoort tot 's menschen natuur, zoodra ge u die natuur in rapport met God denkt. En daarom is dit geloof, als de levensadem der ziel, in Adam een deel der „oorspronkelijke gerechtigheid." Zonder dat geloof is die oorspronkelijke gerechtigheid in Adam niet te denken.

Het *Verbond,* waarin God met Adam stond, ligt op dezelfde lijn van gedachten. Het woord „*Verbond*" is voor de betrekking tusschen God en Adam ontleend aan Hosea 6 : 7, waar den toenmaligen Israëlieten verweten wordt, „*dat ook zij het verbond overtreden hebben als Adam*", overmits ze trouweloosljk tegen hunnen God hadden gehandeld. Want wel heeft men gepoogd, door anders te vertalen, Adams naam uit Hosea 6 : 7 te

doen wegvallen; maar deze poging *moest* mislukken. Dat de naam „Adam" in onze taal „mensch" beteekent, is overbekend. Welnu, daarop afgaande, heeft men Hosea 6:7 aldus willen vertalen: „Zij hebben het verbond overtreden *als een mensch*." Maar deze overzetting stuit af op haar eigen ongerijmdheid. Hoe ter wereld toch wilden de Israëlieten het Verbond met hun God anders *dan als menschen* overtreden? Ze waren nu eenmaal niet anders dan menschen, en van een andere Verbondsovertreding dan door menschen *kon* bij hen eenvoudig geen sprake zijn. Ware er nog in bijzonderen zin sprake van de koningen of de priesters, die tot een hechtere trouw dan *gewone* menschen gehouden zijn, dan liet het zich nog hooren, dat hun verweten werd: „Zij, hoewel koningen en priesters zijnde, hebben het Verbond overtreden, alsof ze *gewone lieden* waren". Maar dit kan niet, want zij, aan wie dit verweten wordt, *zijn* de gewone lieden. De vertaling: „Zij hebben het Verbond overtreden als Adam" vindt dan ook steeds minder tegenspraak. Voor ons is ze de eenig denkbare. Dat we nu aan deze uitspraak hechten, is omdat in Gen. 1—3 niet met zoovele woorden van een Verbond Gods met den eersten mensch melding wordt gemaakt, en ook elders in de Schrift wel de naam, maar niet de zaak in verband met Adam voorkomt. Bovendien komt zulk een onverwachte verwijzing naar Adam meer in de Heilige Schrift voor. Zoo lezen we in Job 31:33: „Indien ik, *gelijk Adam*, mijne overtredingen bedekt heb, door eigenliefde mijne misdaad verbergende"; terwijl we ook in Ps. 82:7 liefst vertalen zouden: „Gij zult nochtans sterven *als Adam*, en als een der vorsten zult gij vallen" [1]).

Vooral van Gereformeerde zijde is er dan ook terecht op aangedrongen, dat men de sluiting van het Werkverbond met den pas geschapen mensch in volle rekening zou brengen. Het zwijgen van Genesis 2 en 3 mag daarbij zeker niet verbloemd, en moet verklaard worden, maar werpt het feit der Verbondssluiting allerminst omver. Dat feit staat vast uit geheel de tegenstelling, die door de Heilige Schrift loopt tusschen het Verbond der genade, dat op *geloof*, en het Verbond der werken, dat op *doen* rust. Die tegenstelling ontkent niemand, en ze *is* dan ook eenvoudig niet weg te cijferen. En wel kan men dan nog tegenwerpen, dat het Verbond, hetwelk rust in

[1]) De vertaling: „Gij zult nochtans sterven *als een mensch*", is wel te rijmen met wat voorafgaat, niet met wat volgt. Voorafgaat: „Gij, rechters, zijt *kinderen des Allerhoogsten* en draagt den naam van *Goden*", en daarop klopt het zeer wel om te zeggen: „Nochtans zult gij sterven als *een mensch*." Maar dit klopt niet met het volgende: „en als een der vorsten zult gij vallen", want de vorsten waren evenals de rechters dragers van den majesteit Gods. De vertaling daarentegen: „als Adam" past én op wat voorafgaat én op wat volgt. Adam was krachtens de schepping „de zoon van God"; welnu, zij, hoewel kinderen des Allerhoogsten, zouden precies zóó sterven als deze „zoon van God". En ook al waren ze rechters, dat zou hen niet redden. Vorsten die nog *boven* de rechters stonden, stierven ook.

den regel van „Doe dit en gij zult leven", gemeenlijk voorkomt in den vorm, waarin het aan Israël bekend is gemaakt; maar dat een verbond naar dezen regel niet *met zondaren* (en de Israëlieten waren zondaren) gesloten is, spreekt toch wel vanzelf. Of wat zin zou het hebben, dat God de Heere, wetende, hoe de gevallen mensch onbekwaam was tot eenig goed, niet aan Adam in den staat der rechtheid, maar eerst aan dien gevallen mensch een Verbond zou gepresenteerd hebben op beding, dat hij volmaaktelijk het goede zou voortbrengen en daardoor leven, maar anders ook eeuwig onder den vloek gaan. Onder menschen zou men zulk een vertroosting stuitend bedrog noemen, en hoe dan ze in God te stellen? Bovendien, blijkens Gen. 3 : 17 rustte de vloek reeds op deze gevallen wereld, en hoe zou dan bij Horeb eerst vloek bedreigd zijn voor wie niet bleef in alles wat in het Boek der Wet geschreven stond? Ook van een schuldigstelling in Adam zou bij die opvatting in de Schrift geen sprake kunnen zijn. Geheel de voorstelling alsof het Werkverbond eerst bij den Sinaï ware geopenbaard geworden, en daar als Werkverbond bedoeld ware, verwerpen we daarom beslist. Dat mocht zoo in symbolischen en nationalen zin zijn; maar dat kon het *niet* zijn met opzicht tot de personen der menschen en hun ziel voor God; en toch zóó wordt het in het Nieuwe Testament telkens opgevat (Rom. 10 : 5). Dit alles nu verklaart zich uitnemend, zoo men vaststelt: 1°. dat het Werkverbond reeds in het Paradijs gesticht en gebroken ligt; 2°. dat in dit Verbond de volstrekte band tusschen innerlijk bestaan en uitwendigen toestand ligt uitgesproken, die desniettemin eeuwiglijk doorgaat; 3°. dat God in zijn Genadeverbond met Israël de heugenis van dit Werkverbond vernieuwd heeft; en 4°. dat het in symbolischen en nationalen zin voor Israël metterdaad gold. Most en olie zoolang en voorzoover men God diende, honger en pestilentie als men wierook voor de Melecheth des hemels ontstak.

Zoo streng we dit echter vasthouden, zoo grif geven we toe, dat men vooral sedert het opkomen der *Foederaltheologie* de vroegere soberheid op dit punt te veel heeft laten varen. Men wist u alles precies en tot in de kleinste bijzonderheden voor te rekenen. Wie de partijen waren, waar het verbond tusschen haar gesloten werd. Wanneer de Verbondssluiting plaats greep. Als hoedanig partijen daarbij voorkwamen. Wat beding en voorwaarde er gesteld werd. Welke belofte als lokaas uithing. En welke straf als dreigement schrik aanjoeg. Haast zouden we zeggen, wist men het u notarieel te boeken. Zoo deed Calvijn, zoo deden de beste Gereformeerde theologen intusschen *niet*. Zij bleven soberder, en hierdoor meer in overeenstemming met het Paradijsverhaal zelf. Toch erkennen we daarom het betrekkelijk recht waarmede men aldus te werk ging, voor-

zooverre het zijn goede zijde kan hebben, eens alles wat in de zaak schuilt naar het voetlicht te trekken, en tot in bijzonderheden na te gaan. En in dien zin genomen, dan waren er zeer zeker partijen, en ontstonden er verbintenissen, en rustten die verbintenissen op bedingen, en golden die verbintenissen over Adam heen voor al zijn nakomelingschap. Slechts voor één ding wachte men zich. Men ga niet verhalen, *hoe* God dit Verbond aan Adam heeft voorgesteld, noch ook wat Adam hierop zou geantwoord hebben, want dan komt men op feiten, en die feiten moet men dan waar kunnen maken uit de Schrift. In die Schrift vinden we desaangaande intusschen niets hoegenaamd vermeld. Dat Adam onder het Werkverbond gesteld is, en wij met hem, en wat de bedingen en beloften en bedreigingen van dat Verbond waren, en nog zijn, meldt de Schrift ons duidelijk, maar omtrent de wijze waarop het tot stand kwam, zegt heel het Paradijsverhaal ons niets.

Dit zwijgen bij zoo uiterst gewichtige zaak is nu alleen dan te verklaren, indien we dit Werkverbond in zijn eerste openbaring niet als mechanisch ineengezet, maar als organisch werkende nemen. Twee partijen, die eerst niet bij elkaar hooren, en dan onderhandelen om samen het eens te worden, sluiten hun verbond, als ze er toe komen, mechanisch of werktuiglijk. Maar zoo *kan* het hier niet geweest zijn, want God had den mensch naar zijn beeld en voor zich geschapen, zoodat hij zijns was en bij Hem hoorde. Bij zulk een verhouding nu *komt* men niet eerst saâm, maar *is* men saâm, en kan de Verbondsvorm niet anders dan *organisch* werken, d. i. vanzelf en als natuurlijke uitdrukking van de wederzijdsche positie. Daarom dat de mensch naar Gods beeld geschapen is, kon de wederzijdsche verhouding tusschen God en den pasgeschapen mensch geen andere dan die van een Verbond zijn; met al de klem die dit woord bezit, en al de gevolgen, die er in besloten liggen. Verbond zegt bond van twee, die door betrekkelijke zelfstandigheid onderscheiden zijn. Waar die zelfstandigheid ontbreekt is band, geen verbond. Wat onder menschen een verbond heet, raakt daarom het naast aan wat deze oorspronkelijke verhouding van den mensch tot zijn God is. Ook de bedingen zijn hier natuurlijk. Geen willekeur of gril spreekt, maar het leven, het volkomelijk leven naar Gods heilige ordinantiën. En ook de bedingen komen organisch uit de verhouding op. Een leven in Gods ordinantiën leidt tot een natuurlijke en volkomene ontplooiing van ons aanzijn in het eeuwige leven; weerstaan van die ordinantie wondt het leven en brengt den dood. Ook kon Adam zich niet voor zijn eigen persoon van zijn nakomelingschap afzonderen. Voor God omvat de band ons en al het onze, nu en eeuwig. Adam kon niet anders zijn dan tegelijk eerste mensch en onzer aller Verbondshoofd.

Dit vooreerst. Maar ook ten tweede, de band tusschen het *doen* en het *leven*, tusschen het *laten* en den *dood* was evenmin een mechanische. Ook

deze verhouding staat vast en laat zich niet op zij dringen, en het zou u niet kunnen bevredigen, zoo men, achter enkele nieuwe philosofen aantredende, dien band óf toevallig maakte óf doorsneed. Dat die band *tijdelijk* kon verbroken worden, toont de uitkomst, en dan juist moet het Genadeverbond mechanisch tusschenbeide treden, om de breuke te herstellen; maar al redt het Kruis de wereld, toch blijft het Kruis *tegen*natuurlijk en in het spoor der gerechtigheid zijt ge eerst dan terug, als uw Heiland een naam ontvangt boven allen naam, en als ge hoort, dat alle knie zich voor hem zal buigen. Doch hoe die verhouding ook tijdelijk uit de voegen moge geraken, toch profeteert het de Schrift en de inspraak van het geloof in uw ziele u, dat in het einde de oorspronkelijke verhouding toch weer hersteld zal worden, en de woeling van den chaos kan niet tot ruste komen, alvorens in- en uitwendige staat weer op elkander passen.

Maakt ge hiervan nu een *werktuiglijk* gesloten Verbond, dan gaat ge uit van de valsche onderstelling, alsof het niet *in* de schepping alzoo vastlag, maar eerst *na* de schepping zoo geklonken werd. Gaat ge daarentegen in op de gedachte, dat het Werkverbond een *organisch* vastliggend verbond is, dat in de conditiën des levens zelve vastlag, dan sluit Schepping en Verbond streng in elkaar, en ge verstaat het, waarom nog tot op Golgotha in de verzoening en in de voldoening beide de niet te breken wet van het Werkverbond doorgaat. Iets wat te sterker klemt, omdat bij een werktuiglijke verbondssluiting heel het verbond aan het proefgebod zou hangen. Dat gebod is uitgesproken. Dat is genoemd. Daarvan bericht het verhaal ons. Maar natuurlijk, een Verbond alleen op dat proefgebod gesloten, zou volstrekt niet het Werkverbond zijn. Het Werkverbond moet rusten op *heel de wet Gods,* en heel die wet Gods zou dan, evenals op Sinaï, moeten zijn voorgelezen en opgeschreven, indien het in letterlijken zin aan uitwendige Verbondssluiting ware toegekomen. Dit echter houdt niemand staande. Wel hebben op het voorbeeld van à Marck enkelen nagerekend, hoevele geboden voor Adam golden, en hoevele niet; eene uitrekening waarbij zij natuurlijk op echt Farizeesche manier den wortel der geboden uit het oog verloren; maar die wijze van doen heeft toch geen navolging gevonden. Wie bij Adam van de Wet Gods spreekt, spreekt van die Wet als ingeschapen in Adams hart, en als behoorende tot, en deel uitmakende van die „oorspronkelijke wijsheid" waarmee de eerste mensch gesierd was. Overtuigend blijkt derhalve dat het beding van het Werkverbond *organisch* in Adams natuur was ingeweven, en hoe zou dan een verbond, op dat beding rustend, *werktuiglijk* zijn toegegaan?

Toch overdrijve men hier ook weer niet van den anderen kant, door het voor te stellen, alsof deze Verbondssluiting buiten Adams bewustzijn ware

omgegaan. Integendeel in de eerste oogenblikken van zijn aanzijn, toen de pas geschapen mensch ontwaakte in de nieuw geschapen wereld, en voor het eerst inleefde in de verhoudingen, waarin hij stond, ook in de verhouding tot zijn God, *moet* het feit van dezen band zóó door zijn bewustzijn zijn gegaan, dat het ook door hem als een Verbond gevoeld werd. Daarom nu is God zelf Adam te hulp gekomen, want wat we lezen van het proefgebod is metterdaad mechanisch toegegaan. God heeft zich toen aan Adam geopenbaard, heeft tot hem gesproken, heeft bepaalde en licht begrijpbare dingen tot hem gezegd, en heeft geheel de verhouding van Adam tot zijn God saamgetrokken op één enkel punt, waarop als op de punt van een naald geheel de toekomstige ontwikkeling van ons geslacht rusten zou. Hierin nu lag wel terdege *uitwendige* verbondssluiting, en het is in de verbondssluiting op dit ééne punt dat Adam zich van *geheel* zijn verhouding tot zijn God moest bewust worden, en waarin geheel de beteekenis van het Werkverbond als in één greep lag saamgetrokken.

XXIII.

Uitgangspunt van verdere ontwikkeling.

> En de vrouw zag, dat die boom goed was tot spijze, en dat hij een lust was voor de oogen, ja een boom, die begeerlijk was om verstandig te maken; en zij nam van zijne vrucht, en at; en zij gaf ook haren man met haar, en hij at.
>
> GEN. 3 : 6.

Naar den beelde Gods geschapen, in een „oorspronkelijke gerechtigheid" die zijn natuur eigen was, stond de mensch in het Paradijs, nog zonder consciëntie-werking, in oprecht geloof, zijnde wijs, en heilig en rechtvaardig: wijs in zijn verstand, heilig voor de zedenwet, voor God gerechtig. Bij het uitgangspunt alzoo volkomene gaafheid. Geen enkel gebrek, geen enkele zwakheid. Een schepsel naar den beelde Gods, waarvan het naar waarheid heeten kon: „En God zag dien mensch, en Hij zag, dat hij zeer goed was." Hiermede was voor den mensch echter wel over het uitgangspunt beslist maar nog niets over het einde van den weg. Wel bij de plant en bij het dier. De spin spint eeuw aan eeuw haar webbe met even onberispelijke juistheid. Kraai en zwaluw trekken. De mier leeft in haar mierengezelschap van geslacht tot geslacht even wonderbaar. De donder waarmeê God den hals van het paard heeft bekleed, jaagt nog ontzetting aan. De bij puurt nu als toen. Maar zoo is het met den mensch niet. Bij hem stond tweeërlei

voor de deur. Ten eerste de ontplooiing van wat nog slechts geponeerd was. En ten andere bij die ontplooiing de keuze tusschen twee mogelijkheden: een ontplooiing in overeenstemming met Gods bestel, of wel een ontplooiing tegen dat bestel ingaande. Keuze dus altijd, maar keuze die òf aan den eisch van den *beelddrager* zou beantwoorden naar 's beelden eisch òf tegen dat *beeld-zijn* ingaan. Wie op iemands beeld zal gelijken, moet om zijn beeld te blijven dragen, naar hem zich keeren willen. Door van hem af te keeren, valt het beeld weg. Noem nu die kiesvrijheid de uiting, den karaktertrek van het zedelijk leven, toch was ze feitelijk niets dan vrucht van het naar den beelde Gods geschapen zijn. In Hem is de vrijmacht. Geen natuurnoodwendigheid. Een God boven alles, omdat alles zijn schepsel is. In dat vrijmachtige is het merk zijner Goddelijkheid, en alleen door die vrijmacht te belijden, ontkomen we aan de klem van het Pantheïsme, en tilt onze belijdenis heel ons menschelijk leven omhoog. Welnu, van dien *vrijmachtigen* God moest de mensch het *beeld* dragen, en hierdoor ontstond het tegenstrijdig probleem, dat er in den mensch èn die trek van *vrijmacht* moest zijn, èn dat toch die trek van vrijmacht slechts als afschijnsel, d. i. *afhankelijk,* in hem kon bestaan. In die tegenstrijdige gedachte: *afhankelijke* trek van *vrijmacht* ligt heel het mysterie van ons godsdienstig zedelijk wezen. Naar den beelde Gods, van daar ons zedelijke *wilskeuze;* zedelijke wilskeuze als trek uit het beeld Gods, en daarom *afhankelijk.* Wilskeuze niet op elk punt van den weg, want ook God was, na eenmaal zulk een wereld als deze is, geschapen te hebben, aan zijn eigen creatuur gebonden. Ook de mensch zou diensvolgens, al verder op den weg, gebonden zijn aan wat achter hem lag. Vrijmacht ligt er uitsluitend *in de eerste wilskeuze.* Niet alleen vrijheid omdat alsdan nog niets hem bindt, maar ook macht omdat ze al het volgende bindt. Van het eeuwige Wezen loofden de oude begripsbepalers, dat God is een Wezen „alles bepalend en zelf door niets bepaald," „*omnia determinans, determinatus a nihilo.*" En juist de schaduwtrek daarvan lag in die eerste wilskeuze des menschen. In die wilskeuze, en in haar alleen school tegelijk tweeërlei: èn het door niets gebonden zijn, èn het ontzettende, dat ze heel het verder aanzijn voor eeuwig bond. Zoo merkt ge wel, dat we hier met een schaduwtrek uit Gods beeld te doen hebben. Al wat zich van God in ons afschaduwt is zoo onvolprezen heerlijk, maar ook zoo angstig ontzettend. Ge doet halfnadenkend een keuze, en die keuze beslist voor heel uw aanzijn. En toch, ge kunt niet anders. Zoo moet het zijn. Want zoo koos ook God eens, en het besliste voor aller dingen aanzijn, voor toen en voor nu en eeuwig. Alleen het bangste is maar, dat de mensch die daad van vrijmacht te volbrengen had met afgeleide, met ontleende, met ontvangene, met afhankelijke krachten; want Adam was wel *wijs,* maar met ontvangen wijsheid, wel heilig, maar met een heiligheid die hem ingeprent was, en

zoo ook wel gerechtig, maar in een rechten staat, omdat God hem zoo recht gezet had.

Die beslissing viel, toen Adam vooruit moest. Immers zich te moeten ontplooien, was het eigenaardige van zijn positie. Ook bij het dier is wel zeker proces van ontwikkeling, ten deele zelfs bij de plant, in zoover beide van klein groot worden en vrucht dragen; maar bij den mensch treedt heel iets anders in. Hij bezit niet alleen de ontwikkeling om van kind volwassen man te worden, maar ook om, eenmaal volwassen zijnde, steeds te rijpen in inzicht en beleid; en wat veel meer nog zegt, om als geslacht, als menschheid, in den loop der eeuwen voort te schrijden tot hoogeren staat. Jakob is rijper als hij op zijn sterfbed zijn zoons zegent, dan toen hij in bedrieglijke gestalte den zegen van zijn vader afstal. Maar ook Jesaja staat boven Jakob. Bij Johannes ontsluiert zich een veel rijker wereld dan bij Jeremia. Thans is het leven der menschheid rijker ontplooid op alle manier dan in de eeuwen die achter de Hervorming liggen. Adam kon uit dien hoofde niet volstaan met conservatief te zijn. De gedachte ware anders nog zoo vreemd niet: „Eenmaal zoo kostelijk door uw God geschapen, blijf die ge zijt, en verander niet." En toch die mogelijkheid was afgesneden. Dat conservatisme zou op zich zelf zondig zijn geweest. Als God den mensch schept met den last, dat hij voorttrekke op gevaar af van te struikelen, dan staat het niet aan den mensch om te zeggen: Opdat ik niet struikele, blijf ik waar ik ben. *Adam moest vooruit.* De toestand van bloot product van schepping te zijn, kon niet voortduren. Daar moest hij uit, om over te gaan in dien tweeden toestand, die product èn van schepping èn van wilskeus zou wezen. De mensch zelf werkende *in* het werk Gods en *als* zijn werk. Of ook als hij *tegen* God koos, tegen Gods werk inwerkende en daarom aanstonds door de reactie van Gods souvereiniteit in straf en vloek omklemd.

Ge kunt dus niet zeggen: „Och, ware die boom, en wat van dien boom vermeld staat, uit het Paradijs maar weggebleven, en Satan nooit tegen Eva losgelaten!", dit toch zou alles niets gebaat hebben. De proef *moest* doorstaan, zoo of anders. In den mensch, die nog niets dan lijdelijk product was, moest *actie* aangebracht. Het moest tot keuze komen. De weg die voor hem lag was lang, maar juist daarom moest te spoediger de eerste stap op dien weg gezet worden. Een leven, jarenlang gerekt, in de weelde van het Paradijs, zonder dat de mensch tot zijn eerste zedelijke daad kwam, is een ongerijmdheid in de voorstelling; en al meet ge den gang der dingen niet bij uren en seconden af, toch is het denkbeeld, dat onder het volk leeft, het meest aannemelijke: De val toeft niet, maar komt terstond. De mensch is niet in het Paradijs gezien, of Satan komt terstond op hem af.

We herhalen daarom wat we in den aanhef van dit artikel zeiden: De oorspronkelijke gerechtigheid was *het uitgangspunt*. Meer niet, en van dat uitgangspunt moest het door rijke ontwikkeling voortschrijden tot nog hoogere existentie. Want wel rijst hierbij onwillekeurig de vraag, *waarom* dit aldus verordineerd was, en waarom God den mensch dan niet veel liever op eenmaal afschiep, op den hoogsten trap van volmaaktheid, zoodat geen strijd of worsteling meer noodig was, en het eeuwige leven als een onverliesbaar goed vanzelf zijn deel werd; maar gewicht in de schaal werpt die vraag niet. Anders laat ze zich op den eersten klank af wel hooren. Indien, zoo zegt men dan, Gods oogmerk was, een vergadering van volmaakt rechtvaardigen in eeuwige zaligheid om zijn troon te doen jubelen, waarom dan die breede schare van heiligen niet op eenmaal in dien volkomen graad van heiligheid, in den stand van volstrekte onzondigheid, in dien staat van onverliesbare gerechtigheid geschapen? Dan was hetzelfde doel bereikt, al de jammer der zonde ware uitgebleven, en al het bittere lijden, dat in Golgotha geconcentreerd ligt, was voor altoos uitgebleven. Is het niet begrijpelijk, dat zulk een denkbeeld opkomt, opkomt uit dezelfde lijn van gedachten, die nu ons vragen doet, waarom niet allen ten slotte ten eeuwigen leven zullen komen? Kan God den hardnekkigsten zondaar bekeeren, waarom dan ook niet den minder hardnekkigen? En waarom dan niet allen? Hier of hier namaals? Wie bindt Hem? En zoo zou alle menschelijk schepsel zalig worden! Een begrijpelijke vraag. Maar beide vragen, die onverbiddelijk tuimelen, zoodra ge in de schepping van den mensch inziet. *Naar Gods beeld*. Welnu, daarom moet zich ook de *vrijmacht* in de *wilskeus* afspiegelen, en deswege is geen bereiken van den eindpaal mogelijk, anders dan doordien de mensch er zelf heenwandelt. Hij kan *gezet* worden bij den eersten mijlpaal, maar niet *gezet* worden bij den laatsten mijlpaal. De weg die tusschen die beide ligt moet *afgeloopen*. Dit nu ligt hierin uitgesproken, dat de mensch niet zóó geschapen was, dat hij niet kon zondigen. Daartoe moest hij wel komen, maar eerst in een tweede stadium. Eerst moest zijn goed verliesbaar zijn, om eerst daarna onverliesbaar te worden. „Volharding der heiligen" is een uitnemendheid, die niet *kon* worden ingeschapen. Volharding is geen *oorspronkelijke* gave. Die komt eerst daarna. Geschapen zijnde staat de mensch dus aanstonds onder een onverbiddelijke scheppingsordinantie. Hij moet de proef doorstaan. En zoo eerst kan zich de poorte voor hem ontsluiten, waardoor hij in zal gaan tot het „eeuwige leven," d. i. tot dat hooge bestaan, dat geen verandering of ontwikkeling meer kent, maar *volhardt in wat het is*. Dat toch is het kenmerk van het eeuwige. Het Goddelijk *conservatisme*, omdat het het *volstrekt volkomene* is.

In verband hiermede nu plaatste God de Heere in het midden van den hof van Eden „den boom der kennisse des goeds en des kwaads." Of dit één boom, of een soort van boomen geweest zij, is moeilijk uit te maken. Beide gevoelens zijn steeds over en weer verdedigd; maar al moet toegegeven, dat de letterlijke woorden ook toelaten, dat er aan een *soort* van boomen in veelheid van exemplaren gedacht worde, toch gaat men o. i. veilig met aan de gewone voorstelling vast te houden, en slechts aan één enkelen boom te denken. In geen geval kan het een boomsoort geweest zijn, dat door heel den hof verspreid stond, want in Gen. 3:3 wordt ons bericht, dat ook deze boom alleen *in het midden* des hofs stond. Ook al was het dus een boomsoort, dan zou het toch nooit anders dan een plantsoen, een groep van zulke boomen, dicht op één kunnen geweest zijn, en zou deze veelheid geen andere bestemming kunnen gehad hebben, dan om door veelvuldige vrucht deze boomsoort te sterker in het oog te doen vallen. Zulk een opzettelijke verzwaring van de verzoeking nu schijnt ons niet wel aannemelijk, en het verhaal zelf leert, dat Adam eerst niet naar den boom vroeg, maar eerst door Eva geprikkeld werd, om er naar te zien. We houden ons uit dien hoofde aan de voorstelling van één boom. Als naam zouden we dezen boom het liefst: *den Boom der consciëntie* noemen, omdat gelijk we zagen, de consciëntie-werking in den pas geschapen mensch nog ondenkbaar was, en gelijk we later zien zullen, juist door dien boom werd opgewekt. In geen geval kan men staande houden, dat de vaste en eigenlijke naam van dezen boom was: „Boom der kennisse van goed en kwaad." Van den „Boom des levens" leert metterdaad de Heilige Schrift dat deze boom dien naam droeg, omdat die naam niet enkel in het Paradijsverhaal, maar op tal van andere plaatsen, en tot op het laatst van de Openbaringen, als boomnaam voorkomt. Maar met dezen boom is dit volstrekt *niet* het geval. Deze boom wordt heel de Schrift door nergens meer genoemd, en zelfs in het Paradijsverhaal komt de bijeenvoeging van „Boom der kennisse des goeds en des kwaads", slechts éénmaal voor, en wel in Gen. 2:9 en 17. Reeds in Gen. 3:3 wordt er alleen gesproken van een „boom die in het midden des hofs is"; in vs. 6 alleen van „dien boom"; in vs. 11 zegt God: „Hebt gij gegeten van dien boom waarvan Ik u geboden had", en ook in vs. 12 spreekt Adam zonder meer van „dien boom." Op dien grond spraken dan ook de meeste godgeleerden als hun gevoelen uit, dat in Gen. 2:9, 17 met de woorden: kennisse des goeds en des kwaads wel wordt aangeduid het kwaad waartoe die boom geleid heeft, maar niet een naam werd gegeven, die als zoodanig aan dien boom eigen zou zijn.

Dezen *Boom der consciëntie* hebben we nu met den *Boom des levens* reeds in een vorig artikel zoo saamgevoegd, dat hun tweeheid verband hield met de tweeheid van *lichaam* en *ziel* in den mensch. De *Boom des levens* als bestemd voor de verheerlijking van het *lichaam*, de *Boom der consciëntie* als in verband staande met het leven onzer *ziele*. Die tweeheid is noch willekeurig, noch onzeker. Er is nu eenmaal het *onzichtbare* en het *zichtbare*, en een derde iets tusschen die beide in bestaat niet. Er is *geest* en *stof*, maar niet nog een derde iets, dat als „geestelijk-stoffelijk" den schakel tusschen beide zou vormen. Waar nu God de Heere den mensch geschapen heeft, niet als een engel, uitsluitend uit *geest* in het *onzichtbare*, maar tegelijk uit *stof* in het zichtbare, zoo spreekt het vanzelf, dat een mensch niet anders dan uit *ziel* en *lichaam* bestaan kan, en alle gebeuzel over een bestaan van den mensch uit *lichaam, ziel* en *geest* eenvoudig ongerijmd is. Men poogt dat ook bij ons wel in te voeren. Vooral de „Psychologie naar de Schrift" van Delitzsch heeft dit denkbeeld gepropageerd. Maar de Gereformeerde kerken bleven onder dat alles nuchter, lieten zich geen oogenblik van den ouden beproefden weg afleiden, en hielden aan de tweeheid, of gelijk men het noemde, aan de *Dichotomie* van den mensch onverbiddelijk vast. Vooral de phrase, dat in 's menschen driedeelig bestaan zich de heilige Drievuldigheid zou afspiegelen, was ons, Gereformeerden, hinderlijk. Of hoe, de geest in ons zou met den Heiligen Geest, de ziel met den Zoon, en dus ..... het *lichaam* met den Vader overeenkomen. Voelt ge de heiligschennis die in dat laatste ligt? Uw lichaam het beeld van den Vader! Thans kan hierop niet verder ingegaan, al zal het goed zijn, het verzinsel der *Trichotomie*, die den mensch in lichaam, ziel en geest indeelt, eens volledig en in al zijn ijdelheid, ook ten behoeve onzer paedagogie, op de kaak te stellen. Voorshands is het ons genoeg, zoo de *tweeheid* van onze existentie maar als noodzakelijk wordt begrepen. Die tweeheid duurt voort ook in den dood. Dan toch is de ziel wel afgescheiden, maar het lichaam is daarom niet weg, maar God houdt het. Dat gescheiden zijn van het lichaam van de ziel is een staat van gemis. En als de heerlijkheid komt, komt aanstonds het lichaam terug, om dan hemelsch te zijn, en te blijven, evengoed als de ziel.

-

Staan zoo *ziel* en *lichaam*, dan past het hier ook volkomen op, dat voor 's menschen overgang uit zijn oorspronkelijk in zijn duurzaam stadium van aanzijn, in het Paradijs *twee* boomen, in het midden van den hof, bij elkaâr stonden. Beide werkelijke boomen, maar die *niet* tot de orde van het Paradijs behoorden. Tot de orde van het Paradijs behoort, wat nog niet *zonk* en nog niet *won*. Beide is voor het geschapene mogelijk. Het kan *beneden* zijn oorspronkelijken stand *zinken* als er de vloek over komt;

maar ook het kan *boven* zijn oorspronkelijken stand *winnen,* als het met heerlijkheid overdropen wordt. Van die drie orden nu lezen we met opzicht tot de wereld der boomen: 1°. van het geboomte gelijk God het schiep; 2°. van het geboomte dat doornen en distelen voortbrengt; en 3°. van den boom des levens in het nieuwe Jeruzalem of in het rijk der heerlijkheid. Tot de orde van het Paradijs hoorde dus zoomin een boom met *doornen* als een boom des *levens.* Nu er van die laatste soort toch één exemplaar stond, was dit een boom van hoogere orde, die wees op een hoogere orde des levens, en reeds als zoodanig een teeken was. Ditzelfde nu was blijkbaar ook het geval met den *Boom der consciëntie.* Ook dit was kennelijk een boom van hoogere orde. De vrouw toch zag dien boom aan, en zie hij was „goed tot spijze, en een lust voor de oogen, en begeerlijk om verstandig te maken;" een teekening die duidelijk op iets buitengewoons doelt. Ons wordt gezegd, dat deze boom niet was als de andere, gewone boomen, maar dat hij die gewone boomen in schoonheid en luister en bekoring voor de vrouw, te boven ging. Op dien grond nu stellen we dus, dat ook deze *Boom der consciëntie,* evenals de *Boom des levens* een boom van hoogere orde was, die reeds als zoodanig ten teeken was van de hoogere levensorde welke de mensch eenmaal zou innemen. Zoo genomen passen dus beide bij elkaâr, en saâm bij den mensch. De mensch moest niet blijven wie hij was, maar zich ontwikkelen tot een *hoogere* levensorde, tot een toestand van het onverliesbaar goed. Welnu, beide deze boomen staan dan in het midden des hofs als praeformatie van wat het in het rijk der heerlijkheid zijn zou. Zelven boven de heerlijkheid van het Paradijs uitgaande, wezen ze den mensch op de bestemming en roeping die tot hem kwam, niet om *beneden* het Paradijs te zinken, noch om eeuwig *in* dit Paradijs te blijven, maar om *boven* het Paradijs op te klimmen. En ook, ze toonden hem, dat die overgang van het verliesbare naar het onverliesbare goed, hem *geheel,* d. i. naar de twee zijden van zijn aanzijn, gold. Dat zei hem de Boom des levens van zijn *lichaam,* en de Boom der consciëntie van het leven zijner *ziel.*

Even natuurlijk nu als het is, dat een boom die op het *lichaam* doelt, spijs biedt om te eten, even natuurlijk is het dat bij een boom die op de *ziel* doelt, het *eten* niet het middel ter doelsbereiking is. Het lichaam bestaat uit stof, wisselt die stof uit, en neemt nieuwe stof in zich op. Dit nu is het *eten.* Zoodra men dus slechts eenmaal recht gevat heeft, dat de Boom des levens op het *lichaam* doelt, verstaat men vanzelf, dat het eten van den boom het middel was, om aan het menschelijk lichaam een hooger bestand te verleenen. Maar ook omgekeerd, is het dan volkomen begrijpelijk, dat de *Boom der consciëntie,* die niets met het *lichaam* te

maken, maar alleen op de *ziel* betrekking heeft, zijn werking volstrekt *niet* doet langs stoffelijken weg, maar *moet* doen langs *geestelijken* weg. Men heeft ook dit wel anders voorgesteld, en gewaand dat in dezen boom zekere krachten scholen, die op den geest werken, en den geest sterken konden of vergiftigen; maar aannemelijk is dit niet. Wel moet men hier redelijkerwijs toegeven, dat de vrucht van een boom zeer wel invloed op onze geestesgesteldheid kan uitoefenen. Van oudsher wees men dan op den wijnstok, en opperde de vraag of deze *Boom der consciëntie* wel iets anders dan een wijnstok zou geweest zijn. Van wijn wist men toch genoeg, hoe hij den geest prikkelen of benevelen kan. Ook op allerlei planten die de geslachtsdrift prikkelen en daardoor den geest verwilderen, is gewezen ten bewijze, dat een boom zeer wel door zijn vrucht rechtstreeks op onze hersenen kan inwerken. En dit is ook zoo. Vooral onderscheiden vergiften werken snel en sterk op het hersenleven in. Dit komt van den samenhang die tusschen lichaam en ziel bestaat, en wordt door een iegelijk, nu eens op aangename, dan weer op onaangename wijze ondervonden. Dit alles kan men toegeven, zonder dat het bij den *Boom der consciëntie* ook maar iets voor het uitgaan van een natuurlijke werking van zijn vrucht op ons zielsleven bewijst. Wijn moge den geest overprikkelen, maar als straks de roes van den wijn ten volle heeft uitgewerkt, is de geest *gebleven* wat hij was, en heeft de qualiteit van het zielsleven physisch geen enkele *wijziging* ondergaan. Er lag in het toegeven aan den wijn dan een *zedelijke* zwakheid en die werkt na, maar de wijn op zichzelf raakt de ziel in haar staat niet. De voorstelling alsof Adam en Eva door een beet van de vrucht van den boom een omzetting in hun ziel van goed naar kwaad hadden ondergaan, en dies een rechtstreeksche vergiftiging van het zedelijk leven door een genoten spijs aanneemt, moet daarom met alle beslistheid verworpen. Dat is het zoeken van de zonde in het stoffelijke, leidt u den weg der Manichaeën op, en past bij den Pantheïst, die de werking van stof en van geest in elkaar doet vloeien, maar niet bij den belijder van Gods Drievuldig Wezen, die stof en geest in hun volstrekte tegenstelling neemt. Daargelaten dus de vraag, of de vrucht van dezen *Boom der consciëntie* wat men zegt, een geheel onschuldige was, en toegegeven zelfs de mogelijkheid, dat er van de vrucht van dien boom zekere prikkelende werking op den geest uitging, in geen geval kan dit iets anders dan *bijzaak* geweest zijn; en de eigenlijke werking van dien „Boom der consciëntie" bestond niet in de prikkeling die zijn vrucht in het bloed of in het zenuwleven mocht teweegbrengen, maar wel in zijn ongemeene bekoring, gepaard met Gods bevel, om er van af te blijven. Een boom op zichzelf staat met de ziel niet in rapport. Dat rapport kan eerst ontstaan wanneer òf de schoonheid van dien boom een hypnotiseerende werking op ons uitoefent, òf ook een ordinantie Gods, door een woord of bevel, tusschen onze ziel en dien

boom een opzettelijk en mechanisch verband legt. En zoo is de tegenstelling hier volkomen doorzichtbaar. De *Boom des levens* voor het *lichaam,* en daarom *wel* er van eten; maar de *Boom der consciëntie* voor de *ziel,* en daarom hier tegen elk denkbeeld van „eten" het streng *verbod.*

XXIV.

De Paradijstaal.

> **Maar van de vrucht des booms, die in het midden des hofs is heeft God gezegd: Gij zult van die niet eten, noch die aanroeren, opdat gij niet stervet. GEN. 3 : 3.**

De vraag, of de *Boom der consciëntie* een vrucht droeg, die prikkelend op het bloed of zenuwleven der menschen in kon werken, lieten we onbeslist. Er wordt ons niet stelligs omtrent bericht. En wat er staat dat aan Adam en Eva, toen ze de vrucht van dien boom genoten hadden, de oogen geopend werden, dat zij naakt waren, kan zeer wel geheel *zedelijkerwijze* verstaan worden. Dat we niet afkeerig zijn van het gevoelen, dat er van deze vrucht zekere werking op den mensch uitging, is dan ook alleen, omdat het neutrale, het onverschillige in het werk Gods nergens gevonden werd. Was nu deze *Boom der consciëntie* evenals de *Boom des Levens* een Boom van hoogere orde, dan moet er in zijn vrucht ook een kracht van hoogere orde gewerkt hebben, ook al weten wij niet hoe noch welke. In geen geval is het, gelijk velen vermoeden, een wijnstok geweest, overmits zijn vrucht niet benevelt dan na de gisting van het wijnsap. Veeleer zou men dan moeten denken aan een boom in den geest van den wijnstok, maar van dien aard, dat de prikkeling op bloed en zenuwen bij dezen boom rechtstreeks van de vrucht, zonder gisting, uitging. Toch laten we dit onbeslist. Van een soort roes waarin het eten van die vrucht hen zou gebracht hebben, is geen sprake. Dat toont heel het verhaal wel. Integendeel, de schaamte roept in hen naar bedekking der schaamte. Maar wat voor ons alles afdoet, ook al ging er een prikkelende werking van de verboden vrucht uit, zoo was die in elk geval geheel bijkomstig. De verklaring: *Gij zult sterven,* was immers stellig niet van een sterven door lichamelijke vergiftiging bedoeld. Dan toch zouden ze niet *schaamte* hebben gevoeld, maar *onwel* zijn geworden, en saam doodelijk krank zijn neergevallen. De natuurlijke werking van de vrucht van den boom, die we allerminst ontkennen, is hier alzoo in geen geval de hoofdzaak, waar het op aankomt.

Dat deze boom een *Boom der consciëntie* was, lag niet aan zijn natuurkundige eigenschappen, maar aan het woord Gods dat over dien boom was uitgegaan. Zooals Eva tot Satan zeide, God had hun opgelegd, dat ze dien boom zelfs niet mochten *aanroeren*. Zelfs de aanraking van den Boom der consciëntie zou doodelijk in haar gevolgen zijn. Iets wat hierop neerkomt, dat niet de aanraking noch de lust in die vrucht, maar de *moedwillige ongehoorzaamheid* die zich in het eten van dien boom uitsprak, oorzaak van den dood zou zijn.

Het is hier de plaats iets over *de Taal* te zeggen. Dit zou niet noodig zijn, indien de vergiftiging van de ziel gevolg ware geweest van de vergiftiging van het bloed. Al wat natuurkundigerwijze, of wil men physisch, toegaat, kan worden afgedaan, zonder dat men de taal als instrument gebruikt. Een gebaar met den vinger naar den open mond, duidt klaarlijk genoeg aan, dat ge *eten* bedoelt. Maar anders wordt het natuurlijk, nu we tot de slotsom kwamen, dat de *Boom der consciëntie* slechts instrument, geen tweede oorzaak is, en dat de eigenlijke werking uitging van het woord Gods, aan welk woord zij gehoorzaam moesten zijn, en ongehoorzaam werden. Nu toch komt alles aan op de gebezigde *woorden*, en moet het feit onder de oogen worden gezien, dat Adam en Eva in staat waren, den zin van deze woorden te vatten. Gemeenlijk let men hier niet op. De woorden die het hier geldt, zijn ons van der jeugd af zóó overbekend, en al de begrippen die er door worden uitgedrukt, zóó gewoon, dat de gedachte zelfs niet bij ons opkomt, hoe Adam en Eva deze woorden konden begrijpen. Evenwel die vraag heeft wel terdege recht van bestaan. Reeds het enkele begrip van „sterven", „zekerlijk den dood sterven", is zoo moeilijk en ingewikkeld, dat we niet kunnen ontkomen aan de vraag, hoe Adam, die nog nooit van sterven iets gehoord of gezien had, zich bij het hooren van dit woord, er eenige voorstelling van kon vormen. En sterker nog klemt de vraag, als ge de verzoeking van de slang er bij rekent. Ook die verzoeking toch heeft in *woorden* plaats, door een fijne uitspinning van woorden, door het geven aan de woorden van een eenigszins gewijzigde beteekenis, en deze verzoeking kon dus óf geen vat op Eva hebben, óf was te onmenschelijk zwaar, bijaldien zij niet in staat was, om met iets van onze helderheid te overzien, in wat strik Satan haar zocht te verschalken. De quaestie van *de taal* treedt hier alzoo metterdaad op den voorgrond. En eer we verder gaan, is het daarom noodzakelijk onszelven af te vragen, welke beteekenis *de taal* voor Adam en Eva in het Paradijs had.

Wij, later geborenen, leeren onze taal van lieverlede aan. Als men een kindeke, dat pas ontlook, duidelijk wilde maken, dat er in een glas of kop

doodelijk vergif was, zou men niet zeggen: „Door daarvan te proeven, zult ge den dood sterven," maar men zou door sterke gebaren of forsche klanken van *bah* en nogmaals *bah* een indruk pogen teweeg te brengen van iets naars. En zoo is het met heel onze taal. Onze taal bestaat, als wij pas in het leven treden, reeds buiten ons, in de gedachten, gesprekken en geschriften van oudere menschen, en wij groeien eerst zeer van lieverlede in die bestaande taal in. Ja zelfs blijft bij verreweg de meesten dat inleven in hun moedertaal tot op hun dood toe zoo uiterst gebrekkig, dat het al veel is, zoo een gewoon ontwikkelde vrouw één tiende van de woorden van onzen taalschat bezigt. Bij veel jonge mannen, die minder met het werkelijke leven in aanraking komen, is de beschikbare woordenschat gemeenlijk nog veel kleiner. Op die wijze verschilt ook weêr *taal* en *taal* onderling. Talen als die van onze beschaafde volken in West-Europa bezitten een ontwikkeling waarbij die van menige negertaal 't eenvoudig niet haalt. Zoo rijk als onze talen zijn, zoo arm zijn de talen dier natuurvolken; niet op elk punt, maar in 't generaal. Hierop afgaande zou men nu bij het terugdenken aan het Paradijs allicht tot de voorstelling geraken, dat het spreken van Adam en Eva al uiterst gebrekkig moet geweest zijn; een eerste stamelen of uitstooten van eenige klanken; en dat zich eerst in den loop der geslachten uit die gestamelde klanken iets wat op een taal leek, ontwikkeld had. Hiermede intusschen is hetgeen het Paradijsverhaal ons meldt, ten eenemale onvereenigbaar. Van meet af toch openbaart God de Heere Zich aan Adam, niet door teekenen of gebaren, maar door breede toespraken in begrippen door woorden. In een zeggen als: „Weest vruchtbaar, vermenigvuldigt en vervult de aarde," is zelfs zekere weelde door veelheid der woorden, zekere stijl, en zekere fijne schakeering van begrippen. Grof uitgedrukt zou er alleen staan: „Ge moet de aarde vol van menschen maken." Nu daarentegen vinden we *drie* begrippen: eerst dat van *„vruchtbaar zijn;"* dan het daaruit voortvloeiende van *„zich te vermenigvuldigen"* en daarna eerst van het *„vervullen van de aarde."* Evenzoo als er staat: „Gij zult den dood sterven," en niet kortweg: „Dan gaat ge dood," vertoont dit een fijner taalvorm, en een versterking van het begrip door het woord zelf, die immers in een kinderlijke taal ondenkbaar is. Het feit is uit dien hoofde niet te loochenen, dat Adam en Eva in dit verhaal voorkomen, als in staat om terstond na hun schepping, een rijke, fijn ontwikkelde taal *volkomen te verstaan.*

Onderstelt ge toch het tegendeel, en zegt ge, dat ze wel zoo iets, zoo ongeveer de hoofdzaak gevat zullen hebben, maar dat ze tegen de taal als taal vrij stompzinnig overstonden, dan sluipt er een gruwel in het verhaal in. Dan toch gaat ge onderstellen, dat God, wetende hoe Adam en Eva Hem eigenlijk niet, althans niet dan zeer onvoldoende verstonden, niettemin aan een alzoo slecht verstaan gebod *hun* toekomst en de toekomst van

heel hun geslacht had gebonden. Dit zou ongerechtigheid in God stellen, en kan dus niet worden aangenomen. Maar bovendien het verdere verhaal is met de voorstelling alsof Adam de taal nog slechts zeer ten deele verstond, niet te rijmen. Al is het toch, dat Adam in den aanvang meer luistert dan zelf spreekt, geheel anders wordt dit in het verdere beloop der geschiedenis. Dan gaat Eva scherpzinnig en fijn redeneeren met Satan en Satan met haar. Zij redeneert daarop met Adam. En na den val hoort ge Adam en Eva beiden hun pleit bij God bepleiten, en in verband daarmee God zijn oordeel brengen, en dat alles op een manier die geen zin zou hebben, als de taal niet verstaan was. Ja, de gegevens die het verhaal ons oplevert gaan nog verder. Er blijkt toch uit, dat Adam en Eva van meet af zelfs taalvormend vermogen in zich bezaten, en zich hiervan ten volle bewust zijn. Op het zien van Eva noemt Adam haar eerst *Isjah*, d. i. Mannin, en straks *Chawah* of Eva, d. i. Moeder des levens. En Eva op haar beurt noemt straks haar oudsten zoon *Kaïn*, met terugslag op het „*verkregen*" hebben van dit kind, en naderhand een ander kind *Seth;* „want," zeide zij, „de Heere heeft mij een ander zaad „gezet" voor Kaïn." Het Hebreeuwsche woord *Seth* nu beteekent juist hetzelfde als ons woord: *zetten*. Hieruit nu spreekt een krachtig taalbewustzijn; en dat dit Adam alzoo ingeprent was, blijkt duidelijk uit het feit, dat God ook de dieren tot Adam bracht, om te zien hoe hij ze *noemen* zou, en zooals Adam hun natuur en aard doorzag, zoo noemde hij ze. Nogmaals alzoo een wondersterke uiting van taalvormende kracht.

Zij hier in het voorbijgegane een bedenking ondervangen, die zoo licht opkomt. De namen van Eva, Kaïn, Seth enz. zijn namen, afgeleid van Hebreeuwsche stammen. Heeft men dan in het Paradijs Hebreeuwsch gesproken? Lange jaren heeft men dit metterdaad gewaand, en we zullen niet zeggen, dat het geslacht dat het zich zoo denkt, reeds geheel is uitgestorven. Nader onderzoek en vergelijking van taal met taal geeft ons intusschen de zekerheid, dat de Hebreeuwsche taal, gelijk wij die uit de Heilige Schrift kennen, van veel later formatie is, en terugwijst op een oudere taal van veel eenvoudiger stammen. Het Hebreeuwsch is een dier talen, die aan Sems afstammelingen eigen zijn, en die als groep sterk afwijken van de talen die bij Japheths zonen, en bij Chams nakroost hooren. Het Hebreeuwsch komt op na de spraakverwarring bij Babel en heeft dus de gevolgen daarvan ondergaan. Al moge het dus aannemelijk zijn te meenen, dat de afstammelingen van Sem het naast aan de Paradijsstreek woonden, en dus een taal spraken met de taal van den eersten mensch het naast verwant, dan ligt toch in elk geval tusschen die oudste taal en ons Hebreeuwsch zulk een onmetelijke afstand, dat, ook bij verwantschap,

toch beide talen allicht niet minder verschild hebben dan b.v. het Russisch van ons Boeren-Friesch. Neemt men dit nu alzoo aan, dan ontstaat de moeilijkheid, hoe de naam van Eva, Isjah, Kaïn en Seth hier kunnen voorkomen, als afgeleid van Hebreeuwsche stammen, daar het Hebreeuwsch toen nog niet bestond. Dit bezwaar is echter gemakkelijk uit den weg te ruimen. Reeds het woord Mannin, dat onze Overzetters bezigen, toch toont, hoe men ook zulke namen *vertalen* kan, om de beweegreden van de naamgeving voelbaar te maken. Hadden onze Overzetters consequent willen zijn, dan hadden ze moeten zetten: Men zal ze *Isjah* heeten, en niet Mannin; of wel ze hadden ook later moeten zetten: „Voorts noemde Adam den naam zijner vrouw: Levensgeefster, omdat ze een moeder aller levenden is." Ware nu zoo niet van Adam, Eva, Kaïn, Seth, maar van *Mensch, Levensgeefster, Verworvene* en *Plaatsvervanger* gesproken, dan zou de zinspeling in onze eigen taal zijn overgebracht, zonder dat iemand daaruit af zou leiden, dat in het Paradijs Hollandsch was gesproken, al moet toegestemd dat ook die fabel van uit Antwerpen eens is rondverteld. Alles loopt dus wel, zoo men zich voorstelt, dat de Paradijstaal een veel oorspronkelijker taal was, en dat later eerst bij het opstellen van het Paradijsverhaal, deze zinspeling op de afleiding der woorden, uit die Paradijstaal in het Hebreeuwsch is overgebracht.

We komen thans tot de hoofdzaak terug, hierin gelegen, dat niet alleen Adam, maar ook Eva, terstond na hun schepping in staat waren een levende, rijk ontwikkelde menschelijke taal én te verstaan, én zelf te spreken. Hoe nu kwamen ze hiertoe? Natuurlijk is er geen sprake van dat ze deze taal uitwendig van buiten zouden geleerd hebben. Hoe ter wereld ware dit denkbaar geweest? Waar was dan die taal? En waar waren voor het aanleeren van die taal de hulpmiddelen? Het antwoord kan daarom niet anders luiden, dan dat deze taal hun feitelijk ingeschapen is, niet bij manier van taal- of spraak*vermogen,* maar als een hun volkomen bekende taal, en die als deel van, de oorspronkelijke gerechtigheid, hoorde bij het beeld Gods. God spreekt. Het Eeuwige Woord uit te spreken is zelfs zijn Goddelijke majesteit. Spreken bij God is scheppen, en scheppen is spreken. En zoo kon het niet anders, of ook de mensch, als naar Gods beeld geschapen, moest én het spraakvermogen én de taal bezitten, ten einde op die wijs ook in deze taal het beeld Gods te kunnen vertoonen. Adam was, zoo vonden we, in zijn schepping, volkomen *wijs, heilig* en *gerechtig;* welnu, die *wijsheid*, dat *wijs-zijn* liet zich niet denken zonder *taal.* Spreken en denken behoort onlosmakelijk bijeen. Aan het spreken ligt het denken ten grondslag, en in de taal is het dat de gedachte en de overlegging van het hart uitvloeit. Op zichzelf ligt er alzoo

in het feit, dat Adam een taal *verstaat* en een taal *spreekt*, niets ongerijmds. Integendeel, noch zijn schepping naar Gods beeld zou in een stamelen van Adam tot zijn recht zijn gekomen, noch in een stamelen van Adam de oorspronkelijke „wijsheid” hebben uitgeblonken.

Te minder vreemds ligt hierin, naarmate men zich helderder rekenschap geeft van het wezen en den oorsprong der taal. Schier eindeloos is over dien oorsprong der taal getwist, en met name twee hoofddenkbeelden hebben steeds om den voorrang gestreden. Eenerzijds toch hield men staande, dat een taal een *afgesproken stukwerk* was. De menschen hadden dat zoo onder malkander klaargemaakt, dat een schepsel op twee pooten een *vogel* en op vier pooten een *dier* zou heeten. Zoo was de taal al rijker geworden, steeds vollediger in elkaar gezet. En wat de nieuw komende menschen nu deden, was niets anders dan van buiten leeren, wat vroeger door afspraak alzoo in gebruik was gekomen. Dit poogde men dan op allerlei manier aannemelijk te maken; en alle deze stelsels waren *conventioneele* taalstelsels, d. i. stelsels die den oorsprong der talen verklaren uit overeenkomst, afkomst of conventie. — Maar hiertegenover kwam reeds bij de Grieken een heel ander stelsel op, dat de taal verklaarde uit 's menschen aanleg. De mensch, zoo zeiden de mannen van dit stelsel, was zóó geschapen, dat de dingen een vasten indruk op hem maakten, en dien vasten indruk gaf hij weer, niet willekeurig, maar uit noodwendigheid, in een vaste daarvoor door God bestemde klankuiting. Dit laatste stelsel nu is steeds ook door de godgeleerden, die met de Heilige Schrift rekenden, bepleit. De menschelijke taal, zoo zeiden ze, is niet van menschelijke vinding, maar van Goddelijken oorsprong. Hoe deze menschelijke taal zou zijn, is eerst door God gedacht, eer ze op ónze lippen uitkwam. Die taal is door God den mensch ingeschapen. In die taal *moest* hij daarom spreken. En tevens verklaart het zich op die wijs, hoe God in die taal zelf kon spreken tot den mensch. Ook de latere taalstudie, die veel hooger vlucht nam dan de vroegere, en veel stelselmatiger gedreven werd, kwam dit in zooverre bevestigen, dat ze al meer er toe leidde, om metterdaad tusschen alle talen zekere vaste verwantschap aan te toonen, en het vermoeden te bevestigen, dat alle talen zich van lieverleê uit éénzelfde grondtaal ontwikkeld hebben.

Alleen stuitte men hierbij telkens op het even onloochenbaar verschijnsel, dat er *allerlei verwarring* in de talen valt op te merken, dat volkeren die nauwelijks van elkaar in uitzicht verschillen, nochtans heel andere talen spreken, en dat er in alle talen thans een geheele reeks van verschijnselen is, die ge bijna niet anders dan uit toeval of willekeur verklaren kunt. Buiten de Heilige Schrift om is dit bezwaar dan ook metterdaad zeer moeilijk uit den weg te ruimen. Rekent men daarentegen niet enkel met het Paradijsverhaal, maar ook met het verhaal omtrent de spraakverwar-

ring bij Babels torenbouw, en daarna met het gebeurde op den Pinksterdag, dan wordt al het duistere opgeklaard. Het Paradijsverhaal verklaart ons dan de eenheid van den oorsprong der talen; het gebeurde in de vlakte van Sinear maakt het dan duidelijk, hoe er desniettemin zulk een grenzenlooze verwarring in elke taal en tusschen de talen onderling ontstaan kon en moest; en eindelijk het Pinksterverhaal zegt ons, hoe te midden van die schier grenzenlooze verwarring, de eenheid van onze menschelijke taal toch nog altoos stand houdt. De talen van Parthers, Meders, Elamieten, en wie niet al, komen daar weer uit in de grondeenheid, die ze saam bezitten, en zoo blijken alle talen niet anders te zijn dan de rijke veelvormigheid waarin de *éene menschelijke taal* zich onder de natiën gespreid heeft. Die éene menschelijke taal nu was de *oorspronkelijke,* de zuivere, de nog onverwarde en onbedorvene, de moedertaal onder alle talen, waaruit alle aparte talen voortgekomen zijn. En het is die éene, oorspronkelijke menschelijke taal, die met noodzakelijkheid uit den aard van 's menschen schepping voortvloeide, die God voor den mensch bereid had, en die Adam en Eva verstonden en spraken, zoodra ze als mensch tot bewustzijn kwamen.

Dat komen tot bewustzijn doorliep bij hen geen proces. Ze waren opeens wakker met heldere klaarheid, en het is in die klaarheid, dat ze denken en spreken en verstaan konden, als stonden ze in de volkomenheid van het instinct. Juist het instinct heeft dit eigenaardige, dat het, zonder leerschool, opeens met volkomen juistheid, het leven tot uiting brengt. Meet de hoeken en lijnen van de raat in de bijenkorf maar na, en ge zult zien, dat ze nooit missen, maar altoos precies zijn, even precies als de hoeken en afrondingen van het web der spin, zonder dat toch ooit bij of spin zekere ontluikende hersentjes met het aanleeren van hoeken en lijnen of met het zich verwerven van technische vaardigheid vermoeid hebben. God *doet* dat alles het dierken *doen,* en het dierken doet het, door niets dan door instinct geleid, nauwkeurig en precies. Op dat instinctieve leven nu is de mensch niet aangelegd. Wel zijn er instinctmatige trekken in den mensch, en ziet ge dit instinctieve bij menschen met kunstaanleg soms zeer sterk uitkomen, maar toch in den mensch heeft dit alles een anderen grond. Zijn *aard* is niet instinctief. Zijn aanleg is veeleer om van niets op iets te komen, door aanleeren, door afzien, door nabootsing, door ervaring en door de macht der gewoonte. In Adam bij zijn schepping daarentegen heerscht niet het waggelend en onzeker opkomen van het allengs ontluikende leven, maar veeleer het instinctieve van het terstond gereede. Hij sprak en verstond zonder aanleeren en zonder naspreken, juist zooals wij dit alleen als vrucht van oefening en aanwennen kunnen. Hadden wij ons met Adam kunnen onderhouden, zoo zou zeer stellig gebleken zijn, dat wij velerlei zaken en woorden bezigden, die hem vreemd waren, maar

voor het overige zouden we in niets den indruk hebben ontvangen van een gebrekkige ontwikkeling. Veeleer zelfs zou ons zeker gevoel van minderheid bekropen hebben, gelijk we dit nog soms ervaren, als we, het stof onzer boekengeleerdheid afgeschud hebbende, te spreken komen met een wezenlijk wijs en verstandig man uit het volk.

Op dat „wijs en verstandig” leggen we zelfs nadruk. Er zijn toch menschen wier mond op een woordenfontein gelijkt, en die, zonder veel te denken, soms zelfs bijna gedachteloos, geheele reeksen van volzinnen, met alle gemak, over hun lippen doen vloeien. De Franschen noemen zulk soort menschen: woordenmolens, *moulins à parole.* Zoo echter moogt ge het gebruik der taal bij Adam u niet voorstellen. De gedachte moet, zal het wel zijn, de ziel van het woord wezen, en het woord de belichaming van de gedachte. Gedachtelooze woorden zijn als de afgestorven, verdorde slangehuid, waar de levende slang uit wegkroop.

Dat zulk een holheid bij menschen voor kan komen, is thans een gevolg der zonde, evenals het een gebrek aan harmonie is, als wie diep denkt geen woorden voor zijn gedachte kan vinden. In Adam, die als onberispelijk product, zonder vlek of rimpel, ganschelijk gaaf uit de hand van den Schepper was voortgekomen, is alzoo noch het éene noch het andere bestaanbaar. In hem heerschte harmonie. Er was het woord om de gedachte te belichamen, en er was de gedachte om het woord te bezielen. Ook greep hij in het woord, dat tot hem kwam, de ziel der gedachte die er in uitging. Dat dit nog geen uitgewerkte, ontplooide rijkdom van gedachten in woorden was, spreekt vanzelf. Telkens moesten er nog niet gebezigde gedachten voor het eerst opkomen, en uitgaan in een woord dat dusver nog nimmer over zijn lippen gleed. Maar wat nog niet uitgewerkt was, was daarom wel terdege aanwezig, en aanwezig om op elk gegeven oogenblik juist dien dienst te bewijzen, die noodig was. Of hierbij de *voorstellingen* meer dan de *begrippen* zijn bewustzijn bewerkten, beslissen we niet. Stellig is voor het eerste veel te zeggen. Mits men maar nimmer zich inbeelde, dat Adam geen begrip had, en zich eerst van lieverleê het eerst naïeve begrip kon vormen. Wie dat zegt, kan het Paradijsverhaal eenvoudig niet aannemen, waarin immers tal van begrippen voorkomen, en dat wel in zeer precies gebruik. Zeker er zijn begrippen van enkelvoudige en van saâmgestelde dingen, die Adam niet kon hebben, omdat die dingen zelve hem eerst later zouden voorkomen. Die toen reeds te bezitten ware ballast geweest. Alles kwam er hier maar op aan, dat hij beschikte over die voorstellingen en begrippen, die in zijn toenmalige wereld hem onmisbaar waren, en deze bezat hij ongetwijfeld. Dit verwondere niemand. Is het God die ons het wondere vermogen inschiep, om allengs begrippen te vormen, die begrippen saâm te voegen, en uit die saâmgevoegde begrippen tot conclusiën te komen, dan is èn dat vermogen èn de werking van dat vermogen, van

Hem in ons gekomen, en is er geen enkele reden denkbaar, waarom diezelfde God, die dat resultaat bij ons bereikt door langzame oefening, datzelfde resultaat niet in Adam kan gesteld hebben, enkel krachtens de Goddelijke daad der schepping. Zoo alleen handhaven we de volle werkelijkheid van wat uit het Paradijs ons bericht wordt; en de ordinantie Gods die aan den *Boom der consciëntie* zijn beteekenis hechtte, verstaan we niet als later eerst alzoo door Mozes of wie ook geformuleerd, maar als wezenlijk aldus van God in het Paradijs, en dat in hoorbare, door Adam uitnemend begrepen taal uitgegaan.

XXV.

Het proefgebod.

> En Hij zeide: Wie heeft u te kennen gegeven, dat gij naakt zijt? Hebt gij van dien boom gegeten, van welken Ik u gebood, dat gij daarvan niet eten zoudt?
>
> GEN. 3 : 11.

Onze korte uitweiding over *de Taal* in het Paradijs strekte, om het geloof te herstellen in wat door en tot Adam en Eva in het Paradijs gesproken is. In de dagen onzer vaderen aanvaardde men dit alles als in vollen zin werkelijk, maar zonder dat men zich rekenschap gaf van de wijze, waarop dit spreken in het Paradijs te verstaan zij. Daarna heeft men, over de Taal nadenkende, als dit kwansuis in het Paradijs gesprokene meer als inkleeding van latere gedachten opgevat, en alzoo feitelijk de geloofwaardigheid van het verhaal vernietigd. Eerst thans komt de kerk van Christus tot dit hoogere standpunt, dat ze zich én ten volle rekenschap geeft van wat de Taal in het Paradijs was, én op dien grond het verhaal niet ondermijnt, maar juist bevestigt en de waarheid er van aanvaardt. Bezien we nu, ouder dit gezichtspunt, het verhandelde in het Paradijs van naderbij, dan vloeit hieruit terstond voort, dat de eerste mensch zich, bij het aanhooren der tot hem gesproken woorden, iets stelligs en bepaalds moet gedacht hebben. Die ééne boom werd onder alle boomen in het Paradijs voor hem uitgezonderd, als een boom die in het verband stond met de kennis van goed en kwaad. Het eten van de vrucht van dien boom werd hem verboden. En hem werd aangezegd, dat op overtreding van dit gebod nog denzelfden dag „het sterven van den dood" volgen zou. Natuurlijk zou zulk een ordinantie voor een half onnoozel mensch-kind of kind-mensch, gelijk velen zich Adam droomen, geen zin hebben gehad. Of ik een kind

van anderhalf jaar van een schotel prachtig en verleidelijk suikergoed al zeg: „Proef niet van dit marsepein, want het eten daarvan zou u den dood brengen," dit zou geen doel treffen. Het onnoozel wicht zou het niet vatten. En als het suikergoed werkelijk sterk vergif inhield, en het kind at er toch van en stierf, dan zou niet dat kind een *zelfmoord* hebben gepleegd, maar die roekelooze vader of moeder aan *kindermoord* schuldig staan, ja zelfs door den wereldlijken rechter kunnen achterhaald worden. In dien gedachtengang nu vervalscht men de voorstelling van den zondeval, zoo men ook bij Adam en Eva geen klaar helder inzicht in het proefgebod en de daaraan gehechte bedreiging aanneemt. Hebben zij toch den inhoud van het proefgebod niet duidelijk begrepen, noch ook recht verstaan wat God met dat „sterven" bedoelde, dan gaat van hen de schuld van den val grootendeels af, en wentelt ge dien voor geen gering deel op God terug, die dan immers zijn schepsel aan een proef waagde, waaraan ze in zedelijken zin niet gewaagd konden worden. Dan wordt deze geheele voorstelling een spel der phantasie. Er spreekt dan geen ernst in. En althans voor een man, die leerde denken en pleegt door te dringen tot den grond der dingen, wordt het dan volslagen *onmogelijk*, om de schuld van zijn eigen hart en het eeuwig verderf van wien hij liefheeft, uit het gebeurde met dat eten van dien „Boom der consciëntie" af te leiden. Die ernst keert dan eerst terug, en dan eerst pakt de werkelijkheid van het toen gebeurde uw hart weer, als ge weet en inziet, dat Adam en Eva de taal, die gesproken werd, minstens even helder verstonden als gij die verstaat, en bij het aanhooren van het proefgebod en de daaraan gehechte waarschuwing ten volle de meening des Geestes en den zin van Gods ordinantie begrepen.

Wij gaan dus uit van de voorstelling, dat Adam krachtens zijn natuurlijke aanraking met de zedelijke wereldorde, geweten heeft wat *goed* en wat *kwaad* was, en evenzoo krachtens het hem ingeschapen leven, wist wat de *dood* en wist wat het *sterven* was; en zulks niet als een van buiten geleerde les, maar door een natuurlijke werking van zijn bewustzijn. Het gebeurde met de dieren en met Eva's schepping licht ons dit toe. God gaf aan Adam niets in handen wat ook maar van verre leek op een school-handboek over dierkunde. Noch over hun indeeling in soorten, noch over hun aard en neiging, noch over hun onderlinge verhouding en levenswijs, ontving hij onderwijs. Ook kende hij ze niet van vroeger, want hij zag ze voor het eerst, en ze verschenen nu pas voor hem. En toch hoezeer hij tegenover al deze schepselen schijnbaar vreemd stond, bleek terstond dat ze hem *niet* vreemd waren; dat hij ze veel beter kende dan nu eenig hoogleeraar in de dierkunde; en dat hij den aard van hun wezen, in zijn eenheid, zoo uitmuntend greep, dat het noemen hunner namen hem

een vanzelfheid was. Dit nu is alleen te verklaren uit het levenscontact, d. i. door de rechtstreeksche inwerking van het leven op het bewustzijn. Juist zooals het bij Eva's verschijning uitkomt. God brengt Eva tot Adam, gelijk Hij de dieren tot Adam gebracht had, en zonder nader onderricht, verstaat Adam onmiddellijk wat dat nieuwe wezen in het Paradijs beteekent. Dat is vleesch van eigen vleesch, been van eigen been. *Geen* man, en toch *uit* den man en *voor* den man, en daarom Mannin door hem geheeten. En onmiddellijk zich daaraan vastknoopende, doorziet hij heel de zake van den echt en het huisgezin, nog buiten schaamte, in klare onnoozele heiligheid voor God. Over zulke feiten moet ge uit dien hoofde niet heenlezen; veeleer moet ge er uw gespannen aandacht op saâmtrekken; en alzoo wel verstaan, hoe heel anders het menschelijk bewustzijn toen werkte, bij nu vergeleken. Nu is alles in en om ons verduisterd, toen glansde ons menschelijk bewustzijn in het volle klare licht. De mensch was naar Gods beeld geschapen, en zoo spiegelde God zijn eigen weten, in menschelijke mate en naar menschelijken vorm, in 's menschen bewustzijn af. De mensch wist niets door studie, en nog veel minder uit zich zelf; ook onderwees hem de natuur zonder meer niet; al zijn kennisse waarin hij geschapen was, was licht van God, dat in den spiegel van zijn bewustzijn glansde.

Zóó moet het derhalve ook gestaan hebben met zijn kennis van goed en kwaad, en met zijn kennis van het sterven. Hadt ge Adam een examen over de moraal willen afnemen, hij zou bezweken zijn. Of ook hadt ge hem over de biologie of levenskunde ondervraagd, hij zou u niet geantwoord hebben. Maar zijn onmiddellijk besef werkte in beide opzichten nog onberispelijk zuiver. Zoo vindt ge onder haveloos gekleede, en in schier elk opzicht verwaarloosde kinderen, soms een jongen of een meisje met een zoo zuiver gehoor, dat ze terstond en onmiddellijk elke valsche geluidstrilling ontwaren en dit zelfs gewaar worden met zekere pijn; doch als ge datzelfde meisje of dienzelfden jongen naar namen van noten of gamma's gevraagd hadt, zouden ze u verwonderd hebben aangestaard en u niet hebben begrepen. Zoo nu, in dien zin, wisten ook Adam en Eva ervan, dat er een schoon, een goed, een heerlijk iets was, waar heel de ziel hen henendrong, en dat er omgekeerd een zuiging, een trekking, een te vlieden macht en werking was, waarvan ze verre hadden te blijven. De wet huns Gods was geschreven in hun hart, niet als een opgeplakt gebodenlijstje, maar als een fijn, zedelijk gehoor van hetgeen trilde in Gods zedelijke wereldorde. Drang nu naar het heilige en goede is, zonder een vlieden van wat er tegenover staat ondenkbaar. Er is geen pool van het goede of er staat een pool van het kwade tegenover. Zich den eersten mensch te willen voorstellen, als op zedelijk gebied nog kleurenblind, is met hun

schepping naar den beelde Gods niet overeen te brengen. Men kan niet als zedelijk wezen in volwassen staat en met helder bewustzijn bestaan, dat men toch de tegenstelling goed en kwaad, d. i. tusschen hetgeen te zoeken, en te vlieden was, niet zou kennen. Er gaat van de zedelijke wereldorde zelve magnetische aantrekkingskracht uit, waardoor elk zedelijk creatuur aangetrokken en waardoor het bewogen wordt.

Minder gemakkelijk is het voorzeker, om er in te leven, wat Adam en Eva bij het hooren van „dood en sterven" moeten gedacht hebben. Toch ontbreekt ook hier niet alle spoor. Houd slechts wel in het oog, dat Adam plotseling uit het niet tot aanzijn kwam en dit komen tot aanzijn met bewustzijn doorleefde. Dat grijpt bij geen onzer plaats. Wij ontstaan, zonder het te weten. En eerst als we reeds maanden er geweest zijn, en over het jaar bestaan, vestigen zich bij ons die allereerste, allerflauwste indrukken, die ons later, als we aan het verleden terugdenken, hoogstens nog doen weten, dat we destijds reeds bestaan hebben. Voor ons is er daarom geen overgang, nergens een moment, waarvan we weten: toen was ik er, en vóór dit moment was ik er niet. Bij Adam daarentegen greep dit op eenmaal plaats, en op eenmaal met volledigheid en volle klaarheid. Zóó *was* hij er nog niet en dacht hij dus ook nog niet, en zie, een volgend oogenblik *is* hij er, en voelt en weet hij dat hij er is, met heel zijn wezen, en met al wat in hem omgaat. De overgang van het *niet* zijn tot het *zijn*, de gewaarwording van het ontstaan, van het eerste komen uit het *niet*-leven tot het leven, heeft Adam dus, niet droomend noch suffend, maar in klare zuivere nuchterheid doorgemaakt. Hij heeft gevoeld hoe hij uit Gods hand voortkwam. Hij heeft, als we het zoo mogen zeggen, zich *voelen* scheppen, *gevoeld* hoe hij ten leven kwam. De tegenstelling tusschen het eerst *niet* zijn, en toen *wel* zijn, was hem dus niet vreemd, maar doordrong heel zijn besef en heel zijn wezen. En zóó, langs dien weg, is het volstrekt niet onbegrijpelijk, dat het denkbeeld, hoe dat leven weer kon worden te niet gedaan, klaar voor hem oprees. Wij missen elk besef van het sterven, tot tijd en wijle we door aanschouwing of anderer verhaal met het sterfbed of het graf in aanraking komen, maar voor Adam stond dit heel anders. Hij kende den dood van den anderen kant, doordien hij bewust uit het *niet-zijn was* ingetreden in het *leven*.

Het denkbeeld alsof Adam eerst door het eten van de boomvrucht tot zedelijk zelfbesef zou ontwaakt zijn, en tot op dat booze oogenblik niets dan een zedelijke suffer of droomer zou geweest zijn, verwerpen we dan ook geheel. Er ligt niet achter den val duisternis, en eerst na den val klaarheid. Eer omgekeerd is het de zonde die de verduistering aanbracht, en ligt juist *achter* den val de helderheid van het inzien. Dat er door de zonde een „opening der oogen" plaats had, en dat er tengevolge der zonde iets „gekend" werd, dat ze van tevoren *niet* kenden, betwisten we daarom

niet. Dat staat er duidelijk, en daaraan tornen we ook niet, maar daarop komen we eerst zoo straks. Vooraf echter moet wel verstaan, dat Adam, toen God hem het proefgebod gaf, niets met een zedelijken idioot gemeen had, maar integendeel klaarlijk de wet Gods in zijn hart droeg, en de tegenstelling tusschen hetgeen met die wet strookte en van die wet afweek, in zijn zielsbesef kende.

Wat doet nu het proefgebod? Stelt het Adam voor de al of niet volbrenging van één der geboden die de wet Gods hem oplegde? Stellig niet. Het proefgebod hield niet een eisch in, die uit de zedelijke wereldorde voortvloeide, maar een gansch willekeurige ordinantie, die op niets rustte dan op de vrijmachtige wilsbeschikking Gods. Uit niet één der Tien geboden is af te leiden, dat er in onze omgeving in letterlijken zin ergens één boom moet zijn, waarvan we niet eten mogen. De wet geschreven in hun hart had dit proefgebod dan ook nooit kunnen openbaren. Ware dit proefgebod niet opzettelijk en zoovele woorden, geheel werktuigelijk, aan Adam medegedeeld, hij zou het nooit gekend noch er ooit van geweten hebben. Op zich zelf staat dit proefgebod dus ganschelijk *buiten* de zedelijke wereldorde, valt het *buiten* de wet Gods, en was het al of niet eten van dien boom een op zich zelf zedelijk onverschillig iets. Voor dit geheel eigenaardig karakter van het proefgebod moogt ge het oog geen oogenblik sluiten, of zijn beteekenis ontgaat u. Dan toch verstaat ge niet, hoe hier juist in het *nietige* van het gebod zijn *hooge* verbindbaarheid school. Immers het was niet om dien boom, en het was niet om die vrucht, dat het ging, maar alleen hierom, dat God hier met zijn volstrekte vrijmacht op den mensch aandringt, en *krachtens die vrijmacht* hem iets verbood. En wat is nu het groote vraagstuk dat hier achterzit? Ge kunt, niet waar, het goede doen *om het goede*, of ge kunt het goede doen *om God*. Al nu wat ge doet, omdat het met de betere aandrift van uw hart strookt, doet ge *niet* om God, maar omdat ge zelf voelt en bekent dat het zoo goed en met de zedelijke wereldorde overeenkomstig is. Ge volgt dan de roepstem van uw eigen ideaal; de aandrift van uw eigen hart; de inspraak van de zedelijke levenswet in uw hart. Dit standpunt is het standpunt der ongeloovige wereld; niet het standpunt des geloofs. Het geloofsstandpunt wordt eerst dan betreden, als ge, afgezien van alle eigen oordeel, doet wat ge doet, *omdat God het alzoo wil.* Dan eerst strengelt zich door het *zedelijke* het *godsdienstige* leven, en viert de aanbiddinge Gods door zijn beeld op aarde haar volkomen triomf. Het doen van het goede *om het goede*, buiten God gerekend, is „zedelijke zelfgenoegzaamheid" die niet alleen met zeer ongeloovigen zin kan gepaard gaan, maar ten slotte feitelijk alle geloof in de ziel vermoordt. Ware dus Adam in het goede volstandig gebleven *om het*

goede, overmits het goede hem aantrok en strookte met de inspraak en den zin van zijn hart, zoo ware hij wel een deugdminnaar geworden, maar zulk een, die den God zijns levens, naar wiens beeld hij geschapen was, verloochende.

En toch was er iets in zijn schepping naar Gods beeld, waaruit het gevaar voor zulk een zelfgenoegzame ontwikkeling juist opkwam. Juist immers wijl hij naar Gods beeld geschapen was, *kon* het niet anders, of hij *moest* zich met Gods wet conform in zijn hart gevoelen, hij *moest* die wet toestemmen, hij *kon* niet anders dan die wet willen, en hij *moest* er zoo geheel toe neigen, om het goede dier wet te volbrengen, omdat het hem boeide en bekoorde. Buiten God gerekend, zou men zelfs moeten zeggen, dat hier zekere *fatalateit* bestond. Had Adam in zijn hart zekeren tegenzin tegen de wet Gods, als ware het ook slechts op één punt, mede ter wereld gebracht, dan had aan dat éene punt kunnen blijken, of hij desniettemin aan Gods wil gehoorzamen zou, ook al ging de aandrift van zijn eigen hart er tegen in. Maar dat juist kon *niet*. Zijn hart stemde op *alle* punten met de wet Gods in. En uit dien hoofde was het onmogelijk en ondenkbaar, dat bij één eenig stuk der wet blijken kon, of hij het volbracht *om Gods wil*, of om het *goede* dat er in school. Om tot zedelijke beslissing te komen, moest het derhalve één oogenblik tot tegenspraak komen tusschen *God* en het *goede*, en moest het aldus blijken, of Adam voor het goede koos om Gods wil, of om het goede zelf. En dit nu, wat in de zedenwet niet in *kon* zijn, en krachtens de oorspronkelijke gerechtigheid niet uit Adam zelf *kon* opkomen, *dat* ligt in het proefgebod. Een gebod, waarvan de inhoud Adams hart *niet* toespreekt, dat als gebod *geen* aantrekkingspunt in zijn innerlijk besef vond, en tot welks volbrenging niet anders hem dringen of bewegen kon, dan de nuchtere, klare, onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan het woord zijns Gods *om dat woord*. Het gold hier denzelfden strijd die zoo telkens bij het kleine kind, of bij den militair voorkomt. Ge gebiedt of verbiedt uw kleine kind iets, en nu wil het wel gehoorzamen, mits ge het eerst uitlegt, *waarom* het zóó en niet anders moet. Doet ge dat nu, en overtuigt ge uw kind, dan handelt het naar uw gebod, maar niet omdat gij het alzoo geboodt, doch, omdat het zelf nu de zaak zoo inziet. Dan is dus feitelijk én uw gebod en de gehoorzaamheid opzij geschoven, en wat overblijft is: uw kind naar eigen zedelijk inzicht handelende. Dat acht men dan hoog te staan, en toch hebt ge er feitelijk den grondslag van alle opvoeding door ondermijnd. Vraag het aan groote veldheeren maar, waar de kracht schuilt, waaraan ze hun overwinningen dankten. Ze geboden, en hun soldaten gehoorzaamden. Zooals die hoofdman over honderd in de Evangeliën zegt: „Ik zeg tot dezen: Ga, en hij gaat, en tot genen: Kom, en hij komt." Op dat beginsel berust alle legertucht en militaire veerkracht. Zegt daarentegen de soldaat:

„Ik wil wel volgen, maar toon mij dan eerst aan, dat het zóó goed uitkomt”, dan is de tucht weg en de kracht van het leger gebroken. En juist zóó staat het nu ook met onze zake tegenover God. *Wij* zijn die kinderen, en *wij* zijn die krijgsknechten, en niet ons inzicht in het goede, maar het feit *dat God gebiedt,* moet de drang zijn, die ons beweegt tot plichtsbetrachting. *God wil het,* en zonder dat een *waarom* hierbij geduld wordt, is die wille Gods het einde van alle tegenspreking.

Die *twee* moesten in den mensch alzoo vereenigd worden, *ten eerste* moest, omdat hij naar Gods beeld geschapen was, zijn eigen zedelijk besef zuiver en volkomen met de wet Gods overeenstemmen, en hij alzoo het goede uit lust van het goede doen; maar ook *ten tweede* moest deze gansch zedelijke ontwikkeling worden opgehangen aan het *om Gods wil,* alzoo het stempel van *gehoorzaamheid* ontvangen, en den adel vertoonen van het *geloof.* Welnu, *dit* is het, wat het proefgebod beoogde, en waarop het volkomen berekend was. Van den boom te eten of niet te eten, was voor Adam een op zich zelf volmaakt *onverschillige* zaak. Tegen het eten er van gold zedelijk niets, en omgekeerd kon er zekere prikkel door dien boom op hem geoefend worden, om het eten van zijn vrucht *begeerlijk* te maken. Hier is alzoo een gebod, een ordinantie Gods, niet gedragen door eigen zedelijk inzicht, en alzoo uitsluitend daarop rustende, *dat God het alzoo instelde.* Dit brengt den strijd terstond van het *zedelijk* op het *godsdienstig* terrein over, van de *wet* Gods op het *geloof,* van het eigen *inzicht* op de *onderwerping* aan Hem, naar wiens beeld hij geschapen was. Had hij nu hierin getriomfeerd, dan ware het onverwijld in zijn hart tot beslissing gekomen, dat zijn band aan het goede niet óm dat goede, maar *om Gods wil* klemde. Thans daarentegen, nu hij tegen dit proefgebod inging, nu stond het hiermee vast, dat hij het goede *niet* om God, maar om het goede zelf zocht, en alzoo God in zijn hart verloochend en zijn eigen deugdenbeeld tot zijn god verheven had. Daarom was de val absoluut. Het was het doorsnijden van slechts één schalm, maar die niet kon breken, of heel de keten viel neer. De rechte zuivere stand voor God was prijsgegeven, en daarom moest het beeld scheef trekken. Het was als de zonnewijzer, dien ge van zijn plaats neemt. Eens van die plaats, wijst hij geen tijd meer aan.

Tevens gevoelt ge nu, waarom het proefgebod naar zijn inhoud zóó onbeduidend *moest* wezen. Een wereld en een eeuwigheid aan een perzik of appel ophangen, heeft men roekeloosheid, een spotten met den mensch genoemd. Ten onrechte. Als in het proefgebod een zware, moeielijke zaak aan Adam ware voorgelegd, zou zijn eigen zedelijk besef mee zijn gaan spreken, en hij zou gehandeld hebben uit eigen zedelijk inzicht, en niet

uit de blinde gehoorzaamheid des geloofs. Juist om het zedelijk inzicht deze éene maal buiten alle werking te stellen, en heel de spanning der ziel saam te trekken op het geloofspunt der gehoorzaamheid, moest de zaak zelve zóó futiel, zoo nietig, zoo onbeduidend zijn. Een krijgsoverste die de proef wil nemen, of zijn soldaat *stipt* gehoorzaamt, moet hem juist beproeven op zulk een order, waar zakelijk niets inzit, ja, die zakelijk hem een bespotting schijnt. Het gold den strijd, die ook daarna alle eeuwen doorging en nog doorgaat, of God *om de wet,* of de wet *om God* is wat ze is. Zegt ge: Er is een eeuwige wet, en aan die wet was God gebonden, en daarom gaf Hij ons alzoo zijn zedenwet — dan is feitelijk God verloochend, de deugd boven God als zelfstandig ideaal gezet, en uw plichtsbetrachting wordt zelfgenoegzaamheid, een voldoen aan eigen inzicht, in steê van een kinderlijk u onderwerpen aan uw God. Is daarentegen de wet alleen daarom voor u bindende, *omdat God ze u gaf*, en is uw innerlijke sympathie voor die wet enkel vrucht van het werk des Heiligen Geestes in uw binnenste, dan deed het er niet toe, *wat* in het proefgebod geboden werd, en kwam, hoe nietiger de zaak was, het feit, of er om Gods wil zou gehoorzaamd worden, te beslister en te zekerder uit.

XXVI.

Als God zijn.

> Gij zijt uit den vader den duivel, en wilt de begeerten uws vaders doen. Die was een menschenmoorder van den beginne, en is in de waarheid niet staande gebleven; want geene waarheid is in hem. Wanneer hij de leugen spreekt, zoo spreekt hij uit zijn eigen; want hij is een leugenaar, en de vader der leugen. JOH. 8 : 44.

Eer we tot de Paradijs-verzoeking zelve komen, is het gewenscht thans de uitkomst van hetgeen we dusver vonden, saâm te vatten. Dit nu komt hierop neer. De eerste mensch was door éene *rechtstreeksche* daad van Gods almacht, in *één oogenblik des tijds,* in geheel *volwassen* afmetingen, op deze aarde tot aanzijn geroepen. Hij stond midden tusschen God en de wereld in. In die wereld was het dier op hem aangelegd, nog eer de mensch er was, 's menschen uitwendige gedaante en bestaanswijze voorvertoonende; op het dier was weer de plant, op de plant de onbewerktuigde natuur aangelegd; en alzoo langs alle deelen der schepping ineengeschakeld, was er een keten uitloopende op den mensch. En terwijl de mensch alzoo heel de wereld in zich saamvatte, werd hij toch dáárdoor

eerst wezenlijk *mensch,* dat in dit zijn wezen God zelf zich *kon* afspiegelen én het *deed.* Alzoo stond de mensch tegelijk als inbegrip der *schepping,* en tegelijk als beelddrager van den *Schepper* in den lusthof. Als zoodanig was zijn *lichaam* onverzwakt en ongeschonden, en was hij, wat zijn geestelijk bestaan betreft, naar zijn verstand volkomen *wijs,* naar zijn zedelijken aard volkomen *heilig,* voor wat zijn stand voor God aangaat, volkomen *gerechtig.* Dit was zijn „staat der rechtheid", of zijn „oorspronkelijke gerechtigheid", die niet als een nieuw bestanddeel bij zijn natuur bijkwam, maar in zijn natuur kleefde. Intusschen sloot de gaafheid van dit volwassen lichamelijk en geestelijk bestaan, allerminst den *voortgang* naar de *voleinding* uit, die alleen door zedelijken strijd kon bereikt worden, en hem naar het eeuwige leven, in den glans der voltooide heerlijkheid, zou hebben overgeleid. Dit plaatste hem in de betrekking, die wij het Werkverbond noemen. Bleef hij, ook bij deze nadere ontwikkeling, staan in den zuiveren stand, waarin hij bij zijn schepping gezet was, zoo zou zijn leven verhoogd zijn *tot het eeuwige.* Ontviel hij aan dien juisten, rechten stand voor God, zoo zou zijn leven, hoezeer ook als bestaan onvernietigbaar, zinken tot de laagte *des doods.*

En dit nu kon niet tot beslissing worden gebracht zonder het proefgebod der verzoeking. Heilig als Adam was, kon hij geen stukske der Wet, die in zijn hart geprent stond, volbrengen, of zijn hart sprak die Wet toe, en leidde tot een doen van het goede, *omdat het goed was;* terwijl het ware goed eerst volbracht is, zoo het geschiedt, *omdat God het wil.* Of nu Adam in dien Godebehaaglijken zin kiezen zou, kon eerst recht blijken aan een gebod, dat niet in zijn hart geprent stond, maar onbegrepen als een schijnbaar willekeurig gebod tot hem kwam. Dit gebod en de rechte meening er van kon hij verstaan, omdat de taal in hem geen eerste stamelen van klanken, maar een genoegzaam samenstel in woorden voor de uiting zijner gedachten was. En zoo stond hij in het Paradijs, met God, door het geloof, verkeerende als een man met zijn vriend, den schrik der consciëntie, en daarom de schaamte nog niet kennende.

Dit is, kort saamgevat, het resultaat van het dusver ingesteld onderzoek. Thans komen we tot de verzoeking, die eerst Eva, en door haar Adam, tot overtreding van het proefgebod geleid heeft. Lezing en herlezing van de drie eerste hoofdstukken van Genesis laten toch geen anderen indruk achter, dan dat het, zonder die verzoeking, niet tot die overtreding zou gekomen zijn. Dit vloeide uit de oorspronkelijke gerechtigheid dan ook rechtstreeks voort. Zonder verzoeking kon het in den staat der rechtheid niet tot strijd, en derhalve zoomin tot val als tot overwinning komen. Jezus verklaart het dan ook uitdrukkelijk: niet Adam was zelfmoordenaar,

maar Satan was de menschenmoorder van den beginne. Intusschen lezen we in Gen. 2 van den Satan niets. De verzoeking komt door een dier. Dit nu trekt in hooge mate de opmerkzaamheid. Mensch en dier was in het Paradijs de eenige rechtstreeksche tegenstelling tusschen twee machten, en uitdrukkelijk was aan den mensch macht en heerschappij over het dier toegezegd; en, wat nog opmerkelijker is, die meerderheid had de mensch over het dier het eerst daardoor uitgeoefend, dat de mensch in zijn taalwereld, door het geven aan elk dier van zijn naam, aan het *stomme* dier, als *sprekend* heerscher, een plaats had toegewezen. Die den naam geeft, heerscht, en het dier, dat tegen dien naam in slechts loeien of brieschen of hinniken kon, droeg daarin het merkteeken van zijn lageren, minderen stand. Doch hoor, nu gaat er tot Eva plotseling taal, sprake, gedachtenuiting in woorden van een dier uit. De slang spreekt Eva toe. Dit spreken van de slang was buiten de scheppingsorde. Volgens die orde spreekt God en spreekt de mensch, maar heeft het dier, en dus ook de slang, de gave der sprake niet. Dat het werktuiglijk uitstooten van verstaanbare klanken daarom bij het dier niet onmogelijk is, weet ieder. Bij enkele vogels wordt dit nog, soms zeer schel en kras, gehoord. Van Bileams ezel bericht ons dit het Mozaïsch verhaal. Waar lucht, keel, tong, tand en lip aanwezig is, wekt dit dan ook geen de minste bevreemding. Dat een dier *niet* spreken kan ligt dan ook aan heel iets anders. Daaraan namelijk dat het niet den gedachtenvorm van het bewustzijn bezit, en deswege het niet tot een taal kan brengen. Wel heeft ook het dier uiting van wil of gewaarwording door geluiden, en zeer terecht is er op gewezen, dat de dieren onderling door deze geluiden elkander allerlei beduiden, of doen merken aan menschen, maar omdat de gedachtenaam ontbreekt, wordt er geen taal in eigenlijken zin geboren. De belachelijke proeven van Professor Gordner, die in een kooi opgesloten, de taal der apen wilde bestudeeren, heeft dit feit niet weerlegd, maar bevestigd. Heel anders daarentegen komt de zaak te staan, als het dier door een hooger wezen als instrument kan worden gebruikt, en als dit hooger wezen zich van de ademhaling, de keel, de tong, de lip, den tand, kortom van de organen van het dier bedient, om door dat dier te doen, wat dat dier zelf niet kan.

Het hypnotisme heeft op dit terrein zelfs onder menschen verrassende verschijnselen aan het licht gebracht. Dusver meenden we, dat onze eigen spraakorganen alleen ons zelven dienen konden, en dat onze taal alleen het voertuig kon zijn voor onze eigen gedachten. Thans daarentegen weten we ook practisch, dat de éene mensch over een ander mensch zulk een macht kan krijgen, dat de sterke den zwakke dwingt hem met zijn mond te dienen, en uit te spreken niet wat die zwakke zelf, maar wat hij, als sterkere, denkt, beoogt en wil. Hier is dus een indringen in de ziel van een mensch tot op dat punt, waar de zenuwen de spreekorganen in be-

weging brengen, en alsnu een spreken door eens anders mond. Waar de mensch dit kan, verwondert het ons in het minst niet, dat ook God een profeet zoo kon aangrijpen, dat die profeet sprak, niet wat hij, maar wat God dacht. Maar wat ons blijft verwonderen, is, dat ook bij het dier soortgelijk verschijnsel voorkomt, vooral waar die macht op het dier wordt uitgeoefend, niet door een ander dier, noch door den mensch, maar bij Bileams ezel door God, en bij de slang in het Paradijs door Satan. Het verrassende van dat verschijnsel moest uit dien hoofde ook Eva prikkelen. Ze wist dat het dier *niet* sprak, dat integendeel in het *spreken* het teeken van de heerschappij van den mensch over het dier lag. Nu er een dier zich hooren liet dat toch sprak, moest dat dus hare opmerkzaamheid treffen. Dat het niet God was, die aldus het dier gebruikte, bleek haar terstond, want wat die slang sprak, ging tegen God in. Ze wist ook dat een andere, vreemde macht zich in die slanggeluiden tot haar richtte, en ze ontwaarde eveneens, dat die macht aan God vijandig en met het dierlijke gemeenzaam was. Nu was den mensch door God als plicht opgelegd, niet alleen om den hof te *bebouwen,* maar ook om den hof *te bewaren* (Gen. 2 : 15). *Bewaren* nu onderstelt, dat er een macht was, tegen welke het Paradijs beschermd moest worden. Dat er een macht der vernieling bestond, wist de mensch alzoo. Van die macht had hij dusver nog niets ontwaard. Doch nu openbaarde zich die vreemde, die geheimzinnige, die dusver onbekende macht. Ze sprak door dat dier. Ze gebruikte die slang als instrument. En er is alzoo geen twijfel, of Eva werd terstond gewaar, dat ze niet met die slang als gewoon dier, maar met die slang als een *bezeten* dier te doen had.

Bij de vraag, welke die demonische macht was, hoe ze ontstond, en op welke wijze ze werkt, houden we ons niet op. Daarover is genoegzaam gehandeld in de artikelenreeks *Van de Engelen.* Ook over de vraag, of het wel waarlijk Satan was, die de slang als phonograaf bezigde, behoeft niet getwist, de duidelijke uitspraak van Jezus in Joh. 8 : 44 stelt dit buiten twijfel. Waarom juist de slang en niet een ander dier gekozen werd, moet symbolisch verklaard. Slechts zij nog opgemerkt, hoe de slang in het Paradijs het instrumenteele dier was, waardoor Satan de vrouw belas, en hoe het nu nog de mensch is, die, in Indië vooral, maar ook elders, door niets dan door geluid van tonen de machtigste slangen betooveren, bezweren, belezen en geheel machteloos maken kan. De echte slangenbezweerder maakt nu nog de woedendste slang enkel door toongeluid volkomen weerloos en slingert ze als een kabel om zijn lichaam. Doch al stond dit met het gebeurde in het Paradijs in geen verband, in elk geval moet hetgeen daar gebeurd is, niet overdrachtelijk, niet zinnebeeldig, niet als een innerlijke ervaring in Eva's ziel, maar letterlijk, zooals het er staat, worden opgevat. Er is taal in woorden tot Eva gekomen. Die taal ging door de slang van Satan uit. In die taal was bezieling, werd geredeneerd,

werd met onderscheiding van woorden gestreden. Het was een wezenlijke verzoeking, gelijk ze in de woestijn bij de Jordaan aan Jezus overkwam en door Jezus zegevierend doorworsteld is. Alleen met dit verschil, dat aan Jezus Satan zich, zonder tusschenkomst van het dier als instrument, vergreep, en dat Eva door Satan verzocht is, niet onmiddellijk, maar middellijk, het dier tusschenin tredende als de eenige macht die de pas geschapen mensch in het Paradijs alsnog in onderscheiding van zich zelven op deze aarde kende.

Komen we thans tot de verzoeking zelve, dan dient hierbij allereerst de dusver veel te veel verwaarloosde vraag onder de oogen gezien, wat er gebeurd zou zijn, bijaldien Eva *niet* bezweken ware. Zou in dat geval de kennisse van goed en kwaad voor het eerste menschenpaar gebleven zijn, wat ze was vóór het proefgebod? Zou, bij die onderstelling, geen verandering in 's menschen innerlijk bestaan hebben plaatsgegrepen? En zou hij derhalve, gesteld hij ware *niet* bezweken, gebleven zijn die hij was, en hebben voortgeleefd, als had hij nooit een proefgebod ontvangen? Oppervlakkig schijnt dit metterdaad zoo. De stem die uit de slang tot Eva kwam zegt: „*Als* gij daarvan eet, zult gij als God wezen, kennende het goed en het kwaad." Dus, want dit schijnt er uit te volgen, als ge er *niet* van eet, zult ge die kennisse derven. En dat er in dit zeggen van de slang zekere waarheid lag, valt kwalijk te ontkennen, als ge op tweeërlei let. Ten eerste hierop, dat er staat: toen ze gezondigd hadden, *werden hun oogen geopend;* wat wederom in zich sluit, dat anders hun oogen gesloten zouden zijn gebleven. En ten andere daarop, dat God na den val in zijn Drieëenig Wezen spreekt: „De mensch is geworden als onzer één, kennende het goed en het kwaad", woorden, die door Calvijn en velen na hem wel in spottenden zin zijn opgevat, als wilden ze zeggen: „Die dwaze mensch beeldt zich nu in, als onzer één te zijn, en goed en kwaad te kennen." Maar, gelijk we reeds vroeger opmerkten, deze uitlegging is niet vol te houden, want in zulk een spottend zeggen zou geen grond gelegen hebben voor het uitdrijven van den mensch uit het Paradijs, en nog veel minder voor het stellen bij den ingang van het Paradijs van den Cherub met het vlammend zwaard. Op het verband tusschen Satans zeggen: „Dan zult ge goed en kwaad kennen", het zeggen der Schrift: „Toen werden hun oogen geopend", en het zeggen des Heeren: „De mensch is geworden kennende het goed en het kwaad", moet dus wel terdege gelet. Dat de val in zonde een nieuwe wereld van kennis voor Adam ontsloot, en dat die kennis een kennisse van goed en kwaad was, mag niet voorgesteld als een leugenachtig verzinsel van Satan. De uitkomst bewees dat er waarheid in lag. En het woord des Heeren heeft het bevestigd. Iets waaruit dan tevens

rechtstreeks volgt, dat de mensch, ware hij staande gebleven, aan die wereld van kennis, die zich door de zonde aan hem ontsloot, vreemd zou zijn gebleven, en niet *aldus* het goede en het kwade zou hebben gekend.

Toch volgt hieruit volstrekt niet, dat hij daarom, bij niet-overtreding van het proefgebod, *minder* zou hebben gehad; integendeel ook dan zou hem een *hoogere* kennisse van goed en kwaad zijn toegekomen, maar op andere wijze, in anderen vorm, op een manier die niet tot den *dood*, maar tot het *leven* leidde. Het verschil nu tusschen deze beide vormen van kennis van goed en kwaad, d. i. tusschen den zondigen, doodelijken vorm, waarin ze Adam thans toekwam, en den heiligen, het leven verheffenden vorm, waarin ze anders zijn deel zou zijn geworden, kan niet anders verklaard, dan uit de tweeërlei betuiging des Heeren, 1°. dat deze zondige vorm *den dood* bracht, en 2°. dat het nu een kennisse was, zooals ze in God was, en Gode alleen toekwam. Welk nu is het principieele verschil tusschen de kennis van goed en kwaad gelijk ze *in God is*, en die afgeleide kennis van goed en kwaad, *die bij den mensch hoort?* Immers geen ander dan dit, dat God zelf licht en duisternis schept, zelf bepaalt wat goed, en diensvolgens wat kwaad is, en alzoo het zedelijk criterium tusschen goed en kwaad in zichzelven bezit, zelf stelt en tegenover alle schepsel doorzet. Dit ter eene zijde, terwijl omgekeerd ter andere zijde de kennisse van goed en kwaad voor den mensch, als schepsel, geen andere kan noch mag zijn, dan dat hij *niet zelf* de grenzen van het onderscheid tusschen licht en duisternis, tusschen goed en kwaad, stelt, maar het *aanneemt* van God, gelijk God het als Schepper gesteld heeft. Hieruit volgt derhalve, dat voor den mensch zondig en goddeloos is alle kennisse van goed en kwaad, die hij niet als door God gesteld aanneemt, maar *zelf stelt*, en dat omgekeerd bij den mensch alleen past, alleen waarachtig en heilig is, zulk een kennis van goed en kwaad, als hij aan God *ontleent*, van God *aanneemt*, en door God *zich geven laat*. Wil nu daarentegen de mensch dit laatste niet, maar wil hij een kennisse van goed en kwaad bezitten, gelijk die alleen in God bestaanbaar is, dan is dit juist zijn opstand, zijn verlaten van zijn positie als schepsel, en het gaan zitten in Gods stoel. Dat is dan wel niet wezenlijk. Het bestaat zoo enkel in zijn verbeelding. Maar voor zijn besef, voor zijn bewustzijn is het dan toch zoo. In zijn leugenwereld stelt hij het aldus. Hij voelt zich dan als kende hij het goed en kwaad *gelijk God die kent*. Zijn oogen gaan open in een wereld, die als de wereld van leugen eeuwig voor hem gesloten had moeten blijven. En de uitkomst is, dat hij waant als God te zijn geworden, en dat God zeggen moet: „De mensch is geworden als ware hij onzer één."

Hoe aandachtiger ge het Paradijsverhaal ontleedt, des te duidelijker wordt het u dan ook, dat ge alles letterlijk alzoo moet nemen als het er staat. Eva, en na haar Adam, hebben niet van den boom gegeten, omdat ze oordeelden dat dit kwaad was, maar omdat ze, *eigen oordeel* tegen het oordeel Gods stellende, zich diets maakten en zich inbeeldden, dat juist het *wel* eten van den boom hun den weg tot hooger geluk zou ontsluiten. God had hun gezegd: „Dat is goed, en dat is kwaad," maar in stede van deze bepaling geloovig en gehoorzaam van God aan te nemen, en nu ook zelven te oordeelen, dat het zoo was, *omdat God het zoo gezegd had,* dorsten ze zich vermeten hier een andere opinie, een *ander oordeel* tegenover te stellen, alsnu *zelven te gaan bepalen* wat goed en wat kwaad was, en dit juist in vlak tegenovergestelden zin te doen. Zoo ontroofden ze het recht, dat Gode alleen toekomt om te bepalen wat goed en wat kwaad was, aan den Schepper van hemel en aarde, en roofden het voor zich. Ze onderwonden zich zelven te doen wat alleen Godes is, zich aan te stellen en te gedragen als waren ze bekleed met een macht die alleen aan God toekomt, en dat ze dit deden, en dienovereenkomstig handelden, dàt was hun zonde. Hadden ze dit daarentegen *niet* gedaan, en staande voor de verzoeking om *zelven* de grens tusschen goed en kwaad te trekken, met helder bewustzijn dit geweigerd, dit afgeslagen en dit *niet* gewild en *niet* gedaan, dan zouden ze van dat oogenblik af tot het hooger inzicht zijn opgekomen, om van nu voortaan niet alleen krachtens het instinct van hun schepping, maar nu ook willens en wetens God te eeren als *Koning, Wetgever en Rechter,* en alzoo tot de hoogste gemeenschap met het waarachtig zedelijk leven zijn ingegaan. Ze zouden dan het goede gedaan hebben, niet enkel wijl het alzoo in hun hart geprent stond, maar nu ook wetende dat het zoo was, en waarom. Hun zedelijk bestaan zoú met hun godsdienstig bestaan tot hooger harmonie ineen zijn gesmolten, en juist hierin het eeuwig leven gegeven zijn.

Nu daarentegen kwam in plaats van die zalige gewaarwording van hooge, heilige harmonie in hen de breuke *der consciëntie.* Wat toch anders is de consciëntie in ons, dan het zich uiten in ons van de majesteit des Heeren, waarmeê Hij, als God Almachtig, de ware zedelijke wereldorde tegenover de leugenachtige inbeelding van den zondaar handhaaft? Een uiting die er niet *kon* zijn, zoolang, vóór den val, het zedelijk leven nog slechts instinctief en vanzelf uit de inspraak van 's menschen eigen hart opwerkte; die eenmaal weer verstommen zal, als de breuke uit ons hart voor eeuwig is weggegaan; maar die moest komen zoodra, en moet aanhouden zoolang, als de leugen op zedelijk gebied in ons hart stand houdt, en als God heiliglijk in ons *tegen ons* reageert met zijn waarheid. Hoe de zondaar ook die

consciëntieuiting poogt te verzwakken en tot zwijgen te brengen en eindelijk zijn consciëntie verhardt, verstokt en toesmoort, kan hier niet nader ontwikkeld worden. Dat zou ons te ver afleiden. Genoeg is het ons, zoo maar wordt ingezien en toegegeven, dat de consciëntie niet werkt, zoolang er geen breuke in ons hart is geslagen, zoolang niet tweeërlei oordeel op den bodem van ons wezen met elkander worstelt; en er tweeërlei wereld voor ons tegen elkander overstaat. Duidelijk wordt deze eerste consciëntieuiting dan ook aangegeven, door wat de Schrift meldt, dat terstond „*hun beider oogen geopend werden, en dat ze ontwaarden dat ze naakt waren.*" Wie over de zonde heen is, en zijn consciëntie tot zwijgen heeft gebracht, schaamt zich *niet*. Zie het maar aan de eervergeten vrouw, die alle schaamte heeft uitgeschud, en zich aan geen naaktheid stoort noch ergert. Schaamte over zijn naaktheid te voelen opkomen, is in den zondaar, een heilige gewaarwording, een consciëntie-uiting, een inwerking van God op het hart. Die schaamte nu ontwaarden ze vóór hun val niet, hoewel ze toen even naakt tegenover elkander stonden. Toen kon deze beschamende consciëntieprikkel nog niet op hen werken. Hoe dit te verstaan zij, zal nader worden uitgelegd. Thans zij er nog slechts op gewezen, dat deze consciëntie-uiting terstond nog verder gaat. Het is de consciëntie die voor God aanklaagt, en dienovereenkomstig ziet ge Adam en Eva niet slechts zichzelven de lendenen bedekken, maar ook vluchten in het dichtste van het geboomte voor de nadering Gods. Hieruit blijkt ten duidelijkste, dat de eerste schaamte die in Adam en Eva opkwam, volstrekt niet zeker preutsch gevoel was dat ze alzoo als man en vrouw tegenover elkander stonden; maar, veel sterker, een schaamte over hun geheele aanzijn en hun geheele verschijning. Ze voelden zich geoordeeld nog eer het oordeel werd uitgesproken, verkwijnend in hun misstand, gelijk ze vooraf fier en koninklijk in hun rechten stand voor God hadden gestaan. En diezelfde Adam, die naakt gelijk hij was, uit de hand zijns Scheppers was voortgekomen, en met zijn God had omgegaan, en met zijn God gesproken had, vlucht nu, en vlucht en verbergt zich voor dienzelfden God, omdat hij zich nu naakt en ontbloot in zijn schaamte en schande *voelt*. Voor elkander bedekken ze zich met het aaneengeregen blad van den wingerd, maar voor God, dit zegt de consciëntie hun, helpt die bedekking en die beschutting niet. Zijn oog dringt ook door het vijgeblad tot hun ontdaanheid door. En daarom, met hun schorten aan, vluchtten ze toen weg voor het zoekend oog van Hem. Dat was de prikkel der *consciëntie* voor God.

XXVII.

Kennen als zelf keuren.

Laat ons kiezen voor ons wat recht is; laat ons kennen onder ons wat goed is. Job 34 : 4.

Thans moet de vraag beantwoord, wat de eigenlijke beteekenis zij van de zoo veelszins raadselachtige woorden: „*Ten dage* als gij eet van den Boom *der kennisse* des goeds en des kwaads, *zult gij den dood sterven.*" Naar onze vaste overtuiging is de gangbare verklaring van deze woorden *niet* de juiste, en we verzoeken deswege onzen lezers met meer dan gewone opmerkzaamheid hetgeen hierover staat gezegd te worden, te willen volgen. Beginnen we daartoe met de woorden: *kennisse des goeds en des kwaads.* Deze uitdrukking verklaart men gemeenlijk in dien zin, dat Adam en Eva, door te zondigen, voor het eerst een proefondervindelijke kennis van het booze kregen. Ook onze Kantteekenaren vatten het zoo op. In het Latijn dier dagen, waarin onze godgeleerden destijds alle vraagstukken van dien aard behandelden, heette dit een *cognitio experimentalis.* Men ontkende dus niet, dat Adam ook vóór den val het onderscheid tusschen goed en kwaad kende; alleen maar, men hield staande, dat het nog heel iets anders is, van dronkenschap gehoord te hebben, en zelf dronken geweest te zijn. Het eerste geeft een *afgetrokken* kennis, alleen het laatste een *proefondervindelijke* kennis. De kinderachtige opvatting, als ware Adam vóór zijn val zedelijk onnoozel geweest, en als ware hij eerst door te zondigen tot *zedelijk* besef ontwaakt, is van later uitvinding. Zulk een ongerijmdheid bevalen de kerkleeraren nimmer aan. Voor hen bestond het nieuwe, dat Adam verkrijgen zou, in dat *proefondervindelijke.* Een ongehuwde vrouw weet wel van moedervreugde, maar eerst wie zelve moeder werd, *kent* die vreugde in den diepen zin van het woord. Op zichzelf nu liet deze verklaring zich zeer wel hooren, en ook schrijver dezes is er lange jaren meê medegegaan, gelijk het billijk is, dat een ieder begint, niet met den arbeid van voorgangers af te keuren, maar door er zich bij aan te sluiten. Van lieverlede echter rezen er te sterke bezwaren tegen, die ten slotte dwongen deze verklaring als ongenoegzaam op te geven.

De bezwaren waren vooral twee in aantal. Na den val zegt God de Heere: „De mensch is geworden *als onzer één,* kennende het goed en het kwaad." Hier wordt alzoo duidelijk uitgesproken, dat de nieuwe kennisse van goed en kwaad, die aan den mensch door het eten van den boom is toegekomen, een *soortgelijke* kennis is als *God zelf* van goed en kwaad bezit. Hoe men deze woorden ook wende of keere, die beteekenis

is er niet uit weg te cijferen. Nu staat het intusschen vast, dat God zelf geen *proefondervindelijke* kennis van het kwaad *kan* hebben. Indien iets vaststaat dan dit. Ja, zelfs kan God ook van het goed geen proefondervindelijke kennis in dien bedoelden zin hebben, want God geeft wel de wet, maar volbrengt die niet. Doch laat dit loopen, en bepaal u tot *het kwaad.* Dan immers is alle twijfel uitgesloten, en stemt ieder toe, dat het geen zin zou hebben te zeggen: „De mensch is geworden als onzer één, *want thans bezit hij proefondervindelijke kennis van het goede en van het kwade.*" Dat ware niet minder dan heiligschennis. — En naast dit eerste bezwaar staat een ander, dat evenmin is weg te cijferen. De oude uitlegging verklaart dan, op haar manier, nog *wel,* hoe de mensch proefondervindelijke kennis van *het kwade* kreeg, maar niet hoe hij proefondervindelijke kennis kreeg van *het goede.* De val maakt integendeel den mensch in zijn onherboren natuur *tot alle goed onbekwaam,* terwijl hij juist omgekeerd *vóór zijn val* reeds proefondervindelijke kennis van het goede bezat. Al heeft Adam vóór den val ook maar één halven dag bestaan, dan heeft hij dien halven dag geleefd volkomen *conform* de wet Gods, dan *deed* hij dus het goede, en bezat alzoo van het goede proefondervindelijke kennisse. Een kennisse van het goede derhalve, die hij door den val niet verkreeg, maar veeleer *verloor.* En hoe zou het dan aangaan om te zeggen: Door het eten van den boom zult gij komen tot de proefondervindelijke kennisse van goed en kwaad, — als het feit integendeel was, dat hij deze soort kennis van het goede veeleer *verloor,* en alleen van het kwade er door *verkreeg.* Onze *Kantteekenaren* hebben deze laatste moeilijkheid dan ook gevoeld, en daarom gezegd, dat de kennisse van het *kwade* hier in zedelijken zin moet genomen worden, maar de kennisse van het *goede* in de beteekenis van *heilgoed.* Adam zou ondervinden, zoo teekenen ze aan, „wat goed hij daardoor verkrijgen zou." Zulk een splitsing is echter weinig aannemelijk. Niemand denkt er bij het lezen aan. Iets waaraan we nog toevoegen, dat bij heel deze verklaring de boom niet tot zijn recht komt. Deze proefondervindelijke kennisse van het kwade zou Adam toch bij *elke zonde* verkregen hebben. Ja de eerste gedachte van zondigen aard zou hem die evenzoo hebben verleend. Elke zondige gedachte bezoedelt het hart.

Op grond van deze bezwaren, die voor ons overwegend zijn, achten we, dat de opvatting van „kennis" als *proefondervindelijke kennis* hier den bal misslaat, en willen we, om geen afbrekende, maar opbouwende critiek te oefenen, hierom zeggen, welke andere verklaring ons meer toelacht, en ons voorkomt veel beter al de moeilijkheden te ondervangen. Wie het hierin niet aanstonds met ons eens is, luide nu niet terstond de alarmklok, om

in de gemeente rond te roepen, dat we de kerk in brand steken. Hij roepe geen brand, maar weerlegge. Zoo deden steeds Gereformeerde theologen. Welnu de verklaring, die we met eenig vertrouwen aanbevelen gaat uit van de opmerking, dat het woord *kennis* in de Heilige Schrift ook voorkomt in een beteekenis, die wij in onze taal missen, en die juist het tegenovergestelde van proefondervindelijk is. Onze *Kantteekenaren* hebben dit bij Gen. 18:19 zelven precies zoo opgemerkt. Daar spreekt God van Abraham: „*Want Ik heb hem gekend,* dat hij zijnen kinderen en zijnen huize na zich zoude bevelen", en hierbij teekenen zij aan: „Ik heb hem uitverkoren, bedacht en verzorgd als mijn eigendom. *Alzoo wordt het woord* KENNIS *genomen in onderscheidene plaatsen.*" En dan verwijzen ze naar Psalm 1:6, Jeremia 1:5, Jeremia 24:5, Hozea 13:5, Amos 3:2, Joh. 10:27 en 2 Petr. 2:14. Wat we hier opmerkten is dus niets nieuws. Gelijk men ziet komt het woord *kennis* herhaaldelijk in die beteekenis voor, zelfs in nog veel meer plaatsen dan de Kantteekenaren hier aanstipten.

Met name wijzen we op Job 34:4, waar staat: „Laat ons *kiezen* voor ons wat recht is, laat ons *kennen* onder ons wat goed is." Deze plaats bij Job is dáárom zoo merkwaardig, omdat we hier twee deelen in één vers vinden, die beide hetzelfde zeggen, maar met eenigszins andere woorden, gelijk dit bij de Hebreeuwsche dichters telkens voorkomt. Als er in vers 21 staat, eerst: „*Zijne oogen zijn op ieders wegen,*" en dan: „*Hij ziet al zijne treden,*" dan wordt hier tweemaal precies hetzelfde in andere woorden gezegd, iets wat men noemt: het parallelisme, d. i. het evenwijdig loopen van twee reeksen woorden. Juist zoo nu is het ook hier. Er staat eerst: „Laat ons kiezen of *keuren* voor ons wat *recht* is," en dan ten tweede: „Laat ons *kennen* onder ons wat *goed* is;" en ook dit duidt dus beide malen hetzelfde aan. „Recht" is hier hetzelfde als „goed," en zoo ook wordt *kennen* hier verklaard door *kiezen* of *keuren*. Geheel in den zin, waarin de Kantteekenaren van Genesis 18:19 zeggen, dat „Ik heb hem gekend," beteekent: „Ik heb hem uitverkoren." Het Hebreeuwsche woord laat geen twijfel over. *Bachar* is keuren, verkiezen, uitverkiezen, en is hetzelfde woord dat gebezigd wordt van de *vrijmachtige* uitverkiezing Gods. Op de vele andere plaatsen waar *kennen* deze beteekenis heeft, zullen we thans, hoe leerzaam het ook zijn zou, niet ingaan. Dit zou ons te lang ophouden en ware beter in een wetenschappelijk betoog aan zijn plaats. Slechts op één tekst zij het ons veroorloofd nog even de aandacht te vestigen, t. w. op Psalm 1:6. Daar staat: „De Heere *kent* den weg der rechtvaardigen." Onze Psalmberijmers, die deze diepe woorden niet verstonden, maakten er van: „De Heer toch slaat der menschen wegen gade," en vatten deze woorden dus op in den zin van proefondervindelijke kennis, van kennis der ervaring, en maakten daardoor Psalm 1:4 in hun berijming brutaal Remonstrantsch. Wie de Schrift verstaat weet daarentegen zeer

wel, dat bedoelde woorden *niet* slaan op wat God in den mensch bevindt en ziet, maar op hetgeen Hij van hem heeft *voorzien* naar zijn vrijmachtig welbehagen. Nu is bovendien die plaats uit Job daarom voor ons doel zoo opmerkelijk, overmits ook bij Job, evenals in het Paradijsverhaal, van de *kennisse van het goede* sprake is, reden waarom het wel eenigszins verbaast, dat men deze plaats zoo weinig bij den *Boom des kennisse des goeds en des kwaads* te pas heeft gebracht. Dat dit ons te meer moet nopen op het verband tusschen beide plaatsen te letten, zal men ons wel willen toegeven, en doen we dit, dan blijkt er uit, dat in Job 34:4 het *kennen* van goed en kwaad opgevat wordt in den voor ons geheel ongewonen, maar in de Schrift veelszins gangbaren zin van: *keuren* wat goed en wat kwaad is. Zelf bepalen, zelf beslissen, zelf uitmaken, zelf vaststellen, wat voor mij goed en wat voor mij kwaad zal zijn.

Zien we thans, of deze heel andere beteekenis bij de verklaring van Gen. 2:9 en v.v. al dan niet past. Iets waarbij men wel in het oog houde, dat we hier in het woord *kennen* geen beteekenis leggen, die in de Schrift slechts een enkel maal voorkomt, maar integendeel een beteekenis er van aangeven, die in de Schrift zeer gewoon is, en door niemand wordt betwist. God zegt in Gen. 3:22, na den val: „De mensch is geworden als onzer één, kennende het goed en het kwaad." Schrijf hiervoor nu in de plaats: „De mensch is geworden als onzer één, zelf *keurende* d. i. bepalende, wat goed of kwaad zal zijn", en de zin loopt uitnemend; ja, wordt eerst aldus recht verstaan. Het onderscheid tusschen God als *Schepper* en den mensch als zedelijk *schepsel* bestaat juist daarin, dat God *keurt* en *bepaalt* wat goed en wat kwaad is, en dat de mensch dit *niet mag doen,* maar het van God heeft aan te nemen. Afval en zonde is het derhalve, als de mensch worden gaat als God, om evenals God te willen *keuren* en *bepalen* wat goed en wat kwaad zijn zal. Dat is God zelven naar de kroon steken. Datgene willen doen als mensch, wat alleen Gode *als God* toekomt. In Gen. 3:5 zegt Satan tot Eva: „God weet, dat, ten dage als gij daarvan eet, zoo zullen uwe oogen geopend worden, en gij zult als God wezen, kennende d. i. *keurende,* het goed en het kwaad." Dit nu was ook zoo. God wist, dat de mensch dien roof aan zijn eere, als God, kon zoeken te plegen. Alleen maar wijl Satan hieruit afleidde: Uit naijver wil God dat niet, en houdt u aldus van uw geluk af, — stond het zoo, dat God den mensch hiervan afhield, juist omdat die autonome zedenleer, d. w. z. dat zelf keuren en bepalen van wat goed en kwaad is, den aan God ontvallen mensch in het verderf zou storten.

In Gen. 2:9 lezen we, dat God dien Boom der kennisse in den hof plaatste, en in vs. 17, dat Hij verbood van dien boom te eten. Nu is in ons vorig artikel aangetoond, hoe de nog onzondige mensch, die Gods wet in zijn hart had geschreven, zijn toestemming aan al Gods geboden gaf.

en al dit *goede* dus deed omdat het *goed* was. En voorts, dat hij, om te komen op het punt, dat hij iets deed, niet omdat hij zelf er meê instemde, maar uitsluitend omdat God het hem gebood, een gebod, buiten de zedenwet om, moest hebben, dat hij in blinde gehoorzaamheid, alleen omdat God het hem oplegde, had op te volgen. Welnu, dat proefgebod van den Boom der kennisse, stelde Adam dus juist voor de vraag, waarop het hier aankomt: „Zult gij zelf willen kennen, d. i. *keuren,* wat goed of kwaad is, of wel zult gij, die *keur* aan uw God overlatende, blindelings gehoorzamen?" Adam nu volgde *niet* blindelings, maar *ging zelf keuren,* kwam toen tot een tegenovergestelde slotsom als God, ging, als zelfstandig keurder van goed en kwaad, tegenover God staan, en viel juist hierdoor van God af. Naast God wilde hij als een tweede god gaan staan, juist zooals Satan hem had ingefluisterd, God en de mensch zouden alzoo *beiden* zelfstandig en vrijmachtig *keuren* wat goed en wat kwaad was, en dit nu was de ontsluiting van alle diepten der zonde. Zoo gevoelt men dus, hoe juist dit werktuiglijke proefgebod van den Boom der kennisse het doeltreffende middel was, om het bij den mensch tot beslissing te brengen, of hij de kennisse, d. i. *de keur* van goed en kwaad aan God wilde laten, of wel aan zich zelven wilde nemen.

Is nu deze opvatting de juiste, dan wordt hierdoor volledig bevestigd, wat we over dien boom, als den *Boom der consciëntie,* schreven. De consciëntie toch gaat dan eerst werken, als er *tweeërlei* oordeel over goed en kwaad in conflict komt. Wie zich aan het oordeel Gods *niet meer* stoort, heeft geen consciëntiewerking meer. Hij houdt alleen zijn eigen oordeel over. Wie gelijk Adam vóór zijn val, gelijk Christus op aarde, of gelijk de gezaligden in den hemel, *geen ander oordeel* in zijn binnenste kent, dan het oordeel Gods, kent evenmin een werking der consciëntie. Die werking der consciëntie komt daarentegen op, zoodra, en houdt stand zoolang, en werkt zoo dikwijls, als *eigen* oordeel met *Gods* oordeel in conflict komt, en er ten slotte voor zwichten moet. Men houde hier voet bij stuk. Ook onder ons zijn er sinds Amesius aldoor lieden geweest, denk slechts aan Coccejus en Lampe, die het primaat *van den wil* dreven; maar onze degelijke en zuivere theologen hielden destijds steeds staande, dat de wil slechts het *keurende* verstand volgt. Hoe snel die werking ook in ons toega, bij elke zonde is er een besluit van ons bewustzijn, dat, alles wel overwogen, het voor ons het best is, die zonde te doen; en we doen ze, doordien de wil het bewustzijn volgt. Elke zonde gaat dus uit van en rust op een oordeel, waarbij door ons gekeurd, bepaald en uitgemaakt wordt wat in dat bepaalde geval voor ons raadzaam en gewenscht was. Tegelijk daarmeé, of daarna komt nu echter *een ander oordeel* in het spel, het oordeel Gods,

en dit oordeel keurt òf ons eigen oordeel goed òf keurt het af. En dat nu is in ons de werking der consciëntie. Juist zooals het in het Paradijs geschied is. Zoo zondigt de mensch niet, of het oordeel der consciëntie waakt voor het eerst op, is afkeurend, beschaamt hem, en dwingt hem te schuilen en zich te verbergen.

Hiermede is alzoo voor de leer der consciëntie de vaste grondslag gelegd. De consciëntie is een conflict tusschen tweeërlei oordeel, het oordeel van den mensch zelf en het oordeel van God. En dat conflict bestaat niet alleen daar, waar de consciëntie afkeurt wat God goedkeurde, maar in zeker opzicht evenzoo waar het goedkeurt. Immers waar de mensch eerst, buiten Gods keur om, voor zichzelf gaat uitmaken wat goed of wat kwaad is, toont hij reeds hierdoor in afval en zonde te staan. Wie in den staat van rechtheid staat, of ook weer van alle zonden is afgesneden, keurt *niet* eerst zelf, om daarna te vragen of deze keur met Gods keur overeenkomt; maar hij vraagt eerst naar Gods keur, en die kennende, volgt hij die. Dit conflict, dat zich als consciëntieuiting uitspreekt, roept juist deswege de zelfbeschaming te voorschijn, bij elk verschil met Gods keur. In die bevinding of erkentenis ligt toch de belijdenis van eigen dwaasheid. Men had met Gods keur moeten beginnen, daarop alleen moeten rusten, en daarvan alleen moeten uitgaan. De Heere is onze Wetgever, is onze Koning en onze Rechter. Hij alleen.

Uit het vorenstaande blijkt o. i. duidelijk, hoe bij deze opvatting *alle* moeilijkheid wegvalt, en de diepe zin, zoo van het gebeurde, als van de woorden, waarin ons dit verhaald is, wordt doorzien. „Kennisse van goed en kwaad,” beteekent, dat de mensch zelf, vrijmachtig, keurt, bepaalt en beslist, wat goed en wat kwaad voor hem is. De proef waarvoor hij gesteld wordt is, dat hij eens voorgoed beslissen moet, of hij zich blindelings aan *de keur Gods* onderwerpt, of wel tegenover God *een eigen keur* wil oefenen, om aldus, als God, zelf wetgever en rechter te zijn. Satan zet hem aan, om, evenals God, een eigen keur te gaan oefenen. Na den val constateert God, dat de mensch tot deze zonde gekomen is, dat hij als god is gaan staan, zelf kennende, d. i. zelf *keurende* wat goed en wat kwaad voor hem was. Die beslissing kon niet vallen bij eenig stuk van de zedenwet, maar kon alleen vallen bij een proefgebod, dat blinde gehoorzaamheid eischte. En eindelijk, door zelf te willen keuren, kwam in hem *eigen oordeel* tegen het *oordeel Gods* over te staan, en uit de worsteling tusschen die beide oordeelen ontstond de werking der *consciëntie*. Zoo schikt zich alles in welgeordend verband, verklaart zich elk feit en elk woord waarin ons die feiten bericht worden, en blijft er letterlijk geen enkele moeilijkheid over. Slechts houde men hierbij wel in het oog, dat

bij het zelfstandig kennen, d. i. *zelfstandig keuren* van goed en kwaad, niet aan een paragraaf in de Ethica moet worden gedacht, als ware hiermee uitsluitend een zelfstandig keuren van *zedelijk* goed en kwaad bedoeld. Die onderscheiding kan zelfs voor de consciëntie, en in het practisch oordeel van ons zedelijk bewustzijn, niet zoo scherp getrokken worden. Goed en kwaad beduiden in algemeenen zin, wat voor ons goed en wat voor ons kwaad was, zedelijk en in de gevolgen. Juist zooals de *Kantteekenaren* het van het goede opvatten: „wat goed hij hierdoor *verloor*."

Blijven nu nog alleen de raadselachtige woorden ter verklaring: „*Ten dage* als gij daarvan eet, zult gij den *dood sterven*." Om een reden, die ons later eerst duidelijk kan worden, is deze profetie van het oordeel niet alzoo aan Adam vervuld. *Ten dage* van zijn val is Adam in den hem aangeduiden zin, *den dood niet gestorven.* De dood is wel terstond in hem geslopen. Niet later pas, maar op den dag zelf. Maar de dood is niet in hem voleind, en indien men aan mag nemen, dat Adam na zijn val wedergeboren, bekeerd, verlicht en gezaligd is, behoort evenzoo erkend, dat Adam den eeuwigen dood zelfs nimmer gestorven is, noch dien ooit sterven zal. Hierop kunnen we echter thans niet ingaan. De bespreking daarvan volgt later. Thans merken we alleen op, dat de uitdrukking: „*zult gij den dood sterven,*" wijst op een voleinding van den dood in volstrekten zin. De zegswijze die hier in het Hebreeuwsch voorkomt, beduidt letterlijk: *sterven, sterven zult gij,* en pleegt daar gebezigd te worden, waar moet uitgedrukt, dat eenige daad of werking zoo sterk mogelijk, zoo volkomen mogelijk, zoo diep ingrijpend mogelijk, ja, tot in haar voleinding plaats grijpt. Ook onze Kantteekenaren vatten dat zoo op, waar ze zeggen, dat hier drieërlei dood inligt: 1°. de *lichamelijke* dood met alle voorafgaande ellende; 2°. de *geestelijke* dood der ziele; en 3°. de *eeuwige* dood, die tegelijk lichamelijk en geestelijk is. Ook zij leeren ons derhalve, dat „den dood sterven" hier beduidt: den dood ondergaan in al zijn breedte, lengte en diepte, den dood volkomenlijk en geheel en al, met inbegrip van alles wat in het denkbeeld van den dood inligt. Juist daarom echter is het van aanbelang, hier geen verkeerd denkbeeld van den dood te laten insluipen. Gelijk ons bleek behoorde tot den staat der rechtheid, *niet*, dat de mensch niet in zonde kon vallen en alzoo aan den dood onderworpen worden, maar wel dat de mensch *onvergankelijk, onvernietigbaar, onuitdelgbaar* was, iets wat heel iets anders is dan den dood ondergaan. Had de mensch zich in den staat van rechtheid weten te maintineeren, zoo zou hij nimmer dien dood geproefd hebben. Niet den dood te smaken behoorde tot zijn natuur. Dat hij thans wel sterft, is uit het bederf zijner natuur. Maar heel anders staat de zaak, zoo ge niet naar zijn *natuur,* maar naar zijn *wezen* vraagt.

Naar zijn *wezen* toch kan in den mensch zijn schepping niet worden te niet gedaan. Nu hij eenmaal bestaat, kan hij niet ophouden te bestaan. Een redelijk zedelijk wezen eenmaal bestaande is onvergankelijk. In Satan is geen spiertje leven. In Satan is niets dan dood. Maar niettemin *bestaat* hij, en kan zijn bestaan niet vernietigd worden. Ja, de *eeuwige* dood is alleen daarom *eeuwig,* omdat wat na den dood komt, zonder ooit te vergaan, eeuwiglijk den dood dragen moet. Met de dusgenoemde „conditioneele onsterfelijkheid" leert men dat tegenwoordig wel, maar de Schrift duldt die leer niet. Wij zouden wel willen dat Satan en de rampzalige engelen en de rampzalige menschen met één slag vernietigd werden. Dan ware hun lijden uit. Maar de Schrift getuigt dat het *niet* kan. Plant en dier worden in de stofwisseling vernietigd, maar een redelijk zedelijk wezen, juist om dat het een *ik* is en heeft, *kan* niet vergaan. En daarom verstaat ge den dood niet, zoo ge dien zoekt in vernietiging. De *dood* in u is heel iets anders, de dood is een scheiden, een uiteenscheuren, een vaneentrekken van wat naar Gods schepping in uw persoon harmonisch vereenigd moet zijn. Denk slechts aan uw tijdelijk sterven. Lichaam en ziel hooren bijeen; maar door den dood worden ze uiteengescheurd.

XXVIII.

Den dood sterven.

> Zoo geschiedde het, als Jeremia geëindigd had te spreken alles, wat de Heere geboden had tot al het volk te spreken, dat de priesters en de profeten en al het volk hem grepen, zeggende: Gij zult den dood sterven. JEREMIA 26 : 8.

Dat „sterven" niet beteekent: *vernietigd worden,* behoeft, met de Heilige Schrift voor ons, geen verder betoog. De eigenlijke beteekenis van het sterven ligt veeleer, gelijk we reeds aanstipten, in het losscheuren of ontbinden van de banden, die krachtens onze schepping vast moeten zitten. Losscheuring, ontbinding, dat is het eigenlijke wezen van den Dood, en waar de dood als een persoonlijke macht wordt voorgesteld, is hij de ontbinder van wat God samenbond, de losscheurder van wat God vereenigde. Eerst als er teekenen van *ontbinding* te zien zijn, is men zeker, dat men niet met een schijndoode te doen heeft, maar met een werkelijk *lijk.* Vandaar dat de dood eens weggaat. Hij is een vijand die overwonnen wordt. Duidelijk zegt dan ook de *Openbaring:* „En de dood zal niet meer zijn." Iets wat daar natuurlijk beteekent, dat er niets meer los te scheuren.

niets meer te ontbinden is, en volstrekt niet dat daarom alle rampzaligen het eeuwige leven zullen hebben. De rampzaligheid blijft wel terdege ook als de dood er niet meer zijn zal. Een onloochenbare waarheid, die bewijst dat de „*eeuwige* dood" niet beduidt een dood, die alle eeuwen door, tot in aller eeuwen eeuwigheid zal stand houden, maar wat wij zouden zeggen, een volstrekte, een voleinde, een tot alles in ons doorgedrongen dood. Een dood, zoo diepgaande en zoo alles omvattend, als de dood maar zijn kan. Wel de gevolgen van den dood kunnen aanhouden en voortduren, maar de dood zelf, als ontbindende macht, zal er eens niet meer zijn.

Dat wezen nu van den dood vindt daarin zijn oorsprong, dat God de Heere in de schepping aan den mensch allerlei *banden* heeft gelegd, banden die krachtens de schepping een wonderbare eenheid tot stand brachten. Die *banden* waren noodzakelijk, omdat er bij de schepping des menschen een samengesteld wezen, in verband met andere wezens ontstond. De mensch was iets anders dan de wereld om hem heen; in die wereld was hij dus iets anders dan de overige schepselen. In den mensch was zijn ziel iets anders dan zijn lichaam. In de menschenwereld was de man iets anders dan de vrouw, de eene persoon iets anders dan de andere. In 's menschen hart waren onderscheidene vermogens en krachten werkzaam. Er was in hem een natuurlijk leven, een zedelijk leven, een godsdienstig leven, een schoonheidsleven. En boven en behalve dat, waren er ook nog de engelen. En boven alle schepselen was God. Zou dit alles nu geen chaos vormen, dan moesten al die deelen onderling, en saâm met God verbonden worden. En dit nu juist is het wat in de scheppingsordinantie is geschied, en daarin betoont zich het *leven*. In de schepping toch heeft God dit alles op zulk een wijze geschapen, dat er *vanzelf* een band bestond, die dit alles saâmbond; en hierdoor nu ontstond, uit wat anders een chaos geweest zou zijn, één heilig organisch saâmhangend geheel. — Ge gevoelt dit het beste, als ge in de eerste plaats uw aandacht vestigt op uw ziel en uw lichaam. Die twee zijn feitelijk onderscheiden. Uw ziel is iets anders dan uw lichaam, en uw lichaam is heel iets anders dan uw ziel. In het Paradijs schept de Heere dan ook eerst het lichaam voor den mensch uit het stof der aarde, en dan blaast Hij in hem den adem des levens, en zoo wordt de mensch tot een levend persoon. Die twee ongelijksoortige deelen van ons wezen zijn derhalve in de schepping tot één geheel vereenigd; ze zijn in vasten samenhang, in onderling verband geschapen, en op elkander aangelegd, als de twee schelpen die een zelfde parel omsluiten. Niets is er in het lichaam of het is er op geschapen om de ziel als instrument te dienen. En krachtens die saâmhoorigheid zijn ze in de schepping zelve op mystieke wijze, als we ons zoo mogen uitdrukken, in elkaar geklonken. Toch denken we hierbij niet aan twee die eerst daarna één worden. Gelijk de drie deelen van ons been door pezen

saâm zijn gevat die niet van buiten aangebonden, maar van binnenuit gegroeid zijn, zoo ook is de band, die ziel en lichaam saâmbindt, niet een mechanisch aangelegde, maar een organisch geschapen band. Daarom heeft er als die band losraakt geen *losmaking* maar *losscheuring* plaats, evenals de afbreking van den voet van het been, niet anders dan door losscheuring van de pees die beide saam verbindt, kan plaats hebben. Voor wat ziel en lichaam aangaat, valt het uit dien hoofde in het minst niet moeilijk, zich een helder begrip van het sterven of van den dood te vormen. Wat ziel en lichaam aangaat *leven* we, zoolang de band die beide saam verbindt, en nog saamhoudt, en *sterven* we, zoodra die band gewelddadig wordt losgescheurd. Onze ouden noemden dit wel „aflijvigheid”, d. w. z. als men *van zijn lijf afraakt.* Door den dood worden ziel en lichaam *gescheiden.* En eerst als in de wederopstanding beide *hereenigd* zullen worden, zal te dezen opzichte de dood voor ons zijn te niet gedaan.

Niets is duidelijker.

Hiertoe echter bepaalt zich de dood niet, eenvoudig overmits de band tusschen ziel en lichaam niet de eenige band is, die krachtens de schepping ons bestaan beheerscht. Terecht merkt de Kantteekenaar op, dat de waarschuwing: *Gijlieden zult den dood sterven*, behalve op den tijdelijken ook slaat op den *geestelijken* dood, en het behoeft voor den kenner der Schrift geen nadere aanwijzing, hoe gedurig en telkens het woord *dood* ook in dien zin gebruikt wordt. „Wij waren van nature *dood* door de zonden en misdaden”, „wij weten dat wij overgegaan zijn uit den *dood* in het *leven*”, het zijn immers betuigingen van personen, wier ziel en lichaam nog in elkaar zit, en die den tijdelijken dood nog niet gesmaakt hebben. Toch wordt er gezegd, dat ze *dood waren* of nog *dood zijn,* niettegenstaande ze nog onder ons leven. Dit ziet dus op den *geestelijken* dood. Wat is nu die geestelijke dood? Ook natuurlijk de losscheuring van den band door God ons in de schepping aangelegd, maar van welken band? En dan luidt het antwoord: Van den geestelijken band *die onze ziel aan God verbindt.* Niet alleen ons lichaam is door een band verbonden aan onze ziel, maar ook onze ziel was door een band verbonden aan God. *Die* band nu wordt vanzelf door de zonde losgerafeld, en zoo treedt op dit punt terstond met de zonde ook de dood in. In plaats van het leven met God in te drinken, wordt de ziel op zich zelve teruggeworpen, evenals de buis die van de waterleiding losgeschroefd, leegloopt en in zich zelve verdroogt. Het is dus volkomen begrijpelijk, dat er een sterven, dat er een dood in tweeërlei opzicht is. Een sterven zóó dat ons de band tusschen *lichaam* en *ziel* wordt losgerukt, en evenzoo een sterven dat ons de band tusschen *de ziel* en *God* wordt uiteengescheurd. En in zooverre beteekende de bedreiging:

„Ten dage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven", tweeërlei: 1°. Op dien dag zal de band die uw ziel aan uw God bindt, door de zonde verbroken worden, en dus gij *geestelijk* dood zijn; en 2°. op dien dag zal de band, die uw ziel en lichaam saâmhoudt, loslaten, en dus gij den *tijdelijken* dood sterven.

Toch is zelfs hierin de beteekenis van dat sterven nog niet uitgeput. Krachtens de schepping bestond er niet alleen een band van het *lichaam* aan de *ziel* en van de *ziel* aan *God*, maar bestond er ook een band van den mensch als zoodanig *aan de wereld.* Hij was maar niet als een vreemd wezen op deze wereld geplaatst, gelijk wij een perzik op een gouden schaal leggen, zóó dat die edele vrucht en die kostbare schaal niets met elkaâr uitstaande hebben. Dat is wel het geval met een engel die op aarde verschijnt. Die staat los op deze aarde, en heeft met die wereld geen organischen band. Maar zoo is het met den mensch niet. De mensch is mikrokosmos, d. i. een wereld in het klein. Zijn lichaam is uit de aarde genomen. In de dierenwereld was zijn beeld vooruit reeds vertoond. Met alle rijken der natuur staat hij in verband. Het licht is geschapen naar zijn oog, de lucht naar zijn gehoor- en ademhalingsorganen. Kortom, er is een organische band, die den mensch aan *de wereld* verbindt, evengoed als er een band is die zijn lichaam en ziel saambindt. Juist daardoor is het eigenlijk, dat de mensch als inbegrip der wereld, die wereld in zich saâmvat, en haar Gode, als priester ten offer wijdt. Ook dien band nu vernietigt de dood, en het niet meer hebben van zijn wereld, tijdelijk in den staat der afgescheidenheid en duurzaam in de hel, is hiervan de pijnlijke verwerkelijking. Wat thans reeds in den vloek over de wereld gekomen is, is niet een algeheele losmaking, maar een gedeeltelijke losscheuring van dien band. Als de zonnesteek den mensch doodt, in stede van dat de warmte hem ten leven bezielt en koestert, als de wind hem den dood in de borst jaagt, in stede van zijn bloed te verfrisschen, is er gedeeltelijke verstoring van den band die mensch en wereld verbond. Zoo ook als het wilde dier den mensch vermoordt, in plaats van gelijk bij Adam in het Paradijs, op zijn wenk te naderen. Kortom, op elk punt, waardoor die wereld in plaats van ons harmonisch te dienen, ons schade of onheil berokkent, komt uit, hoe de band, die ons aan de wereld verbond, nu reeds in de war is, maar om straks eerst geheel afgesneden te worden. Want ook het losgescheurd worden uit die wereld, waarmeê we verbonden zijn, is een deel van ons sterven. Een sterven dat eerst te niet gedaan wordt, als we in de opstanding diezelfde wereld, maar dan vernieuwd en verheerlijkt, terug zullen ontvangen.

En zoo nu kan men in deze ontleding voortgaan. De mensch staat niet alleen, maar is door een organischen band verbonden aan zijn medemenschen. In dien band kiemt heel de *samenleving*, de drijfkracht er van is de

saambindende liefde. Treedt daarentegen de zonde in, zoo slaat deze liefde in zelfzucht, het aantrekken van elkander in hoogmoedig afstooten over. Dit krenkt het saamleven, en brengt een doodelijk gif in het maatschappelijk samenzijn. En komt eens de ure van sterven, dan ligt in dit sterven ook een losscheuren van die soms zoo teedere banden ook aan de personen. Ons sterven scheurt niet alleen onze ziel van ons lichaam af, maar ook onzen persoon uit de wereld, en ons hart van onze lieven en dierbaren. De dood is altoos scheiding en losscheuring. Uiteenrukken en uiteenscheuren van wat God verbonden had. „Wat God verbonden heeft, scheide de mensch niet", was dan ook in zijn algemeenheid op heel het wezen van den dood toepasselijk. De mensch heeft gescheiden wat God vereenigd had, zijn ziel van zijn God, en nu volgt er uit, dat ook zijn ziel van zijn lichaam af moet, zijn persoon van zijn wereld, zijn hart van de zijnen. En in dit alles is de natuurlijke, de ontzettende dood.

In de verscheuring van dezen *vierderlei* band is eigenlijk het wezen van den dood voleind. Er is een band van *God* aan de *ziel*, van de *ziel* aan het *lichaam*, van het lichaam aan de *wereld*, en in die wereld tusschen mensch en mensch; en waar nu de zonde, en met haar de dood komt, daar worden die vier banden stuk gereten. Toch gaat de dood ook in de onderdeelen door. Hij is als een kwaad dat door alles heenvreet. Het duidelijkst zien we dit aan het *lijk*. Is ziel en lichaam uiteengescheurd, dan blijft het lichaam niet wat het was, maar ondergaat al spoedig een geweldige verandering, die tot *ontbinding* voert. En waarin bestaat deze ontbinding nu anders, dan daarin dat de verschillende stoffen en gassen, die het lichaam samenstellen, uit den band raken, elk voor zich zelf gaan werken, en in die onderlinge worsteling heel het eens zoo schoone lichaam sloopen? En juist zoo als dit bij de ontbinding van het lijk toegaat, zoo gaat het ook toe in de ziel, niet pas na ons sterven in den tijdelijken dood, maar terstond na het intreden van den *geestelijken* dood. Evenals in ons lichaam allerlei stoffen en gassen het éene lichaam uitmaken, zoo ook onderscheiden we in de éene ziel allerlei werkingen, krachten en vermogens, die krachtens scheppingsordinantie in nauw harmonisch verband met elkander staan; en ons daardoor innerlijk evenwicht, vrede des gemoeds, en volle inergie verzekerden. Er ging geen kracht te loor in den staat der rechtheid, maar het was uit alle diepte der ziel één heilig akkoord van alle tonen die uit het leven der ziel opstegen. — Maar treedt nu de zonde in, dan heeft ook dit uit. Het organisch en harmonisch verband dat dit alles in de ziel saâmhield, breekt; het éene gaat tegen het andere inwerken; de tocht van het hart wordt over het hart meester, en zoo komt de hartstocht; innerlijke strijd, wrijving en worsteling wordt de gewone toe-

stand; alle evenwicht van de ziel wordt verbroken; en in den geestelijken dood der ziel is niets dan éene doorgaande feitelijke *ontbinding* werkzaam. Dit merkt ge nu wel niet altoos. Zooals de gebalsemde lijken door volkomen afvoering van alle scheidende vochten, en door het inbrengen van sterke kruiden, de ontbinding van het lijk in de mummie vermommen, zoo ook is er een conventioneel leven, waarachter de vermomde zondaar zijn innerlijke ontbinding verbergt en zijn innerlijken dood verheelt. Maar aan het feit der ontbinding als feit doet dit niets af. De zonde maakt den innerlijken band in onze ziel los, en brengt daardoor den dood tot in de binnenkameren van ons wezen.

Daarom is het wel zoo, gelijk ons Avondmaalsformulier het belijdt, dat wij voor ons zelven, buiten Christus, *middenin den dood liggen*. De dood is rondom ons. De dood van binnen en van buiten. Allerwegen losrafeling en losrukking van banden. Eén chaos van wat God in zijn schepping organisch geordend en verbonden had.

Zoo valt elk denkbeeld van *vernietiging* weg. Van een lijk wordt geen enkel stofdeeltje vernietigd. Niets vergaat van het lijk. Alleen maar wordt de stof er van ontbonden. En zoo nu is de dood in heel haar werking. Nooit vernietigde ze. Al wat ze doet is: *scheiden wat God vereenigd had.* Is dit nu helder ingezien, dan zal u tevens de noodzakelijkheid duidelijk worden, waarom de zonde den dood baren *moest*. De zonde, voleindigd zijnde, zegt de heilige apostel, baart den dood. En als God in het Paradijs zegt: „*Ten dage als gij daarvan eet zult gij den dood sterven,*" beteekent dit volstrekt niet: „Dan zal Ik van buiten af, als werktuiglijke straf, u den dood opleggen"; maar heel, heel anders: De zonde is *een gif,* en zoodra dit gif in u *werken* gaat, zult ge den dood voelen komen. De dood komt niet als een tweede iets bij de zonde bij, maar de dood komt uit de zonde op, en hoort bij de zonde, juist zooals de ontbinding bij het lijk hoort, en er vanzelf uit gaat werken. Onderneemt de mensch het, om zich tegen God te stellen, en als ware hij zelf God, zelf goed en kwaad te gaan keuren, in plaats van de keur die God tusschen goed en kwaad gesteld had, in stille onderworpenheid van Hem aan te nemen, dan breekt door deze daad vanzelf de band, die zijn ziel aan zijn God bond, en treedt hierdoor middellijk de *geestelijke* dood in. Was eenmaal de band tusschen God en de ziel losgescheurd, dan zou als gevolg hiervan ook de band tusschen den mensch en de wereld, de band tusschen de menschen onderling, de band tusschen ziel en lichaam, de band tusschen de deelen in het lichaam, en de band die de krachten en vermogens in de ziel omsnoerde, losscheuren, en in dit alles zou de dood voleind worden. Dit alles zou zijn, wat God hem voorzeide: Ten dage als hij die vermetelheid aandorst, zou hij

niet maar met den dood in aanraking komen, maar *den dood in volstrekten zin sterven.* Niet eerst later, maar *op den eigen dag.* Niet van lieverlede en langzamerhand, maar op *eenmaal.*

Dat metterdaad in dat *scheiden* van wat *God vereenigd had* het wezen van den dood ligt, wordt dan ook bevestigd door het sterven van Christus als Middelaar, voor ons, in onze plaats. Dat het bij Jezus tot een scheiding van ziel en lichaam is gekomen, behoeft geen nadere aanwijzing. De speer die zijn zijde doorwondde, en toonde hoe in het bloed zelfs het water van het bloed *gescheiden* was, wordt door Johannes als het onomstootelijk getuigenis vermeld, om ons zekerlijk te doen weten, dat wel waarlijk de scheiding tusschen ziel en lichaam in Jezus was tot stand gekomen. Maar dat was niet al. In verband hiermede moet ook gelet op het kruiswoord: „Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij *verlaten!*" Ook dit toch wijst op een *scheiding,* op de bangste *scheiding,* op de scheiding tusschen *God* en de *ziel.* En al is het dan nu alle begrip te boven gaande, hoe en op wat wijs, de Middelaar naar zijn menschheid ook maar één oogenblik van zijn God kon gescheiden zijn, het feit is niettemin onbetwistbaar. Jezus' eigen woord in zijn sterven is er ons borg voor. Ook die scheiding tusschen zijn *ziel* en zijn *God* heeft hij doorworsteld, toen hij wegzonk in het bang besef, ook van zijn God *verlaten* te zijn. — Zelfs mag hier nog een derde iets aan worden toegevoegd. Ook de verlatenheid, de afgescheidenheid, de losscheuring van *zijn vrienden* heeft Jezus doorworsteld. Wat ons dienaangaande van Gethsémané gemeld wordt, is ons, vooral na zijn roerende afscheidsgesprekken, althans in Johannes en Jakobus en Petrus, zóó raadselachtig, dat ieder bij het lezen voelt, hoe hier een geheimzinnige macht op de jongeren werkte. Ze sliepen en konden den slaap niet weren, toen hun Jezus in zijn doodsangst worstelde. Ze vluchten als hij wordt weggesleept. Petrus verloochent hem als hij voor den rechter staat. Maar hoe ge u dit ook poogt te verklaren, het feit blijft, dat Jezus ook van de zijnen *verlaten* was, eer hij *verlaten* werd van zijn God; en ook die verlatenheid van menschen, die losscheuring van de teederste banden die hij als mensch had, was het uitdrinken van een bitteren teug uit den beker des doods, die hem op de hand was gezet.

Reeds wees het slot van ons vorig artikel er op, hoe dan ook in het Paradijs terstond na de zonde, die scheiding, die losscheuring van de natuurlijke banden openbaar wordt. Ze vluchten voor God weg en verbergen zich. En ook de eenheid, de harmonie tusschen ziel en lichaam is verbroken. Het lichaam is hun iets aparts geworden. In die afgescheidenheid is het lichaam een macht tegenover hen geworden, die in het hoogste dat God aan het lichaam gaf, in het geslachtsleven terstond ontwaard

wordt. Daarom trekt de blos der schaamte over hen. Het lichaam wordt hun een hinder in die deelen. En daarom rijgen ze vijgeblad aan vijgeblad, om die deelen van het lichaam niet te zien, en te doen alsof ze er niet waren. In dit alles is niets raadselachtigs. Het gaat alles geheel natuurlijk en vanzelf toe. Wie eenmaal het wezen van den dood begrijpt, als uiteenscheuring van datgene wat God vereenigd had in de schepping, heeft den sleutel in handen, om dit alles in zijn natuurlijk verloop te verstaan.

Juist hiermee echter komen we nu aan het gewichtig oogenblik toe, waarop de *gemeene gratie* intreedt en haar werking gaat beginnen. Immers het is klaar als de dag, dat hetgeen God gezegd had, alzoo niet volvoerd wordt. Wat van Godswege, geheel naar recht, als het natuurlijk en onmiddellijk gevolg van de zonde was aangeduid, *komt alzoo niet.* Voorzegd was, *ten dage,* d. i. op den eigen dag, dat ge daarvan eet, zult ge den dood in volstrekten zin sterven, en alzoo *zijn* ze op dien dag *niet* gestorven. Deze tegenstrijdigheid te willen verbloemen, is beneden de waarachtigheid van het Woord van God. Bij menschelijke profetie moogt ge, als ze slechts ten deele uitkomt, er iets op vinden om dit ontbrekende te vergoelijken, waar God gesproken heeft, past en voegt u dit niet. Wat God spreekt is met volstrekt doorziene en volkomen heldere kennis van den loop der dingen gesproken, en uit dien hoofde mist ge elk recht, om òf dat „*ten dage*" weg te redeneeren, òf ook iets te kort te doen aan de volstrektheid van het sterven die in de uitdrukking: „*Gij zult den dood sterven*" besloten ligt.

Was het alzoo geschied, gelijk God het had aangekondigd, dan had, eer de zon onderging, het lijk van Adam en het lijk van Eva dien avond voor den Boom des levens moeten liggen, en zou de ontbinding haar sloopend werk begonnen hebben. Uitvluchten baten hier niet. Want of ge al zegt, dat ze toch *geestelijk* stierven, en dat ze ook lichamelijk de kiem des doods in zich ontvingen, hiermede geeft ge nog in het minst geen verklaring van het stellige en volstrekte: *den dood sterven.* Iemand die op zeventigjarigen leeftijd aan erfelijken kanker sterft, wordt met dien kanker des doods in zich geboren, en draagt die kiem des doods zeventig jaren lang met zich om. Maar wie zal nu daarom zeggen, dat die man altoos dood is geweest, reeds toen hij geboren werd den dood stierf, en nooit heeft geleefd? Zoo spreekt niemand. En ook al droeg iemand zeventig jaren lang de kiem des doods met zich om, daarom zegt toch een ieder, dat hij zeventig jaren heeft *geleefd,* en eerst *daarna* stierf. Met al zulk spelen met woorden vorderen we hier niets. De uitdrukking „*den dood sterven*" is de sterkste en meest volstrekte uitdrukking voor den vollen en voleindigden dood, dien het Hebreeuwsch bezit; en ge moogt dus op die volstrektheid niets afdingen. Ge moogt het niet beperken tot een geestelijken dood die intrad, noch

ook verklaren van een in zich opnemen van de kiem des doods. Overeenkomstig het door God gesproken woord zou het dan alleen zijn toegegaan, indien het op dien eigen dag met Adam en Eva uit ware geweest, de vloek alles op aarde vernield had, en de volle chaos ware teruggekeerd. Dit nu is *niet* alzoo geschied, en juist daarin dàt het alzoo *niet* geschied is, ligt het intreden en het optreden der algemeene genade of der gemeene gratie. En vraagt men, hoe dit dan nu met het woord van God is overeen te brengen, dan luidt het antwoord, dat zelfs alle moeilijkheid hier weg zou vallen, indien men het zeggen: „Ten dage, als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven," niet bedreigenderwijze, maar louter voorzeggenderwijze opvat. En wel in dezen zin: Het eten van dien boom zal in u de zonde brengen, en *de zonde* heeft tot noodzakelijk gevolg *den dood,* den dood onmiddellijk, den dood tot den einde toe doorgaande, maar om er stilzwijgend bij te verstaan: *tenzij Ik, uw God, in mijn erbarmen, die doorwerkende gevolgen der zonde stuit* [1]).

XXIX.

Te dien dage.

> En wij weten, dat het oordeel Gods naar waarheid is, over degenen die zulke dingen doen. ROM. 2 : 2.

De *dood,* beschouwd in verband met het eten van den Boom der kennisse, kan op tweeërlei wijze worden verstaan. Of als een straf die bedreigd werd, òf wel als een gevolg dat er uit zou voortvloeien. Wordt de dood op landverraad gezet, dan is dit een bedreigde straf, want op zichzelf sterft men er niet van als men hoogverraad pleegt. Maar als ik zeg: „Neem niet van dat Pruisisch blauw, anders zult ge den dood sterven," dan is van straf op zichzelf geen sprake, er wordt alleen uitgesproken, dat dit vergif doodelijk is, en dat wie het inneemt er aan sterft. Zelfs kan ik, in het laatste geval, als iemand tegen mijn raad het toch

[1]) Een welwillend inzender maakt er ons opmerkzaam op, dat de uitlegging, door ons een vorig maal van het „*kennen van goed en kwaad*" gegeven, ook wordt aangeduid in de *Summa Theologica* van *Tomas* Secunda Secundae q. 163, art. 2, in deze woorden: *ut scilicet per virtutem propriam determinaret sibi, quid esset bonum, quid malum ad agendum;* zulks evenals wij, in verband brengende met een valsche zucht om *als God te willen zijn.* Inordinate. Exegetisch uitgewerkt is dit daar ter plaatse wel niet. Maar het denkbeeld is er toch zuiver en helder uitgesproken.

innam, nog een poging wagen, om door een sterk emeticum of braakmiddel de doodelijke gevolgen ervan af te wenden. Dan heb ik wel volkomen naar waarheid gezegd: „Als gij daarvan neemt, zult ge den dood sterven," maar word ik deswege mijzelven nog in het minst niet ongelijk, zoo ik daarna den roekeloozen gifnemer beproef te redden. Is dit duidelijk, dan zal men moeten toegeven, dat zoo ook de woorden: „Zoo gij van den Boom der kennisse eet, zult gij den dood sterven," ten volle tot hun recht komen, zoo ik ze versta, als hielden ze niets anders in, dan de betuiging, de waarschuwing: „Weet wel, als ge u er toe verlokken laat, om van dien boom te eten, dan zult ge zien, dat er de dood uit komt." En hadden ze *deze* beteekenis, dan is er niets strijdigs in, dat de dood *niet* aanstonds en niet nog dienzelfden dag in Adam voleind werd, overmits diezelfde God, die hen gewaarschuwd had, na hun overtreding, terstond toeschoot, om de gevolgen van het kwaad te temperen. We neigen er daarom zeer toe, om ons de strekking dezer woorden in dezen zin voor te stellen. Het eten van den Boom der kennisse verbrak, om reden vroeger uiteengezet, den levensband tusschen God en hun *ziel*. Door het breken van dien band moest ook die andere band die ziel en *lichaam* samenhield, loslaten. En waar deze beide banden loslieten, moest ook de band scheuren, die hen aan dit aanzijn bond, en alzoo tegelijk en opeens, d. i. *te dien dage,* de *geestelijke,* de *lichamelijke,* de *tijdelijke* en de *eeuwige* dood voor hen intreden. Dit had God hun aangezegd, en daarvoor had God hen gewaarschuwd. Zoo zou het dan ook zijn uitgekomen, en de dood zou hen terstond geheel en al overweldigd hebben, bijaldien geen *genade* tusschenbeide ware gekomen, en indien niet barmhartigheid deze ontzettende uitkomst had afgewend.

Vraagt men, of de geestelijke, de tijdelijke en de eeuwige dood dan geen *straf* is, en of ze dan uitsluitend als een *uitvloeisel* van de zonde is te beschouwen, zoo moet deze vraag, overmits hier van een ordinantie *Gods* sprake is, beslist worden afgewezen. In Gods scheppingsordinantie, en zoo ook in zijn Voorzienig bestel, ligt alles door oorzakelijk verband in elkaar geschakeld. Wie zich te buiten gaat aan sterken drank, ondervindt er de droevige gevolgen van in het verlies van gezondheid, goeden naam en welstand; maar al vloeit dit verlies vanzelf uit de zonde voort, het is er tevens *een straf* voor. De vreeselijke ziekte, wier besmettelijk gif door zoo menigeen in den weg van wellust wordt opgenomen, is zeer zeker *een gevolg* van het begane kwaad, maar is ze daarom iets minder *een straf,* die de overtreder wel terdege als zoodanig, in zijn consciëntie ondervindt? Omgekeerd zijn de gunstige gevolgen die een leven van eer en deugd voor gezondheid, goeden naam en welstand oplevert, niet alleen een *uitvloeisel* van zulk eerbaar gedrag, maar tevens een goedgunstige *belooning,* die als een uiting van de gunste Gods in de ziel ervaren wordt. In het oorspronkelijk bestel Gods, gelijk dit krachtens de schepping bestond, was zelfs geen

mechanische straf noch mechanische belooning denkbaar. Alles hing in organisch verband saâm. D. w. z. het leven overeenkomstig de ordinantie Gods maakte vanzelf gelukkig en leidde vanzelf tot de eeuwige zaligheid. En zoo ook omgekeerd, het weerstreven van de ordinantiën Gods zou vanzelf van het geluk berooven en vanzelf rampzaligheid na zich sleepen. *Gevolg* en *straf, uitkomst* en *oordeel* waren uit dien hoofde één. Noch de straf noch het loon kwam er uitwendig bij, maar beide vloeiden vanzelf uit het geloof of uit het ongeloof voort. Maar ook al was dit zoo, dit nam volstrekt het feit niet weg, dat deze uitkomst van de goede of schuldige daad tevens als loon en straf bedoeld, en als gunst of oordeel ervaren werd. Het komt dus niet in ons op, om het karakter van *straf* hier weg te nemen, onze toeleg is alleen, om scherp en duidelijk te doen uitkomen, dat het „*te dien dage zult gij den dood sterven*" niet te dien dage aan Adam en Eva vervuld is. Alsook om den weg der genade open te houden, zonder dat de stellige uitspraak Gods onwaarachtig wordt. „Ten dage als gij daarvan eet zult gij den dood sterven" mag niet verzwakt, maar moet staan blijven in deze zijn volle krasse beteekenis: „Op dien eigen dag zult gij in den geestelijken, lichamelijken en eeuwigen dood wegzinken." En dit nu is *niet* alzoo geschied.

Op dit punt in ons betoog aangekomen, laat zich de vraag niet onderdrukken, *waarom* het niet alzoo geschied is. Op zich zelf toch zal men bij eenig nadenken moeten toestemmen, dat er ongemeene voordeelen aan verbonden zouden geweest zijn, indien het kort en goed aldus en niet anders met Adam en Eva ware afgeloopen. Stel u toch voor, dat op dien eigen dag Adam en Eva niet alleen geestelijk gedood, maar ook lichamelijk gestorven en beiden in den eeuwigen dood weggezonken waren, zoo zou hun persoonlijk geen genade zijn geschied, maar zou ook, van den anderen kant, het getal der rampzaligen zich tot twee beperkt hebben, de vloek van de aarde zijn weggebleven, en al die naamlooze jammer voorkomen zijn, die nu om der zonde wil en als gevolg der zonde door dien jammer, eeuw na eeuw, als een stroom is uitgegoten. Ware dan daarna een *nieuw menschenpaar* op diezelfde aarde en in datzelfde Paradijs geschapen, terwijl de lijken van Adam en Eva er nog lagen, en had God dit nieuwe menschenpaar, met de vreeselijke ervaring van Adam en Eva voor oogen, voor dezelfde proef gesteld, dan laat het zich althans denken, dat dit nieuwe menschenpaar *niet* voor Satan bezweken ware, en dat een leven in eeuwigen jubel deze aarde vervuld had. Men zal toestemmen, dat dit denkbeeld verre van ongerijmd is, en dat het goed is, het ons zoo in te denken, omdat we zoo eerst recht verstaan, wat het inhad, dat Adam en Eva niet opeens verdelgd werden, maar *genade* ontvingen. Zeker het was *genade,* maar een bange genade,

een angstige genade, een genade waarbij de ziel siddert, als ze indenkt wat oceaan van menschelijken jammer er tegelijk mede geopend werd.

Toch is het niet moeilijk in te zien, waarom die schijnbaar eenvoudige weg niet *kon* worden ingeslagen, althans indien men niet hangen blijft in de weinig doordachte voorstelling, alsof ons menschelijk geslacht als zoodanig verloren gaat, en alsof slechts enkele eenlingen uit ons geslacht behouden worden. Kleeft men nog altoos die laatste, wel ietwat oppervlakkige voorstelling aan, dan is geen enkele reden in te zien, waarom die enkele eenlingen niet evengoed door een nieuw menschenpaar, zonder tusschenkomende zonde, hadden kunnen geteeld worden. Men let dan eenvoudig op de zaliging en de toebrenging der enkele personen, en verzuimt te rekenen met het werk en met de eere Gods. En op dat standpunt was het natuurlijk voor de zaliging en toebrenging dier eenlingen volstrekt niet noodzakelijk, dat ze juist dien gevallen Adam tot stamvader hadden. Een nieuwe stamvader onmiddellijk na Adams bitteren dood geschapen, juist op de wijze waarop hij zelf geschapen was, zou aan die eenlingen evengoed het aanzijn hebben kunnen geven, en alsdan *zonder* al den naamloozen jammer die thans eeuw in eeuw uit werd uitgegoten.

Maar heel anders komt de zaak natuurlijk te staan, als ge van zoo eenzijdige beschouwing dier eenlingen afziet, en merken gaat op het werk Gods en let op de handhaving van de eere Gods tegenover Satan. Reeds het enkele denkbeeld toch, om de schepping van het eerste menschenpaar, nadat dit viel, *over te doen,* en met de schepping van een *tweede menschenpaar* van voren af aan te beginnen, wordt dan vanzelf ongerijmd. Wie onder menschen iets moet overdoen, blijkt reeds daardoor *onvoldoend en gebrekkig* werk geleverd te hebben; iets dat *anders* had moeten zijn. Kan dit nu bij God niet, en is zijn uitspraak, dat hetgeen Hij geschapen had in volstrekten zin „*zeer goed*" was, onaantastbaar, dan is overdoen van de schepping des menschen een gedachte die met de volkomenheid Gods onvereenigbaar is. In Adam schiep God niet maar een eenling, maar een man in wien de kiem van geheel ons menschelijk geslacht school. Hij was niet maar één los op zichzelf staand persoon, maar zijn persoon en het menschelijk geslacht was in het Paradijs één. Hij droeg ons, om met de Schrift te spreken, allen in zijn lendenen. Ja, om het scherp, maar toch niet te gewaagd uit te drukken, de kiem waaruit straks Henoch en Noach, Abraham en Jakob, David en Jesaja, ja, alle uitverkorenen zouden geboren worden, zou er niet *bijkomen*, maar was organisch in de schepping van het eerste menschenpaar gegeven. Niets is hier los noch staat op zichzelf. Alles bestaat in organischen samenhang. En juist daarom was het ondenkbaar en onmogelijk dat diezelfde uitverkorenen, wier kiem reeds in Adam gegeven was, door nieuwe scheppingsdaad nu tot afstammelingen van een *ander* menschenpaar zouden gemaakt worden. Zoo kan wel denken hij, die

elk mensch als een op zichzelf staand wezen beschouwt, maar niet wie met de Heilige Schrift belijdt, dat de nakomelingen reeds in de lendenen van den stamvader besloten zijn (Hand. 2:30; Hebr. 7:5, en evenzoo Gen. 35:11 en 1 Kon. 8:19). Op dit Schriftuurlijk standpunt zijn er niet allerlei menschelijke geslachten, die God naar willekeur scheppen zal, maar is er, naar zijn Raad, slechts één menschelijk geslacht bestaanbaar, datgene, dat Hij feitelijk geschapen heeft. Dat éene menschelijk geslacht is een begrip dat uit twee stukken bestaat, en niet zooals de oppervlakkige waant, slechts uit één stuk.

De oppervlakkige toch stelt het zich voor, alsof ons menschelijk geslacht niets is, dan de optelsom der individuën. Dit nu is ten eenemale valsch. Ons geslacht bestaat uit twee dingen: 1°. uit de groepsgewijs geordende individuën waarin het uitkomt; en 2°. in datgene wat aan deze groep van individuën gemeen, hun als schat des levens geschonken is, en wat hun band als geslacht uitmaakt. Een leger bestaat volstrekt niet alleen uit de enkele recruten, die er bij ingelijfd zijn, maar die enkele soldaten worden eerst tot een leger verbonden door het aan allen gemeenschappelijke uniform, door het éene vaandel waaraan ze trouw zwoeren, door de oefening die ze bezitten, door de tucht waaronder ze gehouden worden, en door de leiding die ze van hun hoofden ontvangen. En zoo nu ook is er bij elk geslacht, en zoo ook bij ons menschelijk geslacht, eenerzijds te letten op de enkele personen in hun verband van gezinnen en familiën, maar ook anderzijds op al datgene wat het gemeenschappelijk bezit van de gezamenlijke menschheid aan allerlei uitwendig en inwendig goed, dat tot ons geluk dient, uitmaakt. Neem b. v. de dichtkunst, en de macht van het lied, en de bekoring van het harpgetokkel en orgelspel, en ge begrijpt terstond, dat dit volstrekt niet aan alle menschen hoofd voor hoofd eigen is; en ook begrijpt ge, dat deze macht van het lied niet een particulier iets van en voor een David en Asaf, Bilderdijk en Da Costa is, maar dat de schat van den zang aan allen saâm, aan ons geslacht, toebehoort. En zoo nu is het met elke kunst, met elke gave, met alle uitnemendheid. Niet een ieder bezit ze, ze is het deel van enkelen, maar die enkelen bezitten die uitnemendheid niet voor zich, noch danken ze aan zich zelven, maar ze is een deel van den *menschelijken schat* die in hen uitkomt, en dien zij door hun talent ten behoeve van ons geslacht verrijken. Wilt ge nog een ander voorbeeld, zie dan op de taal. Ook de menschelijke taal toch is volstrekt niet maar een optelsom van klanken, die individu bij individu uitstooten, maar die menschelijke taal is een schat van het volk en van heel ons menschelijk geslacht, die *buiten* de individuën bestaat, als allen slapen en zwijgen niet weg is, die van eeuw op eeuw overgaat, en daarom hoort tot *het menschelijke*, dat niet door een eenling voor zich mag worden geroofd, maar aller gemeenschappelijk erfdeel is.

Eerst als men op die wijze niet op den waterspiegel in zijn hulkje blijft dobberen, maar den moed bezit, om in diepte te duiken, en tot den grond der dingen af te dalen, gaat men ten volle verstaan, wat het voor God was, de in Adam en Eva gevallen menschheid los te laten en ze op staanden voet te doen wegzinken in de volstrekte rampzaligheid en dood. Had dit alzoo plaats gegrepen, dan zou ons gansche menschelijk geslacht, met al dien verborgen schat van uitnemendheden, dien God de Heere in Adam besloten had, plotseling verdwenen zijn. Nooit en nimmer zou al de verborgen heerlijkheid, die God in ons menschelijk geslacht besteld en naar de kiem erin gelegd had, uit zijn gekomen. Gelijk soms in de lente één koude nachtvorst al de uitgeloopen vruchtbloesems versterven doet, zoodat er in den zomer niets kan gedijen en in den herfst geen enkele vrucht te plukken valt, en de boomgaardenier beschaamd staat, zoo ook zou de ééne zonde van Eva en Adam plotseling al de bloesems van heerlijkheid, die God ons geslacht toebedeeld had, voor altoos hebben doen versterven, dat er nooit één bloem ontloken was, en nimmer één enkele vrucht van ons geslacht tot prijs zijns heiligen Naams ware te plukken geweest.

God de Heere had bij Zichzelven voorgenomen zijn Goddelijke deugden in een wereld, die Hij scheppen ging, te weerkaatsen. Niet om onzentwil schiep Hij deze wereld. Hij schiep alle ding om Zichzelfs wil, opdat de majesteit der heerlijkheid van zijn Eeuwig Wezen zich tot prijs zijns Naams daarin zou afspiegelen. Die schepping, hoewel organisch één, klom op in geledingen. Van het lage creatuur in het delfstoffenrijk tot het hoogste creatuur in het menschelijk geslacht. Eerst in dat menschelijk geslacht zou de kroonlijst van dezen heerlijken bouw schitteren. Maar dat menschelijk geslacht zou zich eerst van lieverlede, in den loop der eeuwen, uit een kleine kiem ontwikkelen. De heerlijkheid van het firmament, van het plantenrijk en van het dierenrijk was *terstond* openbaar en zichtbaar, maar niet alzoo van ons menschelijk geslacht. De heerlijkheid van ons geslacht was besloten als de parel in de schelp, als de halm in de are die zal uitschieten in de graankorrel. Wat te zien en openbaar was beantwoordde dus allerminst aan het bestel van het plan Gods. Eerst als ons geslacht ontloken, als het opgebloeid, als het gerijpt zou zijn, en in volle vrucht zou staan, dan zou hemel en aarde God kunnen verheerlijken om de uitnemendheid van dit zijn werk. God zag in het Paradijs dat het *„zeer goed"* was, omdat Hij in de graankorrel de are doorschouwde, maar het creatuur zag nog niets dan Adam en Eva, heerlijke gestalten, majestueuse verschijningen ongetwijfeld, maar die toch nog niets vertoonden dan den gesloten bloemknop en het eerste uitbotsel, die nog van verre niet gissen lieten, wat schatten er door God in ons menschelijk geslacht besloten waren.

Ware dus met hen de zaak afgedaan geweest, zoo ware het doen Gods ongerechtvaardigd gebleven, zijn Goddelijk bestel en plan verijdeld, en niet alleen de schepping van ons geslacht maar de schepping van heel de wereld, die eerst in ons geslacht haar kracht vond, als één reusachtige mislukking in het openbaar ten toon gesteld, en zulks wel als betoon van de macht van Satan.

Wat er aan hing was dus niets minder dan *Gods eere*. Gods eere niet op één enkel punt, maar in het majestueus geheel van zijn scheppingswerk. Die eere toch kon niet uitkomen, of wat Hij in de kiem van ons geslacht verordineerd en besloten had, moest voor aller oog openbaar kunnen worden; en dit had niet *kunnen* geschieden, dit ware voor altoos uitgesloten en afgesneden geweest, indien het aan Adam en Eva vervuld was, dat ze op dien eigen dag in den geestelijken, tijdelijken en eeuwigen dood zouden wegzinken. In dat *te dien dage* ligt dus eenerzijds de kracht, om ons met de huivering van ons hart te doen doorleven, wat breuke voor de eere Gods en wat verijdeling van zijn scheppingsbestel het zou geweest zijn, indien het alzoo geschied ware; maar ook anderzijds, wat hooge beteekenis voor de eere Gods, voor heel de Theodicee, en voor de gansche historie der wereld het heeft, dat wondere genade, zoo particuliere als gemeene, dezen ontzettenden afloop voorkomen heeft.

Neen, het is *niet* alzoo geschied. Adam en Eva zijn op dien dag *niet* den dood gestorven. Zeker, de kille adem des doods is over hun ziel gegaan, is tusschen hun ziel en hun God getogen, en heeft den geestelijken dood over hun inwendig leven gebracht. En ook, diezelfde adem des doods is tusschen hun ziel en lichaam ingedrongen, heeft hun oorspronkelijke levenskracht ondermijnd, hen aan ziekte en ongeval blootgesteld, en is oorzaak geworden, dat eeuwen later hun lichaam en ziel in den tijdelijken dood uiteen is gescheurd. Ja zelfs de eeuwige dood is ingetreden, en heeft ten slotte, niet hen persoonlijk, maar dan toch velen uit hun nakomelingen als prooi en buit weggesleurd in eeuwig verderf. De dood is wel waarlijk gekomen. Maar hij is *niet* op dien eigen dag in voleinding gegaan. Hij is *niet* als eeuwige dood een macht geworden die Adam en Eva feitelijk voor eeuwig overmeesterde. Hij heeft als koning der verschrikking geheerscht en heerscht nog, maar hij heeft niet geheel ons menschelijk geslacht het uitkomen, het zich ontwikkelen, het ontluiken, en het openbaren van zijn verborgen schat belet. Veeleer juichen de gezaligden, en met hen al wie gelooft, den dood in het aangezicht: „Dood, waar is uw prikkel, en graf waar is uw overwinning?" — Staat dit nu vast, dat wel de dood gekomen is, maar niet gekomen is, om die plotselinge en onmiddellijke voleinding teweeg te brengen, die lag opgesloten in de woorden: „*Ten*

dage als gij daarvan eet, *dan zult gij den dood sterven*", zoo is het duidelijk: 1°. dat terstond na den val in zonde de openbaring der genade intreedt: 2°. dat het deze genade is, die de macht en de overwinning van den dood gestuit heeft, en 3°. dat deze stuiting van de anders noodzakelijke en onafwendbare gevolgen der zonde, in de *eerste* plaats ten doel had de handhaving van de eere Gods tegenover Satan, in de *tweede* plaats de handhaving van het bestel Gods in heel zijn scheppingswerk, en met name in ons menschelijk geslacht, en in de *derde* plaats de volvoering van het raadsbesluit zijner eeuwige verkiezing. Het eerste geldt de Theodicee, d. i. wat Paulus aldus uitdrukt: Tot betooning zijner rechtvaardigheid, opdat God blijken zou rechtvaardig te zijn." Het tweede ontsluit het breede terrein der gemeene gratie. Het derde bereikt door de particuliere genade zijn verwezenlijking.

Intusschen al worden op zulk een wijze deze drie onderscheiden, ze mogen daarom niet uit hun onderling verband worden gerukt. De particuliere genade eischt en onderstelt de gemeene gratie, omdat zonder die gemeene gratie het Sion Gods geen plek zou hebben gehad voor het hol van haar voet. Omgekeerd zou de heerlijkheid der gemeene gratie nooit in haar lente geschitterd hebben, indien niet de particuliere genade haar tot volkomen ontluiking had gebracht. En ook het gelijk van God tegenover Satan zou nooit met bindende klem in hemel en aarde, ja door Satan zelf gevoeld zijn, indien niet én het besluit der schepping én het besluit der uitverkiezing beide tot uitvoering waren gekomen, en in die uitvoering God gerechtvaardigd hadden. Zij het dus al, dat wij in deze artikelenreeks uitsluitend het middelste terrein, dat der *Gemeene gratie*, hebben te overzien, en alzoo van de particuliere genade slechts van ter zijde kunnen reppen, toch vergete niemand bij de lezing van wat volgt, dat de particuliere genade steeds het hoogste blijft, de kern en het middelpunt is, waarom ook de gemeene gratie zich beweegt, en dat het in de toebrenging van de verkorenen tot de zaligheid is, dat de diadeem van Gods vrijmachtig bestel het zuiverst schittert.

Dat voor zulk vergeten gevaar bestaat, werd reeds openbaar. Nauwlijks was er op gewezen, dat God de Heere niet de schepping van ons menschelijk geslacht prijs geeft, om hoogstens enkele steenen uit den omgevallen muur van zijn heiligen tempel te redden, maar dat Hij ons geslacht, zijn schepping, met al den schat, dien Hij er in besloot, eens in heerlijkheid uitbrengt, of misverstand en oppervlakkige zin leidde er toe, de vraag op te werpen, of dit niet riekte naar de *algemeene verzoening*. Die vraag was volkomen begrijpelijk voor wie zich bij het hooren van „ons menschelijk geslacht" nooit iets anders dacht dan de optelsom der individuën;

maar heeft zin noch oirbaarheid, zoodra men verstaat, dat in de arke ons menschelijk geslacht gered werd, ook al vielen de tienduizenden af, om slechts acht zielen over te houden; dat het geslacht van David behouden werd, ook al werd vorst na vorst uit zijn huis afgesneden, en al schoot er ten slotte niet anders op dan een rijsken uit een afgehouwen stam; ja, dat het de regel van Gods doen is, slechts een tiende deel te doen wederkeeren, dat tiende deel nogmaals te laten afweiden, en dan nochtans, gelijk in den eik en in den haageik, na de afwerping der bladeren, een steunsel daarin over te laten, dat, als het heilige zaad, het leven van gansch den stam, van heel de plant, van heel den boom behoudt. Een gedachte, die in dit verband tevens zinrijke duiding geeft aan wat Jezus in zijn gelijkenis ons teekende, dat de boozen worden afgescheiden uit het midden der rechtvaardigen. Al wat bederft, verwelkt, verdort en verkleurt, het valt van den stam af; alleen wat óf gezond bleef óf door de genade Gods, in gaafheid hersteld werd, blijft aan den stam kleven.

XXX.

Vormen van genade.

> En niet, gelijk de schuld was door den éénen die gezondigd heeft, alzoo is de gift; want de schuld is wel uit éene misdaad tot verdoemenis, maar de genadegifte is uit vele misdaden tot rechtvaardigmaking. Rom. 5 : 16.

Over den toestand, die na den val intrad, bestaat twijfel noch onzekerheid. Eenerzijds niet, omdat de Schrift ons dien toestand zoo scherp teekent, en anderzijds niet, omdat die toestand ten deele nóg altoos voortduurt, en alzoo van het levende model door ons kan worden afgezien. Dat nu deze nieuw ingetreden toestand niet beantwoordde aan hetgene als gevolg van de zonde was aangekondigd, merkten we reeds op. De dood, in zijn volstrekte werking, kwam te dien dage *niet;* en de Gereformeerde theologen hebben er steeds op gewezen, hoe in dit *niet* komen van wat ten kwade geprofeteerd was, het eerste opkomen der reddende en lankmoedige genade ligt. Niet alsof nu eerst *de genade* uitging, want geen oogenblik was ook in het Paradijs de mensch zonder eene hem omzwevende en in hem dringende genade denkbaar. Genade is voor alle redelijk schepsel de levenslucht die het inademt. Maar wel verkreeg deze Goddelijke genade nu voor het eerst, dat karakter van *reddende* genade, waarin wij, overmits we zondaren zijn, de genade het eerst en het natuurlijkst verstaan. Slechts versta niemand

deze reddende genade als zeker *toegeven*, als zekere *zwakheid* in God, alsof God eigenlijk had moeten doorgaan met het uiterste zijner gerechtigheid, en alleen, door mededoogen bewogen, zich hiervan had laten afbrengen. Zulk een terugdeinzen voor wat het recht eischt, zulk een toegeven uit deernis, is in den Heilige ten eenemale ondenkbaar, en zou zijn een overdragen op God van wat ons menschen sieren moge, maar God onteeren zou. Nooit mag het daarom voorgesteld, alsof dit Goddelijk genadebetoon ons ja, hielp en redde, maar eigenlijk ten koste van de gaafheid van des Heeren majesteit; en een onzer bedenkingen tegen het standpunt der Infralapsarii (waarvan we overigens het betrekkelijk recht volgaarne erkennen), ligt juist hierin, dat ze aan deze averechtsche voorstelling der zaak niet ontkomen kunnen. Zonder hierop nu nader in te gaan, stellen we daarom vast, dat ook dit genadebetoon, in den diepsten grond der zaak, strekte, niet om ons te redden, maar om de glorie van het Eeuwige Wezen te doen uitkomen; en eerst in de tweede plaats, d. i. als gevolg en uitvloeisel hiervan, om ons te ontrukken aan een zelfgezocht verderf.

Dit genadebetoon nu bestond hierin, dat de gevolgen, die anders uit de zonde zouden zijn voortgevloeid, er door werden tegengehouden, gestuit of in haar werking veranderd. Het is dit genadebetoon, dat de natuurlijke uitwerking van het gif der zonde ondervangt, en hetzij afleidt en wijzigt, hetzij tegenstaat en vernietigt. Vandaar dat er in dit genadebetoon tweeërlei te onderscheiden is: 1°. een *zaligmakende* genade, die ten slotte de zonde opheft en haar gevolgen geheel verijdelt; en 2°. een *tijdelijk ophoudende* genade, die de doorwerking der zonde stremt en stuit. Die eerste of zaligmakende genade is uit den aard der zaak *particulier* en is gebonden aan Gods uitverkorenen. Die tweede genade is *algemeen* en breidt zich uit over heel het terrein van ons menschelijk leven. Hierbij nu rijst de vraag, of deze tweeërlei genade, deze *particuliere* genade en deze *gemeene* gratie, los naast elkander staan, of wel in onderling verband werken, en indien het laatste, op welke manier.

Dat er metterdaad tusschen de *zaligmakende* genade die *particulier*, en de *stuitende* genade die *gemeen* is, zeker verband bestaat, valt niet te betwijfelen. Dit blijkt reeds aanstonds uit het onloochenbare feit, dat, zonder de gemeene gratie, de uitverkorenen niet zouden geboren zijn, en het levenslicht niet zouden hebben gezien. Stel toch, dat Adam en Eva ten dage van hun eerste zonde onmiddellijk gestorven waren, zoo zou noch Seth uit hen, noch Enos uit Seth geboren zijn, en nooit een wijdvertakt geslacht van volken en natiën op deze aarde zijn ontstaan. Reeds uit dien hoofde onderstelt dus alle particuliere genade de *gemeene gratie*. Maar er is meer. Al naamt ge toch aan, dat hun tijdelijke dood ware uitgesteld, zoodat het geslacht kon geboren worden, maar zoo, dat voor het overige de zonde onbeteugeld in al haar schriklijkheid ware uitgebroken, dan waart

ge er nog niet. Dan toch zou het op aarde terstond een hel zijn geworden, en onder zoo helschen toestand zou de kerke Gods nergens een plek hebben gevonden voor het hol van haar voet. Men spreekt, hoezeer ook geheel ten onrechte, wel eens van een hel op aarde, en wijst dan op enkele schrikkelijke uitbarstingen van menschelijke verdorvenheid, die in enkele gezinnen en kringen soms zoo duivelsch karakter aannemen, dat het op algemeene verdierlijking, op doodslag en krankzinnigheid uitloopt; maar zulke toestanden zijn dan ook zoo diep schandelijk en gruwzaam, ja afgrijselijk, dat op een wereld die uit niets anders dan uit zulk een maatschappij bestond, het voortbestaan van een kerke Gods eenvoudig ondenkbaar ware. Ze zou te midden van zulk een toestand niet kunnen leven, en zou in minder dan geen tijd zijn uitgemoord. Hoe men het dus ook wende of keere, de particuliere genade onderstelt de *gemeene gratie*. Zonder die laatste kan de eerste haar werking niet doen.

Verband is alzoo onmiskenbaar, maar hoe is nu dit verband op te vatten? Niet zelden, dit behoeft onder geen stoelen of banken te worden gestoken, is dit verband zóó voorgesteld, alsof de *algemeene genade* uitsluitend strekte, om voor de uitverkorenen het komen ter zaligheid mogelijk te maken. Een stelling waar ongetwijfeld een deel waarheid in ligt, maar die soms overdreven is op een wijze, die u huiveren doet en ergernis wekt. Het is toch geen verzinsel, als we zeggen, dat er ook in ons land nu en dan een man of vrouw is opgestaan, die, aan eigen uitverkiezing geloovende, terwijl men in vader en moeder niets dan verworpelingen zag, zich niet ontzagen, hard en rondweg uit te spreken: „Mijn ouders, och, die staan buiten alles, en die zijn er alleen maar gekomen, om mijn bestaan mogelijk te maken.” Gelukkig zijn zulke uitingen *zeer* zeldzaam, maar toch ongehoord zijn ze niet, en het is daarom hier de plaats op het juiste verband tusschen particuliere en gemeene genade de aandacht te vestigen. Het schrikkelijke feit toch waarop we wezen, toont waartoe misverstand op dit punt leiden kan. De fout ligt alleen hierin, dat men bij het bepalen van dit verband op *eigen zaligheid* in plaats van op de *eere Gods* is gaan zien; en juist dit is het fijne puntje, waaraan ge altoos ontwaren kunt, of ge met de kerngezonde Gereformeerde belijdenis of wel met gebrekkige *nabootsing* van het Gereformeerde te doen hebt. Zeker, er is niets tegen om te zeggen, dat alle ding om den Christus geschiedt, dat derhalve het *lichaam van Christus* het allesbeheerschende element in de historie vormt, en dat op dien grond mag beleden worden, dat de kerk van Christus de spil is, waarom feitelijk het leven der menschheid draait. Wie dit voorbij ziet of ontkent, zal nooit eenheid in den gang der historie ontdekken. Voor hem volgt eeuw op eeuw, en volgt daarin ontwikkeling op achteruitgang, en

weer vooruitgang op teruggang, maar de stroom van het leven gaat nergens heen, heeft geen doel. Dit leven mist een middelpunt, het heeft geen spil. Moet dit in alle eeuwigheid zoo doorgaan, dan loopt het uit op een verveling zonder einde; en moet het ergens worden afgebroken, doordien de elementen van vuur of water onze aarde te machtig worden, dan is die afbreking geheel willekeurig, en is er noch eenig doel bereikt noch eenige vrucht gewonnen. De Gereformeerde belijdenis, die vasthoudt, dat alle ding, ook in deze wereld, doelt op den *Christus,* dat zijn *Lichaam* het hoofdelement is, en dat men in dien zin zeggen kan, dat de kerk van Christus het middelpunt der wereldhistorie vormt, levert een beginsel van historiebeschouwing, dat zeer hoog staat boven de gemeene opvatting der geschiedenis. We zullen ons dan ook wel wachten, iets, wat ook, hierop af te dingen. Niet de *gemeene* genade, maar het bestel der *particuliere* genade *heerscht.*

Alleen dan echter gaat dit door, en leidt tot zuiverder belijdenis, zoo ge het *in die orde* laat staan. *Om den Christus,* en, alleen als *uitvloeisel* daarvan, om zijn *Lichaam* en ter wille van zijn *Kerk.* Dus niet *om u,* en dientengevolge om de *Kerk,* en zoo ook om het *Lichaam* van Christus, en dan eindelijk, als gevolg hiervan, ook om den Christus. Neen, de Christus gaat hier voorop. Hij door wien alle dingen zijn, en wij door hem. Hij, het afschijnsel van Gods heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, van wien we belijden, dat alle dingen door hem geschapen zijn, hetzij zienlijke of onzienlijke, in den hemel en op aarde, en in wien nu nog alle dingen te zaam bestaan. Om *dien* Christus gaat het alles, wijl in hem de volheid Gods lichamelijk woont, en voor hem zich alle knie moet buigen en hij door alle tong te belijden is als Christus *de Heere,* tot heerlijkheid Gods des Vaders. En zeker dan deelt in zijn eere ook zijn *Lichaam,* en straalt iets van zijn glans op zijn Kerk op aarde af, en deelt in het schijnsel van dien glans ook elk *uitverkorene* op aarde. Maar dit is dan toch heel iets anders, dan dat ik bij mijzelven als uitverkorene begin, mijzelven op den voorgrond schuif, en eerst van daar ten leste bij den Christus uitkome. In dit eenig juiste stelsel volgt al het ander, en gaat de Christus voorop, en wordt hij ten middelpunt gesteld niet in zooverre als hij onze broeder werd, maar omdat hij de Zone Gods, de Zoon des Vaders is, en de Vader den Zoon liefheeft, en hem met eeuwige eere verheerlijkt. Als het om den Zone Gods gaat, *gaat het om God zelf,* en hierin eerst vindt ons zielsbesef vrede, als het geheel den gang der historie van het Paradijs tot aan de wederkomst des Heeren overziet en onder één gezichtspunt saâmvat. In dien zin dient derhalve erkend, dat de gemeene genade slechts een uitstraling is van de particuliere genade, en dat al haar vrucht in de particuliere genade invloeit, mits hierbij maar wel verstaan worde, dat de particuliere genade zelve allerminst uitgeput wordt in de redding der uit-

verkorenen, maar eerst haar einddoel vindt in de verheerlijking van den Zoon der liefde en daardoor in de grootmaking van de deugden onzes Gods.

Dat dit het eenig juiste standpunt is, kan en moet nog op een andere wijze worden toegelicht, door te komen op één punt, dat voor de juiste opvatting der *gemeene gratie* van het uiterste gewicht is; we bedoelen: *de verhouding waarin natuur en genade tot elkander staan.* In het vervolg van ons betoog zal op dit zeer gewichtige punt nader worden ingegaan, doch reeds in dit verband behoort op één element van beschouwing gewezen te worden.

Is de Christus alleen *Verzoener van schuld?*

Voor vele, anders warme Christenen, moet men haast zeggen: *Ja;* maar stellig niet voor de Heilige Schrift. De voorstelling alsof de Christus geen andere beteekenis had, dan dat hij als het Lam Gods voor onze zonde stierf, is voor wie de Schrift raadpleegt, niet vol te houden. Men versta ons wel. We laten ons nu niet in met de opgeworpen vraag, of het Woord toch vleesch zou zijn geworden, ook al was Adam niet in zonde gevallen, en voor zooveel men deze vraag stellen kan, beantwoorden we haar ontkennend. Neen, wat we thans bespreken is kortweg aldus saam te vatten: Zullen we zeggen, dat Christus ons gegeven is alleen ter onze rechtvaardigmaking en heiligmaking, of wel zullen we met den apostel in 1 Cor. 1:30 blijven belijden, dat de Christus ons van God gegeven is ook tot *wijsheid* en ook tot *volkomen verlossing?* Zullen we zeggen, dat we in hem alleen de verzoening onzer zonde hebben, of zullen we blijven erkennen, dat hij het is die ook onze vernederde lichamen eens veranderen zal gelijkvormig aan zijn verheerlijkt lichaam, door de werking der kracht, waarmeê hij ook alle dingen aan zichzelven onderwerpt? Zullen we het werk van den Christus op Golgotha als afgedaan beschouwen, of met de Schrift en heel de kerk der eerste eeuwen onzen Heere uit den hemel blijven verwachten, om dit bestand der dingen een einde te doen nemen, en te doen uitkomen een nieuwe aarde en een nieuwen hemel? Of om het kort te zeggen, zullen we wanen genoeg te hebben aan een Verzoener onzer ziel, of zullen we een Christus Gods blijven belijden, als den Redder van ziel en *lichaam* beide, en als herschepper niet enkel van de dingen die onzienlijk, maar ook van de dingen die zienlijk en voor oogen zijn. Heeft de Christus beteekenis alleen voor het *geestelijke*, of ook voor het *natuurlijke* en *zienlijke?* Dat hij de wereld overwon, beduidt dit, dat hij de wereld eens in het niet terugwerpt, om alleen de zielen der uitverkorenen over te houden, of wil het zeggen, dat ook de wereld zijn buit wordt, de tropee zijner glorie?

Nu wenschen we hierin niet te overdrijven, noch ook het oog te sluiten voor het gevaar, dat er in ligt, om de vergeving onzer zonden op den

achtergrond te schuiven. Het valt toch niet te loochenen, dat dit gevaar bestaat. Er zijn metterdaad kringen, waarin men zich zoo rusteloos verdiept in de vragen, die met de wederkomst des Heeren saâmhangen, dat de veel dieper liggende vragen, die de kennis onzer zonde en de rechtvaardigmaking van den zondaar raken, er nauwelijks meer aan het woord komen. Met wijze voorzichtigheid heeft de kerk van Christus nu deze achttien eeuwen steeds de zielkundige vraagstukken op den voorgrond geschoven, en de vraagstukken die op de laatste dingen betrekking hebben, eenigszins in de schaduw gesteld. De secten daarentegen zochten steeds dit goede evenwicht te verplaatsen, en poogden aldoor de aandacht van de diepere stukken der rechtvaardigmaking af te leiden, door ons heen te dringen naar de vragen van het Chiliasme of het Duizendjarig rijk, veel te spreken over de wijze waarop ons lichaam zou opstaan, over een eerste of een tweede wederkomst des Heeren, of de Joden naar Jeruzalem, volgens Paulus, zouden terugkeeren, en zooveel meer. Dan had men toch een zoogenaamd godsdienstig gesprek, een gesprek dat prikkelde, en waaraan men kon deelnemen, zonder zelf in de consciëntie geraakt of van zijn ellendigen staat voor God overtuigd te worden. – Tegen het gevaar om de gesprekken in de kringen der Christenheid van de zaligheid der ziel op zulke uitwendige, pikante onderwerpen over te leiden, kan daarom niet genoeg gewaarschuwd worden. In waarlijk Gereformeerde kringen mijdt men dat gevaar dan ook, en daar vormt niet het Chiliasme, en niet de Jodenvraag, maar de vraag hoe God tot zijn eere komt, en onze ziel gerechtvaardigd wordt, den hoofdinhoud van het gesprek.

Blind voor het gevaar dat hier schuilt zijn we dus allerminst, en we wenschen volstrekt niet het kwaad in de hand te werken, dat de aandacht der ziele van het *kruis* van *Golgotha* naar de *wederopstanding* des *vleesches* te zeer worde afgeleid. Maar hieruit volgt nog allerminst, dat we daarom het beeld van den Middelaar anders mogen opvatten dan de Schrift het ons geeft. En daarom gaat men te ver, en vervalt anderzijds in een verkeerde eenzijdigheid, indien men, aan den Christus denkende, uitsluitend aan de besprenging met het bloed der verzoening denkt, en weigert met de beteekenis van den Christus ook voor het lichaam, en voor de zienlijke dingen, en voor den afloop der wereldhistorie te rekenen. Bedenk toch wel, dat ge hierdoor zoo groot gevaar loopt, den Christus voor uw ziel apart te nemen, en het leven in de wereld en voor de wereld te beschouwen als iets dat *naast* uw Christelijke religie staat, en er niet door wordt beheerscht. Dan komt het „Christelijke” alleen voor u te pas, als het een bepaalde geloofszaak betreft, of dingen die met het geloof rechtstreeks samenhangen, uw kerk, uw school, de zending en zooveel meer, maar al het overige terrein des levens valt dan voor u *buiten den Christus*. In de wereld doet ge zooals anderen doen. Dat is een min heilig,

bijna onheilig gebied, dat zichzelf maar redden moet. En met nog een kleine schrede verder komt ge ongemerkt bij de Doopersche richting uit. die ten slotte al het heilige op de ziel concentreerde, en tusschen dit innerlijk, geestelijk zieleleven, en het leven om u heen een klove groef, die niemand kan dempen. Dan wordt de wetenschap onheilig, de kunstontwikkeling, handel en bedrijf onheilig, onheilig het Overheidsambt, kortom onheilig alles wat niet rechtstreeks geestelijk is en op de ziel doelt. En het eind is, dat ge leeft in twee gedachtenkringen. Eenerzijds in den zeer engen, kleinen, gedachtengang van de zaliging uwer ziel; en anderzijds in den breeden, ruimen, heel het leven bespannenden gedachtenkring der wereld. Uw Christus hoort dan wel in die eerste, kleine gedachtensfeer, maar niet in dien breeden gedachtenkring thuis. En uit die tegenstelling en valsche evenredigheid komt dan alle benepenheid, innerlijke onwaarheid, zoo maar niet schijnheiligheid en machteloosheid voort.

- -

Er moet uit dien hoofde zoo beslist en zoo ernstig als het kan op worden gewezen, dat wel voor ons zondaren, de vraag: „Wat moet ik doen om zalig te worden?" in het middelpunt moet blijven staan, en onze gedachten moet beheerschen, maar dat anderzijds even helder en duidelijk beleden dient te worden, hoe diezelfde Christus, die ons gegeven is tot rechtvaardigmaking en heiligmaking, ons ook gegeven is tot *wijsheid* en tot *volkomen verlossing,* d. w. z. tot herschepping van heel ons aanzijn, naar ziel én lichaam, en zulks met inbegrip van heel die levenswereld die bij onze existentie hoort en er niet van is af te scheiden. De herstelling van dit evenwicht in onze belijdenis eischt de Schrift. Zij, die ons den Christus toont als Redder der ziel, maar ook als Genezer van de kranken, als Verzoener onzer zonden maar ook als den rijken Heiland die de vijf en de vierduizend spijzigt en te Kana water in wijn verandert. De Schrift, die al den ernst onzer ziel saâmtrekt op het stuk der rechtvaardigmaking, maar ook de opstanding des vleesches gedurig in duidelijke omtrekken voor ons stelt. Ja, die, steeds doelende op de eere Gods eerst, en daarna op het heil der uitverkorenen, het laatste bedrijf van het machtig drama niet voor ons kan ontrollen, zonder ons den Christus te doen zien, die ook uitwendig over alle vijanden triomfeert en zijn zegepraal viert op een nieuwe aarde onder een nieuwen hemel.

En hiermeê, dit springt in het oog, raakt ge terstond aan het verband tusschen *natuur* en *genade*. Ware toch de genade uitsluitend zondeverzoening en zielsredding, dan kon men de *genade* beschouwen als iets dat buiten de natuur staat, buiten de natuur omgaat, en als een kruike olie op de woelende wateren uitgegoten, *afgescheiden* van die wateren, op die wateren drijft, enkel opdat de drenkeling zich zou kunnen redden,

redden in de hem toeschietende reddingsboot. Staat het daarentegen vast, dat Christus onze Zaligmaker niet enkel met onze *ziel,* maar ook met ons *lichaam* te maken heeft; dat alle ding in de wereld van Christus is en door hem wordt opgeëischt; dat hij over allen vijand in die wereld eens triomfeeren zal; en dat het einde zal wezen, niet dat Christus eenige afgescheidene zielen om zich heen verzamelt, gelijk dit thans het geval is, maar dat hij heerschen zal als Koning op een nieuwe aarde onder een nieuwen hemel; — dan natuurlijk wordt dit alles geheel anders, en blijkt terstond, dat de *genade* met de *natuur* in onafscheidelijk verband staat, dat *genade* en *natuur* bijeenhooren, en dat ge de *genade* niet in haar rijkdom kunt doorzien, als ge niet speurt, hoe haar wortelvezelen overal in de voegen en scheuren van het leven der natuur indringen. En dien samenhang nu, dien *kunt* ge niet waarmaken, zoo ge bij de genade het eerst op uw zielezaligheid, en niet allereerst op den *Christus Gods* ziet. Daarom is het dan ook dat de Schrift er ons gedurig op wijst, dat de *Zaligmaker* der wereld tevens de *Schepper* der wereld is, ja, dat hij daarom alleen haar Zaligmaker kon worden, *omdat* hij haar *Schepper* was. Natuurlijk, niet de *Zoon des menschen,* niet het *Vleeschgeworden* Woord schiep. Ook in den Middelaar was al het menschelijke zelf geschapen, creatuurlijk gelijk het in ons creatuurlijk is. Maar de Schrift wijst er dan toch telkens op, dat deze eerstgeborene uit de dooden tevens de eerstgeborene der schepping is, en dat het *Vleeschgeworden* Woord toch altoos was en bleef datzelfde eeuwige Woord, dat bij God en God was, en waarvan geschreven staat, dat zonder dat Woord geen ding gemaakt is, dat gemaakt is. Daar hebt ge dus de aansluiting van Christus aan de *natuur,* omdat hij haar Schepper is, en tevens de aansluiting aan de *genade,* omdat hij herscheppend in die natuur den rijkdom der genade openbaarde.

XXXI.

Doem en genade.

> Toen zeide de Heere God tot die slang: Dewijl gij dit gedaan hebt, zoo zijt gij vervloekt boven al het vee, en boven al het gedierte des velds. Op uwen buik zult gij gaan, en stof zult gij eten, alle de dagen uws levens. GEN. 3 : 14.

Ten dage toen Adam en zijn vrouw van den verboden boom gegeten hadden, zijn zij den dood *niet* gestorven. Dit zou geschied zijn, indien *geen* genade over hen gehengd ware geweest. Maar die genade trad in, en door

die genade is de dood in zijn alvernielende werking, zoo op lichamelijk als geestelijk terrein, ondervangen en gestuit. Hiermede is niet beweerd, dat de dood niet *intrad,* noch ook dat de dood den tot zondaar geworden mensch, en in hem heel de schepping, niet aangreep; maar slechts uitgesproken, dat de dood in plaats van *ten dage* der eerste zonde terstond *door te werken tot de voleinding,* zich een teugel zag aanleggen. Op het oogenblik van de zonde *zelve* stierf Adam en stierf Eva in de ziel en sloop de geestelijke dood in hun innerlijk bestaan. Van het oogenblik van hun eerste zonde af stond het vast, dat ze vroeg of laat den tijdelijken dood moesten sterven, gelijk ze dien dan ook gestorven zijn. Ook van hun lichamelijk bestaan was de gaafheid nu af. En ook gaat een iegelijk, die uit een vrouw geboren is eens in den eeuwigen dood, tenzij het „zaad der vrouw" d. i. Christus, dien eeuwigen dood voor hem droeg en alzoo van hem afwentelde. Daarover kan, met de Heilige Schrift voor ons, geen geschil bestaan. Maar dit toegestemde verzwakt in niets het feit, dat de volle doorwerking van den dood, naar lichaam en ziel, niet *te dien eigen dage* plaats had, maar dat integendeel 1°. de doorwerking van den dood werd opgeschort en ingetoomd, en 2°. dat een weg ter ontkoming aan den dood ontsloten werd.

Bij dit licht bezien verkrijgt het dusgenaamde oordeel, dat, na den val, over Adam en Eva ging, een ander dan een uitsluitend veroordeelend en wrekend karakter, en het is een leemte in prediking en onderwijs, dat bij de bespreking van deze vonnissen te uitsluitend op *het oordeel* dat er in ligt, en niet tegelijk, en even beslist, op de *genade,* die er in doorstraalt, gewezen is. School er enkel oordeel, *zonder* genade, in, dan had én voor Adam én voor Eva het vonnis kortweg moeten luiden: „Gij hebt toch van den boom gegeten, waarvan Ik u gebood, dat gij daarvan *niet* zoudt eten, zoo sterf dan nu den moedwillig over u gehaalden, den eeuwigen dood," en onmiddellijk na het uitspreken van dat vonnis, zouden beiden dan dood zijn neergevallen, ter helle zijn gedaald, en door hun ondergaan in eeuwige rampzaligheid, aan het bestaan van ons menschelijk geslacht een einde hebben gemaakt. Men zal toestemmen, dat zóó alleen zou zijn uitgekomen, wat God hun vóór den val had gezegd, dat zou geschieden, zoo ze zondigden. Ja, we gaan nog verder; als God niet met genade tusschenbeide ware getreden, zou het aldus en niet anders met Adam en Eva zijn afgeloopen, eenvoudig wijl het gif zelf der zonde hen alzoo zou hebben gedood. Wie een doodelijke dosis straf gif inneemt, sterft vanzelf en noodzakelijk daaraan, tenzij *helpende liefde* door het toedienen van *tegengif,* de doodelijke werking van het gif stuite. Ook zonder nader oordeel of eindvonnis, zou derhalve aan Adam en Eva *„het sterven van den voleinden dood te dien eigen dage"* overkomen zijn, indien God de Heere niet, hun ten behoeve, tegen den dood ware opgetreden. We erkennen daarom wel, dat er in het vonnis dat over hen ging óók een straf ligt, maar we stellen er

prijs op, ook hier de liefde Gods te verheerlijken, en te doen inzien hoe in dit vonnis dat over Adam en Eva ging, zich te gelijker tijd *de genade* openbaarde.

Aandachtige herlezing van het gestreken vonnis bevestigt dit. Tegen den dood staat het leven over; en voor het *leven* zijn twee dingen noodig, t. w. het *ontstaan* en de *onderhouding* des levens, gelijk die in het Sacrament van Doop en Avondmaal onderscheidelijk liggen aangeduid. De Doop het Sacrament der *geboorte,* het Avondmaal het Sacrament der *voeding.*

Lees nu wat tot Eva gezegd werd, en ge ziet het leven *ontstaan* en *geboren* worden; en lees daarna wat tot Adam gezegd is, en ge ziet hoe het ontstane leven wordt *onderhouden* en *gevoed.* Ware de dood regelrecht en volstrekt doorgegaan, dan had het vonnis voor Eva moeten luiden: „Gij sterft, en de moeder in u sterft, en geen kind zal ooit uit u geboren worden." Dat ware de moedervloek, dat ware het oordeel des doods geweest. Maar zoo spreekt God niet. Integendeel, het woord dat van Hem uitgaat, zegt vlak het omgekeerde: „*Gij zult kinderen baren*", en haar naam wordt genaamd niet „de moeder des doods," maar de „*moeder aller levenden*". Zoo heet ze dan *Eva,* en verkondigt het in dien naam Eva aan alle komende geslachten, hoe reeds in het Paradijs, terstond na den val, de dood gestuit, en de fontein van menschelijk leven weer geopend is. Ware de volstrekte dood ingetreden, de moeder in Eva, waaruit heel ons menschelijk geslacht moest voortkomen, zou voor altoos gesloten zijn geworden; en zie, het tegendeel geschiedt, die baarmoeder van alle menschelijk leven wordt *ontsloten.* De Heere zegt: *Gij zult kinderen baren.* Zoo ge wilt, het scheppingswoord, waaraan wij en al wie mensch heet, het aanzijn danken. Hier werkt alzoo in plaats van den dood *het leven.*

En niet anders is het met het vonnis dat over Adam gaat. De honger brengt den dood, *het brood* onderhoudt *het leven.* Tot wie ten doode gaat, zou het heeten moeten: „Het brood wordt van u genomen en de honger zal u ten dood zijn." Maar nu heet het omgekeerd: *Gij zult brood eten.* En wat nu zegt dit anders, dan dat het leven niet onverwijld in den dood zal afvloeien, maar dat het *gevoed* en *onderhouden* zal worden. Trekken we derhalve van wat er verder bij staat een oogenblik de aandacht af, laten we wat de Heere er bijvoegt een oogenblik rusten, en nemen we uit Gen. 3 : 16 alleen het zeggen: „*Gij zult kinderen baren*", en uit Gen. 3 : 19 alleen de woorden: „*Gij zult brood eten*"; dan ligt hierin een dubbele profetie, die, tot één verbonden, zeggen wil: „Ik, uw God, stuit den dood, en in weerwil dat gij den dood inriept en over u haaldet, breng Ik, uw God, teweeg, dat er integendeel *leven* zal geboren, en *leven* zal onderhouden worden."

Zeker, *de smarte* komt er bij. Bij beiden, zoowel voor Adam als voor Eva. Tot Eva heet het: „Gij zult nog wel kinderen baren, *maar met smarte*"; en evenzoo tot Adam: „Gij zult het brood uit de aarde eten, *maar met smarte*". Of zooals er letterlijk staat: „Met smarte zult gij kinderen baren", en tot Adam: „Met smarte zult gij daarvan eten, al de dagen uws levens". Meer nog, *het pijnlijke* dat voortaan het leven in zijn geboorte en verder verloop verzellen zal, staat in het vonnis zelfs op den voorgrond. Het karakter van vonnis blijft in deze uitspraken zelfs de uitdrukkingen beheerschen; en we denken er niet aan, er dat karakter aan te ontnemen. In het vonnis dat over Eva ging, heet het met nadruk: „*Ik zal zeer vermenigvuldigen uwe smart, namelijk uwer dracht; met smarte zult gij kinderen baren.*" God spreekt hier als rechter. Iets wat niet minder blijkt uit wat er op volgt: „Tot uw man zal uwe begeerte zijn en *hij zal over u heerschappij hebben*". Blijkbaar slaat dat terug op het ver-verloop der gepleegde zonde. In die zonde had Eva over Adam heerschappij geoefend. Zij was van Adam afgezworven. Zij had op eigen hand zich met Satan in geestelijk contact ingelaten. En zij was het die Adam had verleid. Tegenover dat afzwerven van Adam af, plaatst God nu de magnetische kracht waarmee zij naar den man zou getrokken worden, en tegenover dit leiden *van* Adam het geleid worden *door* hem. Een sterke begeerte zal u naar hem trekken, en niet gij zult over hem, maar hij zal over u heerschen. Een vonnis dat rechtstreeks op den aard van haar zonde sloeg. En laat ons er bijvoegen, een vonnis, dat alle eeuwen doorging en nog doorgaat, en waaraan in den grond niets veranderd wordt, noch door de strikken waarin zoo menige vrouw den man vangt, noch door de emancipatie-koorts die thans almeer onder vrouwen woedt. Zelfs in dat nabootsen van den man erkent de vrouw nog diens meerderheid. Wat men nabootst erkent men als *boven* zich staande. Zie maar hoe zelfs het pas opschietend maagdelijn graag voor jongen wil spelen, maar den jongen die zegt: „Ik was liever een meisje geweest," vindt ge niet, of ge .... veracht hem.

En evenzoo is het met Adams vonnis. In wat God tot Adam zegt, merkt ge zelfs *den vorm* van het vonnis op. Het heet toch: „*Dewijl gij geluisterd hebt naar de stemme uwer vrouwe en van dien boom gegeten, waar Ik u van gebood, zeggende: Gij zult daarvan niet eten,* zoo enz." Hier wordt dus hetgeen volgt rechtstreeks als *straf* ingeleid. Let er op, dat dit evenzoo bij het vonnis over de slang geschiedt, maar niet bij Eva. Tot de slang heet het evenals tot Adam: „*Dewijl gij dat gedaan hebt,* zoo" enz. Bij de slang en bij Adam gaat alzoo het noemen van de *misdaad* vooraf, en nadat de misdaad genoemd is, volgt de bepaling van de straf in het vonnis. Alleen bij Eva geschiedt dit niet. Tot haar wordt niet gezegd: „*Dewijl gij geluisterd hebt naar de slang en uw man verleid hebt,* daarom" enz. Integendeel, bij haar ontbreekt elke aanduiding van de misdaad. In het

vonnis over Eva staat enkel de aanwijzing van de straf die haar wordt opgelegd. Dit nu is geheel in overeenstemming met het feit, dat alle mensch schuldig gesteld is, *niet* in de overtreding van Eva, maar in de *zonde* van Adam. Niet zij, Adam was het hoofd. Niet zij, Adam was de verantwoordelijke persoon. Niet toen zij overtrad, maar toen Adam viel, viel de menschheid. Zij is tusschenschakel, niet de persoon door welke de beslissing komt.

De mensch door wien de val komt, is en blijft Adam, al is Adam verleid. Niet dat Eva zich liet verleiden door Satan, maar dat Adam zich liet verleiden door de verleide Eva brak den staat der rechtheid. Eva's en Adams geestelijk leven was solidair één. En eerst doordien Adam viel werd de zonde voldongen, en ging op heel zijn geslacht over. Niet Eva gewint kinderen naar haar beeld en gelijkenis. De mensch, de zondige mensch, van wien dit beschreven staat is niet Eva, maar Adam. Uit hem, niet uit haar op zichzelve, is de erfschuld en de erfzonde. In overeenstemming hiermede heet het dan ook tot hem en niet tot haar: „*Het aardrijk zij vervloekt om uwentwille; ook zal het u doornen en distelen voortbrengen, en gij zult tot de aarde wederkeeren, dewijl gij daaruit genomen zijt; want stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeeren.*" Ook deze straf slaat op de misdaad terug. In het Paradijs was aan Adam een lusthof geboden vol heerlijke boomvruchten, een hof alle spijs den mensch biedende zonder inspanning of smart. Met dien door God voor hem bestelden toestand had echter de mensch geen vrede, geen genoegen genomen. Die boom der kennisse, die van hooger orde was, en waarvan het genot hem ontzegd was, had hem geprikkeld. Gods bestel bevredigde hem niet. Hij wilde *meer*, dan God hem besteld had, en at daarom van dien verboden boom. Hiermede overeenkomstig daalt hij nu weer *onder* den toestand van het Paradijs. Van de boomvrucht wordt hij verwezen naar het kruid des velds. Dat veld zal hem zijn spijze niet vanzelf opleveren. Integendeel uit zichzelf zal het hem voor spijs doornen en distelen bieden. En wel zal hij brood kunnen eten, maar dan in het zweet zijns aanschijns, zoo hij zelf den verkeerden aard van den bodem bestrijdt, en dien bodem onder groote inspanning dwingt, hem zijn spijze voort te brengen. Dat vooreerst, en in de tweede plaats, Adam was, wat zijn lichaam aangaat, wel uit het stof der aarde opgebouwd, maar met zijn God door geestelijke inspiratie vereenigd. Dien band, dien geestelijken band nu brak hij, toen hij zondigde. Toen het tusschen zijn God en diens gebod, en de aarde met dien verlokkelijken boom stond, had hij zijn God vaarwel gezegd, en voor dien boom gekozen, en hiermede in overeenstemming wordt hem nu aangezegd, dat hij hebben zal wat hij zelf koos. Hij koos voor den boom die uit de aarde was opgeschoten, en deswege zal hij tot die aarde wederkeeren. Stof uit stof, zal hij weder naar het lichaam tot stof ontbonden worden.

Zoo blijkt wel, dat we in niets het karakter van straffend oordeel uit dit vonnis wegnemen. Waar we alleen op staan is, dat men deswege de genade niet voorbijzien zal, die zoo onmiskenbaar in dit vonnis zelf doorstraalt. Vreemd toch! In het derde vonnis, in het vonnis dat over de slang ging, erkent een ieder dit, en wijst elk uitlegger er op, dat in dit vonnis niets minder dan het Evangelie zelf ligt uitgesproken; bij het vonnis dat over Adam en Eva ging daarentegen, sluit men voor dit mysterie van reddende genade het oog. Ons standpunt daarentegen is, dat er *in alle drie deze vonnissen* genade doorstraalt; niet alleen in het vonnis dat over de slang ging, maar evenzoo in het vonnis dat over Adam en Eva werd uitgesproken. En zulks wel, in het vonnis over de slang de *particuliere genade*, en in het vonnis over Adam en Eva de *algemeene genade* of de *gemeene gratie.*

Hoe is dit vonnis over de slang te verstaan? Veelal glipt men hier aanstonds over de slang heen, om uitsluitend aan Satan te denken, die de slang als werktuig gebezigd had. Niet zelden zelfs verstaat men deze woorden, alsof met de slang Satan zelf bedoeld werd, iets waartoe men verleid wordt door wat in Openb. 12 : 9 staat: „de oude slang, welke genaamd wordt Duivel en Satanas", alsmede door den naam van slangen- en adderengebroedsels, die in het Nieuwe Testament op de huichelaars wordt toegepast. Toch gaat dit op die wijze niet aan. Op die manier leest men over de woorden van het vonnis heen. De uitdrukking toch: „Gij zijt vervloekt boven al het vee en boven al het gedierte des velds; op uwen buik zult gij gaan, en stof zult gij eten al de dagen uws levens", kan niet rechtstreeks op den Duivel slaan, maar moet verstaan van de slang als dier. In het raadsel, dat hierachter schuilt, is het ons niet gegeven in te dringen. Het leven der dierenwereld is voor ons een gesloten boek, een ongeopend mysterie. Hoe een dier schuldig kan staan, en gestraft kan worden, omdat Satan er zich als werktuig van bediend heeft, kan niemand uitmaken, en ons rest niet anders dan het feit aan te nemen, gelijk het hier staat, dat de slang als dier hiermede schuldig wordt gesteld, en straf ondergaat. Want wel zegt Calvijn, dat er in den toestand van de slang niets veranderd werd, en dat ze ook van te voren op haar buik kroop en stof at; maar deze uitlegging is o. i. onhoudbaar. Als God zegt: „*Dewijl gij dit gedaan hebt,* zoo zal de vloek van dat kruipen en dat stof eten, u overkomen," dan hebben wij geen recht te zeggen, dat dit *niet* daarom was, maar ook van te voren zoo plaats greep. Als er van Eva staat, dat ze nu met smarte kinderen zal baren, vat ieder dit zóó op, dat ze, buiten zonde, *zonder* smarte zou gebaard hebben. Als er van Adam staat, dat hij nu in het zweet zijns aanschijns brood zal eten, verstaat een ieder dit in dien zin, dat hij, *zonder zonde*, zijn spijze *zonder* inspanning zou genoten hebben. En zoo nu ook moet het vonnis over de slang verstaan. Als de

slang niet instrument van Satan ware geworden, zou de slang niet op de buik gekropen en niet het stof gegeten hebben. De duidelijke tekst duldt geen andere uitlegging. Dit nu is niet te verstaan, als men leeft in de onderstelling, dat er *na den val* eigenlijk niets aan en op deze aarde veranderd is; en dat de aarde zooals wij die nu kennen, feitelijk er juist zoo uitziet, als ze er buiten het Paradijs uitzag, toen God haar schiep. Maar juist deze geheele voorstelling wraken we. Naar luid van het verhaal van Genesis 3, bracht de aarde vroeger geen distelen en doornen voort, waren er geen verscheurende dieren, en moet dus de toestand een geheel andere geweest zijn. De vloek die over het aardrijk kwam, is geen fictie, maar volle werkelijkheid. En de aarde *onder den vloek* ziet er geheel anders uit, en doet zich als bodem, in het plantenrijk en in het dierenrijk heel anders voor, dat toen het een aardrijk was *onder den Scheppingszegen Gods*. Van die aarde wordt gezegd: *En God zag alles dat het zeer goed was.* Nu daarentegen rustte op die aarde en haar verschillende levensrijken de *vloek*.

Houdt men dit wel in het oog, dan spreekt het vanzelf, dat er op een voor ons onverklaarbare wijze, belangrijke veranderingen moeten hebben plaats gegrepen, én in de gesteldheid en de gelegenheid van den bodem, én in het plantenrijk, én in het dierenrijk, en tot éene dier veranderingen behoorde nu ook de wijziging die het wezen en de bestaanswijze van de slang onderging. Het vonnis over de slang was geen *schijn*-vonnis, maar een *werkelijk* vonnis. Hoe nu zulk een verandering mogelijk was, valt niet uit te maken. Toch zij hier herinnerd aan de *rups* en den *vlinder*. Wie als kind voor het eerst hoort, dat een rups en een vlinder hetzelfde dier is, gelooft dat ook niet. Dat griezelige, kruipende dier, zou dat hetzelfde beest zijn, als die prachtige vlinder! En toch is het zoo. En nu beweren we natuurlijk volstrekt niet, dat de slang op gelijke wijze oorspronkelijk een prachtdier als de vlinder was, en sinds tot een staat verlaagd werd, die met de rups overeenkomt; maar er mag toch op gewezen worden, dat een dier dat niet kruipt, maar vliegt, en een dier dat niet vliegt, maar kruipt, organisch hetzelfde dier kan wezen; en dat er alzoo op zichzelf geen oorzaak is, om de mogelijkheid af te wijzen, dat de slang eerst een andere, ons onbekende gestalte heeft gehad, en nu onder den vloek tot die kruipende en in het stof zich wentelende gedaante verlaagd werd.

Ook de vijandschap tusschen slang en mensch moet, zoo men het verhaal geen geweld wil aandoen, allereerst van de werkelijke slang verstaan worden, om eerst daarna door te dringen tot den geestelijken achtergrond. Heel de Schrift door wordt de slang dan ook als de vijand van ons menschelijk geslacht voorgesteld. Wie nu nog een vrouw *een slang* noemt, spreekt daarmee het hardste oordeel uit dat over een vrouw gaan kan. En op Jezus' eigen lippen is *slang* de vreeselijke naam die den huichelaar

treft. Wat duizenden van menschenlevens nu nog in Azië en Afrika telken jare door slangen vernield worden, is ongelooflijk. En ook in het slangenbezweren door toongeluiden viert nog de mensch over de slangenwereld haar triomf op hoogst opmerkelijke wijze. Geen enkel wild dier is er, dat de mensch zoo volkomen machteloos maken kan als de slang. Hij bergt er tien, twaalf in een kist, en in het Oosten ziet men jonge meisjes zware groote slangen om den hals en om de schouders strikken alsof het geen levende slangen maar boa's van bont waren. Hoe ondoorgrondelijk dan ook alle deze mysteriën van de dierenwereld voor ons zijn mogen, wij voor ons houden ons aan het Schriftwoord, en verstaan alzoo het vloekvonnis dat over de slang ging in de eerste plaats van de slang zelve. Onder alle dieren blijft ook nu nog de slang een gansch exceptioneele plaats innemen.

Maar natuurlijk hier blijft het niet bij. De slang verschijnt ons bij haar eerste vermelding niet als bloot dier, maar als instrument van Satan. Ze wordt schuldig gesteld en gestraft, niet om eenig dierlijk kwaad, maar omdat ze zich tot instrument van Satan geleend had. Het zou uit dien hoofde uiterst oppervlakkig zijn, het vonnis dat over haar ging als een vonnis op te vatten, dat zich bepaalde tot de dierenwereld. Er is achter het dierlijke leven van de slang een geestelijke achtergrond. En al is ons niet geopenbaard, welk reëel verband er tusschen de slang en Satan bestaat, door de slang heen gaat de straf op Satan, en ook met het oog op Satan moet deswege het vonnis over de slang verstaan worden.

XXXII.

Het zetten van vijandschap.

> En de overheden en de machten uitgetogen hebbende, heeft Hij die in het openbaar ten toon gesteld, en heeft door hetzelve over hen getriumfeerd. COL. 2 : 15.

Begrijpelijkerwijze is meer dan eens de vraag opgeworpen, wat het spreken van God tot de slang beduidde. De slang was toch een dier. Een dier verstaat zulke woorden niet. Van zulk spreken in eigenlijken zin tot de slang, zoo besluit men dan, kan derhalve in gezonden zin geen sprake zijn. In het algemeen nu geven we dit toe. Wie echter iets dieper in het leven der dierenwereld indrong, merkte zeer wel, hoe het éene dier in dit opzicht sterk van het andere verschilt. Vergelijk daartoe slechts den hond met de kat, het paard met het rund. Een hond en een paard

verstaan wel terdege iets, zoo al niet door het begrip der woorden, dan toch zeer stellig door klank en toon; terwijl de kat en de koe voor dezelfde klanken onaandoenlijk zijn. En gaat men te rade met hetgeen dierentemmers, en zij die ook andere dieren schoolsch oefenen, uit de meest gewone dieren hebben weten te halen, en wat ze zulke dieren op commando niet al laten verrichten, zoo kan men moeilijk tot een ander besluit komen, dan dat wij ons gemeenlijk zeer vergissen, zoo we aan de dieren alle aandoenlijkheid voor onze menschelijke uitingen ontzeggen. Is dit nu reeds zoo bij ons menschen, en veel sterker nog bij menschen die zich bepaald hierop toeleggen, hoeveel verder moest dan die ontvankelijkheid voor indrukken van stem, klank en toon niet zijn, waar God de Heere sprak. Iets waarbij men niet vergete, dat de slang blijkens de bezweringen, die haar verlammen, nu nog voor de toonwisseling in de geluiden uiterst gevoelig blijkt te zijn; alsook, dat de slang ons in de Heilige Schrift steeds wordt voorgesteld als begaafd met een bijzondere mate van beleid en overleg. Dit is zoo waar, dat Jezus ons de slang zelfs ten voorbeeld stelt door haar „voorzichtigheid", wat zeggen wil, door haar nooit ondoordacht handelen; dat „de weg der slang op een rotssteen" (Spr. 30 : 19) ons als een wonder van beleid wordt aangeprezen, en dat de eerste maal dat de slang in de Heilige Schrift optreedt, van haar gezegd wordt, dat ze zeer *aroem* is.

Dit *aroem* is nu wel vertaald door *listig*, maar hierbij mag tweeërlei niet uit het oog worden verloren. Het eerste is, dat hier gesproken wordt van den aard, en van de bijzondere hoedanigheid, die aan de slang, ook afgezien van Satans inwerking, eigen was. Dit *aroem* was alzoo een eigenschap, die God zelf in de slang had ingeschapen. In kwaden zin kan dit dus niet bedoeld zijn. God had ook de slang aangezien, en gezien dat ze *zeer goed* was (Gen. 1 : 31). En in de tweede plaats mag niet uit het oog verloren, dat ditzelfde woord *aroem*, elders in de Heilige Schrift, *niet* door listig, maar door *kloekzinnig* (Spr. 12 : 16, 23; 13 : 16; 22 : 3, alibi) is uitgedrukt. Om slechts één voorbeeld te kiezen: „Een *kloekzinnig* mensch ziet het kwaad en verbergt zich; maar de onnoozelen gaan henen door," zoo staat er in Spr. 22 : 3, ter vertaling van juist dezelfde eigenschap, die in Gen. 3 : 1 aan de slang wordt toegekend. Brengt men hiermede nu in verband wat Jezus van de „voorzichtigheid der slangen" zegt, en let men er op, hoe „voorzichtigheid" met „voorzienig" in verband staande, ongeveer hetzelfde beduidt als „*vooruitziende*," dan komt het ons zelfs voor, dat dit woord van Jezus op Gen. 3 : 1 terugslaat, maar dat dan ook in Gen. 3 : 1 dat *aroem* niet door listig, maar als *beleidvol, kloekzinnig, vooruitziende, voorzichtig, schrander*, had moeten vertaald worden, gelijk ook oude uitleggers willen. Hierdoor zou dan tevens het hinderlijke vervallen, dat Jezus ons een gewraakte, afgekeurde eigenschap van de slang zou aanprijzen en ten voorbeeld stellen. Zijn zeggen toch zou dan niet slaan op de slang in

haar kwade practijken, maar op de slang *gelijk God die schiep*. Ook onder menschen, evenals onder de dieren, zijn er die onnoozel weg geen kwaad vermoeden, en geen twee passen voor zich uit zien, maar er zijn er ook die schranderder, en zooals men het noemt op hun tellen passend, alles merken en op alles bedacht zijn. Welnu, dat op alles bedacht zijn, die aangeboren schranderheid, zou dan door God oorspronkelijk in de slang zijn ingeschapen. Van die eigenschap van de slang had Satan misbruik gemaakt. Door die eigenschap was de slang meer dan eenig dier in staat, om den toorn Gods te ontwaren bij de vloekspreuk. En ook deze alleszins voortreffelijke eigenschap zou het zijn, die door Jezus aan zijn discipelen was aanbevolen. Men ziet, zoo sluiten alle schalmen wel inéén.

Eer we van de slang, als slang scheiden, moet hier nog een woord gezegd over het vijandschap zetten tusschen haar diersoort en ons menschelijk geslacht. Al wordt toch, zeer zeker, ook dit woord des Heeren door de beteekenis ervan voor de dierenwereld niet uitgeput, toch verstaat men Gen. 3 : 14, 15 niet op natuurlijke wijze, indien men deze verzen niet óók op de dierenwereld laat slaan. Dat er thans metterdaad vijandschap tusschen den mensch en de slang bestaat, behoeft geen omschrijving. Wie in de macht van een eenigszins betooverende slang komt, is een kind des doods, en nog worden jaar in jaar uit tienduizenden van menschen door slangenbeten gedood. Dit nu doet de vraag rijzen, of dit zoo van den beginne aan was. Toen God zijn schepping aanzag, en verklaarde dat ze zeer goed was, bezat toen de slang reeds de eigenschap om gif te spuwen en was ze toen reeds met vijandschap tegen den mensch vervuld? Zoo wij, voor ons, deze vraag ontkennend beantwoorden, geschiedt dit niet, omdat o. i. het leven van Adam en Eva dan in gevaar zou verkeerd hebben. Dit bezwaar toch was op te lossen door te zeggen, dat Adam en Eva genoegzaam heerschende macht over de dierenwereld bezaten, om ook de slang te bedwingen, gelijk enkele menschen dit ten deele nog doen. Maar wel, omdat het voor ons besef niet met de volmaaktheid Gods te rijmen is, dat Hij alzoo de dierenwereld zou hebben geschapen. De volkomenheid der schepping eischt harmonie, en hier zou de schrikkelijke disharmonie door God zelf in zijn schepping zijn ingedragen. Ook zou afgezien van den mensch, het kleine tamme gedierte in een oogenblik des tijds een prooi van de slang en van andere verscheurende of giftige dieren zijn geworden. En, wat nog meer zegt, de woorden reeds: Ik zal vijandschap „*zetten*" tusschen het geslacht van de slang en het geslacht van de vrouw, toont immers dat hier iets nieuws intreedt. Een vijandschap, die er is, behoeft niet meer *gezet* te worden, ja, *kan* het niet.

Leidt dit tot de onderstelling, dat de schadelijke, giftige en verscheurende

dieren, in hun oorsprong *niet* schadelijk, bij hun schepping *niet* giftig, in hun eerste optreden in het Paradijs *niet* verscheurend waren, dan geeft dit zeer zeker grond voor het vermoeden, dat dit *zetten* van vijandschap, hoezeer ook in de slang geconcentreerd, toch verdere strekking had, en ons aanduidt hoe er in de dierenwereld een algeheele omkeering moet hebben plaats gegrepen, waardoor in die dierenwereld de vreeselijke moordzucht uitbrak, die nu nog geheele diersoorten tegen andere dieren en tegenover den mensch vervult en drijft. Opmerkelijk is het in dit opzicht, dat de profetie ons reeds vanouds een toekomst teekent, waarin de dieren die thans verscheurend zijn, een anderen aard zullen openbaren. Zoo lezen we in Jes. 65 : 25, en zulks wel in verband met het stof eten van de slang, *dat de leeuw stroo zal eten als een rund,* dat alle schadelijk en verscheurend element verdwijnen zal, want *dat zij geen kwaad zullen doen noch verderven zal op mijnen ganschen heiligen berg;* en elders (hfdst. 11 : 7, 8) dat de koe en de berin saam in één weide grazen zullen, dat kalf en berenwelp saam zullen nederliggen, dat een zoogkind zich vermaken zal over het hol van een adder, en dat een gespeend kind schik zal hebben in een basilisk. Duidelijke aanwijzingen alzoo, dat de tegenwoordige geaardheid van de giftige, schadelijke en verscheurende dieren niet constant, niet de oorspronkelijke, niet de noodzakelijk blijvende is, maar dat deze er als tusschenbedrijf inkwam. Die geaardheid was er niet in de schepping; eens gaat ze weg, nu is ze er. En wat ligt dan meer voor de hand, dan om de oplossing van dit raadsel te zoeken in het zoo veel zeggende woord des Heeren: Ik zal tusschen u en deze diersoort *vijandschap zetten.* Is het toch alzoo dat de eerst *niet*-giftige dieren, en de eerst niet verscheurende dieren, nu giftig en verscheurend gemaakt werden, dan ligt hierin een zeer duidelijke en alleszins aangrijpende verklaring van de wijze waarop die vijandschap *gezet* is. Tevens wordt het ons dan verklaard, hoe de éene en dezelfde leeuw beurtelings symbool van Satan en van den Christus kan zijn. Eenerzijds toch heet het, dat de *Duivel* omgaat als een brieschende *Leeuw,* en anderzijds dat de *Christus* zelf is de *Leeuw* uit Juda's stam. Op den Duivel toegepast is dus bedoeld de *leeuw* gelijk hij nu is, en van den Christus getuigde de leeuw zooals hij oorspronkelijk was. De vraag nu, hoe zulk een ontzettende verandering in de bestaanswijze dezer dieren kon intreden, kan de zoölogische ontleedkundige ons *niet* beantwoorden. De ontleedkunde der dieren kan niet anders ontleden dan de dieren, zooals ze die vindt. Wat ze oorspronkelijk waren, ontsnapt aan haar onderzoek. En al toont ze ons nog zoo scherpzinnig aan, dat het dier gelijk zij dit vindt, in zijn organen en lichaamsdeelen geheel op verscheuren en vleesch eten is aangelegd, dat bewijst niets hoegenaamd tegen de mogendheid van het Eeuwige Wezen, om wat Hij almachtig *vormde* ook even almachtig te *vervormen.*

Op grond van het bovenstaande nu komen we tot de slotsom, dat dit „*zetten* van vijandschap" tusschen de slang en den mensch op niets minder dan op die geweldige verandering in de geaardheid en de bestaanswijze van de slang doelt, waardoor zij van een tam, onschadelijk en schrander dier in een giftig, schadelijk en listig dier werd vervormd. En is dit zoo, dan ligt het voor de hand, dat hetzelfde ook van de overige nu schadelijke, giftige en verdervende dieren gold. Ook tusschen deze dieren en den mensch bestond oorspronkelijk geen vijandschap, maar het is God, die na den val, de vijandschap tusschen deze dieren en den mensch heeft *gezet*. Een stuk uit de geschiedenis van den val, dat daarom hier met eenige uitvoerigheid moest in het licht gesteld, omdat men anders hetgeen de natuur te aanschouwen geeft, niet rijmen kan met de volkomenheid van den Schepper; iets waaruit het ongeloof zoo vaak munt sloeg. Men toonde u dan een hert in al zijn pracht en lieflijkheid, en straks een tijger, die het weerloos dier besprong en uiteenreet, of een duif in haar aanminnigheid, en straks een sperwer, die haar klauw en snavel in het lieve dier sloeg en ze verscheurde, en vroeg u, of dat dan nu de schepping van den *God van liefde* is. Het zijn deze gewone natuurverschijnselen, die bij de Heidenen allerlei denkbeelden deden opkomen van een vernielend God, die naast den reddenden God zou bestaan. En het moet erkend, zulke schrikkelijke feiten, als zich dag bij dag, en nacht bij nacht in heel de natuur herhalen, zijn niet te rijmen met de belijdenis, dat God alles naar zijn aard schiep, en dat Hij het aanzag en *zeer goed* vond. En daarom nu is dat „*zetten* van vijandschap," en is de profetie van den leeuw die stroo zal eten als het rund, en van het kind dat met adder en basilisk zal spelen, ons zooveel waard, wijl ze ons in dat alles geen natuur, maar onnatuur doen zien, een schriklijkheid die niet uit God maar uit de zonde is. Neen, zoo als nu de dierenwereld bestaat, zoo is ze door God in zijn scheppingsplan *niet* gedacht en *niet* in zijn scheppingswerk uitgebracht. Wat in die schriklijkheid in het licht treedt is de *vloek*. Ook die dierenwereld was oorspronkelijk anders, ze was Gode-waardig, en dit in zulk een mate zelfs, dat de Cherubijn des hemels ons als gesymboliseerd in den leeuw, den adelaar en het rund kon worden voorgesteld.

Wat er ten slotte bij staat, dat de slang den mensch de verzenen zal vermorzelen, maar dat de mensch de slang den kop zal verpletteren, moet nu in verband met het voorgaande, natuurlijk ook op de dierenwereld toegepast. En dan kan de algemeene strekking van deze woorden, in hun toepassing op de dierenwereld, natuurlijk geen andere zijn, dan dat het schadelijke dier wel ons leven belagen, en ons geslacht tergen en schaden zal, maar dat in de groote worsteling tusschen het schadelijk gedierte en ons menschelijk geslacht de overwinning aan den mensch blijft. In de afzonderlijke worstelingen tusschen mensch en dier moge het dier vaak

overwinnen, maar in het generaal genomen, tusschen „het zaad der vrouw” en „het zaad der slang”, d. i. tusschen diersoort en menschelijk geslacht, legt alle wild gedierte het af, en zegepraalt het geslacht van Eva. In bevolkte, beschaafde streken is nu reeds geen verscheurend gedierte meer te vinden, en hoe vreeselijk een tijger of hyena ook moge gewapend zijn, reeds nu bezit de mensch zooveel treffelijk wapentuig, dat geen sprong van den tijger de snelheid van zijn schot te schande maakt.

Is in dezer voege aan de letterlijke woorden van Gen. 3 : 14, 15 recht gedaan, dan ontstaat thans de geheel andere vraag, welke *diepere beteekenis* in deze woorden schuilt. Die diepere beteekenis toch erkennen ook wij volmondig; alleen maar, we stelden er prijs op, dat begonnen werd met ook hier de woorden Gods in hun natuurlijken, meest voor de hand liggenden zin te nemen. En dit nu doet men niet, indien men terstond over de slang heenspringt, aan de slang niet meer denkt, en onverwijld de slang voor Satan in de plaats schuift. Men acht dit wel *geestelijk,* maar deze geestelijkheid gaat tegen de Heilige Schrift in. Eischt uit dien hoofde het recht eener gezonde uitlegging, dat men eerst recht doe wedervaren aan wat er letterlijk staat, met even onbetwistbaar recht doen we hierna, in de tweede plaats, onderzoek naar de diepere, zoo men wil, geestelijke beteekenis, die in deze zelfde woorden schuilt. Dit recht rust op het verband waarin de slang hier optreedt. De slang toch heeft niet als giftig, schadelijk gedierte Eva kwaad gedaan, maar daardoor dat ze *instrument van Satan* was geworden. De straf in het vonnis uitgesproken, mag dus niet buiten verband met den boozen geest, die achter deze slang school, beschouwd worden. De slang nu was hierbij *lijdelijk* instrument geweest. De slang zelve had eigenlijk niets *gedaan,* maar Satan door zich *laten doen.* Als het dus heet in Gen. 3:14: „Dewijl gij dit *gedaan hebt,*” leggen deze woorden een rechtstreeksch verband tusschen den boozen geest die zich van de slang bediende, en de slang die zijn instrument werd. Dit verband, dat ons van de slang als dier, op de oude Slang, d. i. den Duivel, overleidt, is hier dus niet groot, maar in de woorden zelven aangegeven. Vat men dit verband nu *reëel,* dan moet dit natuurlijk zóó verstaan, dat de gevallen engelen, of wil men, de duivelen, de bekwaamheid bezitten, om met de dierenwereld in contact te treden, en dat er alzoo op een wijze, die ons verborgen is, zeker scheppingsverband tusschen de demonen en de dierenwereld bestaat. Denk slechts eenerzijds aan de Cherubijnen, en anderzijds aan de demonen, die roepen dat ze in de zwijnen mogen varen. En is nu onze opvatting juist, dat het giftige, het schadelijke, het verscheurende, het dol wordende en zooveel meer, niet oorspronkelijk in de dierenwereld was ingeschapen, maar er door den vloek inkwam, dan schuilt in dit giftige, verscheurende

en dolle van het dier iets demonisch. Bij een mensch die van een dollen hond gebeten is, komt dit dan ook op schrikkelijke wijze uit. De razernij waarin zulk een ellendig mensch zichzelf verwoest, draagt metterdaad een *demonisch* karakter, en wie ooit zoo afgrijslijk tooneel aanzag, moet wel erkennen: neen, dat kan niet naar den eisch van Gods oorspronkelijke schepping zijn.

Zoo nemen we dus het verband tusschen slang en Satan volstrekt niet bij manier van spreken of in louter overdrachtelijken, maar in eigenlijken en werkelijken zin. Satan was door de slang heen tot den mensch gekomen, en omgekeerd gaat men het oordeel, ten aanhoore van den mensch, door diezelfde slang heen op Satan. Aldus nu verstaan, verkrijgt het „*zetten* van de vijandschap" metterdaad een veel ruimer zin en verdere strekking. Eva had met de slang minzaam verkeerd, zooals wij nog minzaam verkeeren met een hond of paard; altoos wel te verstaan, niet met de kruipende slang zooals zij er nu uitziet, maar met de slang toen ze nog de gestalte van haar schepping bezat, die blijkbaar schoon en uitlokkend moet geweest zijn. Met zoo griezelig en afstootend dier als nu de slang is, pleegt men geen vriendschap. Vooral geen vrouw. Die minzaamheid, die vertrouwelijkheid van omgang met de slang nu was door Satan gebezigd, om ook zelf met de vrouw op voet van vertrouwelijkheid te komen, en dat was gelukt. Zoo kwam het geestelijk gif in 's menschen ziel, dat straks in het gif der slang slechts zou worden afgebeeld. Er was een band tusschen Satan en het menschelijk hart gelegd, en elk kind van God weet nog maar al te goed, welke bange werkingen nog vaak, in allerlei prikkel tot het kwaad en in allerlei verzoeking, van dien band aan Satan uitgaat. Zooals we in onze erfzonde geboren worden, staan we op veel vertrouwelijker voet met Satan dan met God, en kan tot op zekere hoogte gezegd, dat onze verdorven natuur met Satan op voet van vriendschap, met God op voet van vijandschap leeft. Dit te veranderen heeft de zondaar niet in zijn macht, omdat het niet anders *kan* worden, of *zijn natuur* moet veranderd zijn. Die verandering in zijn natuur nu is iets dat geen zondaar zichzelf kan aanbrengen. Die verandering kan alleen God in den zondaar teweegbrengen. Hij alleen kan *vijandschap zetten* tusschen Satan en onze natuur, door die natuur *weder te baren,* en ons *wederom te doen geboren worden.*

Metterdaad ligt dus in dit zeggen: *Ik zal vijandschap zetten,* geheel de openbaring der particuliere genade. Het is de aankondiging dat God de Heere tusschen beiden zal treden, en in dat zelfde menschenhart, waarin Satan *den ommekeer van goed naar kwaad* teweegbracht, nu op zijn beurt, den *terugkeer van kwaad naar goed* zal tot stand brengen. Dit, en niets minder dan dit, ligt in die beteekenisvolle woorden in. In de tweede plaats

ligt er in de volgende woorden: „tusschen uw zaad en *tusschen haar zaad*" de profetie, dat de dood wel zal intreden, maar niet *op dien eigen dag in volstrekten* zin. Integendeel, dan zou er geen zaad der vrouw zijn uitgekomen, en ons geslacht zou nooit geboren zijn. In de woorden: „*en tusschen haar zaad,*" ligt alzoo het raadsbesluit der genade, dat het niet uit is met ons geslacht, dat er in lange historie heel een menschelijk geslacht zal uitkomen, en dat de worsteling tusschen mensch en Satan niet de worsteling zal blijven tusschen Satan en die ééne vrouw, maar worden zal een eeuwenlange worsteling tusschen Satan en ons menschelijk geslacht. En eindelijk ligt in de laatste bijvoeging: „*datzelve zal u den kop vermorzelen, en gij zult het de verzenen vermorzelen,*" de duidelijke aankondiging, dat deze worsteling van ons menschelijk geslacht met Satan niet een eindelooze repetitie zal zijn van altoos hetzelfde, maar dat er een proces in zal openbaar worden, een historie in eigenlijken zin, en dat deze schrikkelijke historie tot de finale beslissing zal leiden, dat eens de principiëele overwinning van des menschen Zoon over Satan bevochten wordt. In dien zin heeft men dus alle recht, om Gen. 3 : 15 de eerste openbaring van het Evangelie te noemen. Het Evangelie is hier in twee instantiën. Onderwerpelijk in de aankondiging der wedergeboorte, d. i. na het „*zetten der vijandschap,*" en voorwerpelijk en finaal in de profetie van den eindtriomf, die er toe leiden zal dat een *menschenzoon* den Satan onder zijn voeten verplettert. Het is zoo, de uitverkiezing wordt niet vermeld. De beide voorstellingen, eenerzijds dat *ons geslacht* overwinnen zal en zal gered worden, en anderzijds dat alleen wat wedergeboren is, zal deel hebben aan dat heil, zijn nog dooreengevlochten. Maar toch ligt ook het *persoonlijke* er reeds in. Van Eva toch wordt met zoovele woorden gezegd, dat God haar persoonlijk *wederbaart.* Immers de vijandschap begint met *gezet* te worden tusschen *haar* en die slang. En eveneens blijkt dat Eva reeds den eindtriomf verstaan heeft als door één man zullende komen. Of zegt ze niet, na Kaïns geboorte: „Ik heb *een man* van den Heere verkregen," wanende, dat in dat kind, dat het bloed van zijn broeder zou vergieten, reeds de man gekomen was, die door het storten van zijn eigen bloed zijn broederen het leven zou verwerven.

XXXIII.

Herschepping.

> En zij hoorden de stemme des Heeren Gods, wandelende in den hof, aan den wind des daags. Toen verborg zich Adam en zijne vrouwe voor het aangezichte des Heeren Gods, in het midden van het geboomte des hofs. Gen. 3 : 8.

Te dien dage zou Adam den dood *volsterven* [1]), en zie, hij leeft negenmaal zoo lang als de oudste onzer, en haalt een ouden dag *van bijna duizend jaar*. In dit veelzeggende feit ligt de reddende gedachte van het verschuiven, opschorten, uitstellen, door de reageerende, d. i. tegen de zonde inwerkende en op haar terugwerkende majesteit van Gods gerechtigheid. Het oordeel wordt voor een tijd opgeschort, de uitvoering van het vonnis wordt verschoven, de triomf der gerechtigheid wordt uitgesteld. Het wordt niet, zóó de zonde en regelrecht daarop de voleinde straf, maar tusschen de zonde en de volledige en volstrekte executie wordt *een tijdperk van eeuwen* ingelascht. Dit is de *lankmoedigheid* Gods, dat eerste beding voor alle genadebetoon; want lankmoedigheid in God is, dat Hij den toorn *uitstelt*, dat Hij de wrake zijner gerechtigheid voor een tijdlang inhoudt, en hierdoor ruimte schept opdat de genade kunne intreden. Zonder deze lankmoedigheid Gods zou noch de *zaligmakende* noch de *gemeene* genade denkbaar zijn. Het is altoos die lankmoedigheid die voor alle reddende genade den onmisbaren achtergrond vormt. Zoo verschuift wat anders terstond in het Paradijs zou gevolgd zijn, eeuwen ver, naar den jongsten dag, en tusschen dat Paradijs en den jongsten dag in komt nu plaats voor een lang gerekte *historie der menschheid*, en het is over die menschheid in haar lange historie, dat de reddende genade zich uitbreidt. Hier schuilt alzoo een machtige, heel het leven der menschheid beheerschende daad Gods, waarop terdege de aandacht behoort gevestigd te worden. Ons menschelijk geslacht was, krachtens scheppingsordinantie, bestemd, om als een organisme in al zijn vertakkingen allengs uit te komen. Toen nu de zonde intrad en als snelwerkend gif de kiem van heel dit organisme met den dood bedreigde, heeft dat gif toch *niet* de dooding van heel dit organisme ten gevolge gehad, maar is de werking van dit gif des doods op wonderbare wijze gestuit.

Op zichzelf zal niemand, ziende op de almachtigheid Gods, de mogelijk-

[1]) Volsterven (naar de analogie van volstaan, volharden, volkomen, volwassen), drukt het best den zin van het Hebreeuwsch uit.

heid betwisten, dat Adam en Eva onverwijld in den eeuwigen dood waren gegaan, en dat diezelfde God, die het eerste menschenpaar schiep, in hun plaats een tweede menschenpaar geschapen had. Of ook, ziet men uitsluitend op de uitverkorenen, en beschouwt men die uitverkorenen als niets dan saamvergaderde eenlingen, dan ware het op zichzelf zeer wel denkbaar, dat God al zijn uitverkorenen op de manier van Adam in het leven had doen treden, door onmiddellijke schepping. Ja, we gaan veel verder, en aarzelen niet te zeggen: Indien niet een allesbeheerschend belang op het spel had gestaan, zou het werpen van Adam en Eva in den eeuwigen dood, en een daarna nieuw, en op zichzelf scheppen van de uitverkorenen, alles voor zich gehad hebben. Denk slechts in, wat gruwelen der zonde daardoor zouden zijn afgesneden, wat menschelijk lijden daardoor voorkomen zou zijn, en bovenal hoe op zulk een wijs de rampzaligen, die nu in den eeuwigen dood gaan, nooit tot aanzijn zouden zijn gekomen. Dat nu God de Heere desniettemin dien weg van het nieuw-scheppen *niet* koos, maar het door zonde vergiftigde organisme van ons menschelijk geslacht in stand hield, dáárin de wonderen zijner genade wrocht, en dááraan zijn uitverkorenen liet uitkomen, als de keurbloemen zijner mogendheid, toont uiteraard, dat aan deze instandhouding van het, hoewel vergiftigde, menschelijk geslacht een hoogheilig belang hing, waarvoor elke andere overweging moest wijken. Dit allesbeheerschend belang kon natuurlijk alleen in God liggen, want voor den mensch als mensch zou het op zichzelf veel heerlijker geweest zijn, indien de rampzaligen nooit tot aanzijn waren gekomen. De bewegende oorzaak kon dus alleen daarin gelegen zijn, dat zulk een nieuw-schepping een *mislukking* van de eerste schepping, een verijdeling van Gods bestel en werk door het bestel en werk van Satan zou geweest zijn; en dat deswege de eere, de majesteit en de hoogheid onzes Gods vorderden, dat aan Satan deze triomf over den Heere onzen God betwist werd, en dat het einde der dingen kon aantoonen, hoe juist Satans toeleg op enkel ijdelheid uitliep, en Gods bestel ten slotte schitterde in zegepralenden wijsheidsglans.

Wie dit nu eenmaal verstaan heeft, voelt iets van heilige verontwaardiging in zich trillen, als hij dit machtig onderscheid tusschen *nieuw*-schepping en *her*-schepping als van ondergeschikt belang hoort voorstellen. Niet natuurlijk alsof wij aan de Anabaptisten die dit vanouds, en aan allerlei latere groepen die dit op hun voetspoor dreven, de booze bedoeling zouden toedichten, alsof zij opzettelijk en met voorbedachten rade God zijn eere wilden rooven. Maar het doet toch pijn, als men ontwaart, hoe weinig men zich in zulke kringen om *de eere Gods* pleegt te bekreunen. Let er toch wel op, dat wie, gelijk de Dooperschen, de *her*-schepping verwerpt, en voor *nieuw*-schepping kiest, Gode een gansch smadelijke ongerijmdheid

toedicht. Ware toch *nieuw*-schepping gekozen, dan natuurlijk had het uitstellen van het oordeel geen zin, miste het laten voortbestaan van ons door zonde vergiftigd geslacht elk doel, en zou de kring der uitverkorenen door nieuwe scheppingen kunnen ontstaan zijn, zonder dat de schrikkelijke menigte, die ten eeuwigen verderve gaat, er bij kwam. Dat deze rampzaligen nu toch geboren werden en worden, blijft dan volkomen ongemotiveerd, en wordt een feit van stuitende willekeur. — Is niet schepping van iets nieuws, maar her-schepping van het eerst geschapene de door God gekozen regel, dan verstaat ge, waarom ons geslacht, hoezeer ook door zonde vergiftigd, bleef bestaan, en zich in zijn geslachten, gezinnen en millioenen van personen ontwikkelde, en ge begrijpt hoe er de eere Gods aan hing, dat ten slotte uitkwam, hoe zijn heerlijk scheppingswerk *niet* mislukt was, maar de verheerlijking van zijn naam diende. Dan is er een grond, waarop heel de ontwikkeling dezer ontzettende historie rust. Hoewel het bange mysterie der rampzaligen niet verstaande, beseft ge dan toch hoe ten slotte de eere Gods hooger staat dan het heil van het schepsel. En al blijft het u ondoorgrondelijk, ge ontvingt dan toch den indruk van het *redelijke*, zoodat ge niet maar zwijgt en bukt, maar neer kunt knielen in aanbidding voor den onnaspeurlijken rijkdom der wijsheid en der kennisse Gods. Maar verlaat ge ook maar één oogenblik het alles beheerschende denkbeeld van *herschepping*, en glijdt ge in het valsche denkbeeld van *nieuw*-herschepping over, dan valt elk redelijk motief voor dit alles weg, verkrijgt alles om strijd een ongerijmd karakter, ontvangt ge den indruk van enkel willekeur, en gaat elke beweging tot aanbidding in dof en redeloos verstommen over.

Op het feit, dat, toen de zonde was ingetreden, niet aanstonds het volsterven van den dood en daarna nieuwe schepping van Gods uitverkorenen, maar integendeel verschuiving van het oordeel, en opschuiving van den eeuwigen dood gevolgd is, kan daarom niet genoeg nadruk worden gelegd. Hieruit toch blijkt op overtuigende wijze, dat het den Heere onzen God er om te doen was, om ons menschelijk geslacht, nadat het door zonde vergiftigd was, juist zóó te laten voortbestaan en zich te laten ontwikkelen, als dit het geval zou geweest zijn *buiten* zonde, en om nu, ten aanschouwe van heel het heelal te toonen, hoe zijn wondere genade machtig was, om tegelijk, tegen Satans woelen in, zijn Goddelijk bestel door te zetten, en desniettemin ongekrenkt en onverzwakt zijn heilig recht te handhaven. Voor dit doel nu was het allereerst noodig, dat de eindbeslissing verschoven en opgeschort werd, en ten tweede, dat de doodelijke werking van het gif der zonde, in de snelheid van haar proces, werd gestuit. Eerst waar aan deze *beide* voorwaarden voldaan was, kon er een terrein ontstaan, waarop de zaligmakende genade ter redding en heiliging van Gods uitverkorenen haar volle werking kon doen.

Hiermede stemmen de feiten dan ook volkomen overeen. Hadden wij in onze dwaasheid Adam en Eva, na hun val, ter hulpe moeten komen, wij zouden hun ongetwijfeld zeer breed den weg des heils hebben uitgemeten, en slechts zeer bijkomstig gesproken hebben over hun gewone, aardsche leven. Maar zoo doet God niet. Tot Adam en Eva zelven spreekt Hij van het heil in Christus zelfs geen woord. Wat Hij van den slangvertreder zegt, die in Christus komen zou, zegt Hij niet tot Adam, niet tot Eva, maar tot de slang. Een opmerkelijk iets, waarin klaarlijk uitkomt, hoe de Heere niet onze redding, maar *de handhaving van zijn Goddelijke eere tegenover Satan* als hoofddoel van het verlossingswerk op den voorgrond stelt. Zelfs de aankondiging dat Eva (van Adam zwijgt de Heere), dat Eva wedergeboren zal worden, doordien God vijandschap zal zetten tusschen deze vrouw, persoonlijk, en tusschen Satan, richt zich niet tot haar zelve, maar tot de slang. — Eerst daarna wendt de Heere Zich tot Adam en Eva, en dat niet om hun den weg des heils te ontsluiten, maar uitsluitend om tot hen over hun *aardsch* bestaan te spreken, en te doen uitkomen hoe in dit *aardsche* bestaan zijn oordeel over de zonde zal doorwerken, en toch te gelijker tijd *genade* dat aardsche leven redden zal en draaglijk maken. Stond er niet bij, wat de Heere tot de slang sprak, dan zou de particuliere reddende genade ganschelijk niet vermeld zijn. In wat God tot Adam en Eva zegt, spreekt niets dan het voorloopig oordeel van de gemeene genade, en zelfs in wat de Heere tot de slang zegt, ligt de particuliere genade slechts in twee woorden, in het „*zetten* van de vijandschap" en in het „vermorzelen van *den kop*", terwijl ook het overige wat tot de slang gesproken wordt, veeleer met de gemeene genade in verband staat. Het is dan ook onbegrijpelijk, hoe men de ontzettende historie van Genesis 3 zoo telkens en telkens behandelen kon, zonder op deze *gemeene genade*, die er bijna uitsluitend in aan het woord is, zijn aandacht te vestigen, om schier alleen te rekenen met wat God tot de slang zeide, en voorts met Adams en Eva's *straf*.

Die stuiting van de zonde en van haar gevolgen nu die het eigenlijke wezen der *gemeene genade* uitmaakt, komt reeds terstond uit, in wat we van Adam en Eva na hun val lezen. We lezen toch, dat ze zich in zelfbeschaming voor elkander naar het lichaam, en voor God met heel hun wezen, zochten te verbergen. Is dit nu hetgeen geschied zou zijn, bijaldien de zonde op eenmaal met volle kracht tot den einde toe in hen had doorgewerkt? Of om het anders te vragen: stelt ge u voor, dat Satan na zijn val, zich op gelijke manier in zelfbeschaming zocht te verschuilen? Immers neen. Een Satan schaamt zich niet over zijn vermetelen opstand tegen God, maar roemt er in, en steekt den trotschen kop, God tartend, voor den Driemaal Heilige omhoog. Of leert niet zelfs de ervaring onder zondige menschen ons, dat de roekelooze zondaren, wier consciëntie is toegeschroeid,

en wier hart verstokt is, wel verre van zich over hun zonde te schamen, in arren euvelen moede pochen op hun zondig durven, en in het kwaad een welgevallen hebben? En toch zelfs bij zulke goddelooze personen is de zonde nog altoos niet tot aan de voleinding doorgegaan. Nog zijn ze niet vervallen aan den eeuwigen dood. Zelfs uit zulke kringen zijn er nog ten eeuwigen leven gekomen. Neemt ge dus voor een oogenblik aan, dat in Adam en Eva de zonde op eenmaal, als een snelwerkend gif, ten einde toe ware doorgegaan, dan wordt hun berouw, hun zelfbeschaming, hun schuilen voor elkander en voor God volkomen onverklaarbaar. Staat het nu niettemin vast, dat de zonde aan zichzelve overgelaten, en vrij doorwerkende, zulk een snelwerkend doodelijk gif is, zoo zelfs dat niemand twijfelt, of de *geestelijke* dood trad aanstonds bij Adam en Eva in, dan volgt hieruit, dat die zelfbeschaming en dit blozen voor elkander en voor God, alleen verklaarbaar is, zoo er terstond *stuitende genade* tusschen beide intrad. Die stuitende genade trad alzoo onmiddellijk na den val in, en wat onze kerken leeren van de „vonkskens" of „kleine overblijfselkens" van het beeld Gods in den zondaar, is niets anders dan de belijdenis van deze zondestuitende genade, die niet enkel bij de uitverkorenen, maar voor alle personen, d. i. bij ons menschelijk geslacht, als zoodanig, intrad onmiddellijk na den val. Wel sneed dit den *geestelijken* dood niet af. We worden allen „geestelijk dood in zonde en misdaden" geboren. Maar op den dood volgt de *ontbinding* van het lijk. En het is die geestelijke *ontbinding* van het lijk, die gestuit kon worden, en die gestuit is, niet *geheel*, maar ten deele. Niet *geheel,* opdat de vreeselijke werking der zonde, aan een ieder duidelijk zou worden, maar *ten deele,* opdat ook zoo de rijkdom van Gods schepping en van zijn herscheppende genade in ons zondig geslacht zou verheerlijkt worden.

Als men dus vraagt, waar in Gen. 3 de stuiting der zondekracht *in den mensch* ligt, dan moet ge allereerst verwijzen naar het feit, dat Adam, wel verre van zich na zijn zonde, in overmoedigen zondetrots tegenover God te stellen, integendeel beefde van schrik voor God in de ziel, en in zielsangst voor Hem wegvlood. Alsook dat Adam en Eva, wel verre van, na hun val, zich in hun naaktheid te verlustigen, gelijk nu nog zoovele zondaren en zondaressen doen, integendeel door een pijnlijk schaamtegevoel werden aangegrepen, en zich met het blad van den wingerd een bedeksel maakten van wat ze gevoelden dat hun tot schande was geworden. Men versta ons wel, we zeggen niet, dat hierin een berouw naar God sprak, droefheid naar den Eeuwige of ook zaligmakende onrust der consciëntie. Daarvan blijkt niets. Veeleer doet hun berouw aan het berouw van een Ezau denken. Maar vergeet niet, zelfs in het berouw van een Ezau, ja, van een Judas, spreekt de *gemeene genade.* Satan heeft *nooit* berouw en *kan* geen berouw hebben. Ware òf Ezau òf Judas reeds geheel

als een duivel geweest, ze zouden tegen God gelachen en zich op hun gruweldaad verhoovaardigd hebben. Ook al geven we dus zonder voorbehoud toe, dat al zulk berouw ter zaligheid niets kan uitwerken, we houden niettemin staande, dat berouw op zich zelf nooit uit de zonde opkomt, maar een reactie tegen de zonde is, en deswege alleen kan en mag verklaard worden uit de *gemeene gratie.*

Bijna, hoezeer ook niet geheel, hetzelfde geldt van de poging, die zoo Adam als Eva doet, om zich *te verontschuldigen.* Als Adam tot God zegt: „De vrouwe, die Gij mij gegeven hebt, die heeft mij van dien boom gegeven, en ik heb gegeten"; en als Eva in gelijken geest antwoordt: „Die slang heeft mij bedrogen en ik heb gegeten"; spreekt in beider antwoord iets, dat zich buiten *gemeene genade,* d. i. buiten stuiting der zonde, *niet* verklaren laat. Satan zou zich nooit verontschuldigd, maar zich driestweg op zijn kwaad verhoovaardigd hebben. Satan siddert wel met al zijn duivelen voor de mogendheid des Heeren, maar met de siddering der strijdvaardigen, die gereed staan, het tegen de mogendheid des Heeren op te nemen. Doch van dit duivelsch karakter der voleinde boosheid merkt ge hier niets. Uit elk woord blijkt, dat ze om wat liefs wilden, dat ze *niet* van den boom gegeten hadden. We zeggen niet, dat het echt berouw over de zonde als zoodanig was, maar wel blijkt dat ontzag voor Gods majesteit, wiens toorn ze duchten, hen van angst ineen deed krimpen. Ook zeggen ze geen onwaar woord. Het was zoo, de slang *had* Eva bedrogen, en zij had gegeten; en ook God had Eva aan Adam gegeven tot een hulpe, en in plaats van Adam tot een hulpe te zijn, *had* ze hem verleid, en zoo had ook hij gegeten. Er spreekt geen liefde in wat Adam zegt. Hij spaart zijn vrouw niet, al moet hij zelf ondergaan, maar hij klaagt Eva aan, opdat hij ontkome. Ja, hij gaat nog verder, en poogt Gods recht tot toorn te ontwapenen, door er bij te zeggen: *de vrouw, die Gij mij gegeven hebt.* In zijn doodsangst spaart hij zelfs Gods bestel niet. Iets van Jobs overmoed spreekt in zijn vermetel pleidooi. Maar al is dit zoo, toch spreekt in beider antwoord ook een pogen, om zich van de zonde los te maken, en hun oorspronkelijke gerechtigheid terug te grijpen. Ze beroemen zich niet op hun euveldaad, maar doen uitkomen, dat de diepste oorzaak van hun zonde niet uit henzelven is opgekomen, maar van buiten af als een druppel gif in hun ziel gedruppeld is.

Het is datzelfde wat we bij onze kinderen waarnemen, en waar onverstandige ouders zich zoo vaak ten onrechte boos over maken, en enkele onderwijzers evenzeer. Een kind heeft iets verkeerds gedaan. En nu zouden velen willen, dat het kind terstond er voor uitkwam, en zonder er iets ter

verontschuldiging bij te voegen, vlotweg schuld beleed en al de schuld op zich nam. Maar zoo zijn onze kinderen niet. Ze zijn als Adam, althans de beteren onder onze kinderen, en ze pogen eerst, als Adam, het kwaad te verbergen, in de hoop dat het niet zal uitkomen; komt het toch uit, dan bekennen ze het wel, maar schoorvoetend. En als ze het bekennen, pogen ze altoos iets ter verontschuldiging er bij te voegen. Dit laatste nu kunnen veel ouders en onderwijzers niet zetten, worden daar soms boos over, en noemen dat praatjes, die niet te pas komen. En toch dit is geheel misgezien. Neen, in die poging om zich te verontschuldigen, spreekt evenals bij Adam en Eva, het onbewuste besef, dat die zonde die ze deden, toch eigenlijk niet geheel uit henzelven is opgekomen, dat daarbij een onverklaarbare macht op hen inwerkte, en dat zij in het diepst hunner ziel toch eigenlijk zelf met dit kwaad geen vrede hebben. Wie dat nu goed begrijpt, ziet daarin iets heerlijks, en als hij op een jongen stuit, die omgekeerd zegt: „Ik geef er wat om, nu ja ik heb 't gedaan, en wat zou dat", dan erkent de zielkundige Christen, dat deze laatste jongen veel verder heen is. Moeilijk wordt het natuurlijk, als zich in die verontschuldiging een leugen mengt, en het kind begint met te *ontkennen* dat hij het gedaan heeft, hoewel hij weet, dat hij het wel terdege deed. Maar hoe pijnlijk en gevaarlijk ook die poging tot ontkennen zij, toch zullen we er ons wel voor wachten, om in koor meê te zingen met hen, die hoog de „oprechtheid" verheffen dier schaamteloozen, die brutaal weg voor hun kwaad uitkomen, en u dan nog „astrant", zoo als de wereld zegt, er bij in de oogen zien. Er liggen hier zoo diepe zielsmysteriën, die de opvoedkunde nog veel te weinig doorgedacht en ontleed heeft. Maar wat hiervan ook te zeggen zij, dit staat vast, dat uit het feit zelf, dat Adam en Eva zich verontschuldigden, duidelijk blijkt, hoe de zonde niet finaal in hen doorwerkte, maar in hun zielsbesef gestuit werd. Zonder gemeene genade, als het laatste „vonkske" in de ziel is uitgebluscht, en het laatste „overblijfselke" van het beeld Gods is weggevallen, en de verstokking en verharding tot den einde toe is doorgegaan, dan houdt alle verontschuldiging op en blijft er niets over dan zelfverhoovaardiging op het bedreven kwaad, dat dan geen *kwaad* meer heet, maar als *goed* geloofd wordt. Dat hiervan nu bij Adam en Eva nog geen spoor te ontdekken valt, en dat veeleer elke trek in hun houding het tegendeel verraadt, is alzoo het voldingend bewijs, dat de stuiting van de zonde reeds in hen voldongen was, en dat ze toen reeds spraken uit *de gemeene genade.*

Dit is dan ook geheel in overeenstemming met het feit, dat God de Heere, toen Adam gevallen was, *den verloren zondaar zocht.* Ware de zonde terstond in Adam en Eva voleind geweest, en *niet* gestuit, dan ware dit zoeken ondenkbaar geweest. God zoekt Satan nooit, maar stoot altoos Satan af en stelt hem ten wederpartijder. Het zoeken der genadige liefde

is alleen bestaanbaar ten opzichte van het schepsel, dat, hoezeer ook geestelijk dood en in zijn natuur verdorven, desniettemin toch nog een aansluitingspunt bezit voor Goddelijke inwerking. Het feit zelf, dat de Heere Adam niet verstoot, maar Zich naar hem toekeert, hem roept, en hem zoekt, bewijst derhalve, dat de zonde toen reeds door genade in hem *gestuit was*, en dat eerst op die verborgene genade thans de openbaring der genade door het *woord* des Heeren volgde.

Afgewezen moet deswege elke voorstelling, alsof de zonde wel doodelijk was, maar niet zóó doodelijk, of er bleef altoos nog een vleugje des levens in den zondaar over. Neen, de zonde op zichzelve, als ze niet gestuit wordt, is terstond *finaal* doodelijk, een gif, dat *niets* ontziet noch spaart. Maar *dit* is de zaak, dat *genade*, *gemeene genade* tusschenbeide trad, en dat door deze gemeene genade Gods de zonde verhinderd werd, aanstonds haar giftige, doodelijke werking te voleinden.

XXXIV.

Het bederf gestuit in 't hart.

> Ik ellendig mensch! Wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods? ROM. 7 : 24.

Aandachtige overweging van hetgeen in het Paradijs, na den val des menschen, plaats greep, toonde: 1°. dat de worsteling tegen Satan op den voorgrond werd geplaatst, en dat de eindelijke zegepraal over Satan *niet* aan den gevallen mensch beloofd werd, maar dat ze in het strafvonnis over den verleider werd ingevlochten. Ten 2°., dat aan Adam en Eva straffen werden opgelegd, die bij beide verband hielden met hun persoonlijke levensverlenging en met de levensverlenging van het menschelijk geslacht. Die straffen toch hielden in, eenerzijds dat er menschen zouden geboren worden, en anderzijds dat ook de gevloekte aarde voedsel voor hun levensonderhoud zou opleveren. En 3°. dat zoowel in het plantenrijk als in het dierenrijk een ommekeer tot stand kwam, die samenhing met het verdwijnen van het Paradijs, en de overplaatsing van ons gevallen menschelijk geslacht naar een aarde, die, onder den vloek, een geheel ander aanzijn en aanzien ontving.

Hieruit ziet men, dat de gewone voorstelling, alsof de genadebemoeiing onzes Gods met deze wereld na den val, in de eerste plaats en hoofdzakelijk, en dat wel rechtstreeks, *de redding van zondaren* gold, niet overeenkomt met hetgeen de Heilige Schriftuur ons bericht. Aan Adam

noch aan Eva wordt ook maar het allergeringste beloofd. Dat er redding komen zal, vernemen ze, niet door wat God tot hen, maar door hetgeen Hij tot Satan zegt. En noch met Adam, noch met Eva wordt over hun eeuwige zaligheid ook maar één woord gesproken. Hun wordt alleen aangezegd, dat benauwdheid en smarte hen wacht. En zelfs de levensverlenging van ons menschelijk geslacht wordt niet regelrecht voor hun oor uitgesproken, maar *schuilt* in het strafvonnis. Dit nu bevestigt principiëel de Gereformeerde belijdenis, dat op dit allesbeslissend oogenblik niet de redding van den zondaar, maar de handhaving van Gods eere tegenover Satan het zwaardste woog, en dat de genadige beschikking over den zondaar geheel door de Goddelijke zorg voor zijn eigen eere beheerscht werd. De Methodistische opvatting van het Paradijsverhaal kan uit dien hoofde voor aandachtiger toetsing geen oogenblik bestaan. Satan is als vijand Gods opgetreden, om het werk van God in zijn schepping te vernietigen. De mensch heeft in plaats van, gelijk hem bevolen was, het Paradijs „te bewaren," het aan Satan overgegeven, en zich feitelijk tot diens bondgenoot gemaakt. En hiertegen nu gaat de almachtige daad Gods in. Hij breekt dat *bondgenootschap* en zet *vijandschap,* en profeteert aan Satan, dat hij door het zaad der vrouw zal verpletterd worden. En waar de zonde, werd ze niet gestuit in haar werking, onverwijld den voleinden dood over ons geslacht zou gebracht hebben, treedt God met zijn almacht tegen die doodelijke werking der zonde in, stuit ze, en maakt daardoor het voortbestaan van het menschelijk geslacht mogelijk. Altoos zóó echter, dat de gerechtigheid Gods in de benauwdheid, die over alle ziel komt, gehandhaafd blijft, en in het „vermorzelen van de verzenen", dat aan het zaad der vrouw zou overkomen, ook voor de toekomst schittert.

Zoo blijft dus de handhaving van Gods eere geheel op den voorgrond staan, en het is onder de middelen, die daartoe dienen moeten, dat zoowel de reddende genade die *particulier* is, als de *gemeene gratie,* die zich over heel ons geslacht uitstrekt, te voorschijn treedt; en dat wel in zulk een verhouding, dat in hetgeen tot Adam en Eva gezegd werd, de *gemeene gratie* schier uitsluitend uitkomt, en de *particuliere* genade slechts uit het gesprokene tot de slang door Adam en Eva *kon* worden afgeleid, en er door haar uit afgeleid *is,* gelijk bleek uit den naam dien Eva aan Kaïn gaf. „Ik heb *een man* van den Heere verkregen"; een betuiging waaruit bleek, dat zij de vervulling van wat over Satan geprofeteerd was, reeds van Kaïn verwachtte. En ook, bleek hieruit, dat er toen reeds in Eva's hart vijandschap tegen Satan gezet *was,* want ze verheugde zich in de nederlaag, die ze waande dat Kaïn aan Satan berokkenen zou.

Nu is het in hooge mate opmerkelijk, dat we in het Paradijs zelf niets vernemen omtrent de stuiting der zonde *in het hart des menschen*. Men kan uit het verhaal zelf het feit wel vaststellen, dat die stuiting plaats greep, maar opzettelijk vermeld wordt dit geestelijke feit niet. Dat het feit als zoodanig plaats greep, merkt ge aan de schaamte die over Adam en Eva toog, aan het vijgeblad waarmeê ze hun naaktheid bedekten, en aan hun vluchten voor het aangezicht des Heeren. De voleinde zondaar vlucht niet, maar tart God in het aangezicht, gelijk Satan dit doet. Ook ontwaart ge, dat er zulk een stuiting in nog meer afdoenden zin zou plaats grijpen, uit wat God zegt over het *zetten van vijandschap* en uit de geprofeteerde verplettering van Satan door het zaad der vrouw. Maar met name genoemd wordt de genadedaad Gods in het hart des menschen volstrekt niet. Wat de kerk van Christus over de nog glorende vonkskens en over „de kleine overblijfselkens" geleerd en beleden heeft, is dan ook *bij gevolgtrekking* uit het verhaal getrokken, maar er niet met zoovele woorden uit overgenomen. Wel zijn er verder in de Heilige Schrift allerlei aanduidingen, die deze belijdenis der kerk bevestigen, maar zelfs die aanduidingen spreken van de stuiting der zonde niet in dien bepaalden vorm, waarin de kerk ze belijdt.

Toch staat de aldus beleden waarheid daarom niet minder vast, mits men *het karakter der zonde niet verzwakke*. Ziet men in de zonde wel een oorzaak van geestelijke en lichamelijke verzwakking, maar niet een doodelijk snelwerkend gif, dat, zonder stuiting, terstond tot den geestelijken, tijdelijken en eeuwigen dood leidt, dan is er van de stuiting der zonde, waarop Calvijn het eerst weer met nadruk wees, en waarop geheel de leer der *algemeene genade* gegrond is, geen sprake. Juist daarom heeft de Gereformeerde belijdenis op dat doodelijk karakter der zonde steeds zoo vollen nadruk gelegd, en alle verzwakking van het zondebegrip zoo ernstig bestreden. „Onbekwaam tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad" was de formule, waarin de Heidelberger deze waarheid uitdrukte. En staat ge in die ontzettende waarheid onwrikbaar vast, dan ja, spreekt het vanzelf, dat ge én in het Paradijsverhaal, én in heel de verdere Schrift, én in het menschelijk leven om u heen, én in uw eigen menschelijk hart, de sporen ontdekt van een Goddelijke werking, waardoor die snel en volstrekt doodende werking der zonde op velerlei manier gestuit is, en nog wordt, ook daar waar van *zaligmakende* genade geen sprake is. Of vindt ge niet bij heidensche volken en bij ongeloovigen in uw eigen omgeving velerlei verschijnsel, waaruit zekere geneigdheid tot goede dingen spreekt, en zekere verontwaardiging over allerlei misdaad? Geen geneigdheid tot eenig *zaligmakend* goed, het is zoo; maar dan toch zekere trekking naar wat rechtschapen is en wel luidt? Zijn er niet daden van gemeenheid, oneerlijkheid en rechtsverkrachting, waartegen de publieke consciëntie ook onder de

niet-geloovigen in verzet komt? En zijn er niet tal van daden van menschenliefde en barmhartigheid te vermelden, die, soms ter beschaming van de geloovigen, door ongeloovigen verricht zijn? Toen Farao's dochter het kindeke Mozes uit den Nijl redde, deed ze toen kwaad, of goed? En is het alzoo niet openbaar, dat het volstrekt verderf van onze natuur door de zonde, een waarheid, die we volstandig belijden, in tal van gevallen botst tegen de werkelijkheid? En ziet ge dan niet klaarlijk, hoe ge, staande voor zulke gevallen, van tweeën één moet doen: óf uw belijdenis van het *doodelijke karakter* der zonde prijsgeven, óf wel, die belijdenis met hand en tand vasthouden, maar er dan ook bij belijden, dat er een algemeene genade werkt, die de doodelijke doorwerking der zonde in tal van gevallen stuit?

Ook nog langs anderen weg komt ge tot dezelfde slotsom. Immers aan de *uitwendige* gesteldheid des levens ligt, zoo ge niet op een enkel geval, maar op de algemeene verhoudingen let, altoos de *geestelijke* gesteldheid ten grondslag. Een geslacht, een familie, een stam, waarin de zonde roekeloos en onbeteugeld doorwerkt, gaat ook uitwendig ten gronde. Volken zelfs als ze inwendig ontwricht worden, bezwijken spoedig ook in het uitwendige. Zie het aan Babel, aan Moab, aan Ammon, zie het aan het Rome der keizers. Blijkt derhalve, dat ons menschelijk geslacht in plaats van spoedig na het Paradijs bezweken te zijn, integendeel nu reeds al deze eeuwen stand hield; en dat er, onder vallen en opstaan, zelfs een doorgaande ontwikkeling van ons menschelijk geslacht plaats greep, die teweegbracht, dat we thans veel hooger staan, dan het menschelijk geslacht in de dagen van Nebucadnezar of Kores, dan is hiermede immers het bewijs geleverd, dat de geestelijke inzinking niet ongehinderd en onbeteugeld kan zijn doorgegaan. Een menschheid waarvan niets anders te getuigen viel, dan dat ze onder den vloek lag van het „geneigd tot *alle* kwaad en onbekwaam tot *eenig* goed", kon zulk een historie niet gehad hebben. De geschiedenis van ons menschelijk geslacht deze eeuwen lang, is uit dien hoofde ten bewijze, dat wel eenerzijds die ontzettende *wet der zonde* heerschte, maar dat ook anderzijds een *wet der genade* die kracht der zonde brak.

Men stelle zich den samenhang der dingen toch helder voor. In de ziel des menschen lag voor heel deze aarde het middelpunt des levens. Bezweek in Adams ziel het leven, dan sleepte de dood zijner *ziel* den dood van zijn *lichaam,* en straks den dood van heel ons *geslacht* en daarmee den vloek over heel *deze wereld* na zich. Dit alles hing als de reeks schalmen van eenzelfde keten ineen. Zou dus die wereld *niet* ganschelijk onder den vloek verzinken, zou ons menschelijk geslacht *niet* vernietigd worden, en zou Adams lichaam nog negen eeuwen lang leven blijven, dan moest ook in zijn ziel de volstrekte werking des doods gebroken worden. Ware die niet

gebroken, zoo ware het met hem, met zijn lichaam, met ons geslacht en met heel de wereld uit geweest. En dat het niet uit was, maar dat die wereld in stand bleef, en ons geslacht op die aarde uitkwam, en Adam nog negen eeuwen leefde, was alleen daardoor mogelijk, dat in zijn ziel de laatste vonkskens *niet* werden uitgebluscht maar aangeblazen, en dat toen het beeld Gods in hem op het punt stond van geheel onder te gaan, Goddelijke genade tusschenbeide trad, om er de laatste overblijfselen van te redden.

Niet, men versta ons wel, uitsluitend in de uitverkorenen. Van hen toch handelt de algemeene genade niet bijzonderlijk. Wat we hier uiteenzetten geldt van ons menschelijk geslacht als zoodanig. Wel trekken ook de uitverkorenen er het profijt van, en kan men tot op zekere hoogte zeggen, dat het alles om Gods kerk gaat. Immers zouden de uitverkorenen uitkomen en geboren kunnen worden, dan moest toch allereerst ons menschelijk geslacht blijven voortbestaan. Of hoe zouden ze anders geboren zijn? En ook sluit de particuliere genade zich zeer zeker aan de algemeene genade aan, en bedient er zich van. Christus' kerk zou feitelijk in ons menschelijk geslacht, *zonder* algemeene genade, geen plek vinden voor het hol van haar voet. Eens, als de algemeene genade weggaat, en de heerschappij van den Antichrist uitbreekt, zal de kerk dan ook opgenomen worden in de lucht. Maar hoe nauw ook dit verband zij, dat tusschen de particuliere en de algemeene genade bestaat, toch moet steeds in het oog gehouden, dat die algemeene genade een doel in zichzelve heeft. In China en Indië heeft eeuwen lang die algemeene genade gewerkt, zonder dat er van Christus' kerk in die landen sprake was. Nu nog genieten we in de vruchten die van deze algemeene genade in Griekenland en Rome zijn uitgegaan, in dagen toen er van Christus' kerk de naam zelfs nooit genoemd was. Om God, en niet om den mensch gaat het ten principale, en gelijk God de Heere zijn bloemen doet bloeien en geuren op bergen en in dalen, waar nooit een menschelijke voetstap gezet is, en zijn vee op duizend bergen heeft, waar geen mensch profijt van heeft, zoo ook heeft God het wonder zijner algemeene genade om Zichzelf onder alle volk en bij alle natie gewerkt, ook daar waar dit met de zaliging der uitverkorenen in geen rechtstreeksch verband stond.

De algemeene genade moet deswege op zichzelve bezien. Ge moet het wonder verstaan, dat God onmiddellijk na den val in het hart des menschen gewrocht heeft, door er tegengif tegen het gif der zonde in te druppelen. Dat wonder van genade was reeds verricht, toen Adam voor God vlood, en eer de zoekende, reddende genade uitging, die Adam uit zijn schuilhoek te voorschijn riep. Ware er niets aan Adams hart gedaan, zoo zou de dood

onmiddellijk ten volkomen verderve hebben doorgewerkt, en dat ze niet op eenmaal tot de voleindiging van den eeuwigen dood leidde, was alleen daaraan te danken, dat God Adam in zijn hart aangreep, en er het wonder der algemeene genade in tot stand bracht. Dat wonder was *niet* de wedergeboorte. Die hoort bij de particuliere genade. Wedergeboorte stuit de zonde niet, maar overwint en vernietigt haar. Wedergeboorte zet van kwaad in goed, van ongerechtig in gerechtig, van dood in levend om. Ze is een daad die in den wortel zelf den kanker uitsnijdt en er de kracht des eeuwigen levens voor in de plaats stelt. Maar zoo is de algemeene genade volstrekt niet. Deze dempt, maar bluscht niet. Ze temt, maar zet de natuur niet om. Ze beteugelt en houdt in bedwang, maar zóó, dat als de teugel ophoudt te werken, het kwaad weer vanzelf doorholt. Ze besnoeit de wilde loten, maar geneest den wortel niet. Ze laat de innerlijke drijfkracht van het *ik* in den mensch aan zijn eigen boosheid over, maar belet de volle doorwerking der boosheid. Ze is een inbindende, een ophoudende, een belemmerende kracht, die remt en tot staan brengt.

Juist daardoor werkt deze algemeene genade zoo *onderscheidenlijk*. In het gemeen *na* den Zondvloed sterker dan vóór den Zondvloed. Sterker bij Japheth dan bij Cham. En zoo onder alle volken en natiën, onder alle stammen en geslachten met verschil van graad. En niet alleen dat deze zeer onderscheidene werking der algemeene genade bij volk en volk verschilt, maar ze loopt evenzoo uiteen tusschen gezin en gezin, en in hetzelfde gezin tusschen vader en moeder, tusschen broeder en broeder, tusschen zuster en zuster. Feitelijk is ze bij niet twee menschen in haar beteugelende werking gelijk. Meer nog, ze verschilt naar den loop van tijden en eeuwen. Nu eens ontsluit zich een tijdperk, waarin het schijnt of de algemeene genade haar werking almeer inhoudt, en de zonde almeer kan doorhollen, en dan weer volgen er tijden, die een zoo prachtige werking van algemeene genade openbaren, dat er een eeuw van geluk schijnt te zijn aangebroken. Ja, zelfs in uw persoonlijk leven, (nu buiten uw bekeering en uw particuliere genade gerekend) zullen er dagen en soms jaren zijn geweest, dat het was of de algemeene genade u losliet, en dan weer viel er in een werking dier algemeene genade te roemen, die u hield op het pad van deugd en eer.

Zoo is dan deze algemeene genade een alomtegenwoordige werking van Goddelijke goedertierenheid, die zich openbaart allerwegen waar menschenharten kloppen, en over die menschenharten haar zegen spreidt. Want het is wel zoo, dat ge soms hoort van onverlaten en schurken, zoo diep gezonken en verdierlijkt, dat ge bijna twijfelen zoudt, of in hun hart nog het flauwste spoor van deze algemeene genade aanwezig kan zijn; maar toch,

is het ons Christenen geleerd, dat zelfs de diepst gezonken booswicht nog voorwerp van particuliere genade kan worden, hoe zouden we dan ooit stellen kunnen, dat uit eenig menschenhart het laatste spoor van algemeene genade ooit geweken zou zijn? Waar het laatste vonkske van algemeene genade ondergaat, daar blijft niets over dan een duivelsch bestaan, en is de laatste mogelijkheid van redding afgesneden. Het is juist de algemeene genade die in den zondaar het menschelijke nog ophoudt, opdat hij een voorwerp van ontferming zou kunnen worden. Al is het dan ook dat wij soms zelfs het zwakste schijnsel van deze algemeene genade niet meer ontdekken kunnen, toch blijven we belijden, dat er, onder de asch verscholen, nog altoos zulk een vonkske gloort. Zeker, sommige gruwelijke menschen kunnen ongelooflijk diep vallen, maar toch, hun val zou nóg dieper zijn, indien ze *volkomen* duivelsch waren geworden, en de laatste werking van algemeene genade uit hen verdwenen ware. Zelfs het feit, dat ze nog leven, en dat ze hun bestaan op deze aarde nog rekken, toont, dat er nog een kracht werkt, die hen ophoudt. Werden ze toch *geheel* losgelaten, zoo zou het op eenmaal met hun aanzijn op deze aarde uit zijn, en zouden ze wegzinken in den eeuwigen dood.

Door nu van „vonkskens" en „overblijfselkens" te spreken heeft de kerk van Christus willen uitdrukken, dat deze algemeene genade zich haar steunpunt in den zondaar zelf heeft verschaft. Ge kunt een wild dier achter tralies opsluiten, of ge kunt het temmen. Doet ge het eerste, dan vindt ge uw steunpunt, om het dier onschadelijk te maken, in zijn hok en in zijn tralies; dus in iets *buiten* hem. Maar gelukt het u, om het wilde dier volkomen te temmen, dan gebruikt ge tralies noch hok, maar hebt ge uw steunpunt *in het dier zelf* gevonden. Met verscheurende dieren gaat dit bijna nooit, maar de eerst wilde olifant b. v. wordt metterdaad op die wijs tam gemaakt. Zoo ontstaat dan ook hier de vraag, of de algemeene genade niets dan een kracht *buiten* den mensch is, die hem het uitbarsten in de voleinding der zonde onmogelijk maakt, of wel dat ze in den mensch zelf, die viel, een steunpunt zoekt, en hem aldus van binnen uit temt. En dan moet zeer zeker erkend, dat de algemeene genade ook vaak geheel van buiten af werkt, door de gelegenheden tot zonde te benemen, iemand onder tucht en hoede te stellen, en zooveel meer; doch dit raakt niet deze algemeene genade in haar natuur, d. w. z. in haar algemeene strekking voor geheel ons menschelijk geslacht. Want onderzoekt men die *natuur* der algemeene genade, dan spreekt de belijdenis van de nog „glinsterende vonkskens" en van de nog uitkomende „overblijfselen", niet van iets uitwendigs, maar van iets dat *in* den mensch, *in* zijn binnenste gevonden wordt. Uit ons persoonlijk *ik* werkt het leven, dat in ons is, op, en gaat

alzoo uit in onze genegenheden en vermogens. Uit den aard der zonde sluipt dan na den val het kwaad in ons, vervalscht ons leven, en poogt in te dringen in die genegenheden en vermogens, om ons zoo tot zondige daden te brengen. Had nu de stuiting der zonde pas op dat punt plaats, waar het zonder die stuiting tot de zondige daad zou komen, zoo zou de algemeene genade niets dan een uitwendige bedwingende macht zijn. Maar zoo is ze niet. Ze stuit van binnen in ons de doorwerking en de doordringing van het gif der zonde, zoodat ze niet geheel ons leven, niet al onze geneigdheden, en niet geheel onze vermogens berooft van alles wat Gods beeld er als stempel op had afgedrukt. Ons verontschuldigt dit niet, want lag het aan ons, wij zouden het gif opeens geheel laten doorwerken. Het ontneemt het bederf aan onze natuur niet, want week een oogenblik die algemeene genade, zoo zou die natuur zich op eenmaal in haar volstrekte boosheid toonen. Maar wel is het een steunpunt, hetwelk de algemeene genade zich voor haar werking naar buiten in ons eigen hart verkoos. Zoo gloren dan in ons de vonkskens nog, zoo zijn er nog overblijfselkens merkbaar, en het is daarvan dat de algemeene genade zich bedient, om de razernij der zonde in ons te bedwingen. Het is geen nieuwe kracht die in ons geschapen werd, maar iets van de oorspronkelijke kracht, dat nog in stand werd gehouden. De vlam smeult en lekt wel van binnen, maar het alvernielend uitslaan van die vlam wordt van binnen uit belet.

Deze genade nu heeft God aan Adam en Eva terstond na hun val bewezen. Anders zouden ze God na hun val gehoond en gevloekt hebben; nu sidderden ze voor zijn heilige majesteit en vloden. En deze algemeene genade is hun bewezen, niet persoonlijk gelijk de particuliere genade, maar als *dragers van onze menschelijke natuur*. Het is onze menschelijke verdorvene natuur waarin deze stuitende en temmende macht zich verheerlijkt heeft. En toen de gevallen Adam zonen gewon „naar zijn beeld en zijne gelijkenis," toen heeft hij kinderen gegenereerd, als hij verdorven, maar in wie de verdorven menschelijke natuur ditzelfde merkteeken der algemeene genade vertoonde.

XXXV.

Het bederf gestuit in 't lichaam.

Want het schepsel is der ijdelheid onderworpen, niet gewillig, maar om diens wille, die het der ijdelheid onderworpen heeft. Rom. 8 : 20.

Het vaste uitgangspunt voor de belijdenis der *Gemeene gratie* is dan nu aangewezen. *Sparenderwijze* ligt het hierin, dat de mensch toen hij *viel,* niet onverwijld ook *verviel,* maar de *voleinding* des doods zag uitgesteld; en in *stelligen* zin treedt de „gemeene gratie" daarmede in, dat, onmiddellijk na de insluiping van de zonde in het menschelijk hart, de regelrechte en volstrekte doorwerking van die zonde in ons menschelijk geslacht wordt gestuit. Of wil men korter, en beide in onderling verband, zeg dan, dat én de zonde, én de dood als haar vrucht, beide wel heerschappij over den mensch, zijn geslacht en zijn wereld erlangden, maar een heerschappij *die door God aan banden werden gelegd,* en zulks wel ten principale in het *menschelijk hart* zelf. „Vonkskens", „overblijfselkens", die anders onverbiddelijk en onverwijld zouden zijn gebluscht en vernietigd; maar die nu glinsteren en gloren bleven, niet door een deugd, die in ons zou zijn, maar enkel dank zij de „algemeene genade" Gods. Het leerstuk van de erfzonde, d. i. van de *algeheele* verdorvenheid onzer menschelijke natuur, loopt telkens gevaar in half-Pelegiaanschen zin verzwakt te worden, zoolang ge uit iets anders dan uit deze „algemeene genade" die „kleine overblijfselkens" poogt te verklaren.

Doch al ligt het vaste uitgangspunt voor de „gemeene gratie" aldus in den mensch zelven, toch bepaalt ze zich niet tot deze stuitende werking in het menschelijk hart. De mensch is niet enkel een geestelijk wezen, maar bestaat tegelijk *lichamelijk,* en evenzoo is er een bij dat lichaam behoorende *wereld.* Ziel, lichaam en wereld hooren bijeen. De ziel, nog staande in haar oorspronkelijke zuiverheid, heeft een lichaam in oorspronkelijke gaafheid, en tot wereld een paradijs. Eens in de voleinding zal de gezaligde ziel een verheerlijkt lichaam bezitten met tot wereld het rijk der heerlijkheid. De duivelsch geworden ziel van een rampzalige zal eens bestaan in een geheel tegennatuurlijk lichaam, met tot wereld een hel.

Een in zonde verzonken *ziel,* maar waarin de doorwerking der zonde voor een tijd gestuit is, zal dus evenzoo een aan krankheid en dood onderworpen *lichaam* moeten bezitten, maar waarin de doorwerking van den dood nog voor een tijd gestuit is, en hij zal in die ziel en met dat lichaam moeten leven in een *wereld,* die onder den vloek ligt, maar zonder dat

die vloek nog voleind wordt. Men gevoelt, dat zoo en niet anders de samenhang tusschen de gesteldheid van *ziel*, *lichaam* en *wereld* tot zijn recht komt.

Luther en Calvijn, maar vooral de laatste, hebben er dan ook nadruk op gelegd, hoe al hetgeen van de thans bestaande orde van zaken, van den kant onzes lichaams of van de zijde der wereld, voor den mensch hinderlijk, storend of gevaarlijk is, niet in het Paradijs bestond, maar eerst intrad toen, om der zonde wil, de vloek over het aardrijk toog, en met al het zichtbare, ook 's menschen lichaam aangreep. „*Ex eodem fonte prodiise omnes praesentis vitae aerumnas, quas experientia innumerabiles esse ostendit*" is volgens Calvijn de beteekenis van den tot stand gekomen ommekeer; wat beduidt, dat al de geluk verstorende dingen in ons menschelijk leven, ontelbaar als ze blijkens de ervaring zijn, uit éene en dezelfde bron zijn voortgekomen. Hij noemt dan zelfs de guurheid van het weer, de vorst, den hagel en zooveel meer op, om wel te doen verstaan, dat hier niets is uitgezonderd.

Nu is ons uiterst weinig medegedeeld omtrent de wijziging die in 's menschen *lichamelijken* toestand tot stand kwam. Slechts drieërlei aanduiding staat ons ten dienste. En wel in de eerste plaats het over Eva gehengde oordeel, dat zij *met smarte*, ja, met veelszins *vermenigvuldigde* smarte kinderen zou baren. „Ik zal zeer vermenigvuldigen uwe *smarte*, namelijk uwer dracht; met *smarte* zult gij kinderen baren". Dat op het *smartelijk* hier de nadruk valt, is kwalijk te weerspreken. Het „weest vruchtbaar en vermenigvuldigt" was scheppingsordinantie. Niet dit is dus het nieuwe, dat de vrouw aan kinderen het aanzijn zal geven, maar wel dat ze baren zal *met smarte*. Met de vraag, of de wijze van baren, buiten zonde, anders zou geweest zijn, laten we ons niet in. We bepalen ons tot het feit, dat hetgeen op zichzelf een gansch natuurlijke gebeurtenis behoorde te zijn, thans in hooge mate pijnlijk geworden is, niet alleen bij het baren, maar vaak ook in de dracht, en dat men van nabij wetende, waarop het bezit van eigen kind de vrouw vaak te staan komt, allerminst den indruk verkrijgt, dat het aldus naar de oorspronkelijke scheppingordinantie zou geweest zijn, en dat God dáárvan zou gezegd hebben: *En zie, het was goed.* We staan hier voor iets, dat aan de natuur op velerlei manier geweld aandoet, en het opkomen van een heelen tak van wetenschap, noodzakelijk heeft gemaakt, om de ergste gevolgen af te keeren. Hulpe, liefst zeer kundige hulpe is noodig. Desniettemin valt de moeder nog telkens als offer voor het leven van haar kind. En zeer terecht wijst meer dan één uitlegger er op, dat zoo velerlei lijden de vrouw overkomt, niet enkel in en voor het baren, maar ook al blijft ze kinderloos, door allerlei krankheid en

smart, die van het vrouwelijk leven vaak onafscheidelijk is. Schrift en ervaring dekken elkander hier dus volkomen. En dit ontzettende feit nu, dat deze zijde van het vrouwelijk leven zoo op allerlei manier met ongemak en smarte als overstelpt is, en zoo telkens zelfs haar leven in gevaar brengt, is niet uit de schepping te verklaren, maar kan alleen uit de zonde verklaard worden, en wijst er ons op, welke aanmerkelijke verandering er, ten gevolge van den val in zonde, ook in de *lichamelijke* gesteldheid des menschen moet hebben plaats gegrepen.

Dit mechanisch op te vatten is niet zeer wijs. Het lichaam staat in organisch verband met de ziel, en het is daarom veel begrijpelijker, dat een zoo geweldige ommekeer als door de zonde in de ziel tot stand kwam, ook zijn invloed op de gesteldheid van het lichaam uitoefende. Hoe sterk die invloed van onzen geest op de gesteldheid, ja zelfs het voorkomen van het lichaam is, weten we uit eigen persoonlijke ervaring, als we, bij zeer onderscheiden gemoedsstemming ons eigen gelaat in den spiegel aanschouwen, en merken we dagelijks om ons heen. Bij krankzinnigen is dat vaak ontzettend, om te aanschouwen. Doch al zien we den invloed, die van de ziel op het lichaam uitgaat, voor oogen, en al weet de kunstschilder ons dit op duidelijke wijze weer te geven, toch blijft de zaak zelve voor ons een geheimenis, en niemand is in staat, duidelijk aan te wijzen, hoe het insluipen van de zonde in Eva's hart op haar lichaam zulk een invloed had, dat ze haar kinderen niet anders dan met smarte zou kunnen baren. Het feit staat intusschen vast, ook al ontsnapt ons het inzicht in de toedracht der zaak. Wat we weten is derhalve, dat de zonde niet alleen haar ziel, maar ook haar lichaam aangreep, en ook in haar lichaam zulk een verzwakking, ontaarding en ontreddering teweegbracht, dat de op zich zelf meest *natuurlijke* gebeurtenis thans, geheel onnatuurlijk, een bloedige operatie, soms een halve moord, en erger, zou worden.

Het tweede punt, waarin soortgelijke aanduiding ligt, is wat God tot Adam sprak. Reeds op zichzelf behoeft het geen nader betoog, dat de inwerking van de zonde op het lichaam, niet enkel *de vrouw,* maar evenzoo *den man* gold. Voor wat den band tusschen ziel en lichaam betreft, staan beiden gelijk. Weten we derhalve uit het woord tot Eva, hoe Eva's vrouwelijke natuur en de natuur aller vrouwen lichamelijk ontredderd wordt, dan weten we hiermede tevens, dat hetzelfde bij Adam plaats greep, en dat ook zijn lichaam de gevolgen der zonde rechtstreeks onderging. En dit nu wordt ons bevestigd door wat de Heere tot Adam zelven sprak, dat hij voortaan arbeiden zou in het zweet zijns aanschijns, en met smart zijn brood zou eten. Hierin toch ligt de „vermoeidheid" des lichaams uitgesproken, het perelen van het *zweet* op het aanschijn als teeken van die

vermoeidheid, en in verband hiermede de behoefte aan zwaarder voeding. Vroeger de boomvrucht, nu brood. Vooral toen er nog slechts een tweetal menschen op de nog zoo veelszins weelderige aarde was, kon het openhouden van twee monden op zichzelf nog geen bezwaar opleveren. Wordt nu desniettemin op *de smart* en de *inspanning* van den arbeid zoo sterke nadruk gelegd, dan is dit alleen te verklaren uit het gevoel van lichaamszwakheid, dat als gevolg der zonde den eersten mensch bekroop. *Wij* zijn hieraan van der jeugd af gewoon, en vinden hierin niets bijzonders, en verstaan daarom zoo moeilijk, wat straf er in dat „werken voor zijn brood" lag. Maar als ge u Adam voorstelt, die eerst in de oorspronkelijke gaafheid des lichaams had gestaan, waaraan alle gevoel van zwakheid of loomheid volkomen vreemd was, dan zult ge verstaan hoe ook in deze aankondiging van het „zweet des aanschijns" een aanduiding ligt van de *verzwakking* die ook Adams lichaam ondergaan had.

Een derde aanduiding eindelijk ligt in Gen. 3:21, waar staat: „En de Heere God maakte voor Adam en zijne vrouw *rokken* van vellen, en toog ze hun aan." Gemeenlijk is dit opgevat, als doelde het alleen op een bedekking der schaamte. Doch al erkennen we gaarne, dat ook dit er in ligt opgesloten, toch kunnen we niet toegeven, dat hiermede de zin dier woorden is uitgeput. Er ligt veel meer in. Niet alleen in verband met de offer-idee, doch ook wat het lichaam aangaat. Let op tweeërlei. Vooreerst hierop, dat Adam en Eva zelven zich reeds schorten van het blad van den wingerd hadden gemaakt, en alzoo reeds een bedekking voor hun schaamte in engeren zin gevonden hadden. Maar ten tweede dient men te weten, dat het woord *rokken* hier niet mag genomen in den zin van wat wij een vrouwenrok noemen, d. i. een kleedingstuk, dat om de middel vastgemaakt, het *benedenste* gedeelte van het lichaam bedekt. Er staat in het oorspronkelijke een woord, dat steeds elders als *lijfrok* voorkomt, en ook later het gewone kleed onder Israël was, d. i. een nauw sluitend kleedingstuk, dat heel het bovenlijf bedekte en tot over de heup afhing. In wat wij een gekleeden *rok* noemen, is nóg dergelijke beteekenis over. Er is hier dus veeleer te denken aan een kleedingstuk, dat den mensch werd aangewezen, om hem uit den *ongekleeden* in den *gekleeden* toestand te doen overgaan, in samenhang met de meerdere gevoeligheid van het verzwakte lichaam, voor regen, wind, koude en warmte. En zoo nu genomen, ligt hierin metterdaad een derde aanduiding van den achteruitgang in lichaamssterkte. Het lichaam had een behoefte gekregen, die het vroeger niet kende.

Besluiten we hieruit tot het feit, dat metterdaad, terstond na den val, niet alleen de gaafheid der ziel, maar ook de gave kracht van het lichaam

gebroken werd, dan komt hier deze lichaamsverzwakking voor als een inwerking van den dood. Het is, gelijk reeds Augustinus opmerkte, het is een proces des doods, indien, ook zonder oogenblikkelijk sterven, het leven gaandeweg inzinkt, wijl het de kiem van zijn verderf in zich draagt. Welnu, zoo en niet anders, moet dan ook de ontreddering van het menschelijk lichaam verstaan worden. Het weerstandsvermogen van het menschelijk lichaam was verzwakt, en de schadelijke invloeden die den welstand des lichaams van binnen en buiten belaagden, daagden van alle zijden op. Want wel spreken we ook thans nog van *gezond* en *ziek*, en weet ieder onzer rechtstreeks uit zijn gevoel, of hij *wel* of *onwel* is, maar toch gezond, in volstrekten zin, is alleen de mensch in het Paradijs geweest, toen hij nog was, gelijk God hem geschapen had, en gaaf gezond zullen ook wij eerst dan weer zijn, als eenmaal ons lichaam zal verheerlijkt wezen. In dien tusschentoestand dragen we allen de kiem des doods met ons om, en het onderscheid tusschen *gezond* en *ziek* zijn, dat we ook nu constateeren, is nooit anders dan betrekkelijk. Iets wat vooral duidelijk wordt, zoo ge er op let, dat ge hier niet alleen met het persoonlijk lichamelijk bestaan van Adam en Eva, maar met den hygiënischen toestand van heel ons menschelijk geslacht te doen hebt. Die toestand is van dien aard, dat er onder alle volk een heir van artsen en heelmeesters is moeten opkomen, om het heir van ziekten en kwalen te bestrijden, en dat steeds allerlei voorzorgsmaatregelen te nemen zijn, om door voorzichtigheid, matigheid en ingetogenheid het betrekkelijk gevoel van welstand te blijven genieten. Want zeker er zijn enkele sterke naturen, wier bloeiende gezondheid u weldadig aandoet, en die niet weten wat schat ze ontvingen; maar anders als ge één voor één onze gezinnen, en in die gezinnen één voor één de personen gadeslaat, en u de geschiedenis van hun crupties en kwalen en zieken en onaangename gewaarwordingen laat verhalen, dan merkt ge maar al te spoedig, dat het lijden op allerlei manier schier algemeen is, en dat een schaduw als des doods helaas, al te somber over ons menschelijk leven hangt. Voeg daarbij de pestilentie, met haar Gode zij dank, thans veelszins ingehouden vernielende kracht. Denk aan de raadselachtige kiemen des doods, die voor ieder onnaspeurbaar in de influenza plotseling weer over bijna heel Europa togen. Breng u te binnen de kiemen van erfelijken dood, die in de zoo bange tering, en nog schrikkelijker kanker, zoo menig geslacht als een bange plage des doods achtervolgen. Denk ook aan die kleine kwalen van hoofdpijn, van mondpijn, van zenuwpijn en zooveel meer, die soms een geheel levensgeluk verwoesten. Ja, vraag u af, hoe telken keere als het jaargetijde guurder wordt en de lucht snijdender, heel een reeks van soms krachtige mannen en vrouwen in de ademhalingswerktuigen worden aangetast en in korten tijd naar het graf gedragen. En immers, ge ziet het, dit alles indenkende, als voor uw oogen, hoe de dood als een

verderf brengende adem over heel ons menschelijk leven uitgaat, en u de ontzettende gevolgen die de zonde ook voor ons *lichamelijk* bestaan heeft, klaarlijk toont.

Een kwaad dat zelfs nog erger wordt, doordien het niet alleen uit den wortel van ons leven opwerkt, maar ook incidenteel zich telkens vernieuwt. Het is toch niet alleen de *oorspronkelijke* zonde, die deze *lichamelijke* ontreddering in onze *natuur* als zoodanig heeft aangebracht, maar de bange wet des doods is, dat ze bovendien gedurig en telkens uit de *actueele zonde* zich nieuwe verdervende kracht bereidt. De dood bedreigt ons lichaam niet enkel door de oorspronkelijke zonde in het Paradijs, maar telkens evenzoo door nieuwe zonden in de geslachten en personen. Dat Kaïn Abel moordt, is een macht des doods die door Kaïns zonde over Abel komt. Doch ook al denkt ge niet aan rechtstreekschen moord en vergiftiging, hoeveel verzwakking aan lichaamskracht komt niet voort uit allerlei zonde van onmatigheid, van brooddronkenheid, van ontuchtiglijk leven, van een zich niet houden aan Gods ordinantiën. Hoeveel familiën en geslachten, ja volken en natiën, zijn op dien weg, door allerlei uitspatting van zonde, niet tot een toestand van lichamelijke verzwakking afgedaald en weggezonken, dat ge ten slotte de ontaarding aflaast van het ontadeld gelaat en kondt afmeten naar de verwrongen en gebogen gestalten. Wat tal van booze ziekten zijn er niet, die als werkelijke plagen sommige familiën vervolgen, en schier onafwendbaar blijken. En wie zal dan, al deze lichamelijke jammeren overziende, ook nog maar een oogenblik de openbaring der Schrift in twijfel trekken, dat de zonde niet alleen 's menschen zielsleven, maar wel terdege ook zijn *lichamelijk* bestaan aangetast, verzwakt en ontredderd, ja, aan den dood onderworpen heeft.

Doch zie nu ook hier de *gemeene gratie.*

Ware die ook wat *het lichaam* aangaat, *niet* ingetreden, zoo spreekt het vanzelf, dat deze vreeselijke macht van ziekte en dood, zoo al niet terstond, dan toch kort daarop, aan het lichamelijk bestaan van den mensch een einde zou hebben gemaakt, vooral toen heel het geslacht nog slechts uit zeer enkele personen bestond. Doch zoo geschiedt het niet. Integendeel, ook wat het lichaam betreft, treedt er een genade tusschenbeide, die de booze werking van de gevolge der zonde stuit. Aan den eersten mensch wordt niet alleen levensverlenging, maar zelfs een levensverlenging van eeuwen geschonken, en dat velen gepoogd hebben, die lange levens der oud-patriarchen weg te cijferen, is alleen wijl zij de groote genade niet verstonden, die in het rekken van het leven der oudvaderen, niet enkel voor hen zelven, maar voor heel ons geslacht gelegen was. Behalve dit wondere rekken van het leven der oudvaderen, komt de *gemeene gratie,*

voor wat het lichaam aangaat, uit tot in de straf die aan Adam en Eva wordt opgelegd. Het is zoo, zij zal met smarte baren, maar dan toch *baren*. Er zullen kinderen geboren worden. De dood zal het uitkomen van het jonge nieuwe leven niet kunnen verhinderen; en al is het, dat ook nu nog de dood vooral onder de jonggeborenen de meeste offers opeischt, toch verordent God in zijn *gemeene gratie* de wet der geboorte, die tegen de wet des doods inroept, en onder alle volk haar in macht te boven gaat. Evenzoo spreekt die *gemeene gratie* in de ordinantie Gods voor den *arbeid*, als middel tot sterking van het lichaam, en tot verkrijging van voedsel om dat lichaam te onderhouden. Het menschelijk geslacht is niet afgesneden, het zal geboren worden, en, na geboren te zijn, op deze aarde leven kunnen. De schaduw des doods zal ons geslacht wel overdekken, maar ook met de kiem des doods in het bloed, zal het, dank zij de *gemeene gratie*, toch zijn innerlijken schat van leven openbaren kunnen, een historie erlangen, waarin het zijn beteekenis openbaart, en in zijn rijke verscheidenheid van gaven en talenten den Schepper verheerlijken kunnen. De geschiedenis zelve wordt in het feit dat God zelf den mensch op de kleeding wijst, reeds in een machtig stuk aangeduid. Wie toch weet, wat het zegt, of een wild volk nog zoo goed als naakt loopt, of dat een ontwikkeld volk, zelfs onder heeten hemel, zich kleedt, moet gevoelen, hoe reeds in dit éėne feit der kleeding de ontsluiting van een wereld van ontwikkeling ligt, die nog steeds voortgaat haar wonderen, natuurlijk mét haar zonden, ons te ontsluieren.

Ja, de *gemeene gratie* gaat hier nog veel verder. Het feit toch waarop we zoo straks reeds wezen, dat we ook in onzen ontredderden toestand nog van *welstand* en van *welzijn*, en van *gezondheid*, zij het ook slechts in betrekkelijken zin, spreken kunnen, is uitsluitend een vrucht van deze *gemeene gratie* onzes Gods. Wie zich ook maar een oogenblik recht wel en flink gezond gevoelt, dankt dit alleen daaraan, dat zijn God uit loutere genade de werking des doods in hem ten onder houdt, en heeft er dus zijn God voor te loven. En als ge dan leest hoe God zelf tegen de guurheid van den dampkring den gevallen mensch met de wol der schapen bekleedt, ligt hierin dan niet de aanwijzing, hoe het een der schoonste stukken van de *gemeene gratie* is, als blijkt hoe die aarde, ja, wel doornen en distelen, maar toch ook *genezende kruiden* tegen allerlei ziekte voortbrengt. Een stuk van wondere *gemeene gratie*, als de geest des menschen vaardig wordt gemaakt, om de tweede oorzaken van velerlei pestilentie en ziekte op te sporen en er daardoor de gevolgen van af te wenden. Ja, proeft ge dan niet de barmhartigheid en de goedertierenheid uws Gods er in, als Hij deze *gemeene gratie*, ook wat het lichaam aangaat, tot zulk een macht in het leven verheft, dat ten slotte allerlei leed verzacht, allerlei onheil voorkomen wordt, en bij ziekte en ongeval zooveel kundige hulpe

ons ten dienste staat, om stuitend op de doodelijke werking der zonde in te werken? Dat lange jaren de medische wetenschap zich tegen de eere Gods gekeerd heeft, en zich heeft aangesteld als ware zij zelve God, om over ons leven te beschikken, mag toch voor ons geen oorzaak zijn, om de wondere liefde onzes Gods voorbij te zien, die ook in *dit* stuk der „gemeene gratie" zoo kennelijk spreekt. Hier toch geldt het, den dood niet voor altoos tegen te werken, want ten grave zullen we allen dalen, maar wel om de goedertierenheid onzes Gods te aanbidden, die door het kruid dat Hij groeien laat en door de kunde die Hij menschen instort, tijdelijk de werking van het gif des doods stuit.

XXXVI.

Het bederf gestuit in de natuur.

Zoo zij het aardrijk om uwentwille vervloekt.
GEN. 3 : 17*b*.

Zoo begon de „gemeene gratie" in *de ziel* des menschen, door in 's menschen ziel de „kleine vonkskens" voor uitdooving te bewaren. Ze nam haar tweede steunpunt in *het lichaam* des menschen door een ondersteuning aan zijn physieke levenskracht te schenken, die den tijdelijken dood verschoof. Maar nu moest de gemeene gratie bovendien nog een derde werking teweegbrengen, t. w. in de *wereld* des menschen, en het is over dit derde uitgangspunt der gemeene gratie, dat het onderhavig artikel handelen gaat.

De feiten, die ons in verband hiermee worden medegedeeld, zijn: 1°. dat het aardrijk om des menschen wil vervloekt werd; 2°. dat er een wijziging kwam in de gesteldheid van het plantenrijk, zoodat de aarde nu doornen en distelen voortbrengt; 3°. dat er een verandering ontstond in de gesteldheid van het dierenrijk; denk slechts aan de slang; en 4°. dat het Paradijs verdween.

Deze vier feiten in hun samenhang wijzen alzoo op een hoogst belangrijke vervorming van de gedaante dezer wereld. Gelijk ons in de eerste artikelen over de gemeene gratie bleek, is tijdens den Zondvloed een *tweede* ommekeer in die gesteldheid van onze wereld tot stand gekomen, die op zichzelf reeds maakt dat wij uit den thans bestaanden toestand volstrekt nooit besluiten kunnen tot den toestand, die vóór den Zondvloed bestond. Maar ook uit dien toestand vóór den Zondvloed mag nimmer besloten worden tot den toestand, die door en na de Schepping intrad, want

ook in dien eersten toestand was reeds, door wat de Heilige Schrift *den vloek* noemt, een zeer geweldige omwenteling tot stand gekomen. Ge moet dus, wat onze planeet betreft, vier perioden of toestanden wel onderscheiden. Ten eerste den toestand, die ons beschreven wordt in Gen. 1 : 2, met deze woorden: „*De aarde nu was woest en ledig, en duisternisse was op den afgrond.* En de Geest Gods zweefde op de wateren." In de tweede plaats den toestand, die ontstond door de almachtige daden Gods in de vijf volgende scheppingsdaden, waarvan de uitkomst in het Paradijs werd gezien, en waarvan we in Gen. 1 : 31 lezen: „*En God zag al wat Hij gemaakt had, en zie, het was zeer goed.*" In de derde plaats den toestand, die ontstond door wat we in Gen. 3 : 17 lezen, „*dat het aardrijk vervloekt werd* om des menschen wille." En in de vierde plaats den toestand, die geboren werd toen „*de fonteinen van den grooten afgrond geopend werden.*" Eerst zoo zijt ge toegekomen aan die gesteldheid der aarde, die thans nog in hoofdzaak voortduurt, en die aldus zal blijven voortbestaan, totdat de dag komt, waarop „*deze aarde nogmaals zal bewogen worden*" (Hebr. 12 : 26) en „*de elementen brandende zullen zijn*" (2 Petr. 3 : 10).

Deze duidelijke aanwijzing der Heilige Schrift, dat de gesteldheid van deze wereld reeds driemalen veranderd is, en nog eenmaal staat veranderd te worden, strekt in het minst niet, om ons een *natuurkundige* verklaring van deze veranderingen te geven. Dat blijft aan het wetenschappelijk onderzoek overgelaten, en in het algemeen mag gezegd, dat het onderzoek van onzen aardbol en van het ingewand der aarde, metterdaad toont, dat er meer dan één dergelijke gewelddadige wijziging in de korst der aarde heeft plaats gegrepen. Iets waarbij het hoogst opmerkelijk is, dat door de oudste boeken der Heilige Schrift reeds van zulke gewelddadige omkeeringen gesproken werd in een tijd, toen nog niemand aan zulk natuurkundig onderzoek dacht, en toen men op grond van eigen onderzoek, nog niets hoegenaamd desaangaande wist. Ons is het dan ook genoeg, dat Schrift en natuuronderzoek nu reeds in zooverre tot gelijk resultaat kwamen, dat *beide* het feit van meer dan één van zulke omkeeringen vaststellen, al ligt het in den aard der zaak, dat beide op deze zelfde zaak elk hun eigen licht werpen. De natuuronderzoeker toch put al zijn kennis uit de stoffelijke verschijnselen, en poogt die, zooveel hij kan, uit de natuurlijke oorzaken toe te lichten; terwijl omgekeerd de Schrift, van zulk een natuurkundige verklaring geheel afziende, ons uitsluitend wijst op de *geestelijke oorzaak,* die deze geweldige ommekeeringen teweegbracht, en die ook den laatsten gewelddadigen ommekeer die nog te komen staat, zal veroorzaken. Dien bepaalden ommekeer die na den val plaats greep, noemt de Schrift: *het komen van den vloek,* en ze zegt ons, dat deze vloek over de aarde gekomen is *om des menschen wil.* Dit nu kan de natuurkunde natuurlijk niet beoordeelen, daar weet ze ons niets van te zeggen, zij is voor dien

geestelijken achtergrond stekeblind, en moet zich bepalen tot het onderzoek van de *lagere, stoffelijke* werkingen die plaats grepen. Van het geestelijke weet zij, tenzij ze zich door het Woord van God onderrichten late, niets. De korst en de schoot der aarde kan haar wel zeggen, wat daarin ontredderd is, maar wat de diepste oorzaak was, die deze ontreddering veroorzaakte, daaromtrent kan de mensch, de natuurkundige, niets weten, tenzij God, van wien deze werking uitging, het ons openbare.

Reeds op zichzelf echter is de gedachte ons volstrekt niet vreemd, maar spreekt ze ons veeleer toe, dat er tusschen het *geestelijke* en het *stoffelijke* zekere samenhang bestaat. De verhouding in ons eigen wezen tusschen onze ziel en ons lichaam toont ons dit. Zonde in de ziel brengt vanzelf een vloek over het lichaam, ontzet het lichaam, en doet het dalen in stand. Staat het nu evenzoo vast, dat er rechtstreeksche samenhang bestaat tusschen den mensch en de wereld, die hij bewoont, dan is het ons in het minst niet vreemd, dat de ommekeer, die in den toestand van den mensch, zoo naar ziel als naar lichaam, tot stand kwam, óók gevolgen moest hebben voor de gesteldheid van *dit aardrijk*. Zelfs in de gewone historie, waarin wel onderhoudende krachten, maar geen scheppingskrachten meer werken, ontwaart men telkens, hoe de komst van den mensch de gedaante van een landstreek wijzigt. Wie de gesteldheid van ons eigen landsbodem uit den tijd der Batavieren vergelijkt met de gedaante die ons land thans vertoont, herkent in wat thans gezien wordt ternauwernood hetgeen eertijds bestond. Toch zijn alle veranderingen van dien aard niet dan zeer langzaam en van lieverlede tot stand gekomen, ook al brengt men in rekening de wijziging die het dalen of rijzen van den bodem, in verband met onze zeekusten, onafhankelijk van 's menschen toedoen, veroorzaakt heeft. Hoe aanmerkelijk deze soort veranderingen van de landsgesteldheid in den loop der historie dan ook mogen geweest zijn, ze bieden nochtans niet dan een zeer zwakke analogie, voor de ontzettende omkeeringen, die plaats grepen in wat men noemt het vóórhistorisch tijdperk. Ook volgens de natuurkundige uitkomsten hebben er toen krachten gewerkt, die thans veelszins tot rust zijn gekomen, en niet slechts kleine, langzaam voortschrijdende wijzigingen, maar zeer geweldadige en plotselinge omwentelingen in de korst zelve van deze aarde hebben teweeggebracht.

Voor ons, die niet als natuurkundigen, maar als onderzoekers der Schrift deze ontzettingen hebben toe te lichten, staat het nu vast, dat deze zeer sterke wijzigingen in de gesteldheid der aarde veroorzaakt zijn door Goddelijke inwerkingen, die als met één ontzettende beroering heel onze wereld hebben aangegrepen, en in haar bestand en toestand gewijzigd hebben. Naar Gods bestel gaat de gesteldheid én van 's menschen ziel, én van [zijn

lichaam, én van zijn wereld gelijkelijk op en neer. Naar het éene is, is het andere. Alles op deze wereld is op den mensch aangelegd, bereikt eerst in den mensch zijn voleinding, en alleen uit den mensch wordt heel het plan der schepping en de gesteldheid van de aarde en het aardrijk verklaard. Naar wat bestel en wet onzes Gods het geestelijke de gesteldheid van het zichtbare bepaalt, blijft ons een mysterie. Dit weten wij niet; en alle gebeuzel hierover is ijdel geklap. Het feit staat vast, maar de verklaring er van is ons onthouden; en we zullen uit dien hoofde tevreden zijn met de wetenschap, dat de rechte of scheeve verhouding waarin de mensch, als de spil der gansche schepping, tot God staat, oorzaak is, dat Gods aangezichte zich in zegening en gunste of wel in toorn en vloek naar deze wereld keert. En dit verschil nu, of de mensch *recht staat,* en dus Gods gunst zich naar dit aardrijk keert, of wel dat de mensch *scheef* gaat staan, en daardoor den toorn Gods naar deze aarde trekt, brengt teweeg, dat diezelfde wereld de éene maal, als van God gezegend, een Paradijs is, en de andere maal, onder zijn vloek verdonkerd, de elementen op schadelijke manier in worsteling brengt, en den voortgang van het leven in alle rijken der natuur dempt of verwildert.

Er is hier alzoo geen sprake van een uitwendige, werktuiglijke straf, zooals de straf uitwendig en werktuiglijk is, als men een dief geeselslagen toedient. Ge moogt niet zeggen: Omdat de mensch in zonde viel, daarom is het schoone en lieflijke uit het Paradijs voor hem weggenomen. Neen, er bestond verband en samenhang tusschen val en vloek. Zooals er bij den dronkaard verband en samenhang bestaat tusschen zijn zonde en de vernieling van zijn lichaamskracht, zijn huislijk geluk en zijn maatschappelijke welvaart, zoo ook bestond er verband en samenhang tusschen de zonde in het Paradijs en het verlies van dat Paradijs. De aardsche rechter voegt straf bij de zonde, en zoo ook moet de vader bij het opvoeden van zijn kind te werk gaan. Als hij bij zijn kind, het niet-willen werken met onthouding van eten straft, wordt die straf hem uitwendig toegevoegd. Maar bij den Rechter van hemel en aarde komt hier de straf uit de zonde zelve voort. De zonde zelve brengt haar straf in haar gevolg mede. Zonde en straf worden niet werktuiglijk of mechanisch aan elkander gesmeed, maar staan met elkander in organisch verband. En dit is het wat de Schrift uitdrukt, vooreerst door de bijvoeging, dat de vloek over de aarde komt *om des menschen wille,* en ten andere door het verdwijnen van het Paradijs rechtstreeks met den zondigen toestand van Adam en Eva in verband te zetten.

Wil men nu op dit punt de gemeene gratie verstaan, dan moet in het oog gehouden, dat ook hier de genade in het kwaad zelf *door stuiting van zijn vernielende werking* uitkwam. Op die wijs werkte, gelijk we zagen, de gemeene gratie in 's menschen *geestelijke natuur.* Die natuur werd verdorven, maar genade stuitte die verdervende werking op het punt waar ze zich voleind zou hebben, en zoo bleef er iets van het oorspronkelijke over in de vonkskens. Ook naar 's menschen *lichamelijke natuur* werkte de dood, maar ook die dood werd in zijn werking gestuit, en zoo werd zekere welstand des lichaams behouden, kruid wies tegen krankheid, en de tijdelijke dood werd verschoven. En evenzoo greep het nu plaats ten opzichte van *'s menschen wereld,* of wil men in de *natuur om hem.* De toorn werkte, de vloek kwam, maar de werking ervan ging niet door tot de voleinding. Ook hier had stuiting plaats, en in die stuiting lag ook hier de gemeene gratie. Had die stuiting *niet* plaats gegrepen, dan zou de vernieling aanstonds doorgegaan zijn tot het „woest en ledig", dat deze aarde kenmerkte, eer schepping uit deze aarde een *aardrijk* formeerde. Dood is ontbinding, en indien alle kracht en macht tot ontbinding ware overgegaan, zou er ten slotte niets dan „woest en ledig" zijn overgebleven. Doch dit was niet alzoo. De doodelijke werking ging uit, maar op zeker punt werd ze tegengehouden door genade. Dit nu spreekt de Schrift uit door de eenvoudige tegenstelling, dat de aarde ons wel *distelen en doornen* zou voortbrengen, maar dat ze desniettemin *het brood* nog voor den mensch zou uitgeven. Welnu, die *distelen* en *doornen* toonen u den vloek, dat *brood* spelt u de gemeene gratie. En heeft van alle tijden her de roos den mensch op geheimzinnige wijze toegesproken, waarom anders was dit, dan wijl de rozestengel met de scherpe doornen aan den stengel, maar met den ontloken knop die geurt en het oog bekoort, ons als een bloem uit het Paradijs toespreekt, die thans wel door de doornen kwetsend werd, maar in de roos zelve ons het symbool biedt der gemeene gratie.

Ge staat dan ook verkeerd, zoo ge u beklaagt over de doornen, en u niet veeleer verwondert over de bekoring, die u in de geuren en kleuren van den rozeknop gelaten is. Wie de diepte der zonde bij het licht van Gods Woord peilen leerde, beseft en weet, dat als het naar verdienste ware gegaan heel de wereld om hem heen woest en ledig moest zijn, en geen graankorrel aan den halm moest rijpen om zijn honger te stillen, ja, geen bron of stroom hem water moest bieden tot lessching van zijn dorst. Ontzaglijke woestenijen liggen dan ook in alle windstreken over de aarde uitgespreid, als om ons toe te roepen, hoe de wereld voor ons zijn zou, als er geen gemeene gratie tusschenbeide ware getreden; en in de teekening die de Schrift ons van de wereld der rampzaligen geeft, is metterdaad tot het water toe weggenomen, en is al het roepen van den rijken man in de plaats der pijniging, of iemand het uiterste van zijn vinger in het

water mocht doopen, om zijn brandende lippen te verkoelen. Tot het water toe is daarom genade, een wondere gifte onzes Gods, ons gelaten door de gemeene gratie. En wie zich te binnen brengt, wat weelde dat aardrijk thans nog voor oog en mond en oor en gevoel in lente, zomer en herfst bieden kan, hoe zou die niet in dankbare aanbidding nederknielen, voor een God, zoo ontfermend en genadig, dat Hij ons dat alles nog, niettegenstaande wij den vloek over ons haalden, liet. Als in den winter dat alles wijkt, en de lijkwade over de aarde wordt gespreid, en zelfs het water tot ijs vastvriest, ligt in dit wintertafereel ook voor ons een gedurige herinnering van Godswege, aan wat ons leven *zonder* gemeene gratie zijn zou; en wat in de lente zoo verrukt, is juist, dat ze ons de weelde dier gemeene gratie weer nieuw doet indrinken. En nu overlegt, wie geen kennis van zonde heeft, wel bij zichzelven, dat de mensch niet zoo diep gevallen kan zijn, wijl hij nog zulk een rijke wereld om zich heen bezit; maar wie van God geleerd is, geleerd ook in het stuk der zonde, werpt zoo ijdele verheffing van zich, bekent dat de dorre woestijn zijn wereld had moeten zijn, en verheft in lof de gemeene genade zijns Gods, die nog altoos zijn zon doet opgaan over boozen en goeden en regent over rechtvaardigen en ontrechtvaardigen, de leliën voor ons met pracht bekleedt, en de vogelen in het woud voedt, opdat ze voor Hem ja, maar ook opdat ze voor ons, zondaren, zingen zouden.

Zoo voelt ge den vloek en de gemeene gratie in de aarde zelve, in het plantenrijk, en in het dierenrijk. In de gesteldheid der aarde zelve zoo ge woestijn en oase, zoo ge wildernis en vruchtbaar land vergelijkt, en zoo ge den winter stelt tegenover de lente. Ge ziet dezelfde tegenstelling voor oogen in het plantenrijk, waarin ge eenerzijds den vloek ontwaart in doornen en distelen, in wilde woekerplanten en schimmelplanten, in giftige en schadelijke gewassen; maar anderzijds ook de gemeene gratie in het brood dat u voedt, in de edele vrucht die u verkwikt, in de bloem die u tegengeurt, en in het kruid dat u geneest. En zoo ook in het dierenrijk stuit ge van den eenen kant op den vloek, die u tegenkomt uit het nu wild en verscheurend gedierte, uit allerlei giftige insecten, en uit die alleen microscopisch waar te nemen dierkens, die als microben in uw lichaam dringen; maar ook anderzijds de gemeene gratie die u tegenkomt in allerlei nuttig dier dat u dient en helpt, u voedt met zijn vleesch en zijn melk, zijn eieren u afstaat, u als huisdier de gezelligheid des levens verhoogt, of met een van God ontvangen zang voor u kwinkeleert.

Diezelfde tweeërlei werking nu valt overal in de natuur om ons heen te bespeuren. Storm en orkaan zijn machten, die verwoesting aanbrengen en het leven bedreigen, maar in milder vorm is de wind de kracht, die ons

ten dienste staat en den dampkring zuivert. De zon zengt en koestert te gelijk. De vorst doet het leven verstijven, maar doodt een heir van ongedierte en hardt den akker. De donder verschrikt en doet den bliksem inslaan, maar verfrischt de te zwoel geworden lucht. En zoo is het feitelijk met *alle* verschijnselen in de natuur. Er is altoos eenerzijds die vernielende, verwoestende werking, die ons uit den vloek toekomt, en anderzijds die stuiting van het kwade, die ons de krachten der natuur ten dienste stelt en ons tot heul doet strekken. Een tegenstelling die ge scherp in het oog moet vatten om het Voorzienig bestuur onzes Gods te verstaan, want de Voorzienigheid Gods werkt thans niet meer op het standpunt der oorspronkelijke schepping, maar wordt geheel beheerscht door dit tweezijdige van den *vloek* en van de *gemeene gratie* die dezen vloek tempert. Slechts houde men wel in het oog dat deze gemeene gratie *niet* persoonlijk verbijzonderd is, en zich dus niet richt naar iemands persoonlijke zonde, maar uitsluitend verband houdt met de gemeene zonde van ons geslacht in den val. De *gemeene gratie* staat ten deze regelrecht tegenover de *particuliere genade*. De particuliere genade is persoonlijk en regelt zich naar het persoonlijke, de gemeene gratie daarentegen gaat altoos naar den regel, dat God regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, zijn zon doet opgaan over boozen en goeden. Wie dit uit het oog verliest, staat gedurig voor de vraag der wanhoop, waarom de storm de schuit van een braven visscher op zee vergaan deed, terwijl het schip van een goddeloozen kaper in dienzelfden storm gespaard bleef.

Ons rest dus alleen nog een woord over het verdwijnen van het Paradijs. Zoo men wil wordt ons dit in de Schrift niet als zoodanig bericht, maar alleen gezegd, dat de mensch uit het Paradijs verdreven werd. Het één strijdt intusschen in het minst niet met het ander. Veeleer moest de mensch eerst uit het Paradijs worden uitgeleid, alvorens het Paradijs zou kunnen verdwijnen. Over dat verdwijnen zelf echter vorme men zich geen phantastische voorstelling, en denke het zich niet, gelijk de Roomschen doen, alsof het Paradijs opgenomen en elders heengevoerd zou zijn. Wat toch was het Paradijs anders, dan een breed stuk van deze zelfde aarde waarop wij wonen, maar diezelfde natuur, die wij thans slechts in haar *verarming* kennen, blonk in *hooger* heerlijkheid. Het geldt hier hetzelfde vraagstuk als bij de oorspronkelijke gerechtigheid van den mensch. Die oorspronkelijke gerechtigheid was, zoo belijden onze kerken, niet iets dat bij onze natuur bijkwam, maar een hoogere ontwikkeling van diezelfde natuur die thans in ons verdorven is. En zoo ook was het Paradijs niet iets dat van buiten af aan de natuur van dit aardrijk was toegevoegd, maar een ontwikkeling van diezelfde natuur op hooger trap. Wie de natuur

om ons heen in winter, lente, zomer en herfst met elkander vergelijkt, ziet als voor oogen, wat alles beheerschende verandering enkel door een kleine wijziging in de verhouding van een deel der aarde tot de zon tot stand komt. Bij het Paradijs hebt ge daarom aan niets anders te denken, dan aan de oorspronkelijke heerlijkheid en gaafheid van de natuur om ons heen, hoorende en passende bij de oorspronkelijke gerechtigheid in het menschelijk hart. Het verdwijnen van het Paradijs volgde dan vanzelf, evenals het zomerkleed der natuur voor ons in den herfst en in den winter ondergaat, doordat God zijn zegenende werking ten deele terugtrok. Al vond ge dus in Kashmir, of waar ook, de plaats terug waar het Paradijs gestaan heeft, het Paradijs zelf zou er niet meer te vinden zijn, en op diezelfde plek zoudt ge thans een gewoon stuk wereld vinden, gedrukt door den vloek, en alleen door gemeene gratie opgehouden.

Dit neemt echter in het minst niet weg, dat deze verdwijning van het Paradijs in verband kan hebben gestaan met den geheelen omkeer van geweldige veranderingen die toentertijd in de aardkorst is tot stand gekomen, en waarvan de sporen nog op alle manier aanwijsbaar zijn. De vloek toch was een, alles omvattende en alles doordringende werking, die van God Almachtig en zijnen heiligen toorn uitging, en die de natuur van de aarde zelve en van de planten- en dierenwereld zoo geweldig aangreep, dat ze voortaan gansch andere verschijnselen vertoonden. Het is niet op dit of dat punt, het is niet in deze of die plant, het is niet in dit of dat dier, dat deze vloek en zijn stuiting door de gemeene gratie merkbaar werd. De werking van den vloek was algemeen, heel de natuur aangrijpend; en letterlijk van niets kunt ge zeggen, dat het zooals het thans bestaat, zoo ook eenmaal in het Paradijs geweest is. Wat wij thans zien, en om ons heen waarnemen, is de natuur, *niet* zooals ze oorspronkelijk was, maar zooals ze geworden is. En tot een klare, heldere wereldbeschouwing, levensopvatting en natuurvoorstelling, kunt ge niet komen, tenzij ge op elk punt u te binnen brengt, dat het *oorspronkelijke* onderging in wat thans het merkteeken van den *vloek* draagt, en tegelijk de *beteugeling* van dien vloek ontwaart in het aanbiddelijk werk der *gemeene gratie*.

XXXVII.

Van het Paradijs tot op den Zondvloed.

Toen zeide de Heere: Mijn Geest zal niet in eeuwigheid twisten met den mensch, dewijl hij ook vleesch is.
GEN. 6 : 3*a*.

De nauwkeurige herlezing en wederindenking van de zoo uiterst gewichtige drie eerste hoofdstukken van Genesis, die hiermede ten einde liep, leidde ons tot tweeërlei uitkomst: *ten eerste*, dat de mensch die viel den dood in zich opnam, prooi des doods werd, en nu middenin den dood ligt, zoodat hij, ook maar één oogenblik aan zichzelven overgelaten, terstond, naar lichaam en ziel in den eeuwigen dood, krachtens zijn verdorven natuur, zou wegzinken. Maar ook, *ten tweede,* dat zoodra deze dood en vloek in den mensch, naar ziel en lichaam, en evenzoo in zijn wereld insloop, een genadige werking van Gods zijde tusschenbeide trad, om in zijn *ziel,* in zijn *lichaam* en in zijn *wereld* dezen dood en dezen vloek ten deele te stuiten; en dat, overmits deze genade zich niet tot enkele personen bepaalde, maar zich op ons *menschelijk geslacht* als zoodanig richtte, deze genadige inwerking Gods terecht den naam draagt van „algemeene genade" of van „gemeene gratie."

Van dit punt uit keeren we thans tot het Noachietische tijdperk terug, met welks uiteenzetting we onze verklaring van de „gemeene gratie" openden. Tusschen het Paradijs en Gods verbond met Noach liggen intusschen nog ruim zestien eeuwen, die in haar beteekenis voor ons menschelijk geslacht, een korte toelichting eischen. Houden we ons toch voorshands aan de gangbare gegevens, dan leidt het geslachtsregister van Adam tot Noach ons tot de slotsom, dat het verbond met Noach gesloten werd in het jaar 2340 vóór Christus, d. i. in het jaar 1656 van Adams schepping af. En nu is ons over dit tijdperk van ruim zestien eeuwen wel ongemeen weinig geopenbaard en overgeleverd; maar als we van uit onzen tijd teruggaande in het verleden, eerst nemen de *achttien eeuwen* die verliepen sinds Christus' geboorte, daarna de ruim *drie en twintig eeuwen*, die tusschen den Zondvloed en Christus' geboorte, naar de aangenomen tijdrekening verloopen zijn, en hiernaast de ruim *zestien eeuwen* plaatsen, die Noach van Adams schepping scheiden, dan blijkt toch hoe in deze schier geheel onbekende eerste periode ongeveer *één derde* van de historie der menschheid schuilt, zoodat het van ernstig belang is te achten, dat we ons omtrent de beteekenis van deze eerste periode althans eenig denkbeeld vormen. Daartoe nu is alleen te geraken, zoo we de kleine aanduidingen die in

Gen. 4—6 : 6 voorkomen, zooveel doenlijk in onderling verband bijeenvoegen, tevens lettende op hetgeen in de Noachietische periode nieuw kwam.

Dat in dit eerste tijdperk van ruim zestien eeuwen de toestand van ons geslacht een andere was dan nu, blijkt al aanstonds uit *drie* aanduidingen, die kennelijk op een ingetreden *wijziging van toestand* doelen.

In de eerste plaats hoort hiertoe wat we lezen in Gen. 6 : 3, waar staat: „*Mijn Geest zal niet in eeuwigheid twisten met den mensch, dewijl hij ook vleesch is.*" Deze woorden toch geven te verstaan, dat de Heilige Geest vóór den Zondvloed op een andere wijs getwist heeft met den mensch dan daarna. De reden van deze verandering wordt opgegeven. De mensch toch is gebleken niet in staat te zijn, dit twisten met den Heiligen Geest te kunnen doorstaan, *dewijl hij ook vleesch was.* De spanning, de strijd, de worsteling van den Geest Gods met 's menschen geest bestaat ook nu, en kan niet ophouden dan na het oordeel van den jongsten dag. Maar God de Heere kan dezen twist van zijnen Geest met 's menschen geest op zeer *onderscheidene* wijze doorzetten. Streng en geweldig, of ook met ingehouden toorn en sparenden ernst. En nu komt Gen. 6 : 3 eerst dan tot zijn recht, zoo ge het u aldus voorstelt, dat de twisting van Gods Geest met 's menschen geest in de eerste zestien eeuwen veel geweldiger en veel minder sparender was, en dat ze daarentegen in de periode *na* Noach veel gematigder vorm aannam en minder geweldig karakter droeg. Gelijk een vader op aarde met een weerbarstig kind *tweeërlei* wijze van tucht kan volgen, óf de zeer strenge, óf de meer gematigde wijze van tuchtoefening, om het eerst met hardheid, en dan met meerdere zachtheid te beproeven, zoo ook geeft dit woord ons den indruk, dat God de Heere in de eerste periode veel scherper en strenger, en in de tweede periode veel genadiger met den mensch gehandeld heeft. De strenge wijze van doen had den zondaar verhard en verstokt, en de ongerechtigheid doen overloopen. Daarom wordt dit eerste, onredbare geslacht, nu in den Zondvloed uitgeroeid, en *na* den Zondvloed begint dan eene nieuwe bedeeling van *overvloediger* „algemeene genade."

De tweede aanduiding van dien aard ligt in Gen. 8 : 22, waar we lezen dat „*voortaan* alle de dagen der aarde zaaiing en oogst, en koude en hitte, en zomer en winter, en dag en nacht, niet zullen ophouden." Hierin toch ligt opgesloten, dat de gang van het leven eerst na den Zondvloed tot geregelde, vaste orde is gekomen. Iets wat niet zóó te verstaan is, alsof vóór den Zondvloed *alle* regelmaat, en *alle* orde ontbrak. De ordening van dag en nacht kan niet verbroken zijn geweest. Zie het in Jeremia 33 : 20 en 25. Maar gelijk de invloed van het wentelen der hemelbollen, en zoo ook de invloed van den dampkring thans wel zekere regelmaat volgt, maar

nochtans in die regelmaat zeer groote ongelijkheden toelaat, zoodat nu eens de winter zeer streng, dan slap, de eene maal de lente zoel, dan weer guur is, en zoo ook zomer en winter zich in zeer *ongelijken* graad van hitte en koude voordoen, zoo laat het zich zeer wel verstaan, dat deze verschillen vroeger nog veel sterker geweest zijn, zóó sterk, dat het vaak scheen, of de vaste orde der natuur geheel gestoord was. De wetten die deze variatiën in den dampkring beheerschen, zijn nog voor het meerendeel een geheimnis, ook al is men op weg er iets van op te sporen. Maar waren die wetten eenmaal ontdekt, dan zou natuurlijk blijken, dat deze variatiën, naar gelang de bewegende oorzaak sterker of zwakker werkt, ook zelve sterker of zwakker kunnen zijn. En nu is Gen. 8 : 22 niet anders te verstaan, dan in dien zin, dat er *na den Zondvloed* meerdere duurzaamheid, gestadigheid, bestendigheid, en daardoor meerdere vastheid in deze overgangen gekomen is, terwijl *vóór den Zondvloed* die overgangen soms zulk een ongestadigheid bezaten, dat de regelmaat, die natuurlijk aldoor bestaan bleef, voor de waarneming bijna schuil ging; iets waardoor het menschelijk leven in dien tijd uiteraard geweldig ontrust moet zijn geworden.

De *derde* aanduiding eindelijk ligt in Gen. 6 : 5, vergeleken met Gen. 9 : 21. Beide plaatsen handelen van de gesteldheid, waarin zich 's menschen innerlijk leven bevond. En nu omschrijft Gen. 6 : 5 ons die gesteldheid *vóór* den Zondvloed in dezer voege: „dat *al* het gedichtsel der gedachten zijns harten te *allen* dage *alleenlijk* boos was", terwijl *na* den Zondvloed Gen. 9 : 21 zich bepaalt tot de constateering van het eenvoudige, en veel minder scherp geteekende feit, dat „*het* gedichtsel van 's menschen hart boos is *van zijne jeugd* aan." Op het in het oog springend verschil tusschen beide teekeningen van de gesteldheid van het menschelijk hart, is reeds, bij de bespreking van de Noachietische periode door ons gewezen. In Gen. 9 : 21 is noch van „*al* het gedichtsel", noch van te „*allen* dage", noch van het „*alleenlijk* boos zijn", sprake. Kennelijk hebben we in Gen. 6 : 5 dus niet de beschrijving van den normalen geestelijken toestand des menschen onder de heerschappij der algemeene genade, maar van den toestand zooals die, door een ten deele ontzinken aan de algemeene genade allengs geworden was. Er staat toch in Gen. 6 : 5 uitdrukkelijk bij: „De Heere zag dat de boosheid des menschen *menigvuldig* was op de aarde;" iets wat kennelijk doelt op den achteruitgang, de verslechtering, de verwildering en verbastering, die was ingetreden, sinds het geslacht van Seth zich met het geslacht van Kaïn vermengd had. In verband met de eerste aanduiding, die we in Gen. 6 : 3 vonden, kan dit niet anders verstaan, dan in dien zin dat de strenge twisting van Gods Geest met 's menschen geest den geest des menschen verhard en verstokt had, en alzoo de vrucht der algemeene genade bijna ganschelijk had doen teloor gaan. In verband waarmede het opmerkelijk is, dat het Paradijswoord: *te dien dage zult gij den dood ster-*

ven, dan ook letterlijk aan de lieden van dat geslacht vervuld is. Zoodra de verwildering zóó ver was voortgeschreden, dat de werking der algemeene genade op het hart schier tot niets herleid was, ging op één dag heel de menschenmassa in den waterdood onder.

Nemen we nu deze *drie* aanduidingen saam, dan stellen ze ons in staat, om wat men noemt de signatuur van dit tijdperk, of wil men zijn geestelijke beteekenis, niet al te onjuist te omschrijven. Uitgesloten is natuurlijk de anders voor de hand liggende voorstelling, alsof er ten deze bij God vergissing ware geweest, en alsof de Heere na het eerst op strenge wijze beproefd te hebben, nu van achteren inzag dat het zoo niet ging, dat het menschdom er onhandelbaar onder werd, en dat Hij toen en uit dien hoofde eerst dit mislukte geslacht verdeed, om het na den Zondvloed op vroeder en meer doeltreffende wijze met den mensch te beproeven. Want wel *schijnt* het soms of de Heilige Schrift zelve deze voorstelling steunt. b. v. door te zeggen, „dat het God *berouwde* dat Hij den mensch op den aardbodem gemaakt had" en *„dat het Hem smartte aan zijn harte"* (Gen. 6 : 6), maar de zin en beteekenis van deze *menschelijke,* op God overgedragene zegswijze is zóó doorzichtig, dat het de moeite niet loonen zou, geheel dit onderwerp hier nogmaals opzettelijk toe te lichten. Al wat de Heilige Schrift ons omtrent God openbaart, als zijnde Hij een God, Wien zijn werken van eeuwigheid bekend zijn en bij Wien geen verandering is noch schaduw van omkeering, sluit zoo stellig mogelijk elke onderstelling van mislukte proefneming bij den Heere onzen God uit. In dien zin is Hij *„geen mensch dat Hem iets berouwen zoude"* (1 Sam. 15 : 29). Wel heeft daarentegen die geheel andere toestand, die vóór den Zondvloed bestond, een zeer ernstige beteekenis voor ons zondaren. Ware toch na den val de algemeene genade terstond zoo sterk bedwingend en stuitend geweest als thans, zoo zou waarachtig besef van zonde onder menschen ondenkbaar zijn geweest. Wie geboren wordt, ja, met een gif in zich, maar tegelijk met in zijn hart het tegengif, waardoor de werking van het gif goeddeels onschadelijk wordt gemaakt, moet wel eindigen met zichzelven diets te maken, dat hij eigenlijk *niet* vergiftigd is, dat er wel *iets* aan hem hapert; dat niet *alles in* den haak is, maar dat er toch van een *doodelijk gif,* dat hij in zijn hart met zich om zou dragen, geen sprake kan zijn. Onder lieden, die buiten kennisse van het Woord staan, is dat dan ook nu nog feitelijk de gangbare en gewone voorstelling. Ze dragen wel het doodelijk gif in het hart, maar de goedheid Gods, die door het tegengif der algemeene genade, de doodelijke werking der zonde in hen stuit, en hen aldus bij burgerlijke gerechtigheid en rechtschapenheid onder menschen bewaart, brengt teweeg, dat ze aan het diep bederf der zonde niet gelooven, dat ze dit diepe bederf

ronduit loochenen, en wel erkennen ja, dat ze *soms* uitglijden, en nog niet *volmaakt* zijn, maar om voorts te leven in de inbeelding, dat ze beste, brave, goede menschen zijn, naar de volmaaktheid steeds op weg.

Ware dus de algemeene genade terstond na den val op diezelfde wijze ingetreden, waarop ze nu werkt, dan zou het doordringen tot *de kennisse der zonde* voor ons geslacht ondenkbaar zijn geweest, en wijl aan die kennisse der zonde het indrinken van de zaligmakende genade hangt, zou de algemeene genade de particuliere genade niet in de hand, maar *tegen*gewerkt hebben. Geheel naar zielkundigen eisch was het derhalve, dat de algemeene genade *niet* terstond met die volle kracht werken ging, waarmede ze nu werkt. Het raadsbesluit der particuliere, zaligmakende genade vorderde een *ander* begin. Een begin hierin bestaande, dat God de Heere door de gemeene gratie aanvankelijk *minder sterk* te doen werken, aan den mensch door de uitkomst zelve toonde, wat er bij minder en anders werkende genade van ons menschelijk geslacht werd. Hadt ge Adam na zijn val, en vóór zijn bekeering, kunnen vragen, of hij nu zóó slecht was, dat hij niet anders dan ten verderve kon gaan, en of een uit hem geboren geslacht welhaast in verwildering en verdierlijking zichzelf zou vernietigen, Adam had stellig *neen* geantwoord, en zich nog zeer wel in staat gerekend, om er, mits hij zijn best deed, te komen. Dat is het zelfbedrog, waarin de zonde, sterk gemuilband door de algemeene genade, noodzakelijkerwijze den zondaar vangt. Maar zie nu de uitkomst. Kaïn, het eerste kind uit Adam, en gelijk de Schrift betuigt, *„naar zijn beeld en zijn gelijkenis geboren,"* zinkt reeds zóó diep, dat hij broedermoord pleegt, alle gehoudenheid tot de wet der liefde driestweg loochent, en het in zijn misdaad vermetel tegen God opneemt. Toch stond nog eeuwenlang tegenover deze booze Kaïnitiesche ontwikkeling de zachtere ontwikkeling van Seths geslacht, onder de inwerking der particuliere genade over. Zoo scheen het dus, of dit booze uitbreken van Kaïn en zijn geslacht meer aan den persoon, dan aan onze *menschelijke natuur* lag. En daarom duurt dit voort, tot ten leste de beide geslachten zich vermengen. En nu eerst blijkt recht duidelijk, hoe wel waarlijk onze *menschelijke natuur* verdorven is, hoe in die natuur het doodelijk gif der zonde hand over hand toeneemt, en hoe ons menschelijk geslacht in korten tijd reeds bij dat heillooze punt was aangekomen, waarbij het menschelijke allengs geheel verwilderde, al het hoogere onderging, en een leven in onderlingen moord, in zinnendienst en wellust, de hel op aarde bracht.

Aldus heeft God de Heere aan ons menschelijk geslacht *in de feiten zelve der historie* getoond, waar het op uitloopt, als God de Heere ons geslacht gaan laat, en het nog wel spaart uit genade, maar niet zóó krachtig

met zijn genade tusschenbeide treedt, dat de booze, dierlijke, terstond in razernij overslaande geest in den mensch geheel beteugeld en bedwongen wordt. Voortzetting van het toenmalige menschelijk leven zou dan ook alle hope voor de toekomst hebben afgesneden. Ons geslacht ware geheel verwilderd. Atavistisch, d. i. bij overerving der geslachten, zou die verwilderde gesteldheid op de nakomelingen zijn overgeplant, en in hen nog verergerd zijn. Opvoeding, omgang, voorbeeld, zou het kwaad in nog vreeselijker vormen hebben doen uitbreken. En te midden van zulk een menschheid zou God nooit tot zijn eere uit ons geslacht zijn gekomen, en de kerk van den Zone Gods nooit een plek hebben gevonden voor het hol van haar voet. Zoo verstaat het zich dan vanzelf, dat algeheele vernietiging van het toen levend geslacht, om voorts uit den afgehouwen tronk, d. i. uit het éene aan God trouw gebleven gezin, het menschelijk geslacht nieuw te laten opbloeien, de eenige weg was, die tot volvoering van Gods raadsbesluit kon leiden. Maar is dit zoo, dan volgt hieruit ook tevens dat na den Zondvloed de algemeene genade op *sterkere* en *andere* wijze moest gaan werken. Ware toch de inwerking der „gemeene gratie" dezelfde gebleven, als vóór den Zondvloed, dan zou uit Noach juist zulk een geslacht zich ontwikkeld hebben, als zich de eerste maal ontwikkeld had uit Adam. Cham zou Sem hebben doodgeslagen, en al de vreeselijke ellende zou zich op gelijke wijze herhaald hebben. Er is toch op zichzelf geen enkele oorzaak te bedenken, waarom het met Sem, Cham en Japheth beter zou zijn afgeloopen, dan met Kaïn, Abel en Seth.

Hierop legge men vollen nadruk, wil men helder en krachtig gevoelen, welke hooge beteekenis, die eerste mislukte en in den Zondvloed ondergegane ontwikkeling van ons geslacht, voor onze kennisse én van onze menschelijke toestanden, gelijk die nu zijn, én voor de kennisse van den weg der zaligheid heeft. De apostel Petrus vergelijkt den Zondvloed *met den heiligen Doop,* en onze Gereformeerde kerken stellen er prijs op, om bij elke Doopsbediening de hooge beteekenis van den Zondvloed, van het ten ondergaan van het toenmalig geslacht, en van de redding van Noach en de zijnen te doen uitkomen. Oppervlakkige zin verstond dat niet meer, en de meeste Dienaren des Woords lieten ten slotte dit stuk uit het gebed bij den Doop eenvoudig weg. Ze vonden het een ongerijmde bijvoeging. En ongerijmd moest ze wel zijn in het oog van Dienaren der kerk die op een gansch ongerijmde wijze van de Schrift vervreemd waren. Voor een iegelijk daarentegen, die ons menschelijk leven bij het licht des Woords beschouwt, is het duidelijk, dat gelijk de heilige Doop een kring overspant, die een heiliger geslacht, d. i. een geslacht met rijker genade voorzien afzondert van het geslacht der Heidenen, zoo ook de Zondvloed in het Noachietische geslacht een vergelijkenderwijs door *meerdere* genade *minder* diep gezonken geslacht afzonderde van het in eigen boosheid verwilderde geslacht dat aan

den Zondvloed voorafging. Zoo zijn er dus na den val *drie* stadiën van genade te onderscheiden. Ten eerste: *de gemeene gratie, die terstond na den val intrad,* en die wel het menschdom spaarde, maar zoo dat het toch uit zijn eigen aard zich in korten tijd tot alle boosheid ontwikkelde. Ten *tweede:* de gemeene gratie *gelijk wij die nu kennen,* en gelijk die eerst na den Zondvloed intrad. Een genade die het menschdom niet alleen spaarde, maar zijn ontwikkeling in hoogeren graad van burgerlijke gerechtigheid mogelijk maakte. En *ten derde: de particuliere genade,* die wel reeds uit het Paradijs doorwerkte, en in Israël een voorloopigen vorm aannam, maar die toch eerst, dank zij de Vleeschwording des Woords, onder de heerschappij van den heiligen Doop, het dubbele effect heeft bereikt, én om Christus' kerk op aarde te doen opbloeien, én om, dank zij het optreden dier kerk, de werking der „gemeene gratie" bij de Christennatiën tot haar volle uitwerking te doen komen.

Nog op één punt moet hier de aandacht gevestigd.

De „gemeene gratie" heeft in haar eerste periode (van Adam tot Noach) een sterke uitwerking op het *lichamelijk* bestaan van den mensch gehad, gepaard aan een *minder* sterke werking op *geestelijk* gebied. Iets wat blijkt uit het feit, dat de levensduur bij het eerste geslacht minstens *achtmaal langer* was dan thans. Dit nu wijst voor de periode vóór den Zondvloed ongetwijfeld op een sterker tegengaan van de werking des doods in 's menschen lichamelijk bestaan, gelijk bevestigd wordt door Genesis 6 : 4, waar we lezen, dat er in die dagen *„reuzen op de aarde waren, geweldigen, die van ouds geweest zijn mannen van naam."* Thans is dit *niet* meer zoo, en terstond na den Zondvloed ziet ge den levensduur van ons geslacht bijna op de tegenwoordige maat dalen. In ander verband komen we op dit punt terug. Doch reeds hier zij opgemerkt, dat sterking van onze *lichamelijke* kracht tegen den dood in *omgekeerde* verhouding staat tot de sterking van onze geestelijke kracht tegen den *geestelijken* dood. Vleesch en geest begeeren nu eenmaal tegen elkander. Vandaar dat wie lichamelijk oversterk en krachtig is gemeenlijk sterker verleiding tot zinlijke zonde kent, dan wie zwakker en teederder is. Gevoel van overmaat van kracht lokt uit tot geweldenarij, tot brutaliteit en wellust. Men zegge dus niet, dat de „gemeene gratie" in dit opzicht aan het vóór-Noachietisch geslacht *milder* was toebedeeld. De zaak staat omgekeerd. De inkrimping van onzen levensduur is een *meerdere* genade. Oude zondaars zijn gemeenlijk de gevaarlijkste, en wie eeuwen voor zich heeft om in zijn boosheid voort te varen, heeft alle kans dat hij in nog vreeslijker ongerechtigheid uitbreekt. Zoo is dus alles in harmonie. Juist bij de *mindere* „gemeene gratie" vóór den Zondvloed hoorde de sterkere sparing van het lichaam. En omgekeerd was

het een *meerdere* genade, dat na den Zondvloed aan dezen langen levensduur een eind werd gemaakt, en de overgroote lichaamskracht slonk. Hierin toch school een verzwakking van het *vleesch,* die, gepaard gaande met een sterking van den geest, van twee kanten tegelijk op hetzelfde doel aanstuurde, om namelijk een menschelijken levenstoestand te scheppen, waarin de heerschappij van den sterkeren geest over het zwakkere vleesch, een minder verwilderd menschelijk leven zou te voorschijn roepen. Zoo valt elke strijd weg, en gelukt het ons, om, mits we op *alle* gegevens der Schrift in onderling verband letten, het verschil van bedeeling vóór en na den Zondvloed helder in te zien.

XXXVIII.

Van het Paradijs tot op den Zondvloed. *(Vervolg.)*

> Is er niet, indien gij weldoet, verhooging? En zoo gij niet weldoet, de zonde ligt aan de deur. Zijne begeerte is toch tot u, en gij zult over hem heerschen.
>
> GEN. 4 : 7.

Over de ernstige beteekenis van het stuk historie, dat tusschen het Paradijs en den Ararat, of wil men tusschen Adam en Noach ligt, bestaat alzoo geen verschil. In dat lange tijdperk van zestien eeuwen was een *minder deel* van gemeene gratie aan ons menschelijk geslacht geschonken, dan thans. Gevolg hiervan was, dat de ontwikkeling der zonde meer *onbeteugeld* doorging. Daaruit werd allengs een zoo verwilderde toestand voor de samenleving der menschen geboren, dat niets dan *uitroeiing van heel dit geslacht*, om alleen het éene en éenige gezin dat nog weerstand bood, te redden, als uitweg overbleef. Aldus is toen proefondervindelijk gebleken, op wat *zelfvernieling* de verdorvenheid onzer natuur uitloopt, indien niet van *alle* zijden de genade mildelijk toevloeit, om haar doodelijke werking te stuiten. En die *meerdere* genade, die *mildere* gratie, nu is het, die *na* den Zondvloed naar ons is uitgegaan, en het zegel van die *meerdere* genade is het eigen kenmerk van het Noachietisch Verbond. Hieraan behoeft dan ook geen woord te worden toegevoegd.

Maar wat wel nog uw aandacht vergt, is de nauwkeuriger beschouwing van den toestand, waarin ons geslacht tusschen het Paradijs en den Ararat verkeerd heeft, en wat er reeds onder het nog voortduren van dien eersten toestand, van de werking der *gemeene gratie* merkbaar werd. Schaarsch mogen de berichten zijn, die Gen. 4, 5 en 6 ons daarover mededeelen, toch

laten ze ons niet geheel verlegen, en wat ze ons weten doen, is in hooge mate belangrijk.

Op welk cijfer men de vermenigvuldiging van het menschelijk geslacht ten dage van den Zondvloed stellen moet, is zelfs bij benadering niet op te geven. Gaat men enkel te rade met een vruchtbaarheid, die empirisch denkbaar is, dan overdrijft men stellig niet, door zich verdubbeling van het aantal aanwezige personen in elk halve eeuw te denken. Soms bleek die vruchtbaarheid nog veel sterker te zijn, en de voorbeelden liggen voor het grijpen van huisgezinnen, die met man en vrouw begonnen, na verloop van een halve eeuw, van *twee* op *twaalf* en meer personen waren gedijd, en in dien tusschentijd door het begin van een *derde* geslacht nogmaals het getal levende personen zich in dien kring hadden zien uitbreiden. Mag men nu aannemen, dat de oorspronkelijke lichaamskracht de onze te boven ging, dat erfelijke ziekten nog niet veel bestonden, dat er ruimte op de aarde in overvloed was, en rekent men dan daarbij met het feit, dat de levensduur van den mensch over eeuwen ging, dan zou op zich zelf het vermoeden voor de hand liggen, dat de toeneming van de bevolking der aarde nog veel sneller zal gegaan zijn. — Vooral de toenmaals veel langer levensduur van den mensch komt hier in rekening. In tweeërlei opzicht. Bij ons moet ge altoos van het getal der *geboorten* het cijfer der *sterfgevallen* aftrekken, om eerst door die aftrekking te weten te komen, hoe groot de toeneming was. Bereikten nu in die eerste eeuwen de menschen in het gemeen zulk een leeftijd van eeuwen, dan zou hieruit volgen, dat in de eerste acht eeuwen geen aftrek voor sterfgevallen in aanmerking kwam. En in de tweede plaats rijst de vraag, of de periode van vruchtbaarheid, die na den Zondvloed, blijkens het verhaal omtrent Abraham en Sara, bij den man zoowel als bij de vrouw, op verre na de eeuw niet haalde, destijds niet over meerdere eeuwen aanhield. Let er nu op dat Jered Henoch kreeg, toen hij reeds een leeftijd van 162 jaar bereikt had; dat Methusalah 187 jaar oud is als hem Lamech geboren wordt; en dat Noach het levenslicht zag, toen zijn vader Lamech reeds 182 jaar was. Of hier nu telkens het eerst geboren kind wordt aangeduid, laten we in het midden. Er staat niets van, en het kan dus zijn, dat in deze geslachtslijst niet het eerst geboren kind, maar het kind, dat feitelijk het patriarchaat erfde, wordt opgegeven. Doch in elk geval blijkt er uit, dat de patriarchen vóór den Zondvloed nog kinderen kregen op een leeftijd, die ons reeds tijdens Abrahams leven, door de Schrift zelve, (altoos buiten een wonder Gods) als geheel onvruchtbaar wordt voorgesteld. De mogelijkheid bestaat derhalve, dat deze patriarchen ook *daarna* nog kinderen hebben gekregen, ja, de bijvoeging der Schrift, na de vermelding van Lamechs geboorte in Methusalahs 187ste jaar, dat Methusalah nóg 782 jaren leefde *en zonen en dochteren gewon,* verheft dit bijna tot zekerheid. Thans strekt

zich de vruchtbaarheid bij de vrouw over de helft van een hoog menschenleven uit, en bij den man over drie vierden hiervan. Naar dien maatstaf, zou Methusalah dus kinderen kunnen gegenereerd hebben tot in de zesde eeuw zijns levens. Op zichzelf was het dus zeer wel denkbaar, dat eenzelfde patriarch op zijn ouden dag een aantal kinderen om zich verzameld zag, dat bij tientallen telde. Voegt men nu die beide saam, het eeuwenlang uitblijven van sterfgevallen, en het vermoedelijk veel hooger cijfer van geboorten uit eenzelfde menschenpaar, dan wordt hierdoor ons vermoeden gesterkt, dat de verdubbeling van het aantal levende personen in een halve eeuw, eer veel te laag, dan te hoog is genomen.

Blijven we echter, zekerheidshalve, bij de verdubbeling in een halve eeuw, dan zou nochtans na verloop van tien eeuwen, dus niet zoo lang na Adams sterven, het menschelijk geslacht reeds tot *één millioen* personen kunnen zijn uitgegroeid. En rekent men van daar tot op Noach hier nog zes eeuwen bij, dan geeft dit, bij verviervoudiging in elke eeuw, reeds een cijfer tot uitkomst, dat de tegenwoordige bevolking der aarde verre te boven gaat.

Hierop afgaande zou men derhalve (ook al liet men bij de gestadige uitbreiding allengs het cijfer van toeneming dalen) tot de voorstelling geraken, dat ten dage van den Zondvloed de onderscheidene deelen der aarde vrij dicht bevolkt moeten geweest zijn, en dat dit op zichzelven kon, weerspreken we dan ook in het minst niet. Letten we daarentegen met eenige nauwkeurigheid op hetgeen de Schrift ons over den Zondvloed en hetgeen er aan voorafging meedeelt, dan is de vermoedelijke uitkomst waartoe we geraken, een geheel andere. Ons wordt toch in die verhalen zeer duidelijk de voorstelling gegeven, dat Noach het destijds levende menschdom, als we zoo zeggen mogen, overzien kon. Hij heeft in den naam des Heeren de toenmaals levende menschheid gewaarschuwd; hij heeft hun het Evangelie der behoudenis gepredikt, en de Zondvloed is niet gekomen, dan nadat de aankondiging van het oordeel dat te komen stond de toen levenden bereikt had. Dit nu geeft niet de voorstelling van een toestand, die werelddeel bij werelddeel bevolkt doet zijn, maar veeleer van een samenleving, die zich niet bewoog buiten de grenzen van wat wij thans één volk of één land, van zeer matige afmeting, zouden noemen. Hier komt bij dat het geslacht van Seth met het geslacht van Kaïn blijkbaar eerst kort vóór den Zondvloed in nadere aanraking kwam. Eerst toen, zoo lezen we, begonnen ze onderlinge huwelijken te sluiten. Dit nu kan men zich niet anders voorstellen dan zóó, dat Kaïn, na Abels sterven, over een bergrug naar een geheel andere vallei getrokken was, zich daar heeft gevestigd en zijn geslacht uitgebreid had, en dat alzoo beide geslachten, elk aan

een kant van zulk een gebergte eeuwenlang een afgezonderd leven hebben voortgezet, tot ten leste, bij uitbreiding van beider kring, de herders en herderinnen van beide zijden, almeer met elkander in aanraking kwamen, en zoo ten slotte de vermaagschapping begon. Is dit nu zoo, dan valt ook hieruit af te leiden, dat de bevolking der aarde in den tijd, die aan den Zondvloed voorafging, nog zoo gering was, dat ze slechts een betrekkelijk klein stuk van Midden en West-Azië bewoonde. En tot gelijke slotsom komt men indien men let op de volkomen ontstentenis vóór den Zondvloed van elke onderscheiding tusschen volk en volk, en van elke aanwijzing van koningen of opperhoofden, ja zelfs van elke vermelding van gevoerde oorlogen; terwijl toch indien de bevolking der aarde reeds honderden millioenen had beloopen, zulke indeelingen, aanstellingen van hoofden en onderlinge krijgen niet had kunnen uitblijven. — In plaats hiervan nu ontvangen we geheel den indruk, dat heel de bevolking nog als één groote familie saamleefde, en dat hun patriarchen, de ééne uit Seths en de ander uit Kaïns geslacht, aartsvaderlijk gezag uitoefenden. Van machtige staten of van wereldveroveraars wordt nog niets vernomen. Het gaat alles nog huislijk toe, geheel naar den eisch der familie-usantiën. En het is op deze gronden dat we meenen te mogen onderstellen, dat bij het opkomen van den Zondvloed de bevolking der aarde nog betrekkelijk zeer gering is geweest, en niet als een verspreide massa, maar als een bijeenlevende groep familiën moet gedacht worden.

Stelt men nu de vraag, waaraan zoo betrekkelijk beperkte toeneming van de bevolking der aarde bij zoo langen levensduur en bij zoo gunstige conditie, is toe te schrijven, dan geeft misschien het begin van Gen. 9 ons hiervoor een verklaring. Daar toch zien wij na den Zondvloed de *gemeene gratie* tusschenbeide treden, om op drieërlei wijze het leven der menschen te beveiligen. Er wordt toegezegd, dat de loop der natuur voortaan geregeld zal ommegaan, en dat alzoo de vernielende kracht der elementen zal worden getemperd. Er wordt uitgesproken, dat de verscheurende dieren niet zoo sterk zullen uitbreken, om den mensch te vernielen. En er wordt een ordinantie Gods uitgevaardigd, om het leven van den mensch tegen den mensch zelven op meer afdoende wijze te beschermen. Valt hieruit nu niet het vermoeden af te leiden, dat vóór den Zondvloed de vernieling van menschelijk leven door onnatuurlijken dood zeer, zeer sterk moet geweest zijn? En gaat men op deze gedachte in, zoodat we het ons hebben voor te stellen, dat de woede der elementen destijds veel grooter was, dat het verscheurend gedierte op vreeselijke wijze onder ons geslachtge woed heeft, en dat de moord door Kaïn ingeleid onder ons geslacht op gruwzame wijze is voortgegaan, dan ligt hierin de gereede verklaring, waarom het geslacht

in getalsterkte verre bleef onder het hooge cijfer dat het anders allicht bereikt had. Het geslacht dat in den Zondvloed onderging, was dus, als we ons zoo mogen uitdrukken, overzienbaar; tot *heel* dat geslacht kon de prediking ter behoudenis uitgaan; en na den Zondvloed was het een ware verkwikking en een ongemeen groote genade, dat de woede der elementen onder vaste wet beteugeld werd, dat het wilde dier meer in toom werd gehouden, en dat moord van Godswege door den mensch met den dood gestraft werd.

Zelfs mag men, tot op zekere hoogte, zeggen, dat Noach hier alleen heel het toenmaals levende geslacht nog bereiken kon; maar ook dat hij, hoe zwak ook zijn gezag erkend werd, het hoofd, de vorst, de koning van heel het toenmalige menschdom was. Dat er door de patriarchen vóór den Zondvloed zeker gezag werd uitgeoefend, spreekt van zelf. In elken levenskring valt er altoos te regelen, te oordeelen, te straffen, en dat het gezag hiertoe eerst bij Adam als vader over zijn kinderen, en daarna als patriarch over zijn geslacht heeft berust, zal niemand in twijfel trekken. De eerste negen eeuwen zal dus dit gezag hem verbleven zijn, en bij Adams sterven zal het op Seth zijn overgegaan. Alzoo overgaande moet dan dit gezag ten leste bij Lamech, Noachs vader, zijn gekomen. Hij stierf *vijf* jaren vóór den Zondvloed, en die laatste *vijf* jaren moet Noach dus zelf met dit patriarchaal gezag bekleed zijn geweest; iets wat ook daarom waarschijnlijk is, wijl het booze geslacht hem anders allicht het bouwen van de arke belet had.

Naast dit patriarchaal gezag in Seths geslacht moet er echter een ander patriarchaal gezag in Kaïns familie hebben gegolden, zoodat metterdaad eeuwenlang twee groepen menschen, elk onder een eigen hoofd, en naar eigen usantie levende, *naast* elkander moeten bestaan hebben. Tot botsing gaf dit eerst aanleiding toen beide geslachten zich door huwelijk vermaagschapten, en alzoo strijd tusschen en in de gezinnen over levensusantie en gezag ontstaan moest. In verband hiermede lezen we dan ook, dat na die vermaagschapping „*de geweldigen* opstonden, die van ouds geweest zijn *mannen van naam*". Hoe zwevend ook deze uitdrukking zijn moge, ze wijst toch duidelijk genoeg op familiehoofden, die weigerden langer het patriarchaal gezag van het geslachtshoofd te erkennen, en, zich aan geen hooger autoriteit meer storende, eenvoudig met de sterke hand doorzetten wat hun in den zin kwam. Stellig was dus reeds onder Lamech het patriarchaal gezag aanmerkelijk gedaald, en de vijf jaren vóór den Zondvloed, dat dit gezag bij Noach berustte, heeft het voor een goed deel stellig niet anders dan in naam bestaan.

Over de toenmalige voortschrijding van ons geslacht in algemeen menschelijke ontwikkeling geven twee andere feiten ons eenige kennis: ten eerste de uitvindingen van Lamechs drie zonen, en ten andere het bouwen

van de Arke. Het eerste feit leert ons drie ontdekkingen of uitvindingen kennen: de bewerking van het ijzer, de vervaardiging van muziekinstrumenten en de gereedmaking van tenten voor bewoning. Natuurlijk heeft God dit alles den mensch geleerd. Elke uitvinding van aanbelang, die aanmerkelijke wijziging brengt in het leven der menschheid, is een uitvinding die God aan den mensch in het hart geeft. Het is een vonk van genie ontstoken in den geest eens menschen, die zich richt op een door God gewild doel; en reeds de voortschrijding die in deze drie uitvindingen lag, was metterdaad zeer groot. En nu trok het reeds van oude dagen de aandacht, dat God deze drie uitvindingen, waarin een sterke proeve van zijn *gemeene gratie* aan ons geslacht werd geschonken, niet in mannen uit Seths geslacht, maar in mannen uit het geslacht van Kaïn liet opkomen.

Op zichzelf zouden we dit niet verwacht hebben. Wij zouden ons hebben voorgesteld, dat Kaïns geslacht onder den vloek des Heeren aan zichzelven was overgelaten geweest, en dat de zegen, dien de gemeene gratie op allerlei wijs voor ons menschelijk geslacht aanbrengt, van Seths nakomelingen zou zijn uitgegaan. En toch juist het *omgekeerde* is het geval. Van zulke belangrijke en gewichtige uitvindingen leest ge bij Seths geslacht niets, en daarentegen vindt ge in één gezin uit Kaïns geslacht drie zonen, die elk een zoo gewichtige uitvinding aan hun naam verbinden. Jabal, Jubal en Tubal Kaïn staan onder de mannen, die door zulke uitvindingen ons menschelijk leven verrijkt hebben, bovenaan. Brengt men hiermede nu het niet te loochenen feit in verband, dat ook in de verdere historie der menschheid, de ontwikkeling van de natuurlijke zijde van 's menschen leven meest *niet* van de vrome lieden, maar veel meer van de ongeloovigen is uitgegaan, dan blijkt hierin een ordonnantie openbaar te worden, die heel den gang der gemeene gratie beheerscht. Niet Israël heeft de ontwikkeling van kunsten en wetenschappen en bedrijven en ambachten verder gebracht, maar wat de oudheid in dit opzicht aan de Christennatiën overleverde, is ons bijna uitsluitend toegekomen van de Heidensche volken in Babylonië, Egypte, Perzië, Griekenland en Rome. En als straks in Europa zich een menschelijk leven onder gedoopte natiën ontwikkelt, zijn het weer in den regel *niet* de mannen die hun leven aan den dienst des Heeren wijdden, maar veeleer de lieden die zijn dienst voorbijzagen, die op stoffelijk gebied het menschelijk leven verder brachten. Wat men in Salomo's dagen zag, dat wel het volk dat God vreest Hem een tempel wil bouwen, maar dat uit het Heidensche Phenicië een architect komen moet, om dat werk te voleinden, blijkt vaste regel en ordonnantie op het erf der gemeene gratie te zijn. Het is altoos weer de geschiedenis van Mozes. De man Gods gaat ter schole bij de wijzen van Egypte, en het is uit Egypte dat Israël de kennis van velerlei handwerk met zich brengt. Feiten waaruit is af te leiden, dat God de Heere, wel

verre van de Heidensche volken en de ongeloovige lieden buiten zijn bestel en buiten zijn wereldplan te plaatsen, veeleer juist dit van Hem afdolend geslacht gebruikt, om, waar het Hem niet dienen kan in zijn tempel en in zijn heiligdom, Hem te dienen en zijn raad te volbrengen op stoffelijk en natuurlijk gebied, opdat daarna ook de geslachten die Hem vreezen, van deze vondsten op natuurlijk gebied het profijt mochten hebben.

Dit laatste zien we bij het bouwen van de arke. Dat hiertoe hooger leiding onmisbaar was, ontkennen we in het minst niet. Scheepsbouw in grootere afmeting was uiteraard volslagen onbekend bij een geslacht dat op bergen en in valleien woonde, en hoogstens de riviervaart beoefende. Het houwen van zulk een kolossaal schip als de arke was alzoo iets buitengewoons en ongemeens, iets waarvan geen voorbeeld bestond. In zoover erkennen ook wij dus, dat het architectonisch genie voor het bouwen van de arke een buitengewone gave Gods moet geweest zijn. Maar ook al erkennen we dit, er blijkt dan toch tevens uit, dat het gewone ambacht destijds reeds een aanmerkelijke hoogte moet bereikt hebben, en dat op dit terrein reeds vóór den Zondvloed zeer aanmerkelijke vorderingen door ons geslacht moeten gemaakt zijn.

Denkt men toch in, wat vaardigheid en geoefendheid in het bedrijf voor zulk een bouw vereischt werd, en tot wat betrekkelijke volkomenheid de instrumenten en gereedschappen voor de bewerking van het hout en ijzer reeds moesten gekomen zijn, dan verkrijgt men waarlijk geen geringen indruk van hetgeen de gemeene gratie op dit terrein reeds destijds in ons geslacht ontwikkeld had. Die kennisse is natuurlijk in de arke meegegaan, en uit de arke onder het daarna komend geslacht overgeërfd, en in zooverre mag beweerd, dat de periode van vóór den Zondvloed ook voor de ontwikkeling van de menschheid, die daarna kwam, van hooge beteekenis is geweest.

Daarnaast nu loopt een ander bestel Gods, dat in Seth, Enos, Henoch en Noach uitkomt. Onder Enos begon men den naam des Heeren aan te roepen, wat natuurlijk niet beteekent, dat Adam niet bad en Eva voor God niet knielde, maar aanduidt, dat eerst onder Enos een soort openbare eeredienst van den Heere werd ingesteld. Dit nu greep natuurlijk niet plaats toen Adam nog leefde, maar eerst veel later, toen Enos aan het hoofd van ons geslacht als patriarch was komen te staan. Alzoo omstreeks de tiende eeuw. Hoe deze eeredienst was ingericht, weten we niet, maar uit het zeggen, dat „*men* toen begon den naam des Heeren aan te roepen," valt af te leiden, dat er sprake is van een eeredienst waaraan destijds heel het geslacht van Seth deelnam. De hooge beteekenis van dit openlijk op-

treden der religie voor de ontwikkeling van ons geslacht stond misschien op dezelfde lijn met de beteekenis der uitvindingen van Lamechs drie zonen. Het is toch voor geen tegenspraak vatbaar, dat de openbare eeredienst op de vorming van een volk misschien even sterk inwerkt, als de gewichtigste uitvinding op stoffelijk gebied. En al ligt het nu in den aard der zaak, dat die oprichting van den openbaren eeredienst ook een meer rechtstreeksche bedoeling had voor de particuliere genade, toch mag niet ontkend dat er zich ook een *gemeene gratie* in uitsprak, in zooverre ze niet enkel doelde op de uitverkorenen, maar op geheel het menschelijke leven in Seths geslacht een godsdienstig stempel drukte.

Henochs wegneming op een leeftijd van 365 jaar blijft een raadselachtig feit, waarvan de indruk destijds zeer sterk moet geweest zijn, wijl het ook als een geheel buitengewone gebeurtenis geboekstaafd wordt. Zijn vader en zijn zoon werden acht eeuwen en meer oud, en hij werd weggenomen op een leeftijd die niet aan de helft dezer eeuwen reikte. Ware dit nu aan een goddeloos man overkomen, zoo zou dit te verstaan zijn geweest. Maar nu, juist van Henoch wordt ons bericht, wat van geen anderen patriarch geboekt staat, *dat hij wandelde met God,* d. i. dat hij door was gedrongen tot Gods verborgen omgang en het raadsel eener heilige mystiek zich had zien ontsluieren. En zulk een man wordt nu weggenomen in het midden zijner jaren, op een wijze die ons wel niet nader toegelicht wordt, maar die toch zoo moet zijn toegegaan, dat ieder wist: God heeft Henoch tot Zich genomen. Die band met den hemel, dat voor het eerst zich afteekenen van de heilige mystiek, en dat openbaar worden van het mysterie, dat juist de vrome weggaat, hield natuurlijk een schat van leering in, die juist om het indrukwekkende van het feit niet meer kon verloren gaan. En voegt ge hier nu bij, hoe in Noach de profetie optrad, en de openbaring Gods die sinds het Paradijs gezwegen had, haar stem weer onder ons geslacht deed hooren, dan springt het in het oog, hoe hier de *particuliere* genade zich aan de *gemeene* gratie aansluit, om voor een oogenblik in de Arke geheel ineen te vloeien.

En daartegenover staat dan de zedelijke en godsdienstige ontreddering van Kaïns geslacht, en, na de vereeniging van heel de afvallige menschheid. Ge ziet dit aan den baldadigen en wellustigen Lamech, aan zijn verheerlijking van Kaïn, aan zijn onheilige huwelijken, aan de geweldige mannen van naam die opstonden, aan het spotten met Noach, aan het eten en drinken, het huwen en gehuwd worden, tot op den dag dat de Zondvloed kwam, — en ge ontwaart uit dit alles, hoe er wel *gemeene* gratie in die eeuwen ook op zedelijk gebied was uitgegaan, maar toch in zoo beperkte mate, dat er ook een loslating in school, een verharding en verstokking van het menschelijk hart.

XXXIX.

De Zondvloed oordeel en genadedaad.

Waarin weinige (dat is acht) zielen behouden werden door het water; waarvan het tegenbeeld, de doop, ons nu ook behoudt. 1 PETR. 3 : 20*b*, 21*a*.

Zoo is dan de Zondvloed ongetwijfeld een *oordeel* geweest, maar nochtans ook, en minstens evenzeer een *genadedaad,* een betoon van *heil,* een gansch gewichtig stuk in geheel het bestel van Gods *gemeene gratie.* Reeds is er in het voorgaande op gewezen, hoe de heilige apostel Petrus, den Zòndvloed met den heiligen Doop vergelijkende, in beide een daad Gods ter behoudenis ziet, en het water, zoo van den Zondvloed als van den Doop, kenteekent als *een water ter behoudenis.* Al ontkent hij niet, dat er ook een oordeel in den Zondvloed school, toch is dit voor hem feitelijk geen ander oordeel dan voor ons in den Doop schuilt. Wie toch in het water des Doops afdaalde, bekende daarmede zijn zonde en aanvaardde het oordeel des doods, dat uit dien hoofde, voor die zonde, over hem gaan moest. Wie gedoopt wordt, wordt *begraven,* en in dat begraven worden, ligt de voleinding des doods, en die voleinding van den dood is het oordeel. Op deze beteekenis van den heiligen Doop wordt gemeenlijk minder gelet, maar de Schrift spreekt hier duidelijk, en ook de publieke taal der Gereformeerde kerken laat hier geen plaats voor twijfel. „Of gij niet bekent, dat onze kinderen in zonde ontvangen en geboren en daarom allerlei ellende, ja der verdoemenis zelve onderworpen zijn." Gelijk in de dagen van den Zondvloed, de stroom der wateren de toen levenden bedolf en verzwolg, zoodat zij in dit watergraf begraven werden, zoo ook worden wij *begraven* in den Doop. Maar al moet aan deze oordeelende beteekenis van den Zondvloed streng vastgehouden, en al zou het zijn nut hebben, zoo op die oordeelende zijde van den Doop meer nadruk werd gelegd, toch laat de heilige apostel Petrus in zijn bekende uitspraak over *Zondvloed* en *Doop,* die oordeelende beteekenis glippen, om schier uitsluitend te wijzen op de *behoudende* strekking van beide, in den Doop door *particuliere* genade, in den Zondvloed door *gemeene gratie.*

Hij zegt er m. a. w. dit van: „In de dagen van Noach, toen de Arke was toebereid, en de lankmoedigheid Gods niet door bekeering van het toen levend geslacht gevolgd was, zijn nochtans een klein aantal menschen behouden *door het water,* en in dit water van den Zondvloed lag als in een tegenbeeld afgeschaduwd een ander water, t. w. *het water van den heiligen Doop,* dat ons thans als middel ter *behoudenis* is geboden, gelijk

toenmaals het water de Arke droeg en behouden op den Ararat liet neerkomen." Op dat eigenaardig karakter van het water, om beide tegelijk te kunnen doen: én te smoren in den dood én te redden ten leven, vestige men daarom wel zijn aandacht. Deze eigenschap is aan alle water eigen. Bij schipbreuk is het hetzelfde water, dat uw mond in wil dringen om u te *dooden,* en dat aan uw arm een punt van weerstand biedt, om u *boven* te kunnen houden. Niets is daarom zoo geschikt, om ons in een beeld het karakter van de gemeene gratie uit te drukken, dat juist schier altijd daarin bestaat, dat deze genade in het oordeel inkomt en slechts een andere zijde van het oordeel vertoont. Schrikkelijk was het oordeel dat over ons menschelijk geslacht ging, toen, op acht personen na, heel de bundel takken en twijgen, die aan onzen stam waren uitgeschoten, als met één houw werden afgesneden, om slechts die enkele rijskens over te laten; maar tegelijk lag in dit oordeel de zedelijke redding van ons geslacht. Ware de boosheid blijven voortgaan zich op zoo gruwelijke wijze te ontwikkelen, als dit vóór den Zondvloed het geval was geweest, dan zou het beter deel der menschheid, dat nu reeds op één gezin geslonken was, zeer spoedig geheel door de goddelooze meerderheid verzwolgen, en alle hooger, edeler toekomst voor ons menschelijk geslacht afgesneden zijn. Na Noachs verscheiden stond het toch reeds Sem tegenover Cham, en Japheth halfslachtig tusschen beiden in. Wat zou het dan geweest zijn, indien de Zondvloed niet ware gekomen, en dus Cham heel de booze wereld achter zich had gehad, en Japheth ijlings weer ware verleid? Het afsnijden van de goddelooze meerderheid, om een edeler ontwikkeling van ons geslacht mogelijk te maken, was alzoo metterdaad een daad van *behoudenis.* Mits men er nu maar op denkt, dat deze behoudenis niet uitsluitend daarin bestond, dat Noach met zijn vrouw, en zijn drie zonen met hun vrouwen, er het leven afbrachten, maar veeleer hierin, dat door het sparen en redden van dat éene gezin de *zedelijke behoudenis van heel ons geslacht* mogelijk was geworden.

Petrus zelf wijst op die hoogere beteekenis door wat hij van den heiligen Doop zegt. Immers hij snijdt elk denkbeeld af, alsof men bij den Doop zich bepalen kon tot de *uitwendige werking.* Den Doop, zoo zegt hij, moet ge niet verstaan als een afwasschen van de onreinheid die aan het lichaam kleeft. Het is wel zoo, dat wie destijds in het badwater afklom en geheel onderdook, óók *lichamelijk* gereinigd werd. Maar dit is hier bijzaak. Het is hier middel, geen doel. Het eigenlijk doel ligt in de geestelijke strekking ervan, en die geestelijke strekking richt zich op de *behoudenis van het geestelijk leven.* Niet op een rein lichaam, maar op een *goede consciëntie.* Dat en dat alleen is het wat ge van den Doop vraagt, of van den Doop verwacht. En dat de Doop u dat brengt, komt niet door het water zelf, maar door de kracht die van Christus uitgaat, dank zij zijn opstanding.

Welnu, geheel op dezelfde manier gaat het nu ook bij den Zondvloed door. Ook hier toch is het wel zoo, dat de arke die op de wateren dreef in de eerste plaats *lichamelijk* redde, en Noach met de zijnen bij het leven behield. Maar toch, voor hem was dat niet de hoofdzaak, niet het eigenlijke wit, dat tot doel strekte. Dat eigenlijke doel lag in de redding van het hooger goed der menschheid, in de behoudenis van Gods kerke, in het standhouden van de mogelijkheid dat de Christus zou geboren worden, en in het open blijven van den weg tot heiliger levensontwikkeling van ons menschelijk geslacht. Voor het recht begrip der gemeene gratie is er dan ook bijna geen uitspraak der Heilige Schrift zoo gewichtig als dit woord van 1 Petrus 3:18—22. Wie dit kernachtig, zij het ook eenigszins gewrongen woord, terdege verstaan heeft, doorziet het karakter der *gemeene gratie* volkomen.

Het recht om bij de „gemeene gratie” in letterlijken zin van *gratie,* d. i. van *genade* te spreken, treedt dan ook eerst bij den Zondvloed aan het licht. Ook na den val in het Paradijs werkte die gratie wel, maar ze bleef verscholen. We hooren *oordeelen,* en niets dan *oordeelen* uitspreken, en daarbenevens komt alleen de particuliere genade, die op Christus doelt, aan het woord. Om na den val de „gemeene gratie” te ontdekken, moesten we daarom achter het oordeel omzien, en vonden we die gratie in de feiten, in de beschikkingen, in de ordinantiën Gods, maar altoos uitsluitend van den kant des oordeels opgevat. Het was genade dat Eva bij het leven gespaard werd en moeder aller levenden zou worden, maar wat zij hoort en verneemt, zegt alleen dat ze *met smarte baren zal.* Juist dit echter wordt bij en na den Zondvloed anders. Hier toch is ook wel de taal des *oordeels,* maar even beslist wordt van meet af de gedachte der behoudenis *uitgesproken,* en na den Zondvloed is het zelfs of het oordeel geheel in de schaduw treedt, en alleen de *gedachten van genade aan het woord komen.* Als Noach met de zijnen uit de arke is gegaan, verneemt ge niets dan taal ter bemoediging en ter geruststelling. Hiertoe nu bestond aanleiding. Het feit toch, dat heel de bestaande samenleving der menschen verzwolgen en verdwenen was, en dat Noach met zijn klein gezin daar plotseling eenzaam en verlaten op de uitgeledigde aarde stond, die nog al dė teekenen der verwoesting vertoonde, en die de lijken van mensch en vee in gansch groote menigte droeg, moet voor Noach en de zijnen zoo onvergelijkelijk aangrijpend en hartverscheurend zijn geweest, dat ge het u zoudt kunnen voorstellen, zoo krankzinnigheid aller deel ware geworden. Zouden ze dus den levensmoed en de levensenergie terugkrijgen, om na die ontzettende gebeurtenissen *een nieuw leven der menschheid* te beginnen, dan was het noodig, dat hun God hen in genade opzocht, en hun wankelende schreden

op den pijnlijken weg ondersteunde. Daaraan beantwoordt de verschijning des Heeren na den Zondvloed dan ook geheel. Schier enkel woorden van bemoediging en vertroosting komen aan het geredde menschelijk geslacht toe, en de *gemeene gratie* werkt van deze ure af niet meer, gelijk ze reeds sinds eeuwen werkte, maar ze wordt thans ook uitgesproken, en *als gratie*, als *genade* geopenbaard.

Dit is natuurlijk geschied in eene *Verbondsluiting.*

Als God met zijn schepsel in een *Verbond* treedt, is zulks een daad van gunste, van neerbuigende goedheid, van genade. Genade nu voor den zondaar, is zonder Verbondsluiting zelfs ondenkbaar, eenvoudig wijl alle grondbetrekking, alle principiëele betrekking tusschen God en menschen, zelve op het Verbond der werken berust, uit dien hoofde alle zonde het karakter van *Verbondbreuk* draagt, en deswege geen herstel van betrekking mogelijk is, zoo niet een ander verbond voor het geschonden en verbroken verbond in de plaats treedt. Het is op dezen grond, dat onze latere godgeleerden het Genadeverbond, hoewel het eerst bij Abraham vermeld staat, toch reeds van het Paradijs gedagteekend hebben. Particuliere genade zonder een Genade*verbond* laat zich niet denken. En al is het, dat zelfs Calvijn nog pas bij Abrahams historie van het Genadeverbond gewag maakt, toch leert ook hij dat de kerk er geweest is van het Paradijs af, en natuurlijk een kerk zonder het Genadeverbond als fundament, leerde ook Calvijn niet. De nog altoos zoo diep betreurde Dr. Van den Bergh, heeft in zijn godgeleerd proefschrift, dan ook zeer terecht de meening weersproken, alsof het Genadeverbond, volgens Calvijn en de Calvinisten, eerst bij Abraham, incidenteel, tusschenbeide zou zijn getreden. Op dit punt zijn onze Gereformeerde denkers en uitleggers dan ook eenstemmig. Wat slechts betreurd kan worden is, dat zij, met een open oog voor de hooge beteekenis en den vroegen oorsprong van het Genadeverbond, te uitsluitend op het Verbond van *zaligmakende* genade hebben gelet, en te weinig aandacht schonken aan het Verbond van *gemeene* genade, dat noch. tans in de Heilige Schrift zelfs het eerst genoemd wordt, breed optreedt nog eer het particuliere Genadeverbond klaarder uitkomt, en, zelfs in duidelijke trekken in Noachs geschiedenis staat geteekend, door het particuliere Genadeverbond in de historie van Abraham.

Verbondsluiting is een daad van *vriendschap.* Stond nu ons menschelijk geslacht, in zijn door de zonde verdorvene natuur, *vijandig* tegen God over, dan springt het in het oog, hoe de sluiting van het Verbond na den Zondvloed, een niet rekenen met die vijandschap is, een doen alsof de mensch vriend in plaats van vijand ware, een zich met den mensch verbinden tegen een derde, d. i. tegen den Booze en het verderf dat hij over

ons geslacht en onze wereld had gebracht en nog steeds bezig is te brengen. Houd u toch aan de eenvoudige, oorspronkelijke beteekenis der woorden, en laat een term als die van *Verbond,* toch niet, zoodra hij in de Heilige Schrift voorkomt, een klank zonder zin voor u worden. Als Duitschland met Oostenrijk en Italië een *verbond* sluit, dan verstaat een ieder wat dit beteekent, en begrijpt men dat zulk een verbond ten doel heeft, om het gevaar dat van den kant van Frankrijk of Rusland dreigen mocht af te wenden. Dit nu is altoos de zin en beteekenis van een verbond. Men verbindt zich saam, om gevaren, die dreigen, af te wenden, teneinde een derde onheilspellende macht te weerstaan, en treedt om dit doel te bereiken in nauwe betrekking. Zien we dus na den Zondvloed God den Heere met den mensch in verbond treden, dan moet dit denkbeeld van *verbond* ook hier in gelijken zin worden opgevat, en wordt ons te verstaan gegeven, dat de mensch in gevaar verkeerde, dat dit gevaar dreigde van een kant die ook aan God vijandig is, en dat God nu met den mensch een verbond aangaat tegen de booze macht van Satan en Dood, van wie dat gevaar dreigt te komen. Zelfs moet ge niet den misslag begaan, om u dit verbond voor te stellen, als doelende alleen op onze redding. Door Satan werd volstrekt niet alleen ons heil, maar evenzoo de eere Gods bedreigd. Door ons menschelijk geslacht naar zijn beeld te scheppen, had God zelf nu eenmaal de eere zijns naams aan de gaafheid van ons geslacht verbonden. Ons geslacht kon niet ondergaan in zonde en dood, zonder dat Gods eere hierbij leed. Als we ons een oogenblik op menschelijke wijze mogen uitdrukken, zouden we daarom wel willen zeggen, dat niet alleen de mensch, maar ook God belang had bij het niet afsnijden van de toekomstige ontwikkeling van ons geslacht. Dat belang van Gods eere kon niet tegenover Satan verdedigd worden dan door den mensch. En zoo strekt het Verbond dat God met den mensch sluit, metterdaad, om het tweeledig belang, eenerzijds van de eere Gods en anderzijds van de redding van ons geslacht, tegenover Satan veilig te stellen. God verbindt zich daartoe aan ons geslacht, en Hij verbindt daartoe ons geslacht aan zich. Niet natuurlijk alsof de mensch zijnerzijds ook maar iets Gode kon toebrengen, maar juist opdat hij voor de eere Gods van beteekenis zou zijn, verwekte de Heere hem door zijn genade en schonk hem door genade de wapenen, om voor zijn eere te strijden. Feitelijk is de eere van Gods naam dan ook door de wolke der getuigen tegenover Satan gehandhaafd en verdedigd, ook al spreekt het vanzelf dat God hiertoe zijn getuigen bekwamen moest.

God vat alzoo in het Noachietisch Verbond heel ons geslacht en met ons geslacht heel deze aarde, geheel de natuur saam, om uit datzelfde wat Satan zich als een instrument *tegen* God had verkoren, nu als een

instrument *voor* Zich te bereiden en tegen Satan te keeren. De zonde is daarom niet weggenomen, en de natuur des menschen blijft van zichzelve voor als na verdorven, en de werking van zonde en dood gaat rusteloos door, maar de opkomende, stuitende, verschuivende en uitstellende genade, die van het Paradijs af reeds gewerkt en ons geslacht in stand had gehouden, treedt nu voor aller oog, in den vorm van een Verbondsluiting aan het licht. Van dit oogenblik af *werkt* daarom de gemeene genade niet alleen, maar wordt ze ook *geproclameerd,* en de regenboog staat in de wolken, om zoo dikwijls het licht der zon met de wolk van regendruppelen worstelt, te toonen, hoe het licht niet alleen door de wolken heenbreekt, maar zelfs die wolk aan zich dienstbaar maakt, om een eerst schuilend schoon te doen uitkomen. Gelijk het Verbond dan ook de vorm is waarin de *gemeene gratie* optreedt, zoo is de regenboog haar heilig symbool. Denkt ge u toch den regen, vooral gelijk hij in het oosten, maanden achtereen valt, als het verdonkerende element, dan ziet ge in den regenboog, hoe de zon wel niet den regen verdrijft, maar den regen onder het nederdalen zich ten instrument kiest, om er haar glansen op af te stralen, en ze in rijker schoon als het reine licht vertoont, naar 's menschen oog te doen uitgaan. En juist ditzelfde is nu immers het wezen der *gemeene gratie.* De werking van zonde en dood worstelt tegen het licht in. En nu heft God die werking van zonde en dood niet op; veeleer gaan zijn oordeelen door; maar in die oordeelen zelf openbaart zich zijn gemeene gratie. Werkten dood en zonde niet meer, dan kon er geen stuitende macht tegen inwerken. Maar juist om hun rusteloos doorwerken, werkt even rusteloos de *gemeene gratie* er reddend tegen in.

Geheel de voorstelling, die onder Roomschen invloed veld won, alsof het menschelijk leven en de wereld buiten de kerk buiten alle Verbondsgenade stond, en alsof eerst door de geïnstitueerde kerk zeker heilig beslag op ons menschelijk leven kon gelegd worden, moet uit dien hoofde verworpen worden. Zeer zeker, de wereld ligt in het booze, en heel de wereld is voor God verdoemelijk, maar dit heft het stellige feit niet op, dat God met dit ons zondig geslacht en met die verdorven wereld, ook afgezien van de persoonlijke zaliging der individuën, ten dage van den Zondvloed een verbond in Noachs persoon heeft aangegaan, en dat dit verbond met Noach was en blijft een *Verbond der genade.* Niet eerst door de kerk ontstaat alzoo een reddende betrekking tusschen God en de wereld; maar omgekeerd heeft God die wereld met heel ons geslacht, en zelfs met alle levend gedierte, reeds ten dage van den Zondvloed in genade aangenomen, opdat ons geslacht op deze wereld een erve zou kunnen aanbieden aan de kerke Gods. Dat er in de particuliere genade, en dus ook in het optreden der kerk, tevens een element ligt waardoor de gemeene gratie *versterkt* wordt, is onloochenbaar. De eenvoudige vergelijking van landen als Enge-

land en de Vereenigde Staten met Borneo of Nieuw-Guinea, verheffen dit boven allen twijfel. Waar de kerk van Christus beslag op de geesten legt, en de publieke opinie beheerscht, is dit voor de ontwikkeling van de gemeene gratie alleszins bevorderlijk. Maar deswege mag niemand de orde der dingen omkeeren. Het Verbond met Noach is niet met de kerk, maar met ons menschelijk geslacht en met de natuurlijke wereld gesloten, en dit Verbond blijft zijn werking oefenen ook in landen en bij volken waar de kerk van Christus nog zelfs niet gekend is.

Dat deze Verbondsluiting met Noach, en dit proclameeren van de gemeene gratie in den regenboog, tevens gepaard ging met aanvankelijke wijziging in den feitelijken levenstoestand van het toenmalig geslacht, is in het begin van deze studie breedvoerig aangetoond. Naar die uiteenzetting wordt hier alzoo teruggewezen, onder de korte herinnering dat *drieërlei* verhouding tot stand kwam. Ten eerste, de gedaante van deze aarde onderging aanmerkelijke wijziging door en onder den Vloed, en werd eerst na den Zondvloed in hoofdzaak wat ze thans is. Ten tweede, de mensch onderging een wijziging in zijn physieke kracht, blijkens het feit, dat zijn levensduur na den Zondvloed terstond sterk afnam, en al spoedig de lengte bereikte, die nu nog vaak bereikt wordt. En in de derde plaats maakt de zedelijke verwildering van vóór den Zondvloed plaats voor meerder ernst in de opvatting van het leven. Cham blijft een schadelijk element, maar overigens heerscht in het menschelijk geslacht, dat nu vernieuwd was, een hoogere levenstoon. Japheth slingert nog wel tusschen goed en kwaad door, maar toch, als het er op aankomt, kiest hij voor Sem en tegen Cham partij. In hoofdzaak brengt de periode na Noach dus een herhaling van hetgeen we in het Paradijs na den val vonden. Ook daar toch werkte de gemeene gratie ten eerste op de natuur, ten tweede op 's menschen lichamelijk, en in de derde plaats op zijn geestelijk leven. De Zondvloed sluit alzoo af het tijdperk, waarin een *zwakkere* doorwerking der gemeene gratie het verderf van het kwaad juist op het schrikkelijkst had doen uitkomen, en opent alsnu een geheel andere periode, waarin de gemeene gratie, zich sterker en machtiger ontplooiend, wel de verwildering van allerlei groepen in de menschheid niet afsnijdt, maar toch de edeler ontwikkeling van wat in ons menschelijk geslacht school én op *natuurlijk* én op *geestelijk* gebied, Gode tot prijs, mogelijk maakte. Niet alsof de gemeene gratie van dat oogenblik af, tot nu toe, bleef, wat ze ten dage van den Zondvloed was. Integendeel, gelijk ons blijken zal, ligt in de spraakverwarring bij Babel, en zooveel meer nog allerlei nieuw element, waardoor de werking der gemeene gratie gewijzigd werd. Maar én die spraakverwarring bij Babel, én de roeping van Abraham, én de keer die met Jezus'

komst op aarde tot stand kwam, niet enkel op kerkelijk gebied, maar ook in de *gemeene gratie,* wijzigt wel de werking er van, maar verandert niet ten derden male *het terrein waarop de gemeene gratie werkte.* De andere, de lichamelijke gesteldheid van den mensch, en zijn geestelijke dispositie zijn twee malen gewijzigd: ten eerste onmiddellijk na den Val, en ten tweeden male door en na den Zondvloed, maar sinds die ure zijn alle deze dingen in hoofdzaak gebleven zooals ze bij den Zondvloed geworden zijn. In de aardkorst hebben nog wel verschuivingen en wijzigingen plaats gehad, maar niet *de geheele gedaante des aardrijks* is opnieuw veranderd. Lichamelijk is ons geslacht wel beurtelings sterker en zwakker geworden, maar in hoofdzaak is zijn levensduur binnen de eeuw besloten gebleven. En ook de geestelijke dispositie bij menschen moge, naar tijden en streken, verschild hebben, maar toch ontwaren we heel de historie door, bij Assyriërs en Perzen, bij Egyptenaren en Phoeniciërs, bij Grieken en Romeinen, menschen van gelijke bewegingen en gelijke aspiratiën als we nu nog onder ons vinden. En zoo mag gezegd, dat ons menschelijk geslacht langs twee trappen van gemeene gratie is opgeklommen tot het *niveau,* waarop het thans nog leeft, en leven zal tot aan de wederkomst des Heeren. Er ligt in den Zondvloed een oordeel, maar er is ook in den Zondvloed *opstanding* van ons menschelijk geslacht.

XL.

Na den Zondvloed.

> Dit zijn de huisgezinnen der zonen van Noach, naar hunne geboorten, in hunne volkeren; en van deze zijn de volkeren op de aarde verdeeld na den vloed. GEN. 10 : 32.

Tusschen den Zondvloed en Abrams uittrekken uit Ur der Chaldeeën liggen naar de nog meest gangbare tijdrekening zeventien kwarteeuwen. Men stelt dan den Zondvloed in 2348 vóór Christus, en Abrahams optreden in 1921. Tenzij er in de vruchtbaarheid van het toenmalig geslacht een buitengewone stijging hebbe plaatsgegrepen, kan men derhalve de bevolking der gansche aarde in de dagen van Abrams optreden niet hooger stellen dan op ruim twintig millioen. Eer we echter aan den toestand in Abrams dagen toekomen, vraagt de Heilige Schrift onze aandacht nog voor drie gebeurtenissen: t. w. 1°. voor Noachs profetie over ons menschelijk geslacht, 2°. voor de spraakverwarring in het dal van Sinear, en 3°. voor het optreden van Nimrod, die genoemd wordt een geweldig jager voor den

Heere. Ook deze drie gebeurtenissen nu staan in rechtstreeksch verband met de ontwikkeling der algemeene genade. Niet alsof de particuliere genade eerst bij Abram haar werking begon. Integendeel, gelijk we zagen, werkte ook de particuliere genade terstond na den val. Toen Eva Kaïn ontving was zij reeds ten leven gekomen. Maar tot op Abrams geschiedenis toe, grijpt de werking der particuliere genade nog niet in het rad der wereldgeschiedenis. Tot op Abram toe zijn kerk en wereld vermengd, en eerst door zijn roeping uit Ur der Chaldeën verkrijgt de kerk een afzonderlijk terrein, zij het ook voorloopig nog nationaal gebonden aan één bepaald volk. Doch zoo was het in de dagen van Noach tot op Therah niet. Ook toen waren er kinderen Gods en kinderen der wereld, maar ze leefden nog ondereen. De kinderen Gods waren nog niet op zich zelf georganiseerd, zoomin nationaal als kerkelijk. Alles wat tusschen Noach en Abram in ligt doelt daarom wel zijdelings, maar nog niet rechtstreeks op de particuliere genade, doch heeft betrekking op *heel ons menschelijk geslacht,* en behoort diensvolgens tot het terrein der *algemeene genade.* Dit toch vormt tusschen beide soort van genade het altoos doorgaand en beslissend onderscheid, dat de *algemeene genade* is die genade die werkt in heel *ons menschelijk geslacht, gelijk het Adam tot Verbondshoofd en Noach tot tweeden stamvader heeft,* terwijl omgekeerd de *particuliere genade* alleen werkt in de gemeente der uitverkorenen, d. i. in die *herstelde en vernieuwde menschheid, die tot Verbondshoofd den Christus ontving.*

Nu maakt, oppervlakkig beschouwd, het verhaal van Noachs profetie een vreemden, zonderlingen indruk. Er heeft in Noachs gezin een klein, onbeduidend voorval plaats, en nu schijnt het, alsof het lot der wereld zich regelt naar de straf en naar het loon, dat in verband met dit huislijk voorval, over de drie zonen van Noach beschikt werd. Ten opzichte van Sem en Japheth deert ons dit nu niet; maar als we van Cham lezen, dat hij in een onbewaakt oogenblik zich even vergat, en we hooren daarna, dat dit kleine vergrijp niet alleen aan hem, maar aan al zijn nakomelingen zoo bitterlijk gewroken wordt, zoodat nu nog gansche volken en natiën als onder een vloek verkeeren, die ter oorzake van die huislijke overtreding op Cham gelegd werd, dan komt ons gevoel van gerechtigheid hiertegen in opstand en stuit dit verhaal ons tegen de borst. Het eerste wat ons te doen staat is derhalve, deze gebeurtenis van den schijn van onbeduidendheid te ontdoen, en haar historische beteekenis in het licht te stellen.

Denk u nu op een spoorbaan, rails die met enkel spoor beginnen, maar op een gegeven punt in drieërlei richting uiteengaan. Dan is er, gelijk ge het vaak met uw oogen zaagt, eerst een punt waar de afbuiging van die paren rails begint, en op dit punt waar de afbuiging pas een aanvang

neemt, loopen beide paren rails, en in het hier onderstelde geval de drie paren rails eerst nog zoo dicht bij elkander, dat men de rails op dat punt half af moest vijlen, om den overgang mogelijk te maken, en ook als men de uitgesneden stukken rail voorbij is, loopt spoorstaaf en spoorstaf een meter lang nog zoo dicht naast een, dat ge beider afstand nog met uw voet overdwarst. Daarna echter begint de afstand tusschen de drie paar rails al toe te nemen. Niet zoolang meer of ze buigen al verder van elkaar af. Allengs liggen er heele weilanden tusschen elk der drie paar rails in. En eenige honderd meters ver zijn ze reeds zoodanig afgeweken, dat men, rijdende op de éene rails aan de andere niet meer denkt. Toch blijft het uitgangspunt van de snijding voor de richting waarin die spoorbanen al verder loopen, beslissend. Die schijnbaar nietige afbuiging bij het eerste punt stuurt als ze rechts ging heel den verderen weg naar rechts, of ook als ze links afweek drijft ze den geheelen verderen weg in linksche richting. Een voorbeeld uit de stoffelijke wereld genomen, dat ons toont, hoe een zeer kleine afwijking bij het uitgangspunt de geheele verdere ontwikkeling kan beheerschen. Het is er meê, als met een schot uit een stuk geschut op vijf kilometers afstand. Zal zulk een schot raak zijn, dan moet de richting van het stuk tot op een haar zuiver worden genomen. Want wijkt de kogelbaan bij het uitgangspunt uit den mond van het stuk ook maar één onnoembaar klein gedeelte af, dan verbreedt zich deze schijnbaar niets beduidende afwijking aan het eind van de vijf kilometers tot een zeer merkbaren afstand, en heel het schot is om niet.

Welnu, op gelijke wijze gaat het ook op geestelijk gebied toe. Er zijn in het leven van een kind soms schijnbaar zeer nietige gebeurtenissen, die toch feitelijk voor heel de toekomst van zulk een kind beslissen. Het is maar de vraag, of zulk een schijnbare nietigheid, gelegen in een gevaarlijk woord, in een slecht voorbeeld, in een verkeerde behandeling, of wat ook, op het kind, door bijomstandigheden, of ten gevolge van de stemming waarin het verkeert, een buitengewoon diepen indruk maakt; of deze diepe indruk tijd heeft zich te vestigen, zonder dat andere tegenovergestelde indrukken den eersten verkeerden indruk verzwakken; en of er zich spoedig daarna weer iets voordoet, waardoor die eerste indruk wordt versterkt. Hierdoor is het mogelijk, dat de schijnbaar nietigste zaak, indien ze ons in een bepaalde stemming of gesteldheid van geest vindt, een indruk op ons maakt, die blijft hangen, die niet meer weggaat, ten leste een plooi aan ons karakter geeft, en alzoo heel onze toekomstige ontwikkeling beheerscht. — Doch hier blijft het niet bij. Al telen toch de karakters als zoodanig niet voort, evenmin valt te loochenen, dat in zekere familiën de eene of andere karaktertrek schijnt over te erven. Sommige familiën dragen zelfs een naam, die van vader op kind meegaat, en die door de analogie van een dier, of een bijvoeglijke beteekenis, vrij zuiver nog altoos den

hoofdtrek uitdrukt van hetgeen een ieder nog altoos in het karakter van zulk een familie opmerkt. Namen te noemen zou hier kwetsend kunnen worden. Doch dit hoeft ook niet. Wie aan de slimheid of andere eigenschappen van bepaalde diersoorten denkt, krijgt zulke algemeen gebruikelijke familienamen vanzelf voor zich. Denkt men nu in, hoe de meest sprekende karaktertrek van zulk een familie herkomstig is uit het karakter van hem die stamvader van deze familie was; alsook hoe op het karakter van dezen stamvader allicht een der nietigste gebeurtenissen in zijn kindsche jaren merkbaar invloed kon oefenen, dan gevoelt ge terstond hoe metterdaad uit de schijnbaar nietigste oorzaken de verst reikende gevolgen kunnen voortvloeien. Een familie waarin drift en twistzucht sloop en overheerschend werd, kan eeuwen lang allerlei bittere familie-ellende te doorworstelen hebben, die oorzakelijk saamhing met het driftige of twistzieke karakter dat zich in den stamvader dier familie ontwikkelde; en dit driftige of twistzieke karakter van dien stamvader, kan tot die scherp geteekende ontwikkeling gekomen zijn door een ruzie bij een kinderspel.

Deze tragische aaneenschakeling van eeuwen van ellende aan een oorspronkelijk onbeduidend voorval bestaat evenzoo op lichamelijk gebied. Het kan zijn, dat eeuwen geleden een man, die stamvader van een nieuw geslacht werd, door onvoorzichtigheid de tering opliep, dat deze tering hem ten grave sleepte, op zijn kinderen overging, en zoo erfelijk in de familie geworden, de toekomst van tien, twintig geslachten in die familie beheerscht heeft, en een stroom van ellende eeuwen lang over haar heeft uitgegoten. — Zelfs de gelaatstrekken van de familie rekenen hier mede. Die gelaatstrekken toch hangen, gelijk heel de bouw en vorm van het lichaam, saam met de geaardheid van het geestelijk wezen, dat in zulk een lichaam huist. Een scherpe kop met vooruitstekende lijnen verraadt een heel ander soort mensch dan een ronde kop met sterke welving. Ieder weet dat en rekent er meê. Er zijn menschen die ons sympathetisch aandoen door hun vriendelijk gelaat, en anderen die ons afstooten door hun scherpen blik; al hetwelk steunt op den stelregel, dat zooals het gelaat zich vertoont, zóó ook het wezen is van den mensch, die achter dat gelaat schuilt. Gaan nu deze gelaatsvormen in een familie, scherpgeteekend van vader op kind en kleinkind over, dan blijkt ook hieruit duidelijk, hoe sterk de invloed is, dien een stamvader door zijn eigen innerlijke bestaanswijze op al zijn nakomelingen tot in verre geslachten oefent. — Eerst wie dit wel en scherp indenkt, begint iets te beseffen van de ontzettende verantwoordelijkheid waaronder ons persoonlijk leven staat. Haast zou het ons bang maken, en voor wie niet aan een albestierend God gelooft, is het ook om bang te worden. Maar het feit is daarom niet weg te cijferen, en

indien er iets uit volgt, dan wel dit, dat elke familie onder de verplichting staat, om haar zondige karaktertrekken op te merken, te bestrijden en met Gods hulp te wijzigen, opdat de familie-ellende, die haar als een vloek achtervolgt, eerst ingebonden worde, en ten slotte moge verdwijnen. — Niet te huwen, en geen kinderen te verwekken, maakt daarom het leven van een man of vrouw van karakter zoo onbeduidend. Wie huwt en kinderen krijgt, legt een spoorbaan aan, die zich over niet te overzienen afstand uitstrekt, terwijl het leven van een ongehuwde hoogstens een spoorlijntje van een paar kilometer is, waarop het wagentje van zijn eigen persoonlijk leven op en neer rijdt. Doch juist daarom staat er ook tegenover, dat wie huwt en kinderen verwekt, onder zooveel hooger verantwoordelijkheid staat. Zulk een toch leeft in zijn eigen leven het leven van heel zijn geslacht, dat daarna komen zal, in zeker opzicht voor een aanmerkelijk deel vooruit.

Valt nu tegen de hoofdstrekking, die we aan deze onloochenbare feiten toeschreven, weinig in te brengen, dan treedt reeds hierdoor het gebeurde met Sem, Cham en Japheth in een geheel ander licht, dan bij incidenteele, oppervlakkige en huislijke beschouwing. Immers het ligt in den aard der zaak, dat de stamvader van een groote familie grooter verantwoordelijkheid draagt en verder met zijn invloed reikt, dan de stamvader van een kleine familie. Maar dan ook dat de stamvader *van een geheelen stam* in dit alles den stamvader van een enkel geslacht nog verre overtreft. Alsook dat wie, gelijk Jakob, stamvader *van een geheel volk* wordt, nog weer dien stamvader van een enkelen stam in macht en beheerschenden invloed zeer verre te boven gaat. Volk bij volk maakt hierin ook weer verschil door zijn talrijkheid en langen bestaansduur. Is heel het Chineesche volk uit één stamvader gesproten, dan oefent die ééne man al de eeuwen door, uiteraard veel machtiger invloed dan Moab, die slechts de stamvader van een klein en spoedig verdwijnend volk werd. En gaat ge nu nog verder, en komt ge van den stamvader der volken op de stamvaders der rassen, en klimt ge van deze tot den stamvader van *heel de bevolking der aarde* op, dan behoeft het toch waarlijk geen betoog, dat een man als Noach, en de drie zonen die hij gewon, ook afgezien van wat ze deden, enkel door hun persoonlijk bestaan, zoo naar lichaam en voorkomen, als naar ziel en karakter, op heel de ontwikkeling van ons geslacht, en op heel de geschiedenis der menschheid een invloed hebben geoefend, waarbij zelfs de invloed van een Alexander den Groote of Napoleon in de verste verte niet te vergelijken is. En past ge nu hierop toe, wat we zoo straks ontwikkelden, hoe schijnbaar nietige gebeurtenissen in iemands leven op de vorming van zijn persoonlijk karakter soms den gewichtigsten invloed kunnen oefenen, dan volgt hieruit het resultaat, dat bij de stamvaders

der rassen en bij Adam en Noach als de stamvaders van heel ons geslacht, de nietigste voorvallen in hun leven van zeer gewichtige beteekenis konden worden voor heel de historie, waarin zich ons menschelijk geslacht ontwikkelen zou. En herleest ge nu, met deze wetenschap voor oogen, het verhaal van Gen. 9:20-29, dan is immers uw blik op dat verhaal een geheel andere geworden, en vat ge op eenmaal hoe hier metterdaad een uiterst gewichtig stuk van onze menschelijke historie geboekt staat.

Mannen van beteekenis, die tijd vonden, om hun eigen leven te beschrijven, en die den moed bezaten, om de vorming van hun eigen karakter bloot te leggen, hebben ons keer op keer meegedeeld, hoe er in hun kinderjaren allerlei kleine nietige nesterijen, zouden we in huislijke taal zeggen, zijn voorgevallen, die, volgens de klare uitspraak van hun bewustzijn en hun heugenis, van ongemeenen invloed op geheel hun verdere ontwikkeling en op heel hun levensloop zijn geweest. Welnu, wat God de Heere ons hier in zijn Woord biedt, is de biographie van ons menschelijk geslacht, en wijl God nu wist, hoe deze kleine gebeurtenis in Noachs gezin veel meer dan allerlei groot werk, dat later door Noachs zonen verricht is, op de vorming van hun karakter, en dus ook op de vorming van het karakter der rassen en volken van invloed geweest is, daarom doet God ons niet die andere daden van Sem, Cham en Japheth, maar wel dit kleine onbeduidende huislijke tafereel mededeelen. Hadden *wij* Noachs historie moeten schetsen, dan zou dit verhaal stellig zijn weggebleven, en zouden we bericht hebben, hoe Sem, Cham en Japheth het aanlegden, om zich tegen de wilde dieren te beschermen, om zich woningen te bouwen, om den bodem te ontginnen en zooveel meer. God daarentegen gaat dit alles voorbij. Hij weet hoe de eigenlijke cultuurgeschiedenis der menschheid veel meer door de innerlijke drijfveeren van het stam-karakter, dan door alle uitwendige ontwikkeling beheerscht wordt; en daarom blijft in het Goddelijk verhaal al dat overige weg, en wordt alleen *dit* verhaal, breed, in negen verzen opgenomen.

Toch zij men hierbij tegen éene misvatting op zijn hoede. Wat we bedoelen is volstrekt niet, alsof Sem, Cham en Japheth tot op dit voorval van binnen blank papier waren, en alsof eerst door dit voorval de grondtrek van hun karakter op dat blanke papier geteekend werd. Waren ze toch tot dat oogenblik toe blank papier geweest, dan zou zulk een klein en nietig voorval onmogelijk die diepe insnijding in hun karakter hebben kunnen teweegbrengen. Daarom wezen we er zoo straks nog op, hoe de vraag of zulke voorvallen een onuitwischbaren indruk op ons maken, geheel afhangt van de stemming en geestelijke gesteldheid waarin we verkeeren. Men kan dus beide zeggen, zoowel eenerzijds dat in Sem, Cham

en Japheth reeds een geestelijke gesteldheid aanwezig was, die hier eerst recht uitkwam, als anderzijds, dat dit voorval, in verband met die gesteldheid, voorgoed over den grondtrek van hun karakter en hun aard besliste.

Noach was niet als Adam een nieuw man. Adam was zonder vader en moeder en zonder geslachtsrekening, maar Noach niet. Lamech was zijn vader, en heel zijn geslachtslinie van Adam af wordt ons medegedeeld. In hem persoonlijk hebben we dus reeds te doen met een *geërfd* en *erfelijk* karakter. Zielkundige ontleding zou getoond hebben hoe er in Noachs karakter allerlei gemengd was uit het karakter van zijn voorgeslacht. En als nu uit den éénen Noach zich het drietal van Sem, Cham en Japheth splitst, dan hebben we ook in hen met geen oorspronkelijke karakters te doen, maar met een drietal mannen in wie veel uit wat achter Noach lag, en van Noach op hen overging, nawerkte. — Zelfs mag de huisvrouw van Noach hierbij niet worden vergeten. Het is toch een feit, dat in de kinderen volstrekt niet altoos het karakter van den vader nawerkt. Zelfs ziet men maar al te vaak, hoe geheele familietakken een ander gelaat en een ander karakter erlangen, door het huwelijk met een vrouw, die haar stempel op de kinderen van dien familietak afdrukte. We hebben daarom bij Sem, Cham en Japheth volstrekt niet alleen met Noach zelf, maar misschien evenzeer met zijn huisvrouw te rekenen, iets wat we niet stellig zeggen kunnen, omdat de regel niet altoos doorgaat, maar waarvan de mogelijkheid toch moet worden toegegeven. Ja zelfs mag men hierbij niet staan blijven. Het feit toch is telkens opgemerkt, hoe soms het karakter van vader en grootvader merkbaar verschilt, en dat toch in het kleinkind meer het karakter van den grootvader dan van den vader uitkomt. Zoo nu kan het gebeuren en komt het metterdaad voor, dat, als er uit één gezin drie zoons voortkomen, de één het karakter van zijn vader, de ander meer het karakter van zijn moeder, en de derde weer meer het karakter van een der beide grootvaders of der grootmoeders vertoont. Er ligt hier geheel een veld van onderzoek braak, waarop de wetenschap nog weinig haar aandacht gevestigd heeft, en waarop toch, al ware het slechts in de vorstelijke geslachten, stoffe voor onderzoek te over, voorhanden ligt. Maar ook al kan men deswege op dit terrein nog niet van uitgewerkte uitkomsten spreken, toch is het feit zelf aan geen twijfel onderhevig.

Want wel gaat het vaak ook anders, en komt het evenzoo voor, dat het is, of het éene karakter van den vader zich in drieën splitst, zoodat elk der drie kinderen één deel van zijn geest schijnt ontvangen te hebben, en dit éene deel zich nu als eigen karaktertrek meer zelfstandig en op eigen wijze ontwikkelt. Maar ook al neemt men dit bij Noach aan, zoodat men in zijn karakter de oorspronkelijke saamvoeging aanneemt van wat zich in Sem, Cham en Japheth splitste, toch heft dit het oorspronkelijk

verband met de grootvaders en grootmoeders van Noach en zijn huisvrouw niet op. In dit geval toch bezat Noach een gemengd karakter, waarin drieërlei grondtrek was samengevloeid, en heeft hetgeen zijn huisvrouw als karaktererfenis van haar voorgeslacht bezat, scheidend op dit gemengde ingewerkt, zoodat zich in Sem, Cham en Japheth geïsoleerd vertoonde, wat in Noach nog één was. — Alleen in Adam was niets erfelijks, niets afgeleids, in hem was die ééne volheid door God zelf geschapen, waaruit alle trek van alle menschelijk karakter, in heiligen of onheiligen zin is voortgekomen. Maar zoo was Noach niet, en daarom is dus onze verhouding tot Noach een geheel andere dan onze verhouding tot Adam, wijl in Adam niet, in Noach wel heel een voorgeslacht nawerkte. Dit immers moet verondersteld, al ontbreekt het bewijs er voor, dat met den Zondvloed geen enkele grondtrek van het menschelijk karakter voorgoed is te loor gegaan, en dat in Noach en zijn huisvrouw, genomen in het verband met hun ouders en voorouders, alle stralen van het menschelijk karakter als in één bundel saamvielen. Anders toch zou onze menschelijke natuur door den Zondvloed verminkt zijn, en zou het niet te verstaan zijn, hoe in Sem, Cham en Japheth zich de drie grondtypen van heel ons menschelijk geslacht hebben vastgezet.

XLI.

Babels torenbouw.

Alzoo verstrooide ze de Heere van daar over de gansche aarde. En zij hielden op, de stad te bouwen.

Gen. 11 : 8.

De indeeling van het menschelijk geslacht in drie rassen, naar het drietal van Noachs zonen, klopt oogenschijnlijk niet, althans niet met de noodige juistheid, op de onderscheidenheid van rassen, die we feitelijk op aarde vinden. Want wel kan men in het gemeen zeggen, dat de groote Indo-Germaansche volkerenkring, de Semitische volkerengroep, en de bevolking van Afrika eenigermate een indeeling opleveren, die met die van de zonen van Japheth, de zonen van Sem en de zonen van Cham overeenstemt; maar hiermede is men van het geding niet af. Behalve deze drie volkerengroepen toch stuit men nog op die machtige groep, die Mongolië, China, Japan, Annam en Siam omvat; voorts op het groote Maleische ras, dat we uit onze Indiën en een deel van Afrika kennen; hierbij komt dan nog het ras der Amerikaansche Indianen, om nu van de Azteken en kleinere

groepen niet te spreken; terwijl ook niet onopgemerkt mag blijven, dat in Afrika zelf lang niet al wat zwart en donkerkleurig is, zich herleiden laat tot éénzelfde hoofdtype. Op deze indeeling der natiën en volkeren komen we bij het bespreken van de volkerentafel uit Gen. 10 terug; maar reeds thans wenschen we toch uit te spreken, hoe, in verband met ons vorig artikel, de driedeeling naar Sem, Cham en Japheth, er volstrekt niet met noodzakelijkheid toe leidt, om slechts *drie* rassen aan te nemen. Huwen ook nu nog een Schot met een Spaansche, dan ziet men niet zelden, hoe uit zulk een huwelijk drie soorten van kinderen geboren worden: het ééne blond met blauwe oogen, het andere zwart met donkere oogen, en het derde uit beiden gemengd. Zoodoende kon ook uit Sem, Cham en Japheth niet een drietal, maar een negental zeer uiteenloopende menschensoorten zijn voortgekomen, mits men maar onderstelt, gelijk volgens ons voorgaand artikel wel ondersteld *moet* worden, dat drie vrouwen van Sem, Cham en Japheth vrouwen van een eigenaardig type zijn geweest, elk op haar beurt van haar man zeer duidelijk onderscheiden. Bij die onderstelling toch heeft het niets vreemds, dat onder de kinderen van Sem het ééne sterk op Sem leek, het andere juist het type van zijn vrouw droeg, terwijl een derde tusschenin stond. Dit kan dan voorts evenzoo worden aangenomen van de zonen van Japheth en van de zonen van Cham, en hierdoor reeds zou men tot negen wezenlijk onderscheiden soorten van menschen komen. Zelfs is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat dit verschil nog breeder uitliep in zoover men niet zelden nu nog ziet, hoe in kleinkinderen soms het ondergegane type van grootvader of grootmoeder weer opleeft, ook waar vader of moeder in niets dit type vertoonde. Wat men in de vogelenwereld soms waarneemt, dat een blankwitte eend en even blanke waard, toch jongen krijgen met gekleurde of zwarte vederen, berust op hetzelfde verschijnsel. En zoo ziet men dus, hoe op zichzelf het feit, dat Noach slechts drie zonen had, volstrekt niet de mogelijkheid uitsluit, dat de wereld der menschenkinderen zich in negen of zelfs meer groepen of rassen gedeeld hebbe. Hierbij blijft het intusschen opmerkelijk, dat de meer rechtstreeksche afstammelingen van Sem en Japheth van oudsher de geschiedenis van ons menschelijk geslacht beheerscht hebben, en dat Chams nakomelingen nimmer tot beteekenis komen konden, terwijl de andere rassen, die men buiten deze hoofdgroeden vindt, met uitzondering van de Mongolen, óf kwijnen óf ondergaan. Doch hierover later meer.

Wat thans onze aandacht vraagt, is het gebeurde met Babels torenbouw, een feit van de hoogste beteekenis, en waarop dusver veel te weinig is gelet.

We vernemen namelijk uit Gen. 11 : 2 dat het menschelijk geslacht na reeds weer sterk vermenigvuldigd te zijn, naar het Oosten toog, en zoo in

de vlakte van Sinear kwam. Dit verhaal strookt met het verhaal van den Zondvloed. Volgens dit verhaal toch begon de nieuwe samenleving in den omtrek van den berg Ararat, d. i. op het hoogland van Armenië, en in verband hiermede laat het zich uitnemend begrijpen, dat men, bij sterker vermenigvuldiging, omdat het bergland geen plaats meer ter woning aanbood, besloot af te dalen naar de vlakte. Op een hoog bergterrein kunnen betrekkelijk altoos slechts weinig menschen leven, en altoos is de trek van het bergland ten slotte naar de vlakte. De vallei waarheen men afdaalde was de groote vlakte, die het stroombed van den Tiger en Eufraat uitmaakte, en lag alzoo in de richting van het vroegere Paradijs. Ons geslacht keerde alzoo, door dien trek, naar zijn oorspronkelijke bakermat terug. Ze togen zuidoostwaarts, en kwamen ten slotte in de streek, waar later Babel lag.

Nu is het opmerkelijk, dat men zich niet van het hoogland uit naar die vlakte uitbreidde, maar *er allen saam henen aftoog*. Het ging niet zoo toe, dat de gevestigde familiën bleven waar ze waren, terwijl alleen de jongere zuidoostwaarts trokken, maar men trok allen saam uit. Het was zoo men wil de eerste volksverhuizing. Een zich verplaatsen van heel ons geslacht. Er bleef niemand in Armenië's hoogland achter. „De gansche aarde," d. i. heel het menschelijk geslacht, „was van eenerlei sprake en eenerlei woorden, en zij togen tegen het oosten, en vonden een laagte in den lande Sinear en woonden aldaar." Een mededeeling waarvan de eenvoudige opvatting is, dat men *allen saam* derwaarts toog, zonder familiën achter te laten. We zeggen niet, dat dit uitgesloten was, maar het verhaal duidt dit niet aan, en leidt eer tot de onderstelling van het tegendeel.

Natuurlijk heeft deze groote tocht plaats gehad onder zekere leiding. In de bergen leefde men, gelijk nu nog in alle berglanden, ingedeeld door de bergglooiingen, in kleine groepen saâm, en elk dier kleine groepen, zal wel patriarchaal onder een oudvader hebben gestaan. Maar thans, nu men uit de bergen naar de vlakte toog, verviel die splitsing en indeeling, en kwam men allen bijeen te wonen. Dit nu vereischte zeker bestuur, zekere indeeling, zekere regeling, zekere leiding, eerst bij den tocht, en straks bij het zich vestigen in de vlakte van Sinear. Waarschijnlijk ging die leiding uit van de vergadering der oudvaders, die saam een zekeren raad vormden. Van wat nu in dien raad der oudsten besloten werd, vernemen we, dat ze er op bedacht waren, om niet verstrooid te raken; dat ze vreesden uiteen te zullen dolen, als de één hier en de ander daarheen aftoog om te weiden; en dat ze om dit te voorkomen, het besluit namen, om één groote stad te bouwen, binnen wier muren en onder wier rook heel de bevolking als één man kon blijven samenwonen. Ook besloten ze in die stad een zeer hoogen toren op te trekken, wiens opperste tot aan de wolken zou reiken, en wiens

hooge spitse het middel zou zijn, om de verstrooide en dolende groepen altoos te doen weten, naar welk punt ze terug hadden te keeren. In de bergen hadden ze natuurlijk, gelijk alle bergvolken nu nog doen, in houten huizen gewoond. Op de bergen staat het hout om te kappen, en ontbreekt meest de steen. Vandaar dat nu nog in de berglanden van Zwitserland, Tyrol, Noorwegen enz. zoogoed als alle woningen, en zelfs de kerken en scholen geheel van hout zijn gebouwd. Men mag dus aannemen dan ook de nakomelingen van Noach op Armenië's hoogland in zulke *houten* woningen huisden. Thans echter nu ze afgedaald waren naar de vlakte van Sinear, ontbrak dit overvloedige hout, en zoo moesten ze wel naar ander bouwmateriaal omzien. Daarvoor nu bood van oudsher de vlakte om Babel het uitnemendste wat men wenschen kon. De bodem bestond uit vette *tichel* of klei, waaruit zich uitnemende steen liet bakken, gelijk men nog in de Musea te Leiden, Londen, Parijs en Berlijn zulke steenen in menigte zien kan. En behalve die klei of tichel was er overvloedig *lijm* aanwezig, dat dienst kon doen voor leem of cement. Het was dus volkomen natuurlijk, dat ze aanstonds het besluit namen, om steenen huizen te bouwen; die huizenmassa met een muur te omringen; en in die aldus gevormde stad een toren te bouwen. Zoo lezen we dan, dat ze zeiden: „Komaan, laat ons tichelen" d. i. steenen, „strijken, en wel doorbranden. En de *tichel* was hun voor steen, en de *lijm* was hun voor leem" of cement. „En zij zeiden: Komaan, laat ons voor ons eene stad bouwen, en een toren, welks opperste in den hemel zij; en laat ons eenen naam voor ons maken, opdat wij niet misschien over de gansche aarde verstrooid worden."

Hierin nu lag een diepe zonde, een rechtstreeks weerstaan van de ordinante Gods. Immers reeds van de ure der schepping af, was den mensch bevolen en gelast, om te vermenigvuldigen en „*de aarde te vervullen.*" En na den Zondvloed was dezelfde ordinantie nogmaals herhaald: „God zegende Noach en zijne zonen, en Hij zeide tot hen: Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt *en vervult de aarde.*" Hierover kan dus geen verschil bestaan. Het was de last door God aan ons geslacht meêgegeven, dat we *niet* op één plek bij elkaar zouden blijven, maar ons over heel de aarde zouden verspreiden, en zoo heel het aardrijk zouden vervullen. En het was nu *tegen* dezen last, en *tegen* deze stellige ordinantie Gods, dat men lijnrecht inging door zijn opzet, om zich *niet* te verspreiden, *niet* uiteen te gaan, maar op één kleine plek, in éene vlakte, in één reuzenstad, allen saam te blijven. — De werking *van* en de verantwoordelijkheid *voor* zulk een zonde te verstaan, is niet licht. Op zichzelf toch kan men vragen: Mochten er dan toch niet zeker aantal gezinnen in de vlakte van Sinear blijven? En indien ja, hoe maakt ge dan uit, wie weg moest en wie moest

blijven? En indien dit niet uit te maken is, bij wien lag dan schuld, en hoe maakt ge die schuld uit? Met enkel op de persoonlijke zonde van dezen en genen te letten, komt ge er dan ook niet. Integendeel, de hier begane zonde was een kwaad, dat uit den boezem van heel het toen levend geslacht was opgekomen. Hun leidslieden hadden het geformuleerd, en de menigte was willig om het uit te voeren. Er was hier sprake van een beweging der gemoederen, van een allesbeheerschende en prikkelende aandrift. — Toen onder de Kaapsche Boeren de dusgenaamde „trek" opkwam, greep die neiging om te „trekken" allengs een geheele menigte aan. Die „trek" hield ook later stand, en heeft nog niet uitgewerkt. Nu van achteren gevoelt dan ook ieder, hoe in dien „trek" der Kaapsche Boeren, zonder dat iemand het vermoedde, een macht door God gewekt is, die heel de toekomst van Afrika, en ten deele zelfs de geschiedenis der wereld beheerscht. Welnu, zulk een „trek" is juist het tegendeel van wat zich in Sinears vlakte openbaarde. Ook toen moesten ze *trekken*, maar ze wilden niet, en stelden zich nu uit beginsel en met voorbedachten rade tegen het beginsel van het trekken over. Niet „trekken", maar „bijeen blijven", was het wachtwoord. En gelijk men nu van achteren wel zal toestemmen, dat de Kaapsche Boeren het bestel Gods zouden weerstaan hebben, indien ze *niet* waren uitgetogen, evenzoo weerstond het toenmalig geslacht in de vlakte van Sinear den wil des Heeren, door zich niet te willen verspreiden, maar van het bijeenblijven in Sinear een welbewust opzet, een grondgedachte voor heel zijn saamleven, het richtsnoer voor zijn handeling te maken.

Dat het gebeurde zóó moet worden opgevat, blijkt uit twee opmerkelijke uitdrukkingen, die in het verhaal voorkomen. Vooreerst uit wat in vs. 6 God zegt: „*En dit is het wat zij beginnen te maken;* maar nu, zou hun niet afgesneden worden?" en ten tweede uit wat in vs. 4 de menschen roepen: „*Laat ons eenen naam voor ons maken.*" Natuurlijk konden ze zich geen naam maken *bij anderen;* want andere menschen waren er niet. Dat „naam maken" kan alzoo niet anders slaan dan op *de toekomst*, alsof ze zeiden: Laat ons hier een naam grondvesten, die de eeuwen verduurt. Dit nu klopt met de andere uitdrukking: „dit is het, dat zij *beginnen* te maken." Wel terdege spreekt dus uit beide uitdrukkingen het denkbeeld, om door een opgevat plan, om door dien torenbouw van Babel aan het toekomstig menschelijk geslacht de wet te stellen, en het doelwit aan te wijzen waarop men had aan te houden. Er lag in hun spreken een wereldplan, en dat wereldplan, dat rechtstreeks tegen Gods plan met de wereld overstond, was als volgt te omschrijven: Niet te zeer vermenigvuldigen, niet ons over de aarde verspreiden, niet heel de wereld bevolken, maar

ons bepalen tot het formeeren van één enkel, betrekkelijk klein volk, en het overige deel der aarde ongebruikt laten.

Neemt ge nu eenerzijds de geschiedenis der volken zooals deze zich nu feitelijk in thans vijf werelddeelen ontwikkeld heeft, en stelt ge daartegen over dat Sinear-plannetje van één kleine groep menschen, in en bij één enkele stad, in het gezicht van één toren saâmwonende, dan voelt ge terstond de machtige tegenstelling tusschen de groote, rijke, machtige gedachte Gods, en den *kleinzieligen, enghartigen* en *bekrompen* geest, die in dit plan der menschen sprak. Naar het plan Gods zouden allengs alle krachten en gaven, die Hij in ons geslacht had ingelegd, tot de eere zijns Naams in het licht treden; maar volgens dat zelfzuchtig plan van Babels torenbouw zou dit alles verstikt en te niete gedaan zijn. Naar het plan Gods wordt de overloopende maat vol tarwekorrelen over den breeden akker uitgezaaid, en straks schitteren de velden in de gouden golving der halmen. Maar naar het plan van Sinear zou het zaaikoren in een muffen kelder besloten zijn, om er te verstikken en te beschimmelen. Zooals het naar den raad en het bestel van den Heere der heirscharen zou gaan, heeft God zich een Naam gemaakt, en is het de verheerlijking van dien Naam onzes Gods waarop heel de historie van ons geslacht uitloopt. Maar ging het naar Sinears bestel en raad, dan zou de Naam des Heeren overschaduwd en verdrongen zijn door den naam van deze God-vergeten kleinzieligheid. Zoo bleek dus genoegzaam, hoe de grondtoon in het hart van hem, die zulk een plan ingaf, niet anders was, dan een zoeken van zich zelf en vijandschap tegen God. Het was niet een vergissing, een verkeerd beleiden raadslag, maar wel terdege de uiting van een Gode vijandigen zin, die, zonder zich hiervan in alle deelen bewust te zijn, op rechtstreeksche verijdeling van Gods raad en op het verhinderen van zijn Koninkrijk zou zijn uitgeloopen.

Al geven we dan ook toe, dat niet ieder man en vrouw en kind zich aanstonds het gebod „om de aarde te vervullen" zal herinnerd hebben, en al achten we nog veel minder dat een ieder, hoofd voor hoofd bedoelde, opzettelijk tegen deze Goddelijke ordinantie in te gaan; toch spreekt het vanzelf, dat de hoofden en oudsten des volks zeer goed wisten, wat God bevolen had, zoodat ze hun plan niet konden ontwerpen noch doorzetten, zonder opzettelijk en wetende wat ze deden, dien Goddelijken last op zij te zetten en te overtreden. Er lag dus niet alleen schuld, maar wel terdege ook *bewuste* schuld in. Er werd in Sinears vlakte tegen God gezondigd *met opgeheven handen.*

Eerst zoo wordt ons het gewicht en de beteekenis van dezen opstand tegen God in Sinears vlakte duidelijk. Het was dwarsdrijven van den

mensch tegen zijn God in. Het stellen van onzen wil en onze wijsheid tegen den wil en de wijsheid onzes Gods. En zoo klinkt het dan ook niet meer vreemd, als we nu verder lezen, met wat toorn vol majesteit God dit booze opzet en dit zondig bestaan verijdelde. Natuurlijk is de wijze van het optreden des Heeren menschelijk ingekleed. In eigenlijken zin vaart God niet neder, om het doen der menschen te bezien, want alle dingen liggen naakt en geopend voor het oog Desgenen met Wien wij te doen hebben. En bovenal hechte men niet te sterk aan dat *nedervaren* van God, omdat de schilderkunst en vermenging met Heidensche verhalen, daarbij op een dwaalspoor heeft geleid. Onder de Heidenen liep namelijk, onder meer dan één vorm, een verhaal van reuzen of titanen, die het wrevelig en vermetel opzet hadden gesmeed, om de hoogste bergen te beklimmen, en van die hooge toppen uit, den hemel te bestormen. Met dit verhaal heeft men toen het verhaal van den torenbouw van Babel in verband gezet, omdat daarin gesproken werd van een toren „welks opperste in den hemel zij." En overmits nu het verhaal van die reuzen of titanen daarmeê eindigt, dat de hemelgod met bliksemen nedervaart en de titanen terugwerpt, heeft men nu de fout begaan, om ook het gebeurde van Sinears vlakte zich voor te stellen, alsof God ware nedergedaald om met bliksem en donder den hemelhoogen toren neer te werpen en te verbrijzelen.

Geheel deze voorstelling echter is met het verhaal van Gen. 11 ten eenemale in onverzoenlijken strijd. Aandachtige lezing van het verhaal doet zelfs betwijfelen, of de bouw van den toren wel ver was voortgeschreden. Er staat toch duidelijk in vs. 4, dat ze eerst een *stad*, en pas daarna in die stad een *toren* wilden bouwen; en daarop volgt in vs. 8 de mededeeling: „En ze *hielden op* de stad te bouwen." De ingrijpende daad Gods heeft dus niet getoefd tot tijd en wijle stad en toren volbouwd waren, maar trad integendeel tusschenbeide, toen ze pas met den bouw der stad begonnen waren, en toen hoogstwaarschijnlijk de toren nog slechts even boven het fundament verrees. Maar wat veel scherper de aandacht verdient, is, dat er met geen enkel woord gemeld wordt, dat God de stad of den toren *verwoestte*. Daar staat niets van. Niet van één steen wordt gemeld, dat God dien neerwierp. Er staat alleen dat ze in hun bouwen gestoord werden, en dat ze, tengevolge van die storing, *ophielden met bouwen*. De majesteit van Gods doen wordt ons dan ook niet geteekend als bestaande in *uitwendig machtsvertoon,* maar veeleer als die stille majesteit die de grootste doeleinden bereikt met de schijnbaar nietigste middelen. Zoo toch staat er: „Komaan, laat ons nedervaren, *en laat ons hun sprake aldaar verwarren, dat een iegelijk de sprake zijns naasten niet hoore*" (vs. 7). Met het oog zag men dus niets. Wat er gebeurde, merkte noch begreep men aanvankelijk, en plotseling ontdekten ze, dat ze elkaar vreemd waren geworden in de taal. Ze verstonden elkander niet

meer. En wat ze ook deden, om elkander hun bevreemding te kennen te geven, en den slagboom die tusschen hen gevallen was, weg te nemen, ze stonden plotseling als vreemde wezens tegenover elkander. Over dit feit zelf handelen we in een volgend artikel. Doch hier reeds zij opgemerkt, hoe oneindig veel fijner en Goddelijker deze toedracht der zaak is, dan dat men de bliksemen of een tornado den toren van Babel laat omverwerpen. Schijnbaar doet God niets. Alleen in de spraakmiddelen komt ongemerkt een kleine wijziging tot stand. En van dit schijnbaar nietige is het onmetelijke gevolg, dat heel de historie der menschheid een gansch anderen loop neemt.

XLII.

De spraakverwarring.

Daarom noemde men haren naam Babel; want aldaar verwarde de Heere de sprake der gansche aarde, en van daar verstrooide ze de Heere over de gansche aarde.
GEN. 11 : 9.

De spraakverwarring van Babel is niet het *gevolg* geweest van de uiteenspatting en verstrooiing van ons menschelijk geslacht; maar omgekeerd spatte ons geslacht uiteen *ten gevolge* van de spraakverwarring. Doordien ze elkander niet meer verstonden, geraakten de destijds levende personen, gezinnen en geslachtsgroepen van elkaar af. Elke poging om hetgeen bij Babel plaats greep, op natuurlijke wijze te verklaren, moet daarom worden afgewezen. Duidelijk bericht de Heilige Schrift ons, dat hier een machtig, heel de toekomst beheerschend *wonder* plaats greep; dat in dit wonder een *oordeel* school; en dat dit oordeel aan het gansche toen levende geslacht is voltrokken. Zelfs wordt dit wonder en dit oordeel aan den naam van de stad *Babel* vastgeknoopt: „Daarom noemde men haren naam *Babel*, want aldaar verwarde de HEERE de sprake der gansche aarde." *Balal* beteekent: dooreenwarren, verstoren. Van dit woord is de stam: *Bal,* en door verdubbeling zal van dezen stam: *Bal,* de naam *Bal-bél* zijn afgeleid, die dan later, door uitvalling van de eerste *l*, in *Babél* zal zijn saamgetrokken. De klemtoon viel in dit woord op de laatste, niet op de eerste lettergreep. Men sprak uit: Babél, niet Bábel. Dat Babél spraken de Grieken uit als Babyl-on. En zoo komt het, dat we in het Nieuwe Testament steeds *Bábylon* vinden, en in het Oude Testament *Bábel*. Een naam, die blijkens het verhaal in Gen. 11, pas na de verstrooiing der menschenkinderen ont-

staan is, en die, overmits de stamverwante Hebreeën, of in het algemeen, de nakomelingen van Sem hier huizen bleven, vanzelf uit de Semitiesche taalgroep, waartoe ook het Hebreeuwsch behoort, genomen is. Of het gevoelen juist is, dat we in de bouwvallen van Babylon, die nog overig zijn, metterdaad nog overblijfselen van den „toren van Babel" bezitten, is niet wel uit te maken. Oudtijds meende men die overblijfselen nog te bezitten in de ruïne die den naam van *Birs Nimrud* draagt; thans oordeelen velen dat veeleer in de ruïne, aan de andere zijde van den Eufraat, *Babil* genaamd, het overoude monument zou te vinden zijn. De overlevering houdt in elk geval staande, dat de afgebrokkelde toren er nog is, en de geleerden zijn over het algemeen van oordeel, dat voor de juistheid dezer overlevering veel te zeggen valt. Is nu de opvatting juist, dat de *Birs Nimrud* nog een stuk van den oorspronkelijken toren is, dan blijkt tevens, dat de „toren van Babel" geen rechtopgaande toren in den vorm van onze torens was, maar een toren in den vorm van onze trapgevels; van onderen ontzaglijk breed, en daarna telkens, tot zes malen toe, inspringende met een geduchten rechthoek. Dit zou dus metterdaad overeenkomen met het bestek voor een geweldig hoog uitloopend gebouw, al blijkt uit het verhaal zelf, dat de toren pas begonnen, en allerminst voltooid was. Eerst veel later schijnen onderscheidene vorsten pogingen te hebben gewaagd, om het kolossale gebouw hooger op te trekken, zonder dat blijkt dat de voltooiing naar het oorspronkelijk bestek ooit gelukt is.

Komen we nu van den „toren van Babel" op de „Babylonische spraakverwarring" terug, dan zij allereerst opgemerkt, dat we in het zondige opzet der in Sinears vlakte verzamelde familiën met een opgaan van het *betere* in het *booze* element te doen te hebben. Ook nu weer, evenals in Gen. 6, blijkt ons, hoe de „kinderen der menschen" de overhand kregen over „de kinderen Gods." De tegenstelling die reeds onder Noachs zonen tusschen Sem en Cham begint, terwijl Japheth aarzelend tusschen beiden staat, heeft zich uiteraard onder hun nakomelingen voortgeplant. Maar nu reeds in Sinears vlakte heeft de onheilige groep zoozeer de overhand over de heilige groep gekregen, dat het booze opzet der eerste doorgaat, en dat de laatste er zich zonder verzet in voegt. Althans in heel het verhaal valt geen spoor te ontdekken van eenig protest tegen het vermetele plan, dat van de toen levende vromen zou zijn uitgegaan. Blijkbaar waren zij toen reeds lang overstemd, konden zich nauwlijks roeren noch bewegen, en lieten de leiding der zaken geheel in handen van de afvallige lieden. Ten slotte doen allen mede, en deze tweede afval van ons geslacht, de afval na den Zondvloed, draagt een gansch algemeen karakter. Eenparig en eenstemmig bedrijven ze het kwaad, dat den toorn van Gods majesteit op-

wekt. Op dit feit is niet genoeg de aandacht gevestigd. De diepe zonde die hier *door heel ons geslacht* begaan werd, is niet helder genoeg ingezien, en dientengevolge is de ernstige beteekenis van het hier gebeurde niet verstaan. In verband hiermede lette men er op, dat in het verhaal van Gen. 11 niet de algemeene naam: *God*, gelijk in Gen. 9, maar de Verbondsnaam: HEERE gebezigd wordt; iets waaruit blijkt, dat het wonder en oordeel der spraakverwarring strekte om de *Verbondsgenade* tegen verijdeling te vrijwaren. De stroom der zonde had weer heel ons geslacht verzwolgen, en uit dien hoofde zou het doel van het Genadeverbond verijdeld zijn, indien niet straks dank zij Abrams roeping en afscheiding, door de *particuliere* genade een *particulier* volk ware afgezonderd. Voor die afzondering en afscheiding was het noodig, dat de éene menschheid in deelen gesplitst werd, en zoo staat de „spraakverwarring" bij Babel rechtstreeks, als voorbereiding voor wat komen zou, met Abrams afzondering en de particuliere roeping van Israël in verband. Onmiddellijk na het verhaal van wat in Sinears vlakte voorviel, volgt dan ook de geslachtstafel die van Sem op Abram doorloopt, en reeds in het eerste vers van het volgende hoofdstuk komt de heerlijke, heel de toekomst verhelderende openbaring van Abrams roeping. Babylons spraakverwarring, en hier lette men op, ligt achter ons, alvorens de eerste openbaring van het Woord, of van de Heilige Schrift, in engeren zin begint.

Die spraakverwarring zelve nu is niet te verstaan, tenzij men zich de moeite gunne, een oogenblik over het wezen van *de taal* na te denken, gelijk omgekeerd elke poging, om de geaardheid en den saâmhang der onderscheidene talen te verstaan volstrekt mislukt, zoo men met dit feit der „spraakverwarring" niet genoegzaam rekent. Wie toch met eenigen ernst over onze menschelijke talen, in haar wezen en samenhang nadenkt, stuit telkens op twee met elkaar strijdige verschijnselen. Eenerzijds ontdekt men namelijk in elke taal zekeren vasten *regel*, zekere *regelmaat*, zekere *vastheid* van vormen; maar evenzeer van den anderen kant allerlei *afwijking* van den regel, allerlei *uitzondering*, allerlei *onregelmatigheid*. Reeds de Grieksche wijsgeeren geraakten door dit strijdige in de taal in verlegenheid. Al wat naar den regel ging, noemden ze *analogie* of overeenstemming, en al wat uitzondering was, *anomalie*, of onregelmatigheid, en al naar gelang ze van het éene of van het andere verschijnsel uitgingen, kwamen ze tot geheel uiteenloopende voorstellingen omtrent het wezen, den oorsprong en den aard der taal. Juist deze tegenstrijdigheid nu, eenerzijds van zekere *regelmaat*, en anderzijds van zekere *onregelmatigheid*, wordt volkomen verklaard, zoo ge let op de „spraakverwarring." Deze toch onderstelt, dat er eerst enkel *regelmaat*, *overeenstemming* en

eenparigheid bestond, en dat daarna onregelmatigheid deze regelmaat brak. Iets waar nog bijkomt, dat in de oudste talen die we kennen de *regelmaat* een veel grootere is, terwijl we de ontbindende anomalie als een eenmaal ingeslopen kwaad, steeds verder zien voortwoekeren. En evenzoo staat het met den samenhang der talen onderling. De overtuiging dat de talen onderling samenhangen, en niet los naast elkander zijn opgekomen, is vooral dank zij de historische taalstudie, waartoe onze *Lambertus ten Kate* in zijn *Aanleiding tot de kennis van het verheven deel der Nederduitsche sprake,* Amst. 1723, den eersten stoot gaf, steeds meer algemeen geworden. Terwijl men langen tijd waande, dat b. v. het Russisch en het Nederlandsch niets met elkander gemeen hadden, is thans tot in bijzonderheden aangetoond, hoe alle Germaansche, Romanische en Slavische talen in wortelverband met elkander staan. Ook den samenhang tusschen de Indo-Germaansche en Semietische talen is men, dank zij de studiën van *Dr. Abel,* reeds op het spoor. En men twijfelt er niet aan, of voortgezette studie zal tot het inzicht leiden, hoe metterdaad *alle menschelijke taal* in den grond één is, en door de onderscheiden talen slechts „verbijzonderd" is in eindelooze schakeering. — Van den anderen kant echter kan men zich niet ontveinzen, dat de splitsing van de éene menschelijke taal in de vele talen zoo vreemd, raadselachtig en zonderbaar is toegegaan, dat men bijna wanhoopt om voor den saamhang b. v. tusschen de negertalen en onze Europeesche talen ooit iets meer of iets anders dan zeer vage, zwevende, algemeene aanduidingen te zullen ontdekken. Welnu ook deze tegenstrijdigheid tusschen de blijkbare eenheid van oorsprong en het toch zoo zonderbare uiteenloopen der talen, is alleen te verklaren, zoo men zich houdt aan het Bijbelsch verhaal. Houdt ge u toch aan het dubbele feit, én dat alle taal eenmaal één was, én dat die éene taal niet geleidelijk uiteengegaan, maar gewelddadig *verward* is, dan hebt ge den volkomen passenden sleutel in handen, om u én die onmiskenbare eenheid van oorsprong, én tegelijk die zonderbare en anders onverklaarbare „verbijzondering" der talen, duidelijk voor te stellen. Ontwaardet ge niets dan geleidelijke ontwikkeling, zoo zou er voor de „spraakverwarring" van Babel geen plaats zijn. Nu ge daarentegen het spoor dier geleidelijke ontwikkeling gedurig bijster raakt, is het juist die „Babylonische spraakverwarring", die uw overtuiging omtrent de eenheid van oorsprong met uw onmacht om haar organische splitsing aan te toonen, verzoent.

Intusschen is hier tweeërlei wel te onderscheiden: 1°. de eigenlijke verstoring of verwarring der talen; en 2°. het beginsel van onregelmatigheid en onregelmatige „verbijzondering," dat in het wezen van alle menschelijke taal indrong.

Om met het laatste te beginnen, weet een ieder hoe onze eigen Nederlandsche taal op verre na niet in alle gewesten eender wordt gesproken. Wie een Zeeuw en een Fries hoort spreken, hoort beide malen heel iets anders. En evenzoo verschilt het Vlaamsch, het Brabantsch, het Groningsch, het Geldersch en zooveel meer. Dit is het verschil van tongval, dat niet alleen in ons land, maar in alle landen wordt waargenomen, en elke taal weer splitst en „verbijzondert" in tal van dialecten. Evenzoo weet men, hoe onze taal sterk lijkt op het Duitsch, zoodat we hier een overgang van taal in taal hebben, die onder ieders bereik valt. En eindelijk is het duidelijk, hoe in die onderscheiden tongvallen en verwante talen zeer onderscheiden regelen gelden, en hoe die regelen in die tongvallen en in die verwante talen zelve gedurig verbroken worden door allerlei uitzonderingen, die zich vaak niet uit dien tongval of die taal zelve, maar dan ten leste uit verwante tongvallen of verwante talen verklaren laten. Hieruit blijkt derhalve hoe ook in die talen en tongvallen, die eerst eeuwen na Babylons spraakverwarring tot haar formatie zijn gekomen, toch nog steeds een beginsel van spraakverwarring doorwerkt. Ware dit niet het geval geweest, en had de spraakverwarring zich bepaald tot de splitsing van de éene toenmalige taal zeg in *twaalf* afzonderlijke talen, zoo zou men na dien tijd op aarde, onder de volken en natiën, nooit meer noch andere dan die *twaalf* talen gevonden hebben, en die talen zouden eeuw in eeuw uit gebleven zijn, wat ze oorspronkelijk waren. Nu daarentegen blijkt, dat ook lang na Babels spraakverwarring, zich aldoor andere talen uit de vroeger bestaande afgescheiden hebben, dat elk dezer nieuwe talen weer in dialecten uiteengingen en elk dezer dialecten of tongvallen zich weer gestadig vervormden en allerlei ongelijkmatigheid opnamen, is het feit niet te weerspreken, dat er sinds Babel een *beginsel* van splitsing en verwarring in de menschelijke taal sloop, dat nog steeds doorwerkt.

Van dit beginsel der verstoring echter moet wel onderscheiden worden de *feitelijke* verstoring die op dat éene oogenblik plaats greep, en die oorzaak werd van die diepe insnijding tusschen taalstam en taalstam, die nu nóg maakt, dat we den samenhang tusschen die onderscheiden taalstammen, zoo bijna niet op het spoor kunnen komen. De verwarring, die plaats greep, had tengevolge, dat de één den ander eenvoudig niet meer verstond; ze spraken heel anders; ze waren elkander vreemd geworden; en wat moeite ze zich ook gaven, om weêr taalverbinding met elkander aan te knoopen, het bleek ondoenlijk. Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat, stel er waren een 300,000 menschen bijeen, die 300,000 elk een eigen taal gingen spreken, zoodat er 300,000 talen ontstonden en niemand een tweede vond, die sprak gelijk hij. Dit te denken ware onzinnig. Kennelijk is de bedoeling

van het verhaal, dat het in Sinears vlakte bijeen zijnde geslacht in *zekere groepen* uiteenviel, misschien niet meer dan tien of twaalf in aantal, die wel onder elkander eenzelfde taal spraken, maar als groepen, elk met een eigen taal, plotseling geheel vreemd tegenover andere groepen met een andere stonden. Zelfs mag op grond van hetgeen we nu nog van den samenhang der talen weten, worden aangenomen dat de afstammelingen van Sem een eigen groep vormden naast die van Japheth en Cham, en dat de taalsplitsing *binnen* elk dezer drie groepen minder ver uiteenging dan tusschen die drie hoofdgroepen onderling. Misschien gaat men zelfs niet te ver met te beweren, dat de toenmalige splitsing der éene taal niet verder ging, dan er nu nog bij den wortel gesplitste taalgroepen zijn aan te wijzen.

—

Vraagt men zich nu af, hoe deze splitsing van de éene toen gesproken taal in tien, twaalf afzonderlijke talen tot stand kwam, zoo gaat stellig mis, wie het zich voorstelt, alsof God aan elk dezer groepen een vooruit gereed gemaakte taal werktuiglijk en uitwendig in het geheugen indroeg en alzoo onderwees. Dit is een werktuiglijke, uitwendige opvatting van het wezen der taal, die een onkundige zich vormen kan, maar die geen kenner kan aannemen. Onze menschelijke taal is de inkleeding in klanken van wat zich innerlijk in onze ziel roert. In ons innerlijk wezen komen beseffen, komen neigingen, komen gedachten op; onze ziel ontvangt gewaarwordingen, aandoeningen, indrukken; ze neemt waar, ze merkt op, ze verbindt en onderscheidt; en dit al te zaam noopt en dringt ons innerlijk wezen, om wat van binnen in ons omgaat, naar buiten te uiten, voor onszelven, voor God of voor mensch of dier uit te roepen, en de klanken, de geluiden, de tonen, de woorden, die ons daarbij ten dienste staan, vormen zoodra die uiting onder vaste beheersching van onze rede komt, *onze menschelijke taal*. Het anders zijn van de éene taal dan de andere is alzoo daaruit te verklaren, dat het éene volk innerlijk anders bestaat dan het andere, dat het andere beseffen heeft, andere gewaarwordingen ontvangt, anders gevoelt, op andere wijze denkt, en zich deswege anders uit en spreekt in een andere taal. Sprak men derhalve in Sinears vlakte nog altoos eenzelfde taal, en is te dier plaatse die éene taal gesplitst in een dozijn talen, dan volgt hieruit, dat er, door een machtdaad Gods, een verandering is teweeggebracht in het innerlijk bestaan van de toenmalige menschheid. Zooals nu nog iemand soms een aangrijpende levenservaring heeft, waarvan hij achteraf zegt: „Ik ben toen *een ander mensch* geworden," en zoo ook moet God Almachtig op dat oogenblik zoo majestueus en geweldig in het wezen dier groepen van menschen hebben gewerkt, dat ze als *andere menschen* tegenover elkander stonden, en dientengevolge een taal spraken, die de een van den ander niet verstond.

Dat dit samenging met een wijziging van hun spraakorganen, wordt daarmeê niet miskend. Nauwkeurige taalstudie heeft bewezen, hoe de veranderingen van taal in taal metterdaad voor geen gering deel het gevolg zijn van wijzigingen, die door klimaat, levenswijs, gesteldheid van het land, als anderszins, in de verhouding van keel, lip, verhemelte, tong en tand ontstaan zijn. Keelgeluiden als nu nog de Arabieren en Mooren uitstooten, kunnen wij uit onze keel niet voortbrengen, gelijk op hun beurt de Franschen b. v. onzen *sch* en andere sisklanken met den besten wil niet zuiver kunnen nabootsen. Rekent men hierbij nu met het feit, dat metterdaad de geheele formatie van het hoofd van ras op ras sterk verschilt, en met name ook de spraakorganen geheel anders doet voorkomen, dan ligt het vermoeden voor de hand, dat uit het gebeurde bij Babels torenbouw niet alleen het verschil van taal met taal, maar tegelijk het machtig verschil tusschen ras en ras, zoo geestelijk als lichamelijk, en met name wat de spraakorganen betreft, zal te verklaren zijn.

Aandachtige beschouwing van hetgeen in Sinears vlakte voorviel, leidt derhalve tot de uitkomst, dat het wonder dat hier plaats greep van veel verder strekking en veel geweldiger in zijn gevolgen was, dan men gemeenlijk waant. Volgens de gewone voorstelling, zou er niets in noch aan den toen levenden mensch veranderd zijn, en zou zich alleen het werktuiglijke verschijnsel hebben voorgedaan, dat ze *vreemd* begonnen te spreken. Zoo raakten ze van elkander af. En dat was al. Nu men daarentegen weet, hoe een taal rechtstreeks samenhangt met 's menschen innerlijk wezen, en zijn wijze van spreken met de gesteldheid van keel, lip en tong, nu zien we als door een sluier, hoe we hier staan voor een veel machtiger gebeurtenis, die feitelijk heel de daarna komende historie van ons geslacht beheerscht. God verbrak door een machtig wonder plotseling de geestelijke eenheid van ons geslacht en de eenheid van onze lichamelijke formatie. En zóó was die innerlijke en uiterlijke eenheid niet gebroken, of als noodzakelijk gevolg hiervan spraken de onderscheidene groepen anders dan voorheen, en anders dan de andere groepen. Er werd een wigge in den stam van ons geslacht gedreven. Die stam spleet. En met die splijting van den stam der menschheid, spleet ook de menschelijke taal in veelheid van talen. Daarmeê was de oorspronkelijke éene taal weg. Die bestond niet meer. ook al is het dat elk der nieuw ontstane talen als een afzonderlijke loot uit die oorspronkelijke taal opschoot, zoodat de kennis der oorspronkelijke taal ons opeens weer den samenhang tusschen al die onderscheidene talen zou ontdekken.

In verband hiermede is meer dan eens de schoone gissing gewaagd, dat het spreken van de Apostelen op den Pinksterdag, en ten deele het spreken

in *glossalatie* waarvan 1 Cor. 14 [1]) melding maakt, meer een spreken in de oorspronkelijke taal van het Paradijs zal geweest zijn, en hieruit zou zich dan tevens verklaren, hoe de Parthen, Meden en Elamieten, die voor de opperzaal bijeen waren, elk voor zich meenden hun eigen taal te hooren, en zulks wijl in aller taal die éene oorspronkelijke taal, die aller gemeenschappelijke moeder was, naklonk. Die gissing spreekt, gelijk men weet, ook ons toe, wijl ze oneindig verhevener en geestelijker is dan de platte werktuiglijke opvatting, alsof de apostelen daar elk voor zich opeens, door elkaar, talen gingen spreken, die ze zelven niet kenden noch verstonden. De uitstorting van den Heiligen Geest herstelde, op geestelijke wijze, de eenheid van ons geslacht, die in Sinears vlakte verbroken was. En juist hiermeê strookt het zoo schoon en zoo Godverheerlijkend, én dat op den Pinksterdag de Paradijstaal weer terugkwam, én dat de Parthen, Meden en Elamieten, hoe ver ook afgedoold, die Paradijstaal nog verstonden, ook al kon ze hun niet anders toeklinken dan als ware het hun eigen Parthische, Medische of Elamietische tongval. Eerst bij deze opvatting herkrijgt het taalwonder zijn geestelijke beteekenis en staat rechtstreeks met de uitstorting van den Heiligen Geest in verband; terwijl evenzeer de reusachtige ontwikkeling van de taalstudie, waarop onze eeuw roem mag dragen, elke werktuiglijke opvatting van zulk een verschijnsel op taalgebied uitsluit.

XLIII.

Abrahams roeping universalistisch.

> **En Ik zal zegenen, die u zegenen, en vervloeken, die u vloekt; en in u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden. Gen. 12 : 3.**

Met het twaalfde hoofdstuk van Genesis ontsluit zich in het Schriftverhaal der openbaring een nieuw vergezicht. Abraham treedt nu op, en

[1]) Men houde wel in het oog, dat het spreken in *glossai* of tongen, waarvan én in Hand. 2 én in 1 Cor. 14 sprake is, wel beide malen met dezelfde uitdrukking wordt bericht, maar dat toch tusschen beide verschijnselen een aanmerkelijk verschil bestaat. Alleen op den Pinksterdag was het verschijnsel oorspronkelijk, gaaf en volkomen, zoodat er toen niet alleen in Paradijstaal gesproken werd, maar dat ook het gesprokene door een ieder als uit zijn eigen taal werd verstaan. De *glossalatie* daarentegen, waarvan we in 1 Cor. 14 de beschrijving vinden, is een verzwakt, nabloeiend, ten slotte wegstervend verschijnsel, waarbij de ziel nog wel tot God spreekt in heilige taal, maar waarbij het *verstaan* slechts het deel is van een enkele, die het vertolken kan.

met dezen „vader der geloovigen" gaat het verhaal op eenmaal van het spoor der *„gemeene gratie"* op dat der *„particuliere genade"* over. De elf eerste hoofdstukken handelden van de wereld en het menschelijk geslacht in 't gemeen; maar met hoofdstuk twaalf versmalt zich op eenmaal het stroombed, en krimt in het geschiedverhaal het wereldtooneel in tot Palestina en ons menschelijk geslacht tot Israël. Al wat verder in Genesis volgt, en daarna komt in Exodus, Leviticus, en wat meer onder Mozes' naam tot ons kwam, of ook nader in de geschiedboeken, in de Psalmen, in de Profeten, ja zelfs tot in de Evangeliën ons gemeld wordt, heeft doorloopend schier uitsluitend op Abrahams zaad betrekking, tot eerst op den Pinksterdag *de volkeren* er weer bij komen, en ten slotte in het apocalyptisch visioen op Pathmos de schare die niemand tellen kan, *uit alle natiën en tongen en talen,* jubelt voor Hem, die op den troon zit en het Lam. Deze schijnbare onevenredigheid dat slechts *elf* hoofdstukken gewijd zijn aan hetgeen aan geheel ons geslacht gemeen was, en dat de meer dan *duizend* die daarna komen, in hoofdzaak slechts één kleine wereldstreek en één enkel volk, met den aankleve van dien, bestrijken, heeft bij gemis aan nadenken, dan ook op gevaarlijke wijze het *particularisme* in de hand gewerkt, en ingang aan de valsche voorstelling geschonken, alsof het lot der volkeren en de beteekenis der wereld ons minder aangingen, en als had men den afgedoolden Jood ook de Christen zich angstvallig op te sluiten binnen de enge wanden, eerst van de Joodsch-particularistische hut, dan van een op Joodsche leest geschoeide kerk, en voor de komende eeuwen in een Joodsch-getint Koninkrijk der hemelen, met een herbouwd Jeruzalem als middelpunt. Zelfs de *Zending* klimt dan tot geen hooger gezichtspunt op, dan om uit de volkerenmassa zielen te redden en over te zetten in de particuliere schaapskooi. En beheerscht wordt ten slotte én die *Zending,* én het leven der kerk, én de toekomst der Christenheid door de vraag der Jodenbekeering. Zoolang de Joden niet weer als natie voor Israëls Messias kiezen, ontbreekt de hoogere kracht die het Godsrijk moet doen doorbreken. Een particularistisch streven en drijven, dat uit een valsche voorstelling van Abrahams roeping opkomt, en niet *kan* rusten dan in het steeds door alle Gereformeerde kerken bestreden en verworpen Chiliasme.

Immers het vraagstuk van het Chiliasme, met zijn Joodsche droomerijen, is niet, gelijk men waant, alleen een uitlegkundig vraagstuk, maar een vraagstuk dat heel de stelling beheerscht, waarin ge als belijder van den Christus u tegenover de openbaring plaatst, en alzoo beslist over geheel uw levens- en wereldbeschouwing. De droomerij van het Chiliasme en de Gereformeerde geloofs- en levensopvatting staan in beginsel vlak tegen elkander over. Het Chiliasme is valsch-Joodsch-particularistisch, de Gereformeerde belijdenis daarentegen universalistisch, en verzoening tusschen deze beide

standpunten is ondenkbaar. Is het Chiliasme waar, dan is onze Gereformeerde belijdenis leugen. Maar ook omhelst ge uw Gereformeerde belijdenis, op het getuigenis des Heiligen Geestes, dan *moet* ge u beslist en vierkant tegen al dit Joodsche bederf der waarheid Gods overstellen. Niet natuurlijk alsof ge de broederen in ons midden, die nog min of meer met deze dwaling behept zijn, zoudt mogen verdenken van kwaad opzet. Integendeel, *hun* doling is slechts de wrange vrucht van de verslapping die in het Gereformeerd belijden sinds twee eeuwen veld won. Slechts wordt uitgesproken, dat ge, ook om hunnentwil, niet voor hun valsche voorstelling uit den weg moogt gaan, en dat met name de Gereformeerde kerken nimmer door eenige uitspraak, die voor haar verantwoording komt, dit kwaad mogen voeden. Door Deputaten voor de Zending onder de Joden is dit in hun Rapport van 1896 dan ook helder ingezien, en het getuigde van ernst, geloofsmoed en plichtsbesef, toen ze ééne enkele zinsnede, waar de oude zuurdeesem nog in nawerkte, eigener beweging terugnamen. Men versta dan ook wel, dat een dusgenaamd verbrokkelde uitlegging van allerlei profetische uitspraak, waardoor men zich van die zijde poogt te sterken, geen het minste gewicht in de schaal legt. Alles hangt hier af van een juist inzicht in den samenhang tusschen de „particuliere genade" en de „gemeene gratie", of wilt ge van een juist inzicht tusschen dat oorspronkelijke werk Gods dat we bewonderen in de Schepping, en dat andere, waarvoor we jubelend dankzeggen, na gedronken te hebben uit de Fontein des heils.

Handelende van de „gemeene gratie", ligt het uiteraard niet op onzen weg het verloop der „particuliere genade" na te speuren, gelijk dit met Gen. 12 begint en eerst in Hand. 2 zijn keerpunt bereikt. Maar wel behoort het tot het stuk der „gemeene gratie" om te onderzoeken, in welke verhouding de „particuliere genade" te haren opzichte optreedt, en in hoeverre de „gemeene gratie" onder het werk der „particuliere genade" doorloopt, dan wel door haar optreden tot stilstand komt en gestuit wordt. De laatste voorstelling was lange jaren onder ons de algemeen heerschende, en is zulks op practisch gebied nog in niet geringe mate. Vertoont toch de aanleg van de in zwang gekomen vragenboekjes over de Bijbelsche geschiedenis een niet te onjuist beeld van het onderwijs lange jaren op onze catechisatiën gegeven, dan mag zonder vrees voor overdrijving gezegd, dat na vluchtige afdoening van de elf eerste hoofdstukken van Genesis, geheel dat onderwijs zich veelal in de particuliere genade opsluit, en van de gemeene gratie gemeenlijk zwijgt. En boekte men met eenige nauwkeurigheid de teksten, waarover een geheel jaar lang in al onze kerken gepredikt werd, dan zou aandachtige bestudeering dier tekstenreeks u evenzeer tot geen ander resultaat leiden, dan dat, de gelukkige uitzonde-

ringen nu daargelaten, ook de prediking zich gemeenlijk in de particuliere genade opsluit. Iets wat niet zoo verstaan worde, alsof we een catechisatie en predikatie bepleitten, die zich *niet* het inleiden in de particuliere genade tot hoofdtaak stelde; maar de opmerking bedoelt, dat de particuliere genade te veel als op zich zelf bestaande behandeld wordt, met voorbijzien van *haren grondslag* in de „gemeene gratie", en van haar einddoel in de behoudenis van de door God geschapen, in stand gehouden en nooit losgelaten *wereld*. Deze fout toch heeft tot droef gevolg, dat de „particuliere genade" in de lucht zweeft, de behoudenis der ziel van onze positie en van ons leven in de wereld losmaakt, voor het weer binnenvloeien van het Joodsch-particularisme de sluizen openzet, en ons Christenvolk verhindert tot een kerngezonde, echt-Christelijke, hun geloof bezielende en hun veerkracht stalende levens- en wereldbeschouwing te geraken.

Dat het ingeslopen Methodisme dit kwaad in de hand werkte, was van zijn ernstige bedoeling onafscheidelijk, en het kan zijn nut hebben op die ernstige bedoeling, haast schreven we, op die ernstige roeping van het Methodisme, ter afsnijding van velerlei misverstand iets scherper de aandacht te vestigen. Om toch de licht- en de schaduwzijde van het Methodisme wel te onderscheiden, mag men nimmer uit het oog verliezen, dat het oorspronkelijk volstrekt niet optrad als een *kerkstichtende* maar uitsluitend als een *kerkbezielende* macht. De Staatskerk in Engeland was in de dagen van Wesley en Whitfield in haar hiërarchische deftigheid versteend. Ze deed denken aan het praalgraf meer dan aan een tempel des levenden Gods. Vele waren de dorre doodsbeenderen, weinige de ritselingen van den Heiligen Geest. Die doodsche, dorre staat van zijn kerk heeft toen Wesley in het hart gegrepen, en deed hem zich afvragen, hoe weer het leven te brengen in deze doodsvallei. Daarop is toen het Methodisme zijn machtig, overweldigend antwoord geweest. Het moest tot een opwekking komen, de dooven moesten worden wakker geschud, en naar de beste *methode* om dit doel te bereiken, moest practisch gezocht [1]). Tegenover dien smadelijken toestand der kerk was het optreden van het Methodisme dus volkomen in zijn recht; en zoo dikwijls eenige kerk, waar ook, in gelijken doodslaap dreigt weg te zinken, zal de nawerking van Wesley's en Whitfields pogen steeds in zijn recht blijven. Ook den reveil ten onzent in de eerste helft onzer eeuw, die gelijken oorsprong kende, juicht daarom elk kind van God hartelijk, zij het ook onder de critiek des Geestes, toe. Aldus blonk zijn

---

[1]) Den naam van *Methodisten* droegen te Oxford eerst een soort van artsen, die bij de genezing een vaste methode invoerden. Later ging deze naam op Wesley en de zijnen over.

lichtzijde, waaraan ge den tol van uw eerbied en van uw dank nimmer zult onthouden.

Maar ten kwade boog ditzelfde Methodisme af, toen het, in plaats van de herwonnen levenskracht tot reformatie der *kerk* te doen strekken, en zoodra die gelukt was, zijn taak als geëindigd te beschouwen, al spoedig voor de kerk onverschillig werd, het kerkelijk leven gering ging schatten, en ten slotte een „Methodistische gemeenschap" voor de kerk in de plaats stelde. Het Methodisme, hoe uitnemend ook om een in slaap gezonken kerk wakker te schudden, verlaat het spoor der waarheid, zoodra ze de kerk van Christus, met haar ambten en diensten, als bijkomstig, als doelloos, als overtollig gaat beschouwen, acht haar eigen menschelijke actie voor de instelling van Christus in de plaats te kunnen stellen, en ten slotte het waagstuk onderneemt, om voor haar gebrekkig vereenigingsleven den titel en de rechten van Christus' kerk op te eischen. Daarop is het Methodisme niet aangelegd, daar is het niet voor berekend, daar mist het de gegevens en de leidende gedachte voor. Men ziet dit ook nu weer aan de Methodistische uiting van het Heilsleger. Het zegt, u niet uit uw kerk te willen halen, slechts geestelijk leven te willen aankweeken, en toch is het resultaat, dat voor het besef der soldaten en soldatinnen dier sekte, de kerk niets meer is, het Heilsleger alles, en dat dit Heilsleger zich feitelijk, als een geheel nieuwe openbaring van Christus' Koninkrijk, voor de door hem ingestelde kerk in de plaats schuift.

De oorzaak nu, dat het Methodisme in deze ernstige fout, die ten laatste in zonde en heiligschennis ontaardt, vervallen is, ligt uitsluitend daarin, dat het den samenhang tusschen natuur en genade, en dus ook tusschen de „gemeene gratie" en de „particuliere genade" te kwader ure uit het oog verloor. Het woord *Methodist* zelf bewijst dit. Wat toch beduidt de naam *Methodist?* Die naam is afgeleid van het woord *methode*, en duidt aan iemand, die naar een *vaste methode* een zondaar tot bekeering brengt. Hieraan nu ligt de gedachte ten grondslag, dat het komen ten leven bij alle zondaren *op dezelfde wijze* moet plaats grijpen; dat het opwaken uit den dood tot het leven aan een zekere *methode* gebonden is; dat wie bij zijn bekeeringswerk deze methode aanwendt slaagt, en dat wie niet deze methode aanwendt op rotsen ploegt; en zoo ook, dat wie zelf naar deze vaste methode zijn bekeeringsweg doorloopt, waarlijk in het bundelke der levenden besloten is, terwijl aan den genadestaat van wie dien vasten bekeeringsweg niet afliep, steeds getwijfeld moet worden. — Dit zou dan ook volkomen juist zijn, als de genade los van de natuur werkte, de particuliere genade los van de gemeene gratie. Dan zou evenals bij een leger de methode van geestelijke exercitie en geestelijke africhting voor allen

één en dezelfde moeten zijn, en het is dan ook uit het militair begrip van *eenheid van exercitie en africhting* dat de gedachte van een heils*leger* is opgekomen. Maar dit nu is juist *niet* zoo. De éene zelfde lichtstraal der genade breekt in zeer onderscheidene tinten en kleuren, al naar gelang hij in het prisma van ons natuurlijk leven valt, en de particuliere genade openbaart ons niet de eenvormige, maar de veelvoudige of veelvormige wijsheid Gods, juist doordat de „gemeene gratie" in allerlei onderscheidene vormen en gestalten optreedt.

Iemands verleden vóór zijn bekeering kan bij den één zoo heel anders zijn, dan bij den ander. Men kan geboren zijn in een wilde omgeving, waar men met God noch zijn gebod rekende, of ook in een stil gezin en vromen kring, waarin de vreeze des Heeren als begin van aller wijsheid gold. De één zal, als gevolg van zijn zinlijke natuur en veelvuldige verleiding, vervallen zijn in roepende zonden, terwijl een ander meer heimelijk en stil het kwaad aan zijn ziel liet uitbotten. Uw lot kan vallen in een tijd van opgewekt geestelijk leven, of ook in jaren van doodschheid en verdorring. Uw natuur en aard kan uitslaande zijn en naar de wereld trekken, of ook kan uw temperament u teruggetrokken in u zelven maken. Het zaad des eeuwigen levens kan reeds voor, onder of kort na uw geboorte in u gelegd zijn, of eerst later naar Gods vrijmachtig bestel in uw doode ziel worden uitgestrooid. Zoo heerscht er tusschen mensch en mensch allerlei verschil, is ieders aard, aanleg en verleden uiteenloopend. En dit nu juist is oorzaak, dat het opwaken tot het zalige bewustzijn des geloofs en de daarin uitkomende bekeering, bij den één zulk een geheel anderen vorm aanneemt dan bij den ander. Ook hier dreunt bij den één het onweder des Heeren door de ziel, terwijl de ander niet anders ontwaart dan het ruischen der zachte koelte; en zulks niet omdat de laatste den schrik der wet niet kent, maar omdat hij met die wet door een vrome opvoeding reeds vertrouwd was, ook al verstond hij ze nog niet in haar geestelijke strekking.

Voor dit rijke en veelvoudige verschil heeft nu de echte Gereformeerde een oog en daarom liet Calvijn zelfs in den regel kinderen van 14 à 15 jaar tot het heilig Avondmaal toe. De Gereformeerde ziet *door* de genade henen op de natuur die er achter en er onder ligt, en rekent dies met de gemeene gratie en de particuliere genade *beide*. Den Methodist daarentegen zijn eigenlijk de ergste en diepst gezonken zondaars het liefst, omdat juist bij deze de bekeering het sterkst het karakter van het plotselinge en overweldigende vertoont. Juist bij dezulken is het een overgang als van hel in hemel. Ook het Heilsleger wendt zich daarom bij voorkeur tot dronkaards, overspelers, dieven en dergelijken. Bij de zoodanigen toch komt de *methode* het best en het volst tot haar recht. Maar ook al passen ze gelijke methode ook op minder grof uitspattende zondaren en ongeloovigen toe, hun regel blijft toch altoos, dat de bekeering aan allen gelijke stadiën

moet doen doorloopen, gelijke gewaarwordingen en bevindingen bij allen moet opwekken, en dat men juist aan deze volkomen regelmatigheid van den bekeeringsweg de echte kinderen Gods herkent. Dat scheelt dan wel of ge met een bemoeiziek Methodist, of met een meer mystiek aangelegd Methodist te doen hebt; want de bekeerder van anderen let meer op de *methode* om te weten hoe hij zelf een ander bekeeren moet, terwijl de mystieke Methodist die methode meer als keursteen gebruikt, om de echtheid van anderer bekeering te toetsen; maar in den grond is beider dwaling één. Ze wanen dat de genade los van de natuur is, en stellen daarom een vaste bekeeringsmethode voor allen die ten leven komen. Van een werk Gods in den onbekeerde lang voor zijne bekeering weten ze dan ook niets. Het is en blijft voor hen alles éénvormig. En dit nu juist maakt dat de Methodist zoo bijna alleen hecht aan de toepassing van zijn methode door menschen op menschen, en het oog niet genoegzaam ontsluiten kan voor het werk Gods dat aan 's menschen werk voorafgaat, er in werkt, en het alleen gelukken doet. Gelijk men dan ook weet, is Wesley juist ten gevolge van die eenvormige methode al schriller in het Arminianisme verzonken; en wel heeft Whitfield daartegen geprotesteerd, maar de uitkomst heeft getoond, dat het Methodisme als wereldverschijnsel genomen, allerwegen bijna Withfield verloochend en mét Wesley voor het Arminianisme gekozen heeft.

Daartegenover nu houdt de Gereformeerde belijdenis aan het verband tusschen natuur en genade, en zoo ook tusschen de gemeene gratie en de particuliere genade met beslistheid vast, en kan noch mag zij de Methodistische opvatting anders dulden dan als noodmiddel om een tijdelijk in slaap gezonken kerk uit haar sluimering te doen opwaken; mits ook dan nog altijd op beding dat ze nimmer den regel en de wet van haar extraordinair en helpend karakter aan de kerk van Christus opdringe en voor den regel en de wet dier kerk in de plaats schuive. En hierbij nu oordeelen de Gereformeerden, dat zij uitsluitend de onderwijzing der Heilige Schrift volgen, en haar eenig juiste opvatting tegenover andersdenkenden verdedigen. Immers op het snijpunt, waar de lijn der particuliere genade bij Abraham een eigen spoor kiest, en afwijkt van dat andere spoor der gemeene gratie, waarin de particuliere tot op Abraham gestrengeld lag, wordt duidelijk en met zoovele woorden door den Heere onzen God uitgesproken, dat Abrahams afzondering in de particuliere genade haar einddoel vindt in den breeden stroom der volkeren, van welke deze particuliere genade op dit punt afboog. Het slotwoord toch van Abrahams roeping is niet dat enkele uit de volkeren bij zijn geslacht zullen worden ingelijfd, maar heel anders, dat *alle* geslachten des aardrijks (en *alle* geslachten des

aardrijks maken toch saam ons *menschelijk geslacht* uit) ***in hem zullen gezegend worden.*** Er staat niet alle *personen,* maar alle *geslachten,* om duidelijk aan te geven, dat de enkele personen verloren gaan, maar dat *de geslachten* zullen behouden worden. Iets wat volstrekt niet beduidt *alle familiën;* dit toch toont de uitkomst wel anders. Zoo waren b. v. zelfs heele Negerstammen reeds lang in Afrika uitgeroeid, alvorens nog ooit de blijmare des Evangelies tot het hart van Afrika was doorgedrongen. Neen, *alle geslachten* beteekent hier: het menschelijk geslacht in zijn groote geledingen. De profetie, dat hij tot *een groot volk* zou worden, wordt in Gen. 17 dan ook nader aldus verklaard, dat hij tot *een vader van menigte der volkeren zal worden.* De voorstelling alsof Abraham in Gen. 12:1 v.v. uitsluitend tot vader van het Joodsche volk gesteld wordt, kan dan ook voor de nadere verklaring, die de Schrift zelve geeft, geen oogenblik stand houden. „Niet de kinderen des vleesches", zegt de heilige apostel Paulus, in Rom. 9:7, 8, maar *de kinderen der beloftenisse* worden voor het zaad gerekend." En in Gal. 3:28, 29, verklaart hij dit nader aldus, dat er in Christus is Jood noch Griek, maar dat allen die in Jezus gelooven „Abrahams zaad en naar de beloftenisse erfgenamen zijn." Abraham is hem dan ook „de vader van allen die gelooven", onverschillig of ze uit de voorhuid of uit de besnijdenis zijn (Rom. 4:11 v. v.). Er is ten deze metterdaad geen verschil van meening bestaanbaar, althans niet onder hen, die voor de Heilige Schrift buigen. Het staat onomstootelijk vast, dat het „zaad Abrahams", in zijn profetische opvatting, niet de Joden, maar „de geloovigen" zijn, en dat hij vader is van allen die gelooven, uit alle geslachten der aarde. Hiermeê valt alzoo de voorstelling, alsof de Joden „de kinderen Abrahams" in den zin der belofte waren, en alsof uit de overige volken slechts enkelen tot het Joodsche volk, na zijn redding, zouden worden toegebracht. Neen, het uitgangspunt in Abrahams roeping is terstond en in hoogen en vollen zin zoo universalistisch mogelijk, en omvat volstrekt niet alleen de Joden, maar *alle* geslachten der aarde. God trekt zich dus niet bij Abrahams roeping uit de wereld terug, om van nu voortaan de overige wereld als een overtolligheid, en alleen het Joodsche volk als het eigenlijke menschdom te beschouwen; maar van meetaf blijft zijn oog op de *behoudenis der wereld* gericht; aan haar behoudenis wordt ook Abrahams roeping dienstbaar gemaakt; en alleen als instrument om dat hooge doel te verwezenlijken, heeft de afzondering van Abraham en het doen opkomen van het Joodsche volk plaats. Dit nu kan niet anders verstaan, dan dat God de Heere in de eeuwen van voorbereiding van het heil, die tusschen Abraham en Bethlehem liggen, wel terdege ook met de volkeren bemoeienis heeft gehad, om hen ten slotte zóó te doen staan, als ze staan moesten, om den Christus te kunnen ontvangen.

XLIV.

Abrahams historie.

En Ik zal u gansch zeer vruchtbaar maken, en Ik zal u tot volken stellen; en koningen zullen uit u voortkomen.
Gen. 17 : 6.

De geschiedenis van Abraham, en van de beide Groot-patriarchen na hem, verliep geheel anders, dan de gewone opvatting omtrent zijn roeping zou doen vermoeden. Naar die gangbare opvatting toch werd Abraham uit Ur der Chaldeeën weggeroepen, opdat hij in Kanaän, te midden van hem gansch vreemde stammen, op zichzelf leven zou, en door vermijding van alle aanraking met andere geslachten, het overblijfsel van de ware Godskennisse onvervalscht en onvermengd, als heilige erfenis, aan zijn nageslacht zou overleveren. Had het dan ook aan ons gestaan, om Abrahams leven te bestellen, we zouden hem zijn tente liefst in een eenzame streek hebben doen opslaan; als regel zou hebben gegolden, dat hij zich zoo weinig mogelijk met de omwonende stammen mocht inlaten; en slechts één weg van aanraking zou open zijn gebleven, t. w. dat alleen wie *onder* Abraham wilde komen en zich in zijn geslacht had willen doen *inlijven*, welkom zou geweest zijn binnen zijn tente. Maar overigens zou Abraham zich hebben moeten afsluiten van wat om hem heen woonde. Hij moest uit Ur weg, om niet besmet te worden met de in Chaldéa heerschende afgoderij. En dus sprak het vanzelf, dat hij ook in Kanaän zich te spenen had aan wat in Ur oorzaak van zijn val had kunnen worden. Naar deze onderstelling zou Abrahams levenshistorie alzoo in volkomen *isolement* hebben moeten verloopen. Hij had te midden van de Kanaänietische stammen moeten omzwerven, gelijk een oliedrop op de wateren op en neer glijdt. Er door gedragen, er door omgeven, maar zonder ander dan afstootend contact.

Slaat men nu daarentegen de veertien hoofdstukken in Genesis op (122—6), waarin ons kortelijk Abrahams levenshistorie wordt meêgedeeld, dan vinden we van zulk een strenge afzondering, van zulk een scherp isolement, letterlijk niets, en staan we veeleer voor het feit, dat deze historie zeker niet uitsluitend, maar toch voor een zeer aanmerkelijk deel juist bestaat uit verhalen omtrent allerlei ontmoeting en bemoeiing, die Abraham had met wat *buiten* zijn geslacht lag of raakte.

Het loont dan ook de moeite, eenigszins nauwkeuriger na te gaan, wat daaromtrent vermeld staat, opdat de verkeerde indruk, dien valsch doctrinarisme gaf, moge wijken voor den juisten indruk, dien het verhaal op

ons maken wil. En dan blijkt ontwijfelbaar, dat niet alleen in het woord van Abrahams roeping op de zegening „*der volkeren*" als einddoel nadruk werd gelegd, maar dat feitelijk heel zijn uitgang naar, en zijn optreden in Kanaän, en zijn leven als herdersvorst te midden der andere vorsten van Palestina, eer een zoeken van contact, een aanleggen van allerlei verbinding, een doen ontstaan van allerlei verhouding en betrekking was, dan dat er sprake kon zijn van een zich opsluiten en afzonderen. — Dit is zóó waar, dat zelfs de geheele voorstelling, alsof de verplaatsing uit Ur der Chaldeën naar Kanaän vooral die afzondering beoogde, ook met het oog op de in Egypte en Babylonië gevonden schriftelijke overblijfselen, gewijzigd zal dienen te worden. We zijn thans toch in het bezit van deels zelfs zeer uitvoerige schrifturen uit de eeuw waarin Abraham leefde. Wel niet van schrifturen op papier of perkament. Die toch zouden reeds lang vergaan zijn. Maar van schrifturen *op steen*, hetzij opschriften of gedenkteekenen, hetzij aanteekeningen en brieven op langwerpige steenen. Destijds namelijk had men de gewoonte, zoowel in Egypte als in Babylonië, om te schrijven op ongebakken steen, door middel van teekens en letters, die men met een metalen stift in den weeken tichel inschreef. Die aldus beschreven ongebakken steenen, werden dan daarna aan den gloed van den oven blootgesteld. Zoo werden ze hard. En op die manier kwam dan het schrift er zoo vast in, dat het nu nog, na duizenden van jaren, voor ons volkomen leesbaar is.

Uit deze tamelijk uitgebreide verzameling nu weten we thans reeds met vrij groote zekerheid, dat wie destijds uit Ur der Chaldeën naar Kanaän trok, volstrekt niet ontkwam aan den invloed der in Chaldéa heerschende afgoderij, want dat uit Babylon de daar heerschende levenstoon en de daar inheemsche afgoderij reeds lang, eer Abraham bij Mamre aankwam, naar Kanaän was overgebracht. Er bestond, gelijk onbetwistbaar blijkt, een zeer levendig verkeer zoowel met Egypte zuid-, als met Chaldéa of Babylon oostwaarts. Schier alles wat Abraham in Ur der Chaldeën achter zich liet, vond hij dus bijna evenzoo in Kanaän terug. We ontkennen daarom volstrekt niet, dat het breken met zijn familie, en het gaan wonen onder hem niet-verwante stammen, niet een scheidenden invloed geoefend heeft. Het zoeken van een vrouw voor Izak buiten de Kanaänieten bewijst het tegendeel. Waar we slechts tegen opkomen is de voorstelling, alsof Abraham, eenmaal in Kanaän aangekomen, opeens te midden van een hem vreemde wereld stond, en van alle aanraking met die nieuwe wereld om hem heen was afgesneden. Het doen uitgaan van Abraham naar „*het land* dat de Heere hem wijzen zou", strekte dan ook veel meer om het terrein der Openbaring (dat eerst in het hart van Azië was te zoeken, overmits in het hart van Azië de oorsprong en bakermat van ons menschelijk geslacht had gelegen) alsnu te verplaatsen naar de kust van de Middelland-

sche zee, of wil men, naar wat men gewoonlijk de Levant noemt. Immers Palestina op het kruispunt van de Levantsche levensbeweging gelegen, was door God besteld en verordend, om de komst van zijn Koninkrijk te dienen. Met Babylon en Perzië achter zich, Egypte zuidwaarts, Griekenland ten noorden en Rome westwaarts in verbinding, vormde Palestina juist het middelpunt van wat in de dagen van Jezus „het groote wereldrijk" zou zijn. Veel meer op *dat land*, dan op *het volk* dat er woonde, wordt dan ook in de Godspraak nadruk gelegd. Abraham moest gaan naar „*het land* dat God hem wijzen zou;" en ook verder spreekt de Openbaring telkens van den berg Sion, als van de „*plaatse* der ruste," die God Zich verkoren had.

Ondergaat reeds hierdoor de gewone voorstelling zekere wijziging, die wijziging wordt bovendien nog eer versterkt dan verzwakt, door wat ons verder omtrent Abrahams wederwaardigheden verhaald wordt. Al aanstonds toch verdient het opmerking, dat Abraham uit Chaldéa optrekt, niet *alleen*, maar vergezeld wordt door zijn neef Lot. De vraag of dit alzoo door God verordend was, dan wel als toegeeflijkheid in Abraham dient afgekeurd, laten we daarbij rusten. Het feit valt in geen geval te loochenen, dat Lot meêging, en dat dit meêgaan van Lot tengevolge had, dat vlak bij Palestina, twee nieuwe volken opkwamen, de Moabieten en de Ammonieten, die *niet* tot Israël zouden behooren, en geheel afgodische volken waren, en die als zoodanig onder „*de volken*" zijn te rekenen, alsook dat door deze beide volken het volk van Israël zelf in familieverwantschap kwam te staan tot de omringende natiën. Juist het tegendeel dus van een particularistisch isolement. Zal nu niemand het opkomen van deze beide volken buiten het Godsbestuur willen plaatsen, zoo blijkt reeds hieruit, dat Israëls afzondering in geen geval zóó mag worden opgevat, alsof, we zeggen niet de godsdienstige, noch zelfs de nationale, maar alsof de *menschelijke* band tusschen Israël en de volken ware afgesneden.

Nog sterker spreekt in dit opzicht het gebeurde met Ismaël. Hagar was een Egyptische slavin; alzoo waarschijnlijk niet uit het geslacht van Sem, maar uit dat van Cham. Toch wordt Hagar in Abrahams huisgezin opgenomen. Ze is niet slavin in den verachtelijken zin des woords, maar Sarahs vertrouwelinge. En als de zoon der belofte niet komt, en Sarah onvruchtbaar blijft, overlegt Sarah met Abraham niet om een vrouw uit haar eigen geslacht in haar plaats te stellen, maar kiest zij hiervoor deze vrouw van vreemden bloede, terwijl uit niets blijkt dat Abraham zich hiertegen verzet, of op het kiezen van een andere plaatsvervangster aangedrongen heeft. Neen, het is bij deze vreemde vrouw, van Egyptische herkomst, dat Abraham Ismaël verwekt, en hij noemt dat kind met den naam „*God heeft*

verhoord", als om hem als den „zoon der belofte" aan te nemen. Hierin nu spreekt ongetwijfeld ongeloof, en zwaar heeft Abraham, en heeft Sarah voor deze daad van ongeloof geboet; maar er blijkt dan toch uit, dat beiden „de afzondering van de volken" allerminst in particularistischen zin verstonden. Immers hun zonde wordt niet daarin gezocht, dat zij de toevlucht namen tot een Egyptische vrouw, alsof, zoo zij een Semietische slavin hadden genomen, de zonde minder zou zijn geweest. Neen, de zonde van hun ongeloof bestond uitsluitend daarin, dat zij aan God het werk uit de hand namen, en aan Hem de volvoering zijner belofte niet overlieten. Maar het kiezen van een Egyptische als zoodanig wordt allerminst als zonde gebrandmerkt. Integendeel, het is deze Egyptische slavin, die feitelijk de eerste verschijning van den Messias ontvangt. Haar valt te beurt, wat elk kind van God als een wondere genade in zijn eigen zielshistorie zou beschouwen. En niet alleen dat Goddelijke vertroosting haar toekomt, maar zegen in den rijksten zin wordt aan haar nakomelingschap toegezegd. Zelfs tot Abraham sprak God omtrent Ismaël: „Ik heb hem gezegend, en zal hem vruchtbaar maken, en hem gansch zeer vermenigvuldigen. Twaalf vorsten zal hij gewinnen, en Ik zal hem zeer groot maken" (Gen. 17 : 20). En wat nog sterker is, Ismaël, de zoon der Egyptische, ontvangt niet alleen de belofte van wonderen zegen, maar als God zijn verbond met Abraham heeft opgericht en het sacramenteele teeken der Besnijdenis voor de bondelingen van dat verbond heeft ingesteld, is Ismaël de eerste die dit teeken ontvangt, en alzoo door Abraham beschouwd wordt als één, die in het Verbond Gods besloten is.

Dit alles nu druischt lijnrecht in tegen de voorstelling, alsof de hoofdstrekking van Gods leiding met Abraham ware, om hem van de volkeren geheel af te snijden en op te sluiten in zijn eigen geslacht. Immers, de geboorte van Ismaël uit Abraham heeft voor een verre toekomst, die nóg haar voleinding niet bereikt heeft, een band van vleeschelijke stamgemeenschap gelegd tusschen het volk van Israël en het breed vertakte Arabische geslacht. Geheel de Mohammedaansche wereld ziet nog steeds op Ismaël als haar stamvader terug. De bittere worsteling tusschen de Halve maan en het Kruis is eeuwenlang niet anders dan de voortzetting van den strijd tusschen Ismaël en Izak in Abrahams tent. En de tegenspoed waarmee de Zending in de landen van de Islambelijders dusver te worstelen had, evenals het bloedige drama dat nog onlangs in Armenië en te Constantinopel werd afgespeeld, is in den diepsten grond niets dan nawerking van de tegenstelling die in Abrahams huisgezin is ingezet.

Dit alles nu zou uiteraard juist omgekeerd moeten zijn toegegaan, bijaldien naar Gods raad en bestel, de roeping van Abraham de afsnijding van

zijn volk van het menschelijk geslacht ten doel had gehad. Dan toch moesten de bestaande vroegere banden zijn doorgesneden, en geen nieuwe banden zijn aangelegd. In plaats hiervan nu vinden we, dat die nieuwe banden zelfs op zeer sterke wijze zijn aangelegd, doordien èn de Moabieten èn de Ammonieten, en evenzoo, wat veel meer zegt, de Islamieten, feitelijk uit Abrahams kring als nieuwe, aan zijn geslacht verwante volken, zijn opgetreden. Iets wat in de derde plaats evenzoo, en nog sterker geldt van de Edomieten, die uit den tweeden Groot-patriarch door Ezau zijn voortgekomen; weshalve ook op hen hier de aandacht dient gevestigd te worden.

Er bestaat toch tusschen het opkomen van de Moabieten, Ammonieten en Ismaëlieten eenerzijds, en dat der Edomieten anderzijds een in het ooglopend verschil, dat voor ons van het uiterste gewicht is. Ammon en Moab zijn opgekomen uit *zondige* vermenging, en Ismaël is geboren uit *ongeloof*. In zoover zou men dus altoos nog kunnen zeggen, dat wel deze drie volken met Abraham vleeschelijk verwant zijn, maar dat deze verwantschap *tegen* de leiding Gods met Abraham inging. Al blijft dus niettemin het feit vaststaan, dat het opkomen van geheele volken, vooral van een volk als dat uit Ismaël, dat nóg altoos zulk een belangrijke rol in de historie speelt, niet buiten Gods bestel is te plaatsen, toch verbiedt ons de zonde van de dochteren van Lot en het ongeloof van Abraham en Sarah, om uit deze beide feiten, zonder meer, een besluit te trekken tot Gods geopenbaarden wil. — Maar met Ezau's geboorte staat dit heel anders. Het is volstrekt onaanwijsbaar, dat er in de gelijktijdige geboorte van Jakob en Ezau uit Rebekka een zonde van beider moeder of een daad des ongeloofs van Izaks zijde school. Integendeel, waar Paulus in den brief aan de Romeinen op beider geboorte komt, spreekt hij het veeleer uitdrukkelijk uit, dat hier niets werkte dan de voorverordening Gods, en dat nog eer óf Jakob eenig goeds óf Ezau eenig kwaad ding gedaan had, beider levenslot en levensloop vaststond. De geboorte van Ezau uit Izak, en het opkomen uit Ezau van de Edomieten, en het aldus verwant zijn van Israël aan dit afgodisch volk wordt ons in Oud- en Nieuw Testament opzettelijk voorgesteld als een daad van Gods vrijmachtige souvereiniteit. Hij, de Schepper van alle kinderen der menschen, heeft dit in Rebekka's moederschoot alzoo besteld, en door een daad, die van menschelijke wilskeus geheel onafhankelijk was, dezen opmerkelijken band tusschen Israël en Edom vastgelegd; een band dien we zelfs in de dagen van Jezus nog zien nawerken, als Herodes de Idumeër den zone Davids voor zijn rechterstoel stelt. En neemt ge dit feit nu als uitgangspunt, en beziet ge van hieruit het gebeurde met Ismaël, ook in verband met Gods verschijning aan Hagar en de besnijdenis van Ismaël, en gaat ge dan van daar op Moab en Ammon terug, dan zijt ge volkomen gerechtigd tot de gevolgtrekking, dat het Gods raad en bestel is geweest, om zijn volk Israël *niet* van den samen-

hang met ons menschelijk geslacht af te snijden, maar om integendeel opzettelijke banden te vlechten, waardoor ook „de volken” met Abraham verwantschap en menschelijke gemeenschap zouden hebben.

Doch hierbij blijft het niet. Er worden in Abrahams historie niet alleen banden gelegd tusschen het volk dat uit zijn lendenen zou voortkomen, en andere volken die uit zijn eigen geslacht als nieuwe volken zouden opkomen, maar ook met de volken, die hij in Kanaän en om Kanaän vond, blijft Abraham gemeenschap onderhouden. Abraham, zoo lezen we in Gen. 14 : 13, had „bondgenooten.” Dit beteekent natuurlijk, dat hij als herdervorst zich met andere herdervorsten van gelijke waardigheid uit de Kanaänieten, verbonden had, opdat zij hem zouden bijstaan, en hij hen. Ze worden zelfs met name genoemd. Ze waren drie broeders, Mamre, Eskol en Aner. Het was met deze „bondgenooten” dat hij saâm optrok tegen Kedor-Laomer, den koning van Elam, die van den kant van Babylon tegen de Kanaänietische vorsten van het Zoutdal was opgetrokken en Lot met zijn have had weggevoerd. Abraham stelde daarbij 318 gewapenden in slagorde; waarschijnlijk Mamre, Eskol en Aner elk evenveel, zoodat de gezamenlijke strijdmacht een 1300 man bedroeg; en hiermee werd Kedor-Laomer, dien men thans ook uit de Babylonische schrifturen als toenmalig vorst van het oosten kent, verslagen. Dit wordt ons zoo ter loops gemeld, maar er blijkt dan toch uit, dat Abraham zich volstrekt niet *isoleerde*. Wie een bondgenootschap sluit zoekt gemeenschap, en gemeenschap is het *tegendeel* van isolement. Ook was dit bondgenootschap reeds vroeger gesloten, zoodat Abraham klaarblijkelijk reeds van den aanvang positie koos te midden der toenmalige staatkundige verhoudingen; met het oog hierop er een leger op na hield, dat ons klein toeschijnt, maar voor dien tijd zeer aanzienlijk was; en dat hij dus wel terdege, als één der machten in Kanaän in zijn tijd meeleefde. Dit ter loops vermelde voorval gunt ons dus een geheel anderen blik op de wijze van Abrahams optreden dan wij ons gemeenlijk zouden hebben voorgesteld. Wij zijn zoo licht geneigd, ons Abraham en Sarah voor te stellen als twee eenzame zwervelingen, die buiten alle contact met de omliggende stammen leefden, en de feiten toonen ons, dat Abraham veeleer zekere macht vertegenwoordigde, en zich met deze zijn macht in de gewone landsverhoudingen had ingeschakeld.

Wat ons voorts omtrent zijn optreden in Egypte, te Gerar, onder de Hethieten, en vooral te Salem vermeld wordt, bevestigt deze gewijzigde beschouwing in elk opzicht. Hij trekt naar Egypte op, omdat er in Palestina geen koren is, en in Egypte houdt hij zich zoo weinig schuil, dat hij

veeleer met het hof en de hofbeambten in aanraking komt, die Sarah, wanende dat zij zijn zuster was, zelfs, als vrouw van vorstelijke afkomst, in het paleis van Egypte's koning binnenleidden; en bij zijn vertrek uit Egypte schuwt hij niet van den koning van Egypte rijke geschenken in vee en trekdieren aan te nemen. — Nog opmerkelijker is zijn wedervaren te Gerar, bij Abimelech, een herdervorst als hij. Immers de voorstelling alsof reeds destijds de afgoderij der Kanaänieten zoo schromelijke verhoudingen had aangenomen, dat alle kennisse van den eenig waren God er ten eenemale ontbrak, wordt door het Schriftverhaal omtrent Abimelech lijnrecht weersproken. Dit gaat zelfs zoover, dat het een oogenblik al den schijn heeft, alsof Abraham *minder* dan Abimelech naar den geopenbaarden wil des Heeren vroeg. Abraham had zich door een schijnleugen omtrent Sarah pogen te dekken, en het is Abimelech die hem, Abraham, wijst op de zonde die hierin voor God stak. Zelfs verschijnt God aan Abimelech in den droom, en het is aan die openbaring Gods, dat Abimelech terstond gevolg geeft. Sarah wordt naar Abrahams tente teruggezonden, en rijke geschenken verzellen haar, niet alleen van vee, maar zelfs van duizend zilverlingen in geld. Abraham treedt als profeet voor Abimelech op, en beiden gaan uiteen, niet de een als afgodendienaar, en de ander als dienaar van God, maar als *beiden* zich voor den God des hemels en der aarde buigende.

De koop van Machpela's spelonk geeft gelijksoortigen indruk. Natuurlijk Abraham was „vreemdeling en bijwoner" in Palestina, d. w. z. hij had geen territoor dat hem toekwam. Het land was reeds, eer hij er kwam, door anderen in bezit genomen. Deze waren dus de gevestigde lieden, en hij was een nomadenvorst, d. i. een rondtrekkend patriarch, die bij de zeer schaarsche bevolking dezer landen in die dagen, altoos weilanden te over vond, om zijn vee op te doen grazen. Hij had geen vaste woning, maar leefde, evenals de Bedouïnen nu nog, in tenten. Maar voor het overige leefde hij zoo weinig op zich zelf, dat hij, ook blijkens het gebeurde bij den koop van Machpela's spelonk, met de gevestigde inlandsche vorsten op uitnemenden voet stond. Zegt hij zijnerzijds: „Ik ben een vreemdeling en inwoner bij u", de vorst der Hethieten antwoordt: „Gij zijt een vorst in het midden van ons." Ja, ten bewijze dat ook in Efron niet als een roekeloos afgodendienaar tegenover Abraham als dienaar des Allerhoogsten stond, voegt hij er bij: „Gij zijt een vorst *Gods* in het midden van ons." Voorts draagt geheel de verdere ontmoeting en onderhandeling in het minst niet het karakter van vijandschap of priegelige neiging om zich apart te houden, maar Abraham spreekt als met zijns gelijken, staat blijkbaar gunstig bij hen bekend, vindt deernis in zijn rouw, en gulle bereidwilligheid om

hem in het afstaan van Machpela's spelonk ter wille te zijn. Zelfs willen ze hem de spelonk om niet geven, en het is eerst op Abrahams aandringen, dat ze de driehonderd sikkelen voor den koop aannemen.

Ook al laten we dus voor een oogenblik de nog veel belangrijker ontmoeting met Melchizedek buiten rekening, zoo blijkt uit het aangevoerde reeds op alle manier, dat 1°. Abrahams vleeschelijke maagschap onder Gods bestel niet tot het volk van Israël beperkt werd, maar ook banden vlocht tusschen hem en „de volken;" 2°. dat Abraham in Kanaän niet als een geïsoleerd zwerver geleefd heeft, maar met de stammen, in wier midden hij woonde, op voet van vertrouwelijke gemeenschap verkeerd heeft; en 3°. dat Abraham niet als de eenige dienaar van God te midden van enkel booze afgoderij verkeert, maar dat hij ook bij die stammen, hier en daar, nog zekere kennisse vindt van den eenig ware God, ja, dat God zelf, b. v. met Abimelech, nog openbaringsgemeenschap heeft.

Het huwelijk met Ketura, dat we slechts met een woord aanstippen, ligt natuurlijk geheel op dezelfde lijn. Immers door dit tweede huwelijk laat de Schrift ook banden van herkomst leggen tusschen Abraham eenerzijds en anderzijds tusschen de Midianieten en heel een reeks van andere volkeren. Ja, het is of de Schrift ons door dit huwelijk met Ketura als in overtollige mate opnieuw op den band tusschen Abraham en „de volken" buiten Israël wijzen wil.

XLV.

Abraham en Melchizedek.

> Aanmerkt nu, hoe groot deze geweest is, aan denwelken ook Abraham, de patriarch, tienden gegeven heeft uit den buit. HEBR. 7 : 4.

Het feit, dat de drie Groot-patriarchen: Abraham, Izak en Jakob, en met name de eerstgeroepene, die zelf nog in Ur der Chaldeën geboren en gehuwd was, volstrekt niet hermetisch van het leven der volkeren werden afgesloten, maar integendeel door allerlei band met de volkeren verbonden bleven, en zelfs nieuwe banden met het volkerenleven buiten Israël, óf zelven aanknoopten óf zich door Gods bestel zagen aanleggen, vereischt na hetgeen in ons vorig artikel uiteen werd gezet, geen nader betoog. Gelijk echter dat artikel reeds te verstaan gaf, ligt de hoofdgebeurtenis, die Abrahams verhouding tot de volkeren teekent, in de nog niet besproken ontmoeting van Abraham met Melchizedek; en het is op deze gebeurtenis dat

we thans nader de aandacht hebben te vestigen. Gelijk vanzelf spreekt, volgen we daarbij de uitlegging van het desbetreffend verhaal, die ons in den brief aan de Hebreeën, in verband met Psalm 110, geboden wordt. Zoo dikwijls toch de Schrift zelve eenig ander deel dierzelfde Schrift uitlegt, neemt alle verschil van meening over de juiste beteekenis van zulk een stuk een einde. Nu we derhalve ook hier de beteekenis van Gen. 14 in Hebr. 6 en 7, coll. Psalm 110, omstandig vinden toegelicht, dient elke voorstelling omtrent Abrahams optreden, die met deze uitlegging in strijd is, verworpen te worden, en moet omgekeerd de sleutel tot het recht verstand van Abrahams afzondering juist in Hebr. 6 en 7 worden gezocht. Bij alle overige aanraking van Abraham met de volkeren is nog twijfel mogelijk, en kan tot op zekere hoogte plaats worden gelaten voor tweeërlei meening; maar hier is die mogelijkheid afgesneden. Hier spreekt de Schrift zelve, duidelijk en breedvoerig, over de eigenlijke beteekenis en den waren zin, van wat ze ons zelve verhaald heeft, en op dit punt zou tegenspraak of zelfs twijfel alzoo met verwerping van het Schriftgezag gelijk staan. Steeds schrijvende voor hen, die met ons dit gezag hoog houden, leggen we er daarom bijzonderen nadruk op, dat we hier aan een punt toe zijn, dat ons een vast en zeker uitgangspunt aanbiedt voor onze geheele beschouwing over de verhouding tusschen Israël en de volkeren, en evenzoo over de verhouding tusschen de gemeene gratie en de particuliere genade, en dit wel in beider verband zòò met de oorspronkelijke Schepping Gods, als met de toekomende heerlijkheid.

Dat de ontmoeting van Abraham met Melchizedek metterdaad voor Gods kind zoo hooge en gewichtige beteekenis heeft, blijkt op overtuigende wijze uit Hebr. 6 : 1 v.v. Daar toch lezen we: „Daarom nalatende het beginsel der leer van Christus, *laat ons tot de volmaaktheid voortvaren.*" En wat rekent nu de gewijde schrijver tot *„die eerste beginselen* onzer religie"? Hij noemt het zelf op, en zegt, daarmeê het oog te hebben op: 1°. de leer van God; 2°. de leer der bekeering; 3°. de leer der doopen; 4°. de leer der handoplegging; 5°. de leer van de opstanding der dooden; en 6°. de leer van het laatste oordeel. Dát zijn hem altemaal niets dan de eerste beginselen van de Christelijke belijdenis, die hij in Hebr. 5 : 12 omschreef als „de melk voor de pas beginnenden." En tegenover deze „melk voor de kinderkens" plaats hij nu *„de vaste spijzen* voor de *volmaakten*", en roept zijn lezers op, om nu met hem „tot de volmaaktheid voort te varen," door alsnu met hem in te gaan op de historie van Melchizedek.

Wonderlijk, zoudt ge zeggen? Is dat dan nu de leer der hoogere volmaaktheid? En gaat dit op, om in de kerk van Christus te verklaren, dat de geschiedenis van Melchizedek voor ons belangrijker en gewichtiger is,

dan de leer van God, van den Doop, van de bekeering, van de opstanding, en van het laatste oordeel? Ge kunt het bijna niet gelooven; en lange jaren *heeft* men het dan ook niet geloofd. Men las er overheen, en bleef voorshands ook onder de dieper ingeleide broeders en zusters zich nog altoos met „de eerste beginselen" bezig houden, redekavelende en redetwistende over de leer der doopen en der bekeering en der opstanding en des oordeels, om dat diepere stuk van Melchizedek, waarop Paulus wees, rustig te laten voor wat het was. Het was eerst de *Heraut*, die zich geroepen gevoelde, om bij meer dan éene gelegenheid, weer de aandacht der Gereformeerde Christenheid, op wat Paulus noemt: *een voortvaren tot de volmaaktheid*, te vestigen, door uit te spreken, dat de summiere inhoud van dit veelzeggend stuk, geen mindere is, dan de leer, *dat de bijzondere openbaring, en dus ook de particuliere genade, slechts een tusscheningeschoven beteekenis heeft, en dat niet de particuliere openbaring, maar de scheppingsordinantie het duurzame en blijvende is.*

Zoo verviel derhalve de naieve voorstelling alsof Paulus het „voortvaren tot de volmaaktheid," gezocht zou hebben, in de uitlegging van een wat netelige plaats uit het Oude Testament. Naar die opvatting toch, zou het voortvaren van Gods kinderen tot de volmaaktheid, bestaan in zekere uitlegkundige bekwaamheid. Deze of gene moeilijke plaats uit het Oude Testament te kunnen verklaren, zou kenteeken van zuiverder genade en hooger geestelijk leven zijn geworden. Een averechtsche en onzinnige voorstelling, waartegen het gezond verstand der kerk gelukkig met kracht opkwam. Neen, als de heilige apostel ons, met zoo indrukwekkend woord ter inleiding, in twee geheele hoofdstukken met de ontmoeting van Melchizedek bezig houdt, en nu zegt, dat in het recht verstand van die ontmoeting, de sleutel ligt tot een dieper inzicht in het mysterie Gods, dan spreekt het vanzelf, dat deze gebeurtenis veel verder strekking moet hebben, en verstaat ge den apostel niet, zoo ge deze verdere strekking van zijn woord niet weet op te merken. — Leest en herleest ge daarentegen Gen. 14, Psalm 110 en Hebr. 6 en 7, met de noodige aandacht, dan blijkt al spoedig, dat hier metterdaad de hoofdvraag ligt voor geheel het verband tusschen de ordinantie der schepping en de ordinantie der bijzondere heilsopenbaring, en dat men eerst aan de hand van het hier verhaalde het ware en breede licht kan doen vallen op geheel den gang der openbaring Gods.

Er is namelijk een voorstelling van de openbaring Gods, die het doet voorkomen, alsof, na den val in zonde, de scheppingsordinantie die daarachter ligt, van ondergeschikte beteekenis wordt, en alsof nu de heilsopenbaring optreedt, om een geheel nieuwe orde van zaken tot stand te brengen. Wat daarentegen de apostel ons hier openbaart, wraakt die voorstelling als onwaar en onjuist, en stelt er de waarheid voor in plaats, dat de heilsopenbaring slechts een *tijdelijk* karakter draagt, komt om weer te ver-

dwijnen, en dat, als eenmaal de heilsopenbaring haar vollen inhoud zal gerealiseerd hebben, in het eeuwig koninkrijk van onzen God de oorspronkelijke scheppingsorde, maar nu voltooid en ontkwetsbaar gemaakt, het altoosdurend bestand van alle dingen in hemel en op aarde zal worden. — Beide voorstellingen zijn uiteraard niet te verzoenen. De éene sluit de andere uit. En waar nu de laatste voorstelling ons door de Schrift zelve geopenbaard wordt, en de eerste eeniglijk op menschelijke inbeelding rust, lijdt het voor ons, en voor wie met ons aan de Schrift vasthoudt, geen oogenblik twijfel, of we hebben de eerste te verwerpen, en de laatste te kiezen, en dus ook de gemeente Gods en al haar Godgeleerden en Dienaren op te wekken, om met beslistheid de laatste te aanvaarden. Het breede stuk dat we onlangs uit Prof. Steffens oratie vertaalden, was juist, wijl het zich geheel op deze zelfde lijn bewoog, ten volle waard om in ons land in breeder kring bekend te worden gemaakt. Het standpunt waarop ge u toch ten deze plaatst, beheerscht ten slotte geheel uw opvatting van de Christelijke religie en de kerk, en van beider verband met het natuurlijke leven; en we achten het een eere en zeldzaam privilegie der Gereformeerde Belijdenis te zijn, dat ze, ook zonder op dit punt nog tot volle klaarheid te zijn gekomen, toch ook hierin, alleen onder alle Belijdenissen, de hoofdlijn zuiver trok.

Gaan we nu op het verhaal zelf nader in, dan trekt het al aanstonds onze opmerkzaamheid, dat we niet alleen te Gerar bij Abimelech, maar ook bij Melchizedek te Salem, nog kennisse van den eenigen waren God vinden. Uitdrukkelijk wordt deze koning toch „een priester des Allerhoogsten" genoemd. De gemeene voorstelling alsof Abraham, Ur der Chaldeën verlatende, in Kanaän een land ging bewonen, waar de afgodendienst reeds alle ware geloof verstikt had, zoodat er geen geestelijk aanrakingspunt met de bevolking des lands voor hem overbleef, blijkt reeds hierdoor onhoudbaar te zijn. Dat de Kanaänietische volken vierhonderd jaren later zijn uitgeroeid ter oorzake van hun schandelijke afgoderij, staat vast. Maar men heeft geen recht uit dat feit de conclusie te trekken, dat deze jammerlijke gruwel reeds in de dagen van Abraham geheel Palestina verpest had. Integendeel, in heel Abrahams historie komt niets voor, dat op een buitengemeen gruwelijk uitbreken van den afgodendienst wijst, en omgekeerd vinden we er drie herdervorsten die Abraham zich tot bondgenoot kiest, te Gerar een koning die nog openbaringen van *God* ontvangt, te Salem een koning die een *priester des Allerhoogsten* is, en zelfs bij de Hethieten hooren we Abraham nog eeren als „een vorst *Gods*". Alleen aan het hof van Egypte blijft elke vermelding van dien aard uit; maar voor het overige maakt schier elke ontmoeting van Abraham met de inlandsche vorsten op

ons den indruk alsof de dienst van den waren God nog naast allerlei ingeslopen afgoderij stand hield.

Tusschen het Ur der Chaldeeën, waaruit hij wegtoog, en het Kanaän, waar hij heentoog, alzoo onder dit oogpunt, weinig verschil te hebben bestaan. In het land, waaruit Abraham vertrok, was de dienst der Teraphim zelfs in zijn eigen familie doorgedrongen, en in het land waar hij kwam, waren de sporen van den dienst van den waren God nog telkens merkbaar, en worden duidelijk vermeld. Iets wat geheel overeenstemt met de berichten, die thans uit de oude Egyptische en Babylonische archieven en monumenten tot ons zijn gekomen. Ook volgens die zeer uitgebreide en eenparige berichten toch was Kanaän ook destijds reeds geheel onder den invloed van Chaldéa geraakt, en was uit Babylon de daar heerschende afgoderij naar Kanaän doorgedrongen. Het verschil tusschen het volk in Ur der Chaldeeën en het volk in Kanaän schijnt dan ook veel meer in hun natuurlijken aanleg en nationale neiging, dan in een reeds toen schrikkelijk uitgebroken afgoderij te hebben bestaan. Vandaar dat Abraham, toen voor Izak een vrouw moest worden gezocht, niet een vrouw voor zijn zoon koos uit die familiën in Kanaän, waar men God nog kende, maar zijn knecht gelastte, dat hij een vrouw voor zijn zoon zou zoeken „*niet* uit de *dochteren des lands*"; alzoo wel op haar afkomst en geslacht doelende, maar met geen woord melding makende van haar afgodischen zin. Is nu de voorstelling juist, dat de bevolking van Kanaän voor een goed deel van Cham afstamde, dan ligt ook de tegenstelling in Abrahams dagen nog niet in den „dienst Gods" en „de afgoderij", maar heel anders in den zegen die Sem was toegezegd en den vloek die gelegd was op Cham.

Doch hoe dit zij, Abraham ontmoet Melchizedek, die uit Salem was uitgegaan, om Abraham als overwinnaar te eeren. Abraham had den inval der Elamieten onder Kedor Laomer afgeslagen, en het was deswege dat de koning van Salem hem tegemoet trok, om hem brood en wijn aan te bieden. Dat dit juist de koning van het latere Jeruzalem deed, is zeker opmerkelijk. Wat men vroeger niet wist, maar nu uit de Egyptische archieven te weten kwam, is dat Jeruzalem reeds destijds een plaats van gewicht was, die herhaaldelijk door de Egyptenaren bezet was, om zich van de heerschappij over heel het latere Juda te verzekeren. Jeruzalem was van nature het gewichtige punt, dat over het bezit van heel Kanaän besliste. En waar nu onder Gods bestel, een voorlooper van David in de rij der koningen, die hun troon te Jeruzalem gevestigd hadden, uitgaat om Abraham, uit wiens lendenen David zou geboren worden, te begroeten, daar wordt een dier historische momenten doorleefd, die onder Gods bestel een heerlijke profetie in zich dragen. David zelf heeft als koning van Je-

ruzalem dan ook blijkbaar aan zijn voorganger op den troon gedacht, en hieruit is het te verklaren, dat hij, in den geest van Christus profeteerende, hem ons geteekend heeft als een koning, die niet meer een hoogepriester naast zich zou hebben, maar zelf koning en hoogepriester beiden zou zijn; en het is om deze gedachte uit te drukken, dat hij zijn grooten Zoon bezong „*als priester naar de ordening van Melchizedek.*" Immers Melchizedek, zijn voorganger op den troon te Jeruzalem, was feitelijk én *koning* én *priester des Allerhoogsten* geweest. Dit noemen van Melchizedek in Davids zang was alzoo volkomen natuurlijk. David regeerde waar voor hem een Melchizedek geregeerd had. Hij was de eerste koning over Jeruzalem van wien de Schrift na Melchizedek melding maakt. En juist in dien Melchizedek zag een meerder iets, dat hij dierf. Hij was zelf wel koning, maar geen hoogepriester. Dat meerdere had wel Melchizedek gehad, maar bezat hij niet. Maar juist dat meerdere, dat hoogere zou in Christus eens terugkeeren. En daarom de Messias zou niet alleen als David koning, maar ook als Melchizedek een „priester des Allerhoogsten", zijn.

Hier moet dus vóór alle dingen aan worden vastgehouden, dat Melchizedek hier verschijnt als *de meerdere,* niet als *de mindere.* „Zonder eenig tegenspreken," zegt de apostel, „hetgeen *minder* is wordt gezegend van hetgeen *meerder* is.' (Hebr. 7 : 7). En ook de *meerdere* neemt, de *mindere* geeft tienden. Is het nu alzoo, dat Melchizedek den zegen *gaf,* en Abraham dien *ontving,* en dat omgekeerd Melchizedek de tienden *nam,* en Abraham die hem *aanbood,* dan is het hiermede beslist, dat Abraham in Gen. 14 optreedt als de *mindere*, en dat Melchizedek door hem als de *meerdere* wordt erkend en gehuldigd. — De apostel roept dan ook al de macht der taal te hulp, juist om die meerderheid, die verhevenheid, die uitnemendheid van Melchizedek te doen uitkomen. Hij prijst hem als „*priester des Allerhoogsten*, als *koning des vredes,* als *koning der gerechtigheid*"; wijst er op, hoe zijns een koningschap en priesterschap was, dat niet hing noch aan zijn vader of moeder, noch aan de geslachtsrekening van zijn afkomst; dat niet begon en geen einde zou hebben; hoe hij, meer dan Abraham, Aäron en David, deswege den Zone Gods gelijk, en alzoo zijn voorbeeld en afschaduwing was; en dat koningschap en priesterschap, in hem tot één verbonden, derhalve niet uit een particuliere heilsdaad, maar uit de oorspronkelijke ordinantie Gods was opgekomen. Wie dit anders opvat, voor dien zijn al deze uitdrukkingen van Paulus eenvoudig onverstaanbaar, en zoo is men er dan ook toe gekomen, om van Melchizedek een onwezenlijken persoon te maken; niet een historisch koning van Jeruzalem, maar een soort vluchtige verschijning van den Christus; iets wat met het duidelijk verhaal van Gen. 14 ten eenemale in strijd, met Psalm 110 onverzoenbaar, en met Hebr. 6 en 7 ten eenemale onvereenigbaar is.

Ge moet, om én het verhaal van Gen. 14 én Hebr. 6 en 7 te verstaan,

onverbiddelijk vasthouden aan de wezenlijkheid van het geschiedkundig bericht, dat er destijds in Salem, het latere Jeruzalem, een vorst regeerde, die God nog vreesde, die naar het oorspronkelijk bestel nog de koninklijke met de priesterlijke waardigheid in zijn eigen persoon vereenigde, en die deze priesterlijke waardigheid bezat, niet krachtens een bijzondere heilsopenbaring, maar krachtens die oorspronkelijke scheppingsordinantie, die den mensch als mensch opriep, om in den naam des Heeren als *koning* te regeeren over zijn schepping, Hem als *priester* het offer van liefde en lof te mengen, en als *profeet* zijn naam te verkondigen. De zegen dien Melchizedek over Abraham uitsprak was dan ook de *priesterlijke* zegen, en door het geven van de tienden heeft Abraham hem als *priester* geëerd.

Tegenover dat priesterschap van *Melchizedek*, dat uit de scheppingsordinantie opkwam, stelt Paulus nu dat andere *priesterschap*, dat naar *Aärons* naam genoemd wordt, en zijn stellige uitspraak is, dat het priesterschap van Aäron in beteekenis voor God verre *beneden* het priesterschap van Melchizedek stond. Iets wat hij op drieërlei manier bewijst. Ten eerste door aan te toonen, dat Abraham den stam van Levi, en dus ook het priesterschap van Aäron in zich droeg, en dat dus, in Abraham, Levi en Aäron tienden gegeven hebben aan Melchizedek, alzoo de *meerderheid* van zijn priesterschap erkennende. Ten andere daardoor, dat Aärons priesterschap gebonden is aan de afstamming uit een bepaald geslacht en aan de geboorte uit een bepaalden vader en moeder, terwijl het priesterschap van Melchizedek, hiervan geheel onafhankelijk, eenvoudig uit het menschelijk leven, naar Gods scheppings-ordinantie, opkomt; zoo ge wilt uit het geschapen zijn van den mensch naar den beelde Gods.

Ten derde bewijst hij Melchizedeks meerderheid en Aärons minderheid daaruit, dat Aärons priesterschap slechts voor zeker aantal eeuwen stand hield, en daarna ophield en verdween, terwijl het priesterschap van Melchizedek, als in onze menschelijke natuur zelve gegrond, de eeuwigheid verduren zal. — En eindelijk in de vierde plaats daaruit, dat Aärons priesterschap wel de verzoening *afbeeldde*, maar dit niet schenken kon, omdat het slechts symbolisch was, terwijl het priesterschap van Melchizedek, in den Christus weer oplevend en voleind, met ééne offerande de eeuwig blijvende verzoening *teweegbrengt*, en alzoo wezenlijk datgene *schenkt*, wat in Aärons offerande slechts was afgebeeld.

Uit al hetwelk hij ten slotte dan de conclusie trekt, dat derhalve de Zone Gods, den mensch gelijk geworden zijnde, niet is opgetreden in het priesterschap van Aäron, maar in het oorspronkelijke priesterschap van Melchizedek, en alzoo in een priesterschap dat hij niet erfde van Jozef of Maria, maar op zich nam door het aannemen *der menschelijke natuur,*

naar de ordinantie Gods, uitgesproken in Psalm 110. In een priesterschap, dat niet onder, maar boven Abraham, Levi en Aäron stond. In een priesterschap, dat niet slechts voor een tijd opkwam, om straks weer te verdwijnen, maar bestemd was om van eeuwige kracht te zijn. En eindelijk in een priesterschap, dat niet slechts het wezen der zaak *afbeeldde*, maar het wezen der zaak *bezat*, in zich droeg en gaf. — Gegevens die ge niet kunt saamvatten, of er volgt rechtstreeks en onmiddellijk uit, dat in Christus, in zijn Evangelie en in zijn Koninkrijk, niet een voortzetting is te eeren van de voorloopige, tijdelijke en voorbijgaande heilsopenbaring in Israël, maar integendeel een uitbrengen in heerlijkheid van wat in de scheppingsordinantie door God was bedoeld, maar door de zonde was verbroken. In de verschijning van den Zone Gods spreekt een eeuwige liefde, die niet in beperkten zin Israël, maar *die de wereld* heeft liefgehad. Niet „Zoon van Israël", maar *Zoon des menschen* is voor Messias de eeretitel. Zonder de particuliere genade zou én de wereld én de menschelijke natuur zijn gebleven in dood en verderf. Maar anderzijds heeft de particuliere genade geen andere strekking noch roeping, dan om én die wereld én onze menschelijke natuur, geheel in universalistischen zin, te redden. Israël dient de volken, en de vrucht van Israëls lijden is dat die volken ingaan in het Koninkrijk Gods.

XLVI.

Het isolement slechts tusschenbedrijf.

> Toen zeide Hij tot Abram: Weet voorzeker, dat uw zaad vreemd zal zijn in een land, dat hunlieder niet is, en zij zullen hen dienen, en zij zullen ze verdrukken vierhonderd jaar. GEN. 15 : 13.

Onhoudbaar en valsch bleek alzoo de echt-Joodsche, helaas, ook onder sommige Christenen nog altoos gangbare voorstelling, alsof God de Heere met Abrahams roeping voorloopig afscheid neemt van de volken; Zich van nu af eeuwenlang schier uitsluitend met Israël bezig houdt, en alsof eerst op den Pinksterdag de volkeren weer uit deze vergetelheid worden opgeroepen. Naar die voorsteling toch zou in Gods bestel over Abraham alles hebben moeten strekken, om hem af te zonderen van de natiën, af te scheiden van zijn omgeving, en af te sluiten van het leven der volkeren; terwijl we, in strijd hiermeê, juist zagen, hoe zijn roeping rechtstreeks op „de volken" doelt; hoe geheel een reeks van volken naar vleeschelijke

afstamming uit hem voortkomt; hoe zijn levenshistorie vol is van ontmoetingen, van blijken van omgang en verkeer, tot zelfs van bondgenootschappen met de hem omringende stammen; ja, hoe de dienst van den eenigen waren God nog sporadisch bij de volken van Kanaän nawerkte, en Melchizedek, Salems koning, als priester des Allerhoogsten, zelfs boven Abraham gesteld, door dezen als zijn meerdere geëerd wordt; en hoe ten slotte in dezen Melchizedek het „leven der volkeren" ons wordt aangeduid als het eigenlijke terrein waarop het Koninkrijk Gods tot zijn luister zal komen, en waaraan de Christus zelfs zijn priesterorde als Messias zal ontleenen. Op de ontmoeting van Abraham met Melchizedek kan daarom niet genoeg nadruk worden gelegd. Men zou zoo wanen, dat, als Abraham in Kanaän verschijnt, alle eere van Gods wege zich alsnu geheel op zijn hoofd zou samentrekken, en dat al wat Kanaän zelf opleverde, verachtelijk en gedoemd in de oogen des Heeren zou zijn. Hij de verkorene; heel Kanaän verworpen. In hem de vreeze Gods; en onder de natiën in wier midden hij optrad, niets dan gruwelijke afgoderij. En zie, geheel in strijd met dien waan, waar de Jood zoo gaarne aan wil, om zich boven de volkeren te verheffen, vinden we niet alleen nog de duidelijkste sporen van kennisse Gods bij Hagar, de Egyptische, bij Efron, den Hethiet, en bij Abimelech, den Filistijn, maar treedt in Melchizedek zelfs een priester des Allerhoogsten op, die lang, eer Israël op Sion rookte, op dien door God verkoren heuveltop de offerande der volken Gode opdroeg; voor wien Abraham zich als voor zijn meerdere nederbuigt; aan wiens priesterschap, in tegenstelling met Aärons priesterschap, de Psalmist het hoogepriesterschap van onzen Heiland ontleent; en op wiens indrukwekkende verschijning de heilige apostel ons wijst, om ons recht duidelijk de verhouding te leeren verstaan tusschen Israël en de volken, tusschen natuur en genade, tusschen gemeene en particuliere gratie. — De kinderkens nu, die „nog der melk deelachtig zijn," verstaan deze dingen niet. Zij moeten nog hangen blijven in de leer der doopen en in de bekeering van doode werken. Zie Hebr. 6 : 1, 2. Maar wie van de melk af raakt, en lust krijgt in „de vaste spijze," om alzoo tot volmaakter kennis en klaarder inzicht voort te schrijden, die is geroepen juist in de ontmoeting van Abraham en Melchizedek den sleutel te zien van die diepe verborgenheid, waarop Paulus ons zoo telkens wijst; de verborgenheid namelijk van Gods wil, naar het welbehagen, hetwelk God voorgenomen had in Zichzelven, om in de bedeeling van de volheid der tijden wederom alles bijeen te vergaderen in Christus. (Ef. 1 : 9, 10). Immers wat we desaangaande opmerkten is niet onze voorstelling van de zaak, maar de klare, duidelijke openbaring omtrent de verhouding tusschen Abraham en Melchizedek, gelijk de Heilige Geest zelf ons die in de Schriftuur gegeven heeft. Wat de Particularisten en Chiliasten ook aan tegenredenen inbrengen, het feit blijft vaststaan, dat Christus niet hoogepriester is naar

de ordening van Aäron, maar naar de ordening van Melchizedek, en dat deswege Abraham als *de mindere* tegenover Melchizedek als zijn meerdere stond, de stamvader van Israël als *de ondergeordende* tegenover den priesterkoning uit de volken.

Om dit nu onomwonden te kunnen erkennen, en nochtans Abrahams hooge en geheel eenige roeping niet te onderschatten, dient op *drieërlei* gelet.

Ten eerste op het *ware karakter* van Abrahams roeping en afzondering. Dat er toch zeer beslist *afzondering* plaats greep, mag geen oogenblik betwijfeld worden. Het staat er te duidelijk: „Ga gij uit uw land, en uw maagschap, en uws vaders huis;" en ook het komt te klaar uit o. a. in de keuze van een vrouw voor Izak, in het afkeuren van Ezau's huwelijk met Kanaänietische vrouwen, in Jakobs echtverbintenissen, in Dina's zonde te Sichem, in de opsluiting van Israël in een eigen Verbond, in de isoleering van Israël als volk onder de volken, en het sterkst misschien nog in Jezus' vraag aan de Kananeesche vrouw, of het geoorloofd was het brood der kindekens te nemen, en het den hondekens voor te werpen. — Niemand dichte daarom aan onze uiteenzetting van de gemeene gratie ook maar het minst de strekking toe, om deze door God gewilde afzondering te verzwakken of te loochenen. Die afzondering treedt zoo klaar als de dag in Oud en Nieuw Testament op den voorgrond. Alleen maar, die afzondering draagt in de Heilige Schrift *niet* een *volstrekt,* maar een zeer duidelijk aangewezen *betrekkelijk* karakter. Ze is *tijdelijk* van aard, niet duurzaam en blijvend. Ze doelt uitsluitend op de totstandbrenging van het heil, niet op de ontplooiing er van. Ze schept de bedeeling der *schaduwen,* niet de bedeeling der *werkelijkheid.* En ook, ze is gemunt op de concentreering van het *geloofsleven,* niet op de ontwikkeling van de kracht door God ingeschapen in onze *menschelijke natuur.* Hiermede hangt het dan ook samen, dat de Heilige Schrift zeer scherp tusschen de Abrahamietische en de Mozaïsche periode onderscheidt. De apostelen sluiten zelden aan Mozes, maar gedurig aan Abraham aan, om juist in Abrahams roeping, in het karakter van *zijn* geloof, en in de leiding Gods met *hem* duidelijk den onverbrekelijken band tusschen de particuliere genade in Israël en de gemeene gratie onder de volken te doen uitkomen. „De wet is bovendien *ingekomen*" (Rom. 5:20); en niet de wet maar de *belofte,* dat Abraham *„een vader van vele volken"* (Rom. 4:17) (en volstrekt niet dat hij de vader van *één volk*) zou zijn, is de grondslag waarop de afzondering van Abraham rust.

In de tweede plaats dient gelet op wat we lezen in Gen. 15:16: „*Want de ongerechtigheid der Amorieten is tot nog toe niet volkomen.*" Dit sprak God tot Abraham vier eeuwen vóórdat Kanaäns zonde gerijpt zou zijn, en juist in dit woord ligt de sleutel tot het raadsel, hoe eenerzijds in de dagen van Abraham de afgoderij in Kanaän nog zoo gematigd was, en hoe anderzijds in de dagen van Jozua deze afgoderij zoo schel en schriklijk was uitgebroken, dat het oordeel der uitdelging over alle deze volken uitging. Het contrast is sprekend. In Abrahams dagen ternauwernood één enkele vermelding van afgoderij in Kanaän, en integendeel herhaalde vermelding van nawerking van de kennisse van den eenig waren God onder deze volken. In Mozes' en Jozua's dagen daarentegen de kanker der afgoderij zoo schriklijk in het leven van deze volken ingevreten, dat redding onmogelijk blijkt. Op die tegenstelling is nu gemeenlijk niet gelet, en men heeft de fout begaan, om zich reeds in Abrahams dagen de volken in Kanaän even afgodisch en diep gezonken voor te stellen, als ze in Jozua's dagen optreden; en de vier eeuwen die daartusschen liggen, heeft men eveneens overgesprongen. Toch gaat dit niet aan. Indien we in ons eigen volksleven vier eeuwen teruggaan, komen we op omstreeks 1500, en staan dus nog vóór de Reformatie, toen karakter, gesteldheid en beteekenis van het volk in de Nederlanden nog ganschelijk verschilde van wat het nu is. Ziet men reeds hieruit, hoe ongelooflijk de staat en de toestand van een volk in den loop van vier eeuwen veranderen kan, dan springt het in het oog hoeveel sterker dat verschil nog zijn kon in den toenmaligen heerschenden staat der volken. De overgangen uit toestand in toestand zijn in de kindsche jaren veel sterker dan op volwassen leeftijd. Een kind van één of van vijf jaar, en zoo ook een knaap van veertien of van achttien jaar, verschilt in het oog loopend, terwijl omgekeerd een man van veertig of van vier en veertig jaar soms zoo weinig verandert, dat ge tevergeefs u inspant om wijziging in zijn persoonlijke verschijning of in de uiting van zijn geest te constateeren. Diensvolgens mag men aannemen, dat de wijziging die door den loop van vier eeuwen in de gesteldheid van den toestand der Kanaänietische volken werd teweeggebracht, zoo overweldigend sterk was, dat wie ze had leeren kennen in Abrahams dagen, ze in Mozes' tijd ternauwernood als dezelfde volken zou herkend hebben. De uitdrukking: „De zonde of de ongerechtigheid der Amorieten is nog niet vol geworden, is tot nog toe niet volkomen", moet dan ook niet zóó verstaan alsof ze reeds *bijna* vol was, zoodat er nog slechts *iets* bij behoefde te komen; maar heel anders en dat wel in dezen zin: „De kanker, de kiem des verderfs, die in het hart van deze volken onmiskenbaar aanwezig is, moet nog rijpen en uitkomen en voleind worden." Dat hier juist de Amorieten genoemd worden is in overeenstemming met den jubel die in Mozes' dagen uitging van de vernieling van het rijk van Og, den koning van Basan, en evenzoo

met den politieken invloed, die ook door de Egyptische overblijfsels aan den stam der Amorieten wordt toegekend. De Amorietische geest was de onder alle volken van Kanaän overheerschende en toongevende geest. Vraagt men nu of Abraham zelf in die dagen reeds zien kon, dat in den stam der Amorieten zoo diep bederf en zoo ongeestelijke kanker school, zoo zouden we deze vraag niet gaarne bevestigend beantwoorden. Er blijkt althans niets van. Maar men vergete niet, dat wie hier spreekt, niet Abraham, maar God zelf is, en dat God de Heere, die de Amorieten kende, en hun hart en nieren proefde, natuurlijk als God wist, wat doodelijk gif in het nationale leven van dit volk destijds reeds was ingedrongen, en waarop de doorwerking van dit doodelijk gif, na verloop van vier eeuwen, moest uitloopen. En zoo nu verstaan, ligt er niet de minste tegenstrijdigheid in, dat we in Abrahams dagen nog zoo weinig van het diep verval van deze volken merken, en dat toch in Mozes' dagen, d. i. vier eeuwen later, de ongeneeslijke ongerechtigheid dezer volkeren voleind was.

Waar we eindelijk, in de derde plaats, de aandacht op vestigen, is de profetie des Heeren aan Abraham, „dat zijn zaad vier eeuwen lang vreemd zou zijn in een land dat het hunne niet was, daar in slaventoestand zou verkeeren, en verdrukt worden" (Gen. 15 : 13). Hieruit toch blijkt ons, dat naar Gods bestel, de scheiding en tegenstelling tusschen Israël en de volken, niet in Kanaän, maar *in Egypte* tot stand is gekomen. Onder de Kanaänieten bewogen Abraham, Izak en Jakob zich vrij en ongehinderd, ze gingen bondgenootschappen aan, waren er geëerd en gevierd, en vonden er zelfs nog geestelijke verwantschap voor den dienst van den eenig waren God. Maar in Egypte zouden ze als in „een vreemd land" verkeeren, daar zou hen slavernij wachten, en daar zouden ze verdrukt worden, om juist door die verdrukking *als volk* tot een nauw aaneengesloten eenheid te worden gevormd. Let er dan ook op, hoe niet van de vorsten der Kanaänieten, maar van den Farao of koning van Egypte door God gezegd wordt, „dat Hij hem verwekt heeft, opdat Hij in hem zijn kracht zou bewijzen en door zijn ondergang zijn naam zou doen verkondigen op de gansche aarde" (Exod. 9 : 16 en Rom. 9 : 17). Metterdaad schijnt dan ook reeds in Abrahams dagen de tegenstelling tusschen de afgoderij en den dienst van God in Egypte veel scherper dan in Kanaän te zijn uitgekomen; en blijkt veelmeer nog — iets waaraan vooral aandacht worde geschonken — dat het *kastenstelsel*, waardoor de eenheid onzer menschelijke natuur werd verbroken en mensch van mensch werd afgescheiden, reeds destijds in Egypte grondslag van het nationale bestaan was. Als Jozefs broeders in Egypte komen om koren te koopen, is voor hen een afzonderlijke tafel in Jozefs paleis aangericht, want, zoo lezen we in Gen. 43 : 32, „de Egyptenaren

mogen geen brood eten met de Hebreeën, dewijl zulks den Egyptenaren een gruwel is." Het sprak toch vanzelf, dat een volk, dat in scherp gescheiden kasten was ingedeeld, en ternauwernood menschelijken omgang tusschen deze onderscheidene deelen van het eigen volk toeliet, elk nader verkeer met den vreemdeling moest afsnijden. De aristocratische trots in eigen boezem moest wel nationalen trots tegenover den buitenlander kweeken. In het land Gosen bewonen Jakobs nakomelingen dan ook een afgezonderde landstreek. Het isolement, dat in Kanaän nog niet bestond, en dat ook in Egypte door hen niet gezocht werd, wordt hun door den particularistischen geest van het Egyptische hof opgelegd.

Zoo moet derhalve de voorstelling, alsof de afzondering, het isolement van Abrahams geslacht, door de Patriarchen gezocht ware, en door de tegenstelling met de Kanaänietische volken was tot stand gekomen, worden losgelaten, en moet, in overeenstemming met de talrijke en duidelijke verklaringen der Heilige Schrift, hiervoor het zekere bericht in plaats gesteld, dat deze afscheiding, deze afzondering, dit op zich zelf staan, en dit nationale isolement door hen in Egypte vanzelf *gevonden* is, en krachtens hun uitzending naar Egypte, door God zelven is gewild. Ware het bericht van Abrahams merkwaardig gezicht in den droom niet tot ons gekomen, zoo zou men nog zeggen kunnen, dat Jakobs zonen, om den honger te ontgaan, uit eigen aandrift naar Egypte waren getogen. Maar, met het bericht van dezen veelzeggenden droom voor ons, vervalt al zulke opvatting van het gebeurde. De overbrenging van Abrahams nakomelingen naar Egypte, is slechts de uitvoering van een raadslag, die in het Goddelijk heilsplan lag, en die reeds in de eerste tijden van Abrahams verblijf in Kanaän door God zelven aan hem was medegedeeld.

Doch juist daardoor verkrijgt dit isolement, dit particularisme, dan ook het karakter van *een ingeschoven tusschenbedrijf,* en kan het niet meer het eigenlijke stempel zijn, dat op Abrahams uitzending als zoodanig gedrukt staat. Abrahams roeping, Abrahams uitzending, geheel zijn optreden in Kanaän, de beloften hem gegeven, zijn verkeer onder de volken, en de merkwaardigste ontmoetingen van zijn leven dragen *geen* particularistisch karakter, maar strekken veeleer in elk opzicht, om zijn roeping *geestelijk* te duiden, en den band die hem aan het leven der volken bindt, en alzoo met het leven der menschheid in samenhang houdt, niet te verzwakken, maar te versterken. Ware Abraham in Ur der Chaldeeën gebleven, hij zou alleen met zijn eigen volk in aanraking zijn gebleven. En juist door zijn overplaatsing naar Palestina werd hij met elk der toongevende volken uit die dagen in contact gebracht. Al is het dus volkomen waar, dat hij zich met de vreemde volken niet vermaagschapte, en dat zulk een vermaag-

schapping in het geval van Ezau door Izak gewraakt en betreurd wordt, en al is het evenzoo ontwijfelbaar, dat bij den overgang uit het patriarchale in het nationale leven, én door Gods bestel én door zijn wetgeving, de afscheiding tusschen Israël en de volken in het optrekken van een hoogen scheidsmuur voor een tijdlang volkomen wordt gemaakt, toch treedt ook dat geheel tijdelijke nationale isolement niet in, dan nadat in de historie der patriarchen, en zeer bijzonderlijk in het leven van Abraham, de breede fundamenten gelegd zijn voor een hoogere ontwikkeling, die alle volken omvatten en heel het leven der wereld in zich zal sluiten.

Al wie derhalve de fout begaat, om alleen op die tusschenperiode van het nationale volksisolement te turen, zich daarop blind staart, en daardoor geen oog heeft voor het heel andere grondkarakter, dat de heilsopenbaring in Abrahams roeping, geloofsworsteling en optreden onder de volken ontving, beziet de heilgeheimen met een *Joodsch* oog, en niet met het oog der *apostelen*, bij Chiliastisch schemerlicht, en niet bij het volle daglicht der openbaring in Oud en Nieuw Verbond. Immers geheel Paulus' strijd tegen het Joodsche particularisme komt er altoos weer op neer, om niet te blijven staren op dien muur der afscheiding, die het nationale leven van Israël afsloot, maar om achter dien muur van Sinaï's wet het oog der geloovigen op Abraham te richten, als den vader aller geloovigen, in wiens geheele verschijning het grondkarakter der openbaring voor ons geteekend staat. De Wet, d. i. de nationale bedeeling van Israël als volk, is niet het eigenlijke, niet het oorspronkelijke, niet het blijvende. Heel deze bedeeling is „tusschenin gekomen." Ze is een tusschenbedrijf. Een schakel in de keten. En niet naar deze wetsbedeeling voor het geïsoleerde Israël, maar naar de belofte Gods aan Abraham, als een vader van vele volkeren gegeven, moet de strekking en beteekenis van het Genadeverbond beoordeeld worden. „De belofte nu is niet door de wet aan Abraham of zijn zaad geschied, verklaart de apostel, want indien degenen die uit de wet zijn, erfgenamen zijn, zoo is het geloof ijdel geworden en de beloftenis te niet gedaan. Neen, de belofte is uit het geloof, teneinde ze vast zij al den zade, niet alleen dat uit de wet is, maar ook dat uit het geloof Abrahams is, *welke is een vader van ons allen*" (Rom. 4 : 13 v. v.).

Tusschen wortel en kroon van den olijfboom is de opgesloten stam als ingeschoven. Die stam nu is door dikke schors geïsoleerd, en heeft noch met den bodem noch met de lucht gemeenschap. Maar niet naar dien geïsoleerden, in zijn schors opgesloten stam, maar naar wortel en kroon moet de olijfboom beoordeeld worden, want uit den wortel is zijn leven, en in die kroon bloeit zijn vrucht. Beide nu, wortel en kroon, zijn *niet* geïsoleerd, maar hebben volle gemeenschap, de wortel met *den bodem* waarin hij zijn vezelen uitdrijft, en de kroon door de ontelbare bladeren met *zon en lucht*. En zoo nu ook staat het met de plantinge des heils. In Abraham is de

wortel, in Christus' kerk de kroon, en tusschen die beiden in ligt de met dikke schors afgesloten nationale bedeeling van Israël. Maar juist daarom mag de aard en het karakter van de plantinge des heils niet naar schors en stam, maar moeten ze naar *den wortel,* gelijk die in Abraham ligt, en naar *de vrucht,* gelijk die aan de kroon in Christus' kerk uitkomt, worden afgemeten. Zoo alleen oordeelt ge Schriftuurlijk. Zoo alleen volgt ge de apostolische onderscheiding. En zoo alleen drijft ge den Joodschen zuurdeesem ook uit uw Christelijke belijdenis uit. Het is deze waarheid, die de profetie van Israël steeds tegenover de Schriftgeleerden gehandhaafd heeft. Het is dit fundament des heils, waarop Christus zelf in zijn strijd met de Farizeeën steeds teruggaat. Het is deze primordiale openbaring, waarop Paulus zich steeds in zijn ziels- en levensworsteling met de Joden-Christenen beroept. Het is dit pand, dat onze Gereformeerde kerken steeds met hand en tand tegenover alle minnaars van Chiliastische droomerijen verdedigd hebben. Geen bijzaak geldt het hier dus, maar niets minder dan „de diepe verborgenheid, die vele eeuwen verzwegen was geweest, maar die nu, in overeenstemming met de profetische schriften is geopenbaard geworden, en zulks naar het bevel des eeuwigen Gods, om tot gehoorzaamheid des geloofs onder de Heidenen bekend te worden gemaakt" (Rom. 16:25, 26).

XLVII.

De groote verborgenheid.

> Ons bekend gemaakt hebbende de verborgenheid Zijns willens, naar Zijn welbehagen, hetwelk Hij voorgenomen had in Zichzelven. EFÉZE 1 : 9.

Reeds het slot van ons vorig hoofdstuk wees op de „verborgenheid," die met name door den apostel Paulus verheerlijkt werd in de *roeping der volkeren.* Thans dient op hetgeen de apostel dienaangaande zegt, nader te worden ingegaan. Blijkbaar toch ligt achter het spreken over deze „verborgenheid" meer dan men bij oppervlakkige lezing vermoedt. Als Paulus in zoo plechtige taal, en op zoo bezielden toon, niet ééns, maar keer op keer, gewaagt van een „verborgenheid, die van de tijden der eeuwen verzwegen was, maar nu geopenbaard is, naar het bevel des eeuwigen Gods," gaat het dan aan, hierbij aan niets anders te denken, dan aan de mogelijkheid, dat ook een heiden, die zich bekeert, zalig worde? Stel, Paulus had ganschelijk niet van deze „verborgenheid" gerept, zou iemand, wie dan ook, ooit gedacht hebben, dat alleen een Jood van afkomst zalig kon

worden? Of leerde dan niet zelfs de starste particularist, onder de sekte der Farizeën, dat ook een heiden aan Israëls heilgoed deel kon erlangen? Ja, dreven ze niet ijverig *zending*, en omreisden ze niet zee en land om uit heidenen Jodengenooten te gewinnen? Het feit, dat ook een geboren heiden zalig kon worden, was alzoo voor niemand een „verborgenheid." Dat wist ieder, en stemde ieder toe. En ook daarin, dat een heiden thans zalig kan worden, *zonder* de besnijdenis, kan de diepe verborgenheid niet liggen. Noch Abel, noch Henoch, noch Noach, noch Sem zijn besneden geworden, en toch beweert niemand dat ze deswege verloren zijn. En stel al, dat de zaligheid voor den heiden er metterdaad nu nog aan hing, dat ze zich in Israël als natie lieten inlijven, wat zou dat er op zichzelf voor dien mensch toe doen? Ingelijfd of niet ingelijfd in de Joodsche natie, als hij maar zalig werd. Veilig mag dan ook gezegd, dat hij die bij het lezen van wat Paulus over deze „verborgenheid" zegt, er niet anders onder verstaat, dan dat ook de geboren heidenen zalig kunnen worden, en dat wel zonder inlijving in Israël, en dat we daarom zending moeten drijven, — het apostolisch woord niet tot zijn recht doet komen, over den diepen zin ervan heen leest, en onwillekeurig onder den indruk moet komen, dat Paulus zich soms toch zeer hoogdravend uitdrukt.

Zoo weinig wordt de strekking van het apostolisch getuigenis dan ook verstaan, dat men er niet aan denkt, om deze „verborgenheid" in de Christelijke kerk te onderwijzen. Wel onderwijst men de „verborgenheid" der vleeschwording van het Woord, ook wel de „verborgenheid" die groot is, namelijk dat het huwelijk een afschaduwing is van den band tusschen Jezus en zijn kerk, maar van *deze* „verborgenheid", waarop Paulus niet ééns, maar telkens wijst, wordt ternauwernood gerept. Ze is niet in het Christelijk besef opgenomen. Ze wordt onder de mysteriën der Christelijke religie niet meêgeteld. Men leest er over heen. En onder het overheen lezen, vat men Paulus' zeggen dienaangaande op in zoo matten, niets zeggenden zin, dat we, zoo opgevat, feitelijk niets zouden verloren hebben, indien Paulus ganschelijk van deze „verborgenheid" gezwegen had.

We beginnen daarom eerst met hier bijeen te voegen wat feitelijk door den heiligen apostel dienaangaande gezegd is.

Ten eerste lezen we dan in den brief aan de kerk van Rome, in kap. 16:25—27 dit:

> **Hem nu, die machtig is u te bevestigen, naar mijn Evangelie en de prediking van Jezus Christus, naar de openbaring der verborgenheid, die van de tijden der eeuwen verzwegen is geweest,**
>
> **Maar nu geopenbaard is, en door de profetische Schriften, naar het bevel des eeuwigen Gods, tot gehoorzaamheid des geloofs, onder alle de heidenen bekend is gemaakt;**

Denzelven alleen wijzen God zij door Jezus Christus de heerlijkheid in der eeuwigheid, Amen.

In de tweede plaats schrijft hij in den brief aan de kerk van Epheze, kap. 1 : 9—11:

Ons bekend gemaakt hebbende de verborgenheid zijns willens, naar zijn welbehagen, hetwelk Hij voorgenomen had in zichzelven,

Om in de bedeeling van de volheid der tijden wederom alles tot één te vergaderen in Christus, beide dat in den hemel is, en dat op de aarde is;

In hem, in welken wij ook een erfdeel geworden zijn, wij die te voren verordineerd waren naar het voornemen desgenen, die alle dingen werkt naar den raad zijns willens.

In de derde plaats lezen we in denzelfden brief, kap. 3 : 9—11:

En allen te verlichten, dat zij mogen verstaan welke de gemeenschap der verborgenheid zij, die van alle eeuwen verborgen is geweest in God, welke alle dingen geschapen heeft door Jezus Christus;

Opdat nu, door de gemeente, bekend gemaakt worde aan de overheden en de machten in den hemel de veelvuldige wijsheid Gods;

Naar het eeuwig voornemen, dat Hij gemaakt heeft in Christus Jezus onzen Heere.

In de vierde plaats leest ge in Col. 1 : 26, 27:

Namelijk de verborgenheid, die verborgen is geweest van alle eeuwen en van alle geslachten, maar nu geopenbaard is aan zijne heiligen;

Aan wie God heeft willen bekend maken, welke daar zij de rijkdom der heerlijkheid dezer verborgenheid onder de heidenen, welke is Christus onder u, de hope der heerlijkheid.

In de vijfde plaats schrijft Paulus aan Timotheüs, korter omdat Timotheüs het mysterie reeds kende (2 Tim. 1 : 9 en 10):

Die ons heeft zalig gemaakt, en geroepen met eene heilige roeping; niet naar onze werken, maar naar zijn eigen voornemen en genade, die ons gegeven is in Jezus Christus vóór de tijden der eeuwen,

Doch nu geopenbaard is door de verschijning van onzen Zaligmaker Jezus Christus, die den dood heeft te niete gedaan, en het leven en de onverderfelijkheid aan het licht gebracht door het Evangelie.

En evenzoo, nog korter, aan Titus (Tit. 1 : 1 en 2):

Paulus, een dienstknecht Gods en een apostel van Jezus Christus, naar het geloof der uitverkorenen Gods, en de kennis der waarheid die naar de Godzaligheid is,

In de hope des eeuwigen levens, welke God, die niet liegen kan, beloofd heeft vóór de tijden der eeuwen, maar geopenbaard heeft te zijner tijd.

Terwijl eindelijk de heilige apostel Petrus, in bijna gelijken stijl, zij het ook minder omstandig, zich in dezer voege uitlaat (1 Petr. 1 : 20 en 21):

Dewelke wel voorgekend is geweest vóór de grondlegging der wereld, maar geopenbaard is in deze tijden om uwentwille;

Gij die door hem gelooft in God, welke hem opgewekt heeft uit de dooden, en hem heerlijkheid gegeven heeft, opdat uw geloof en hope op God zijn zoude.

Reeds de eenvoudige bijeenvoeging van deze zeven opmerkelijke uitspraken toont genoegzaam, dat hier gehandeld wordt niet van een bijkomstige zaak.

maar van een zeer gewichtig stuk der Openbaring; terwijl de uitdrukking „verborgenheid”, die gedurig gebezigd wordt, alsmede de hooggestemde taal, waarin de gedachte wordt uitgedrukt, bewijst, dat er gehandeld wordt van een waarheid, die niet slechts *gewichtig*, maar tevens *verheven* is. Iets wat evenzoo uitkomt in een ander woord van Paulus, dat eenigszins een gewijzigd doel heeft, maar toch feitelijk op hetzelfde mysterie wijst, en dat ge leest in Rom. 9:25 en 26, waar staat:

Gelijk Hij ook in Hoséa zegt: Ik zal hetgene mijn volk niet was, mijn volk noemen, en die niet bemind was, mijne beminde;

En het zal zijn, in de plaatse waar tot hen gezegd was: Gijlieden zijt mijn volk niet; aldaar zullen zij kinderen des levenden Gods genaamd worden.

Nu heeft intusschen de Christelijke kerk, in de eeuwen die achter de Hervorming liggen, dit stuk zoo weinig tot zijn recht doen komen, dat Calvijn nog schrijven moest: „Wat hier onder deze verborgenheid, die bedekt was, te verstaan was, staat onder de Godgeleerden nog geenszins vast”. En dan stemt hij wel toe, dat diegenen op het goede spoor zijn, die erkennen dat hier op de roeping der heidenen wordt gedoeld; maar hij voegt er toch bij, dat deze oppervlakkige oplossing hem niet bevredigt, en dat hij niet verre is van het vermoeden, dat er heel het verschil tusschen Oud en Nieuw Verbond in schuilt. Toch is Calvijn zelf er volstrekt niet in geslaagd, om de zaak tot klaarheid te brengen. Dat hij er mede getobd heeft, blijkt uit de breede inlasschingen die hij in zijn tweede editie invlocht; en het is feitelijk eerst aan het slot van de laatste inlassching, dat het licht hem even opging, maar zonder dat hij het uitwerkte, toen hij het mysterie dáárin zocht, dat God heel de wereld, heel ons geslacht, of gelijk hij het uitdrukt, „al de volken des aardrijks zich in de gehoorzaamheid des geloofs onderwerpen wilde.” Alzoo wacht ook na Calvijn dit stuk der leer op nadere uitwerking. Ook met wat Calvijn schreef kwam het nog op verre na niet tot zijn recht, en ook na hem is het door onze Godgeleerden veel te pijnlijk veronachtzaamd.

De sleutel tot het recht verstand van heel deze reeks uitspraken ligt namelijk daarin, dat het mysterie eenerzijds eenvoudig in *de Vleeschwording des Woords* schijnt gezocht te worden, en dat het anderzijds gezocht wordt in *de toebrenging der volken*. Die twee zijn telkens ineengestrengeld. De roeping der volken komt niet bij de Vleeschwording bij, en ook is niet genoeg gezegd, zoo ge erkent, dat ze er een uitvloeisel van is, maar dan eerst doorgrondt ge Paulus' zeggen, als ge inziet, dat hij deze twee, eenerzijds de Vleeschwording of de komst van Christus, en anderzijds de roeping der heidenen, als één en hetzelfde mysterie, als geheel dezelfde verborgenheid in uw voorstelling laat optreden.

De zin hiervan nu is deze: Ge verstaat de Vleeschwording des Woords niet, zoolang ge staan blijft bij het feit, dat Jezus als Jood geboren is. Dit feit is wel onloochenbaar. Hij zelf toch sprak: *De zaligheid is uit de Joden*, en tegenover de kettersche gevoelens der Samaritaansche vrouw moest dit stellige feit gehandhaafd worden; maar toch zonder meer verstaat ge de Vleeschwording niet. Het Woord is niet Jood, maar *vleesch* geworden. D. w. z. gelijk de kindekens des vleesches en des bloeds deelachtig zijn, zoo ook heeft de Zone Gods *onze menschelijke natuur* aangenomen. Hij heeft die *menschelijke natuur* aangenomen, niet uit de lucht, noch door nieuwe schepping. Neen, hij heeft ze aangenomen uit het menschelijk geslacht dat bestond; uit het wezenlijke menschelijke vleesch en bloed, dat uit Adam van geslacht tot geslacht tot in de dagen van Bethlehems kribbe was voortgeplant. Hij heeft dus die *menschelijke natuur* aangenomen in een bepaalden vorm, in een bepaald volk, in een bepaalden stam, uit een aangewezen vrouw; en als ge op dit nader bepaalde komt, dan is hij Maria's zoon, uit Juda's stam, de zone Davids, uit het zaad Abrahams (Hebr. 2 : 16). Maar dit alles geldt en raakt slechts de nadere bepaling. Als ge doopt, sprenkelt ge een *bepaald* water op het voorhoofd van den doopeling. Ge kunt niet anders. Het is water uit dien of dien stroom, uit dien of dien put, uit die bepaalde pomp of aan die aangewezen waterleiding. Maar al deze nadere bepaling is bijzaak. Ge kunt daar wel niet buiten, maar nochtans blijft het bij den Doop hoofdzaak, niet dat het water uit deze of die fontein, maar dat het *water* zij. Onverschillig is het niet, *welk* water. Ge zult niet troebel, riekend, maar liefst helder en zuiver water nemen. Maar toch het *water* als zoodanig is en blijft bij den Doop het eigenlijke waarom het te doen is. Geen olie, geen wijn, geen bloed moet het vocht zijn, maar *water,* evenals het bij het Sacrament des heiligen Avondmaals geen water, noch bloed, noch olie, maar *wijn* moet zijn, en zulks wel wijn die *rood* is. En ook bij dien wijn gebruikt ge wel altoos een *bepaalden* wijn, uit dat en dat land herkomstig, geperst uit druiven van *dien* en *dien* wijnstok, maar toch die nadere bepaling is ook bij den wijn van het Avondmaal bijkomstig, en de hoofdzaak blijft, dat het *wijn* zij.

En zoo nu ook staat het hier. Het Woord wordt *vleesch.* De Zone Gods neemt onze *menschelijke* natuur aan. Dit nu *kan* hij niet doen dan door geboren te worden in een bepaald *volk,* uit een aangewezen *stam,* uit een met name genoemd *geslacht*, uit één daartoe verordineerde *vrouw,* die hem in haar schoot draagt en hem haar vleesch en bloed meêdeelt, en dan natuurlijk is dat volk Israël, en die stam Juda, en dat geslacht David en en die vrouw Maria. Maar toch ook hier is al die nadere bepaling bijkomstig; middel, niet doel; en hoofdzaak en doel blijven, dat hij aannam de *menschelijke* natuur, het vleesch en bloed van *Adam,* de natuur van ons *menschelijk geslacht,* datgene wat over *heel de wereld* den *mensch* als

mensch van alle overige creaturen onderscheidt. Steeds heeft dan ook de Christelijke kerk beleden, en belijden ook onze Gereformeerde kerken nog, dat onze zaligheid in beginsel daaraan hangt, dat hij de *waarachtige menschelijke natuur* heeft aangenomen, ook al kon hij naar Gods bestel die niet anders aannemen dan uit Maria. Of om het kort te zeggen: op zichzelf, in het afgetrokkene, zou de geboorte van Jezus uit een andere maagd *denkbaar* zijn geweest, maar het zou *niet* denkbaar zijn geweest, dat hij een andere dan de *menschelijke* natuur had aangenomen. Dan toch ware hij *niet* onze Heiland, en *kon* hij onze zonden niet verzoend hebben.

Is het hieruit nu duidelijk geworden, dat de hoofdzaak van de „Verborgenheid der Godzaligheid" daarin ligt, dat het Woord *vleesch* werd, en dat de Zone Gods onze *menschelijke* natuur heeft aangenomen, dan zal men ook kunnen begrijpen, hoe dit feit nu rechtstreeks saamhangt met de behoudenis niet van Israël, maar van de wereld, van ons geslacht, van den mensch als mensch. Ware toch het geboren zijn als Jood de hoofdzaak of het eigenlijke, en had de Zone Gods wel de *Joodsche natuur*, maar niet de *menschelijke natuur* aangenomen, dan natuurlijk zou hij wel de Zaligmaker der Joden, maar niet de Zaligmaker der *menschen* als zoodanig zijn, en zou hij wel de zonde der Joden, maar niet de *menschelijke* zonde verzoend hebben. Staat daarentegen de zaak zóó, dat hij niet het specifiek Joodsche, maar de *algemeen menschelijke natuur* aannam, *die* natuur die onzer aller is, waarin al wat mensch heet, leeft en bestaat, zoodat het Joodsche slechts het aanvattingspunt was, om het wezen onzer algemeene menschelijke natuur aan te nemen, dan volgt hier ook uit, dat hij niet de Zaligmaker der Joden, maar de Zaligmaker en Heiland der *wereld* is, en dat niet enkel der Joden zonde, maar de *menschelijke* zonde, de zonde onzer *menschelijke* natuur door hem verzoend is. Iets wat dus neerkomt juist op hetgeen Paulus ons als de *diepe* verborgenheid verheerlijkt, t. w. dat er bij de komst van den Christus geen sprake is van een uitsluitend Joodsch heil, maar integendeel van een genade Gods, die zich uitstrekt naar *al wat mensch heet,* naar alle de volken. „Alzoo lief heeft God, niet de Joden, maar *de wereld* gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat *een iegelijk* (d. i. een iegelijk die *mensch* is) die in hem gelooft, niet verderve, maar het *eeuwige leven* hebbe".

Wie nu na deze korte uitlegging en toelichting, de straks aangehaalde uitspraken der Heilige Schrift herleest, zal zien, dat hiermeê aanstonds de eerst schijnbare verwarring verdwijnt, en dat het volkomen klopt, als de éène maal de *verborgenheid* gezocht wordt in de vleeschwording, en de andere maal in de *roeping der volken*. Beide toch drukken geheel hetzelfde

uit. Vleeschwording wil zeggen: de *menschelijke* natuur, en niet enkel de *Joodsche* natuur aannemen. En dat *de volken* geroepen zijn, beduidt precies evenzoo, dat de Zone Gods komt, niet enkel om de Joden, maar om de wereld te zaligen. En heeft men dat eenmaal helder ingezien, dan blijkt het ook van achteren, dat niet alleen in de aangehaalde plaatsen, maar ook elders geheel diezelfde verborgenheid geleerd wordt. Als er b. v. in 1 Tim. 3 : 16 sprake is van *groote verborgenheid,* dan wordt ook daar deze *verborgenheid* eenerzijds gezocht in het feit dat God geopenbaard is *in het vleesch,* en anderzijds daarin dat Hij gepredikt is, niet onder de Joden, maar *onder de heidenen,* en dat Hij geloofd is, niet in Israël, maar *in de wereld.* Alzoo toch lezen we daar: *En buiten allen twijfel, de verborgenheid der Godzaligheid is groot: God is geopenbaard in het vleesch, is gerechtvaardigd in den Geest, is gezien van de engelen, is gepredikt onder de heidenen, is geloofd in de wereld, is opgenomen in heerlijkheid.* Ja, dan blijkt veel meer nog, dat deze zelfde *verborgenheid* volstrekt niet alleen door Paulus geleerd wordt, maar dat de heilige apostel Johannes, ons geheel dezelfde waarheid verkondigt, waar hij, van de geboorte van Jezus uit Maria nauwelijks gewagende, ja, Maria als de moeder van Jezus zelfs min of meer in de schaduw stellende, al den nadruk daarop legt, dat het Woord *vleesch* is geworden, en dat de Christus als zoodanig de *wereld* behoudt.

En nu mochten die broeders, die nog altoos in dezen rijkdom des Evangelies niet kunnen indringen, toch gebeden zijn, om hierbij elk vermoeden te bannen, als bedoelden we hiermede óf een zaliging van *alle personen* óf van een *algemeene verzoening* te bepleiten. Heel deze dwaalleer heeft met het stuk van waarheid, dat we verdedigen en toelichten en aan de kerke Gods op het harte binden, niets hoegenaamd te maken, en die dat waande, wijte dit niet aan ons, maar beschuldige hierin zijn eigen onverstand van de Heilige Schrift. Het is toch zoo klaar en zoo duidelijk, als iets maar klaar en duidelijk zijn kan, dat de Heilige Schrift een *bijzondere,* geen *algemeene* verzoening leert, en niet de zaliging van alle personen, maar uitsluitend van de uitverkorenen leert; en dat nochtans diezelfde Schrift zoo stellig en beslist mogelijk ons onderwijst, dat de *wereld* behouden wordt en dat de Zone Gods onze *menschelijke* natuur heeft aangenomen. Het staat er toch immers, en gij moogt hier niet over heen lezen, dat de Zone Gods, niet den Jood, maar „*den menschen*" is gelijk geworden (Phil. 2 : 7), dat hij in de gedaante geworden is *als een mensch* (hfdst. 2 : 8), en dat de Middelaar Gods en der *menschen,* is de *mensch* Christus Jezus (1 Tim. 2 : 5); en niet dat de *Jood* Christus Jezus is de Middelaar Gods en der *Joden.* En zoo ook staat er even stellig, dat Christus is „*de Zaligmaker der wereld*" (Joh. 4 : 42), dat hij „der *wereld* het leven geeft" (hfdst. 6 : 33), en dat hij „zijn leven geven zal voor het *leven der wereld*" (hfdst. 6 : 51). Hij zegt niet: „Ik ben het licht der Joden", maar: „Ik ben het *licht der wereld*"

(hfdst. 8:12). En het zijn niet de Joden, maar het is *de wereld* die God alzoo lief heeft gehad, dat Hij ons zijn Zoon schonk (hfdst. 3:16). Iets wat zoo sterk is, en zoo ernstig door Johannes bedoeld wordt, dat hij, gelijk we nader breeder uiteenzetten, het Eeuwige Woord niet eerst in de roeping van Abraham, maar in de daad der *Schepping* laat uitkomen, en het ons niet eerst als de bron der openbaring aan Israël, maar reeds als het *licht en het leven der wereld* teekent. En nu zegge men niet, dat dit alzoo wel bij Johannes, maar niet in de andere Evangeliën voorkomt; want vooreerst verstaan we die tegenwerping niet, alsof hetgeen de apostelen Paulus, Petrus en Johannes ons zeggen, minder de waarheid zou zijn, dan hetgeen de apostel Mattheüs ons bericht, of Lukas, de medicijnmeester. Maar ook het feit wordt aldus onjuist voorgesteld. Niet toch bij Johannes of Paulus, maar bij Lukas lezen we, dat de engelen in de velden van Efrata zongen, niet van een „welbehagen in Joden", maar van een „welbehagen Gods in *menschen*", en van vrede niet in Palestina, maar van *„vrede op aarde."* De vraag is niet, wat een Jood, maar wat *een mensch* zal geven voor de lossing zijner ziel. De discipelen krijgen de belofte, niet dat ze *Joden*, maar dat ze *menschen* zullen vangen. Bovenal de Christus is zeer zeker de Zone Davids en uit Abrahams zaad, maar nochtans noemt hij zichzelven doorgaande en bijna vastelijk niet Zone Davids, noch Zone Abrahams, maar *Zoon des menschen*. Tot acht en tachtig malen toe komt deze naam: *Zoon des menschen*, in de Evangeliën voor, tegenover den naam van Zone Davids slechts een zeer enkele maal, en dan nog nooit als *eigenlijke naam,* waarmeê hij zichzelven noemde.

Zoo is het dan ontwijfelbaar, dat de komst van den Christus tot deze wereld vanzelf inhoudt, dat hij tot heel de menschheid, tot al wat mensch heet, niet tot Israël maar tot *de volken* gekomen is, en dat dit alzoo geschied is doordat hij onze *menschelijke natuur* en ons *menschelijk vleesch* heeft aangenomen. En als Paulus dit nu noemt de *groote verborgenheid,* het eigenlijke *mysterie* des Evangelies, dan blijkt hieruit, dat wie opkomt voor het universalisme des Evangelies, en het particularisme hetzij in zijn Dooperschen hetzij in Chiliastischen vorm bestrijdt, waarlijk niet tegen windmolens strijdt, of knoopen in biezen zoekt, maar de wacht betrekt bij de hoofdpoort van de veste des Evangelies, en alzoo laf zou zijn, en verraad aan de zake van zijnen Heere zou plegen, indien hij door wien ook zich hiervan liet afhouden. Dat nu Paulus dit een „verborgenheid" noemt, „die lange eeuwen niet gekend was", verklaart zich daaruit, dat metterdaad van Abrahams roeping af, d. i. gedurende een tijdsverloop van bijna twee duizend jaren, de Goddelijke openbaring zich uit den breeden universalistischen, heel de wereld besproeienden stroom in de nauwe, zeer enge, streng particularistische bedding van Israël had teruggetrokken. Maar wijl dit nu natuurlijkerwijze den indruk had gemaakt, alsof dit zich terugtrekken van

de Openbaring in deze nauwe enge bedding van het Joodsche volk een prijsgeven, een opgeven, een aan haar lot overlaten van de wereld en de menschheid en de volken ware geweest, is *dit* nu het heerlijke, dat nu van achteren blijkt, hoe deze concentratie van de Openbaring in Israël, wel verre van de prijsgeving der wereld te zijn geweest, naar Gods bestel en plan juist ten doel had, om straks *die wereld* terug te vinden, en aldus *die wereld* te behouden.

XLVIII.

Geen oäse in de woestijn.

> Maar Jeruzalem, dat boven is, dat is vrij, hetwelk is ons aller moeder. GAL. 4 : 26.

Naar we onderstellen durven, is thans onze poging geslaagd, om onze lezers althans hét gewicht en den ernst van het punt, waarover we handelen, scherp en helder te doen inzien. Er is toch door ons aangetoond, hoe de apostel het stuk over Melchizedek op den voorgrond schuift, als één dier punten, waaraan ge juist „*den voortgevarene tot de volmaaktheid*" herkent; en evenzoo is duidelijk gemaakt, hoe „*de groote verborgenheid*" waarop Paulus keer na keer zulk een nadruk legt, in niets anders is te zoeken dan daarin, dat de Zone Gods niet de Joodsche natuur, maar „de menschelijke natuur" heeft aangenomen, en als zoodanig Zaligmaker niet der Joden, maar van *de menschheid* is, natuurlijk met de Joden in die menschheid begrepen.

Is dit alzoo het stuk, waarmede men van de „melk der kinderen" tot „de vaste spijze der volmaakten" overgaat, en tegelijk „*de groote verborgenheid*" die lange eeuwen schuil bleef, maar in de kribbe van Bethlehem aan het licht trad, dan is het een leemte, een gebrek in onze Christelijke beschouwing, indien zoodanig uiterst gewichtig stuk er *niet* in is opgenomen. Die leemte nu is hoofdzakelijk veroorzaakt door het niet genoegzaam letten op het leerstuk van de „algemeene genade", d. i. op de bemoeienis, die God met den mensch *als mensch* heeft, ook buiten den eigenlijken bekeeringsweg. Hoe verder we dit stuk der „algemeene genade" ontwikkelen, hoe klaarder men dan ook ontdekken zal, welke ver reikende beteekenis dit leerstuk, niet enkel voor de Dogmatiek, maar ook voor geheel onze levens- en wereldbeschouwing, en voor de practijk des levens heeft.

Twee grondbeschouwingen staan ten deze tegenover elkander.

De éene is, dat Satan, door den mensch in den strik der zonde te

vangen, het heerlijke werk van Gods schepping verijdeld heeft. Ten gevolge van den val is dan nu de menschelijke natuur geheel verdorven, het menschelijk leven één gruwel, deze wereld één schouwplaats van zonde en ellende geworden. Noch aan die menschelijke natuur, noch aan dit menschelijk leven valt dus iets meer te doen, en het eeuwige wonder van Gods genade is, dat er enkele *zielen* gered worden. Voor die is het heil in een aparten kring afgezonderd en bereid. Al het overige menschdom laat God varen. Al wat verder op de wereld en in de wereld werkte, was uit den Booze, en alleen in dien eigen kring werkt God. In dien eigen kring is door die werking Gods het heil dan ook tot stand gekomen, en zijn alle voorwaarden vervuld, waaraan voldaan moest worden, om de zielen te redden. Zulke enkele zielen die gered worden, moeten dan in dien engen kring worden ingelijfd. En zoo gaat het dan tot den einde toe. En dan komt het oordeel. Een oordeel waarin onze menschelijke natuur, ons geslacht, heel ons menschelijk leven, met gansch de wereld, wegzinkt, en dan zal het eeuwig Koninkrijk van God hierin bestaan, dat die enkele geredde zielen, als heerlijke geestelijke wezens om Gods troon blinken.

Deze valsche grondvoorstelling vindt nu intusschen een geheel andere grondvoorstelling op grond van de Heilige Schrift tegenover zich staan. En deze ware, Schriftuurlijke grondvoorstelling leert ons, dat Satan het werk Gods *niet* verijdeld, maar slechts voor een tijd in zijn glans *verdonkerd* heeft. Dat God, wel verre van onze menschelijke natuur, ons menschelijk geslacht en ons menschelijk leven aan Satan prijs te geven, integendeel deze zijn rijke schepping aan Satan is blijven betwisten, en hem ten slotte weer ontrukt. Dat God te dien einde twee dingen heeft gedaan. Ten eerste dat zijn algemeene genade de algeheele doorwerking van zonde en verderf in onze natuur, in ons geslacht en in ons menschelijk leven gestuit heeft; en ten tweede in een aparten kring zijn bijzondere genade heeft voorbereid, uitgewerkt en voltooid. Dat Hij, toen deze afzondering zijn raad had uitgediend, met dit verworven heil, dat voor de wereld, voor ons geslacht, voor een iegelijk mensch die gelooven zou, bestemd was, tot de wereld is uitgegaan, en den hoofdstroom van het menschelijk leven onder den invloed en de heerschappij van dat heil gebracht heeft, om uit alle volken zijn uitverkorenen, en ten dienste dier uitverkorenen en tot zijn eigen verheerlijking, geheel het menschelijk leven voor Christus op te eischen. Dat hieruit een crisis geboren wordt die over het satanische roersel in die wereld van den zuurdeesem des Evangelies uitgaat. Dat deze crisis eerst in het laatste oordeel haar voleinding vindt. En dat alsdan onze natuur, onze menschheid, ons menschelijk leven, naar lichaam en ziel met de vernieuwde aarde, gered zal blijken te zijn, opdat na de verdoemenis der ongeloovigen, het oorspronkelijke werk Gods in eeuwigheid heerlijk bloeie voor zijn Troon.

Dit zijn twee saâmvattende grondvoorstellingen die heel den blik op het Koninkrijk der hemelen, op het Evangelie, op het Christendom en op het menschelijk leven beheerschen.

Intusschen treedt de eerste, valsche grondstelling in drieërlei zeer gewijzigden, ten deele gemengden vorm op; en het is van aanbelang op dezen drieërlei vorm van voorstelling de aandacht te vestigen. We onderscheiden haar liefst als de *Chiliastische,* de *Roomsche* en de *Spiritualistische.*

De Chiliastische, of bekrompen Joodsche voorstelling, zegt u, dat God, toen de wereld Hem ontzonk, Zich in Abraham een man heeft uitverkoren, en uit dien man zich een volk heeft bereid, dat niet slechts tijdelijk, en in zinnebeelden afschaduwend, drager van zijn heil zou zijn, maar feitelijk den kring zou bepalen van wat gered zou worden. Niet alsof elk Jood gered zou worden; maar al wie zou gered worden, moest uit de Joden zijn, of onder de Joden worden opgenomen. Al wat daar buiten lag was aan het verderf prijs gegeven, en strekte alleen om het leven te schenken aan hen, die uit de volken, tot de Joden zouden overkomen. In de dagen van Paulus werd dit principiëel en in volstrekten zin gedreven. Een iegelijk kon tot den Christus komen, maar de toegang tot den Christus stond hem alleen open door de besnijdenis. Men moest, als men uit de volken geboren was, Jood worden, om eerst zóó Christen te kunnen zijn. Het is deze leuze waartegen Johannes de Dooper en Paulus zich het felst hebben aangekant. God kan, zoo riep de heraut van den Christus, Zich ook uit deze steenen Abraham kinderen verwekken. En Paulus hield niet op te betuigen, dat er in Christus niet is Jood noch Griek, Scyth noch Barbaar, en dat wie zich in bovengemelden zin besnijden liet, Christus niet won maar verloor. — Maar sinds is dit Joodsche gevoelen, onder den drang der omstandigheden, in gewijzigden vorm opgetreden. Toen namelijk Jeruzalem verwoest, en de Joodsche volksstaat vernietigd was, en een ieder voor zijn oogen zag, hoe de Christelijke kerk zich uit de Heidenen recruteerde, is geheel deze grondvoorstelling in dier voege gewijzigd, dat wel voor een tijd de Joden, ter oorzake van hun schuld, terug zijn gedrongen, maar dat dit slechts voor een tijd is; dat straks de Joden hun oude, oorspronkelijke plaats hernemen; dat Jeruzalem dan herbouwd; de Joodsche volksstaat hersteld zal worden; dat Christus als Jodenkoning nogmaals op deze aarde zal heerschen; en dat de geredden uit de volken dan nogmaals onder de schaduw van Israël zalig zullen zijn.

Afwijkend hiervan, maar formeel van dezelfde gedachte uitgaande, is de *Roomsche* voorstelling, alleen, dat hier de Roomsche kerk in de plaats treedt van de Joodsche natie. Ook naar de Roomsche voorstelling toch is al wat buiten de kerk ligt, prijsgegeven; is in den kring der zaligmakende kerk het heil besloten; komt derhalve alleen dat deel van het menschelijk leven terecht, dat in de sfeer van die kerk wordt opgenomen; moet heel

het menschelijk leven, voorzoover het dezen heiligen invloed ondergaat, zijn levensregel van die kerk ontvangen, en aan den bloei en den glans dier kerk dienstbaar worden gemaakt; en zal het einde zijn, dat al wat tot die kerk behoorde en door die kerk overschaduwd werd, eens voor Gods Troon zal schitteren, terwijl al wat daar buiten ligt omkomt.

Terwijl de derde, of *Spiritualistische* vorm van deze grondvoorstelling, die ge bij de Dooperschen en bij de Mystieken vindt, den afgezonderden kring noch in de Joodsche natie noch in de geïnstitueerde kerk, maar in het geestelijk gezelschap der verlichten en wedergeborenen zoekt. Ook naar deze voorstelling nu is het menschelijk leven buiten dien geestelijken kring waardeloos en slechts bestemd om te vergaan. Alleen op dien geestelijken kring komt het aan. Daarmeê alleen houdt God Zich in enger zin bezig. Die kring vernieuwt zich alle eeuwen door de toebrenging der verkorenen. Die kring van verkorenen scheidt zich van de wereld en mijdt haar. En zoo gaat het voort tot den einde toe, tot aan het jongste oordeel, als God al wat buiten dien kring toeft verdoen zal, om alles wat in dien kring besloten was, dat wil eigenlijk zeggen, alleen de *zielen* der verkorenen, om zijn Troon te vergaderen. De wereld gaat dan weg, ons menschelijk leven gaat weg, ook het lichaam valt weg. Dat alles krijgt Satan, en wat aan God eeuwiglijk blijft zijn alleen de zielen der gerechtvaardigden.

Gelijk men ziet wijkt deze drieërlei voorstelling zeer ver uiteen. Maar dit is niettemin, aan elk van deze drie beschouwingswijzen als grondvoorstelling gemeen, dat ze alle drie scheiding maken tusschen ons menschelijk leven in onze menschelijke wereld eenerzijds, en anderzijds tusschen een afzonderlijken kring in dat leven en in die wereld. Die kring is voor de Chiliasten, evenals eertijds voor de Joodsche Christenen, wat zij noemen *Israël*. Die kring is voor de Roomschen de geïnstitueerde *Roomsche kerk*. En die kring is voor de Spiritualisten van alle gading *het gezelschap der verlichten*. Tegenover dien afgezonderden kring heeft nu, naar aller voorstelling, het overige menschelijk leven slechts voorbijgaande beteekenis. Het blijft slechts voort bestaan tot aan den oordeelsdag. Dan gaat het voor eeuwig onder, wordt een prooi des verderfs, en een buit voor Satan. En wat alsdan eeuwig blijft, en het Koninkrijk der hemelen zal uitmaken is, òf Israël, met wat van Israël werd ingelijfd of door Israël overschaduwd, óf wat in de triomfeerende kerk is en onder haar schaduw leeft, óf wat door wedergeboorte overgezet werd uit de wereld in het gezelschap der heiligen. Voor het zeer aanmerkelijk verschil dat in de uitwerking der grondgedachte tusschen deze drie onderscheidene voorstellingen bestaat, hebben we een open oog. We dingen er niets op af, en weten zeer wel,

dat de Chiliasten de zaak anders voorstellen dan de Joodsche Christenen in Paulus' dagen; dat de Roomsche kerk de zaak heel anders opvat, dan de Chiliasten; en dat zoo ook de Spiritualisten in tal van opzichten vlak tegen de Chiliasten en tegen de Roomschen overstaan. Zeker zullen we nog meermalen gelegenheid hebben op dat velerlei onderscheid te wijzen. Doch hierin komen alle deze drie toch in hoofdzaak overeen, dat het haar niet om de behoudenis der wereld, maar alleen om de verheerlijking van hun afgezonderden kring te doen is, zoodat al wat buiten dien kring ligt, feitelijk alleen dienst doet, om dien kring te verheerlijken.

Tegen deze grondgedachte nu staat de door ons beledene grondvoorstelling over. Wij zeggen, dat God aan Satan zijn scheppingswerk niet heeft prijsgegeven, om er slechts één enkelen afgezonderden kring uit te redden, maar dat God *de wereld* heeft liefgehad; naar ons menschelijk geslacht Zich in erbarming heeft uitgestrekt; daarom door de algemeene genade de doorwerking van zonde en verderf gekeerd heeft; alle eeuwen door in de menschenwereld is blijven werken, ook buiten de particuliere genade; en wel uit die wereld een kring heeft afgezonderd, om den balsem van Gilead te bereiden; maar ook dat Hij dien balsem bereid heeft, niet opdat de wereld slechts voor dien balsem zou bestaan, maar opdat die balsem de wereld zou dienen en redden. En dat alzoo het werk Gods in algemeene en particuliere genade er op gericht is, om deze aarde in een nieuwe aarde, deze wereld in een nieuwe wereld, de menschheid in een nieuwe menschheid, en daartoe den zondaar in een kind van God te herscheppen. Natuurlijk ligt hierin opgesloten, dat alleen de uitverkorenen zalig zullen worden, en dat alleen wie in den Zoon des menschen gelooft het verderf zal ontvlieden, maar in, met en voor die verkoren gezaligden, die eens de nieuwe menschheid zullen vormen, wordt (van de personen nu afgezien) alles weer aan Satan ontrukt, wat hij eens greep, en geheel de oorspronkelijke schepping tot het einddoel gevoerd, waartoe God Almachtig haar tot aanzijn riep.

Staande voor de keuze tusschen deze twee grondvoorstellingen, noopt nu al wat we dusver uit de Heilige Schrift ter sprake brachten, tot verwerping van de eerste en tot aanvaarding van de tweede grondvoorstelling. Staat Melchizedek *boven* Abraham; keert in Christus de ordening van Melchizedek terug, onderwijl die van Aäron *ondergaat* en *verdwijnt*: luidt het Evangelie, niet dat God alzoo lief de *Joden*, maar *de wereld* heeft gehad, dat Hij haar zijnen Zoon gaf; is Jezus' naam niet Zoon der Joden, maar Zoon *des menschen;* en is dit *de groote verborgenheid*, dat het heil in Israël *voor de volken*, d. i. voor ons menschelijk geslacht bereid is: en luidt de profetie, dat eens ook ons lichaam verheerlijkt wordt, en dat

deze aarde, na versmolten te zijn, in nieuwen luister zal hersteld worden, dan is het hiermede uitgemaakt, dat God niet de wereld en ons menschelijk leven aan Satan liet, om slechts een zekeren kring te redden, maar dat integendeel die afgezonderde kring, eertijds in Israël, nu in de geïnstitueerde kerk, slechts middel en instrument in Gods hand is, om aan Satan geheel zijn roof te betwisten, en wat God eens schiep, maar van Hem afviel, aan de eere Gods te hergeven.

Natuurlijk moet op het terrein der Heilige Schrift dit pleit in hoofdzaak beslecht worden, door duidelijk te maken, hoe de Heilige Schrift de positie van Israël verstaat. In Israël toch komt het denkbeeld *van den afgezonderden kring* naar Gods bestel op, en alle kerkelijk of geestelijk particularisme beoogt nooit iets anders dan de voortzetting of nabootsing van dien afgezonderden kring van Israël te zijn. De Roomsche ziet het Sion Gods in zijn geïnstitueerde kerk, en de Spiritualist zoekt datzelfde Sion Gods in het gezelschap der heiligen. Iets waar tot op zekere hoogte dan ook niets tegen te zeggen valt. Er *blijft* een afgezonderde kring tot den einde toe bestaan, en steeds zal die afgezonderde kring, hetzij men dien in de kerk of in het gezelschap der heiligen zoekt, het beeld van het Sion Gods in Israël dragen. Maar is dat zoo, dan hangt het ook geheel van onzen juisten of onjuisten blik op de afzondering van Israël af, of wij de beteekenis van de afzondering der *kerk* of van de afzondering der *vromen* verkeerd dan wel naar eisch der Schrift verstaan zullen. Het pleit toch loopt niet daarover, *of* er zulk een afgezonderde kring al dan niet bestaan moet. Over de waarheid dat er zulk een afgezonderde kring tot aan het jongste oordeel bestaan moet en zal, bestaat tusschen ons en hen wier gedachten we bestrijden geen verschil. Deze eisch en dat feit worden beiderzijds aanvaard. Al het geschil loopt slechts over de vraag: in welke verhouding die afgezonderde kring staat en staan moet tot hetgeen buiten dien kring tot ons menschelijk leven behoort. Die verhouding nu meet men meestal af naar de verhouding waarin Israël tot de volkeren stond. En het is daarom van zoo overwegend belang, dat we ons omtrent die door God gewilde verhouding, uit de Heilige Schrift juiste en klare denkbeelden vormen.

Desaangaande nu bleek ons dat de Groot-Patriarchen zich nog niet van het leven der volken afzonderden in een zin als ging het leven der menschen buiten hun eigen tente hun niet meer aan; doch dat die afzondering in strengen zin eerst opkwam na Israëls doorgang door de Roode Zee. Bleek ons evenzoo, dat er in Abrahams dagen nog kennisse Gods was bij Abimelech, bij Efron en bij den koning van Salem, alsook bemoeienis van God met deze vorsten: dat Melchizedek niet een bijkomstige figuur is, maar als voorbeeld van den Christus boven Abraham wordt gesteld; en dat, hetgeen Israël niet verstaan had, na Golgotha en den Pinksterdag

uitkwam, t. w. dat de afzondering van Israël alleen gediend had om voor de wereld den balsem van Gilead te bereiden.

—

Op geheel dezelfde lijn nu ligt de even onloochenbare waarheid, dat in Israël slechts de *schaduw*, niet het *wezen* der zaak was; wel de symbolische uitdrukking der ware religie, niet onze „redelijke," d. i. het denkbeeld verwezenlijkende godsdienst. Dit nu spreekt de Heilige Schrift het klaarst uit in wat ze ons zegt omtrent het *tweeërlei Jeruzalem*. Er staat geschreven, zegt Paulus in Gal. 4 : 22 v. v., dat Abraham twee zonen had. Den éénen uit het *vleesch*, den anderen uit de *belofte*. En zoo was de ééne geboren uit de *dienstmaagd*, de andere uit *de vrije* Sara. Deze dingen nu, zegt hij, hebben andere beduidenis, dan men oppervlakkig zeggen zou. Er ligt namelijk in, dat het Verbond van Sinaï tot dienstbaarheid was, en dat de Joden kinderen waren van dit dienend Verbond. Maar dat omgekeerd, het Verbond des Nieuwen Testaments het Verbond der vrijheid is, uitkomende in de kinderen der belofte. En om alsnu deze ver reikende gedachte in het volle licht te stellen, komt hij op het aardsch Jeruzalem, als de stad op den van God verkoren berg, waarheen de Joodsche Christenen in Galatiëns kerk nog steeds bleven uitzien, en wijst dan met een aangrijpend woord op eenmaal de religieuse consciëntie, van dat aardsche Jeruzalem af, op een heel ander Jeruzalem, dat niet om den Moria lag, maar een Jeruzalem is in den hemel. Uw Jeruzalem, o kinderen der Joden, dat op Sion ligt, is dienstbaar, maar het ware „*Jeruzalem dat boven is, dat is vrij, hetwelk is ons aller moeder.*" Tweeërlei Jeruzalem wordt hier dus tegen elkander over gesteld: in de eerste plaats het *aardsche* Jeruzalem, dat slechts de afschaduwing droeg van het ware, en alzoo zelf onwezenlijk was; en in de tweede plaats het *ware, wezenlijke* Jeruzalem, dat bij God is, en daarom vrij. Meer nog, deze opmerkelijke uitspraak, die op zich zelf de zaak reeds beslissen zou, staat niet alleen noch op zichzelf. In Openb. 21 : 2 lezen we evenzoo: „En ik, Johannes, zag de heilige stad, het *nieuwe Jeruzalem*, nederdalende van God uit den hemel"; en nogmaals in het 10de vers: „En hij — een van de zeven engelen die tot Johannes kwam vs. 9 voerde mij weg in den geest op een grooten en hoogen berg, en hij toonde mij de groote stad, het *heilige Jeruzalem*, nederdalende uit den hemel, van God." In Openb. 3 : 12 schrijft Christus aan de kerk van *Philadelphia*: „Die overwint, ik zal op hem schrijven den naam mijns Gods, en den naam der stad mijns Gods, *namelijk des nieuwen Jeruzalems, dat uit den hemel van mijnen God afdaalt.*" En, om niet meer te noemen, in Hebr. 12 : 22 wordt aan Gods volk aangezegd, dat het onder het Nieuwe Testament gekomen is „tot de stad des levenden Gods, *tot het hemelsche Jeruzalem.*" Klaar en duidelijk wordt alzoo het aardsch Jeru-

zalem, met zijn tempel op Sion, gesteld tegenover een *ander* Jeruzalem, en dit andere Jeruzalem wordt van het aardsche daardoor onderscheiden, dat het heet: het *nieuwe* Jeruzalem, het *heilige* Jeruzalem, het *hemelsche* Jeruzalem, het Jeruzalem *dat van God uit den hemel afdaalt.* Dit is alzoo het oogpunt van waaruit al wat we van het aardsche Kanaän, van het aardsche Sion, en van het aardsche Jeruzalem lezen, moet beoordeeld en verstaan worden. In dat aardsche Kanaän, in dat aardsche Sion, in dat aardsche Jeruzalem is nimmer het wezen, het eigenlijk van God gewilde en duurzame. Er ligt nooit iets anders in dan de afschaduwing, de verzinnebeelding, het voorbeeld of het type. En al wie de profetie anders verstaat of uitlegt, geraakt op doolpaden.

XLIX.

Symbool en Type.

Hetwelk dingen zijn, die andere beduiding hebben.
GALATEN 4 : 24*a*.

Voor het Jeruzalem van Melchizedek, van David en van Herodes, is alzoo na Golgotha en den Olijfberg, het „heilige", het „hemelsche" Jeruzalem, het Jeruzalem „dat boven" is, en „van God uit den hemel afdaalt", in de plaats getreden. De Heilige Schrift zegt het duidelijk; niet eens maar herhaaldelijk; en wie het anders zegt of voorstelt, om zijn Joodsche en particularistische voorstellingen staande te houden, weerspreekt op onvergeeflijke wijze hetgeen de apostelen, door den Geest gedreven, ons in naam des Heeren geopenbaard hebben; meer nog hetgeen de Christus zelf op Patmos aan Johannes heeft getoond.

Zonder bij die tegenspraak ons op te houden, gaat nu ons voortgezet betoog eenvoudig uit van het vaststaande feit, dat het Jeruzalem van David voor het Koninkrijk Gods niet van blijvende, doch slechts van voorbijgaande beteekenis is geweest, en dat de Christus ons uit het toenmalige en schaduwachtige in het ware, wezenlijke en blijvende Jeruzalem zou overleiden.

Intusschen dient op dit pas een voor de hand liggend en lichtelijk insluipend misverstand afgesneden. Velen namelijk, die van dit „hemelsche" Jeruzalem hooren, vatten dit geheel overdrachtelijk in geestelijken zin op. Jeruzalem was voor hen de plaats waar God zijn tegenwoordigheid openbaarde; zoo hadden we dan thans onder Jeruzalem te verstaan de heilige verborgenheid, waarin onze ziel soms ervaren mag, hoe goed het ons is

nabij God te zijn. En waar op aarde deze onze gemeenschap met het Eeuwige Wezen nog altoos gebrekkig en onvolkomen blijft, heette dan Jeruzalem in nog hoogeren, in voleinden zin die nabijheid des Heeren, die de gezaligde geesten in den hemel genieten. Aldus verstaan, wordt Jeruzalem derhalve in oneigenlijken zin genomen, als naam voor wat in geestelijke mystiek wegschuilt. Zoo intusschen is het *niet* bedoeld, als we op grond der Heilige Schrift zeggen, dat het Jeruzalem van David thans is ondergegaan, om door het *hemelsche,* en niet weer door het vroegere Jeruzalem, vervangen te worden. Hetgeen Johannes op Patmos zag, was niet eene *geestelijke* gebeurtenis, maar de afbeelding van een toekomstige werkelijkheid. Wat hij zag, geeft ons in groote lijnen de wedergeboorte, niet der ziel, maar van „hemel en aarde" te aanschouwen. Het toont ons, hoe wat is, versmelt en ondergaat, en hoe voor den „ouden" stand der dingen, een nieuwe orde van zaken in de plaats treedt. Hij ziet als in een dioramatisch vergezicht de heerlijkheid van de nieuwe aarde en van den nieuwen hemel, en uit dien hemel ziet hij op die aarde het nieuwe Jeruzalem nederdalen; en die stad des levenden Gods wordt nu met haar paarlen poorten ons beschreven. In het kort saamgevat, kan men dus zeggen, dat er ook op die nieuwe aarde, onder dien nieuwen hemel, een middelpunt van Godsopenbaring en Godsvereering zal zijn, en dat het dit middelpunt is, dat ons wordt voorgesteld als het Jeruzalem, dat van God uit den hemel afdaalt. In nadere toelichting hiervan treden we thans niet. Natuurlijk mag dit niet grofzinlijk noch naar de beperking van onzen tegenwoordigen toestand worden opgevat; maar uitgesloten is toch elk denkbeeld, als ware dit alles in louter geestelijken zin te verstaan. De aarde is er weer, maar vernieuwd. De gezaligden zijn in het verheerlijkt lichaam opgestaan en bevinden zich op die vernieuwde aarde. En het is niet voor het zielsoog, maar voor hun verhoogde zinlijke gewaarwording, dat het hemelsch Jeruzalem is ontdekt.

Staat dit uitgangspunt nu eenmaal vast, dan is er voorts op te wijzen, hoe behalve de naam van Jeruzalem, ook andere namen uit het Oude Verbond in het Nieuwe Testament los worden gemaakt van de bepaalde plaatsen en steden en bergen die er oudtijds mee genoemd werden. Neem zoo b. v. den naam van *Sion,* die aan den naam van Jeruzalem het naast verwant is. Er blijkt toch daghelder uit Hebr. 12 : 22 en uit Openb. 14 : 1, dat in deze beide plaatsen de naam *Sion* voorkomt, niet als aanduiding van den heuveltop, waarop eens de tempel van Salomo stond, maar in geheel andere beduidenis. Zoo immers lezen we in Hebr. 12 : 18 v.v.: „Want gij zijt *niet* gekomen tot den tastelijken berg; maar gij zijt gekomen tot *den berg Sion,* en de stad des levenden Gods, tot het hemelsche Jeruzalem.

en de vele duizenden der engelen, tot de algemeene vergadering en de gemeente der eerstgeborenen, en tot God, den Rechter over allen, en de geesten der volmaakt rechtvaardigen, en tot den Middelaar des Nieuwen Testaments, Jezus, en het bloed der besprenging, dat betere dingen spreekt dan Abel." Hierbij nu aan een herbouwing van het oude Sion te denken ware eenvoudig ongerijmd. Duidelijk toch wordt hier het Nieuwe Testament gesteld tegenover het Oude, het bloed van Christus tegenover het bloed der martelaren en der offerande, de wereldkerk tegenover de particularistische kerk in Israël, het hemelsche tegenover het oude aardsche Jeruzalem, en zoo ook het nieuwe Sion tegenover het Sion dat belend was aan Davids paleis. Juist zooals het hemelsche Jeruzalem het aardsche Jeruzalem vervangt, oud maakt en te niet doet, zoo ook komt hier het hemelsch Sion, het Sion dat eens het middelpunt der triomfeerende kerk zal zijn, het oude, aardsche Sion overtollig maken en afschaffen.

En tot geheel hetzelfde resultaat leidt de lezing van Openb. 14 : 1, waar staat: „En ik zag, en zie, het Lam stond op den berg Sion, en met hem honderd vier en veertig duizend, hebbende den naam zijn Vaders geschreven aan hunne voorhoofden." Ook hier toch is geen sprake van den heuveltop in Palestina, maar van een verheerlijkt Sion, waarop de Christus in zijn glorie verschijnt. Reeds de vermelding dat de 144.000 gezaligden daar met hem verschijnen, toont dit. Ook dit cijfer toch is niet een cijfer als optelsom, maar in symbolischen zin bedoeld. Alle gezaligden saam zijn oneindig meer dan 144.000. Neen, dit cijfer, ontstaan uit de vermenigvuldiging van 12 met 12, en duizend, dient symbolisch om de volheid en de compleetheid van het rijke getal aan te duiden. *Drie* is het cijfer van het Goddelijke, ontleend aan de Goddelijke Drievuldigheid. *Vier* is het cijfer dat de wereld aanduidt, genomen van de vier windstreken. 3 × 4 of 12 beduidt alzoo, dat het Goddelijke hier het menschelijke geheel doordrongen heeft. Die 12 wordt met 12 vermenigvuldigd, om de volheid der bedeeling uit te drukken. Het zijn twee bedeelingen, die van Israël en van de volken, die ineenvloeien. En dat cijfer van 12 × 12 of 144 wordt nu nogmaals met 1000 vermenigvuldigd, om de volheid van het aantal der enkele personen aan te geven. 144.000 is alzoo een symbolisch getal, beteekenende de *volheid van geheel de gezaligde menschheid,* gelijk ze toen reeds in de aanschouwing voor God stond. Voor deze onafzienbare schare nu zou op den betrekkelijk kleinen heuveltop van het oude, aardsche Sion eenvoudig geen plaats zijn geweest. In de verste verte niet. En reeds dit beslist derhalve de zaak, dat hier niet van het oude, maar van het hemelsche Sion sprake is.

Wat nu van den naam „Jeruzalem", en den naam „Sion" geldt, geldt evenzoo van den naam „Israël". Als er in Gal. 6 : 16 staat: „Zooveelen als er naar dezen regel zullen wandelen, over deze zal zijn vrede en barmhartigheid, en *over het Israël Gods*", dan zou van Paulus' brief aan de

kerken van Galatië niets verstaan, wie dit „Israël" opvatte, als ware er het Joodsche volk mede bedoeld. Ieder deskundige weet dan ook, dat hier met „Israël Gods" wordt aangeduid, niet het Joodsche volk, maar *de kerk des Nieuwen Verbonds*. Geheel in gelijken zin, als waarin Paulus aan de kerk van Rome schreef: „Die is een Jood, die het in het verborgen is, en de besnijdenis des harten; in den geest, niet in de letter, is de besnijdenis" (2 : 29), of in Rom. 9 : 8: „Niet de kinderen des vleesches, die zijn kinderen Gods; maar de kinderen der beloftenis worden voor het zaad gerekend"; of eindelijk, om niet meer te noemen, in Gal. 3 : 7: „Zoo verstaat gij dan, dat degenen, die uit het geloof zijn, Abrahams kinderen zijn."

Geheel deze opvatting der Schrift is dan ook zoo diep in het leven der gemeente doorgedrongen, dat we van Kanaän spreken in den zin van het hemelsch Kanaän; van den Jordaan in den zin van den stroom des doods, dien we doorwaden moeten, om in het hemelsch Kanaän te komen; en dat het dal Achor, de balsem Gileads en zooveel meer, schier vaste en staande uitdrukkingen zijn geworden voor wat niet in tijdelijk Joodschen, maar in universeel-geestelijken zin is bedoeld. Een taalgebruik der gemeente, dat wel verre van willekeurig te zijn, zich veelal rechtstreeks aansluit bij wat Paulus verklaart, dat alle deze dingen „*andere beduiding hebben*", en aan zijn constante gewoonte, om de dingen des Ouden Verbonds in geestelijken zin op de dingen des Nieuwen Verbonds toe te passen.

In de Heilige Schrift gaat deze overbrenging zelfs zóóver, dat ze niet alleen plaats grijpt bij den naam van het heilige, maar ook bij den naam van wat als onheilig gebrandmerkt staat. Als het (zie Openb. 14 : 8) in het engelenlied de Apocalypse heet: „Zij is gevallen, zij is gevallen, *Babylon*, die groote stad, omdat zij uit den wijn des toorns harer hoererij alle volken heeft gedrenkt," dan komt het niemand in den zin, daarbij te denken aan het oude Babylon van Nebucadnezar, dat reeds lang vergaan is, noch ook aan een herstelling van het oude Babel in vroegere glorie, welks herbouwing door de profetie rechtstreeks is buitengesloten; maar dan verstaat een ieder hier den naam van *Babylon* in zulk een zin, dat er door wordt aangeduid de geconcentreerde, de Gode vijandige wereldmacht. Evenzoo als er in Openb. 16 : 19 staat: „Het groote *Babylon* is gedacht geworden voor God, om het te geven den drinkbeker van den wijn des toorns zijner gramschap." Niet anders als de vrouw uit Openb. 17 : 5 op haar voorhoofd geschreven heeft: „een naam, Verborgenheid, het groote *Babylon*, de moeder der hoererijen, en der gruwelen der aarde." De Christelijke dichtkunde heeft dien naam van Babylon dan ook beurtelings gegeven aan allerlei steden, die een tijdlang het middelpunt en de zetel van de onheilige wereldmacht waren. Da Costa deed het in zijn aangrijpenden

zang met opzicht tot Parijs. Deze overdrachtelijke aanwending van zulke namen is in de Heilige Schrift zelfs zóó gewoon, dat we in Openb. 11 : 8 iets dergelijks met opzicht tot den naam van Sodom en Egypte lezen. Sodom was de stad in Kanaän, waar zich de gruwel der geslachtszonde het eerst op het afgrijselijkst geopenbaard had, en Egypte was het land, dat het eerst onder de Pharao's uit Mozes' dagen den rechtstreekschen strijd tegen God had aangebonden. En het is nu in herinnering hieraan, dat er in Openb. 11 : 8 staat: „Hunne doode lichamen zullen liggen op de straat der groote stad, die geestelijk genoemd wordt *Sodoma* en *Egypte,* alwaar ook onze Heere gekruisigd is.” Deze geestelijke aanwending van in het Oude Testament voorkomende namen heeft dan ook op de wereld indruk gemaakt, en het is aan dit gebruik der eigennamen vooral dat zij haar zegswijze van *„tale Kanaäns”* ontleende.

Met deze feiten voor oogen vrage men zich nu af, wat te oordeelen van de uitleggers der Oud-Testamentische profetieën, die al hetgeen daar over de toekomstige heerlijkheid van Israël, van Jeruzalem, van Sion en van Davids huis geschreven staat, in ernste vertolken willen, als doelde dit op het oude, aardsche, Joodsche Jeruzalem, en hieruit afleiden, dat de Christus, wederkomende, beginnen zal met plaatselijk in Kanaän, en hoogst eigenlijk in het nu Mahomedaansche Jeruzalem zijn Koninkrijk te herstellen? Reeds het dioramatisch karakter der profetie zelf sluit dit uit. Onder dioramatisch verstaat men, dat het profetisch vergezicht de verschillende stadiën van de ontwikkeling der kerk onder Oud en Nieuw Verbond, en tot in het rijk der heerlijkheid zoo voor elkander schuift, dat ze op eenmaal van uit het Jeruzalem in de dagen der profetie één doorloopend doorzicht geven tot in het hemelsche Jeruzalem dat komt. Neem zoo b. v. Jesaja 60 : 13—22, aldus luidende:

> De heerlijkheid van Libanon zal tot u komen, de denneboom, de beuk, en de buksboom tegelijk, om te versieren de plaatse mijns Heiligdoms, en Ik zal de plaatse mijner voeten heerlijk maken.
>
> Ook zullen, zich buigende, tot u komen de kinderen dergenen, die u onderdrukt hebben, en allen, die u gelasterd hebben, zullen zich nederbuigen aan de planten uwer voeten; en zij zullen u noemen de stad des Heeren, het Sion van den Heilige Israëls.
>
> In plaats dat gij verlaten en gehaat zijt geweest, zoodat niemand door u henenging, zoo zal Ik u stellen tot eene eeuwige heerlijkheid, tot eene vreugde van geslachte tot geslachte.
>
> En gij zult de melk der heidenen zuigen, en gij zult de borsten der koningen zuigen; en gij zult weten, dat Ik de Heere ben, uw Heiland en uw Verlosser, de Machtige Jakobs.
>
> Voor koper zal Ik goud brengen, en voor ijzer zal Ik zilver brengen, en voor hout koper, en voor steenen ijzer; en zal uwe opzieners vreedzaam maken, en uwe drijvers rechtvaardigen.

Er zal geen geweld meer gehoord worden in uw land, verstoring noch verbreking in uwe landpalen; maar uwe muren zult gij Heil heeten, en uwe poorten Lof.

De zon zal u niet meer wezen tot een licht des daags, en tot eenen glans zal u de maan niet lichten; maar de Heere zal u wezen tot een eeuwig licht, en uw God tot uwe sierlijkheid.

Uwe zon zal niet meer ondergaan, en uwe maan zal haar licht niet intrekken: want de Heere zal u tot een eeuwig licht wezen, en de dagen uwer treuring zullen een einde nemen.

En uw volk zullen allen te zamen rechtvaardigen zijn; zij zullen in eeuwigheid de aarde erfelijk bezitten; zij zullen zijn eene spruite mijner plantingen, een werk mijner handen, opdat Ik verheerlijkt worde.

De kleinste zal tot duizend worden, en de minste tot een machtig volk. Ik, de Heere, zal zulks te zijner tijd snellijk doen komen.

Hier nu is een vergezicht, dat vlak vooraan in den aanhef, op Jeruzalem met den tempel en het brandaltaar doelt, want vs. 7 spreekt van de „rammen van Nebajoth, die met welgevallen komen zullen op het altaar van Sion." Maar daarbij blijft het niet. Het vergezicht wordt aldra een doorzicht tot in de eeuwigheid, en het eindigt met ons den nieuwen toestand, de nieuwe orde van zaken te doen zien, die bestaan zal op de nieuwe aarde, onder een nieuwen hemel; zooals blijkt uit de vermelding, dat er geen zon en geen maan meer zal wezen, dat alle leed zal zijn weggedaan, dat al wat er nog aan menschen is „enkel rechtvaardigen zullen wezen", ja dat de rechtvaardigen „het aardrijk erfelijk zullen bezitten."

Zoo nu is het gedurig, zoo is het telkens in de profetie, het vergezicht gaat bijna altoos van het bestaande Jeruzalem, van het plaatselijke Sion, van het feitelijke lijden van het Joodsche volk uit, maar glijdt van daaruit, door alle stadiën der openbaring door, om eerst te rusten in den aanblik der eeuwige heerlijkheid, die op de nieuwe aarde, onder den nieuwen hemel komt. Wie nu daarentegen, omdat alle deze profetieën van de kerke Gods in het toenmalig Israël d. i. van Jeruzalem af rekenen, zich inbeeldt, dat dus al wat daarna komt, aan dat vroegere Joodsche element gebonden blijft, en daarop terugziet, miskent den geest der profetie, toont het dioramatisch karakter van deze visioenen niet te verstaan, en komt in openbare tegenspraak met de uitlegging die de Heilige Geest in het Nieuwe Testament, ons door de apostelen gegeven heeft. In het Nieuwe Testament ligt de sleutel, die ons „de sleutel der kennisse" tot het Oude Verbond is, en wie dien „sleutel der kennisse" niet aanwendt of niet kent, blijft voor het Oude Testament staan als voor een gesloten poorte.

Later biedt zich allicht de gelegenheid aan, om op dit gewichtig stuk de oude belijdenis der waarheid meer in bijzonderheden tegenover de Chiliastische neiging van velen in onze eeuw nader te handhaven. Thans bepalen we er ons toe, om aan onze lezers duidelijk te maken, hoe het hier

metterdaad geen bijzaak, maar een zaak van het hoogste gewicht geldt. Van het aardsche Jeruzalem heeft de Christus zelf zoo pertinent mogelijk gezegd: „*Uw plaatse worde u woest gelaten.*" Dit is niet gezegd voor een tijd, of onder zeker beding, maar volstrekt. Van de ure van Golgotha af, heeft alzoo het vroegere Jeruzalem afgedaan. Het is verworpen. Het wachtte nog slechts op zijn vreeselijke verwoesting. En de zienersblik van het volk van God wordt van die ure af niet meer gericht op het Jeruzalem dat zijn ondergang beidt, maar op het Jeruzalem dat van God uit den hemel komt, het Jeruzalem dat boven is. Dit nu staat niet op zichzelf, maar hangt rechtstreeks saâm met het stuk *der Verzoening*. Het oude Jeruzalem toch had haar middelpunt in *Sion*, en ontleende haar beteekenis aan den *Tempel*, en die tempel was groot, niet door zijn hout en steen, zijn goud en koper, maar door de tegenwoordigheid des Heeren HEEREN achter het voorhangsel en het offer der verzoening op het brandaltaar. Die offerande en die tegenwoordigheid Gods was de ziel van den tempel, die tempel was de ziel van Sion, Sion de ziel van Jeruzalem. Zoomin ge nu den mensch in het leven houden kunt door enkel zijn lijk te galvaniseeren, zoo lang zijn ziel er niet weer invaart, evenmin kunt ge Jeruzalem herstellen zonder Sion, Sion zonder zijn tempel, en dien tempel zonder het offer en de tegenwoordigheid Gods achter het voorhangsel. Jeruzalem is niet die berg, niet die stroom, niet die gebouwen, niet die poorte. Jeruzalems uitwendige verschijning was slechts het lichaam waarin het heilige woonde. Stel dus al dat men kunstmatig Palestina aan de Turken ontnam, de Mahomedanen uit Palestina verjoeg, en heel het land door Joden liet bewonen, onder een Joodsch bestuur, dan zouden de Joden wel weer een tempel kunnen bouwen, en wel weer gaan offeren, maar nooit zouden ze achter het voorhangsel weer de tegenwoordigheid Gods kunnen realiseeren. Het zou een tempel zonder God, en een hoon aan de majesteit des Heeren zijn en blijven. Immers de Christus zelf heeft gezegd, dat thans de tempel niet meer op Sion is, maar in zijn lichaam. Het voorhangsel des tempels is gescheurd, van boven tot beneden. God is uit zijn tempel op Sion uitgegaan. En op den Pinksterdag is God, de Heilige Geest, in zijn wezenlijken tempel, d. i. in de gemeente der uitverkorenen, als in het ware, mystieke Lichaam van Christus ingegaan. Na zijn wezenlijke offerande op Golgotha zijn alle Joodsche offeranden nietig, doelloos en ijdel geworden. En elke poging om óf die offerande, óf die tempel, óf het aardsche Jeruzalem te herstellen, houdt niet minder in dan de loochening van de ware offerande die Christus gebracht heeft, en van het machtige feit, dat zijn tempel thans in het Lichaam van Christus is, of, breeder opgevat, dat de bedeeling der *schaduwen*, die aan het aardsche Jeruzalem glans schonk, eens en voor altijd vervangen is door de bedeeling der *vervulling*, die niet verbonden is aan het *aardsche*, maar aan het *hemelsche*

Jeruzalem. Beide saâm te willen vasthouden, én de vervulling in Christus én de bedeeling der schaduwen, is vanzelf een onmogelijkheid. Het één sluit het andere uit. En Paulus noemt al zulk een bestaan „onzinnig" in de onzinnige Galaten. Wie naar de schaduwen teruggrijpt, laat zijn Heiland varen.

Dat men nochtans gedurig weer in deze uiterst bedenkelijke en hoogst gevaarlijke dwaling vervalt, en dat zelfs anders uitstekende mannen, als Darby en Da Costa, hier min of meer in vervallen zijn, en op hun voetspoor allerlei anders vrome Christenen hiermede meêgaan, moet dan ook alleen daaruit verklaard, dat Israël niet alleen een *zinbeeldige*, maar ook een *voorbeeldende* beteekenis had, niet alleen *symbolisch*, maar ook *typisch* was. Het verschil tusschen een louter *zinnebeeld* of *symbool*, en een *type* of voorbeeld is duidelijk te maken, als ge het Paaschlam met David vergelijkt. Het Paaschlam verzinbeelde den Christus, zonder meer. Zooals het Paaschlam voor Israël geslacht werd, zoo is ons Pascha voor ons geslacht, namelijk Christus. David daarentegen was niet *zinnebeeld*, maar *type* van den Christus. Immers met opzicht tot David moet niet alleen gezegd, dat hij in zijn koningschap het Koningschap van Christus verzinbeeldt, maar ook is daadwerkelijk de Christus uit de lendenen van David, zooveel het vleesch aangaat, voortgekomen. In het zinnebeeld of symbool is enkel gelijkheid van trekken. In de type of het voorbeeld, is behalve de gelijkheid van trekken, *saâmhang in de werkelijkheid*. Christus was Davids zoon. En ditzelfde geldt nu, tot op zekere hoogte, ook voor Israël. Israël verbeeldde niet alleen het volk van God, maar het *was* het voor een tijd, en bij den ondergang van Israëls volksstaat is het volk van God uit Israël gegenereerd. De zaligheid is uit de Joden. En zoo ook moet beleden, dat op Sion niet alleen het heil was afgebeeld, maar dat het heil der wereld daadwerkelijk uit Sion is voortgekomen.

Die twee nu, die symbolische en die typische beteekenis van Israël, van Sion, van Jeruzalem, heeft verwarring in veler geest aangebracht, in dier voege, dat men wel het zinbeeldige als in Christus opgegaan varen liet, maar het typische vasthield, en dit ook thans nog, en vooral voor het einde der dagen, in uitwendige werkelijkheid wilde vasthouden. Men denkt niet helder genoeg door, om te verstaan hoe Israël, omdat het tevens typisch was, ook in de werkelijkheid een eigen plaats onder de volkeren inneemt, tot in de eeuwigheid onder de natiën zal geteld worden, en onder die natiën een typische plaats zal behouden, zonder dat daarom de vroegere, nu afgeloopen en voorbijgegane verhouding hersteld wordt. Zelfs al wilde men toch aannemen dat die plek der aarde waar Sion staat, ook op de nieuwe aarde een bijzondere beteekenis zal terugerlangen, toch zou immers die nieuwe beteekenis van dat Sion onder zoo geheel andere ver-

houdingen en in zulk een gansch andere orde van zaken optreden, dat we er eenvoudig niets omtrent gissen, vermoeden of uitspreken konden. Zelfs het stamelen is ons hier niet gegund. Maar wat ons wel gegund niet slechts, maar ten onafwijsbaren plicht gesteld werd, is dat we, gehoorzaam aan den Woorde Gods en al onze gedachten en voorstellingen in de waarheid der Schrift gevangen gevende, verstaan zullen, dat wanneer het *wezen* komt de *schaduw* voorbij is gegaan; dat het ons verboden is terug te vallen in de dwalingen en droomerijen, die Paulus én in den brief aan de Romeinen, én in dien aan de Galaten én in dien aan de Hebreeën, met zooveel ernst en strengheid bestreden heeft; en dat we alle Joodsch particularisme uit onze Christelijke, uit onze Gereformeerde Belijdenis uitbannende, het den apostel zullen nazeggen: „Het nieuwe Verbond heeft het eerste *oud gemaakt.* Wat nu oud gemaakt is en *verouderd,* is rijp niet voor herstel en weeropbouwing, maar *voor de verdwijning*" (Hebr. 8:13).

L.

Israël om de volkeren.

Voorwaar zeg ik u, onder degenen, die van vrouwen geboren zijn, is niemand opgestaan meerder dan Johannes de Dooper. Doch wie de minste is in het koninkrijk der hemelen, is meerder dan hij. MATTH. 11:11.

Als het *wezen* komt, verdwijnt vanzelf de vooruitgeworpen *schaduw.* Na Golgotha is geen offerande van ram of var meer op het altaar des Heeren denkbaar. Nu de Christus, die zelf onze Hoogepriester is, en in wiens mystiek Lichaam God de Heilige Geest woning maakte, het altaar in het heiligdom daarboven bedient, is er geen tempel en geen heilige der heiligen op Sion meer bestaanbaar. Het voorhangsel is gescheurd van boven tot beneden met een scheur die nooit meer *kan,* en zelfs nooit *mag* worden geheeld. Immers elke poging om eenigen dienst der schaduwen te herstellen, *nadat* de Christus gekomen is, staat met verloochening van den Christus en loochening van de waardij zijner eenige offerande gelijk. Zoolang de man op zee is, mag de visschersvrouw haar kind op het portret van vader wijzen, maar als de schipper weer aan wal is, wijst ze haar kind *op vader zelf.* Dan hem voorbij te gaan, om op zijn schaduwbeeld te wijzen, ware krenking der liefde of daad van waanzin. En daarom hebben onze vaderen er steeds op gewezen, dat wie, na Christus' verschijning, nog aan de schaduwen en ceremoniën, nog aan tijden en plaatsen blijft hangen, niet slechts dwaalt, maar aan de eere van den Christus te kort doet. Juist zooals de

apostel dit kwaad scherp en zonder sparen bestreed in de schaduw-vereerders van zijn dagen, zoo tastten ook zij dit zelfde kwaad in de ceremoniedienaars van hun dagen aan. En ook wij hopen tot den einde toe in de bestrijding van dit kwaad getrouw te worden bevonden.

Niet de volken zijn er om Israël, maar Israël is *ter wille van de volkeren*, in het groote drama der wereldgeschiedenis, een tijdlang als ingeschoven geweest. Israël heeft en houdt zijn beteekenis totdat het *Koninkrijk der hemelen* komt. Maar nauwlijks is de komst van dat *Koninkrijk der hemelen* dan ook aangekondigd, of de taak, die aan Israël was toevertrouwd, neemt een einde. Iets wat Jezus het scherpst uitsprak, toen hij Johannes den Dooper „meer dan een profeet", ja den grootste noemde die onder Israël uit vrouwen geboren was, maar er onmiddellijk op volgen liet, dat deze grootste onder de grooteren in Israël nog altoos *lager* stond dan de minste en laagst geplaatste in het Koninkrijk der hemelen.

Israël zag dat niet in en begreep het niet. Israël droomde, dat het zelf Gods Koninkrijk was, en waande deswege dat de Heidenen door den proselietendoop in Israël moesten overgaan. Zelfs de discipelen konden het zich aanvankelijk maar nooit anders voorstellen, of Jezus was gekomen, om *aan Israël* het Koninkrijk weder op te richten. Het is voor Jezus een lijden op zichzelf geweest, altoos weer zijn jongeren op dat Koninkrijk van Israël, in Joodschen zin genomen, te hooren terugkomen. Maar Johannes de Dooper sloeg van meet af aan dien Joodschen waan den bodem in. Niet de Heidenen moesten door den schijndoop in Israël overgaan, maar Israël zelf moest, met de Heidenen, door den *waren* Doop overgaan in het Koninkrijk der hemelen. Het stond niet zoo, dat Israël was waar het wezen moest, en dat de volkeren zich moesten bekeeren tot Israël; neen, Israël zelf moest zich bekeeren, Israël zelf moest gedoopt worden, Israël zelf moest ophouden Jood te zijn, en ingaan in het Koninkrijk der hemelen. De besten uit de Joden moesten hetzelfde doen wat de heidensche krijgslieden hadden te doen: zich te bekeeren, en zich te laten doopen, om alzoo uit het Koninkrijk der schaduwen, in het wezenlijk Koninkrijk, in het Koninkrijk der hemelen over te gaan. De vleeschelijke afkomst uit Abraham bracht geen voorkeur. Er was bij God geen aanneming des persoons. Ook uit deze steenen kon God Abraham kinderen verwekken. En de uitkomst was dan ook, dat er toentertijd honderden en duizenden Joden uit alle steden en vlekken, zoo in Palestina als in de verstrooiing, tot Christus bekeerd zijn; dat deze groote massa van bekeerde Joden toen in de Christelijke kerk is opgenomen; maar dat deze in volgende geslachten zoo volkomen hun Joodsche afkomst vergeten hebben, dat na verloop van eenige eeuwen niemand meer wist te zeggen, of iemand oorspronkelijk tot de Joodsche natie of in zijn vaderen tot de volkeren had behoord.

Hoog tijd nu is het, dat dit door de Christelijke kerk weer duidelijk worde ingezien. Het weeropkomend Chiliasme is niet maar een exegetische dwaling, maar randt de geheele ordinantie voor het heil in Christus aan; sluit het oog voor den samenhang tusschen het werk der schepping en der herschepping; zet het particularisme weer op den troon, waar alleen het universalisme heerschen mag; dreigt de Christelijke religie weer als sekte te nationaliseeren, in stee van in haar het heil der wereld te begroeten; en staat meer dan iets aan de waarachtige bekeering der Joden in den weg, in zooverre het hun nationaal gevoel onevenredig prikkelt, en de bekeerde Joden onder ons belet tot *volle* bekeering door te breken. Ook van den Jood toch geldt het dat hij er dan eerst is, als hij roemen kan: „Niet meer de Jood leeft, maar Christus leeft in mij, en wat ik nu leef, dat leef ik niet meer als Jood, maar door hem die mij met zijn bloed gekocht heeft." Het eenige reëele punt in al deze droomerijen ligt uitsluitend daarin, dat Israël reëel een plaats onder de volkeren heeft verkregen, en deze plaats behoudt. Een punt dat later iets breeder zal besproken worden; maar waarvan hier toch zooveel zij uitgesproken, dat deze realiteit er toe leiden moet, niet om de volken in Israël, maar om Israël, als één der volken, onder de volken te doen opgaan; en dat naar Christus' eisch elk bekeerd Jood hiervan te zeggen heeft: „Heere, geef ons onder de volkeren de *laagste*, de *minste*, de *laatste* plaats, want meer dan eenig volk heeft *mijn* volk zich aan uw lieven Zoon vergrepen en uw kerk ten bloede toe vervolgd"; opdat de Heere hem dan antwoorde, dat niet om der Joden verdienste, maar om de onberouwlijkheid zijner verkiezing, Israël niet meer apart, maar onder de volken gerekend, eeuwiglijk eens de plaats zal bezitten, die het duizendwerf heeft verbeurd, maar die door zijn verkiezende genade, reeds blijkens de wonderbare geboorte van Izak, van alle eeuwigheid bepaald was.

Niet de volken zijn er *om Israël*, maar Israël is er *om der volkeren wille*. Ga van deze grondwaarheid nooit af. Zie, indien de toeleg en de bedoeling des Heeren geweest ware om vóór alle dingen het isolement van Israël te zoeken, en Israël buiten contact met de volken te houden, zou het dan ook maar denkbaar zijn geweest, dat de Heere, wiens *heel* de wereld is, de landstreek van Palestina voor Israël had uitverkoren, en op Sion de plaatse zijner rust had gezocht? Wilt ge een stam, een natie, een volk isoleeren, dan moet ge het doen wonen op een afgelegen eiland, in een hooge bergstreek, of aan een van de einden der aarde. God bezat op deze aarde eilanden in overvloed, groot genoeg om heel het volk van Israël te herbergen; eilanden die vooral destijds toen de scheepvaart op zee nog zoogoed als geene was, het Joodsche volk volkomen konden geïsoleerd

hebben. Ook op hooge bergvlakten, als in Pamir of Kashmir, zou Israël zich geheel afgescheiden van de overige volken hebben kunnen ontwikkelen, gelijk er nu nog natiën in deze hooglanden van Azië zijn, met welke in den loop der eeuwen door de overige volken zoogoed als geen gemeenschap is gepleegd. En zelfs al had de Heere voor dit isolement noch een eiland noch een bergvlakte willen uitkiezen, dan had Hij Abraham uit Ur der Chaldeeën eenvoudig *oostwaarts* in plaats van *westwaarts* behoeven te laten trekken, om in het land waar sinds de Chineezen vasten voet kregen, het Joodsche volk eeuwenlang buiten allen omgang met de overige volken te doen voortbestaan.

Feitelijk daarentegen vindt ge van dat alles vlak het tegendeel; en zonder overdrijving mag gezegd, dat God de Heere aan Abraham juist die landstreek aanwees, die *het minst* geïsoleerd, en *het meest* met de volken der aarde in gemeenschap was. Metterdaad, als ge aan een kenner der historie de vraag voorlegt: Welk punt van deze aarde was destijds het punt waar de levenslijnen der meeste volken elkander kruisten? — dan zou geen plek aanwijsbaar zijn, die aan deze vereischten in stelliger zin voldeed, dan juist Palestina. Zoolang Amerika en Australië nog niet meêtelden, had men in de bekende en bewoonde wereld slechts met drie werelddeelen te doen, t. w. met Azië, met Afrika en Europa. Van elk dier drie werelddeelen telde intusschen slechts een betrekkelijk klein deel meê. Westelijk Midden-Azië, zuidoostelijk Europa, en noordoostelijk Afrika. Die drie naar elkander toegekeerde brokstukken van de drie eenige destijds bekende werelddeelen, lagen aan de Middellandsche zee naar elkander toegekeerd. Wat men toentertijd „de bekende wereld" rekende te zijn, werd gevormd door één groot water dat in het midden lag, de Middellandsche zee, en om die zee lagen drie groote stukken lands: West-Azie, Zuid-Europa en Noord-Afrika. Ook elders leefden wel menschen, maar binnen de aangewezen grenzen bewoog zich de groote, machtige levensstrooming van ons menschelijk geslacht: de Aramaeën, Arabieren en Perzen in Azië, de Egyptenaren in Afrika, de Romeinen en Grieken in Europa. De overige stammen en natiën waren er wel, maar oefenden geen invloed, en tellen niet meê. En vraagt ge nu waar het punt, middenin die beperkte wereld van die dagen was, waar drie hoofdstroomingen, die Aziatische, die Afrikaansche, en die Europeaansche elkaar ontmoetten, sneden en kruisten, niet op één oogenblik, maar gerekend over de bijna twintig eeuwen die tusschen Abrahams roeping en de geboorte van Christus te Bethlehem verloopen zouden, dan vragen we in ernst, of er een ander antwoord, dan *Palestina* mogelijk zou zijn. Het was door Palestina dat de groote heirwegen liepen, die Azië met Afrika verbonden, het was het bezit van dat land, dat de groote mogendheden van Azië en Afrika aan elkander betwistten; en het was over de zee die Palestina's kust bepaalde, dat beide werelddeelen gemeenschap

hadden met wat de Schrift „de eilanden" noemt, en hetgeen de historie kent als Griekenland en Rome.

Gaat nu wie schuilen en zich isoleeren wil niet op de marktplaats zitten, waarop de hoofdstraten van een stad uitloopen, en gaat niet zwalken in het Kanaal wie ver van de drukke vaart wil spelevaren, dan spreekt het toch vanzelf, dat de plaatsing van Israël *niet* op een vergeten eiland, *niet* op een geïsoleerd bergplateau, en *niet* aan een uithoek der aarde, maar juist vlak in het middenpunt der toenmalige wereld, midden op de heirwegen der volken, op het punt waar al het rumoerig leven der toenmalige volken saamvloeide, nooit Israëls *isolement* kan ten doel hebben gehad, maar juist omgekeerd de strekking en de stellige bedoeling verraadt, om Israël dáár te plaatsen, waar het wonen moest, om het heil der volken te kunnen bedienen. — Thans is de stroom der volkeren geheel verlegd. De Fellahîn in Egypte zijn Engelands buit. Babylon en Ninevé liggen verwoest. De Grieken zijn niets meer. Wat eertijds het land van Rome was, is nu het minste onder Europa's groote staten. Geheel de bedding van het leven der volkeren is verlegd. Voor Europa is het zuiden thans onbeduidend, en ligt in het noorden de levenskracht. In Azië is Turkije een land dat inzinkt, en ligt de sleutel thans veel meer in China en Japan. In Afrika is de Transvaal en heel het zuiden thans veel belangwekkender dan het land der Pyramiden. Amerika is als nieuwe wereld er bijgekomen. Australië vraagt om een toekomst en grijpt er naar. Moest dus thans nog voor het volk van Israël een plaats worden uitgezocht, die in aard overeenkwam met de plaats die het destijds van God ontving, dan zou het natuurlijk niet in het nu doode slop van Cyprus en Palestina, maar in het hart van Europa moeten geplaatst zijn. — Denk dat nu wel in, en blijf niet als de onnadenkende knaap, geheel onhistorisch aan oude namen hangen, en ge zult kunnen bevroeden, hoe ongerijmd, hoe tegen alle rede en historie ingaande het is, nu nog van Palestina te droomen, als kon dit thans nog het hart, het middenpunt, de wereldmarkt der volken zijn. Zij, die in Engeland propaganda drijven voor de meening, dat het Engelsche volk eigenlijk de verloren stam van Simeon is, en dat alzoo in het Engelsche volk de Joodsche glorie van oud-Israël herleeft, toonen dan althans nog eenig beter begrip van de staatkundige verhoudingen en de geschiedkundige veranderingen te hebben.

Doch hoe dit ook zij, het feit blijft, dat Israël juist dáár door God geplaatst is, waar het onder de toenmalige omstandigheden moest wonen, om te bestaan *voor* de volken, en de volken te kunnen *dienen*. Zooals de

engelen dienende geesten zijn, door God uitgezonden om dergenen wil die de zaligheid beërven zullen, zoo ook is Abraham, en in hem zijn volk uitgezonden, om op dit gewichtige punt de geestelijke wacht der toenmalige volken te betrekken, opdat het die volken, en in die volken de wereld geestelijk *dienen* zou. Sem moest hier, en nergens anders zijn tente opslaan, opdat het Japheth zou kunnen zegenen. Aan de aldus te verstane roeping van Israël beantwoordt dan ook én het uitgangspunt, én het verloop, én de uitkomst van Israëls historie als volk. Als het geroepen wordt, heet het tot Abraham: „In u zullen alle geslachten der aarde gezegend worden." In zijn historisch verloop is het in gedurige aanraking, achtereenvolgens met alle destijds toongevende volken, met de Assyriërs, de Babyloniërs, de Perzen, de Egyptenaren, de Grieken en de Romeinen; en in zijn uitkomst, ziet ge den zegen van Israël op de volken overgaan, en Israël zelf, niet als natie, maar als volk zoogoed als plotseling en voor altoos verdwijnen. Het komt op met de missie om de volken te zegenen, het leeft in gestadig en rusteloos contact met al de volken die meêtellen, en als het zijn vrucht voldragen en zijn Messias voortgebracht heeft, scheurt het voorhangsel, de tempel wordt afgebroken, Jeruzalem wordt verwoest, en Israëls volksstaat wordt voor altoos vernietigd. Het is er *om* de volken, het leeft *met* de volken, het verdwijnt *voor* de volken.

Wat nu het middenstuk van deze drie, t. w.: het contact met de volken, aangaat, hiervoor is het bewijs, voor zooveel het leven der patriarchen en der volksformatie onder Mozes betreft, reeds door ons geleverd. Letten we thans op de *historie* en de *profetie.* In de historie van Israël stelt men het zich vaak voor, alsof Israël vanouds, en al de dagen, was, wat het bleek te zijn in de dagen van Johannes den Dooper en Jezus, een natie, die, afgescheiden van de volken, houw en trouw stond aan den dienst van Jehova. Geheel die voorstelling is intusschen met de gegevens der historie in strijd. Integendeel tot op de Babylonische ballingschap is de schare der geloovigen in het Joodsche volk meestal klein, in heel de Tien stammen soms tot zeven duizend personen weggesmolten, en in de dagen van Jesaja ingekrompen tot een kleine groep van Godgetrouwen. Het volk van zijn massa daarentegen houdt de booze hand aan allerlei afgoderij. Tien van de twaalf stammen vervallen tot openbaren beeldendienst, straks tot den dienst van Baäl. En in Juda en Benjamin is het zoo weinig pluis, dat reeds Salomo pagoden en kapellen voor allerlei afgoden laat bouwen; dat slechts een enkele koning den moed heeft, om openlijk de afgoderij aan te tasten; en dat in Jeruzalem een tijd gekend wordt, dat schier elke afgod tot binnen de muren der heilige stad zijn altaar heeft, en het land bedekt is met afgodische kapellen en afgodische altaren op de hoogten. Eerst wie met dit ontzettende feit rekent, verstaat den schreienden zielskreet van Gods vromen die in de psalmen lucht zoekt, begrijpt het lijden

der profeten, en ontvangt een met de werkelijkheid overeenstemmenden indruk van wat de worsteling van de Godgetrouwen in Israël is geweest. Als tot Jesaja het bevel uitgaat: „Bind het getuigenis toe; verzegel de wet onder mijne leerlingen" (hfdst. 8 : 16), wordt de scheiding tusschen het afgodische volk en de kleine groep der godzaligen profetisch voltrokken. Eerst daarna kwam de zuivering in de Babylonische ballingschap; en wat daaruit terugkeerde was volstrekt *niet* heel het Joodsche volk. Dat volk *is* nooit teruggekeerd, dat bleef hangen in oostelijke streken. Neen, wat terugkeerde, was een betrekkelijk *klein aantal Joden,* dat alle afgoderij had afgezworen, nu onverbrekelijk aan den Jehova-dienst kleefde, en waaruit die nieuwe volksstaat geboren is, dien we in Jezus' dagen in Jeruzalem en Palestina vinden.

Bij de oude voorstelling nu, alsof Israël al die eeuwen in afzondering en isolement had geleefd, is dit booze feit van de heerschappij der afgoderij in Israël tien eeuwen lang eenvoudig onverklaarbaar. Ziet ge daarentegen, dat Israël door God geplaatst was op het kruispunt van de heirwegen der volkeren, dies aldoor rusteloos en gestadig met de volken in aanraking kwam, en dat de draden van zijn eigen volksbestaan gedurig met die der volkeren werden dooreen gevlochten, dan verstaat ge het, hoe Israëls geloofsworsteling juist daaraan gekend moest worden, of het, met de volken in gestadig contact, nochtans geestelijk het heilige pand zuiver, eens dien volken ten zegen, zou weten te bewaren. Dan begrijpt ge de ongemeen sterke verzoeking, waaraan Israël was blootgesteld. Dan verstaat ge hoe zelfs een Salomo reeds bezweek. Dan kunt ge er in komen, hoe gij, voor gelijke verzoeking geplaatst, als Israël zoudt zijn bezweken. En als ge dan, door al die breede stroomen van Israëls zonden heen, nochtans in het eind uit dat zelfde Israël den zegen voor de wereld ziet voortkomen, dan aanbidt ge te dieper uit het hart de wondere, de almogende kracht van Gods verkiezende genade, die in weerwil van dit alles, toch ten leste Israël zijn roeping volbrengen laat.

Feitelijk is heel Israëls historie dan ook één rusteloos in aanraking komen met de volkeren van rondom, en zulks in drie sferen. Ten eerste met de verboden sfeer van de heidenen die het in zijn eigen land had overgelaten, tegen Gods uitdrukkelijk bevel. Ten tweede met de sfeer der Moabieten, Edomieten, Philistijnen enz., die zijn engeren levenskring omgaven. En in de derde plaats met de wereldmonarchieën, die achtereenvolgens in het oosten van Azië te Ninivé, te Babylon en in Perzië opkwamen, zich vormden in Egypte, of daarna uit Griekenland en Rome zich op Azië en Afrika wierpen. De handel toont hetzelfde contact. Over Palestina's gebied trekken de karavanen uit het oosten naar het westen en zuiden, en reeds

Salomo dreef scheepvaart op verren afstand. De tempel wordt door Hiram uit Tyrus gebouwd. De koningin van Scheba komt met vorstelijke pracht te Jeruzalem, om Salomo te bewonderen. Nergens hermetische afsluiting. Overal veeleer aanraking en alzijdig verkeer.

En wendt ge u nu van deze feiten der historie, naar den ideëeler toon, die uit het bewustzijn van Israël *in de profetieën* van psalmist en ziener u thans nog zoo bezielend en vertroostend tegenklinken, dan vindt ge ook daarin de volkeren steeds met Israël onder één gezichtspunt saamgetrokken. Zeker er loopt door psalm en profetie ook een scheidende trek. De waarheid stoot de leugen, de vreeze voor den eenig waren God den dienst van het creatuur af. En afschaduwend wordt in het beeld van Israël de scheiding tusschen het Koninkrijk van Christus en de koninkrijken der wereld geteekend. Die scheidende trek gaat zelfs zoo scherp mogelijk door. Zóó scherp en snijdend, dat het niet scherper kan. Maar onderwijl vindt ge nooit Israël alleen, maar altoos Israël *met de volken* onder één gezichtspunt vereenigd. Als God zijn oordeel aanvangt, wordt heel de aarde, worden de volken opgeroepen, om toe te luisteren. Van elk volk wordt geprofeteerd dat het eens Gods lof zal zingen. „De volken, de volken altegader zullen U, o Heere, loven" is de grondtoon, die nimmer zwijgt. En wat zoo reeds in de psalmen klaarlijk uitkomt, spreekt nog sterker in de eigenlijke profetie. Heel Jona's profetie richt zich op Ninevé. Naar Ninevé gaat ook Nahums last uit. En schier alle groote profeten zien in hun visioenen volstrekt niet alleen Israël en Juda, maar soms meer nog de volkeren van het oosten en zuiden en westen ten tooneele verschijnen.

Dat bevredigt dan wel den particularistischen zin niet. Men zou enkel van Israël willen lezen, om dit voorts op zichzelf toe te passen. Men vraagt zich af, wat eigenlijk de gemeente van Christus aan die oude Godspraken over Moorenland en Moab, over Babylon, Egypte, over Syrië en Griekenland heeft. Maar nochtans heeft de Heere het alzoo gewild. En nu nog, en tot het einde der eeuwen, wil Hij het u door die u vreemde profetieën toonen, hoe zijn bemoeienis ten oordeel en ter redding volstrekt niet beperkt is tot dat kleine stuksken der wereld, waarvan Jeruzalem de hoofdstad was, maar zich uitstrekte, nog uitstrekt, en steeds uitstrekken zal, tot heel de wereld, tot al haar volken, omdat heel die wereld zijn creatuur en al dit volkerenheir zijn schepping is.

De blik des Heeren is niet eng noch nauw, maar altoos ruim en breed, en gelijk Hij nu nog de kerk van Christus oproept, om in haar zendingsarbeid heel de wereld en alle volk te kerstenen, zoo ook toont Hij u, vanouds, hoe Hij zelf, ook waar Israël afgezonderd is als schaduw en type van wat komen zou, nochtans door Israël de wereld zoekt, in liefde

naar heel die wereld uitgaat, en alle volk oproept om in te gaan in het Koninkrijk der hemelen. Natuurlijk blijft hieraan voor ons hetzelfde gevaar verbonden, waarin Israël bezweek. Binnen de kloostermuren is betrekkelijke veiligheid, het gansch afgesloten Israël in de Babylonische ballingschap bezweek niet voor afgoderij, en ook wie zich nu nog sectarisch op- en afsluit, staat formeel aan minder gevaar bloot. De bekoring van alle particularisme kennen we zeer wel. Maar zelfs die uitlokkende bekoring mag ons nimmer het pad van Gods heilige ordinantiën doen verlaten. En die ordinantiën ook over Israël zeggen het ons klaar en duidelijk, dat onze God niets minder dan *de wereld* opeischt, en dat naar *alle volkeren* de stem des roependen uitgaat.

LI.

Jehova en de Volkeren.

> Zijne bliksemen verlichten de wereld; het aardrijk ziet ze en het beeft. PSALM 97 : 4.

De voorstelling, alsof het genadewerk Gods zich van Abrahams roeping af tot op den Pinksterdag van de volken geheel had teruggetrokken, om zich uitsluitend saam te trekken in Israël, bleek alzoo met de duidelijke openbaring der Schrift onvereenigbaar. Het was *niet* zoo, dat alle overige volkeren saâm een van God vergeten menschenmassa waren, die doelloos en nutteloos zich voortplantte, terwijl alleen Israël beteekenis had. Zelfs mag men niet zeggen, dat Israël de parel was en wat daar buiten lag de schelp, of ook alsof Israël het koren was, en alle volkeren saam het kaf. Want wel ligt in deze beide beelden de erkentenis, dat ook de volkeren beteekenis voor Israël hadden. Immers de parel ontwikkelt zich niet zonder schelp, en het koren rijpt niet zonder het kaf. Maar toch ligt er nog te zeer de nevengedachte in, alsof het alleen om Israël te doen ware, en alsof heel het aardrijk alleen om Israël bestond. Voor wie de parel draagt is de schelp onverschillig; wie uit koren brood bakt, denkt niet meer om het kaf. En dit nu zou metterdaad de omgekeerde verhouding zijn. De kranke is er niet om het medicijn, maar het medicijn is er om den kranke. En zoo ook is Israël door God geschapen om de volkeren te redden. *Ware Adam niet gevallen, er zou nooit een Israël geweest zijn.* En daarom keert ge de historie, en dus ook het Godsplan om, als ge het voorstelt, alsof de volkeren er om Israël waren.

Op dit pas stuiten we intusschen op een begrijpelijke bedenking, waarover we niet heen mogen glijden. Is het dan niet meer waar, zoo vraagt men ons, dat het heelal om deze aarde, deze aarde om den mensch, de menschheid om de kerk, en de kerk om Christus bestaat? En die vraag beantwoorden we zonder aarzeling in bevestigenden zin, mits ge de kerk dan neemt niet als instituut, maar als het lichaam van Gods uitverkorenen, d. i. het mystieke lichaam van Christus. In dien zin staat het, op grond van Gods Woord, ook voor ons vast, dat alle ding zich om den Zoon als Middenpunt beweegt, dat de uitverkorenen hem door den Vader gegeven zijn, en dat diensvolgens heel ons menschelijk geslacht met zijn historie zich beweegt om de kerke Gods. En zonder de tegenbedenking, die ge hieruit als gevolgtrekking wilt afleiden af te wachten, willen we aanstonds voor „de kerke Gods" hier den naam van „Israël" invullen, en alzoo toegeven, dat heel de historie der wereld door „Israël" wordt beheerscht. Ook hiermede echter vordert ge voor uw Joodsch particularisme niets. Als er in Jeremia 33:22 staat: „Gelijk het heir des hemels niet geteld, en het zand der zee niet gemeten kan worden, alzoo zal Ik vermenigvuldigen het zaad van mijnen knecht David en de Levieten die Mij dienen", kan en mag dit niet verstaan in dynastieken of hiërarchischen zin. Het wil *niet* zeggen, dat het vorstenhuis van David als historische dynastie genomen in millioenen en nogmaals millioenen prinsen en prinsessen zou uitbreken, noch ook dat de stam van Levi de halve wereld bevolken zou. Klaarlijk is de beteekenis dezer profetie deze, dat uit David de Christus zou geboren worden, en dat alle uitverkorenen Christus ingelijfd en, als zijn broeders, het eeuwige zaad van David zouden zijn. Alsmede dat, gelijk de Levieten onder het vleeschelijk Israël weinige waren geweest, zoo onder het geestelijk Israël de ambtsdragers Christi in ontelbare menigte zouden uitbreken.

Hier voelt ge alzoo den typischen band. Feitelijk is de Christus uit de lendenen Davids, zooveel het vleesch aangaat, voortgekomen. Het is, om het nu eens kras uit te drukken, Davids vleesch en bloed dat de Zone Gods uit Maria aannam, dat na het kruis in het graf ging, dat uit den dood werd opgewekt, in Christus ten hemel voer, en nu eeuwiglijk in den hemel zijn menschelijke natuur dient. Ook als de Christus op de wolken wederkomt, zal hij wederkeeren in dit Davidische vleesch, en als zoodanig zal aller oog hem zien. Door de wedergeboorte en de inlijving in het mystieke Lichaam des Heeren hebben voorts metterdaad alle uitverkorenen hieraan deel. Men kan zeggen: Door ons zijn broeders niet maar te *noemen*, maar te *maken*, maakt Davids groote Zoon, ons evenzoo tot meer dan aangenomen „zonen Davids". Zoo wordt metterdaad de profetie vervuld, dat het „zaad van David vermenigvuldigd wordt, gelijk het heir des hemels en het zand der zee." En in dien zin nu is het onloochenbaar, dat heel de mystieke kerk van Christus niet in overdrachtelijken, maar in antitypischen

zin, wezenlijk *Israël* is, en dat om dit „Israël” zich heel de menschheid, en al de historie der volkeren beweegt. — Maar dan komt de naam Israël hier ook niet meer in zijn typische, maar in zijn antitypische beteekenis voor. Dan is met dien naam *niet* bedoeld dat éene kleine volkje, dat in Palestina huisde, maar het „lichaam der uitverkorenen uit alle geslachten der aarde van den aanbeginne der wereld tot den einde toe, onder Christus als het Hoofd vergaderd, in hem ingelijfd, en aan hem als Davids Zoon naar het vleesch, dezen antitypischen naam van *Israël* ontleende”. Dan blijft dus de regel doorgaan, dat het volk van Jakob door God geschapen en verrijkt werd, om voor andere volkeren d. i. om voor de volkeren der wereld, het medicijn des eeuwigen levens te bereiden. En dan ligt hierbij het mystieke alleen daarin, dat deze „balsem van Gilead”, die voor heel de wereld in Palestina bereid werd, niet is een medicijn, dat *uitwendig* wordt toegediend, maar een medicijn, dat tot in den wortel des levens indringt, en alleen werkt door *wedergeboorte* en *geloof*.

Hoe volstrekt *niet* particularistisch, maar Goddelijk-universeel de Openbaring is, voelt ge dan ook terstond, als ge b. v. Psalm 97 opslaat: „De HEERE,” zoo heet het daar, d. i. Jehova, onze Verbondsgod, „de *Heere* regeert”, en er volgt dan: „*de aarde* verheuge zich; dat *vele eilanden* (aldus worden de volkeren ten westen van Palestina genoemd) zich verblijden.” „Zijne bliksemen verlichten *de wereld;* het *aardrijk* ziet ze en het beeft. De bergen versmelten als was voor het aanschijn des Heeren, voor het aanschijn des Heeren *der gansche aarde*. De hemelen verkondigen zijne gerechtigheid, en *alle volken* zien zijn eere. Buigt u neder voor Hem, *alle gij goden*”. „Gij, Heere, zijt de Allerhoogste *over de geheele aarde*”. Vooraf gaat in Psalm 96: „Zingt den Heere, gij *gansche aarde*. Vertelt onder *de heidenen* zijne eere, onder *alle volken* zijne wonderen. Geeft den Heere, gij *geslachten der volken,* geeft den Heere eere en sterkte. Aanbidt den Heere in de heerlijkheid des Heiligdoms, *gij gansche aarde*. Zegt onder *de heidenen:* De Heere regeert; ook zal *de wereld* bevestigd worden; zij zal niet bewogen worden. Hij zal *de volken* richten in rechtmatigheid. Hij zal *de wereld* richten met gerechtigheid, en *de volken* met zijne waarheid.” En neemt ge den Psalm die op Psalm 97 volgt, ook daar heet het weer: „Hij heeft zijne gerechtigheid geopenbaard voor de oogen *der heidenen;* alle *de einden der aarde* hebben gezien het heil onzes Gods. De zee bruise met hare volheid, *de wereld* met degenen die daarin wonen. Want Hij komt om *de aarde* te richten; Hij zal *de wereld* richten in gerechtigheid, en *de volken* in alle rechtmatigheid.” En zoo is het heel den Psalmbundel door. Altoos naar den grondtoon, „dat er geen sprake of geen oord

is, waar zijn stem niet wordt gehoord." Het is in Sem dat de Tente des Heeren wordt opgericht, maar opdat Japheth er in zou wonen.

Zoo ontvangt ge dus in het minst niet den indruk van een wereld die er niet toe doet, met in die wereld enkel dat éene kleine volkje der Joden, waartoe de bemoeiing des Heeren zich dan beperken zoude, maar, geheel anders, van een God, die zijn *wereld* zoekt, wiens heerlijkheid over *de gansche aarde* uitgaat, en die op deze aarde *de volken*, alle *geslachten* van de volken en de *heidenen*, of wilt ge „de *eilanden*", leidt met zijn Voorzienig bestel, om al wat Hij in dit menschelijk leven schiep, op te roepen tot het brengen van de offerande van lof en aanbidding, en ze te weiden met zijn waarheid en zijn oordeelen.

Bij nader indenken zal dan ook een ieder grif en zonder voorbehoud toestemmen, dat het ondenkbaar zou zijn, de Voorzienigheid Gods al die eeuwen door tot Israël te beperken. De Voorzienigheid Gods gaat over alle ding. En als Jezus ons leert, hoe in dat Voorziening bestel des Heeren zelfs het muschke, dat voor twee penningen verkocht wordt, en de bloem des velds, die straks verdort is begrepen, dan spreekt het toch vanzelf, dat er geen volk zoo klein of geen natie zoo nietig, in wat eeuw ook, op deze aarde heeft bestaan, of God de Heere heeft over dat volk en heeft over die natie geregeerd en ze in stand gehouden. Ja, zelfs bij de volken en natiën moogt ge hierbij niet staan blijven. Ook onder die volkeren is er geen huisgezin, en in zulk een huisgezin geen man of geen kindeke geweest, dat niet voorwerp was van Gods Voorzienig bestel en zorge. Noem ze dan Scythen of Barbaren, noem ze Elam of Joktan, er is onder al deze geslachten geen slaaf of geen kindeke aan de moederborst geweest, al die eeuwen door, of van God was het in zijn Voorzienigheid geleid. God had hem het leven gegeven, en al de haren des hoofds ook van dat kleine wicht in Elam geteld.

Alle voorstelling alsof God de Heere, dan ja wel ook met die volken in het groot gerekend had, zooals wij dat doen bij een historisch overzicht, maar alsof het diep ingaande en in alles doordringende van Gods bestel alleen bij Israël te verheerlijken ware, vervalt hiermede vanzelf. Neen, door al die eeuwen dat Israël van Mozes' dagen af tot op den Pinksterdag van de heidenen was afgezonderd, is het werk Gods onder de volken van dag tot dag en van nacht tot nacht doorgegaan onder elke natie, in elke stad of dorp der volkeren, in al hun huisgezinnen, in elk persoon, tot zelfs bij slaaf en zuigeling. Zijn bemoeiing met de volkeren was dus geene oppervlakkige bemoeiing, maar een gansch aanbiddelijk, groot en machtig werk, doorgaande tot in het kleinste en in het allergeringste toe. Meer nog, dat was zoo, niet alleen wijl God geen deel van zijn schepping aan zichzelf overlaten *kan*,

maar het was zoo van eeuwigheid bepaald in den Raad zijns welbehagens, en in het eeuwig Besluit van zijn Goddelijken wil. In dat Besluit was elk volk, was elke natie, en in die natie en in dat volk elk geslacht en elk persoon opgenomen, met heel hun levensloop, en met al wat het leven hun baren zou. God, zijn Besluit uitvoerende, kan dus niet van de volken afzien, om enkel op Israël zijn bemoeiing saam te trekken. Zijn Besluit droeg in zich het lot der gansche menschheid, niet enkel in groote afmetingen, maar tot in het kleinste en bijzonderste, en, al duizelt het ons bij het indenken, zelfs heeft al die eeuwen door onder al die volken geen zwaluw haar nest in de schuur gebouwd, of is geen lelie des velds uit hun akker opgeschoten, of God heeft die zwaluw haar plek aangewezen en God heeft die lelie bekleed. Zoover is het er vandaan, dat de volkeren al die eeuwen lang slechts menschelijke vulstof waren, kaf opdat Israël zou bloeien.

Wel moet uiteraard ook hier onderscheiden worden tusschen Gods algemeene, zijn bijzondere, en zijn bijzonderste Voorzienigheid; maar dat onderscheid raakt niet den omvang der bemoeiing, maar uitsluitend de nauwere of minder nauwe betrekking, die tusschen het creatuur en zijn God bestaat. Gods Voorzienig bestel over een dier is even wijd in omvang als zijn bestel over een menschenkind. Ook de visch ademt nooit één enkel uur door de kieuwen, zonder dat God aan die kieuwen de lucht toevoert. De jonge leeuw gaat uit om zijn spijs van God te zoeken. En hoe ongelooflijk snel met name het ongedierte, en vooral de bacillen ook voorttelen, nooit wordt één enkel insect of één enkele bacterie tot aanzijn geroepen, of God doet het en God weet het. Wat *omvang* betreft is de Voorzienigheid Gods over alle creatuur gelijk, omdat ze voor alle creatuur volstrekt, *alles* in zich besluitend, en volkomen is. Er kan dus van groot of klein, kan dus van min of meer geen sprake zijn, eenvoudig wijl Gods mogendheid en alomtegenwoordigheid *alles* draagt en in stand houdt, en er niets is op de aarde, of in de zee, of in de lucht, dat zich zonder zijn wil zou kunnen roeren of bewegen. Dit geldt voor mensch en engel, voor dier en plant, voor stof die vloeit en stof die vast is. God draagt het al.

Maar, wel is er onderscheid in de nauwere of minder nauwe betrekking, waarin God de onderscheidene creaturen tot Zichzelven heeft gesteld, en onder dit opzicht gaat een star boven een dorre woestenij, de lelie boven het gras des velds, de leeuw boven den sjakal; het kleinste menschelijk wicht boven den koning der woestijn in het dierenrijk. En zoo ook de minste in het Koninkrijk der hemelen boven den beste in Israël, en Israël in de eeuwen zijner afzondering boven alle toenmalige volkeren. „Allerbijzonderst" noemt daarom onze Gereformeerde belijdenis, die zorge Gods over zijn uitverkorenen, en onder die allerbijzonderste zorge voor zijn uit-

verkorenen, eert en looft zij als in nóg hoogeren zin en het allerbijzonderste in de zorge van den Vader voor zijn eengeboren Zoon, toen Hij hem gaf aan de wereld, om die wereld te redden. Deze zeer bijzondere zorge is niet wijder van omvang, maar dieper, inniger, teederder, omdat ze hier zich uitstrekt over het geestelijk leven, van hart tot hart gaat, en eeuwige gelukzaligheid vooruitgrijpt. En zoo nu verstaan, dan ja zeer zeker, was de zorge van God voor Israël in die eeuwen een andere dan die voor de volken; niet een breedere, maar een warmere zorge, niet grooter maar rijker, niet in omvang zich verder uitstrekkend, maar meer gespannen, voller, dieper indringend.

In dien zin kon Paulus, gelijk ons later blijken zal, dan ook zeggen, dat God de Heidenen had *verlaten* en *overgegeven*, en dat Hij Israël had *gehuwd*.

Nu toont u intusschen de Schrift volstrekt niet *heel* het terrein van Gods Voorzienig bestel. Doel der Schrift is u te laten zien, hoe God Adam schiep, hoe Adam viel, hoe toen uit dien gevallen Adam de Christus is geboren, en hoe door dien Christus God zijn menschheid in „de vergadering der volmaakt rechtvaardigen" terug erlangt. Dat en dat alleen is de juiste lijn, die door heel de Schrift doorloopt, en omdat nu *die* lijn van Abraham tot op Christus *niet* door de volken maar door Israël gaat, dáárom en dáárom alleen, trekt de Schrift zich voor die eeuwen van de volken op Israël terug. Toch niet zoo, of telkens wordt er als het ware een breede stralenbundel van verblindend kalklicht, ook op die volkeren geworpen, en ziet ge hoe inmiddels ook het leven dier volkeren doorgaat, en zich voortbeweegt als een stroom, die straks op het van God gewilde punt uitloopt, om den stroom des hoogeren levens uit Israël in zich op te nemen.

We zagen dit reeds van de volkeren in Kanaän in de dagen der aartsvaders. Want gewisselijk is het bij die historie het Schriftverhaal, om Abraham, en om Israël dat te komen stond, en om den Christus die geboren zou worden te doen; maar inmiddels komt toch telkens uit, hoe God onderwijl ook onder die volkeren zijn werk voortzet. Gij ziet Hem volk na volk uit Abraham en Izak tusschen de reeds aanwezige volkeren inschuiven. Ge hoort van de volken in het Zoutdal, die door Kedor Laomer en zijn Elamieten hard gedrukt, en straks door Abraham verlost en bevrijd worden. Ge verneemt van een Abimelech, die God nog kent, en aan wien God Zich zelfs in den droom openbaart. Bovenal in Melchizedek treedt een vorst en priester voor u, die, uit de Heidenen opkomend, nochtans bestemd was, om in Jeruzalem, lang eer David er troonde, beelddrager van den Christus te zijn. Dan werpt zich die stralenbundel van het witte gloeilicht plotseling op Egypte, en ge merkt hoe daar een hoog ontwikkeld volk leeft, meer dan eenig volk uit die dagen in alle kunst en wijsheid ervaren,

wat in Babylon begonnen was, rijker ontplooiend, en gereed om aan Mozes „de wijsheid der Egyptenaren" en daardoor de gegevens voor Israël als volk over te leveren. Ge ziet hoe God de Heere doende is, om door Jozef zijn knecht het volk van Egypte van den hongerdood te redden. Ge hoort van wondere droomen die God aan den koning van Egypte droomen liet, en van het uitleggend licht, dat Hij voor Farao tot recht verstand dier droomen verordende.

En zoo gaat het heel de historie door. Telkens wordt ge uit Israël naar de volkeren verplaatst, en ontwaart ge in het midden dier volkeren een rijke bezigheid, en een God die Zich met deze volkeren inlaat, en ze gebruikt als zijn instrument, of ze neerwerpt onder zijn oordeelen. Het sterkst komt dat wel uit in Jona's zending naar Ninevé. Jona is de profeet van wien ge onder Israël niets verneemt. Ge ontvangt veeleer den indruk alsof hij uitsluitend met het oog op Ninevé door God verwekt was. Hij wordt bestemd en besteld, om naar die heidensche stad te gaan, om aan die stad der volkeren de roepstem tot bekeering te brengen, en waar Israël zoo telkens zijn profeten doodde en steenigde, ziet ge, o, wonder, heel Ninevé, zijn vorst vooraan, zich op de roepstem van Jona bekeeren. Een feit zoo opmerkelijk, dat Jezus zelf er nog de aandacht op vestigt, Israël tot beschaming. Niet natuurlijk, alsof heel Ninevé nu ten eeuwigen leven bekeerd was. Er is hier alleen sprake van een aflaten van sprekende en roepende zonden, en een terugkeer tot den ernst des levens. Maar het feit blijft dan toch, dat een afgezant van Jehova in het heidensche Ninevé gehoor vindt; iets wat ondenkbaar ware, indien God de Heere niet in het hart van vorst en volk gewerkt had. — Naast Ninevé stelde de Heere de koningin van Scheba, een vorstin uit Arabië, die naar Jeruzalem toog om de wijsheid van Salomo te hooren. Hier ontwaart ge dus op eenmaal, hoe in het hart van Arabië, waar eerst alles donker scheen, een koninkrijk bestaat, dat tot rijke ontwikkeling was gekomen, en hoe over dat koninkrijk een vrouw regeerde, die wel verre van in heerschzucht en zingenot onder te gaan, een hart van God had ontvangen voor de hoogere dingen des levens, in wier hart God het gaf, om van verre af naar Jeruzalem te trekken, en schat na schat aan Salomo's voeten neder te leggen, voor wat ze uit Salomo's mond van de wijsheid van Jehova vernemen mocht. Tevens toont u dit, hoe God de Heere de kennisse, of althans het gerucht van zijn waarheid ook onder de volkeren had doen uitgaan, en hoe men zelfs in het verre Scheba van het licht door God aan Salomo geschonken, af wist.

Kores is een even sprekend voorbeeld. Lange jaren nog eer Cyrus over Perzië koning zal worden, wordt de naam dien hij dragen zal, en het rijk waarover hij zal heerschen, en de groote regeeringsdaad waartoe hij komen

zal, reeds door God aan zijn profeet, en door dien profeet aan het volk van Israël geopenbaard. Met die profetie van Kores hangt het groote feit samen, dat het machtige volk van Babylon eerlang door de bergvolken uit het zuidoosten zou worden aangevallen en vernietigd. En als straks de ure van God bepaald gekomen is, dan *is* Kores er, hij regeert over Perzië, hij vernietigt het rijk van Babylon, en God geeft hem in het harte, om Israël vrij te laten uitgaan. En ónder dat alles en óm dat alles noemt God dien heidenschen koning met den eerenaam van „mijn gezalfde", en roept hem toe: „Ik zal voor uw aangezicht henen gaan en Ik zal de koperen deuren voor u verbreken, en Ik zal u geven de schatten die verborgen zijn, opdat gij weten moogt, dat Ik de Heere ben, die u bij uwen naam roept."

Niet zoo scherp belijnd, maar toch even doorzichtig is, wat de Schrift ons meldt van Damascus en Naäman den Syriër, van Tyrus, waaruit Hiram kwam met de gereede kunst om 's Heeren tempel te bouwen; van de weduwe in wier huis God wonderen deed; van het rijk van Belsasar omtrent wien Daniël profeteerde; van het rijk van Ahasveros, waarvan ons Esthers geschiedenis bericht; om nu van de kleinere volken die Israël inslokte niet te gewagen. Zoo is het heel Israëls historie door één doorgaande bemoeiing van Israëls God met de volkeren buiten Israël, en wel strekt de vermelding hiervan in hoofdzaak, om de lotgevallen van Israël toe te lichten, maar er blijkt dan toch gedurig, hoe die volkeren, wel verre van in onbeduidendheid te zijn weggezonken, veeleer een zeer aanmerkelijke rol spelen, tot alzijdige rijke ontwikkeling van macht en inzicht zijn gekomen, en hoe gedurig het woord bewaarheid wordt, dat God het hart van alle deze koningen en volkeren in zijn hand hield en „leidde als waterbeken." En nadert eindelijk de ure dat Israël zijn heilige roeping in den Christus zal voleinden, dan vindt ge op dat oogenblik de Romeinen door God besteld om over Israël te heerschen; ge verneemt van een keizer te Rome aan wien God het in het hart gaf, om een beschrijving te doen uitgaan, waardoor Maria naar Bethlehem trekt; en, is de Christus geboren, dan heeft God door zijn sterren in het firmament de geboorte van het Wonder der wereld reeds aan de Wijzen in het Oosten verkondigd, en die wijzen komen uit het land der zon naar Bethlehem in Juda, om goud en wierook en mirre aan de voeten van het Kindeke neder te leggen. God had aan de Wijzen in het oosten zijn sterren leeren verstaan, door die sterren hen onderwezen, en die onderwijzinge Gods onder de volkeren, dient als instrument voor den God Israëls om zijn lieven Zoon bij zijn komst in de wereld te verheerlijken.

LII.

De Messias en Israël.

> Zoo zijn zij wel vijanden aangaande het Evangelie, om uwentwille, maar aangaande de verkiezing zijn zij beminden, om der vaderen wille. Rom. 11 : 28.

Alle voorstelling, als ware Palestina het eigenlijke lustslot des Heeren, en alle heidenland daarbuiten slechts wilde heide, valt derhalve onherroepelijk weg. Niet de wereld bestaat om Israël, maar Israël om de wereld. Ware die wereld niet in zonde en dood verzonken, heel het volk van Israël zou zelfs nooit bestaan hebben. Dat God de Heere het volk Israël door de wondere geboorte van Izak in het leven riep, was uitsluitend om zijn heilsraad te volbrengen, en voor eeuwig te herstellen, wat in Eden voor eeuwig verloren scheen.

Uit deze geheel eenige en eigenaardige positie van Israël verklaart zich dan ook de houding, door Jezus tegenover Israël aangenomen. Eenerzijds de stiptste eerbiediging van der Joden hachlijke privilegie, en anderzijds het gestrengst oordeel over datzelfde Israël, in zooverre het tegen zijn roeping inging.

Zijn eerbiediging van het heilig privilegie door God aan Israël geschonken, gaat zóóver, dat de Kananeesche vrouw uit het Sidonische gebied, het bijna tergende woord moet aanhooren: „Het is niet betamelijk, het brood der kinderen te nemen en den hondekens voor te werpen." Zonder voorbehoud spreekt Jezus het uit, dat „hij niet gezonden is dan tot de verlorene schapen van het huis Israëls." Aan de discipelen wordt bij hun uitzending zelfs verboden, om hetzij aan de heidenen, hetzij aan de Samaritanen het Evangelie te prediken. In strak uitsluitenden zin wordt hun gelast, „veel meer henen te gaan tot de verlorene schapen van het huis Israëls". En opdat niemand het doe voorkomen, alsof alleen de eerste drie Evangeliën in dien toon verhalen, zij er aan herinnerd, hoe ook Johannes, in wiens Evangelie Jezus zichzelven juist zóó duidelijk en omvattend mogelijk als „den Zaligmaker *der wereld*" aankondigt, ons bericht, hoe Jezus het der Samaritaansche vrouw aanzegt, „dat de zaligheid uit de Joden is".

Jezus, die als de Heiland *der wereld* optrad, heeft zich al de jaren van zijn aardsche existentie dan ook zoo goed als uitsluitend *onder Israël* opgehouden. Als klein kindeken is hij op Goddelijk bevel van de engelen naar Egypte gedragen, maar als jongeling en man heeft Jezus geen propagandatocht naar Griekenland, Rome of Egypte ondernomen. Nauwelijks heeft hij de grenzen van het Joodsche land overschreden. Zelfs heeft hij niet gepoogd

edele jonge mannen uit de Grieken voor zijn apostolaat te winnen. Al zijn discipelen waren uit Israël, en nog wel naar het getal van Israëls stammen uitgekozen. En toen ten leste de „apostel der heidenen" geroepen werd, was ook wederom de man van Tarsen een Jood. Stipt wordt de heilige grenslijn dus geëerbiedigd. In Israël moet het heil voor de wereld bereid worden, en eerst als dat heil vol is, en de Christus ten hemel is gevaren, om uit den hemel de wereld te zegenen, valt de scheidsmuur, en vloeit de genade over den akker der wereld uit.

Maar even beslist staat hier tegenover, dat Jezus aan de Joden hun oordeel aanzegt, voorzooverre zij met deze hun roeping, om het heil der wereld te bedienen, onvoldaan, zich verhieven in hun hoogmoed. Er is geen volk waarop zulk een ontzettend oordeel rust als op het volk der Joden. Naarmate hun meer gegeven was zou te meerder van hen geëischt worden. En vlak tegen dien regel in, is er geen volk, dat in dieper zonde viel dan Israël. Hunner was het licht, terwijl de overige volken nog in de duisternis wandelden, en bij de genade die aan Israël is geschied, komt de gunst Gods, die andere natiën genoten, zelfs niet in vergelijking. En toch, dat rijkbegiftigde, wonderbaar begenadigde volk heeft meer dan eenig volk den nek verhard, zijn God verdriet aangedaan, de verzenen tegen de prikkelen gestooten, en van zijn God afgehoereerd, om ten slotte bij den keizerlijken rechter, die het leven van Jezus sparen wilde, onstuimig aan te dringen op zijn gewelddadigen dood. Het einde waarop hun verbasterde ontwikkeling uitliep was dan ook, gelijk Paulus zegt: *„dat ze gedood hebben den Heere Jezus* en hun eigen profeten, en de kerke Gods hebben vervolgd, en Gode niet behagen, en allen menschen tegen zijn, en Jezus' apostelen wilden *verhinderen tot de heidenen te spreken, opdat de heidenen zouden zalig worden."*

In dit éene punt trekt zich heel Israëls oordeel saâm. Israël bestond alleen om den Christus voort te brengen, opdat door Christus de wereld aan God zou worden teruggegeven; en toen eindelijk, na een voorbereiding van twee duizend jaren die Christus uit Israël geboren *was,* toen heeft Israël dien Christus niet aangebeden, maar den Zone Gods gedood, *„opdat de erfenisse hunner zou blijven"*. Juist dus wat Paulus zegt: ze hebben den Heere Jezus gedood en hebben willen verhinderen, *dat het heil tot de wereld zou uitgaan.* Ze waren geroepen om vrucht voor Gods eere in het midden der wereld te dragen, en in plaats van aan die heerlijke roeping te beantwoorden, hebben ze den balsem van Gilead voor zichzelven willen rooven. De bij puurt honig, opdat anderen door haar zoetigheid gestreeld worden, en zoo ook had Israël moeten zijn. Maar in steê van aan die heerlijke taak lust te hebben,

hing Israël als de spinne in haar web, om alles te behouden voor zichzelf.

Israëls roeping rustte op het beginsel van liefde. Het moest er zijn willen om de wereld te dienen. En zie, het vertoonde zich in het meest starre egoïsme. Niet voor God en niet voor de wereld, maar voor zichzelven wilde het bestaan.

Zij, van wier lippen men in onze dagen dan ook nooit één enkel woord beluistert, waarin heilige toorn spreekt over „dit bederf van het beste", dat God in Israël bereid had, en die daarentegen steeds de Joden opvijzelen, mogen zichzelven wel eens afvragen, of hun liefde voor de eere Gods en voor den Christus Gods, dien de Joden aan het kruis geslagen en gedood hebben, geen schade lijdt door hun onevenredige nationale sympathie. Althans Jezus nam tegenover de Joden een geheel andere positie in. Tot Jeruzalem heeft Jezus gezegd: „Zie, uw huis worde u woest gelaten"; en over het Israël dat de profeten steenigde en doodde, en ook aan Gods lieven Zoon de wrake zijner hoovaardij zou koelen, sprak hij het ontzettende oordeel uit, „dat God den kwaden een kwaden dood zou aandoen en zijn wijngaard aan anderen geven". „Daarom," zoo voer hij voort, „zeg ik ulieden, dat het koninkrijk Gods van u zal weggenomen worden, en een volk gegeven, dat zijn vruchten voortbrengt; want wie op dezen steen valt, die zal verpletterd worden, en op wien hij valt, dien zal hij vermorzelen." „Voorwaar, voorwaar zeg ik u, het zal Ninevé en Sodom verdraaglijker zijn in den dag des oordeels dan ulieden."

Wel blijft daarom de roeping Gods onberouwelijk, maar juist dat onberouwelijke van Gods roeping beschaamt Israëls hardnekkigheid en ontrouw slechts te dieper. In de twintig eeuwen die aan Bethlehem voorafgingen, is een breede schare van Gods uitverkorenen uit Israël zalig geworden, schier uit Israël alleen. En ook na Bethlehem zijn duizenden en nogmaals duizenden uit Israël in het koninkrijk der hemelen ingegaan, eer er nog één enkele uit de volken der wereld in den naam van God Drieëenig was gedoopt. Israël heeft zijn God, maar God heeft zijn volk niet verlaten. Nog wandelt het als een wonderteeken van Gods almachtig bestel onder de natiën rond, en terwijl Moab en Edom sinds lang zijn ondergegaan, en Babylon in puin viel, en Egypte aan de Halve Maan is overgeleverd, blijft *de natie der Joden* voortleven, en is ze, niet meer door *Jehova*, maar door *Mammon* een macht in de wereld; en nog steeds gaat er geen scherper vijandschap tegen Christus' kerk uit, dan van datzelfde nu door Mammon machtige Israël. Op niet één punt der historie ziet ge de verachtelijke ontrouw des menschen zoo tergend en tastend uitkomen, als in de standvastige felheid waarmeê de natie van Israël zich tegen den Gezalfde Gods

en tegen de trouw des Heeren overstelt. Het is één aangrijpende worsteling, waarin de eere van Gods trouwe steeds hooger klimt, en de ontrouw van het eens door God verkoren volk op steeds ergerlijker wijze uitkomt. Zelfs doet zich het verschijnsel voor, dat die enkele Joden, die nog als een brandhout uit het vuur gered en tot den Christus gebracht worden, op enkele hooge uitzonderingen na, *als* ze bekeerd zijn, slechts zelden onder die vreeselijke schuld van het Jodendom wegzinken, maar veeleer geneigd blijken, om zich nog altoos min of meer op hun afkomst uit de Joden te verheffen; iets waardoor helaas zoo ongelooflijk veel van den zegen dien ze aan Christus' kerk brengen konden en brengen moesten, te loor gaat.

We kunnen er daarom zeer wel inkomen, dat wie uit de Joodsche natie geboren is, en door wondere genade nochtans den Christus vond, zich in een eenigszins andere betrekking tot den Christus gevoelt, dan wij, kinderen der heidenen. De Joodsche natie is en blijft exceptioneel. Maar recht om daarin te roemen heeft alleen die zoon Abrahams, die eerst dieper dan eenig kind Gods uit de heidenen onder de vreeselijke schuld zijner vaderen en van zijn geslacht bezweken is, ja, het nauwelijks verstaat dat aan een geborene uit zoo diep schuldig volk nochtans zoo duizendwerf verbeurde genade bewezen werd. Van dien toon nu hoort men zoo zelden, zoo bijna nooit. En in het ontbreken van dien toon der diepste zelfvernedering en der bangste zelfbeschaming over Israëls schandelijke ontrouw en verpletterende schuld dat nu nog oud Israëls zonde in de hedendaagsche bekeerlingen uit het volk der Joden nawerkt.

Toch zal daarom Gods raad bestaan. De Joden zijn niet een verdwijnend volk. Israël blijft. En als eens het getal der uitverkorenen zijn voleinding nadert, en het einde der wereld nabij is, zal de onberouwelijke verkiezing Gods nogmaals heerlijk onder diezelfde Joden uitbreken, om het getal der geroepenen en der verkorenen ook uit Israël vol te maken, opdat heel het voor-verordineerde Israël zalig worde. Met de tienduizenden gezaligden uit Israël van vóór Bethlehem, en de tienduizenden die na den Pinksterdag in het Hosanna van den Zone Gods meê instemden, zal dan die nieuwe schare uit Israël tot God en zijn Gezalfde komen, en deze gansche breede schare van Israël uit het oude Bondsvolk, zal met de gansche heirschare der toegebrachten uit de overige volkeren in de komende heerlijkheid van den Christus ingaan. Niet om in dat rijk der heerlijkheid alle verschil van volk en volk te doen wegvloeien. Het verschil van volk en volk rust evenals het verschil tusschen persoon en persoon op de voorverordineering en het bestel onzes Gods. En daarom gelijk de gezaligden persoonlijk ook in het rijk der heerlijkheid hun eigen karakter en hun onderscheiden plaats

zullen behouden, zoodat een iegelijk den witten keursteen ontvangt met een naam er op gegrift, dien niemand kent dan God en *hij zelf,* zoo ook zal alle volk en tong en natie in dat rijk der heerlijkheid zijn eigen karakterstempel dragen, van allen valschen bijsmaak gezuiverd. Aldus zal het dan ook met Israël zijn. Ook Israël zal in het rijk der heerlijkheid onder de schare die niemand tellen kan, zijn eigen type, zijn eigen stempel, zijn eigen karakter blijven dragen, niet gelijk de Jood het bedierf en verdierf, maar gelijk God het eens heerlijk aan Israël had toegedacht. Van voorrang daarentegen of van een verheffing boven de volken zal daarom in de toekomstige heerlijkheid van Israël geen sprake zijn, omdat in tegenstelling met wat de Jood beoogt, het echte Israël Gods juist dáárin heerlijk zal uitblinken, dat het alle Joodsche vragen *wie toch de meeste is,* voor altoos zal hebben verleerd.

De ware positie neemt ge uit dien hoofde tegenover de Joden dan eerst in, zoo ge u terugvindt in wat op de voorzijde en op de keerzijde van den apostolischen gedenkpenning staat. Op de voorzijde: De Joden zijn *vijanden* aangaande het Evangelie, om uwentwil. En op de keerzijde: De Joden zijn *beminden* aangaande de verkiezing, om der vaderen wil.

Al wat daarbuiten gaat strekt niet om de Joden te kerstenen, maar heeft tot noodzakelijk gevolg, dat de Christenen weer verjoodschen.

Zoo is dan de slotsom licht op te maken.

Na den val in het Paradijs zinkt de wereld niet, gelijk Satan bedoeld had, in eeuwig verderf weg. Integendeel van stonde aan begint de werking der reddende genade. In het *algemeen* door de gemeene gratie in de stremming van zonde en bederf. In het *bijzonder*, door de particuliere genade in de toebrenging ten leven en het ontspringen van het heil dat bij Golgotha in den stroom van het volkerenleven zal uitvloeien.

Als dan toch zonde en verderf wild, roekeloos en onstuimig tegen de genade opbruist en haar dreigt te overweldigen, zuivert God de Heere ons menschelijk geslacht door in den Zondvloed zijn giftigen droesem te laten ondergaan, en ons geslacht een nieuwen loop te laten beginnen. Denkt ge u ons menschelijk geslacht als een hoog opgroeiende plant, dan werd in den Zondvloed die plant tot den wortel toe weggesneden, niet opdat ze zou sterven, maar opdat ze uit den Noachietischen wortel opnieuw zou opspruiten.

Ook in dat vernieuwde menschelijke geslacht kon echter nu het heil niet doorbreken, of er moest kracht in isolement worden gezocht. De stroom der genade moest zich versmallen. Het mysterie der concentratie werkte, en die concentratie heeft plaats in Abrahams geslacht, uit Abraham door een wonder van Gods almachtigheid tot aanzijn geroepen.

Dat isolement, die concentratie is geen *doel*, maar *middel*, opdat de Christus zou geboren worden. Daarmeê eerst zal het doel dezer concentratie bereikt zijn. Met de verschijning van den Christus heeft ze dan ook voor altoos haar reden van bestaan verloren. De voleinding van het heil is er nu. De sluizen gaan weer open, de dammen worden doorgestoken, het heil vloeit weer over heel ons menschelijk geslacht uit, en de wereldkerk wordt in het hart der volkeren geboren.

Ware het heil ook daarna nog aan het Joodsche land, aan de Joodsche natie, aan den Joodschen naam verbonden geweest, zoo zou de Christus niet gehaat zijn geworden, maar in Davids stad gezeten hebben op zijn troon. Dat was dan ook der Joden droom, een droom die ook de discipelen langen tijd bevangen hield.

Maar zoo hoog de hemelen zijn boven de aarde, zoo hoog zijn de gedachten Gods boven de gedachten der menschenkinderen. Neen, de Gezalfde Gods moest niet Koning over één, maar Koning over alle volkeren zijn, en Koning niet over het Joodsche land, maar Koning in heel de wereld, die God geschapen had. Dat nu kon hij niet zijn door in de hoofdstad van één enkel volk te zetelen. Uit de hoofdstad van één enkel volk heel de wereld te regeeren was wel de zondige heerschzuchtige gedachte van het keizerlijk Rome, maar niet de zin van het Koninkrijk der hemelen. Om de wereld, om heel de menschheid te regeeren, moest de Christus verhoogd worden aan Gods rechterhand in den hemel. Zijn hemelvaart was een noodzakelijkheid, en het is eerst die hemelvaart die het Koningschap van Christus over heel de wereld inluidt.

En nu komt de Pinksterdag. Uit alle volkeren staan ze daar om en bij de Opperzaal, de Parthen met de Elamieten en de Kretensers met de Arabieren, mannen uit Capadocië en Pontus en heel Klein-Azië, uit Egypte, uit Lybië, en uit de Romeinen, Joden en Jodengenooten, niet meer gescheiden, maar dooreengemengd, en met heel die schare heft straks een gansch groote menigte voor Jezus den lofzang aan, want de Heilige Geest is neêrgedaald, en in dien Heiligen Geest is God zelf weer tot de wereld, tot ons geslacht gekomen, en naar alle omstreken gaat welhaast de stem des roependen, de brenger van blijde boodschap uit.

Jaar in jaar ziet ge dan eerst nog afzonderlijk uit de Joden en afzonderlijk uit de Heidenen mannen en vrouwen, met de kinderen hun van God geschonken, tot de kerk des Heeren ingaan. De beide stroomen uit Israël en uit de volken, zoo lang gescheiden, nu ineenvloeiend, bruisen een oogenblik wild dooreen. Nog eens zelfs waagt wat uit de Joden is de zondige, de roekelooze poging, om de kerk Joodsch te houden, en haar te beletten

oecomenisch, Katholiek te worden. Maar die poging, van God gevloekt, is als de hand van het kind, dat den stroom in zijn vaart wil tegenhouden. Niet lang meer, of het Joodsche element laat zijn opzet varen. Het vermengt zich met wat uit de Heidenen tot God bekeerd wordt, en in de wereldkerk van Christus, die welhaast positie neemt tegenover Romes' wereldrijk, zijn beide elementen ten leste ganschelijk inééngesmolten. Jeruzalem wordt ingenomen. Der Joden volksstaat verdwijnt van het aardrijk en Palestina verliest zijn beteekenis. Het zijn „de eilanden" van Zuid-Europa waar de Christus zijn heerschappij doet uitbreken. En het mysterie ontsluit zich, en alle volk ziet den uitgang van het bestel des Heeren. *Voor* de wereld het heil *in Israël* bereid. En nu dat heil bereid *is*, nu treedt de Joodsche natie geheel op den achtergrond. Het oude is voorbijgegaan, ziet, het is alles nieuw geworden. De Doop der volkeren heeft de Besnijdenis van den Jood vervangen, en als geen Paaschlam meer geslacht wordt, komen ze uit alle natiën en tongen aan den Disch des Heeren saâm, gedenkende het bloed des *Nieuwen Testaments*.

Slechts schijnbaar heeft dit in schets brengen van de grondtrekken der Israëlietische bedeeling ons afgeleid van het onderwerp, dat in deze artikelenreeks aan de orde is.

Dat onderwerp is en blijft de gemeene gratie, de algemeene genade Gods aan ons menschelijk geslacht bewezen, en thans zullen we er dan ook toe overgaan, om het bestel Gods over de volkeren na te speuren.

Maar het breedst en duidelijkst betoog over die gemeene genade zou in het besef niet kunnen indringen, indien de valsch particularistische neiging, die uit het Judaïsme ook in Christus' kerk insloop, niet vooraf ware aan banden gelegd en teruggedrongen.

De onderscheiding tusschen de bedeeling van het Oude en die van het Nieuwe Verbond is bij velen nog zoo weinig scherp, dat ze, zonder zelfs te vermoeden in wat dwaling ze verloopen, gedurig uit het Oud Verbond allerlei aanhaling u voorleggen, om daarmede hun zienswijze over de dingen van Christus' kerk in het heden te verdedigen. Dat nu brengt het gevaar met zich, dat de oude Joodsche zuurdeesem ook bij ons weer insluipe; eenvoudig wijl ons hart even slecht is als dat der Joden oudtijds was, en dientengevolge hetzelfde misbruik van Gods openbaring in het Oud Verbond ook bij ons voor de deur van ons hart ligt.

Dat zonder onderscheiding opslaan van zijn Bijbel, om waarheid te bevestigen en den regel des levens te vinden, is echt Joodsch-nomistisch, en druischt regelrecht in tegen het rijk historisch en organisch karakter van de openbaring Gods. Gewisselijk is het Oud Verbond ook voor ons nog,

en het is een gebrek in de belijdenis onzer Luthersche broederen, dat ze de bedeeling van het Oud Verbond te veel verwaarloozen, alsof ze zonder het Oud Verbond het Nieuwe Testament verstaan konden. Ook op dit punt grepen de Gereformeerden het juiste inzicht, en zij zijn het, die meer dan alle andere Protestanten, juist de hooge waardij en beteekenis van het Oude Testament hebben gemaintineerd. Maar ook over de Gereformeerde kerken is veelszins geestelijke traagheid gekomen. Uit traagheid vergat men op de dingen des Ouden Verbonds steeds de categorie van de *schaduwen* in haar tegenstelling met die der *vervulling* toe te passen. En zoo sloop ook ten onzent op gevoelige wijze het valsche particularisme, het valsch exclusivisme, de geest der inbeelding, der zelfverheffing en der enghartigheid, of om het kort te zeggen, de *sectarische demon*, weer in.

Daarom moest die booze geest eerst in zijn schuilhoek opgezocht, en dit kon niet gelukken, of de verwarring die nog altoos over heel Israëls optreden in de historie voortwoekert, moest van Abraham af en tot op Golgotha tegengestaan. Niet alsof we ons vleien, dat die dwaling hiermede zal zijn uitgebannen. Op Zondagsscholen en in vraagboekjes, en in allerlei sectarischen kring zal die valsch-Oud Testamentische geest zich nog lange jaren blijven handhaven. Maar juist om de kracht en de taaiheid waarmee die geest zich handhaaft, mochten we ons niet aan de moeite onttrekken, om te beginnen met Abrahams historie, den gang der openbaring Gods in het rechte licht te plaatsen; in dát licht dat onze Gereformeerde belijdenis er steeds op wierp.

Met dit laatste is niet te veel gezegd. Wie toch de Kantteekeningen in onzen Gereformeerden Statenbijbel, en evenzoo de opschriften boven de kapittelen der Psalmen en Profeten met eenige nauwkeurigheid doorliep, zou de waarheid in het aangezicht weerspreken moeten, zoo hij niet voetstoots toegaf, dat in al deze verklaringen van onze vaderen steeds het breede, ruime, heel de wereldkerk omvattende gezichtspunt wordt vastgehouden. Van particularistische, sectarische neiging, waarin een Joodsche zuurdeesem nawerkt, is in dit alles geen zweem of spoor te ontdekken. Eer zou de vraag kunnen rijzen, of in veel dat op den tekst der Heilige Schrift staat aangeteekend, de wereldkerk niet te absoluut op den voorgrond treedt, en of de geschiedkundige werkelijkheid, waaruit de openbaring opkwam, niet al te zeer in de schaduw blijft. Bij Calvijn was dit niet zoo. Bij hem komt de universeele gedachte steeds uit de historie zelve op. En het is in dien geest, dat ook wij Israëls optreden hebben toegelicht.

LIII.

Het licht in de duisternis.

En het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft het niet begrepen. JOH. 1 : 5.

Uitkomst van het dusver ingestelde onderzoek is derhalve, dat de volkeren er niet waren om Israël, maar dat Israël door God tot aanzijn was geroepen *om de volkeren*. God zocht zijn eere, de eere zijns Naams, en Hij zocht die niet in wat door Izaks geboorte bij de volkeren *bijkwam*, maar in die menschheid zelve, die Hij in Adam schiep, en die sinds in de volkeren uitging. De „wereld" is volstrekt niet prijsgegeven, om er Israël voor in de plaats te schuiven; maar voor en na den Zondvloed, zoo voor als na Israëls optreden, blijft het: „God heeft alzoo lief *de wereld* gehad." Uit liefde voor die „wereld", als *zijn* maaksel, heeft Hij aan die „wereld", Israël gegeven, niet om Israël, maar om door en uit Israël aan die wereld, die Hij onveranderlijk liefhad en bleef liefhebben, zijn eengeboren Zoon te kunnen schenken.

Is dit nu zoo, dan volgt hieruit ook, dat God al die eeuwen door in die wereld werkzaam is geweest, die wereld geleid heeft, en die wereld heeft voorbereid op de ontvangst van wat uit Israël aan die wereld zou toekomen. Dit zou *niet* zoo behoeven te zijn, indien de Christus niet alleen *uit* de Joden, maar in hoofdzaak in dien zin ook *voor* de Joden was, dat de bekeerde Heidenen slechts als appendix, als toevoegsel en aanhangsel, bij Israël bijkwamen. Wie een lustslot in een woud bouwt, voltooit eerst dat lustslot, en ziet daarna, hoe hij de paden door het woud zal trekken, en van de toevallige positie van enkele groepen boomen, voor de omgeving van zijn lustslot partij zal trekken. Wie daarentegen een soort exotische planten laat overkomen, om er zijn hof meê te sieren, en weet dat die vreemde planten een eigenaardige toebereiding van den bodem vereischen, die wacht met die toebereiding van den bodem niet, tot het exotische plantsoen aankomt, maar draagt zorg dat tegen dat oogenblik de bodem gereed zij.

Ware dus het bestel Gods zóó te verstaan, dat Hij, aan de redding der wereld vertwijfelende, en als om Zich voor het verlies der wereld schadeloos te stellen, in Israël een soort extra-heilig volk geschapen had, waar dan later hoogstens nog een brokstuk uit de volkeren bij zou komen, dan kon er van een voorafgaande werkzaamheid Gods onder de volkeren geen sprake zijn. In Israël zou God dan het eigenlijke volk bezeten hebben, waarom het Hem te doen was, en al het overige ware bijzaak geweest.

Strekte daarentegen Israël alleen om die wondere Spruite te telen, die als een exotische hemelsche Wijnstok, in den bodem *der wereld* zou worden ingeplant, dan natuurlijk moest tweeërlei werkzaamheid Gods van meet af en gestadig in onderling verband plaats grijpen: 1°. de bereiding van den Wijnstok in Israël, en 2°. de voorbereiding van de wereld om dien Wijnstok te kunnen ontvangen.

Reeds onder menschen zou, wie anders te werk ging, in wijsheid te kort schieten. En hier is sprake niet van menschelijke wijsheid, maar van de wijsheid onzes Gods.

Dat dit nu metterdaad ook zoo was, valt op tweeërlei wijze aan te toonen.

Ten eerste daardoor, dat ge nagaat, hoe, toen het Evangelie de wereld inging, het pad voor dat Evangelie op het erf der volkeren geheel geëffend was. En ten tweede daardoor, dat ge vraagt, wat God zelf in zijn Woord u hierover aanzegt.

Beginnen we nu met het laatste, dan is te letten op het geheimzinnig begin van het Evangelie van Johannes.

Johannes doet niet als Markus, die, na eerst den Dooper vermeld te hebben, plotseling den Christus bij u inleidt. Ook niet als Lukas, die zijn uitgangspunt neemt in de verwachting die onder de vromen van Israël voortleefde. En evenmin als Mattheüs, die teruggaat op Abraham, om van Abraham over David op Maria, en zoo op den Christus te komen. Neen, Johannes spreekt ganschelijk niet over Abraham, en laat wel Johannes den Dooper aan den Christus als het klokgelui aan de komst des konings voorafgaan, maar dringt om ons den Christus te leeren verstaan, verre achter den Dooper in *Israël,* en achter Israël in de *wereld,* en achter die wereld op den *grond van het leven*, en achter dien levensgrond der wereld tot in *het Eeuwige Woord,* en alzoo tot in het *Wezen Gods* terug.

Zijn begin is niet bij den Dooper, noch bij Abraham, zelfs niet bij het begin der Schepping, maar diep achter dien aanvang der geschapen dingen, neemt hij zijn begin in de eeuwigheid, vóór de grondlegging der wereld, en overmits er toen niets dan God was, neemt hij zijn begin *in God zelven.*

In dat eeuwige Wezen Gods nu doet Johannes ons, ook toen er nog geen geschapen wereld bestond, een wereld van rijk en heerlijk leven kennen. God van eeuwigheid zich in Zichzelven, in zijn Woord uitsprekende, of gelijk het in Spreuken 8 : 30 heet: „Eer de bergen geboren waren, vóór den aanvang van de stofkens der aarde,” zoo spreekt het eeuwige Woord, „was ik als een voedsterling bij Hem, en ik was dagelijks zijne vermakingen, te allen tijde voor zijn aangezicht spelende.” Dat is de teekening vol majesteit van het volmaakte liefdeleven in God, nog eer er iets was, en toen er nog geen wereld bestond, waarnaar zijn liefde kon uitgaan. Voor ons een mysterie,

omdat alle vorm der gedachten ons ontbreekt, om ons die Goddelijke huishouding in het innerlijke wezen Gods voor te stellen; maar een mysterie dat daarom niets minder werkelijk bestaat. Niet eerst door het uitkomen der wereld, is er voor God een rijk en heerlijk leven ontstaan. Dan toch zou God van alle eeuwigheid een doode of een sluimerende, niets doende God geweest zijn. Hij zou zijn als der wereld behoevende. En die wereld zou eerst aan God zijn leven heerlijk hebben gemaakt. Eene omkeering der orde.

Neen, ge moet, om u het wezen en het leven uws Gods naar waardigheid te denken, u veeleer voorstellen, dat die wereld nooit gekomen ware, en dat er van eeuwigheid tot eeuwigheid *niets,* volstrekt *niets* geweest ware dan God en God alleen, en dan toch het u zoo indenken, dat uw God ook zonder schepping eeuwig alleen zijnde, zelfgenoegzaam en volkomen volzalig in Zichzelven zou geweest zijn; zóó, dat de schepping der wereld niets hoegenaamd aan die volzaligheid *kon* toevoegen of toegevoegd heeft.

Dit verstaat natuurlijk niet, wie zich God als starre eenheid des persoons denkt, want één enkel persoon, eeuwig alleen, hoe zou die volzalig zijn? Maar dit verstaat wel, wie meer dan in naam de heilige Drievuldigheid onzes Gods mag belijden. Voor hem is de persoonlijkheid Gods niet gebrekkig en hulpbehoevend één, maar drie-persoonlijk, zoodat God het volle leven der persoonlijkheid in Zichzelven bezit. En als ge dan zelf reeds u zoover kunt opheffen, dat ge desnoods heel de wereld er aan zoudt geven, om Christus te gewinnen, en ge met Augustinus belijdt: „Mijn hart blijft onrustig in mij, tot het zijn ruste in God vinde," dan verstaat ge het, hoe volheerlijk en volzalig van aller eeuwen eeuwigheid dat Goddelijk leven in Godzelven moet geweest zijn, dat heilig verkeer van God met God in de drievuldigheid der Personen.

Daarvan nu schrijft de heilige apostel: „In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God. Dit was in den beginne bij God." In drie machtige trekken alzoo de afteekening van de volzaligheid in het Goddelijk Wezen, als een alle begrip te boven gaand zalig, heilig verkeer van God met God in Godzelven.

Eerst hierna komt *al wat geschapen is* aan de orde: de schepping, de wereld, het heelal, zienlijke en onzienlijke dingen, engel en mensch, in den mensch lichaam en ziel, en in die ziel zijn denken en willen, zijn loven en minnen. Dit alles is creatuurlijk. Dat alles is *niet* eeuwig. Het komt er, nadat God van alle eeuwigheid genoegzaam en volzalig in Zichzelven was. Het is niet het eigenlijke en wezenlijke. Dat wezenlijke is alleen in God. Wat ge de wereld, het heelal of den kosmos noemt, komt er bij uit weelde Gods. Het had kunnen wegblijven, en onzen God zou niets ontbroken

hebben. Maar het komt er, omdat de rijke en volzalige God er welbehagen in heeft, ook in deze overstelpende weelde van zijn eigen scheppingsmacht de afspiegeling van zijn eigen glorie te doen uitstralen.

Afspiegeling, dat is het.

Het is niet een schepping van nieuw verzonnen dingen, zooals de man van weelde onder menschen zijn zalen opsiert met meubel- en wandstukken en kostbaarheden, die met zijn wezen niets van doen hebben. Neen, al wat God schept, houdt met zijn eigen Wezen organisch verband. Dat organisch verband bereikt zijn toppunt in den mensch, die in vollen zin „naar den beelde Gods" geschapen wordt; maar ook hiertoe beperkt zich dit organisch verband niet. Het gaat in alles door, want alles is geschapen *door het Woord,* en niets, niets is er onder het geschapene, dat niet in verband van oorsprong staat tot dat Woord, dat van eeuwigheid bij God en God was.

Al wat geschapen is, is niet *uit* het Woord. Dan kon het nog voortbrengsel alleen van Goddelijke kracht zijn, maar toch bestaan uit verzonnen, uitgedachte, buiten verband met Gods Wezen staande dingen.

Maar zoo is het niet: al wat geschapen is, is geschapen *uit* den Vader, en volstrekt niet *uit* den Zoon. „Nochtans hebben wij maar éénen God en Vader, *uit* Wien alle dingen zijn." En de Zoon is niet het Woord waar*uit,* maar het Woord waar*door* alle dingen geworden zijn. „En éénen Heere Jezus Christus, *door* wien alle dingen zijn, en wij door Hem."

Het afdruksel van den Schepper staat dus in *al* het geschapene ingedrukt. De wereld houdt niets, houdt geen enkele gedachte in, die niet uit het Goddelijk Wezen genomen, en door het Woord, dat zelf God is, gewrocht werd. Daarom beantwoordt al het geschapene aan het Wezen Gods. Het is met het Wezen Gods in overeenstemming. Er niet vreemd aan. Het staat door het Woord met het Wezen Gods in onlosmakelijk organisch verband. In den mensch schiep God zijn beeld; in heel de schepping, op meer verwijderden afstand, een afspiegeling van wat in Hem aan gedachte, aan wil en kracht verborgen is. Alle dingen zijn *door* het Woord gemaakt, en zonder het Woord is geen ding gemaakt, dat gemaakt is.

Na nu aldus eerst op den hoogen God in zijn *zelfgenoegzaam* en *volzalig* God-zijn, en daarna op de Goddelijke weelde der schepping te hebben gewezen, als een *afspiegeling* van Hemzelven, gaat de Evangelist Johannes er alsnu toe over, om in die wereld, in dit geschapene, het centrum, het middenpunt te zoeken *in den mensch.* Eerst God in Zichzelven. Toen God in zijn Schepping. Nu in die Schepping het beeld Gods: *de mensch.* „En het Woord was het leven, en het leven was het licht *der menschen.*"

Wat is hier *licht?* Licht is het licht in uw geest. Licht is uw bewustzijn.

Leven is er in alle ding dat geschapen is, maar het goud, de zon, de palmboom of ceder, nauwelijks de leeuw of het paard weet van zijn eigen leven af. In al dat overige, wat God schiep, is geen bewustzijn, geen zelfontdekking. Gewaarwordingen heeft het dier reeds, als praeformatie van wat in den mensch zou zijn. Maar alleen de mensch ontving *het woord,* en daarom alleen in den mensch treedt de Schepping door *het Woord* aan den dag.

Er was in die Schepping *leven.* Het geschapene was niet een doode massa. Er zat leven in, en dat leven dat er inzat en inzit is het Woord zelf. „In hetzelve was het leven", of gelijk er letterlijk staat: „In het Woord was *leven.*" Dat de wereld *leven* bezit, ligt dus niet aan haar. Ze bezit dat leven niet uit zichzelf noch in zichzelf. Ze bezit het alleen daardoor, dat *het Woord* in die schepping in is. Niet er instraalt, alsof die wereld op zichzelve bestond, en er nu slechts de glans van het Woord in geworpen werd. Zoo is wel de zon voor onze aarde. Ze staat *buiten* onze aarde, maar straalt er haar glans in. Doch onze aarde is dan ook niet door de zon geschapen. Ze bestaat buiten de zon. Maar met het Woord staat het heel anders. Paulus zegt ons in Col. 1 : 16, 17 *drie* dingen: 1°. dat de Christus er is vóór alle dingen; 2°. dat alle dingen door het Woord geschapen zijn; maar dan ook ten 3°. *dat alle dingen ook samen bestaan door hem.* Dat „samen door hem bestaan", drukt Paulus in het Grieksch met één woord uit: *synhestêke,* en dit beduidt, dat alle dingen *als één geheel,* in hun organisch verband genomen, bestaan, nu en eeuwig, door het Woord. Trok het Woord er zich uit terug, het heelal zou als stof uiteenvliegen. Alleen het eeuwige Woord dat in de Schepping is, *maakt* ze tot draagster van de gedachten Gods, en daardoor tot een kosmos. Zoo is het eeuwige Woord in *alle ding,* in sterren en in zonnen, in steen en metaal, in bloem en tak en wortel, in de vogelen des hemels en in de visschen der zee. Al wat is en leeft, werd door hem, en bestaat door hem. Hij is de spannende en bezielende kracht die het alles ophoudt, dat het staan blijft. En gelijk de prachtigste luchtballon tot een platten hoop doek ineenzinkt, zoodra het gas er uit ontsnapt, zoo ook zou heel dit Goddelijk kunstwerk van het heelal plat en vormloos tot niet ineenzinken, indien ook maar één oogenblik het eeuwige Woord er zich uit terugtrok.

Edoch dit leven dat door het Woord in de wereld is, daalt af en klimt op. In het Woord is dat leven als kristal zoo doorzichtig, als het goud glanzig, heilig als de heiligheden Gods. Maar in de schepselen dringt dit „eeuwige leven" onderscheidenlijk in. Niet in elk schepsel even klaar. Zoo daalt dit leven van het eeuwige Woord zeer laag af, om eerst een nog altoos overheerlijken, maar toch bloot stoffelijken rijkdom te scheppen, dien

de scheikunde ook ons in het rijk der delfstoffen weet bloot te leggen. Een ondoorgrondelijke wijsheid ook in dat breede terrein der scheikunde, om er eeuwen op te turen, en er aanbidding door over de ziel te voelen komen, maar toch geheel buiten uw hooger, uw persoonlijk, uw innerlijk leven omgaande. Zelfs de hooge heerlijkheid van het organische ontbreekt in dien ondergrond der schepping nog geheel. Zeer diep moest daarom het leven van het eeuwige Woord afdalen, om zich ook in die lage sfeer uit te spreken, om ook daarin *het Woord* te zijn.

Maar uit die lage sfeer klimt dat leven van het eeuwige Woord tot steeds hooger heerlijkheid op.

Naar het organische leven. Van de spons tot den ceder en den palmboom. Van de schimmelplant tot roos en lelie. Van het koren tot de druif. Straks nog hooger in de organische wereld die aan geen plek gebonden is, maar zich vrij beweegt. Daar kruipt eerst de worm, het paard rent, de tijger doet zijn sprong, de adelaar doet zijn vleugelslag door de wolken ruischen. Eindelijk komt *de mensch.*

Steeds openbaart nu in die opklimmende reeks der schepselen het eeuwige Woord zich rijker en voller. Niet dat er meer komt, want het eeuwige Woord is ongedeeld en ongebroken, en is heerlijk in alle schepsel. Maar het éene schepsel is doorzichtiger, laat meer dan het andere door. Altoos is het de stem van het eeuwige Woord, die in alles doortrilt, maar niet alle schepsel geleidt dat geluid even helder en zuiver. En zoo spreekt het eeuwige Woord zich in de opklimmende reeks der schepselen al voller, rijker, klaarder, helderder uit. Tot bij den mensch de laatste overgang komt. Het hoogste. In den mensch spreekt het eeuwige *Woord* tot zelfs door een creatuurlijk *woord.*

Niet alsof dat spreken van het eeuwige Woord zich tot de geschapen dingen in hun wezen en bestand beperkte. Integendeel. Dat eeuwige Woord is en spreekt evenzoo in al wat er in en met de geschapen dingen gebeurt. Lees van die *stem des Heeren* maar in Psalm 29: „De stemme des Heeren is op de wateren. De stemme des Heeren breekt de cederen. De stemme des Heeren houwt er vlammen vuurs uit. De stemme des Heeren doet de woestijn van Kades beven. De stemme des Heeren doet de hinden jongen werpen.” Aangrijpend betoon van Goddelijke almachtigheid is in den storm en in den donder. Maar toch het rijkste, het volste spreken van de stem des Heeren is *in de menschelijke stem.* „Eerst in zijnen tempel geeft het kind des menschen Hem eere.”

Dit nu drukt de apostel Johannes aldus uit, dat het *leven* eerst in den mensch *licht* wordt; en wat beduidt dit nu anders, dan dat het leven alleen in den mensch zich verheldert en opklaart tot *zelfbewustzijn* en

bewustzijn van de schepping om hem heen, een bewustzijn van *zijn God* door het eeuwige Woord dat in hem werkt, en waardoor hij bestaat.

Zuivere olijvenolie is niets dan vloeiende lichtstof, want de allerbeste olie der olijven brandt geheel op, zonder iets achter te laten. In de steenolie is ook licht, maar gebonden, en steenolie behoeft slechts hooger graad van warmte om zelf te ontvlammen.

En zoo ook is het leven niet van alle menschen *evenzeer* licht. Ook onder de menschen zijn er, die slechts over een deel en dan nog een onzuiver licht kunnen doen uitgaan. Er zijn er die als de olijfolie geheel licht kunnen worden, mits een ander het voor en in hen ontsteke. En ook zijn er verstandelijke en geestelijke virtuosen, die als de steenolie, mits de warmtegraad van het leven hoog genoeg stijge, vanzelf ontvlammen en licht geven.

Maar hoe verschillend ook de graad zij, lichtdragend is het leven in alle menschen; want hoe ook in graad van intensiteit verschillend, alle mensch heeft zelfbewustzijn, wereldbewustzijn en Godsbewustzijn. In alle mensch spreekt de rede. Alle mensch spreekt die rede in menschelijke taal uit. In alle mensch komt het eeuwige Woord in het creatuurlijke woord, in de taal, en in de stem uit.

Dit drievoudig bewustzijn van den mensch is geen nieuw iets dat bij zijn leven bijkomt. Als de olijvenolie licht geeft, komt dat licht *uit* de olie, in verband met de lucht natuurlijk, evengoed als ons menschelijk bewustzijn ondenkbaar is *zonder* hetgeen ons omgeeft; maar toch zóó dat het niet als tweede iets bij de olie bijkomt, maar opvlamt *uit* de olie. De olie *wordt* licht. En zoo ook komt het licht van ons bewustzijn niet bij ons leven als tweede iets bij, maar het *is* ons leven, het is het leven der schepping, het is het leven van het eeuwige Woord in de schepping, dat in ons licht wordt, tot licht zich verheldert, en als licht glanst. Gelijk in God zijn leven en zijn Goddelijk bewustzijn niet twee, maar één zijn, zoo ook in ons het leven besloten licht, het licht ontloken leven.

Dat is het, wat Johannes zegt: *In het Woord was het leven, en dat leven was het licht der menschen.*

De mensch heeft zijn licht niet van elders, noch uit zich zelf, noch schiep hij het. Hij leeft door het eeuwige Woord. Het eeuwige Woord, dat hem bestaan doet, is zijn leven. En dat leven verheldert in zijn bewustzijn tot *licht*. Tot alzijdig *licht*. Licht in het verstand, licht in zijn wilskeuze, licht in zijn gemeenschapsleven, licht in zijn zedelijk bestaan, licht in zijn kunst en wetenschap, licht in het oog der ziel, waarmee hij zijn God ziet.

Maar nu breekt die spiegel, waarin het eeuwige Woord Zichzelven afspiegelde. Er komt zonde. En die zonde doet den spiegel bersten en

scheuren. Duizend lijnen over het eerst zoo heldere, gladde spiegelvlak.

Hoe nu?

Is nu met en door de zonde de openbaring van het eeuwige Woord uit de wereld, die den vloek draagt, en uit den mensch, die onder den doem komt, weg?

Dat nooit.

Immers ook de hel bestaat alleen door het eeuwige Woord. „Alle dingen", en daar behoort toch immers ook de plaatse toe waar weening is en knersing der tanden, „bestaan te zamen door Hem." Ook in de buitenste duisternis, evenals in den stikdonkeren nacht schuilt de majesteit des Heeren HEEREN.

Alleen maar, het is nu alles *duisternis* geworden.

Doch ziehier nu de „gemeene gratie"; het eeuwige Licht heeft die duisternis op aarde niet tot „buitenste duisternis" laten worden. Ware er geen scheidende, geen weerhoudende genade uitgegaan, niets zou het zich al meer verdonkeren van de duisternis in stikdonkeren nacht hebben kunnen afweren.

Maar die stuiting der gemeene gratie is gekomen.

„*Het licht schijnt in de duisternis, maar de duisternis heeft het Licht niet begrepen.*"

In het Paradijs was geen duisternis. Zoodra er sprake is van „duisternis", treedt hiermeê de wereld als in zonde verzonken, voor u.

En nu, ook in die duisternis *was* natuurlijk het eeuwige Woord evenzoo als het eeuwige Woord in de buitenste duisternis der hel is.

Maar daarvan spreekt de Evangelist niet.

Hij spreekt van een *opzettelijke daad* van het eeuwige Woord. Hij zegt niet dat het Woord ook in de duisternis *was*. Dit sprak vanzelf. Maar hij betuigt dat het Woord in de duisternis *inscheen*. Zoo inscheen, dat de verdonkering niet al door kon gaan. Dat er een *schemering* te midden van de duisternis overbleef.

En *die schemering te midden van de duisternis*, die stralen van licht door de nevelen heen in de duisternis geworpen, dat is de gemeene gratie.

Daarom in dieper zin *gratie*, erbarmende genade, omdat de duisternis zich sterkte tegenover dit uitstralend licht, het niet greep, niet indronk en niet inzoog, maar het veeleer, voor wat aan haar stond, in eigen zelfverdonkering poogde uit te bannen.

LIV.

De Dooper.

Hij was in de wereld, en de wereld is door hem gemaakt, en de wereld heeft hem niet gekend. JOH. 1 : 10.

In den dusgenaamden *Proloog* van Johannes (Joh. 1 : 1—14) worden van het eeuwige Woord vijf onderscheidene dingen uitgesproken: 1°. dat het eeuwige Woord *was;* 2°. dat het als licht *schijnt;* 3°. dat dit licht *gekomen is;* 4°. dat er van het Woord *getuigd* wordt door Johannes den Dooper; en 5°. dat het eeuwige Woord *vleesch is geworden.* Dit eeuwige Woord *is* van alle eeuwigheid bij God; het *schijnt* in de wereld; het is *gekomen* tot Israël; het is *betuigd* door den Dooper; en het is *vleesch geworden* en heeft onder ons *gewoond,* in Maria's Zoon.

Op dit onderscheid tusschen het *zijn,* het *schijnen,* het *komen,* en onder ons *wonen* van het eeuwige Woord dient nauwkeurig gelet te worden, zal men den *Proloog* van Johannes verstaan.

Beginnen we nu van achteren af, dan meldt ons vs. 14: „En het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond, en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid."

Dit is de *voleinding* van deze heerlijke openbaring. Immanuël, God met ons. God zelf in menschelijke natuur niet slechts tot den mensch genaderd en gekomen, maar onder menschen wonend, om nimmermeer van onze menschheid te scheiden. Immers ook nu in den hemel *bleef* het eeuwige Woord in onze menschelijke natuur, *bleef* Christus het Hoofd der herboren menschheid, en is de gezaligde menschheid reeds ten deele om en bij hem.

Zoo was het *niet* in Israël, en daarom staat tusschen Israël en de Vleeschwording van Christus het getuigenis van Johannes den Dooper in. Eerst in vs. 16, en daarna in vs. 15 wordt de figuur van Johannes den Dooper levensgroot tusschen de Israëlietische bedeeling en het opgaan van het Licht in Bethlehem in geplaatst. Johannes de Dooper is geen product van Israël, noch ook een voortzetting van wat in Israël bestond of plaats greep. De Dooper staat boven al wat uit Israël opkwam of tot Israël gezonden is.

Jezus zelf heeft het met een plechtig: „Voorwaar zeg ik u", betuigd: „Onder allen die uit vrouwen geboren zijn, is niemand meerder dan Johannes de Dooper." Zoo staat dus de Dooper boven Jesaja en David, boven Elia en boven Mozes, boven Abraham en Noach. Niemand is hem gelijk. Hij is aller meerdere. Zoo en niet anders moet het beleden worden,

of men dingt op de machtige strekking van Jezus' woord af. Deze allen toch waren vóór Johannes uit vrouwen geboren, en Jezus zegt nadrukkelijk, dat deze allen beneden den Dooper stonden.

Hierop is intusschen dusver te weinig gelet. Men las te zeer over dat woord van Jezus heen, en juist daarom bleef het zoo raadselachtig, waarom toch in den Proloog eerst van Johannes den Dooper, en daarna pas van Israël gesproken wordt. Zie het maar in vs. 6; daar toch heet het: „Er was een mensch van God gezonden, wiens naam was Johannes"; en daarna volgt eerst in vs. 11: „Hij is gekomen tot het zijne, d. i. tot Israël, maar de zijnen hebben hem niet aangenomen." Dit nu is, zoudt ge zeggen, de omgekeerde orde. Er had eerst moeten staan: „Hij was gekomen tot Israël", en daarna pas: „Er was een mensch van God gezonden, namelijk Johannes." Vroeger lette men op deze schijnbaar omgekeerde orde minder; thans meer; en de jongste uitleggers zijn er door verleid, om het „komen tot het zijne" *niet* van zijn openbaring onder de Israëlietische bedeeling maar van zijn geboren worden te Bethlehem te verstaan, en daardoor geheel den Proloog te verwarren en uit zijn verband te rukken. Zoo nog onlangs Dr. Bernhard Weiss in de laatste uitgave van Meyers Commentaar. En al zijn we niet gewoon in onze Bijbelstudiën voor de gemeente naar de geschriften der hedendaagsche geleerden met name te verwijzen, hier moest dit geschieden, overmits de Commentaar van Meyer nog altoos de meest gebruikte is, en toch zijn jongste uitlegging van den Proloog geheel de rijke openbaring over de algemeene genade, die onze vaderen en ook de Kantteekenaars er in beleden, te loor zou doen gaan.

De schijn mag hier zelfs niet bestaan, alsof we van deze nieuwste verklaring geen notie nemen, en ons eenvoudig aan de oudere uitlegging vastklampten.

Ons vaste uitgangspunt namen we daarom in Jezus' woord, dat heel de Israëlietische bedeeling, met Mozes en Jesaja incluis, *beneden* Johannes stelt; en vooraf dient daarom dit punt nader te worden toegelicht. Op zichzelf toch klinkt het vreemd. We weten van Johannes zoo weinig. Wat we van zijn prediking weten, is kort en uiterst eenvoudig. Wonderen worden van hem niet bericht. En het meest teekenende gezegde dat we van hem bezitten is zijn betuiging, dat hij niet waardig was Jezus den schoenriem te ontbinden; en juist deze betuiging laat oppervlakkig eer een indruk van kleinheid achter, dan van een persoon van beteekenis, die zelfs een Mozes, een David en een Jesaja zou te boven gaan.

Zonder voorbehoud erkennen we dan ook, dat de *persoonlijke* beteekenis van een Mozes of Jesaja stellig *niet* onder die van Johannes den Dooper stond, veeleer die verre te boven ging. Het is niet de persoon van dezen gezant, maar de aard van zijn gezantschap, die hem zoo hoog doet staan. Ook aan een hof wordt de rangorde der gezanten niet bepaald door hun persoonlijke beteekenis, maar door het karakter van het gezantschap.

En zien we nu in dien zin van den persoon af, om op den aard en het karakter van zijn zending te letten, dan zij al aanstonds opgemerkt, 1°. dat de komst en zending van Johannes den Dooper, en niet die van Mozes of Jesaja, eeuwen vooraf is aangekondigd. Kort na zijn optreden had het Sanhedrin, als het officieel vertegenwoordigend lichaam van Israël, een commissie van onderzoek naar den Dooper afgezonden, om te onderzoeken *wie* hij was, en *wat* zijn zending beduidde. Er staat toch in vs. 19, dat „de Joden uit Jeruzalem eenige priesters en Levieten tot hem hadden afgezonden, opdat zij hem zouden vragen: „Wie zijt gij?", en dat deze afgezanten, deze deputaten, deze commissieleden, sterk bij Johannes aanhielden, zeggende: „Wie zijt gij, opdat wij antwoord geven mogen dengenen die ons gezonden hebben; wat zegt gij van u zelven?" En op die vraag nu heeft de Dooper letterlijk geantwoord: „*Ik ben de stemme des roependen in de woestijn.*"

Dit zeggen nu sloeg duidelijk op Jesaja 40:3 terug, gelijk dan ook andere Evangelisten ditzelfde opmerken. Vast staat dus dat de komst niet van Mozes noch van Jesaja, maar wel die van Johannes den Dooper reeds eeuwen te voren, als een komst van geheel *eenig* gewicht, was aangekondigd.

Doch er is meer, en daarom zij er ten 2°. op gewezen, dat ook zijn geboorte door een engel is aangekondigd, en dat hij den Heiligen Geest ontving nog eer hij geboren was. Want wel is zeer zeker ook de geboorte van Izak door een engelenverschijning aangekondigd, maar neemt ge hier beide in verband, ten eerste die aankondiging van den engel, begeleid door het wonder van Zacharia's stom worden en straks, door zijn inspiratie, en ten tweede het geheel eenige feit, dat hij reeds in 's moeders lijf den Heiligen Geest ontving, en opsprong in Elizabeth om het Kindeke van Maria te begroeten, dan ligt hierin, evenals in de profetie van Jesaja 40:3, toch een geheel eenige eere en genade, die alleen aan Johannes, en aan niemand anders is te beurt gevallen.

En ten 3°. is aan Johannes een geheel bijzondere openbaring te beurt gevallen, om zonder aarzeling of twijfeling te beslissen, dat metterdaad Jezus de Christus was; om den Zone Gods bij de discipelen, en daardoor bij de wereld aan te dienen; en om den Christus door den Doop over te leiden uit een privaat-Joodsch leven in zijn wereldroeping als Messias.

De indruk van Johannes' verschijning is dan ook zoo overweldigend geweest, dat heel Israël tot hem uitliep; dat de vorsten des lands met hem rekenden; dat zelfs de ongeloovige Pharizeeën, uit vreeze voor het volk, zijn heilige missie niet loochenen dorsten en dat de gekroonde moordenaar, die hem onthalzen liet, nog jaren daarna beefde op zijn troon, uit schrik dat in Jezus Johannes mocht zijn opgestaan.

En blijkt reeds hieruit, dat zijn gezantschap van Godswege gesierd was met geheel eenige onderscheidingen, evenmin valt het moeilijk om in te zien, hoe zijn *zending zelve* boven alle zending onder Israël stond, en een tusschenplaats inneemt tusschen de Israëlietische bedeeling en Jezus' eigen verschijning. Immers, tot op Johannes den Dooper werd algemeen ondersteld, dat Israël het zalige volk was, en dat elke niet-Jood, om zaligheid te vinden, door den doop proseliet of Jodengenoot moest worden. Onder de Heidenen was *de dood,* in Israël *het leven,* en door den proselietendoop ging men uit dien *dood* in dat *leven* over. Dat was de Israëlietische bedeeling, haar karakter, haar nationale aard. Zoolang die bedeeling stand hield, kon het niet anders gesteld worden. Doop niet voor de Joden, maar doop alleen voor de Heidenen, en wel een doop om het Heidenvolk tot Israël over te leiden.

Maar dit Israëlietische standpunt is het standpunt van Johannes den Dooper volstrekt *niet.* Integendeel, hij wraakt dit standpunt, hij doet het te niet, en stelt er tegenover, dat zoowel de Joodsche vrome als de heidensche soldaat en tolwachter, *beiden* zijn doop van noode hebben, en dat de doop van den Jood strekt, om hem juist uit de Israëlietische bedeeling in de *nieuwe bedeeling* van het Koninkrijk van God te doen overgaan.

Zoo is het op alle manier klaar en duidelijk, dat de Dooper een plaats tusschen Israël en den Christus inneemt; dat hij niet *naar* Israël, maar *uit* Israël naar Jezus roept en lokt, en dat zijn doop *niet* bedoelt Israël te bevestigen, maar integendeel om aan Israëls bedeeling een einde te maken. Dat doopen was in hem geen bijzaak bij zijn prediking, maar de hoofdzaak. Hij is niet Johannes *de Prediker,* maar Johannes *de Dooper,* en zijn principale zending ging alzoo verre boven Israël uit. Aldus verstaan we dan wat Jezus zeide, dat de Dooper *boven* Abraham, Mozes en Jesaja stond; maar zoo verstaan we tevens hoe de evangelist Johannes, waar hij Jezus' komen tot de wereld inleidt, in zijn Proloog terstond op Johannes den Dooper komt, overmits deze en niet Israël, zijn voorlooper, zijn heraut, zijn van God bestelde aankondiger was; en hoe hij eerst daarna de Israëlietische bedeeling als een voorbijgaande en voorbij gegane bedeeling tusschen beide inschuift.

Herlezing van Joh. 1:1—10 bevestigt deze uitlegging. Immers in dat eerste stuk van den Proloog wordt ons eerst gezegd, wie het Woord van eeuwigheid was; daarna hoe de Christus *het Licht* is dat in de wereld schijnt; verder dat de wereld met dit Licht geen weg wist; en eindelijk dat dit Licht juist deswege *langs anderen weg* toegang tot de wereld zocht én vond, om haar te zegenen. Dit laatste nu wordt door een verwijzing naar Johannes den Dooper ingeleid in vs. 6 en 7; en nu eerst, *nadat* aldus op Johannes den Dooper is gewezen, wordt dat eeuwige Licht in verband gezet, niet met Israël, maar met de wereld in het gemeen, voor welke de Vleeschwording van dat eeuwige Licht bestemd was. Er staat toch, dat Johannes zelf het Licht niet was, maar kwam, om van het Licht te getuigen, en dat dit Licht waarvan hij getuigde „verlicht een iegelijk mensch, komende in de wereld, en dat hij die wereld gemaakt had, en dat nochtans die wereld hem niet had gekend". Motief alzoo waarom hij thans op andere wijze, door de Vleeschwording, de wereld zocht, en deze door Johannes den Dooper liet aankondigen.

—

Ook dit intusschen heeft men door verkeerde uitlegging van zijn beteekenis beroofd, en er van gemaakt, dat het eeuwige Woord, *na* bij Bethlehem geboren te zijn, nu krachtens die geboorte in de wereld was, en alzoo door zijn komen in de wereld, een iegelijk mensch verlichtte. Een gansch onhoudbare verklaring, die beslist dient afgewezen. Hij *werd* niet het Licht, maar *was* het Licht, dat verlichtte een iegelijk mensch komende in de wereld, en nooit kon van de kribbe van Bethlehem gezegd worden, dat dit van stonde aan *een iegelijken mensch* verlichtte. Opzettelijk zelfs sloot Jezus tot in zijn sterven dit licht in Israël op. De discipelen mochten niet anders gaan dan tot de verlorene schapen van het huis Israëls. Stond er dat dit Licht „de wereld" verlichtte, zoo zou men deze uitlegging nog kunnen toegeven. Maar nu er staat: *een iegelijken mensch,* kan noch mag dit anders worden verstaan, dan van zoodanige werking die van den Christus op ieder mensch, hoofd voor hoofd, uitging. En zoodanige werking nu ligt niet op het terrein der particuliere genade, maar kan alleen op het erf der *gemeene gratie* liggen. Wat een *iegelijk mensch* aangaat, is niet particulier, maar *algemeen.* En zoo moeten dan ook de woorden: *komende in de wereld,* niet verstaan worden van het Licht, maar van een *iegelijken mensch.* Een iegelijk mensch wordt van de ure af dat hij in de wereld komt, d. i. van zijn geboorte als mensch af, door dat Licht bestraald. Iets wat onze Kantteekenaren zeer terecht verklaren van het redelicht, „dat in den gevallen mensch nog is overgebleven, om hem eenige kennisse van Gods nature en dienst bij te brengen, doch niet

strekkende ter zaligheid." Juist dus „de algemeene genade", daarin uitkomende, dat het eeuwige Woord de wereld niet verliet, maar er met zijn Licht in stralen bleef. Hij had die wereld *gemaakt,* en omdat ze zijn *maaksel* was, *bleef* hij er in. „Hij was in de wereld, en die wereld is door hem gemaakt, ook al heeft die wereld hem niet gekend." Thans daarentegen begint dat eeuwige Woord onder ons *te wonen,* en in die nieuwe openbaring der particuliere genade, zal hij nu niet Israël, maar juist *die wereld,* die hem niet gekend heeft, verlichten en redden. Niet natuurlijk al wat in die wereld is, maar die wereld als geheel genomen, die wereld als zijn schepping.

Nu staat er intusschen nog een derde iets tusschen dit *beschijnen van* en dit *wonen in* de wereld in. Het eeuwige Licht *schijnt* in de wereld eindeloos, van de ure der Schepping af en tot in alle eeuwigheid. *Woning* daarentegen heeft het eeuwige Woord onder menschen eerst door zijn Vleeschwording gemaakt. En dit *wonen* is natuurlijk een veel sterker, een veel inniger, een veel rijker en machtiger openbaringsvorm, dan het enkele *schijnen.* Er ligt al het verschil in, dat de Herschepping van de Schepping onderscheidt. In de schepping *schijnt* het eeuwige Licht, in wat herschapen is, *woont* het eeuwige Woord. „Ik en de Vader zullen komen, en *woning* bij u maken."

Maar ook tusschen het *beschijnen* en het *inwonen* staat nog een vierde iets in, t. w. het *komen* van het Licht. „Hij is *gekomen* tot het zijne", wat iets anders beduidt, dan dat hij *„schijnt* in de wereld," of *„woont* onder ons." *Komen* is meer dan *schijnen,* en minder dan *wonen,* en dit *komen* nu is het wat van het eeuwige Woord onder oud-Israël wordt uitgesproken. *„Hij is gekomen tot het zijne,* en de zijnen hebben hem niet aangenomen."

Er staat niet: Hij is gekomen *tot de zijnen,* noch gekomen *tot zijn volk,* maar tot *het zijne,* wat kennelijk doelt op wat Johannes in hoofdstuk 4 schrijft: „De zaligheid is uit de Joden." Hij nam het vleesch aan uit Maria, en werd alzoo Davids Zoon. Zoo stond hij dan in een andere betrekking tot Israël dan tot de wereld in het gemeen. Heel de verschijning van Israël en de Israëlietische bedeeling stond afzonderlijk, en was in dien zin „het zijne". En tot dat zijne is hij „gekomen", d. w. z. onder Israël heeft hij zich nu en dan geopenbaard door theophanie of profetie, maar niet geregeld, meer bij tusschenpoozen, met een komen en een gaan, dat als zoodanig regelrecht tegen het bestendig *wonen* onder ons overstaat. Herinner u slechts, hoe er sinds Maleachi vierhonderd jaren verloopen waren, zonder dat de Messias zijn volk bezocht had, en denk evenzoo aan de vier eeuwen in Egypte, die zonder eenige openbaring voorbijgingen.

Samen reeds acht eeuwen. En zoo mag dan gezegd, dat het karakter van de openbaring aan Israël juist in dat *komen* en *gaan* lag; een *komen,* dat tegen het *wonen* overstaat.

Dientengevolge heeft deze Israëlietische bedeeling dan ook niet tot de zaligheid geleid. Zijn *komen tot Israël* staat in zooverre met zijn *schijnen in de wereld* geheel op één lijn. Hij scheen in de wereld en *de wereld heeft hem niet gekend.* En zoo ook: Hij is gekomen tot Israël, maar *de zijnen hebben hem niet aangenomen.* Eerst als het tot het vierde, d. i. tot het *wonen onder* ons, dank zij de Vleeschwording, komt, dan wordt het doel getroffen. Maar eer niet. Zoomin de algemeene genade in de wereld, als de engere genade onder Israël, heeft tot iets anders geleid dan dat én de wereld én de zijnen hem verwierpen. Het eeuwige Woord is niet in de wereld verworpen, en in Israël aangenomen, neen, maar in beide teleurgesteld en miskend. Israël staat in dit opzicht met de wereld geheel op één lijn. De wereld heeft hem niet gekend, en de zijnen hebben hem niet aangenomen. Beiden, Joden en Grieken, staan in gelijke schuld; de Joden zelfs nog in zwaarder schuld, naar gelang hun meerder licht geschonken was.

Historisch staat dit dan ook vast. Eeuwenlang is in Israël afgod bij afgod gediend, op de hoogten en tot in Jeruzalem. Ten leste zijn de twaalf stammen reeds eeuwen vóór Christus' geboorte uitgeworpen. En wat onder Cyrus' leiding terugkeerde was volstrekt niet meer *het volk,* maar een zwak overblijfsel uit zeer enkele stammen. Reeds vier eeuwen vóór Christus moet ge de massa van het Joodsche volk niet meer in Palestina, maar in de *Diaspora* of verstrooiing zoeken. En wat dan nog terugkeerde, dat handjevol Joden uit de groote massa, heeft zich door kerkelijke en staatkundige organisatie wel hersteld, maar toen de Christus optrad hem als volk, als natie, bij monde van haar vertegenwoordiging in het Sanhedrin uitgeworpen, hem aan het kruis geslagen en gedood. Israël gaf aan den Christus toen hij onder ons wonen kwam geen *Hosanna,* maar den *vloek.*

En nu zijn er wel, én in oude dagen, én voor nu negentien eeuwen, duizenden *uit* Israël geweest, die ten leven kwamen, maar dit dankten zij *niet* aan de Israëlietische wetsbedeeling, maar aan de uitverkiezing en de wederbarende genade Gods, juist gelijk nu. „Zoovelen hem aangenomen hebben, dien heeft Hij macht gegeven *kinderen Gods te worden.*" Niet als kinderen Abrahams zijn ze gered, maar God heeft ze macht gegeven, om van die geboorte uit het vleesch en uit den wil des mans af te zien, het eeuwige Licht aan te nemen, en alzoo kinderen Gods te worden; niet uit Abraham, maar uit God geboren. Alleen op die wijs verstaat ge wat na

het voorafgaande dat geboren zijn niet uit vleesch, maar uit geestelijke geboorte hier beduidt. Anders, zoo ge *niet* aan de tegenstelling met de geboorte uit Abraham denkt, heeft dit hier geen zin. Maar neemt ge het zooals de Dooper het stelde: God kan uit deze steenen Abraham kinderen verwekken, dan loopt het verband glashelder door. Hij is dan gekomen tot het zijne, maar de zijnen hebben hem niet aangenomen, en die personen uit Israël, die hem aangenomen hebben, die hebben dit *niet* gedaan krachtens hun geboorte uit Abraham, maar krachtens hun geboorte uit den Geest van God.

Zoo vormt dan dat „komen tot het zijne" slechts een tusschenschakel, en hoofdzaak is en blijft, dat het eeuwige Woord in tweeërlei betrekking of verhouding tot de wereld staat. De eerste is, dat hij als Schepper van die wereld haar Leven en haar Licht is, en dat hij het Licht der wereld is gebleven, ook nadat over die wereld de duisternis der zonde was getogen. Dit is de *algemeene* genade of de *gemeene* gratie. — En in de tweede plaats, dat hij als Middelaar Gods en der menschen tot die wereld is ingegaan, om nu onder ons te *wonen,* wat beduidt de *particuliere* gratie. De in zonde verzonken wereld kant zich inmiddels beide malen tegen het eeuwige Woord aan. Ze is blind, en ze begrijpt daarom het Licht der *algemeene* genade niet. Ze is hardnekkig en weerstaat daarom de *particuliere* genade. Jeruzalem heeft de profeten gedood en gesteenigd, en Christus gekruisigd. Aldus zou er geen redding mogelijk zijn. Alles zou afstuiten op de onberouwelijkheid en onbekeerlijkheid van het zondige menschenhart. En daarom nu is er maar één uitweg. De *geboorte zelve* van den mensch moest overgedaan. Tot in den wortel van zijn leven moet hij worden omgezet. En als het nu daartoe komt, hetzij vóór, hetzij na Christus' geboorte, dan worden er zondaren in kinderen Gods veranderd, en wie alsdan veranderd is, die ja, neemt den Christus aan, vangt het Licht op, en juicht den Middelaar toe.

Het oog is dan opengegaan, en zij wien het oog geopend werd, hebben „zijn heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid als van den Eeniggeborene des Vaders, vol van genade en heerlijkheid."

En van hun lippen heet het dan: „Zie het Lam Gods, dat de zonde *der wereld* wegneemt!"

LV.

De vonkskens in de Heidenwereld.

Daar zij het recht Gods weten.
Rom. 1 : 32.

Uit den bezielenden aanhef van het Johannes-Evangelie bleek ons, voor wat de algemeene genade aangaat, drieërlei. Ten eerste, dat in „het *licht* des menschen", d. i. in zijn bewustzijn, of wilt ge in zijn bestaan als denkend en willend wezen, zich het eigen *leven* van het eeuwige Woord openbaart. Er staat toch: „In hetzelve," d. i. in het Woord, „was het *leven,* en het leven was het *licht* der menschen". Hiermede bedoelen we intusschen in het minst niet, dat het leven van het eeuwige Woord alleen daarin zou uitkomen, dat wij niet als de plant een *onbewust* leven leiden. Bij het oog hoort het licht, evenals het licht bij het oog, en bij oog en licht beide behoort eene wereld, waarin het oog turen en waarop het licht stralen kunne, opdat het oog zie. Zoo nu is het ook in geestelijken zin. Ook de ziel des menschen, d. i. zijn innerlijk leven heeft een oog om te zien, maar dat oog zou niet zien kunnen en tot waarneming buiten staat zijn, indien er niet een geestelijk waarneembare wereld ware, en indien in die geestelijk waarneembare wereld niet een geestelijk licht scheen. Ook hier behooren *oog, licht* en *wereld* dus als drie samenhangende stukken bij elkaar, en vormen eerst in hun saamvoeging en eenheid ons denkend en willend bestaan. En nu onderwijst de apostel ons, dat dit *diensvermogen* van ons geestelijk oog, dit mogelijk maken van het zien door het *geestelijk licht,* en het *voorwerp,* dat ons zielsoog ziende waarneemt, niet uit ons, en niet uit het schepsel is, maar het én in ons, én in de wereld, het eeuwige Woord zelf is, waardoor alle ding is gemaakt, en waardoor, gelijk de Collosser brief ons betuigt, ook nu nog alle ding bestaat.

In de tweede plaats vonden we, dat *duisternis,* als gevolg van de zonde, geheel die wereld van ons bewust menschelijk leven overtogen heeft. Duisternis, verduistering en verdonkering beide in ons zielsoog en in het voorwerp, waarop dat zielsoog zich richt. Vergelijk slechts een jeugdig oog, dat nog volle scherpte bezit, en tuurt op een nieuw gemunt tienguldenstuk, dat nog in volle zuiverheid blinkt, met hetgeen een grijsaard waarneemt, als hij met slecht gezicht een tienguldenstuk beziet, dat na jaren in de wandeling schier allen goudglans verloor, — en gij hebt een duidelijke voorstelling van het verschil tusschen hetgeen de mensch geestelijk waarnam *vóór*, en nog even ontwaart *na* het intreden van de zonde.

En eindelijk, in de derde plaats bleek ons, dat het licht van het eeuwige

Woord niettemin ook in en over die verdonkerde wereld *is blijven* uitstralen. Niet natuurlijk, alsof de klaarheid van dit licht bleef gelijk het oorspronkelijk was. Licht door wolken en nevelen heenbrekend, geeft op verre na niet gelijken glans als het licht der zon, dat bij volmaakt helderen hemel uitschijnt. Maar dit neemt het feit niet weg, dat desniettemin *het licht ook nu nog in de duisternis inschijnt;* al is het ook, dat het zielsoog van den in eigen duisternis ingewikkelden mensch te zeer verzwakt is, om in dat door de nevelen heenbrekend licht nog den glans van het eeuwige Woord te herkennen.

Deze drieërlei uitkomst van ons onderzoek toont alzoo, dat de wereld der menschenkinderen, ook buiten Israël, zoo na als vóór den val, door het eeuwige Woord gedragen werd, en dat het licht van dat eeuwige Woord, zoo vóór als na den val, in het leven der menschen schijnen bleef. Aan Satan en zonde is het alzoo *niet* gelukt, de verdonkering en verduistering volkomen te maken. Er is ons *deze* genade geschied, dat hetgeen anders een Egyptische duisternis zou zijn geworden, getemperd is tot een verdonkering wel in dichte nevelen, maar dan toch in nevelen, die nog een schemerlicht doorlaten. Tevens blijkt, dat de genade die aan ons in zonde gevallen geslacht is geschied, niet bestaat in de schenking van iets nieuws, noch ook in de herschenking van iets, dat we verloren, maar uitsluitend in de *bestendiging* van iets dat aan geheel onze schepping ten grondslag lag. Het licht dat nu schijnt, scheen evenzoo vóór den val. Het is niet weg geweest, en nu weer gaan schijnen, maar het *bleef* schijnen in weerwil van de nevelen die ons menschelijk leven omtogen. Maar gelijk soms het zonlicht worstelt met de wolken, om al te sterke verdikking van de nevelen te beletten en er toch doorheen te schijnen, zoo ook heeft dit eeuwige Licht, ons ten goede, de verstijving van onze donkerheid tot stikdonkeren nacht tegengehouden en belet, en bleef ons op die wijze, ook al was het slechts met een schemerglans, verrijken.

Thans staat ons te onderzoeken, hoe dit getuigenis van den apostel Johannes overeenstemt met het getuigenis van den apostel Paulus in het eerste hoofdstuk uit den brief aan de Romeinen. Dat beide apostelen, de één in Johannes 1 en de ander in Romeinen 1 van dezelfde zaak handelen, is duidelijk. Beiden toch spreken onderscheidenlijk eerst van de menschheid in het algemeen, en daarna afzonderlijk van de Joden. Johannes maakt deze onderscheiding door eerst van „de menschen" en „de wereld" in vs. 4 en vs. 10, en daarna van „het zijne" d. i. Israël, in vs. 11 te spreken. En geheel op gelijke wijze handelt ook de apostel Paulus eerst „van de ongerechtigheid *der menschen*" in het gemeen (Hfdst. 1 : 18), en daarna afzonderlijk van de schuld *der Joden* (Hfdst. 2), om dan ten slotte

in hoofdstuk 3 beiden, Heidenen en Joden, d. i. *de geheele wereld*, verdoemlijk voor God te stellen, en tot de slotsom te komen, dat „geen vleesch” voor God zichzelven rechtvaardigen kan.

En toch al spreken beide apostelen van dezelfde zaak, nochtans bezien ze diezelfde zaak elk uit een eigen oogpunt, en hieruit ontstaat een *schijnbare* tegenstrijdigheid, die echter bij nader indenken niet anders dan in schijn blijkt te bestaan. Het verschil van beschouwing ligt hierin, dat Johannes, willende komen tot de verborgenheid van de *Vleeschwording des Woords,* uitgaat van den Tweeden Persoon in de Drieëenheid; zoo op de schepping; uit de schepping tot den val; en ten slotte uit den val tot de algemeene en de particuliere genade komt; — terwijl de apostel Paulus, die op een heel ander mysterie, t. w. op de *rechtvaardigmaking des geloofs* wil komen, uitgaat van de verhouding waarin God den mensch tot Zich geplaatst heeft, om daarna aan te toonen hoe de mensch die verhouding vervalscht en bedorven heeft, en nu volstrekt onmachtig is, om uit zichzelf die verhouding weer tot een geestelijk zuivere verhouding te maken.

Het verschil tusschen beide kunt ge u duidelijk maken, zoo ge u eerst een jonge moeder in moederweelde met haar kindeke denkt, en daarna diezelfde moeder voorstelt staande tegenover haar volwassen zoon, die door zijn wangedrag haar de ziel ontroert. Let ge eerst op de moeder met haar kindeke, dan gaat ge *van de moeder* uit, denkt u in hoe die moeder aan dat kindeke het leven schonk, en niettegenstaande de smarten van het baren zich in teedere liefde naar dat kindeke uitstrekt. Neemt ge daarentegen diezelfde moeder in tegenstelling met den volwassen zoon, die haar gevoelig hart verteert door verdriet, dan gaat ge uit van het wangedrag *van den zoon*, om van daaruit te toonen, hoe hij alle rechte verhouding tegenover zijn moeder miskent en verloochent, en toch alleen door de liefde van die miskende moeder kan worden tot staan gebracht. Welnu, wat Johannes u voorlegt, is die moeder met haar kindeke; wat Paulus u getuigt is diezelfde moeder, maar in haar verhouding tegenover haar verloren zoon; en mits ge dit verschil van standpunt, van waaruit beide apostelen dezelfde zaak bespreken, scherp in het oog vat, ontdekt ge tusschen beider getuigenis een door niets gestoorde harmonie.

Wat toch betuigt de apostel Paulus ons?

Hij neemt zijn uitgangspunt in het onloochenbare feit, dat er onder den hemel „een goddeloosheid en ongerechtigheid der menschen openbaar is,” die geen anderen indruk maakt dan van menschen, „die in hun ongerechtigheid de waarheid ten onder houden.” Die goddeloosheid en ongerechtigheid teekent hij zelfs in breede trekken u voor, de goddeloosheid in de *afgoderij,* de ongerechtigheid in de verregaandste *zedeloosheid.* Als

afgodisch en tot uitbreking in alle zedeloosheid geneigd, heeft ons menschelijk geslacht zich in alle eeuwen en onder alle hemelstreken geopenbaard, en hoe sterker het menschelijk leven allengs door voorspoed en rijper ontwikkeling tot voller ontplooiing van zijn kracht kwam, hoe sterker zich én die afgodische én die zedelooze neiging openbaarde. In afgelegen, landelijke streken moge nog zekere eenvoud, en door dien eenvoud nog zekere ingetogenheid stand houden, maar zóó niet viert het menschelijk leven zijn hooge triomfen in de stichting van een machtige wereldstad, of in het Babylon van het Oosten zoowel als in het Rome van het Westen, breken afgoderij en zedeloosheid op het schandelijkst uit, om zich ten slotte in afgodische zedeloosheid te vermengen.

Over dien feitelijken toestand nu, zegt de apostel, „openbaart zich van den hemel de toorn Gods" (vs. 18). Immers, die in afgoderij en zedeloosheid verzonken wereld bestaat niet uit zichzelve en voor zichzelve, maar ze bestaat door God en voor God; en overmits én die afgoderij, én die zedeloosheid haar in vlak de tegenovergestelde verhouding tot God plaatsen, waarin ze tot Hem staan moest, zoo is die verhouding *ongerechtig*, d. i. het tegendeel van *gerechtig* geworden. Het oordeel der *ongerechtigheid* rust op haar, en hierdoor roept ze den toorn Gods over zich in.

Dit nu noopt tot de vraag, of die wereld der menschenkinderen, die zich op deze en geen andere wijze door alle eeuwen en onder alle hemelstreek geopenbaard heeft, haars ondanks, of wel willens en wetens, in dien jammerlijken toestand verzonk. Stel toch voor een oogenblik, dat na den val de verduistering van 's menschen godsdienstig, zedelijk en verstandelijk bewustzijn tot den einde toe ware doorgegaan, zoodat hij onmiddellijk in de diepte van het voleinde verderf ware doorgezonken, zoo zou er in dezen verdierlijkten en duivelschen toestand der wereld niets zijn, dat ons bevreemden kon. Deze wereld zou dan onmiddellijk *de hel zelve* zijn geworden, en dat in zulken helschen staat de menschenwereld niets dan dood, verderf en ongerechtigheid kon vertoonen, spreekt vanzelf. Wie verwacht van den tijger dat hij *niet* zal dooden, wie van den wolf dat hij *niet* zal rooven, wie van den sperwer dat hij *niet* zal loeren op de duif?

Juist met het oog daarop, zegt nu de apostel ons, dat alzoo de toestand van den in zonde gevallen mensch volstrekt *niet* is. Dit spreekt hij het sterkst uit in vs. 32 in deze woorden: „*Dewelke, daar zij het recht Gods weten.*" En hij omschrijft het nog breeder in hoofdstuk 2 : 14 en 15, als hij zegt, „dat de Heidenen zichzelven een wet zijn, als die betoonen het werk der wet geschreven te hebben *in hun harten*, onderwijl hun *consciëntie* mede getuigt, en hun onderlinge *gedachten* hen óf schuldig óf onschuldig stellen."

De staat van zaken na den val is dus, ook volgens het getuigenis van den apostel, niet deze, dat de verduistering op eenmaal tot stikdonkeren nacht is doorgegaan, en alle godsdienstig en zedelijk besef in de zonde ganschelijk verstompt is, maar integendeel dat deze anders noodzakelijke finale doorwerking van de zonde is *gestuit,* en dat er, dank zij die stuiting, in den mensch een besef van goed en kwaad, een gewaarwording van recht en onrecht, zekere kennisse van wat God wil en niet wil, is overgebleven. Hoe dicht en zwaar ook de nevelen zijn, waarin hij als zondaar gehuld is, het licht gaf de worsteling niet op, maar bleef door die nevelen heendringen. Maar gelijk Johannes zegt, dat „de duisternis het licht niet begrepen heeft", zoo betuigt ook Paulus, dat „de waarheid" in dezen ongerechtigen toestand nog wel instraalt, maar dat wij *„die waarheid in ongerechtigheid ten onder houden."* Ons oog moge uitermate zeer verzwakt zijn, toch kunnen we met zekere inspanning nog wel eenige schemering van het licht ontwaren; maar dit *willen* we niet, en we sluiten opzettelijk het oog om niet te zien. Hoe zwaar de nevelen ook zijn, het licht breekt er toch nog door, maar wij doen opzettelijk stofwolken voor ons opgaan, om die nevelen nog dikker en ondoordringbaarder te maken. En aldus is het, dat wij het licht, dat ons zoekt, de waarheid die op ons aandringt, *niet* inroepen en inhalen en tot ons trekken, maar bannen en uitsluiten en ten onder houden in onze ongerechtigheid. De leer der algemeene genade spreekt zich dus ook hier klaar en duidelijk uit. De verstomping is niet doorgegaan, maar gestuit. Het licht der waarheid heeft zich volstrekt niet ganschelijk teruggetrokken, maar *bleef* schijnen. En alleen aan óns ligt het, dat dit licht niet doordringt tot ons zielsoog.

De algemeene genade is er wel, maar wij stooten ze van ons af.

Dit nu toont Paulus niet alleen op *zedelijk* gebied aan, maar hij haalt het nog hooger op, door het evenzoo aan te toonen op *godsdienstig* terrein. Zelfs is dit zijn uitgangspunt. Niet de afgoderij komt uit de zedeloosheid, maar de zedeloosheid uit de afgoderij voort. Gelijk de *vreeze* des Heeren het *beginsel* is van alle *wijsheid*, zoo ook is het *verlaten* van den Heere het *beginsel* of uitgangspunt van alle *dwaasheid.* Op den voorgrond stelt hij daarom, dat de mensch *„de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd heeft in het beeld van een verderfelijk creatuur"*, en daarvoor is neergeknield.

Vooral dit feit nu is voor het eerste inzicht in de algemeene genade van het hoogste gewicht.

Twee stukken toch zijn hierbij scherp in het oog te vatten. Vooreerst dit, dat de afgoderij zelve het bestaan der algemeene genade, na den zondeval bewijst. Immers alle afgoderij getuigt van een behoefte om te aanbidden.

Een dier aanbidt God niet, maar pleegt ook geen afgoderij. Het leeft en bestaat geheel buiten alle denkbeeld van of drang tot godsdienst. En ook de verlorenen in de hel aanbidden wel den Eeuwige niet, maar plegen evenmin afgoderij. Juist zooals het met de duivelen is. Want wel kennen de duivelen de neiging om zich te *laten* aanbidden. Maar zelven een ander voorwerp aanbidden, kunnen ze niet. Stel dus dat de zonde onbeteugeld en zonder gestuit te worden, ook ons menschelijk geslacht aanstonds tot algeheele en finale verwarring en verdierlijking had gebracht, zoo zou er nooit afgoderij hebben *kunnen* opkomen. Het feit zelf, dat er allerwegen waar menschen woonden, afgoderij opkwam, is alzoo het bewijs, dat de drang tot aanbidding in den mensch stand hield; en dit nu had niet zoo kunnen zijn, indien niet de algemeene genade zijn algeheele verwildering had gestuit en tegengehouden.

Dit vooreerst, en in de tweede plaats dient opgemerkt, dat deze drang naar aanbidding niet een verzinsel des menschen, maar een werk Gods in 's menschen hart en in 's menschen wereld was. De apostel spreekt het klaarlijk uit: „God kennende, hebben ze Hem als God niet verheerlijkt," Hij zegt niet: „Omdat ze God niet kennen, hebben ze het creatuur aangebeden." Neen, hij zegt het vlak omgekeerd: „Hoewel ze God kennen, weigeren ze Hem, den Eeuwige, te aanbidden, en buigen zich neder voor het creatuur."

Dit alles beheerschende feit nu, dat ook de diepst gevallen zondaar van nature nog zekere kennisse van God bezit en daartegen ingaat, staaft de apostel door tweeërlei getuigenis. Het eerste is, dat God nog openbaar is ook *in den zondaar,* en het tweede is, dat God nog openbaar is *in de wereld.* Het eerste spreekt hij uit in deze woorden: „*Hetgeen van God kennelijk is, is in hen openbaar, want God heeft het hun geopenbaard*" (vs. 19). En het tweede omschrijft hij in dezer voege in vs. 20: „*Zijne onzienlijke dingen worden van de schepping der wereld aan, uit de schepselen verstaan en doorzien, beide zijn eeuwige kracht en zijn Goddelijkheid.*" Dank zij de algemeene genade is alzoo het geestelijk licht *niet* ganschelijk uit het zielsoog van den zondaar weggegaan. En evenzoo is er, dank zij de algemeene genade, niettegenstaande den vloek die over de schepping toog, toch ook in die schepping nog een sprake van God overgebleven. Dit laatste geheel in den zin van wat Psalm 19 zegt, dat „de hemelen nog altoos Gods eere vertellen en het uitspansel nog altoos zijner handen werk verkondigt; dat dag aan dag overvloediglijk sprake uitstort, en nacht bij nacht wetenschap toont; zoodat er geen sprake is en geen talen zijn, d. i. dat er geen volk of natie is, waar de stem die van de hemelen Gods majesteit verkondigt, niet gehoord wordt."

In- en uitwendig is alzoo, ook na den Zondvloed, nog zekere mogelijkheid om God te kennen, in den zondaar overgebleven. Niet genoegzaam ter zaligheid; dit behoeft er nauwelijks bijgevoegd, en bovendien van de particuliere genade handelen we thans niet; maar dan toch een wezenlijke mogelijkheid, om God te kennen in zulk een mate, als bij het doorgaan van zonde en vloek ten einde toe volstrekt zou zijn afgesneden geweest. Een kennisse alzoo van God en van zijn Recht, die stand hield, in weerwil van onze zonde, en die in stand werd gehouden en nog wordt gehouden, niet door ons toedoen, maar in weerwil van onze ongerechtigheid, door de gemeene gratie Gods.

De afgoderij is derhalve niet een ignoreeren van God, en nu iets nieuws, iets geheel anders in de aanbidding van het creatuur verzinnen. Neen, het is, onder den drang dien God zelf nog op het hart van den zondaar uitoefent, dat de zondaar, dien drang averechts richtende, *God in den afgod aanbidden wil.* Zooals Jerobeam, de zoon van Nebath, Jehova, den God Israëls, in de stierbeelden van Dan en Bethel zocht te aanbidden, zoo is en blijft het diepste wezen van alle afgoderij. De drang van Gods majesteit werkt in de ziel en uit de wereld zijner werken op het menschelijk hart in, en het is deze Goddelijke drang op zijn hart, dien de mensch verzondigt en vervalscht tot afgodische neiging. „*God kennende*, hebben ze Hem als God niet verheerlijkt noch gedankt, maar zijn dwaas geworden, en hebben de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd in de gelijkenis van het beeld van een verderfelijk creatuur." De afgoderij getuigt dus niet tegen de gemeene gratie, maar is het sprekende bewijs er voor.

En wat nu het *karakter* der gemeene gratie aangaat, zoo leert ook Paulus, evenals Johannes, dat ze niet iets nieuws is, dat in de wereld indaalde, maar iets dat eeuwenlang bestond, en nog bestaat, in het door God tegen verwoesting bewaard worden van hetgeen door Hemzelven in de schepping gelegd was. Dit spreekt hij uit, door er nadruk op te leggen, dat „de onzienlijke dingen *van de schepping der wereld aan* uit de schepselen verstaan en doorzien worden." Er is alzoo niet een *nieuwe* openbaring gekomen, maar de openbaring die in de schepping doorstraalde, is gehandhaafd, is bestendigd, is tegenover de verwoesting van vloek en zonde, door de gemeene genade gemaintineerd. De openbaring zou teloor en ondergegaan zijn, indien de zonde ongehinderd haar bederf had kunnen doorzetten. Maar juist *dit* heeft God belet, juist *dát* is door zijn gemeene gratie verhinderd; en dank zij deze gemeene gratie is alzoo het resultaat verkregen, dat ook de zondaar het recht Gods nog weet, en de openbaring Gods in het menschenhart en in de schepping ook nog na den val nog doorwerkt.

LVI.

De vonkskens gedoofd.

En gelijk het hun niet goed gedacht heeft, God in erkentenis te houden, zoo heeft God ze overgegeven in eenen verkeerden zin, om te doen dingen, die niet betamen.
ROM. 1 : 28.

Is alzoo, ook na den val, dank zij de algemeene genade, de kennisse Gods nog tot de menschen blijven doordringen, een *geestelijke* vrucht is uit de natuurlijke Godskennisse niet geboren. Ook al moet met Rom. 1 : 19 beleden, dat „hetgeen van God kennelijk is, nog *in de zondaren* openbaar is", zóó zelfs dat „zij het werk der wet *in hun hart* geschreven hebben," en al moet evenzoo erkend, gelijk Rom. 1 : 20 ons leert, dat „de onzienlijke dingen Gods van de schepping der wereld af tot nu toe, nog altoos *uit de schepselen verstaan en doorzien worden*", toch is ook na den Zondvloed ons menschelijk geslacht niet in den dienst van God en in de vreeze des Heeren staande gebleven. Integendeel, schier terstond is de afdoling van dien God, die ons geslacht in de Arke gered had, in den boezem van dat geredde geslacht ingetreden, en steeds schriklijker is onder de volken de oude zonde weer uitgebroken, de natiën steeds van kwaad tot erger verleidende.

Dit nu verklaart de apostel Paulus daaruit, dat het Gode behaagd heeft, allengs zijne „gemeene gratie" *te doen inkrimpen*. Die gemeene genade was verruimd na den Zondvloed, nu kromp ze weer in, en dat weer inkrimpen van de gemeene gratie teekent ons de apostel in deze woorden, dat God ons menschelijk geslacht „*heeft overgegeven in een verkeerden zin.*"

Tot drie malen toe legt Paulus op dit feit nadruk.

Eerst schrijft hij in vs. 24:

Daarom heeft ze God ook overgegeven in de begeerlijkheden hunner harten tot onreinigheid, om hunne lichamen onder malkanderen te onteeren.

Vervolgens in vs. 26:

Daarom heeft ze God overgegeven tot onteerende bewegingen; want ook hunne vrouwen hebben het natuurlijk gebruik veranderd in het gebruik tegen nature.

En ten derden male in vs. 28 aldus:

En gelijk het hun niet goed gedacht heeft, God in erkentenis te houden, *zoo heeft God ze overgegeven* in eenen verkeerden zin, om te doen dingen, die niet betamen.

Over deze daad Gods moogt ge dus niet heenlezen. Het geldt hier een daad Gods van hooge beteekenis, waarmede rekening dient te worden

gehouden, wil men de geschiedkundige ontwikkeling, verbastering en achteruitgang der volken, vóór de komst van den Christus, verstaan. Van een daad, een werk Gods hierbij te spreken is niet te sterk. Er staat niet zonder zekeren klem, tot drie malen toe, dat God de volken heeft *overgegeven*. Alle overgeven nu van de leiding van een volk is een bepaalde daad. Dank zij de gemeene gratie, was God na den Zondvloed begonnen de leiding der volken nog zelf ter hand te nemen; maar toen nogmaals uit den wortel der zonde een algemeene afval voortkwam, heeft God de natiën *overgegeven* aan andere leiding, t. w. aan de leiding van hun eigen verkeerd hart, en daardoor feitelijk aan de leiding van Satan.

Dit *overgeven* door God van de volken, mag dus niet verstaan worden in den zin van gewone *verstokking*. De eigenlijke verstokking en verharding toch prikkelt tot verzet en vijandschap tegen God, terwijl „*overgegeven worden*” op zichzelf alleen inhoudt, dat het kwaad der zonde niet meer zoo sterk als vroeger door God gestuit werd, en dientengevolge op hoogst gevaarlijke wijze doorkankerde. Als gevolg van dat „*overgeven*” der volken wordt dan ook tot drie malen toe, niet een vermetele, Godtergende hoovaardij als van Farao, vermeld, maar steeds op *zedenbederf*, d. i. op wegzinking van het menschelijke in het dierlijke gewezen. En wel stelt Paulus tusschen die verdierlijking van ons menschelijk leven en de afgoderij een onloochenbaar verband, maar steeds zoo, dat er eerst *de afgoderij* is, dat deze afgoderij *den toorn* Gods opwekt, dat die toorn Gods er toe leidt, dat nu de volken in een verkeerden zin worden *overgegeven*, en dat als gevolg van deze overgave de verwildering en verfijnde *verdierlijking* intreedt. Om het kort uit te drukken: het bederf begint met de zonde tegen de *eerste tafel* der Wet, en het gevolg van die zonde tegen de eerste tafel is, dat God de natiën, als straf hiervoor, in de zonde tegen de tweede tafel der Wet laat verkankeren. Eerst hebben ze „de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd in de gelijkenis en het beeld van een sterfelijk mensch, van een vogel of van een dier dat liep of kroop” (vs. 23). Daarop en „daarom heeft ze God overgegeven aan de begeerlijkheden huns harten”, zie vs. 24. Nadat God ze aldus losliet, zijn ze gekomen „tot onreinigheid om hun lichamen onder elkander te onteeren”, en „hebben ze het natuurlijk gebruik veranderd in een gebruik tegen nature”, zie vs. 26. En ten slotte zijn ze er toe vervallen, niet alleen om dierlijkheid te bedrijven, maar om zelfs „een welgevallen te hebben”, aan wie aldus zijn menschelijke eere wegwierp, zie vs. 32.

Dit stuk der historie, zoo schijnbaar eenvoudig als het daar staat, vereischt intusschen op meer dan één punt, nadere toelichting.

En dan zij er in de eerste plaats op gewezen, dat hier sprake is, niet

van hetgeen plaats greep met *elken* mensch, maar van hetgeen geschied is met *ons menschelijk geslacht* buiten Israël, gemeenlijk genoemd „de volken." Dit onderscheid te maken is hier van belang, om gevrijwaard te blijven tegen geheel valsche voorstellingen. Op zichzelf toch is het volkomen waar, dat in Rom. 1 niet éene zonde genoemd wordt, die niet evenzoo in Israël voorkwam, en niet eveneens ook in Christelijke landen nu nog het verbond Gods ontheiligd heeft. En al is ons van het menschelijk leven van vóór den Zondvloed op dit punt niets naders tot in bijzonderheden bekend, toch zal wel niemand betwijfelen, of ook in die dagen der algemeene ontreddering zal gelijke zonde om wrake geroepen hebben naar den Hooge. Maar als dit nu zoo is, indien al de hier opgenoemde zonden en gruwelen ook vóór den Zondvloed, óók onder Israël, óók bij de gedoopte natiën, kortom in alle eeuwen en onder alle volken voorkwamen, hoe, zoo vraagt men zich af, is het dan te verstaan, dat Paulus het ons voorstelt, alsof deze verdierlijking eerst het gevolg ware van een latere loslating der volken door God? Immers vóór den Zondvloed lezen we niets van afgoderij. Al wat Paulus in Rom. 1 zegt, kan dus niet slaan op de periode vóór den Zondvloed, maar moet doelen op den gang van het menschelijk leven *na* den Zondvloed.

Deze schijnbare tegenstrijdigheid nu lost zich vanzelf op, zoodra slechts behoorlijk onderscheid wordt gemaakt tusschen het leven van de *enkele personen* op zichzelf, en dat gemeenschappelijk leven, dat ze als *volken* leiden. Zelfs in de beste gezinnen en geslachten komt nu en dan een verloren zoon voor die verloren blijft. Voorbeelden van persoonlijke verbastering en verwildering vindt ge in de hoogste en in de laagste klassen der maatschappij. Zedelijke monsters zijn er altijd geweest. Maar natuurlijk is het heel iets anders, of ge uit een nobel geslacht een enkel slecht persoon ziet voorkomen, terwijl het geslacht nobel blijft, of wel dat ge zulk een geslacht zelf ziet verwilderen, en van den adel, die het eens kenmerkte, ziet vervallen in wereldzin, gelddorst, bedriegerij en onzedelijkheid. In het eerste geval houdt God door zijn gemeene gratie zulk een geslacht nog op, in weerwil van dat éene kwade lid; maar in het andere geval is het geslacht zelf losgelaten. Het is heel iets anders of er aan een overigens goeden boom een enkel waterlot uitschiet, of wel dat de boom zelf verkankert. En dit zelfde onderscheid gaat nu evenzoo bij de volken door. Onder geen volk, hoe hoog het ook sta, kan de lijfstraffelijke rechtspleging worden gemist, want onder alle volken staat nu en dan een moordenaar op; maar dit feit op zichzelf bewijst niet, dat daarom het volk als zoodanig verdorven is. Integendeel, juist het feit, dat het volk den moordenaar met den dood straft, toont dat het nog geen gemeenschap wil hebben met zijn werken, maar die veroordeelt. Treedt daarentegen een toestand in, dat rooven en moorden dagwerk wordt, dat geheel de bevolking voor den

moordenaar partij kiest, en dat niet de moordenaar, maar de rechter, die hem vonnist, dreigbrieven ontvangt, dan natuurlijk is het kwaad in het volk zelf ingeslopen, en is dat volk ingezonken en vervallen tot verwildering.

Hetgeen Paulus ons in Rom. 1 bericht, ontkent dus in het minst niet, dat al de daar opgenoemde zonden en gruwelen ook van te voren bekend waren, noch ook dat diezelfde zonden en gruwelen niet ook in Israël meermalen zijn voortgekomen, maar het stelt vast, dat alle deze zonden, die vroeger slechts sporadisch, d. i. een enkel maal, hier en daar, en bij enkele personen voorkwamen, en toen nog door de wet, door de publieke opinie en door de volksconsciëntie werden gewraakt en afgekeurd, van de ure af dat God die volken losliet en overgaf, het hart zelf dier volken hebben ingenomen, en de natiën zelven in haar levenskracht hebben aangetast.

Dit is zoo waar, dat toen in Jesaja's dagen diezelfde ommekeer in de publieke opinie ook in Israël insloop, zoodat men ook te Jeruzalem in de gelagzalen de zedelijke orde omkeerde en het kwaad goed en de duisternis licht ging noemen, juist dit ergerlijke de verwerping van Israël en de Babylonische ballingschap ten gevolge had. Juist toch door dezen boozen ommekeer in het volksbewustzijn van Israël, maakte Israël zich aan de Heidenen gelijk, verviel daardoor met de Heidenen onder hetzelfde oordeel, en kon nu alleen homoeopatisch genezen worden. Israëls hunkeren naar de levenswijs der Heidenen heeft het eerst afgeleerd, toen God het dwong, om in een heidensch land al de ellende van de heidensche levenswijs van nabij te zien en zelf te ondergaan. Dat, en dat alleen, heeft, niet heel Israël als volksmassa, maar het „heilige zaad dat in Israël was overgebleven" (zie Jes. 6 : 12, 13) voorgoed van den gruwel der afgoderij genezen, en een opnieuw uitschieten van den afgehouwen tronk des volks mogelijk gemaakt.

Over de juiste beteekenis van dat „*overgeven* der volkeren" kan alzoo geen twijfel hangen. Het wil niet zeggen, dat er ook vroeger niet allerlei persoonlijke voorbeelden van verdierlijking en verwildering waren voorgekomen, maar, heel anders, dat er na den Zondvloed eerst een periode is doorleefd, waarin de natiën als zoodanig zulke gruwelen nog wraakten, straften en te keer gingen; maar dat er daarna een tweede periode intrad, waarin God ze losliet, zoodat de natiën zich tijdelijk met het kwaad verzoenden, het gif in het bloed van de leden des volks druppelden, en ten slotte als natiën geheel verwilderden en rijp werden voor den ondergang.

Een tweede toelichting, die hier niet kan gemist worden, is van geheel anderen aard.

Ze betreft de vraag: of deze loslating van de volken, d. i. deze inkrimping en beperking van de gemeene gratie, plotseling zal zijn ingetreden, of wel van lieverlede, en alzoo van minder tot meerder zal zijn voortgegaan. En dan is er geen twijfel, of deze vraag moet in laatstgemelden zin beantwoord worden. Niet *op eenmaal* trok de gemeene gratie zich in die mate uit het leven der volken terug. Die terugtrekking had *langzamerhand* plaats, en zelfs moet er bijgevoegd dat ze in het ééne volk sterker was dan bij het andere. Op zichzelf weten we dat reeds uit de historie der volken. Te Sodom en Gomorra was het kwaad reeds in de dagen van Abraham zoover voortgeschreden, dat alleen de Doode zee ons nog heugenis brengt van de plek waar deze steden eens gebloeid hebben. En terwijl nu te Sodom en Gomorra het kwaad reeds tot dat uiterst was uitgebroken, vinden we in denzelfden tijd, vlak bij de Doode zee, een man als Melchizedek, die als priester-koning den Allerhoogste nog dient en den patriarch Gods zegent. Wie den toestand van de Negervolken, van de kannibalen, en zoo velen meer eenerzijds, met den toestand in Perzië, in Griekenlands heldentijdperk, en in de eerste tijden der Romeinsche republiek, anderzijds vergelijkt, ziet als voor oogen, hoe het bederf onder verschillende volken op zeer onderscheiden tijden doorbreekt, en hoe het allerminst aangaat, al het leven der volken na den Zondvloed over één kam te scheren.

Er moet hier dus wel onderscheiden worden tusschen stam en stam, tusschen volk en volk, tusschen staat en staat, en dat op tweeërlei wijze.

Er zijn stammen en natiën, die naar hun zwakken aanleg, altoos laag blijven staan, en er zijn andere volkeren aan wie van meet af een hooge roeping onder de volkeren beschoren was. Laag stonden en bleven staan de Kanaänietische volkeren en de Negerrassen in Afrika, hoog stonden en tot groote dingen bestemd waren de Egyptenaren, de Perzen, de Grieken, de Romeinen. Vandaar dat bij de laag staande volken het booze kwaad zich veel spoediger, bij de hoog staande volkeren veel langzamer ontwikkeld heeft. Die laag staande volkeren zijn reeds melaatsch en verkankerd als de hooger staande volkeren nog eeuwen lang, dank zij de gemeene gratie, veelszins een nobel gelaat vertoonen.

Maar ook in de tweede plaats moet bij elk volk onderscheid worden gemaakt tusschen de verschillende perioden, die zijn volksbestaan doorliep. Eerst een periode van naïef patriarchaal leven, daarna zekere periode, korter of langer van betrekkelijken bloei, en ten slotte een periode van verzwakking en uitputting, tot het volk daalt en wegzinkt, soms zelfs door andere natiën wordt opgeslokt en ten slotte verdwijnt. Er is alzoo eenerzijds een onderscheid tusschen het punt van uitgang der onderscheidene volkeren. De afstammelingen van Sem en Japheth beginnen met een ruimer

deel van gemeene gratie te ontvangen dan de nakomelingen van Cham. Maar ook anderzijds is er onderscheid bij hetzelfde volk tusschen zijn opkomst, zijn bloei en zijn ondergang. En het is nu in dit geschiedkundig verloop, dat achtereenvolgens bij de onderscheidene volkeren het zich terugtrekken der gemeene gratie, en *„het overgeven van zulk een volk in een verkeerden zin"* plaats grijpt.

Onze derde toelichting van Rom. 1 raakt het onderscheid tusschen de onderscheidene stukken der gemeene gratie.

De gemeene gratie strekt zich uit tot geheel ons menschelijk leven, in al zijn verschijnselen. Er is een gemeene gratie die zich vertoont in orde en wet; er is een gemeene gratie die uitkomt in voorspoed en welvaart; er is een gemeene gratie die kenbaar wordt uit de gezonde krachtsontwikkeling en den heldenmoed van een volk; er is een gemeene gratie die schittert in de ontwikkeling van wetenschap en kunst; er is een gemeene gratie die een volk verrijkt door de vindingrijkheid in bedrijf en handel; er is een gemeene gratie die het huiselijk en zedelijk leven sterkt; er is eindelijk een gemeene gratie die het religieuse leven voor al te diepe ontaarding behoedt. Voor wat het laatste betreft behoeft ge slechts den Islam met den dienst van Baäl Peôr te vergelijken, om terstond te gevoelen, wat krachtige werking der gemeene gratie er in Mahomedaansche landen op religieus gebied werkt. En wilt ge op een ander gebied u het verschil van werking van de gemeene gratie klaar voor oogen stellen, vergelijk dan b. v. wat ons van de Egyptenaren in Mozes' dagen en van de Batavieren in de dagen van Claudius Civilis wordt gemeld. Bij de Egyptenaren een hooge ontwikkeling van wijsheid en van vaardigheid op allerlei gebied van kunst en bedrijf; maar het sociale leven, blijkens de kaste-indeeling, en het zedelijk leven, blijkens Potifars vrouw, laag staande. Daarentegen bij de Batavieren ontstentenis van alle ontwikkeling in bedrijf, kunst of wetenschap, maar een gezelschappelijk en zedelijk leven, dat nog betrekkelijk gezond is.

Hieruit blijkt derhalve, dat de onderscheiden standen en bestanddeelen van de gemeene gratie volstrekt niet altoos samen op- en nedergaan. De gemeene gratie kan nog zeer krachtig werken in de verstandelijke ontwikkeling van een volk, terwijl de gemeene gratie zich op zedelijk gebied reeds bijna geheel uit datzelfde volk heeft teruggetrokken. Wat ons uit den kring van Socrates bericht wordt, hoe tot zelfs in dien kring der toenmalige wijzen allerlei onnatuurlijke zonde was doorgedrongen, terwijl er nog een diepte van inzicht stand hield, die ons thans nog verkwikken kan, toont genoegzaam, op wat gedeelde wijze de gemeene gratie werkt. De éene lichtstraal trekt ze reeds terug, waar juist de andere lichtstraal vaak te sterker schittert. Het gewone spreekwoord: „Hoe grooter geest, hoe grooter beest,"

drukt dezelfde waarheid met toepassing op de enkele personen uit; maar juist datzelfde geldt ook voor de natiën en volken. Ze kunnen hoog staan in verstandelijke ontwikkeling, onderwijl ze zedelijk diep inzonken.

Bedenkt men nu dat Paulus, van wiens hand het bericht omtrent het overgeven der volkeren en de schildering van hun verval ons toekwam, Klein-Azië, Griekenland en Rome kende, en dus getuige was geweest, én van de goede staatsorde en ordelijke rechtsbedeeling die stand hield, én van de welvaart en van de weelde waarin men zich destijds verheugen mocht, én van de hooge ontwikkeling van bedrijf en handel, van wetenschap en kunst, die de glorie van den keizerstijd uitmaakte, dan spreekt het toch wel van zelf, dat hij, sprekende van de terugtrekking der gemeene gratie, niet *kan* bedoeld hebben, een zich terugtrekken van de gemeene gratie op *elk* gebied en in *elk* deel van haar werking. Integendeel, hij zag voor oogen, hoe de gemeene gratie op allerlei gebied zelfs krachtiger dan ooit doorwerkte. En alzoo *kan* zijn bedoeling geen andere geweest zijn, dan om dit „overgeven der volkeren, in verkeerden zin", uitsluitend te doen slaan op het zich onttrekken van de gemeene gratie aan de volkeren op *godsdienstig* en *zedelijk* gebied. Op *dit* terrein gaf God de volkeren over in een verkeerden zin, en op dat terrein alleen, onderwijl zijn gemeene gratie op allerlei ander gebied wellicht nooit zoo sterk als destijds had uitgeblonken.

De inhoud van Rom. 1 bevestigt dit.

Immers waar Paulus de heillooze gevolgen van dit *overgeven der volkeren*, d. i. van deze terugtrekking van de gemeene gratie, in bijzonderheden teekent, wijst hij ons uitsluitend op verschijnselen van zedelijk bederf, op onnatuurlijke zonden, op hoererij, op geldgierigheid, op ongerechtigheid, op nijdigheid, op moord, op bedrog, op kwaadaardigheid, op oorblazerij, op achterklap, op haat tegen God, op hoovaardij, op laatdunkendheid, op ongehoorzaamheid aan de ouders, op onverstandigheid, op verbondsbreuk, op gemis van natuurlijke liefde, op onverzoenlijkheid, op onbarmhartigheid, op handelen tegen beter weten in, op verkrachting der consciëntie, en op lust hebben aan het kwaad. Altegader dus verschijnselen die op het *zedelijk* gebied liggen, en niets inhouden, wat zou kunnen doen denken aan een onthouding van de gemeene gratie op allerlei ander terrein. De zonde der volken was hun afval van God en hun vervallen tot afgoderij, en voor die zonde der afgoderij heeft God hen met de zonde der onzedelijkheid gestraft.

Dit worde echter niet zóó verstaan, alsof deze onderscheidene stukken der gemeene gratie los en zonder verband met elkander werkten. Er bestaat hier wel terdege verband. Verband tusschen de gemeene gratie op godsdienstig en zedelijk gebied; maar ook evenzoo verband tusschen de

gemeene gratie op zedelijk gebied en op de overige terreinen des levens. Al is het toch dat een volk door de orde van Staat en door de rechtsbedeeling, door bedrijf en handel, door kunst en wetenschap nog een tijdlang bloeien kan, ook nadat het zedelijk verval is ingetreden, toch heeft dat zedelijk verval tot onvermijdelijk gevolg, dat ten slotte óók het lichaam verzwakt, de gezondheid wijkt, edeler zin op het gebied van wetenschap en kunst slapen gaat, de orde verbroken wordt, het recht inbuigt, en ten leste de Staat zelf ondergaat en bezwijkt. — Dat is het dan ook, wat aan het toenmalig Griekenland en Rome is gezien. Het machtige Romeinsche keizerrijk, dat in Paulus' dagen uitwendig nog in hoogen bloei stond, maar innerlijk reeds verkankerd en zedelijk verdorven was, zonk ten slotte op elk gebied in, en ging ten leste smadelijk onder. Al is het dus dat Paulus vooralsnog de terugtrekking der gemeene gratie alleen op zedelijk gebied constateert, toch ligt in dit zedelijk verval tevens de profetie van een algeheellijk „overgeven" der toenmaals toongevende volken. Als apostel des Heeren bespreekt hij alleen den *wortel* van alle hooger menschelijk leven. Maar natuurlijk, waar eenmaal de aanwezigheid van verkankering in *den wortel* van het leven dier volken niet langer te miskennen viel, was hiermede tevens uitgesproken, dat ook de stam met zijn takken ten verderve was opgeschreven. En in dien zin nu trok God Zich uit de volken als zoodanig terug.

LVII.

Der Heidenen voorkeur.

> Want de kinderen dezer wereld zijn voorzichtiger, dan de kinderen des lichts, in hun geslacht. LUKAS 16 : 8*b*.

Lezing en herlezing van Romeinen één wettigt alzoo metterdaad den indruk, dat Paulus het oog heeft op een zich terugtrekken van de „gemeene gratie" *in drie onderscheidene stadiën;* een punt dat thans nog nader dient toegelicht.

Gelijk reeds is opgemerkt, vermeldt de apostel niet ééns, maar tot driemalen toe, in vs. 24, in vs. 26 en in 28, het feit, dat God de volkeren, of wil men de Heidenen, „*heeft overgegeven.*" Reeds op zichzelf weerspreekt hij hierdoor ten stelligste de vooral in onze eeuw in zwang gekomen voorstelling, alsof de Heidenen allengs uit *zeer* grove tot *minder* grove, en meer verfijnde afgoderij, en aldus tot eenigszins zuiverder godsdienstvorm zouden zijn opgeklommen. Er heeft volgens de Heilige Schrift

geen vooruitgang, maar steeds *achteruitgang* plaatsgegrepen. De „gemeene gratie" is, wat haar *diepste* werking betreft, gaandeweg niet uitgebreid, maar ingekrompen. God heeft de heidensche volkeren niet nauwer tot Zich getrokken, en inniger aan Zich verbonden, maar ze allengs zoo meer in hun eigen verkeerden zin *overgegeven*. En dit „overgeven" nu van de volkeren in hun eigen verkeerden zin, dat thans nadere toelichting vereischt, schijnt in *drie* trappen te hebben plaats gegrepen, en wel 1°. door de vervalsching van hun *verhouding tot God*, 2°. door de vervalsching van hun *verhouding tot elkander*, en 3°. door de vervalsching van hun *verhouding tot zichzelf*.

De oorzaak dat God zijn gemeene gratie inperkte en de volkeren *overgaf*, stelt Paulus in hun afgoderij. Ze hebben de „heerlijkheid des onverderfelijken Gods" veranderd in de gelijkenis eens beelds „van een verderfelijken mensch," van een vogel of van een ander dier.

Dat was de wortel van alle kwaad. De overtreding van het eerste gebod leidde, gelijk we een vorig maal reeds zagen, tot de overtreding der negen andere.

Al bedoelde toch deze afgoderij oorspronkelijk niet anders, dan, om gelijk te Dan en te Bethel, den waren God in een beeld of in een zinnebeeld te aanbidden, feitelijk leidde alle Godsvereering onder beeldendienst er toe, om de Godsvereering *ongeestelijk* te maken, en ten slotte de aanbidding van den levenden God op het stomme beeld over te brengen.

Dit nu heeft, onder Gods rechtvaardig oordeel, tot de *eerste inperking* der gemeene gratie geleid, doordien allereerst de verhouding waarin de mensch *tot zijn God* stond, in den dienst zelven van dien God vervalscht werd. Dit feit wijst Paulus hierin aan, dat ze toen begonnen zijn „hun lichamen onder elkander te onteeren." Iets wat kennelijk doelt op de schandelijke ontuchtigheden die, met name in Azië, in den eeredienst van de afgoden werden ingevoerd. De leidende gedachte namelijk in allen eeredienst is, dat ge aan uw God het beste moet toewijden, en voor Hem moet prijsgeven wat u het dierbaarste is. Zoolang nu de eeredienst geestelijk blijft, kan dit niet op doolpaden leiden. Maar glijdt men eenmaal van dit geestelijke standpunt af, dan is het volkomen begrijpelijk, dat men b. v. zeggen gaat: „Het dierbaarste wat ik heb, is *mijn kind*, dus moet ik mijn kind gode toewijden", en aldus, door deze gedachte misleid, zijn kind aan den Moloch offert en in den koperen buik van den Moloch laat verbranden. Maar even verstaanbaar is het dan ook, dat een jonge vrouw op gelijke wijze zegt: „Het kostelijkste wat ik heb, is mijn maagdelijke eere"; en hierop afgaande, in den tempel van haren afgod hare maagdelijke eere, dien afgod ten prijs, opoffert. Zoo is het dan ook geschied, en in diensten als van Baäl Peôr was het tot wet geworden, dat de jonge vrouw op die wijs, door zoo zedelooze daad, haar eerbied voor haren afgod had te betoonen. Een vermenging van geest en vleesch, die de verhouding waarin

ook de Heidenen zich nog altoos tot God poogden te plaatsen, noodzakelijk geheel vervalschen moest. Een geheel uitwisschen van de grenzen die het heilige en het onheilige vaneen scheiden. Meer nog een kwaad, waarvan, helaas, ook onder de Christenen de booze herhaling in de Wederdooperij voor drie eeuwen gezien is, en dat zelfs nu nog, hier en daar, gelukkig niet dan in zeer geïsoleerde gevallen, ook in ons land te betreuren valt.

Uit deze *eerste* vervalsching is toen een *tweede* vervalsching voortgevloeid, de vervalsching namelijk van de verhouding tusschen mensch en mensch, de vervalsching onder deze volkeren van der menschen *onderlinge verhouding*, en wel bepaaldelijk naar het geslachtsonderscheid. Deze verhouding ligt gegrond in de scheppingsordinantie, dat de mensch zal zijn *man* en *vrouw*. Het is zoo, we staan ook in allerlei andere betrekking tot elkanderen; maar toch de splitsing van ons wezenssoort in de twee geslachten is en blijft de fundamenteele onderscheiding, waarop heel onze maatschappij rust. Geen dieper bederf daarom van heel de maatschappij dan waar deze door God gefundeerde oorspronkelijke onderscheiding en verhouding miskend en vervalscht wordt. En toch, waar eenmaal afgoderij en ongeloof den dienst van en het geloof in den waren God verdringen, volgt als noodzakelijke straf de vervalsching ook van deze *onderlinge* verhouding tusschen mensch en mensch. Paulus duidt dit in vs. 26 aan, als hij zegt: „Daarom heeft ze God overgegeven tot oneerbare bewegingen; want ook hunne vrouwen hebben het natuurlijk gebruik veranderd in het gebruik tegen nature", en zoo deden insgelijks hare mannen. Iets waarbij men wel in het oog houde, dat dit vreeselijke kwaad destijds bij de meest ontwikkelde volken, en met name in hun meest ontwikkelde kringen derwijs was voortgewoekerd, dat niemand er zich meer over schaamde, maar ieder er openlijk voor uitkwam. Voorgekomen is deze gruwel zeker in alle eeuwen, en ook in Christenlanden, maar dan ten minste door de publieke consciëntie steeds zoo scherp gewraakt, dat de schuldige vluchten moest of zich het leven benam, zoodra het uitkwam. Destijds daarentegen was het een modekwaal, waar niemand meer kwaad in zag. En hoe ook *dit* booze kwaad principiëel met het ongeloof saamhangt, blijkt wel het best hieruit, dat ook thans, uit ongeloovigen kring, weer een boek het licht zag, waarin deze gruwel nogmaals bepleit en aanbevolen wordt. Ook nu weer gaat het naar den regel van Rom. 1 : 26. Als de volken God verlaten, geeft God hen ook in dezen gruwel over.

En daarna eindelijk volgt dan het derde stadium van inkrimping der gemeene gratie, in vs. 28 aangegeven, en dat zich ten slotte kenmerkt door

vervalsching van de *verhouding, waarin de mensch tot zichzelven staat,* d. i. in de vervalsching *der consciëntie,* gekenteekend in deze woorden: „die niet alleen deze dingen doen, *maar ook een welgevallen hebben in degenen die ze doen.*"

Er ligt ook tusschen dit en het vorige stadium een overgang, zij het al dat deze niet principiëel is. Paulus wijst er namelijk eerst in vs. 29, 30 en 31 op, hoe de vervalsching van het geslachtsleven een algeheele verwoesting van het zedelijk saamstel der maatschappij na zich sleept: Schending van het recht, schending van den echt, bederf van het humeur, geldzucht, boosaardigheid, nijd, moord, twist, bedriegerij, kwaadaardigheid, laster, achterklap, spotternij met het heilige, smaadtaal, hoovaardij en trots, booze verzinning, ongehoorzaamheid, dwaasheid, schending van beloften, gemis aan die liefde, die zelfs het dier nog kent, hardnekkige onverzoenlijkheid en ontstentenis van alle ontferming; een zondelijst, die men niet genoeg aan de volkeren voor kan houden. In dit alles ligt echter nog niets uitgesproken, dan dat het samenstel der maatschappij eenmaal in het fundament van het geslachtsleven vervalscht, noodzakelijkerwijs, uit al zijn voegen wordt losgewrikt. Het geldt bij dit alles hetzelfde kwaad, alleen in de gevolgen onderscheidenlijk uitkomende. Maar tot een *nieuwe* ontwikkeling komt het bederf daardoor, dat ten slotte niet alleen de schaamte weggaat, maar ook de consciëntie geheel vervalscht wordt, en dat op zulk een manier, dat men in het kwaad gaat *roemen,* en zich in het zien van het kwaad gaat *verheugen.* Dat is de duivelsche trek. Niet vallen en bezwijken uit zwakheid, maar uit lust er aan, ook waar men er zelf geen genot of voordeel mee beoogt; enkel uit vreugde dat het kwaad geschiedt.

Deze drie stadiën doorloopt de inkrimping der gemeene gratie. Dan kan ze niet verder terug, tot ze eens geheel weggaat, en de mensch der zonde, de zoon des verderfs openbaar wordt, die het kwaad in zijn eigen persoon als Goddelijk goed zal doen aanbidden. Het orgaan van Satan, persoonlijk zich als God plaatsende op den troon. Doch hierover handelen we nader in de drie volgende artikelen. Thans zij er alleen nog aan herinnerd, hoe deze terugtrekking der gemeene gratie niet bij alle volken tegelijk alzoo plaats grijpt, maar bij elk volk onderscheidenlijk en op zijn tijd. In de dagen toen Paulus ons deze terugtrekking der gemeene gratie in het Romeinsche rijk teekende, stond, gelijk we reeds opmerkten, het zedelijk leven bij onze Germaansche voorvaderen nog op ongelijk veel hoogeren trap, en later zijn de Noord-Europeesche volken meerendeels door hun overgang tot het Christendom voor het afglijden in deze diepte der boosheid bewaard. Doch zeker is het, dat ook de volkeren van Europa boven de Alpen deze zelfde ontzettende stadiën van zedelijk verval en bederf tegemoet gaan, indien de toongevende klassen volharden in haar afval van

den levenden God, en niet aflaten van haar poging, om den heidenschen geest van het Romeinsche keizerrijk, in de ontwikkeling der wijsbegeerte, in de kunst en in de algemeene levensopvatting, weer voor den Christelijken geest in de plaats te brengen. De *Descendenz*-theorie, die onlangs uit Berlijn op de natiën werd toegepast, geeft op zoo droeven afloop der historie reeds het voorspel. Wordt dan ook de ontkerstening niet gestuit, dan moeten gelijke oorzaken ook nu weer tot gelijke gevolgen leiden, en zal God ook de Germaansche volkeren ten slotte overgeven in hun eigen verkeerden zin, om elk van de drie principiëele verhoudingen des levens te vervalschen. De voorteekenen kondigen er zich reeds van aan.

Nu lette men er intusschen wel op, dat de *gemeene gratie* volstrekt niet alleen dáár werkt, waar de *particuliere genade* ontbreekt, maar dat zij evenzoo zich uitstrekt tot dat deel des menschelijken levens, waar zich de particuliere genade verheerlijkt. Laat ons, om de tegenstelling duidelijk te houden, ook thans alleen Israël tegenover de heidenwereld mogen plaatsen. De toepassing ook op de Christen-natiën zou vooralsnog te ingewikkeld zijn. De tegenstelling daarentegen tusschen Israël en de volkeren is scherp begrensd, aan ieder bekend, en principiëel uitkomend. In Israël werkte de particuliere genade, in de volken werkte ze *niet*. Nu mag dit echter nooit zoo verstaan, alsof de gemeene gratie destijds uitsluitend onder de volkeren uitging, en alsof in Israël niets anders werkte dan de *particuliere genade*. Wie het zoo verstond, zou toonen niets van Israëls geschiedenis, noch ook van het werk der Openbaring Gods in Israël te begrijpen. Men versta toch wel, dat het grooter deel der Joden, eeuw in eeuw uit, geestelijk *buiten* de particuliere genade stond, meest zelfs zich in afgoderij verliep, en wegstierf met een onbesneden hart. Maar ook afgezien hiervan is het door en door verkeerd, om de particuliere genade zich voor te stellen, als iets, dat *naast* de gemeene gratie stond of er voor *in de plaats* komt. Integendeel, de particuliere genade *onderstelt* juist altijd de gemeene gratie, en het aanwezig zijn der gemeene gratie is de noodzakelijke voorwaarde, waaronder alleen een werking van de particuliere genade kan plaats hebben. Zonder de gemeene gratie ware alle werking der particuliere genade eenvoudig ondenkbaar. Ook bij Israël moet ge u dus die gemeene gratie wel terdege als een der grondslagen van het volksleven denken. Op den wilden stam van het zondige menschelijke leven kon de particuliere genade niet geënt worden, tenzij die wilde stam eerst door de gemeene gratie besnoeid werd.

In verband hiermeê bestaat er dan ook slechts schijnbaar tegenspraak tusschen de zoo pas gegeven voorstelling, en het woord uit Lukas 16 : 18, dat we boven dit opstel schreven: „*De kinderen der wereld zijn voor-*

zichtiger, dan de kinderen des lichts in hun geslacht." Geen twijfel toch of deze voorzichtigheid van de kinderen der wereld, (waarbij „voorzichtigheid" ons „schranderheid" bedoelt) is mede een vrucht van de *gemeene gratie*, en feitelijk wordt hier dus uitgesproken, dat de gemeene gratie veel krachtiger onder de kinderen der wereld werkt dan onder de kinderen Gods. En dit nu zoo zijnde, ontvangt men allicht den indruk, alsof bij Israël, dat zijn toch „de kinderen des lichts", de gemeene gratie, zoo ze al niet uitbleef, dan toch van minder aanbelang was. Iets wat daarom te meer met onze voorstelling strijden zou, overmits wij juist stelden, dat de gemeene gratie de noodzakelijke onderstelling is, die aan alle particuliere genade voorafgaat.

Over deze schijnbare tegenspraak mogen we alzoo niet heenglijden. De juiste stand der zaak behoort te worden toegelicht.

En dan ligt de oplossing ook van deze schijnbare tegenspraak in de onderscheiding tusschen de tweeërlei werking der gemeene gratie, waarop we reeds wezen: eenerzijds op het *zedelijk-godsdienstige*, en anderzijds op het *verstandelijk-artistische* terrein van ons menschelijk leven. Want wel is onze ziel één, en vormen eerst alle levensuitingen saâm ons menschelijk leven in zijn volheid, maar telkens zien we toch voor oogen, hoe lang niet bij alle menschen elke uiting van het leven tot gelijke ontwikkeling komt. Hoezeer ook aan elken mensch kunstzin door God is ingeschapen, blijft toch het feit onloochenbaar, dat tal en tal van anders lofwaardige en soms zelfs ontwikkelde menschen, dien kunstzin eer verstompt dan verscherpt hebben; terwijl anderzijds enkele kunstminnaars zoo bijna uitsluitend in kunstzin opgaan, dat ze schier kleurenblind zijn op elk ander terrein des levens, tot zelfs op zedelijk gebied. En hetzelfde kan gezegd van de theoretische en van de practische verstandelijkheid. Diep- en helderdenkende geesten, in wie de *theoretische* verstandelijkheid sterk ontwikkeld is, zullen vaak op religieus gebied blind, op zedelijk gebied laks, op kunstterrein ongevoelig zijn. En zoo ook zal niet zelden een *practisch*-verstandelijk man dat is zulk een die handig en geslepen in zaken is, in dien éénen trek van zijn ontwikkeling schier alle andere hoogere ontwikkeling gesmoord hebben. Op zichzelf ligt er dus niets onbegrijpelijks in, dat de gemeene gratie in deze onderscheidene vertakkingen zeer onderscheidenlijk werken kan, mits men maar niet uit het oog verlieze, dat deze onderscheidene werkingen, noch in waardij noch in beteekenis gelijk staan. *Kunst*ontwikkeling, hoe hoog ook geschat, weegt voor den bloei van een volk van verre niet op tegen de gave der *verstandelijke* ontwikkeling; en zoo ook staat de *verstandelijke* ontwikkeling in beteekenis weer verre achter bij de *zedelijk-godsdienstige* kracht, die zich in een volk openbaart. Vergelijkenderwijs zal de werking der gemeene gratie derhalve daar het sterkst en

het meest principiëel zijn, waar het zedelijk-godsdienstig leven in den gevallen zondaar het machtigst tegen algeheele inzinking wordt gevrijwaard; het rijkst zal die werking zijn, waar tegelijk ook het verstandelijk leven en het kunstleven opbloeit; en het zwakst zal de werking der gemeene gratie zijn, waar wel het verstandelijke leven of het kunstleven tiert, maar het zedelijk-godsdienstig leven schade lijdt.

En houdt men dit nu in het oog, dan is de onderscheiden werking van de gemeene gratie en de meerdere verstandigheid van de *kinderen der wereld* boven die van de *kinderen des lichts,* terstond duidelijk. Verstandelijk en artistisch toch is de werking der gemeene gratie ongetwijfeld veel sterker onder de volkeren uitgekomen, dan onder Israël. De kunst in Israël is des noemens niet waard, zoo ge haar vergelijkt met de kunstontwikkeling in Griekenland. Practisch verstandelijk zijn de Egyptenaren vanouds en de Romeinen in hun bloeitijd in veel hooger zin dan de Israëlieten. En wat het theoretisch verstandelijke aangaat, zijn de beste denkers in Israël zelfs niet voor vergelijking met de uitnemendsten der Grieksche denkers vatbaar. Het blijft heel de historie door zooals het in de dagen van Tubal-Kaïn en Hiram was. Het geslacht van Seth staat in verstandelijk-practische ontwikkeling bij dat van Kaïn achter, en als Salomo een tempel voor God zal bouwen, moet de bouwmeester voor dien tempel uit het Heidensche Phenicië komen. Het is altoos Mozes, die Gods volk zal leiden, maar die verstandelijk gevoed wordt met de wijsheid der Egyptenaren.

Van elke poging om Israël op kunstgebied of verstandelijk gebied boven de volkeren te verheffen, moet daarom worden afgezien. In dit opzicht werkte de gemeene gratie onder Israël veel zwakker. *De kinderen der wereld waren kundiger en vindingrijker dan de kinderen des lichts.* Maar dit gemis sloot zoo weinig de werking der gemeene gratie ook onder deze „kinderen des lichts" uit, dat veeleer juist de edelste werking der gemeene gratie, d. i. die op zedelijk-religieus gebied, onder geen volk zoo sterk is uitgekomen als bij hen, ook bij die personen, wien *geen* particuliere genade het hart vernieuwd had. Zelfs mogen we nog verder gaan, en zeggen, dat juist het niet-uitkomen onder Israël van de menschelijke ontwikkeling op *verstandelijk* gebied en op *kunst*terrein een Goddelijk bestel was, om alle kracht der gemeene gratie onder Israël op het éene zedelijk religieuse gebied saâm te trekken. Immers de uitkomst toont telkens, hoe zeer hooge ontwikkeling op kunstgebied en op verstandelijk terrein aan de zuivere zedelijke ontwikkeling eer afbreuk doet. En onze slotsom is derhalve, dat Israël zeer zeker op velerlei ander terrein bij de volkeren achterstond, maar dat het daarom zoo weinig van de gemeene gratie verstoken was, dat het veeleer alleen onder allen de *hoogste* werking dier gemeene gratie, d. i. die op *zedelijk-religieus* gebied, eeuwenlang onderging.

LVIII.

Doorwerking van het verderf.

> Dat u niemand verleide op eenigerlei wijze; want die komt niet, tenzij dat eerst de afval gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mensch der zonde, de zoon des verderfs.
> 2 THESS. 2 : 3.

Moet het feit, dat God de volkeren *„heeft overgegeven"*, d. i. hun zijn gemeene gratie, als straf voor hun afgodischen zin, onttrokken heeft, zóó verstaan worden, dat de aldus gestrafte volkeren ten slotte van *alle* gemeene gratie verstoken geraakten? Werkt onder de Chineezen en Japanneezen, werkt in onze Indiën onder de Javanen en Battakkers, werkt in Afrika onder de Zoeloes en Betschoeanen ganschelijk *geen* gemeene gratie meer? Indien een eenmaal ontstoken vuur ophoudt ingeperkt te worden, brandt het door tot alle brandstof verteerd is. Zoo is het dus ook met het vuur der zonde in de natiën. Perkt God den brand van dit zondevuur niet meer in, dan moet het steeds verder om zich grijpen, en eindigen met alle menschelijk leven te verwoesten. Op kleine schaal is dit dan ook feitelijk zoo toegegaan met tal van negerstammen in Afrika, die stelselmatig onder elkander gemoord hebben, tot ten slotte geheele stammen voor altoos van den aardbodem verdwenen zijn. In Amerika is bijna geheel de oorspronkelijke bevolking verdwenen, en staat het te bezien, of het koperkleurige ras niet geheel zal ophouden te bestaan. En wie in Azië de nog overgebleven stammen en natiën vergelijkt met de groepeeringen die er oudtijds en in den loop der historie zijn opgetreden, mist er niet weinige, die eens bloeiden en sinds zijn ondergegaan. Wie weet, om binnen den Schriftuurlijken kring te blijven, thans nog te zeggen, waar Moab en Ammon, waar Amelek en waar de Philistijn bleef? Feitelijk zien we dus, dat, op breede schaal zelfs, geheele stammen, zelfs geheele natiën verdwijnen kunnen, die deels letterlijk zijn uitgemoord, en deels zóó in andere volkeren ingelijfd, dat er noch van een zelfstandig bestaan noch van een voortplanten van haar eigenaardig karakter door deze voormalige natiën meer sprake is. In zooverre kan men dus zeggen, dat afgoderij tot zedelijk verval voert, en dat zedelijk verval tot algeheele sociale ontbinding kan leiden, en dat waar God ten slotte een volk *ganschelijk overgeeft,* zulk een volk ondergaat en verdwijnt.

Hieruit volgt intusschen nog volstrekt niet, dat „de gemeene gratie" zich, als zoodanig, ten slotte *geheel en al* uit de gezamenlijke in afgoderij verzonken, in zedeloosheid vervallen en sociaal verpeste natiën terugtrok.

De veerkracht die zich na een slaap van eeuwen, schier plotseling in het volk van Japan vertoonde, gaf veeleer den indruk van het tegendeel. Wat vloed van barbaren en Saracenen ook achtereenvolgens het oude Griekenland en Rome overstroomd en er de bestaande instellingen vernield hebben, toch zijn deze streken nog altoos bewoond, ritselt er nog leven, en staat dat leven nog met het voorgeslacht in verband. In Afrika zelfs zijn na al het moorden van stam onder stam, toch nog altoos millioenen en millioenen negers overgebleven, die hun oude traditiën voortzetten. Al kan dus niet ontkend, dat er veel onderging en verdween, toch staat het evenzeer vast, dat de meeste volkeren, als geheel genomen, zij het ook in andere formatiën en in gewijzigd onderling verband, alle eeuwen door hun leven hebben voortgezet, en dat de bevolking der aarde, ook voorzoover ze niet gedoopt werd, eer wies dan afnam. Staat het nu vast, dat *algeheele* terugtrekking der gemeene gratie binnen kort tijdsverloop de volstrekte zelfvernieling van ons menschelijk geslacht zou na zich sleepen, dan blijkt reeds hieruit, hoe God, ook na deze volkeren *in hun eigen verkeerden zin te hebben overgegeven,* hen nochtans, door een veel zwakkere, maar dan toch altoos nog zeer wezenlijke werking van zijn „gemeene gratie" voor volkomen ondergang behoedt. Ook bij de diepst gezonken natiën, bij de verst afgedoolde volkeren, tot zelfs bij de kannibalen, mogen we dus nooit van *algeheele ontstentenis* der gemeene gratie spreken. Wat ze, ook te midden van hun verwildering en gedeeltelijke verdierlijking, nog altoos in stand houdt, is niet hun eigen inwonende kracht, maar uitsluitend *de genade Gods.*

Toen Jezus, vóór zijn hemelvaart, tot zijn apostelen sprak: „Gaat henen en onderwijst *alle volkeren,* hen doopende in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes", rustte deze ordinantie des Koninkrijks op de onderstelling, dat in alle volkeren nog zekere gemeene gratie werkzaam was. Bij een volk, dat geheel van de gemeene gratie ware buitengesloten of afviel, zou elk aanrakingspunt voor het Evangelie ontbreken, en alle Zending zou bij zulk volk ondenkbaar zijn. Op zulk een volk zou toepasselijk worden wat Jezus in ander verband sprak van „de parelen die men niet voor de zwijnen" mocht werpen. In haar plichtsbesef om Zending onder *alle* volkeren zonder onderscheid te drijven, sprak ook de Christelijke kerk alle eeuwen alzoo haar overtuiging uit, dat er, hoe weinig dan ook, altoos nog zeker deel der gemeene gratie ook in de zedelijk verst afgedoolde natiën werkt; terwijl de uitkomst wel geleerd heeft, dat de vatbaarheid voor het Evangelie bij enkele dier natiën *zeer* gering is, maar toch eveneens, dat er nog nooit een volk gevonden is, dat in niet enkele zijner volksgenooten nog geschikt bleek, om de knie voor Jezus te buigen en met alle tong in te stemmen in de belijdenis van zijn heiligen naam.

Maar bovendien, dat de gemeene gratie zich nimmer *geheel en al* terugtrekt, volgt vanzelf uit de wet en den regel van het Noachietisch verbond, waaronder van Noachs dagen af tot nu toe alle volk *leeft*, en tot aan Christus' wederkomst alle volkeren *leven zullen*. Gelijk ons toch bleek, sloot God in Noach een genadeverbond met *heel* ons menschelijk geslacht, en met heel dit aardrijk, de dierenwereld inbegrepen. En al is nu dit *algemeen* genadeverbond zeer scherpelijk te onderscheiden van het *particulier* genadeverbond ter zaligheid, toch mag het verbondskarakter ook van dit algemeene, alle volken en natiën omvattende genadeverbond in geen enkel opzicht verzwakt of miskend worden. Het is en blijft een Verbond, door plechtige gelofte en stellige toezegging aangegaan, en aangegaan voor altoos, voor zoolang deze wereld in haar tegenwoordige bedeeling stand houdt. „Alle de dagen der aarde" zal, naar luid van Gen. 8 : 22, dat Verbond van God met de wereld en hare inwoners staan blijven. Al blijkt derhalve uit Romeinen 1 overtuigend, dat de gemeene gratie in graad en werking kan afnemen, toch verbiedt Genesis 8 en 9 ons, om tot op het jongste oordeel ooit aan een algeheele verdwijning der gemeene gratie te denken. Die gratie houdt stand door alle eeuwen en onder alle volken, en is meer nog in alle eeuw en voor alle volk de eenige kracht waardoor het menschelijk leven ook onder het niet-gekerstende deel der wereld wordt in stand gehouden. Het menschelijk leven, dat achter den Zondvloed lag, bezat dezen waarborg van het genadeverbond nog niet. Daarom is dat toenmalig menschelijk leven dan ook in den Zondvloed ondergegaan, en was die Zondvloed zelf het feitelijk bewijs dat toenmaals de gemeene gratie zich *geheel* terugtrok. Juist echter het daarna ingetreden genadeverbond verzekert en betuigt ons, dat dit niet ten tweeden male alzoo zal plaats grijpen, dat zoo schrikkelijk gericht zich in het midden dezer bedeeling *niet* herhalen zal; en alzoo is het een letterlijk en vermetel weerspreken van Gods getuigenis, indien men van de nu levende Heidensche natiën spreekt, alsof ze buiten alle genade stonden. Die genade is er nog. Die genade werkt er nog. En alle bemoeiing van de Christenvolken met deze afgedoolde natiën, hetzij op staatkundig terrein, hetzij in den dienst der Zending, die verzuimt met deze werking van de algemeene genade in deze volkeren te rekenen, miskent het werk Gods en verzwakt daardoor eigen poging.

Doch staat het op dien grond vast, dat het „*overgeven* der volkeren", waarvan de apostel gewaagt, nooit als een *algeheellijk* zich terugtrekken der gemeene gratie mag verstaan worden, geenszins volgt hieruit, dat dit algeheele wegvallen der gemeene gratie niet eenmaal te wachten staat. De tegenwoordige bedeeling van het leven op deze wereld zal niet altoos

duren. Op den tijd door God verordend loopt de historie dezer wereld ten einde. De Christus zal dan wederkomen, het oordeel ingaan, en dan zal tevens de ure aanbreken, waarin het tijdperk der gemeene gratie, in haar onderscheiding van de particuliere genade, voorgoed zal worden afgesloten. Het Noachietisch Verbond heeft dan uit, en het Koninkrijk der hemelen gaat alsdan in. Op de nieuwe aarde, onder den nieuwen hemel, zal dan elk leven buiten Christus ondenkbaar en onbestaanbaar wezen. Er zal dan geen knie zijn die zich voor hem niet buigt, geen tong die zijn naam niet belijdt, en een menschelijk leven gelijk er nu nog allerwegen bestaat, en ten deele zelfs bloeit, buiten den Christus om en afgesloten van de particuliere genade, zal alsdan onmogelijk zijn. Niet natuurlijk alsof hetgeen de gemeene gratie thans nog in stand houdt, alsdan weg zal zinken. Integendeel, die instandhouding van het menschelijke zal dan zelfs in de *verheerlijking* van alle menschelijk leven overgaan; maar de gemeene gratie zal naar het oordeel niet meer in haar afscheiding van de particuliere genade werken. Gemeene gratie en particuliere genade zullen alsdan geheel ineenvloeien, en beide zullen opgaan in de openbaring van de heerlijkheid der vrijheid der kinderen Gods. Al wat het levensbeginsel van Christus in zich draagt, zal dan blinken in heerlijkheid, maar ook al wat dat levensbeginsel mist, zal aan zijn eigen zelfvernieling worden overgegeven. Immers voor den overgang uit dit *aardsche* in het *helsche* bestaan, zal niet anders noodig zijn, dan dat God *alle* gemeene gratie terugtrekt. Dan blijft aan het zondig creatuur niet anders dan zijn eigen zondige natuur over. Die zondige natuur zal zich dan ten einde toe *naar haar aard* ontwikkelen. En die ontwikkeling van de zondige natuur naar haar eigen zondige aandrift, wat zal die anders zijn dan het leven der hel? Een nacht, die nooit meer door een dageraad zal worden afgebroken.

In verband hiermede nu dient thans gewezen te worden, op hetgeen ons door Paulus geopenbaard is over „*den mensch der zonde, den zoon des verderfs.*" Hij zegt ons desaangaande in zijn tweeden brief aan de kerk van Thessalonika, dat aan de wederkomst des Heeren „*de afval*" zal voorafgaan, en dat, als die *afval* gekomen is, „de verborgenheid, het mysterie der ongerechtigheid zal geopenbaard worden; en ook deze openbaring van den apostel nu is niet te verstaan, dan juist in verband met de leer der „gemeene gratie". In de dagen onzer vaderen was het begrijpelijk, dat men deze uitspraak van den apostel tegen de Roomsche hiërarchie keerde. In bijna elken commentaar uit die dagen, en zoo ook in onze Kantteekeningen, wordt die voorstelling dan ook gehuldigd. De mensch der zonde, de zoon des verderfs, zoo schreef men destijds, moest niet verstaan worden van één bepaalden mensch, maar van een reeks van personen, die elkander

in het ambt zijn opgevolgd. Deze ambtelijke personen zullen „in den tempel Gods” gaan zitten, d. i. zullen zich in de kerk van Christus, in de gemeente des levenden Gods nestelen. Ze zullen daarin als „een God” zich aanstellen, en zich als een God laten eeren, zichzelven vertoonende dat zij God zijn. Hun macht zal stand houden tot de Heere hen verdoen zal door den Geest zijns monds, waaronder men dan verstond de zuivere prediking des Evangelies. En zoo was de weg gebaand, om de vervulling dezer profetie in het opkomen van het Pausdom te zien, dat zich Goddelijke onfeilbaarheid toekende, zichzelven met groote statie verheerlijken liet, dat de gemeente Gods ten bloede toe vervolgde, en dat geknakt en gebroken werd in zijn macht, toen eindelijk onder 's Heeren bestel de zuivere prediking des Evangelies in de dagen der Reformatie weer uitging.

Dat men in de 16de eeuw tot deze uitlegging kwam, is alleszins begrijpelijk. Wij die in rustiger tijden het Evangelie belijden mogen, verstaan nauwelijks meer wat tirannieke macht destijds door de Roomsche curie over de volkeren werd uitgeoefend. Het was een worsteling niet maar om zekere rechten en vrijheden, maar in vollen zin een worsteling om het leven. En in wat overspanning men moet geraken, als men dagelijks zijn eigen leven, en het leven van vrouw en kinderen bedreigd ziet, valt waarlijk niet moeilijk in te denken. Als de brandstapel rookt, wordt vanzelf elke uitlegging der Heilige Schrift actueel. Ja, we gaan verder. Een deel waarheid was er in deze uitlegging. Of zegt niet de apostel zelf in vs. 7, dat „het mysterie der ongerechtigheid”, wel eerst aan het einde in al zijn naaktheid zal openbaar worden, maar dat het niettemin *vooraf reeds wordt gewrocht*? En is dit zoo, komt de volle „openbaring der ongerechtigheid” wel eerst aan het einde dezer bedeeling volkomen, maar geldt het als regel, dat haar voorweeën zich gedurig in den loop der eeuwen reeds zullen voordoen, dan is er alleszins reden, om ook in de Roomsche curie, gelijk ze destijds zich voordeed en de volkeren overheerschte, de openbaring eener ongeestelijke macht te zien. Denkt men zich een oogenblik den toestand in, die geboren zou zijn, indien het destijds aan de Roomsche curie gelukt ware, om de Reformatie geheel en al te onderdrukken, zoodat allen volken het lot zou beschoren zijn geweest, dat thans voor Spanje, Portugal, Italië en de Zuid-Amerikaansche republieken is weggelegd, dan is het openbaar, dat ons menschelijk leven geheel zou zijn ingezonken. Thans heeft zelfs op Spanje en andere Roomsche landen nog de invloed van het Noorden en Westen van Europa ingewerkt, en er veel bij het leven behouden, dat anders geheel zou zijn ondergegaan. Zelfs de Roomsche curie is op het Concilie van Trente, door het stand houden der Reformatie, genoodzaakt geweest, zichzelve voor een niet gering deel te reformeeren. De Roomsche kerk van thans is niet de Roomsche kerk meer van toen, nauwelijks even voor vergelijking vatbaar. Het kwaad dat destijds

werkte, is voor geen gering deel gestuit. Maar denkt men zich, dat deze stuiting *niet* had plaats gegrepen, en dat de Roomsche curie, na het gewelddadig onderdrukken der Reformatie in alle landen, gelijk dit nu in Polen, Spanje en Portugal gelukt is, ongestoord en ongehinderd haar macht over de geesten had uitgebreid, en tot nooit gekende heerschappij ware gekomen, dan vereischt het toch waarlijk weinig prikkel der verbeelding, om zich de uitdooving van den menschelijken geest en de inzinking van het menschelijk leven voor te stellen, die daarvan én in Europa én in Amerika het gevolg zou zijn geweest. Denk u Noord-Amerika als een tweede Zuid-Amerika, Engeland als een tweede Portugal, Pruisen als een tweede Polen, Frankrijk als een tweede Spanje, en heel het nationale leven in die landen verstoken van den invloed, dien zelfs Spanje, Italië en Portugal uit het Noorden ondergingen, en immers, er zou van een krachtig zich voortbewegende historie der menschheid nauwelijks sprake zijn geweest.

Het kwaad, de woeling der ongerechtigheid, had zich toentertijd wel terdege in de Roomsche curie genesteld. *Haar* triumf op dat oogenblik zou de ondergang van Europa, en daarmee de ondergang van ons menschelijk leven zijn geweest. Dat ditzelfde kwaad, diezelfde woeling zich daarna uit Rome terugtrok, en zich thans weer in heel andere machten genesteld heeft, is openbaar. Zoo zelfs, dat de Roomsche curie thans in niet geringe mate medewerkt, om de thans opgekomen woeling van ditzelfde kwaad tegen te staan. Maar even onhistorisch als het is, om de Curie van thans naar de Curie van toen te beoordeelen, gelijk dit in ook onze kringen nog vaak geschiedt, even sterk in weerspraak met den historischen zin is het, als veel Roomschen van thans ons uit het tegenwoordige optreden van Rome het bewijs willen leveren, dat ook de Curie in de 16de eeuw even vrij uitging. Dit is zoo weinig juist, dat veeleer de vrees niet kan onderdrukt worden, dat, verloor Rome haar tegenwicht, en gelukte het haar nogmaals de alleenheerschappij te veroveren, gelijke oorzaken alsnog tot gelijke gevolgen als destijds voeren zouden. Wel niet meer in den vorm van toen, maar dan toch met soortgelijke strekking.

Doch al geven we op dien grond toe, dat de „verborgenheid der ongerechtigheid" heel den loop der historie door, als in voorweeën, haar vooruitgaande woelingen laat werken, en dat in de 16de eeuw een dier woelingen zich in de tirannie der Roomsche curie openbaarde, volstrekt onhoudbaar is niettemin de stelling, alsof 2 Thess. 2 : 1—12 in de Curie als zoodanig zijn praegnante vervulling had gevonden. Op die wijze verwart men de *voorweeën* van het kwaad met de *geboorte* van het kwaad. — Ook weerspreekt de tekst zelf zulk een uitlegging. Duidelijk toch toont het rede-

verband, dat de apostel de openbaring van den „mensch der zonde" onmiddellijk aan de wederkomst des Heeren laat voorafgaan. Men leefde in de kerk van Thessalonika in zekeren angst, dat de komst des Heeren reeds nu op til was. Men duchtte dat het einde der wereld op staanden voet te komen stond. Dit verwarde de geesten en stoorde den rustigen gang van het huislijk, maatschappelijk en kerkelijk leven. En daarom schrijft de apostel haar: „Wordt toch niet haastelijk bewogen van verstand, noch verschrikt door verhalen of brieven, want de dag des Heeren komt niet, tenzij dat eerst de afval gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mensch der zonde." Dit nu laat geen andere uitlegging toe, dan dat de afval en de openbaring van den mensch der zonde vlak voor de wederkomst des Heeren zal intreden. Thans behoefde de kerk van Thessalonika nog niet verschrikt te zijn, „alsof de dag van Christus aanstaande ware", want eerst moest nog de afval komen, en die was er nog niet; waarin dus vanzelf ligt opgesloten, dat, als de afval er zou zijn, en de zoon des verderfs openbaar zou zijn geworden, de dag des Heeren onverwijld aanstaande was, en dat alsdan voor gelijke verschrikking in hun geest alleszins oorzaak zou zijn. — Een zekerheid nog daardoor verhoogd, dat er bij staat: Wat hem „*wederhoudt*" om geopenbaard te worden, weet ge dan nu. Christus kan alzoo niet komen, tenzij de afval vooraf zij gegaan. Het nog niet gekomen zijn van den afval „weerhoudt" de komst van den Christus. Maar dan staat het ook vast, dat, *is* eenmaal de afval gekomen en *is* de mensch der zonde geopenbaard, niets meer van zijn kant in den weg staat, en de wederkomst des Heeren onverwijld daarna is in te wachten. Te zeggen, dat in de Roomsche curie „de mensch der zonde" reeds in de 7de eeuw verschenen is, niettegenstaande deze toestand nu reeds meer dan tien eeuwen voortduurt, onderwijl altoos de wederkomst van Jezus nog toeft, is uit dien hoofde met het getuigenis van Paulus *niet* overeen te brengen.

En evenmin gaat het aan, de woorden: „*Denwelken de Heere verdoen zal door den Geest zijns monds*" te verstaan van de breking der Pauselijke macht door de Reformatie. Breking en knakking is geen *verdoen*. Een mensch der zonde die *verdaan* wordt, houdt op werking, macht en invloed van zich te doen uitgaan. Bovendien is de uitdrukking: „*verdoen door den Geest zijns monds*", de aanduiding van een straffende en vernielende machtsdaad Gods, die als een wonderoordeel in de bestaande orde van zaken zal inbreken, gelijk er dan ook bijstaat, dat „deze mensch der zonde zal *te niet gedaan worden,* door de verschijning van 's Heeren toekomst."

In verband waarmede ten slotte evenmin kan worden toegegeven, dat onder „den mensch der zonde" niet een bepaald persoon, maar een hiërarchische reeks van personen, die over meer dan duizend jaren loopt, zou

moeten verstaan worden. Dat de Antichrist voorloopers zal hebben, geven we volgaarne toe; ook dat de geest van den Antichrist reeds lang voor zijn verschijning werkt, betwisten we niet; maar de uitdrukking „de mensch der zonde" en „de zoon des verderfs" is zóó scherp belijnd en zoo eng bepaald, dat hierbij *niet* aan één persoon te denken, afbreuk doet aan de duidelijke bewoordingen van Paulus' getuigenis. Ook al is het dus, dat we de uitlegging onzer vaderen, onder den storm die over hun hoofden ging, alleszins verklaarbaar achten, en ook onzerzijds staande houden, dat er wel terdege voorweeën van „de verborgenheid der ongerechtigheid" door heel de historie, en met name destijds in de Curie van Rome, woelden; zoodat zeer zeker één dier voorweeën openbaar werd in de geestelijke tirannie die de Roomsche kerk in de 16de eeuw over de menschheid wilde doen gelden; desniettemin blijft de concrete profetie van 2 Thess. 2 : 1—12 op een heel andere gebeurtenis doelen, en wel op een gebeurtenis die niet *in het midden der historie* ligt, maar die de historie van ons geslacht op aarde besluiten zal, en onmiddellijk zal gevolgd worden door de verschijning in de wolken van het Teeken van den Zoon des menschen.

LIX.

Doorwerking naar vaste wet.

> Maar van dien dag en die ure weet niemand, noch de engelen die in den hemel zijn, noch de Zoon, dan de Vader.
> MARCUS 13 : 32.

Het inzicht, dat de Heilige Schrift ons gunt in de dingen die komen zullen, strekt niet, althans niet in de eerste plaats, om de weetgierigheid te bevredigen. De profetie staat te hoog en is te heilig, om op te gaan in zekere kunst des voorspellens. En waar Jezus zelf ons het doel uitlegt, waarmeê ook de komende dingen voorzegd worden, stelt hij dat doel veeleer *na* dan *voor* de vervulling van hetgeen werd aangekondigd. Hij sprak toch: „*Nu heb ik het u gezegd, eer het geschied is, opdat wanneer het geschied zal zijn, gij gelooven moogt.*" Een stelregel dien we, behalve in Joh. 14 : 29, nog tweemalen, eerst in Joh. 13 : 19 en daarna in Joh. 16 : 4 herhaald vinden. In Joh. 13 : 19 bijna woordelijk, als het heet: „Van nu zeg ik het ulieden, eer het geschied is, opdat, wanneer het geschied zal zijn, gij gelooven moogt dat ik het ben." En in Joh. 16 : 4 aldus: „Deze dingen heb ik tot u gesproken, opdat, wanneer de ure zal gekomen zijn, gij ze moogt

gedenken, dat ik ze u gezegd heb." Hieruit volgt nu zeker niet, dat de profetie over de toekomende dingen niet óók zekere beteekenis voor het heden heeft. Zeer stellig heeft Israël vanouds troost en sterkte geput uit de Messiaansche profetie, en komt nog aan het Israël des Nieuwen Verbonds bezieling en hope toe uit de profetie van het Maranatha. Maar vooral waar het op meer bepaalde voorzeggingen aankomt, verdwijnt die beteekenis voor het heden bijna geheel. Hoe telkens en hoe herhaaldelijk Jezus zijn naaste discipelen er ook op gewezen had, dat hij, naar de Schriften, moest „overgeleverd worden en veel lijden van de overpriesters, en gedood worden, en dat hij zou opstaan ten derden dage," zijn jongeren zijn er *niet* ingekomen, hebben die profetie *niet* in zich opgenomen, en zijn er *niet door* bewerkt. Zelfs de geheel bijzondere voorzegging aan Petrus over zijn verloochening in verband met het hanengekraai, is niet in haar profetische kracht door hem gegrepen. En eerst nadat de verloochening *een feit* was geworden, en Jezus *was* overgeleverd, en het op Golgotha al volbracht was, werden de discipelen indachtig, dat Jezus hen vooraf op dit alles had gewezen. En zelfs dit laatste ging nog zoo weinig vlot, dat Jezus den jongeren op den weg naar Emmaus zelf, woord voor woord, nog eerst moest aantoonen, hoe dit alles voorzegd was, en hoe Mozes en al de profeten een Messias hadden aangekondigd, die alle deze dingen lijden moest, en alzoo in zijn heerlijkheid ingaan. De zeer speciale profetieën omtrent het verraad en de dertig zilverlingen, het dorsten, het koopen van den akker des bloeds en zooveel meer, waren zelfs in termen vervat, die elk voorafgaand verstand van deze plaatsen uitsloten; en desniettemin wijst de Evangelist er telkens op, dat alle deze dingen moesten geschieden, opdat de Schriften zouden vervuld worden.

Het geldt hier alzoo geen bijkomstige opmerking, maar een vaststaanden regel van profetische verklaring, dien dus ook wij niet uit het oog mogen verliezen, waar we toekomen aan de voorzeggingen der *apocalyptiek,* d. i. van die voorzeggingen die doelen op hetgeen vooraf zal gaan aan Jezus' tweede komst, op hetgeen die wederkomst des Heeren zal uitmaken, en op hetgeen na die parousie van den Christus volgen zal. Sommigen toch stellen zich aan, alsof ze den sleutel in handen hadden, om die voorzeggingen en apocalyptische gezichten haarfijn te duiden en in al hun bijzonderheden zoo klaarlijk bloot te leggen, als konden ze nu reeds de historie schrijven van wat dan eerst gebeuren zal. Dit nu is met den zoo straks van Jezus' eigen lippen opgevangen regel in onverzoenlijke tegenspraak. Ook de beteekenis van wat Jezus zelf dienaangaande voorzegd heeft, de eigenlijke zin van wat én Paulus én Petrus ons daarover betuigen, en met name de eigenlijke beduidenis van hetgeen ons daaromtrent in de Openbaring van Johannes wordt voorgehouden, zal eerst klaar en helder uitkomen, als die tijden zullen zijn aangebroken. Dan, *van achteren,* zal

blijken, hoe, tot in de geringste bijzonderheden toe, het pogram der dingen die komen zullen, vooraf in schets was gebracht. Niet nu, maar eerst dan, in die ure zelve, zal het Gods kerk ten teeken en ten bewijze zijn, dat ze niet de prooi wordt van elkaar vernielende machten, maar door haar Heere en Koning geleid wordt eerst in het onweder, daarna in den storm, en zoo eerst in de zachte koelte. En alsdan zal te midden van haar lijden de gemeente den Heiligen Geest verheerlijken, die al het beleid dezer dingen reeds voor eeuwen voorzegd had. Zoolang daarentegen die ure nog verre is, en de gebeurtenissen zich niet scherper afteekenen, verkeert de kerk van Christus in gelijken toestand als waarin de discipelen vóór Golgotha verkeerden, dat ze wel in de algemeene strekking der komende dingen heeft in te leven, maar van elk pogen, om tot in de verklaring der bijzonderheden af te dalen, heeft af te zien.

Dit moest hier op den voorgrond gesteld, omdat ook bij de verklaring van 2 Thess. 2 : 1-12 zoo telkens weer weetzuchtige nieuwsgierigheid geprikkeld werd, om preciese aanduiding te gaan zoeken, waar ons niet anders dan een algemeene blik op den loop der komende dingen gegund wordt. Wat deze en soortgelijke apocalyptische openbaringen inhouden, zegt ons alleen: 1°. dat er na Jezus' hemelvaart een geestelijke worsteling zou worden aangebonden tusschen de machten des Koninkrijks en de machten der duisternis; 2°. dat deze worsteling een noodzakelijk proces zou doorloopen; 3°. dat dit proces ten slotte leiden zal tot een grooten afval; 4°. dat die afval eindigen zal in een schrikkelijke openbaring der ongerechtigheid, uitloopende op de heerschappij van een geweldenaar; en 5°. dat, wanneer in het eindelijk optreden van dien rampzaligen mensch de ongerechtigheid, als ware het vleesch zal zijn geworden, en hiermede het proces niet verder kan, de Christus weder zal komen, om de ontzettende worsteling van hemel en aarde door zijn oordeel te beslechten. Voegt ge hier nu nog bij, dat dit proces velerlei stadiën zal doorloopen, en dat in elk dier vele stadiën „de verborgenheid der ongerechtigheid" zich reeds voorloopig op gelijksoortige wijze zal openbaren, zoodat de kerk, keer op keer, achtereenvolgens te staan komt voor eenen beteekenenden afval, voor een kennelijk uitbreken der ongerechtigheid, en voor een weer inniger zich openbaren van den Heere aan zijn volk, dan is hiermede de hoofdzakelijke inhoud van al deze apocalyptische openbaringen metterdaad uitgeput, en gaat elke prediking feil, die deze hoofdaanduidingen in de schaduw stelt, om de gemeente af te leiden naar meer specieuse verklaringen, die het toch nooit verder dan tot *gissingen* brengen, en daarom nimmer de uitwerking kunnen hebben, om de Gemeente des levenden Gods te sterken, te troosten, en te bezielen.

In dien zin nu verstaan, dient thans te worden aangetoond, welk verband er bestaat tusschen de *gemeene gratie* eenerzijds, en tusschen het verloop dezer *geestelijke worsteling* anderzijds. Op zichzelf ligt er voor ons iets raadselachtigs in, waarom na Jezus' hemelvaart dat bange proces nog moest doorloopen worden, nu reeds meer dan negentien eeuwen. De eerste Christelijke kerk was daarop blijkbaar niet voorbereid, en de vraag der discipelen, op wat dag en wat uur de Messias zijn Koninkrijk zou oprichten, bleef zweven op veler lippen. Er traden toen van meet af twee richtingen in de gemeente op. Eenerzijds de richting van hen, die, tevreden met het heden, geen behoefte gevoelden aan de wederkomst des Heeren, en die, gelijk nu nog zoo vele duizenden en tienduizenden belijders, het de natuurlijkste zaak ter wereld vonden, dat de kerk op aarde bleef, en Christus in den hemel, en dat achtereenvolgens door den dood heel de schare der geloovigen ter zaligheid inging, maar zonder dat hun verminkt geloof ooit dorstte naar de openbaring der heerlijkheid, en die daarom die openbaring van Jezus' heerlijkheid zich liefst in een eindeloos verschiet dachten, zonder dat ooit het: „Kom Heere Jezus, ja, kom haastiglijk!" uit hun ziel oprees. *Deze* soort lieden nu worden door het apostolisch woord bestraft, zoo dikwijls het op de wederkomst des Heeren wijst, als op het onmisbaar aanvulsel, het noodzakelijk complement van al wat voorafging, en het is tegenover de geestelooze dorheid dezer zelfgenoegzame lieden, dat telkens het: „De Heere is nabij, ziet hij komt haastiglijk, en als een dief in den nacht zal zijn toekomst zijn", toen weêrklonk, en nog altoos moet worden uitgeroepen.

Maar naast en tegenover deze groep tevredenen en zelfgenoegzamen, die aan allen dorst naar Jezus' wederkomst gespeend waren, stond een geheel andere soort Christenen over, met name die Christenen die uit de Joden waren toegebracht, en die haastig en schier onstuimig naar de parousie des Heeren henendrongen. Voor dezen was hetgeen vooralsnog op aarde in de kerken zou voorvallen bijzaak. Voor een nog te komen geestelijke worsteling, die in vaste stadiën zeker noodzakelijk proces zou doorloopen, hadden deze Christenen geen oog. Naar zij zich inbeeldden, was alle worsteling afgeloopen en op Golgotha beslecht. Zij kenden slechts één tegenstelling: die tusschen Israël en de Heidenen. Welnu, de verschijning van den Christus Gods had die tegenstelling ten nadeele der Heidenen en in het voordeel van Israël opgeheven. Israëls Koning had getriomfeerd, en ook de bekeerden uit de Heidenen knielden in stille eerbiedenis voor der Joden Messias neder. Wat bleef er dan nog overig te doen, dan dat die Koning Israëls nu uit dien zelfden hemel, waarhenen hij opvoer, evenzoo weer nederdaalde, en met de macht hem verleend alle

woeling der volkeren brak, om het Koninkrijk der hemelen over heel de aarde te doen triomfeeren. Tot hen moest daarom het apostolisch woord zich op geheel andere wijze richten. Hun moest duidelijk worden gemaakt, hoe de geestelijke worsteling nog volstrekt niet uit was, hoe er aan het slottafereel van Jezus' wederkomst nog allerlei veelbeteekenend bedrijf van geestelijke worsteling zou moeten voorafgaan, en hoe met den triomf van Israël over de Heidenwereld het door God bestelde proces nog zoo weinig was afgeloopen, dat veeleer nu eerst dat proces ook in het leven *der volken* kon aanvangen, om eerst alzoo na een harden en verbitterden kamp in het leven der menschheid tot beslissing te komen. Weerklonk daarom tegenover de eerst geteekende het apostolisch vermaan: „De Heere is nabij, ziet hij komt haastiglijk," tegenover deze tweede richting daarentegen weerklonk het juist omgekeerd: „De Heere komt *nog niet*"; gelijk er duidelijk staat: „Wordt niet verschrikt, *alsof de dag van Christus aanstaande ware;* want die komt *niet,* tenzij eerst de afval gekomen zij, en de mensch der zonde zal geopenbaard zijn." Tweeërlei apostolisch vermaan alzoo, dat op den oppervlakkige den indruk maakt van tegenspraak, maar dat zich oplost in volkomene harmonie, mits men maar een open oog hebbe voor de tweeërlei zeer onderscheiden gemoedsstemming, die zich onder de Christenen én destijds openbaarde, én ook sinds alle eeuwen door geopenbaard heeft.

Immers nu nog, evenals toen, vindt ge onder de belijders en belijderessen des Heeren tweeërlei geesten. Aan den éénen kant lieden, die nauwelijks aan de wederkomst des Heeren denken, die er op zinnen noch peinzen, die aan het Maranatha ganschelijk vreemd zijn, en die, zoo zij persoonlijk maar zalig afsterven, er noch iets ongewoons noch iets onnatuurlijks in zouden vinden, indien na hun afsterven het leven der kerk op aarde eeuw in eeuw uit rustig voortging, zonder ooit te worden afgebroken. Maar van den anderen kant ontmoet ge ook nu weer in de gemeente telkens Christenen, die met gelijke onstuimigheid als eertijds naar de wederkomst des Heeren dringen, die liefst de teekenen van zijn toekomst zóó zouden uitleggen, dat ze nog vóór hun sterven, of althans zeer kort na hun sterven, de wederkomst des Heeren konden inwachten, en die, den strijd der kerk geheel buiten verband met de historie en het verloop van het menschelijk leven opvattende, eigenlijk geen reden zien, waarom de Heere niet reeds lang gekomen is, en niet morgen den dag komen zou.

Welnu, tegenover deze beide richtingen in de gemeente moet ook nu nog de Dienst des Woords even onderscheidenlijk optreden, als het apostolisch woord in de eerste eeuw der Christenheid. Aan de eersten moet gedurig gepredikt, dat de komst des Heeren een onmisbaar, een noodzakelijk slotbedrijf van heel Gods Openbaring, en dat altoos de Heere nabij is. Maar evenzoo moeten de andere, meer onstuimige broederen van hun eenzijdig

spiritualisme genezen, en moet het hun aangezegd, dat de Heere nog niet komt, tenzij eerst de groote afval gekomen zij en de mensch der zonde zij geopenbaard geworden. Iets waarbij ze ook duidelijk moeten gewaarschuwd worden, om niet elken voorloopigen afval voor *den grooten afval* aan te zien, noch ook het voorloopig werk van de verborgenheid der ongerechtigheid voor de openbaring van *den mensch der zonde en den zoon des verderfs*. Uit eenzijdige reactie tegen het Chiliasme was de Gereformeerde gezindheid er toe gekomen, om op schuldige wijze het *Maranatha* in haar geloofsblazoen te laten verbleeken; en deswege moet het Goddelijk bestel geëerd en gedankt, dat ons, Gereformeerden, weer met kracht en bezieling op dat *Maranatha* gewezen heeft. Maar ook anderzijds hebben we toe te zien, dat we ons door deze beweging niet tot een vervallen in het andere uiterste laten verleiden. Juist als Gereformeerden hebben we *beide* stukken der belijdenis vast te houden: eenerzijds dat de Heere komt, en dat zijn komst voor het geloofsoog zeer dicht nabij is, maar ook anderzijds dat de Heere *niet* komt alvorens het in Gods raad verordende proces ten slotte uitloopt op den grooten afval en op die reusachtige openbaring van de verborgenheid der ongerechtigheid, die zich eerst in de verschijning van den vreeslijken *mensch der zonde* zal belichamen.

Wat is nu de oorzaak, wat is de reden, dat vooraf zoodanig spannend proces moet doorloopen worden, en dat dit spannend proces, eer Jezus wederkomt, tot zoo ontzettende openbaring der zonde zal moeten leiden? Voor wie Pelagiaansch in zijn hart is, is dit geen vraag. Voor hem hangt ten slotte elke beslissing aan den vrijen wil des menschen. Indien de menschen maar anders wilden, was morgen den dag heel de wereld bekeerd. Dat het tobben blijft voor Jezus' kerk op aarde, is alleen het gevolg van der menschen onwil. Pijl is hierop niet te trekken. Van noodzakelijkheid kan geen sprake zijn. Een geregeld en noodzakelijk proces der dingen is eenvoudig ondenkbaar. Het loopt, zooals het loopt, omdat de vrije *wil* des menschen, meest op zijn *onwil* uitloopend, gedurig elke opkomende hope verstoort. Ook is er geen enkele reden denkbaar, waarom het anders zou worden. Morgen den dag kan God de Heere den loop der wereldhistorie even goed afbreken als over twee eeuwen. Die historie is toch niet anders dan de eentonige herhaling altoos van dezelfde dingen. En het eenig motief voor uitstel van 's Heeren wederkomst kan alleen hierin gelegen zijn, dat wellicht ook uit de komende geslachten nog enkelen zich bekeeren zullen tot den Christus.

Maar zoo oordeelt wie aan de Schrift vasthoudt, en dus ook een Gereformeerd Christen niet. Hem is het bestaan van een raad Gods geopenbaard. Hij weet dat niet de vrije wil des menschen, die denkbeeldig is, maar de

„raad des willens" den loop der dingen bepaalt. Voor hem staat het vast, dat het einde der dingen en dus ook het doel van het bestaan, vastligt in het Goddelijk welbehagen, en dat al wat aan dat einde voorafgaat, niet anders kan zijn, dan het geheel der door God bepaalde middelen, die, in het door Hem verordend verband van oorzaak en gevolg, tot die uitkomst leiden zullen. Evenmin als de menschheid voor hem gelijk is aan de korrelen in een hoop zand, maar één lichaam, organisme onder één hoofd saâmgevat, uitmaakt, evenmin is de historie der wereld voor hem een onsamenhangend allerlei van op zichzelf staande gebeurtenissen, maar veeleer een wel ineengeschakelde kéten, een zich in door God bepaalde bedding voortbewegende stroom, die door den adem zijns Geestes wordt voortgestuwd. Hij ziet in de historie der wereld allerlei krachten en machten, allerlei geesten en allerlei elementen opkomen, die op het door God bepaalde oogenblik allerlei verbindingen aangaan, op allerlei wijze in botsing geraken, naar vaste geestelijke wet om de heerschappij kampen, en die achtereenvolgens in al die vormen, die hun aard en aanleg gedoogt, optredende, die reusachtige worsteling telkens in nieuwen vorm hervatten. En daarom verstaat hij het, dat hier wel terdege een noodzakelijk proces doorgaat, dat niet tot ruste kan komen, eer elk dezer krachten en geesten den vollen inhoud, die er in gelegd is, heeft uitgeput, tot volledige ontwikkeling is gekomen, en alvorens in die volledige ontwikkeling God gerechtvaardigd wordt, in uitkomst zelve aantoonende, waarop ten slotte die volledige ontwikkeling van de Hem vijandige machten uitloopt, en hoe Hij dan eerst, als ze tot die volledige ontwikkeling gekomen zijn, die machten der boosheid en die geesten der ongerechtigheid zal verdoen. „Sion zal naar recht verlost worden," en ook Satans burcht zal naar recht worden neergeworpen, en als het eens van engelenlippen weerklinken zal: *Babylon is gevallen, Babylon is gevallen!* dan moet in de uitkomst zelve het bewijs liggen, dat God Babylon *niet* afsneed, eer het zijn volle kracht kon openbaren, maar het toen eerst verdeed, toen de uitkomst getoond had, dat er niets meer van Babylon te hopen was, dat Babylon niet *kon* gered worden, tot het in het rijpste en rijkste van zijn ontwikkeling als stof en puin ineenzonk voor de majesteit Gods.

Op een der laatste dagen voor zijn sterven heeft Jezus tot zijn discipelen het opmerkelijke woord gesproken, dat van die ure, d. i. van de ure der voleinding, niemand weet, ook niet de engelen, en ook niet de Zoon, „*want dat de Vader de bepaling van deze ure in zijn eigene macht gesteld heeft*" (Marc. 13 : 32). Dit woord verstaat de spiritualist en verstaat de methodist niet. Hoe? Alle dingen zijn aan Christus van den Vader overgegeven, en weet hij dan niet den dag en de ure, waarop deze dingen komen zullen?

Hij kan immers komen wanneer hij wil? Het is door den Vader in zijn eigen macht gesteld? En toch zegt Jezus, dat ook hij dien dag en die ure *niet* weet en *dat hij hierin afhangt van den Vader.* Maar de Gereformeerde verstaat dit woord zeer wel. Hij toch leerde onderscheid maken tusschen de sfeer des *Vaders* of van onze Schepping, de sfeer des *Zoons* of van onze Verlossing, en de sfeer des *Heiligen Geestes* of van onze Heiligmaking, en hem is er een licht over opgegaan, hoe de voleinding der eeuwen *niet* bepaald wordt naar den regel van het Verlossingswerk, maar bepaald ligt in de ordinantie der *Schepping.* Het is in die scheppingsordinantie, dat het ontstaan en opkomen bepaalt ligt van alle krachten en geesten des menschelijken levens, die zich tegen God stellen, en die in de historie der wereld tegen God zullen inwoelen. En juist overmits nu het einde dan eerst komt, als de worsteling tusschen den Geest van Christus en den geest der wereld alzijdig uitgestreden en uitgeput zal zijn, en hiermede het volledig proces van die worsteling zal zijn afgeloopen, ligt de grondbepaling voor dien dag en voor die ure niet in de sfeer der *Verlossing,* maar in de sfeer der *Schepping,* en heeft diensvolgens de Vader de vaststelling ervan in „zijn eigene macht" gesteld. En staat dit eenmaal voor ons vast, dan springt het ook in het oog, hoe hier de gemeene gratie niet slechts meêspreekt, maar zelfs leiding geeft. Immers het is alleen dank zij de „gemeene gratie, dat die krachten en machten van ons menschlijk leven niet in de kiem gesmoord werden, maar zich de mogelijkheid van volledige ontwikkeling zagen geopend.

LX.

Het proces der zonde.

En alsdan zal de ongerechtige geopenbaard worden, denwelken de Heere verdoen zal door den Geest zijns monds, en te niete maken door de verschijning zijner toekomst.
2 Thess. 2 : 8.

Ook de „gemeene gratie" heeft zoowel een *leer*, als een *historie.* De leer stelt vast wat onder „gemeene gratie" te verstaan en te belijden zij; de historie toont u hoe de werking der „gemeene gratie" dusver verliep, nog toegaat, en waarop ze eens uitloopen zal. Ook hier toch sluit de historie de profetie, evengoed als de profetie de historie in. Niet een *stuk* van het verloop, maar *heel* het verloop van het eerste Paradijs af, dat was, tot aan het tweede Paradijs, dat komt, moet met één blik overzien kunnen worden.

Eerst alzoo vindt onze geest bij het indenken van de „gemeene gratie" rust.

Het is uit dien hoofde, dat we, na het historisch verloop der „gemeene gratie" van het Paradijs tot op Noach, van Noach tot op Abraham, van Abraham tot op Christus, en van den Christus tot op de kerk des Nieuwen Verbonds gevolgd te hebben, ons thans ook de vraag hadden te stellen, in welk verband de apostelen „de gemeene gratie" stellen met het einde aller dingen. En desaangaande nu bevonden we, dat de apostelen wel tegenover de zelfgenoegzame en tevredene belijders gedurig de waarheid handhaven van de wederkomst des Heeren als van het onmisbaar slotbedrijf, dat voor het geloofsoog steeds vlak op den voorgrond staat, als stond het vast, dat de Christus, nog dezen zelfden dag eer de zon onderging, verschijnen zou; maar hoe de Schrift anderzijds niet minder beslist nog een breede en lange historie tusschen de Hemelvaart en de Wederkomst inschuift, door ons te zeggen, dat er iets is dat de Wederkomst van den Christus *weerhoudt;* dat de Christus uit dien hoofde nog niet *kan* komen; dat zijn Wederkomst nog *niet* aanstaande is; dat toch eerst de verborgenheid, het mysterie der ongerechtigheid, moet hebben uitgegist en uitgewerkt; en dat deze volledige ontwikkeling van het „mysterie der ongerechtigheid" dan eerst zal voldongen zijn, als eerst *de groote afval* zal geopenbaard zijn, en indien uit dien grooten afval ten slotte de „mensch der zonde", de „zoon des verderfs" zal zijn voortgekomen. Zoo toch vinden we het voorzegd en voorgesteld, nies enkel in de geschriften van Paulus, maar ook in de Openbaring van Johannes. Ook in dit slotgeschrift van den Bijbel wordt een geheele reeks gebeurtenissen tusschen den Olijfberg en het nieuw Jeruzalem ingeschoven, en ook in dat Boek der gezichten vindt ge zoowel de aankondiging van voorweeën, die aan de finale openbaring van het kwaad voorafgaan, als ten slotte een vreeselijken afval en het optreden van den *onmensch*, die wijl hij onmensch is als *beest* gekarakteriseerd wordt; en in het eind een verdoen van dien onmensch en een voor altoos breken van Satans macht, die in dezen onmensch werkte, door een machtdaad des Heeren.

Dit inschuiven nu uit Gods Raad tusschen Hemelvaart en Wederkomst van een lang, noodzakelijk en onmisbaar stuk historie, staat met de „gemeene gratie" in rechtstreeksch verband. In zoo eng verband zelfs, dat ge zeggen kunt: Bijaldien er geen gemeene gratie werkte, zou dat stuk historie ondenkbaar zijn geweest, en alleen in het bestaan der gemeene gratie vindt deze breede historische ontwikkeling haar drijfkracht en beweegreden; een punt dat deswege hier eenigszins omstandiger en met meer nadruk dient toegelicht, omdat op dat verband tusschen de „gemeene gratie" en „het einde der dingen" dusver nooit anders dan zeer terloops de aandacht werd gevestigd.

Stel u nu, om allereerst de noodzakelijkheid van dit verband helder in te zien, slechts een oogenblik voor, dat er *geen* gemeene gratie ware uitgegaan, en dat in geen andere dan in de particuliere genade de ontferming onzes Gods zich geopenbaard had; welke zou dan de toestand zijn geworden? Dit valt, bij wijze van vergelijking af te meten naar den toestand, waarin ons geslacht verkeerde, toen de Zondvloed intrad. Niet alsof toen reeds *elke* werking en nawerking der gemeene gratie reeds geheel had opgehouden, maar de werking der gemeene gratie was toen toch derwijze verzwakt, dat men duidelijk zien kon, waar het zou zijn heengegaan, bijaldien ze ten slotte geheel had opgehouden. Het zou ten slotte, zoo er geen Zondvloed, en na dien Zondvloed geen nieuwe, krachtige uitstraling der gemeene gratie gekomen ware, kortweg een hel op aarde zijn geworden, één groot krankzinnigenhuis, een algemeene verstomping en verdierlijking, één lichamelijk en geestelijk verwilderen in de afzichtelijkste krankheden en de onmenschelijkste wreedheden, één onderlinge algemeene zelfvernieling der menschheid. Neem nu voor een oogenblik aan, dat ook te midden van zulk een toestand het werk der particuliere genade ware doorgegaan, zoo zou die hierin moeten bestaan hebben, dat uit zoo onteerd en zichzelf verterend geslacht, toch hier en daar, nu en dan nog kinderen waren geboren, die ter eeuwige zaligheid bestemd waren; maar, gelijk vanzelf spreekt, zouden deze verkorenen dan tot geen saâmleven der heiligen, tot geen dienst van God, tot geen oefening van godzaligheid, tot geen openbaring der kerk hebben kunnen komen. Hun leven zou zijn afgemaaid, eer ze tot jaren van onderscheid kwamen, en al het werk der particuliere genade zou verborgen werk des Geestes in het hart zijn gebleven. Van het optreden, eeuwen lang, van een verkoren volk in Israël, van een doorgaande profetie, van een vrucht der Vleeschwording van het Woord, zou geen sprake kunnen geweest zijn. De Pharao's zouden Israël hebben uitgemoord, de Jeremia's zouden in den kuil gesmoord zijn, het Kindeke Jezus zou onder het zwaard van Herodes' soldeniers gevallen zijn. Nergens ware geschiedkundige ontwikkeling denkbaar geweest. Noch het volk Gods, noch de kerk des Heeren, zou ergens een plek gevonden hebben voor het hol van haar voet. Wat dan nog als vrucht der particuliere genade ontkiemde, en zich even boven den grond vertoonde, zou onmiddellijk vertreden en in zijn eerste opkomen verdaan zijn. Natuurlijk zou de verborgen kracht des Heiligen Geestes inwendig hebben kunnen wederbaren en heiligen, en zou het aantal der uitverkorenen niet noodzakelijk verkort zijn geworden, maar voor het leven op aarde zou dit alles zonder beteekenis zijn gebleven; het zou altegader, eer het zich hier openbaren en ontwikkelen kon, in den dood versmoord zijn geworden. Had, bij dien stand van zaken, God de Heere dan maar de ontvangenis en de geboorte van zijn uitverkorenen bespoedigd, en deze allen wedergebaard, zoo zou er geen enkele reden meer denkbaar

zijn geweest, waarom de historie der wereld nog zou zijn voortgezet. Het voortbestaan der wereld diende dan tot niets meer. Het einde kon elk oogenblik intreden. Hoe eer het intrad, hoe minder schande en zelfonteering, en des te minder hoon voor Gods heiligen naam.

En zelfs is hiermede nog te veel toegegeven. Het behoeft toch nauwelijks aanwijzing, dat, bij algeheele ontstentenis der gemeene gratie, ook al rekenen we slechts af van den toestand, die onmiddellijk aan den Zondvloed vorafging, Israël als volk zelfs nooit zou zijn opgekomen, dat de stam van Isaï nooit zou ontloken, en de Christus nooit uit Maria zou geboren zijn. Geheel de ontwikkeling van de historie der particuliere genade, voor zooverre ze tot uitwendige openbaring kwam, zou terstond gestuit zijn geworden, en er zou niets, volstrekt *niets* denkbaar zijn geweest, dan onwaarneembare, inwendige werking van den Heiligen Geest. Niet alleen zou er bij die onderstelling dus geen stuk historie tusschen de Hemelvaart en de Wederkomst zijn ingeschoven, maar er zou zelfs geen Hemelvaart, en derhalve ook geen Wederkomst hebben kunnen plaats grijpen. Alleen door de gemeene gratie is dit alles mogelijk geworden. Zij is het, die een terrein van menschelijk leven effende, waarvan een heilige erve kon worden afgezonderd. Zij is het, die voor het Sion Gods een plek der ruste opleverde. Zij is het niet minder, die het optreden en verkeeren onder menschen van den Zone Gods mogelijk heeft gemaakt. Maar ook al dringen we zoo diep niet door, en al nemen we voor een oogenblik aan, dat Israël er toch geweest en de Christus verschenen ware, en dat zijn Hemelvaart had plaats gegrepen, zoodat zijn Wederkomst te wachten stond, dan nog gaat het door, dat, bij algeheele ontstentenis der gemeene gratie, het enkele denkbeeld van een geschiedenis der kerk van Christus in haar worsteling met de wereld, eenvoudig ongerijmd ware geweest. De vervolging zou dan die kerk in haar eerste opbloeien hebben uitgemoord. Elk punt van aansluiting zou voor de Christelijke religie aan het leven der wereld ontbroken hebben. Alle uitstel van Jezus' Wederkomst zou niets dan doellooze verlenging van jammer en ellende zijn geweest. De lankmoedigheid Gods zou geen terrein hebben gevonden om zich te openbaren. En de eenige denkbare barmhartigheid zou er bestaan hebben, om hoe eer hoe beter, de uitverkorenen te laten ontvangen en geboren worden, ze te wederbaren, ze door den dood van alle zonden af te snijden, en dan het Teeken van den Zoon des menschen te laten verschijnen in de wolken.

Maar ook afgezien van de onmisbaarheid der gemeene gratie voor alle uitwendige openbaring der particuliere genade, is er op te letten, hoe juist

de gemeene gratie de oorzaak is, waarom ten slotte de ongerechtigheid zich op zoo schriklijke wijze in den „mensch der zonde" of den „zoon des verderfs" zal openbaren. Ook al neemt ge toch aan, dat het ook zonder de gemeene gratie tot een monsterachtige openbaring der ongerechtigheid zou zijn gekomen, toch zou dit schriklijk mysterie zich dan nooit in dien bepaalden vorm geopenbaard hebben. De vorm dier openbaring toch in „één grooten afval", en het optreden van den „mensch der zonde", zal juist door de werking der gemeene gratie worden veroorzaakt. Vreeslijk uitgekomen zou de ongerechtigheid altoos zijn, zoo *met* als *zonder* gemeene gratie, maar eerst de gemeene gratie geeft haar *dien verfijnden vorm.*

Dit verschijnsel zien we in zijn voorloopige aanduiding nu reeds. Ook toen de gemeene gratie nog niet tot een hooger ontwikkeling van menschelijke vaardigheid en tot een rijker ontwikkeling van menschelijke kennis geleid had, verstond Kaïn toch, krachtens zijn dierlijk instinct, zeer wel de kunst om Abel dood te slaan. Op gelijke wijze als de tijger zeer wel weet op wat plaats hij den klauw moet inslaan, om het hart van den buffel te raken, wist ook Kaïn den slag aan Abel zóó toe te brengen, dat hij dood ineenzonk. Maar hoe heel anders is dit moorden thans niet geworden, nu de strooper den koddebeier op honderden meters afstand, door een schot uit een tweeloops karabijn, neerschiet. Oorlog is er op aarde geweest zoolang er groepen van menschen met strijdige belangen tegenover elkander stonden; maar wat beduidt de krijg door Abraham, met Aner, Mamre en Eskol, tegen Kedor Laómer gevoerd, vergeleken bij een oorlogstragedie als in 1870 tusschen Frankrijk en Duitschland is afgespeeld? En behoeft het nu nog aanwijzing, dat het alleen de gemeene gratie is, die deze fijner menschelijke ontwikkeling in kennis en kunstvaardigheid heeft teweeggebracht, en die, gelijk ze eenerzijds zegende, zoo ook anderzijds de middelen tot vernietiging en verwoesting, zoo in zake van misdaad als in zake van oorlog, verhonderdvoudigde, en aldus aan de openbaring der ongerechtigheid een geheel anderen, veel sterker ontwikkelden vorm nu reeds verleende en nog in toenemende mate verleenen zal.

In het midden dezer eeuw maakten de leidende geesten, ten onzent een man als Opzoomer vooraan, volmaakt te goeder trouw, den kinderen onzes volks diets, dat beter schoolontwikkeling vanzelf de misdaad keeren zou. Voor elke nieuwe school die verrees, kondt ge een cel in de gevangenis sluiten. En op zichzelf lag hier zekere waarheid in. Verheldering van kennis kan, mits goed aangewend, de verwildering van een volk tegengaan. Dit is de zegenrijke macht van elke ontwikkeling op het terrein der gemeene gratie. Maar wat deze anders zoo heldere koppen vergaten, is dat diezelfde gemeene gratie, omdat ze in een zondige wereld, en dus ook op onbekeerde

personen werkt, haar wapentuig evengoed ter beschikking stelt van de *boosheid* als van de *deugd*. Vandaar dat de uitkomst zoo tegensloeg, en dat wel de Christenen op hun terrein er het profijt van wegdroegen, maar dat in de schuilhoeken der misdaad, in de kringen der brooddronkenheid en op de markt der oneerlijkheden, die hooge ontwikkeling in kennis en kunstvaardigheid tot niets anders geleid heeft noch leiden kon, dan tot verfijnden gruwel, vaardiger bedrog, giftiger voorstelling en geslepener zonde. Reeds begint de justitie haar toenemende machteloosheid tegenover dit vaardiger, beter gewapend, gewiktster aangelegd kwaad in te zien. Tegen ruw geweld kan overmacht geplaatst worden, maar wat te stellen tegenover een vindingrijkheid en geslepenheid, tegenover een vaardigheid en sluwheid, die de onnoozelheid der justitie eenvoudig belacht. De naar de laatste mode gekleede jonker, die onlangs, met glacé handschoenen aan, midden op klaarlichten dag, in een fijn beschaafde stad als Parijs, in een druk bezochte buurt, bij een rijke weduwe aanschelde, bij haar binnentrad, haar met een flacon bedwelmde, toen worgde, haar goed en geld meênam, en daarna stil verdween, was een moordenaarstype, zooals het zonder de hooge ontwikkeling der gemeene gratie volstrekt ondenkbaar ware. Eerst moet, dank zij de gemeene gratie, de ontwikkeling en beschaving zeer hoog geklommen zijn, om zulk een type mogelijk te maken.

En ditzelfde verschijnsel nu neemt ge op elk gebied waar. Het blijft eeuw in eeuw uit dezelfde zonde, in den grond even Gode vijandig en duivelsch van oorsprong, maar de ontwikkeling en de vormen, waarin deze zonde optreedt, houdt met de algemeene levensontwikkeling gelijken tred. Men moordt thans anders dan vroeger; maar ook men bedriegt elkander fijner. Het rooven en stelen gaat bedektelijk en ongemerkt toe; men rolt met anderer tonnen gouds, tot men zich op het gewenschte oogenblik, met een biljet eerste klasse in de prachtsalon van een zeekasteel „verwijdert." Vroeger stal de dief een honderd, soms een beurs met duizend gulden. Nu stelt men zich nauwelijks tevreden met een stelsel van oplichterij dat op tonnen gouds tegelijk aast. Op het terrein van echtbreuk, hoererij, onkuischheid, allerlei onnatuurlijke en tegennatuurlijke zonden, worden thans de schandelijkste theorieën in den fraaisten, liefdeademenden vorm voorgesteld, en de verfijndste zonden mogelijk gemaakt door publiek uitgestalde kunstmiddelen. Het valsch getuigenis is niet meer als vroeger een naschelden en naroepen op de straat of in stegen, op het aanplakken op muur of wal van een lasterlijk gerucht, maar is thans een wijdvertakt stelsel van spot- en schimp-journalistiek geworden, en zelfs vrouwenhand ziet men zich leenen, om in keurigen, verleidelijken boekvorm, anderer kwaad gerucht te bevorderen. Het begeeren is uitgewerkt tot een heel het leven beheerschend systeem, gevoed en geprikkeld en door een publiciteit zonder wedergade, en door een uitstalling achter het

winkelraam, alsof het winkelhuis meer dan paleis ware geworden. Vertoon en praal allerwegen: en onder dien gestadigen prikkel de begeerzucht als hartstocht der energie en als middel om vooruit te komen geprezen. En zoo is het, in den meest letterlijken zin, op elk terrein. Altoos de gemeene gratie voortgaande, om den standaard van ons maatschappelijk leven te verhoogen, onze kennis te verrijken, onze menschelijke vaardigheid te vermeerderen, onzen levensvorm te verfijnen, het leven gemakkelijker, gezelliger, vrijer te maken, en door dat alles onze macht en onze heerschappij over de natuur steeds toenemende; maar ook, naar gelijken maatstaf, de zonde beter gewapend, vindingrijker in het uitdenken, veelzijdiger in haar openbaring, en de „verborgenheid der ongerechtigheid" op elk levensterrein al meer beschikkende over middelen, zich hullende in vormen, die de macht en de verleidelijkheid der zonde zoo ontzaglijk doen toenemen.

En geheel ditzelfde verschijnsel nu openbaart zich evenzoo op dat hooge terrein, waarop de gedachten der menschen zich saâmtrekken in het groote middelpunt, van waaruit het leven verklaard en het leven beheerscht moet worden. Want ook op dit terrein is de zonde wel zoo oud als de wereld. De zonde tegen de eerste Tafel der Wet is zelfs nog eerder dan de zonde tegen de tweede Tafel der Wet geboren. Maar ook die zonde was vroeger machteloozer, juist door haar ruwheid en haar oppervlakkigen vorm. Ze kwam uit in een vloek, in een Godslastering, in afgoderij. Maar sinds de gemeene gratie de denkmacht der menschen verhonderdvoudigde, en ook op dit terrein de middelen waarover de mensch beschikt, zich steeds vermenigvuldigden, is de vloek in een atheïstisch stelsel, de Godslastering in een goddelooze levenstheorie, de afgoderij in een den mensch verheerlijkende, alle geloof uitbannende levensbeschouwing overgegaan. Het zijn de kundigste denkers, de fijnste koppen, die thans op de zonde tegen de eerste Tafel der Wet zinnen en peinzen, en die de vrucht van hun goddeloos drijven in prachtwerken rontventen, en die er om geëerd, gesierd, geloofd en nog na hun dood verheerlijkt worden.

Dit nu is de openbaring van de „verborgenheid der ongerechtigheid" in het middelpunt des levens, van waar het geheel overzien, straks beheerscht wordt, en het is niet de minst wrange vrucht van de misbruikte gemeene gratie, dat het verzet tegen God en zijn Woord zich verscherpt, en de vijandschap tegen Christus en zijn kerk zich sterkt. En dit alles gaat naar een vast proces, een lijn volgend die vooruit bepaald is, gehoorzamend aan wetten, die we wel minder kennen maar die even vast zijn, als de wetten die op scheikundig gebied ons de verbinding en vervorming der stoffen leeren kennen. Uit het éene komt altoos met noodzakelijkheid het andere voort. De éene consequentie prikkelt en drijft tot de andere. Men kan dit

proces in beeld brengen uit het verleden; aantoonen hoe het ook thans soortgelijken weg volgt; en hieruit profeteeren, wat weg het ook in de toekomst zal nemen; alleen maar telkens verfijnd, in machtiger vorm, beter ineengesloten, maar heel ons menschelijk denken beheerschend. Het wordt almeer in der menschen zelfbesef de onttroning van den levenden God, om zichzelf eerst als god te gaan gevoelen, oppermachtig, alles beheerschend, alles dwingend; tot allengs ook de mystiek zich in dit zelfbesef gaat mengen, om voor den nieuw geboren god van ons menschelijk *ik* ook een nieuw geordenden eeredienst in te richten. Eerst de aanbidding van het genie, dan de hulde der virtuosen, straks de offerande aan wie machtig is en groot.

En gaat dit nu tot den einde toe door, tot het ten slotte niet verder kan; heeft ten leste alle menschelijk denken zich op dezen langen weg geheel uitgeput, zoodat de zelfvergoding van den mensch *volstrekt* is geworden; en is hiermede in het eind de vrucht van deze verfijnde zondige ontwikkeling voldragen, dan kan het niet anders, of het rijpe resultaat van dit proces zal zich ten slotte in één oppermachtigen mensch belichamen, en die machtige, allesbeheerschende mensch, zal alsdan de *„mensch der zonde", de „zoon des verderfs"* zijn.

En dan is het uit.

Dan heeft de zonde die alles vervalscht, alles bederft, alles wat van God komt ten slotte tegen God keert, ook den vollen oogst, die op het veld der gemeéne gratie werd ingezameld, misbruikt als een schat waarmede zij zich tegen God gesterkt heeft.

Dan zal het mysterie der ongerechtigheid in dien éénen schriklijken mensch voleind, voltooid, en tot haar volledige openbaring zijn gekomen, en daarom ten slotte niet anders kunnen doen, dan heel de macht der wereld tegen Christus en zijn volk en zijn kerk keeren.

Dagen der beroering voor Gods kerk op aarde, die, als ze niet verkort werden, zelfs de uitverkorenen in den afval zouden meesleepen.

Maar dan zullen die dagen ook verkort worden.

Het zal dan staan, tusschen dien oppermachtigen „mensch der zonde", die heel de wereld beheerscht, en tusschen den Christus, aan wien de Vader alle macht in hemel en op aarde heeft overgegeven.

En omdat het dan niet verder kan, en langer uitstellen van de eindbeslissing dus doelloos zou zijn, zal de Christus Gods alsdan het drama der wereldhistorie afbreken, dien „mensch der zonde" door den Geest zijns monds verdoen, en zelf heerlijk verschijnen in al zijn heiligen.

LXI.

De eindbeslissing.

Zij is gevallen, zij is gevallen, het groote Babylon, en is geworden eene woonstede der duivelen. Openb. 18 : 2.

De „*mensch* der zonde" is iets anders dan de Duivel in eigen persoon. Met het optreden van Satan *begint* wel het smadelijk drama der ongerechtigheid, maar de „*mensch* der zonde" treedt eerst in het slottafereel op. Zelfs Judas is nog „de zoon des verderfs" niet. Bij hem volgt op zijn gruwel nog het wegwerpen van de zilverlingen, de bekentenis van verraad, het vluchten, en de zelfmoord, terwijl de „mensch der zonde" een God tergend, God trotseerend wezen zal zijn, een mensch die met hoon voor God op de lippen in den poel wegzinkt. Natuurlijk zal zijn inspiratie daarbij uit den Booze zijn, maar toch die inspiratie uit Satan zal in menschelijke gestalte, in menschelijke vormen, in menschelijke krachten uitkomen. Het zal een verschijning zijn, zooals Satan die buiten ons menschelijk geslacht niet kan laten opkomen. En zelfs waar de Openbaring gewaagt van het „Beest" en van het beeld van het Beest, heft dit allerminst het *menschelijk* karakter van dit gruwelijk optreden op. Dierlijk, beestachtig is hier niet genomen, als „uit de soort der dieren", maar als het menschelijke in die diepste zelfverlaging, die het dierlijke in boosaardigheid achter zich laat. Welnu, die „mensch der zonde" ware in het Paradijs, kort na den val, ondenkbaar geweest. Die „mensch der zonde" *kon* nog niet optreden in de dagen vóór den Zondvloed. Nog niet in Farao's dagen. Nog niet toen Judas zijn Heere verried. Nog niet toen het oude Rome wegzonk. Nog niet toen de Septembermoorden Parijs ontheiligden. Nu nog niet, en straks nog niet. Die mensch der zonde kan niet komen, indien niet vooraf de ontwikkeling van de in ons menschelijk geslacht gelegde krachten en schuilende gaven en talenten tot den hoogsten top zal geklommen zijn.

Enkel booze zin, louter vijandschap tegen God volstaat hier niet. Ook de krachten, de middelen, de instrumenten ter wapening moeten gereed zijn, om het volledig doorwerken van dien boozen zin mogelijk te maken. En dit nu was niet in het Paradijs, niet in Noachs dagen het geval. Tot die ontwikkeling van menschelijke kracht kan het eerst van lieverlede, en kan het ten volle eerst in het einde komen. Wat was de menschelijke kracht van voor drie eeuwen bij de macht van ons menschelijk leven op het eind der negentiende eeuw vergeleken? Reeds nu voorspelt de geest der wetenschap nog gansch andere machten en krachten voor de eeuw die komt. Zoo gaat het voort en voort, en zoo zal het blijven doorgaan tot

den einde toe, tot ten leste het punt bereikt is, waarop het niet verder kan, als *elke* schuilende kracht ontdekt, losgemaakt, beheerscht en volledig aangewend zal zijn; en dan eerst zal die vreeselijke mensch kunnen opstaan, die, als in één hand al de draden van deze velerlei machten vereenigend, ze alle buiten God bezitten, tegen God richten, en als God zal willen aanwenden. Denkt ge u nu de „gemeene gratie" weg, dan zou die ontwikkeling van menschelijke kracht nooit gekomen zijn, dan zou het terrein voor die ontwikkeling ontbroken hebben, dan zou het al tot den chaos zijn teruggekeerd. En daarom nu is het, dat eerst in het optreden van den mensch der zonde het slottafereel van het drama der gemeene gratie zal worden afgespeeld.

Vraagt ge nu, of de „gemeene gratie" dan niet zichzelve weerspreekt, als ze heet „genade" te zijn, en eindigt met tot de sterkste openbaring der zonde te leiden, dan hebt ge hier scherp te onderscheiden. Het Kruis van Golgotha is en blijft het hoogste punt der particuliere genade, en nochtans is het op Golgotha dat der menschelijke boosheid het ontzettendst uitkomt. Is dit tegenspraak? Ge weet beter. Welnu, niet anders staat het hier. In de volledige ontwikkeling waartoe onder de hoede der „gemeene gratie" allengs ons menschelijk leven en 's menschen macht over de natuur voortschrijdt, wordt God verheerlijkt. Het is zijn bestel, zijn werk, dat er in uitkomt. *Hij* had al deze krachten in den menschelijken akker gezaaid. Zonder de gemeene gratie zou het zaad dat in dien akker school, nooit zijn uitgekomen, nimmer zijn opgebloeid. Dank zij de gemeene gratie ontkiemde, ontlook het, schoot het reeds hoog in de halmen, en zal het eens in vollen bloei staan, niet den mensch, maar Gode, den hemelschen Landman ten prijs. Het kunstige werk Gods dat Satan vernielen wilde, zal dan tóch voltooid zijn, en zijn voltooiing sluiten. De wereld, als ze geheel af is, zal God, als Bouwmeester en oppersten Kunstenaar verheerlijken. Wat het Paradijs in den knop was, zal dan volledig ontloken zijn. Alleen maar gelijk de mensch door zonde het Paradijs misbruikte, en daarom er uit verdreven moest worden, zoo zal ook de mensch der zonde dit gansche samenstel eens tegen God pogen te keeren, en deswege van God verdaan worden door den Geest zijns monds.

Dit brengt ons vanzelf op *het Oordeel*; en ook in verband hiermeê moet de gemeene gratie bezien. Met de teekening van dit oordeel, gelijk Jezus ons die in Matth. 25 geeft, valt hier niet te rekenen. Die profetie teekent ons in twee breede trekken alleen het lot van hen, die tot den Christus Gods in ware geestelijke verhouding, of althans in valsche schijn-betrekking

hebben gestaan. Die profetie geldt het oordeel in zijn middenpunt, herleid tot geloof of ongeloof aan den Christus, en daarbij is natuurlijk van de gemeene gratie geen sprake. Het is in Matth. 25 alleen de liefde om Christus' wil tot de heiligen, die toetsteen is voor eeuwig wel of eeuwig wee. Maar anders is het in het boek der Openbaringen. Daarin vindt ge niet alleen *profetisch* aangegeven, wat in het oordeel op den voorgrond treedt, maar ook *apocalyptisch,* wat in het oordeel den achtergrond zal vormen, en juist *dit* raakt de gemeene gratie.

Babylon neemt daarbij de hoofdplaats in. Niet het Babylon, waarheen Israël in ballingschap uittoog, maar het telkens zich verplaatsende, altoos stand houdende, telkens haar gelaat veranderende Babylon. Omdat Babylon in de dagen van Jesaja de wereldmacht vertegenwoordigde, en de groote stad van het groote wereldrijk was, dat destijds de samentrekking vormde van al wat menschelijke kunst, menschelijke macht, menschelijke wijsheid, menschelijke weelde, door menschelijke vindingrijkheid had uitgevonden en tot één samenstel inééngezet, daarom is Babylon de zinbeeldige naam geworden, ter aanduiding van *die geconcentreerde wereldmacht zelve.* Daarom was dan ook in Jezus' dagen niet meer de aloude stad van Nebucadnezar, maar de stad op de zeven heuvelen, de groote wereldstad van Rome's keizers het echte, wezenlijke Babylon. Daarom heeft zanger na zanger den naam van Babylon later zelfs op Parijs toegepast. En daarom kan in het algemeen gezegd, dat thans, bij de sneller gemeenschap tusschen land en land en de meerdere algemeenmaking van het wereldsch leven, die naam van Babylon, niet meer zoo eng op één bepaalde stad doelt, maar op de wereldmacht in haar algemeene uitbreiding. Gelijk intusschen in Jesaja's dagen de trekken voor het beeld van Babylon aan de stad van Nebucadnezar zijn ontleend, zoo worden die trekken in het boek der Openbaring van het keizerlijk Rome genomen, maar niettemin dienen ze zoo bij Jesaja als bij Johannes ter uitteekening van het ééne zelfde beeld, dat de wereldmacht als zoodanig, én de eeuwen door vertoont, én eens in haar voleinding in het laatste der dagen vertoonen zal.

De vraag hierbij is nu, welk dat beeld zal zijn. Zal het Babylon, waarover het slotoordeel zal gaan, de gedaante vertoonen van een verwilderde ruwheid, als waarin de zonde zich op lager trap van ontwikkeling openbaart, 't zij in onze achterbuurten, 't zij onder de wilde negerstammen van Afrika? Of wel zal dat jongste Babylon in den dag des oordeels de menschelijke ontwikkeling tot het toppunt van verfijning en veelzijdige ontplooiing hebben gebracht? Zoo het eerste, dan zou dit beduiden, dat de gemeene gratie haar glans had uitgedoofd. Zoo het laatste, dan zou dit het bewijs zijn, dat de gemeene gratie tot den einde toe voort zal gaan, luister over ons menschelijk

leven te spreiden, en dat leven van binnen uit te doen glinsteren. En wat vindt ge nu? Sla het 18de hoofdstuk der Openbaring op, waarin Babylons val u geprofeteerd wordt. Reeds in het 14de hoofdstuk was de profetie van het naderend einde vooruitgegaan, toen de engel zong en uitriep: Babylon valt. Maar hier in het 18de hoofdstuk is het aan dien val toegekomen. De bode Gods die het oordeel voltrekken zal, daalt van den hemel neder; de glans van zijn verschijning straalt voor het aardrijk uit, of gelijk er letterlijk staat: „de aarde is verlicht geworden van zijne heerlijkheid." En nu gaat zijn roepen uit: „Zij is gevallen, zij is gevallen, het groote Babylon, en is geworden een woonstede der duivelen." De afscheiding treedt nu in. De volledige breuke tusschen kerk en wereld wordt voltrokken. „Gaat uit van haar, mijn volk, opdat gij aan hare zonden geen gemeenschap hebt, en opdat gij niet omkomt in haar plagen, want hare zonden zijn vele voor God geworden, en God is harer ongerechtigheid gedachtig geweest." Trotsch, in zelfgenoegzame hoovaardij, woelt die wereldkracht nog tegen God in. „Zij zegt in haar hart: Ik zit als een koningin, en ben geen weduwe, en zal geen rouwe zien." En juist dan zal haar doem, plotseling, „op éénen dag komen dood, rouw en honger, en ze zal met vuur verbrand worden, want sterk is de Heere onze God in zijn oordeel."

Hier hebt ge dus wel waarlijk de teekening dier saamgetrokken wereldmacht op het eigen oogenblik van haar finalen ondergang. En welk een teekening breidt zich nu voor u uit? Geen wilde macht is het, maar een „sterke stad", beeld van een welgeordende en ineengezette macht. „Wee, wee *de groote stad* Babylon, *de sterke stad,* want haar oordeel is in één ure gekomen." En in die stad schittert de pracht van „het goud, van het zilver, van kostelijk gesteente, van paarlen, van fijn lijnwaad, van purper, van zijde, van scharlaken, van allerlei welriekend hout, van allerlei ivoren snijwerk, van allerlei sieradiën gemaakt van het kostelijkst hout, van koper, van ijzer en van marmersteen." Het is in die stad alles volgetast van „kaneel, van reukwerk, van welriekende zalf, van wierook," volgeladen van „wijn en olie en meelbloem en tarwe," volgestuwd van „lastbeesten en schapen, van paarden, van rijtuigen," en de menschen wandelden om als welgedaan naar het lichaam en fijn ontwikkeld naar den geest („vol van lichamen en zielen der menschen"). Er is in rijken overvloed „de vrucht der begeerlijkheid", er is „wat lekker is", en wat „heerlijk" aandoet. „Scheepvaart en handel" zullen tieren en bloeien in ongekende welvaart. Er zal een „weelde" heerschen, die alles verblindt, „kostelijke rijkdom" zal den toon aangeven. In wegsleependen toon zal de zuiverste, de keurigste muziek alle weegeklag overstemmen. Er zal zijn „de stem der citerspelers, en de stem der zangers, het geklank van de bazuin en het geluid van de fluit." Kunstenaars van alle kunst zullen het leven verheerlijken. Vooral in de avondure, als het kunstlicht ontstoken is, zal de glorie van dit

Babylon uitstralen. Tooverij zal aan het leven een mystieken glans geven. Het zal alles één banket en één feestmaal zijn. Zonder einde de stem des bruidegoms en der bruid. Aldus zal dit groote Babylon op het aardrijk schitteren, en alzoo zal dit groote Babylon „in één ure verwoest worden.”

—

Bij manier van voorweeën werd zulk oordeel reeds herhaaldelijk voltrokken aan elke concentratie van de wereldmacht, die tijdelijk Babylon heeten mocht, en daarna onderging. Zoo is het gezien aan het Babylon van Nebucadnezar, zoo is het rijk der Pharao's ondergegaan, ondergegaan ook het Rome van keizer Augustus. Iets ook voelde men er van toen voor nu vijf en twintig jaren een deel van Parijs in de petroleumvlam opging, en het volk van die stad zich met rattenvleesch voedde. Maar toch, dat alles zijn slechts de *voorweeën* geweest, voorweeën die zich allicht nogmaals herhalen zullen, maar in dit alles was nog niet de vernietiging van Babylon als zoodanig. In die voorweeën ging Babylon hier onder, om ginds zich weer op te richten, en haar macht te herstellen. Wat daarentegen de Openbaring van Johannes ons profeteert, is niet een *tijdelijk* verbleeken van die wereldmacht. Ook niet haar ondergang in een bepaalde plaats. Neen, maar haar algeheele, haar finale ondergang, zulk een ondergang, dat ze daarna niet meer zijn zal. Dan „zal de groote stad Babylon met geweld geworpen worden in den poel des vuurs, *en ze zal niet meer worden gevonden.*” Haar oordeel zal in één ure komen. Al wie haar liefhad zal weenen, maar er zal vreugdegejuich bij Gods engelen en bij de heiligen op aarde zijn, want er zal een oordeel Gods in spreken. Want als Babylon verdaan is, dan zal onder haar grondvesten, diep in de aarde gevonden worden, „het bloed der profeten en der heiligen, en aller dergenen die gedood zijn” in hun strijd en worsteling tegen de ongoddelijke wereldmacht.”

Hiermede is de gestelde vraag alzoo beantwoord. Op het oogenblik van haar ondergang zal Babylon, d. i. de uit het menschelijk leven zich ontwikkelende wereldmacht niet het beeld van een woeste horde, niet het beeld van verdierlijkte ruwheid, maar integendeel het beeld van de hoogste ontwikkeling vertoonen, waarvoor het menschelijk leven vatbaar is. De fijnste vormen. De rijkste ontplooiing van weelde en luister. De volste schittering van wat het leven glinsteren doet en verheerlijkt. Hieruit weten we dus, dat de „gemeene gratie” ten einde toe door zal gaan, en dat eerst wanneer die gemeene gratie alle kracht die in het menschelijk leven schuilt, zal hebben doen uitkomen, „de mensch der zonde” het geëffende terrein van zijn machtsontwikkeling zal vinden, en dat alsdan eerst het einde nabij is, en het oordeel, niet geleidelijk, maar plotseling, op één dag, in één uur komt.

—

Natuurlijk moet ook hierbij tusschen de tweeërlei zeer onderscheiden werking der gemeene gratie onderscheiden worden. De „gemeene gratie" werkt op geheel ons menschelijk leven in, maar op alle stukken van dit leven niet op even gelijke wijze. Er is een gemeene gratie die zich op het *innerlijke,* er is een ander deel der gemeene gratie dat zich op het *uiterlijke* van ons menschelijk leven richt. De eerste werkt overal waar burgerlijke gerechtigheid, huislijke zin, natuurlijke liefde, menschelijke deugdsbetrachting, scherping der publieke consciëntie, rechtschapenheid, trouw onder menschen, en zin voor vroomheid het leven doordringt. Het andere deel der gemeene gratie openbaart haar werking, als de macht des menschen over de natuur toeneemt, uitvinding na uitvinding het leven verrijkt, sneller gemeenschap tusschen land en land tot stand komt, de kunsten opbloeien, de wetenschappen onze kennis verrijken, de gemakken en geneugten des levens zich vermenigvuldigen, als er glans op alle levensuiting komt, de vormen zich verfijnen, en het algemeene beeld des levens wint in aantrekkelijkheid.

Maar niet die *beide* werkingen zullen in het eind der dagen in het „groote Babylon" tot volkomenheid gedijen. De glorie van de wereldmacht, die in het oordeel ondergaat, zal alleen in die tweede soort van ontwikkeling bestaan. Verrijking van het *uitwendige* leven, zal met de verarming van het *inwendige* leven hand aan hand gaan. Die gemeene gratie die het menschelijk hart, de menschelijke verhoudingen, de publieke usantiën bewerkt, zal aldoor inkrimpen en minder worden, en alleen die andere werking der gemeene gratie, die het menschelijk hoofd en de menschelijke zinnen verrijkt en streelt, zal haar voleinding tegemoet gaan. Een op het schoonst en blankwit gepleisterd praalgraf, maar voor wie het ontsluit, vol van dorre, riekende doodsbeenderen. Het schitterendst leven van buiten, met den dood in het hart. Dát is het Babylon, dat ten oordeel rijpen zal, en wie nu de schittering van het menschelijk leven thans met de dofheid van het leven in de eeuw die voorafging, vergelijkt, die weet waar het heengaat, en welk oordeel hij nu reeds over die ongekend rijke ontwikkeling van ons *uitwendig* menschelijk leven heeft te vellen.

Feitelijk moet derhalve worden toegegeven, dat de „gemeene gratie" van de éene zijde de ontwikkeling der zondige wereldmacht, en zoo ook de macht van Satan, in de hand werkt. Ook bij de wilde, onbeschaafde volksstammen is de zonde schrikkelijk, maar toch hun ruwe ongerechtigheid vertoont veel beperkter macht der zonde dan onze beschaafde samenleving. In haar wortel is de zonde wel in beide sferen even boos, maar in den dampkring der ruwheid kan op dien wortel de zonde niet zoo volledig uitschieten. Kennis vermeerdert macht, en deswege ook de macht van het

kwaad. Zelfs ligt in de weelde als zoodanig reeds een versterking van de zondemacht, die wat er nog solide in den mensch was, ondermijnt en hem voorbeschikt voor zedelijke verslapping en achteruitgang. Satan wist dit, en toen hij daarom den Christus in de woestijn van het Overjordaansche verzocht, wees hij den Zoon des menschen niet alleen op de koninkrijken der wereld, maar ook op *„al hun heerlijkheid"*, en voegde er bij: „want zij zijn mij overgegeven, en ik geef ze aan wien ik wil." Ook heeft Jezus zelf den Satan genoemd: „den overste der wereld". Onze vaderen hebben er daarom van oudsher steeds op aangedrongen, dat de belijders des Heeren zich van dien maalstroom der weelde verre zouden houden, wel wetende, dat er het gif van Satan in dwarrelt, en dat wie er zich in dompelt, met dat gif besmet wordt. Een roepstem tot ernst en soberheid, die ook nu niet luid genoeg kan herhaald worden. Satan is in zijn rijk metterdaad door de gemeene gratie verrijkt geworden. Ware de gemeene gratie in het Paradijs na den val *niet* tusschen beide getreden, dan zou de ontwikkeling van ons menschelijk leven zoogoed als geene zijn geweest; tegenover de natuur zou de innerlijk geheel verwoeste mensch zoogoed als machteloos hebben gestaan, en alleen in krankzinnigheid, moordzucht en bruten, dierlijken wellust zou de zonde zijn uitgebroken. Alleen de gemeene gratie heeft een ontwikkeling der zonde op hooger voet, in verfijnder vorm, in rijkdom van vertakking, in schitterende machtsontwikkeling mogelijk gemaakt. In alles wat menschelijk is sluipt de Booze in, om het te rooven voor zich en het aan God te ontstelen. Hij beproeft dit zelfs met de particuliere genade. Het zeggen: „Laat ons zondigen, opdat de genade te meerder worde," geheel de antinomiaansche richting, en met name de gruwelen als onder de Munstersche wederdooperij gezien en beleefd werden, zijn en waren niet anders dan een poging van Satan om ook de particuliere genade tegen God te keeren; een poging die alleen door de tegenwerking van den Heiligen Geest verijdeld wordt. Een pogen alzoo dat nooit anders dan voor een deel, en voor een zeer kleinen tijd, gelukte; dat altoos weer wordt afgebroken, en daarom niet tot een voleinding leiden kan.

Maar geheel anders is dit op het terrein der „gemeene gratie". Daar *moet* juist dat pogen gelukken, en doorgaan, en tot een slotuitkomst leiden, juist opdat blijke en uitkome, dat de gemeene gratie het kwaad wel stuit, maar niet uitbrandt, u wel een kruk biedt om op voort te strompelen, maar u niet de enkelen en de knieën weer vastzet, kortom, dat de gemeene gratie wel een hulpe kan zijn voor dit leven, maar nooit zaligmakend, noch overgaande in het eeuwige leven. Het is juist dat insluipen van Satan in het werk der gemeene gratie, dat de onmisbaarheid der particuliere gratie voor het geloovig hart bezegelt.

Nog altoos staat de wereld tegen de kerk over met haar beweren, dat als de ontwikkeling, als de beschaving, als de verfijning des levens maar

doorgaat, het einde *moet* zijn, dat onze onvolkomenheid overwonnen wordt, en de *volmaakte mensch* ten leste over zonde en ellende triumfeert. Ware nu de gelegenheid om tot zulk een ontwikkeling, beschaving en verfijning des levens te geraken voor ons menschelijk geslacht afgesneden geweest, zoo zou de in zonde versmorende menschheid nog altoos roepen kunnen: „Ware ons tijd en kracht gelaten om ons te ontwikkelen en te beschaven, ook zonder de genade Gods zouden we er gekomen zijn en geen Heiland behoeven." Maar nu kan ze dat niet. Haar is, haar wordt die tijd gelaten, die kans gegund. Haar ontwikkeling deed reeds reuzenschreden, haar beschaving nam alle ruwheid weg, haar verfijning verbaast bij het indenken. En als de uitkomst dezer eeuw dan toch geen andere is, dan dat met al deze rijke ontwikkeling de oude zondaar *zondaar* blijft, en het menschelijk hart eer *achteruit* tobt, dan dat het reiner zou worden, dan gevoelen we toch nu reeds, hoe er op dezen weg geen heil, op dit pad geen ontkomen te vinden is. En als dit nu zoo doorgaat tot den einde toe, en de ontwikkeling en beschaving eens haar volle middaghoogte zal bereikt hebben, en juist daardoor het verzet tegen God in gelijke mate klimmen en toenemen zal, totdat God zelf het eens met den geest zijns monds verdoet, dan zal het einde toch zijn, dat heel de afloop der wereldhistorie één getuigenis voor de onmisbaarheid der particuliere genade geeft, en de voleinding der dingen den Christus Gods als den eenig waarachtigen Zaligmaker der wereld verheerlijkt.

LXII.

Blijvende winste.

En zij zullen de heerlijkheid en de eere der volkeren daarin brengen. OPENB. 21 : 26.

Een laatste vraag, die zich in dit verband voordoet, is, of de vrucht der „gemeene gratie" met den ondergang van deze tegenwoordige gedaante der wereld voor altoos ondergaat, of wel dat de rijke en veelzijdige ontwikkeling waartoe de „gemeene gratie" ons menschelijk geslacht dusver bekwaamde, en alsnog bekwamen zal, ook een vrucht zal afwerpen voor het rijk der heerlijkheid, als het eens zijn zal de nieuwe aarde, onder den nieuwen hemel, overvloeiende van gerechtigheid?

Ook deze vraag is, gelijk ieder terstond gevoelt, niet van belang ontbloot. Gaat niets uit al wat zich in dit tijdelijk leven ontwikkelde, in de eeuwigheid over, dan laat dit tijdelijke ons allicht koud en onverschillig.

Daarin zal dan groeien wie voor het eeuwige leven geen hart heeft, maar wie een beter vaderland zoekt, zal er geen geestdrift voor kunnen gevoelen. Eens gaat het dan toch alles weg, niet gelijk de rups, die zich als pop inwoelt, om straks als kapel in schooner vorm uit te komen, maar op de manier van het tooneel, waarop heel een reeks van bedrijven vertoond wordt, maar om straks niets dan ledige planken en onooglijke looze wanden achter te laten. Zit er daarentegen in die rijke en veelzijdige ontwikkeling van ons menschelijk leven iets in, dat overgaat in de eeuwigheid, dan wordt dat tijdelijke van *blijvende* beteekenis, en voelt ook wie een beter vaderland zoekt, zich gerechtigd en gedrongen, om hierop een deel van zijn hart te zetten.

Nu sta hierbij al aanstonds op den voorgrond, dat er uit den aard der zaak geen sprake kan zijn van een rustig proces, waardoor hetgeen hier op aarde door wetenschap, kunstvaardigheid, uitvinding, enz. ons bezit was geworden, zonder meer en in dien vorm in het rijk der heerlijkheid zou overgaan. Stellig leert de Heilige Schrift ons, dat de tegenwoordige gedaante van deze aarde zal vergaan, dat de elementen brandende zullen worden bevonden, en dat het bestaande samenstel van het heelal „met groot gedruisch" verbroken zal worden. „De gedaante der wereld gaat voorbij met al het begeerlijke dat in haar is." Voetstoots geven we dus toe, dat een geleidelijke overgang, een werkelijke ontwikkeling, waardoor uit wat thans bestaat de nieuwe orde van zaken zou voortkomen, ondenkbaar is. Er komt eens een ontzaglijke catastrophe, die geheel het aardrijk verteren, en met een geweldige verandering in heel het samenstel van zon, maan en sterren verband zal houden. Niet één menschelijk geschrift, niet één menschelijk kunstwerk gaat uit den bestaanden toestand in den nieuwen over. Eerst zal al het bestaande vergaan, en dan eerst zal uit dien schijnbaren chaos de nieuwe aarde voortkomen. Daarover kan tusschen hen, die voor het gezag der Heilige Schrift buigen, geen verschil van meening bestaan. „De dag des Heeren zal alzoo komen, gelijk een dief in den nacht, in denwelken de hemelen met een gedruisch zullen voorbijgaan, en de elementen branden zullen en vergaan, en de aarde *en de werken die daarin zijn.*" Alle deze dingen zullen vergaan.

Neen, *indien* er iets uit den eenen in den anderen toestand overgaat, kan dit niet anders zijn dan de schuilende levenskiem, de grondbeteekenis der dingen; en er zal zich dan op de nieuwe aarde uit die kiem iets wel gelijksoortigs, maar van hoogere orde en in rijkere heerlijkheid ontwikkelen moeten. Ge weet wat met de dahlia's, de tulpen, de varenbollen enz. geschiedt. Eerst waren ze uitgeloopen, hadden stengels geschoten en bloesems voortgebracht; maar toen kwam de winterkoude, en sneed de landman plant voor plant bij den wortel af, nam veelal zelfs de bollen uit den grond, en borg ze weg. En toch als bij het lengen der dagen warmer seizoen aan-

breekt, en dezelfde landman haalt die bollen weer te voorschijn en vertrouwt ze nogmaals aan de aarde toe, dan loopt bol voor bol weer uit, en vormt straks een plant nog rijker dan de eerste was. Hier is dus terugkeer van hetzelfde leven, en wel van een rijker leven dan het vorige; immers de varenplant schiet, als vrucht van vroeger leven, straks krachtiger, dichter op. Bij het jonge vruchthout ontwaart ge hetzelfde. Het wordt elken winter afgestroopt, dat er blad noch bloesem meer aan zit, en niets dan kaal hout overblijft; maar elke lente schiet het hout weliger uit en wordt de aanzet voor vrucht rijker. Op die wijze nu, is het zeer wel denkbaar, dat ook bij het ondergaan van deze wereld, heel het gewas der „gemeene gratie," als we ons zoo mogen uitdrukken, wordt afgestroopt en weggenomen, en dat toch, bij het weêr opbloeien der nieuwe aarde de kiem dier gemeene gratie welig zal uitbotten, en juist als vrucht van vroegere ontwikkeling te beter zal gedijen. Of wilt ge een ander beeld, denk dan aan uw kinderspelen, in verband met uw leven als volwassene persoon. Zeer zeker, die spelen waren spel, niets meer. Straks gaat heel dat speelsche leven onder, en wordt alle speeltuig in den hoek geworpen, tot geen oog er meer naar omziet. Maar toch weet de kenner, hoe ook in die spelen het karakter uitkomt, hoe die spelen uit den kinderleeftijd ons helpen vormen en opvoeden, en als later de volwassen man of de volwassene vrouw aan hun hooge levenstaak arbeiden, komt hierin wel terdege ook de vrucht van hun kinderspelen, mits die goed geleid werden, uit. Zoo nu ook zou men zeggen kunnen, dat wij hier weinig anders deden dan spelen, maar dat toch, als eens ons speeltuig te niet wordt gedaan, de vrucht van dit spelend ons ontwikkelen, in de eeuwigheid zal gezien worden.

Ter voorkoming van misverstand, worde hierbij intusschen wel onderscheiden tusschen de *bestanddeelen* van ons menschelijk leven en de *ontwikkeling* waartoe die bestanddeelen in deze aardsche bedeeling geraakt zijn of allengs geraken zullen. Immers die bestanddeelen zelve van ons menschelijk leven, zijn niet uit de gemeene gratie, maar uit de schepping. Ze vormen saâm al datgene, waarvoor God in zijn schepping van den mensch, de menschelijke natuur bekwaamd heeft. Ze maken op zichzelf, niet het leven der gemeene gratie, maar het *natuurlijke* leven uit. Denkt ge u toch, dat er geen zonde in de wereld ware gekomen, zoo zouden alle deze bestanddeelen van ons menschelijk leven er evenzoo geweest zijn; nog schooner en rijker zelfs. Dat nu deze onvervreemdbare en onafscheidelijke bestanddeelen van onzen menschelijken aanleg, van onze menschelijke natuur en van onze menschelijke existentie, meê overgaan in de eeuwigheid, spreekt wel vanzelf. Ware dit niet zoo, dan zouden we in de eeuwig-

heid kortweg ophouden *mensch* te zijn. Zullen we ook daar *mensch* zijn, gelijk wij hier als *mensch* geboren werden en bestaan, dan is het volstrekt noodzakelijk, dat deze verschillende bestanddeelen van ons menschelijk leven *mede* overgaan in de eeuwigheid. Onze kerken belijden dit dan ook in het leerstuk van de *wederopstanding des vleesches*. De mensch bestaat uit ziel *en lichaam*. In het sterven verlaat hij tijdelijk zijn lichaam; maar in de opstanding der dooden wordt zijn ziel weer met zijn lichaam vereenigd, en zal Christus het lichaam zijner verlosten „gelijkvormig maken aan zijn *verheerlijkt lichaam*, door de kracht waarmede hij ook alle dingen aan zichzelven kan onderwerpen." Eerst gaat dus het lichaam weg. Het wordt ontbonden. Het verteert. Maar de onzichtbare kiem er van blijft voortbestaan. En eens, in den dag der dagen, brengt God de Heere die kiem van uw lichaam weer tot ontwikkeling, en ontvangt ge uw lichaam, maar dan heerlijker terug. De omschrijving in 1 Cor. 15 is hier afdoende en beslissend. En in dien zin moet nu gezegd, dat op gelijke wijze alle factoren, alle krachten, alle elementen die krachtens de schepping tot onze menschelijke natuur of tot ons menschelijk wezen behooren, ten tweeden male zullen uitkomen, edoch rijker, veelzijdiger en heerlijker.

Dit staat vast, ook al denkt men aan geen gemeene gratie. Neemt ge b.v. een kindeke des menschen, dat reeds in de geboorte stierf, en nochtans uitverkoren was, dan heeft dat menschenkind geen enkele aanraking met de gemeene gratie in haar breede ontwikkeling gekend, en toch zal ook dat kindeke het zoo spoedig verloren lichaam eens weer terug erlangen, en veel heerlijker in dit zijn vernieuwd lichaam uitkomen. Geheel buiten alle werking der gemeene gratie om, gaat dus deze vaste stelregel door, dat al hetgeen volgens de schepping het *menschelijker* uitmaakt, ook op de nieuwe aarde tot het wezen des menschen zal behooren, edoch in rijker vorm en in een toestand van hooger heerlijkheid. Daarover handelen we thans dus niet. Maar wel handelen we hierover, dat, dank zij de gemeene gratie, dit samenstel van onze menschelijke krachten en vermogens reeds hier op aarde zekere hoogte van *ontwikkeling* bereikt, om alsnu de vraag te stellen, of deze hunne reeds bereikte ontwikkeling eenvoudig weggaat zonder een spoor achter te laten, of wel dat er zekere vrucht van deze voorafgegane ontwikkeling in het eeuwige leven zal worden ingedragen.

Ook al ware dit *niet* zoo, dan zou hieruit nog geenszins volgen, dat deze voorafgaande ontwikkeling doelloos was geweest. Ook al haalt ge een streep door alle vrucht die de gemeene gratie voor het eeuwige leven zou dragen, dan nog blijft het feit, dat ze de Satanische vernieling gestuit, al deze eeuwen een menschelijk leven mogelijk heeft gemaakt, aan de kerk op aarde een plek voor het hol van haar voet heeft geboden,

en de schoonheid van het scheppingswerk, ten spijt van Satan, heeft uitgebracht. Persoonlijk dient er zelfs aan toegevoegd, dat God machtig is, om zijn uitverkorenen, die vroeg wegsterven, geheel afgescheiden van de gemeene gratie, in het eeuwige leven volkomen te doen ontluiken. Onder die uitverkorenen, die vroeg wegsterven, zijn ongetwijfeld tal van rijk begaafde genieën, wezens van de hoogste orde, die voor de hoogste en rijkste ontluiking vatbaar zijn, en eens zal ons oog er zich over verbazen, dat de schare der volmaakt rechtvaardigen op de nieuwe aarde zoo overrijk is aan zulke uitnemende personen, in menigte juist uit die vroeg gestorvenen voortgekomen. Zelfs onder degenen die op aarde even ontloken, en toen weggenomen werden, hebben we er reeds zoovelen gekend, van wie we ons afvroegen, waarom God ze wegnam; maar als we hadden kunnen zien of gissen wat in die jonge wichtjens school, zou allicht onze verbazing nog grooter zijn geweest. Dit moet er uitdrukkelijk bijgevoegd, opdat elk vermoeden zij afgesneden, als poogden we de *mogelijkheid* van een rijke toekomstige ontwikkeling aan de voorafgaande ontwikkeling op deze aarde te *binden*. Dat doen we in het minst niet. Veeleer erkennen we volmondig, dat veel van wat hier ganschelijk niet ontlook, daar ginds zeer wel overrijk zal kunnen uitkomen. Iets wat we, als mogelijkheid, evenzoo belijden van de krankzinnigen buiten eigen schuld, van de idioten of op andere wijze lichamelijk ongelukkige wezens, die door lichamelijke gebrekkigheid hier in hun ontwikkeling gestuit zijn, b. v. van de doofstommen, en ten deele zelfs van de blinden.

Neen, de vraag, die thans aan de orde is, raakt allereerst en ten principale de quaestie van onze *gemeenschappelijke* menschelijke ontwikkeling, zooals die, dank zij de gemeene gratie, reeds hier op deze aarde tot stand kwam. Twee overigens gelijke menschen, waarvan de één in de 10de en de ander in de 19de eeuw hier te lande leefde, waren toch in ontwikkeling zeer verschillend en uiteenloopend, eenvoudig omdat de *gemeenschappelijke omgeving* waarin ze opgroeiden een zoo geheel andere was. Hetzelfde verschil moet tusschen twee overigens gelijke personen worden toegegeven, als beiden wel in onze eeuw leefden, maar b. v. de éene in Teheran in Perzië, en de andere in een rijk ontwikkelde stad als Londen. En zelfs in die éene stad van Londen en in denzelfden tijd, is nogmaals het verschil tusschen twee overigens gelijke menschen zoo ontzettend groot, al naar gelang b. v. de éene lantaarnopsteker werd, en de andere opgroeide in de familie van een rijk en invloedrijk staatsman. Genoeg om het duidelijk te maken, dat de persoonlijke en de gemeenschappelijke ontwikkeling in ons menschelijk geslacht twee zijn. Nu blijft de persoonlijke ontwikkeling, wat aard en karakter aangaat, eeuw in eeuw uit tamelijk wel gelijk; maar die *gemeenschappelijke* ontwikkeling, die vrucht der gemeene gratie is, gaat steeds vooruit. Lang niet altoos heilig. Vaak zeer onheilig. Goed, maar dan toch

in dien zin vooruit, dat in onze 19de eeuw op elk terrein des levens de macht van den mensch over de natuur, de kennis van toestanden, de middelen van gemeenschap, de gemakken des levens en zooveel meer, onvergelijkelijk veel verder voortschreden dan in de vorige eeuw. Of die vooruitgang zoo door zal gaan, weet niemand, maar evenmin kan iemand het tegendeel bewijzen, en de mogelijkheid moet althans toegegeven, dat er vóór de wederkomst des Heeren d. i. vóór het einde der wereld, een nog veel rijkere ontwikkeling van het *gemeenschappelijk* leven der menschheid zal uitkomen, dan wij nu kennen. Juist deze ontwikkeling nu zou zonder de gemeene gratie volstrekt ondenkbaar zijn geweest, en is aan haar alleen te danken. En met het oog hierop rijst dus de vraag, of deze steeds voortgaande ontwikkeling van de gemeenschappelijke levensgesteldheid in de voleinding der eeuwen eenvoudig zal inzinken en verdwijnen en te niet gaan, of wel dat ook hieruit een vrucht zal voortkomen voor het rijk der heerlijkheid.

In verband hiermede nu behoort de aandacht te worden gevestigd op wat we in Openb. 21 tot tweemaal toe lezen, t. w. op deze woorden: *„en zij zullen de heerlijkheid en de eere der volkeren daarin brengen.”* Dat staat eerst in vs. 24, en het wordt in vs. 26 herhaald. Tot twee malen toe wordt er dus de aandacht op gevestigd. De geheele zinsnede is van dezen inhoud: „Ik Johannes, zag de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, nederdalende van God uit den hemel; en de stad behoeft de zon en de maan niet, dat zij in haar zouden schijnen; want de heerlijkheid Gods heeft haar verlicht; en de volkeren, die zalig worden, zullen in haar licht wandelen; *en de koningen der aarde brengen hun heerlijkheid en hun eere daarin;* en hare poorten zullen niet gesloten worden des daags, want aldaar zal geen nacht zijn; en zij *zullen de heerlijkheid en de eere der volkeren daarin brengen;* en in haar zal niet inkomen iets dat ontreinigt en gruwelijkheid doet, en leugen spreekt, maar die geschreven zijn in het boek des levens des Lams.”

Hier nu is niet sprake van eenige aan het einde *voorafgaande* periode, maar wel terdege van de einduitkomst zelve, gelijk deze zich op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel, na afloop van het oordeel, als *blijvende nieuwe toestand* vertoonen zal. Onmiddellijk op deze woorden volgt het *laatste* hoofdstuk der Openbaringen en het einde van alle gezicht. En nu wordt van dien nieuwen, blijvenden toestand gezegd, dat wel al wie zondig, of onrein is, of leugen spreekt, zal zijn buiten gesloten. Gelijk Openb. 22 : 15 het herhaalt, er zal op die nieuwe aarde geen plaats zijn „voor de toovenaars, voor de hoereerders, voor de doodslagers, voor de afgodendienaars, en voor wie de leugen liefheeft of doet.” Voor zoover dus in de algemeene

menschelijke ontwikkeling de zonde was ingeweven en ingevlochten, wordt dat alles verdaan en gaat onder. Maar niettemin wordt er even duidelijk bij gezegd, dat er in dien nieuwen toestand iets van hoog aanbelang uit *het leven der volkeren*, d. i. uit het voorafgaande leven der menschheid, inkomt. En datgene wat uit die voorafgaande ontwikkeling van ons menschelijk geslacht in dat rijk van glorie wordt ingedragen heet: *de heerlijkheid en de eere der volkeren.*

Wat hieronder te verstaan zij, is niet twijfelachtig. Ook nu zijn er op deze aarde volken die zich baden in *eere en heerlijkheid*, en andere volken die schier ganschelijk van *eere en heerlijkheid* verstoken zijn. Een volk als het Engelsche en het Duitsche, om nu slechts deze twee te noemen, staat onder de volken even hoog in *eere en heerlijkheid*, als het volk in Afghanistan en Soudan laag staat, en bijna ganschelijk van *eere en heerlijkheid* is beroofd. In het algemeen kan men zeggen, dat de Christelijke volken zeer verre in eere en heerlijkheid de Heidensche en Mahomedaansche volken te boven gaan; en zelfs onder de Christelijke natiën mag vastgesteld, dat de volken die in het noorden zoowel van Europa als van Amerika wonen, in *eere en heerlijkheid* de meer zuidwaarts wonende volken overtreffen. Engeland staat veel hooger dan Spanje. De Vereenigde Staten winnen het zeer verre van Venezuela of Argentinië. En gelijk in onze eeuw zulk verschil een ieder in het oog springt, zoo mag ook geschiedkundig worden vastgesteld, dat oudtijds de Egyptenaren en Babyloniërs het wonnen van de Moabieten of Elamieten, en dat de Grieken en Romeinen zeer verre in *eere en heerlijkheid* de Perzen en Carthagers te boven gingen. *Eere en heerlijkheid* wijst alzoo op den graad van algemeene volksontwikkeling, waartoe de volken in den loop der historie gekomen zijn. Niets behoeft hiervan te worden uitgezonderd. Het geldt zoowel hun ontwikkeling op het gebied van huislijk en maatschappelijk leven, als van staatsinstelling en rechtsbedeeling, van wetenschap en kunst, van heldenmoed en beleid, van handelsverkeer en bedrijf, kortom van alles wat in zijn verband en samenhang de macht en de eere van een volk uitmaakt, en het een plaats aanwijst onder de meest ontwikkelde volken. En overmits nu, gelijk de uitspraak eischt, die *eere en heerlijkheid* niet bedoeld is van een *enkel* volk of in een *enkele* periode, maar die *eere en heerlijkheid* hier voorkomt als het bezit van *de volkeren,* en zulks wel in geheel hun historisch verloop, zoo mag hier aan niets anders gedacht worden, dan aan de voortgaande gemeenschappelijke ontwikkeling waartoe heel ons menschelijk leven in de historie der volkeren gekomen is en nog komen zal. En van deze winste nu, die uiteraard niets dan een vrucht der gemeene gratie is, wordt nu gezegd, dat deze winste niet eenvoudig ondergaat en in den algemeenen wereldbrand vernietigd wordt, maar dat ook voor het nieuw Jeruzalem, d. i. voor de nieuwe aarde, die winste een blijvende beteekenis zal hebben,

want dat deze *eere en heerlijkheid*, waartoe ons menschelijk geslacht zal gekomen zijn, ook in dit nieuw Jeruzalem zal worden ingedragen.

Nu verstaan we, gelijk we zoo straks reeds te kennen gaven, dat *indragen* niet werktuiglijk. Geen boek, geen kunstwerk, geen product als zoodanig gaat mee over. „Alle deze dingen zullen vergaan", juist zooals ook het lijk dat aan de aarde wordt toevertrouwd, geheel een prooi der maden en der wormen wordt. Maar, zegt Paulus, al vergaat alle ding dat aan uw lichaam is, toch is het met uw lichaam als met de zaadkorrel. Er zal iets uit ontkiemen, en God zal aan die kiem een nieuw lichaam geven. Geheel op dezelfde wijze hebben we het ons dus voor te stellen, dat wel alle *vormen* waarin thans de vrucht der gemeene gratie bloeit, eens zullen ondergaan, maar dat de krachtige kiem, die aan dit alles ten grondslag ligt, niet vergaat, maar blijft, eens in het nieuwe rijk der heerlijkheid zal worden ingedragen, en dat God er alsdan een *nieuwen vorm* aan zal geven, die in heilige harmonie is met de heerlijkheid van zijn koninkrijk.

Resultaat is derhalve, dat het eeuwenlange leven der menschheid, ook geheel afgezien van de toebrenging der uitverkorenen, *niet* doelloos zal zijn voorbijgegaan. Zonder de gemeene gratie zou ons menschelijk leven op deze aarde nooit tot eenige ontwikkeling gekomen zijn. Thans onder de heerschappij dier gemeene gratie ontwikkelt dit menschelijk leven zich tot verbazingwekkende hoogte. En die machtige ontwikkeling nu heeft niet alleen haar beteekenis voor ons tegenwoordig aanzijn, maar leidt tot een ontplooiing van menschelijke kracht en van in den mensch door God gelegde vermogens, die ook voor de eeuwigheid haar beduidenis en voor het rijk der heerlijkheid op de nieuwe aarde haar beteekenis hebben.

Dit nu strookt geheel met wat Paulus tot de gemeente van Christus zegt: *Alles is het uwe,* niet alleen de gezanten Gods, zooals een Paulus of Petrus, maar ook *de wereld,* ook *het leven,* en niet alleen de *toekomende* maar ook de *tegenwoordige* dingen. Immers de vrucht der *eere en der heerlijkheid* der volkeren, die in het nieuwe Jeruzalem zal worden ingedragen, zal niet voor de lieden der wereld, maar alleen voor de verlosten van Christus zijn, overmits *zij* alleen dat nieuwe aardrijk betreden zullen. Wat Jezus in de zaligsprekingen zegt, dat zalig zijn de zachtmoedigen, want *dat zij het aardrijk beërven zullen,* is dan ook in geen anderen zin te verstaan. Het kan niet beteekenen, dat de kinderen Gods eens de *naakte aarde,* d. w. z. enkel de akkers, bosschen en boomgaarden bezitten zullen. Wie het aardrijk *beërft,* moet dat aardrijk in bezit ontvangen met al wat op die aarde tot stand kwam, om haar te verrijken en haar waarde te verhoogen. Welnu, in dit leven moeten Gods kinderen het aanzien, dat zij, die de Schrift „de Heidenen" noemt, dat aardrijk met haar schat van

menschelijke levensontwikkeling voor zich rooven, en Gods kinderen hebben als „zachtmoedigen" zulks te dulden en er in te berusten. Maar eens verkeert het, en in den dag der dagen zal het blijken, dat „de Heidenen" niets anders gedaan hebben dan voor Gods kinderen werken, en dat alle vrucht van den arbeid „der Heidenen" aan de verlosten in den schoot zal worden geworpen. Het zeggen der Schrift, dat onzer de erve der Heidenen zal zijn, en „dat de heerlijkheid der Heidenen ons zijn zal als een overloopende beek" (Jesaja 66 : 12), heeft zondige hebzucht misbruikt om de slavernij te verdedigen, of ook om een koloniale mogendheid als de onze het *Batig slot* te doen goedpraten. Maar wie bij het licht des Geestes de Schrift leest, verstaat het anders en verstaat het beter. Het is alzoo, dat alle de volkeren saam de ontwikkeling der menschheid ten hoogsten toppunt zullen opvoeren, en dat eenmaal Gode tot glorie en Gods kinderen tot heil, „die eere en die heerlijkheid" der volkeren in het nieuwe Jeruzalem zal worden ingedragen.

LXIII.

Vrucht voor eeuwig.

En hunne werken volgen met hen.

OPENB. 14 : 13.

De menschelijke ontwikkeling, *in 't gemeen* als vrucht van de „gemeene gratie" in het leven der volkeren genomen, heeft dan voor de „voleinding der eeuwen" deze veelzeggende beteekenis, dat „*de eere en de heerlijkheid der volkeren eens wordt ingedragen in het nieuwe Jeruzalem.*" Deze slotsom leidt nu echter als vanzelf tot de nadere vraag, of ook de *persoonlijke* ontwikkeling, die Gods kinderen op aarde hoofd voor hoofd aan de gemeene gratie dank weten, in het eeuwige leven met hen gaat, of wel in het graf voor altoos verdwijnt. In somma nu antwoorden we op deze tweede vraag met een getuigenis uit hetzelfde boek der Openbaringen: *Hunne werken volgen met hen.* De vrucht der gemeene gratie splitst zich dus in haar twee natuurlijke deelen. Eenerzijds een *algemeene* vrucht, die in het leven van de geheele menschheid, en dus *in* de volken uitkomt en daarvan heet het: Deze eere en heerlijkheid der volkeren wordt ingedragen in het Jeruzalem dat komt. En anderzijds een bijzondere, particuliere, persoonlijke vrucht, die in het leven van de *enkele kinderen* Gods uitkomt, en daarvan wordt ons gezegd: *Hunne werken volgen met hen.* Iets dat niet anders kan worden verstaan, dan dat de persoonlijke winste die voor

de vorming en ontwikkeling van personen en karakters hier op aarde ook in het burgerlijk leven gewonnen is, niet eenvoudig te loor gaat en wegsterft, maar overgaat in het eeuwige leven.

De geheele zinsnede, waarin dit getuigenis voorkomt, bewijst, dat aan deze woorden metterdaad deze, en geen andere beduidenis, moet worden toegekend. Er is een stemme uit den hemel gehoord. Er staat toch: *En ik hoorde een stem uit den hemel die zeide: Zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven, van nu aan.* Of deze stem uitging van een engel, van Christus, of van een zijner gezaligden, staat er niet bij, en is niet uit te maken. Genoeg is het, dat in deze stem een openbaring van Godswege aan zijn volk is vervat. Die openbaring nu houdt tweeërlei in: 1°. dat zij, die in den Heere sterven, d. w. z. zij, die afsterven in de levens- en geloofsgemeenschap met Christus, van nu aan, in gelukzaligen toestand zullen verkeeren. De vraag, of dit *„van nu aan"* in het algemeen slaat op den tijd na Jezus' hemelvaart, of in engeren zin te verstaan is van hen die sterven zullen, als het einde nabij is, behoeft hier niet breeder besproken te worden, en zou te ver afleiden. Volsta het te zeggen, dat o. i. deze woorden zóó zijn te verstaan, dat na het sterven de tijd ophoudt ons te benauwen, en dat alzoo de voleinding der eeuwen voor Stephanus, die een der eersten stierf, even snel en onmiddellijk zal intreden, als voor hen, die in de laatste dagen zullen sterven. In het eeuwig aanzijn zijn duizend jaren als één dag.

Intusschen ligt de hoofdzaak voor ons onderwerp in het tweede gedeelte van het aangehaalde getuigenis. We lezen namelijk, 2°: *Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hunnen arbeid, en hunne werken volgen met hen.* Tweeërlei ligt hierin uitgesproken. Er is *arbeid* voor hen geweest op aarde, en als vrucht van dien arbeid hebben ze *een werk* verkregen; juist zooals een leerling eerst zijn moeite en inspanning heeft, om met zijn taak gereed te komen, maar zijn die voleind, dan is zijn werk af, dan is zijn werk gereed, dan neemt hij zijn werk meê naar school, zijn werk volgt met hem, en als hij binnentreedt, zegt de onderwijzer: Laat mij uw werk zien. *Arbeid* en *werk* staan dan tegenover elkander als de *moeite*, die men zich te getroosten had, en als de *vrucht* die deze moeite en inspanning opleverde. In aansluiting aan deze uitdrukking nu zegt de Geest, dat 1°. de moeite bij den dood een einde neemt, want ze zullen rusten van hun *arbeid*. De eeuwige Sabbat breekt voor hen aan. Maar ook 2°. dat *hun werk*, d. i. de vrucht van hun arbeid, de verkregen winste, *niet* achterblijft, maar met hen gaat en hen volgt. Elke andere verklaring is af te wijzen. Met name kan het *niet* beteekenen: Het *loon* voor hun werk volgt hen. Niet alleen toch zou deze verklaring een leer der verdiensten huldigen, die heel de Schrift weerspreekt. Maar ook, wanneer men met de Schrift erkent, dat er een loon bij God is, niet uit verdienste, maar uit genade,

spreekt het toch vanzelf, dat het loon in den hemel hem opwacht en uit den hemel hen toekomt. Hiervan kan dus nooit gezegd, dat het met hen den hemel ingaat, of bij hun ingaan in den hemel *hen volgt*. Wat hen volgt is het op aarde verkregene *resultaat*, de op aarde door hun moeite behaalde *winste*, de op aarde dank zij hun inspanning verkregen *vrucht*. Dat resultaat, die winst, die vrucht gaat met hen den hemel binnen, en daarvoor ontvangen zij *in* den hemel het genadeloon van God.

Blijft nu nog alleen de vraag, of deze winste, deze vrucht, dit resultaat alleen ziet op hun *geestelijken* wasdom in engeren zin, of wel op hun algemeene persoonlijke vorming. Hierover zegt ons zeer zeker Openb. 14 : 13 niets. Het antwoord op deze vraag hangt dus uitsluitend af van deze andere, of onze geestelijke en onze algemeen menschelijke ontwikkeling twee los naast elkander, of wel twee dooreengevlochten en dooreengegroeide uitkomsten zijn. Los naast elkander zou dit tweeërlei resultaat staan, indien de klooster-idee juist ware, en de ware Godzaligheid bestond in een zich losmaken van het algemeen menschelijk leven, om in een afzonderlijke en opzettelijke, eenzijdig en uitsluitend geestelijke vorming heil te zoeken. Op dit standpunt toch is de algemeen menschelijke ontwikkeling waardeloos, en schuilt er alleen waarde in hetgeen een specifiek geestelijk karakter draagt. In hoofdzaak hetzelfde standpunt, dat ook door de Dooperschen werd ingenomen, en in navolging van deze ten deele op de Methodisten overging. Wie daarentegen met de Gereformeerden aller eeuwen belijdt, dat ons leven één is, dat de zuurdeesem niet *naast* het deeg moet blijven liggen, maar er *in* moet verborgen worden, om het te doordringen en te doorzuren, en dat alzoo de ware Godzaligheid ons leven voor God en ons leven in de wereld in hoogere eenheid oplost, kan hier geen scheiding toestaan. Deeling *mag* hier niet worden toegelaten. Onze persoonlijke vorming en ontwikkeling is vrucht van *geheel* ons leven in ons beroep, in ons gezin, in onze omgeving, in het bedehuis en in de bidcel. Onze moeite en onze arbeid om God te dienen strekt zich uit over *heel* ons leven. Ons bedrijf is zoowel een Goddelijk beroep als ons innerlijk leven een Goddelijke roeping volgt. *De werken* als resultaat van deze moeite en van dezen arbeid bij het einde onzes levens verkregen, komt dus voort uit *geheel* ons aardsche bestaan, zoowel voor zooveel dat vrucht is van de *gemeene gratie*, als voor zoover dit bezield werd door de *particuliere genade*. Zijn derhalve de woorden: *En hunne werken volgen met hen*, te verstaan van de winste onzes levens die met ons de eeuwigheid ingaat, dan kan het niet anders, of ook de vrucht der gemeene gratie voor ons persoonlijk leven is hieronder begrepen.

Intusschen verdient de bedenking gehoor, die hiertegen ontleend wordt aan het vroeg wegsterven van pasgeborenen, die op aarde geen deel konden nemen aan den geestelijken wedstrijd in de loopbaan. Dit feit toch is onbetwistbaar. Bij duizenden en tienduizenden sterven de jonge kinderen weg, die vroeg verwelkten eer ze nog den strijd des levens kennen konden. Op deze onafzienbare schaar van jonge kinderen, die den Doop ontvingen, na in het Verbond geboren te zijn, en toen voor altoos het oog sloten, is gemeenlijk in Christus' kerk te weinig gelet. Almeer begint men intusschen in te zien, dat deze ontelbare schare een hoofdbestanddeel in het eeuwig Koninkrijk zal vormen; dat op de zaligheid dier kleinen vooral vaste hope mag worden gesteld; en dat het getal der uitverkorenen, dat naar den indruk dien we onder de volwassenen opvingen, soms zoo gering schijnt, wel eens zeer aanmerkelijk verruimd kon worden juist uit die vroeg verwelkte kinderen des Verbonds. Welnu, die duizenden en tienduizenden hebben geen arbeid, noch ook moeite op aarde gekend. Voor hen bestaan er dus geen *werken*, die als resultaat en vrucht van die moeite en inspanning met hen de eeuwigheid zouden kunnen ingaan. Voor hen geldt niet dat ze rusten van hun arbeid, maar dus ook niet dat hun werken met hen volgen in de heerlijkheid Gods. Hoe kunt ge dan, zoo vraagt men ons, van een persoonlijke vrucht der ontwikkeling bij de volwassen-stervenden gewagen, als deze breede schare van vroeg verwelkten en vroeg gezaligden althans van *deze* vrucht geheel verstoken zal zijn, en dus bij de anderen voor altoos achter zou staan?

Toch ligt ons antwoord op deze bedenking voor de hand. Immers, toegegeven dat deze vroeggestorvenen geen vrucht van hun aardsche ontwikkeling mee ten hemel kunnen indragen, dan volgt er tevens uit, dat ze evenzoo missen de *geestelijke* ontwikkeling der volwassenen. Een kindeke dat in de wieg sterft, sterft weg zonder ooit van Gods Woord vernomen, den naam van Jezus gestameld te hebben, zijn verzoening te kennen, ooit één gebed gebeden te hebben, of ooit één lofzang ter eere Gods en zijns Gezalfden te hebben aangeheven. Wildet ge dus uit hun gemis van ontwikkeling onder de gemeene gratie besluiten, dat ze uit dien hoofde voor eeuwig zullen achterstaan, dan zoudt ge tevens tot de conclusie moeten komen, dat ze ook eeuwig achter zullen staan in *geestelijke* genieting. Toch zegt ge dat niet. Integendeel, ge geeft toe, dat er bij den Heere onzen God andere wegen zijn, om deze jonggestorvenen in de kennisse Christi en in zijn verlossingswerk in te leiden, en hun die geestelijke vorming te geven, die ze voor de genieting der eeuwige zaligheid behoeven. Ge erkent derhalve dat er bij God *twee* wegen zijn, om zijn uitverkorenen tot deze genieting te brengen: de éene die openstaat voor hen, die op aarde de moeite des daags dragen, en de andere die zich ontsluit voor hen, die deze moeite des daags op aarde nimmer gekend hebben. En is dit zoo,

eilieve, wat blijft er dan van uwe bedenking over? Indien toch de Heere onze God zijn eigen weg heeft, om deze vroeggestorvenen voor het gemis der *geestelijke* ontwikkeling op aarde schadeloos te stellen, waarom zou dezelfde God dan ook niet zijn eigen weg hebben, om dezen vroeggestorvenen gelijke persoonlijke vorming aan te brengen, als gij, volwassenen, hier op aarde in den weg van moeite en strijd kunt verwerven? Het voorafgaand lot van wie vroeg sterft en van wie lang op aarde leeft, wordt dan wel geheel verschillend, en de weg hunner toebrenging loopt dan wel geheel uiteen, maar niets belet, dat het einde toch één zij, en dat onze God hen langs twee verschillende paden nochtans op hetzelfde eindpunt van den weg doet uitkomen.

Dit kan nog nader worden aangedrongen door de voor de hand liggende overweging, dat er ook onder hen die een tijdlang op aarde den strijd en de moeite meê doorworstelen, ongemeen groot verschil bestaat. De één komt tot bekeering in zijn jeugd, en doorleeft daarna nog soms meer dan een halve eeuw, terwijl de andere soms eerst op veel later leeftijd tot bekeering komt, en ver van zelden reeds kort na zijne bekeering wordt opgeroepen. Hieruit ontstaat het verschil, dat de eerste over een *halve eeuw* beschikte om zich te vormen, terwijl de ander slechts enkele *maanden*, schier slechts enkele weken wandelen kon op den weg der heiligmaking. Zou nu daarom die laatste eigenlijk bij den eerste moeten achterstaan? En zou op die wijs een vroege dood een eeuwige vermindering van heil in zich moeten sluiten? Ons dunkt, er is wel niemand die deze wreede stelling aanvaarden zal. Let nu evenzoo op het verschil, dat er bestaat tusschen de gelegenheid om zich in strijd en moeite te oefenen tusschen den één en den ander. Vergelijk een martelaar met een eenvoudig lid der gemeente dat op een afgelegen dorp in jaren van pays en vrede stil zijn weg bewandelt. Wat oefenschool niet voor den één, en wat ontstentenis van oefening niet voor den ander. Vergelijk zoo ook een man, met veel kennis begaafd, over veel tijd beschikkende, om diep in de mysteriën des Koninkrijks in te dringen, met een arme weduwe, die om het brood voor haar kinderen te winnen, slaaft en slooft van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, en al blij is, zoo ze vóór het te slapen gaan, nog even een stuk uit Gods Woord kan lezen. Eindeloos verschil alzoo. Verschillend aller moeite en arbeid, en hiermeê saâmhangend ganschelijk uiteenloopend aller „werken." En dus ook geheel uiteenloopend hetgeen eens met den een en hetgeen met den ander in de eeuwigheid medegaat. Moet daaruit nu afgeleid, dat derhalve de minst bedeelden op aarde ook in het eeuwige leven duurzaam achter zullen staan? Men zou zoo zeggen, de gelijkenis van den rijken man en den armen Lazarus doet eer het tegendeel vermoeden, en zoo we ook hierop de gelijkenis van de arbeiders in den wijngaard mogen toepassen, gaat ook hier wel de stelregel door, dat vele

eersten de laatsten zullen zijn en vele laatsten de eersten. Allen die ingaan ontvangen den penning van het *volle* dagloon.

De overtuiging dat God machtig is, om ook wie hier maatschappelijk of geestelijk achterstond, toch in de volle genieting der zaligheid te doen deelen, stond bij onze Gereformeerden dan ook vanouds her zoo vast, dat ze veeleer verlokt werden, om het leven hier op aarde voor onverschillig te verklaren, en daardoor in gebreke bleven recht te laten wedervaren aan de stellige uitspraak des Woords, dat onze Vader die in de hemelen is b. v. de in het verborgen gegeven aalmoezen in het openbaar zou vergelden, en dat zijn discipelen, die om Christus' wil verlaten hadden, al wat ze op aarde liefs en waards bezaten, in den dag der heerlijkheid honderdvoudig weder zouden ontvangen, en zouden zitten op tronen, en oordeelen de twaalf stammen Israëls. Dit nu mag natuurlijk niet. Nooit mogen we voor de ééne waarheid der Heilige Schrift een ander deel van haar geopenbaarde waarheid opzij zetten. We moeten in onze belijdenis *heel* de waarheid der Heilige Schrift opnemen. En doen we dit, dan dwingt die Schrift ons om tweeërlei ten deze te erkennen: 1°. dat eenerzijds de vrucht en de winste van wat op aarde aan algemeene menschelijke en aan geestelijke ontwikkeling verworven werd, meê de eeuwigheid binnengaat; en 2°. dat anderzijds God de Heere machtig is, om hen, die op aarde door vroeg te sterven, of door stiller levensloop, de gelegenheid misten, om de schove meê in de schuur te dragen, op geheel andere, ons verborgene wijze, hierin schadeloos te stellen en hen te verrijken als de anderen.

Van dien tweeërlei weg ontbreekt reeds in dit leven de aanduiding niet. Om aanstonds een concreet voorbeeld te noemen. Onze kerken hebben verordend, dat als leeraars in de gemeente zullen kunnen optreden *tweeërlei* soort van mannen; ter eene zijde zij, die zich aan den dienst gewijd hadden door veel moeite en inspanning, en van de vrucht dier moeite op hun examen lieten blijken; maar ook ter andere zijde zij, die *zonder* die moeite en *zonder* die inspanning blijk gaven van singuliere gaven te bezitten. Die bepaling onzer kerken is zeer wijs geweest, en de uitkomst heeft getoond, dat in dien tweeden weg niet zelden mannen aan de kerk zijn geschonken, die de eersten in profijtelijke vrucht voor de kerken te boven gingen. En toch welk verschil? Aan de eene zijde jarenlange inspanning, veelheid van tijdbesteding, zeer hooge kosten, en aan de andere zijde noch moeite noch tijdbesteding noch noemenswaarde uitgaaf. Wat ze hebben, ontvingen ze als vanzelf, en de vrucht ervan is soms uitnemend.

Een onderscheid waarop we daarom te liever wijzen, omdat het zoo veelszins overeenkomt met het verschil tusschen de volwassen stervenden, die zich al de moeite en de inspanning des aardschen levens getroost hebben, en de vroegstervenden die aan dat alles gespeend werden, en van wie we nochtans belijden, dat God hen langs geheel anderen weg en op geheel andere wijs volmaken zal. En dit verschil nu gaat door heel het leven. Het is het onderscheid tusschen hen, die er komen door veel inspanning en studie en oefening, en tusschen die anderen die talent en genie ontvingen, zonder er zich voor in te spannen, en niettemin soms de mannen der moeitevolle inspanning voorbijstreven. De tegenstelling tusschen „wijsheid en profetie" eenerzijds en „geleerdheid en wetenschap" anderzijds rust op geen andere onderscheiding. Salomo had nooit geblokt noch gestudeerd noch examen afgelegd, en hij was wijzer dan allen die van het oosten, en Jesaja geeft Goddelijke inzichten en vergezichten, die de studie van alle toen bestaande scholen verre te boven gingen. Metterdaad kan men dus reeds onder de volwassenen dezen tweeërlei weg Gods opmerken. Hij laat er den een voor zwoegen en werken en aan den ander gaf Hij het reeds in de wieg of geeft Hij het als in den slaap. En stellig gaan we dus niet te ver, zoo we naar den maatstaf van ditzelfde verschil ook de onderscheiden ontwikkeling en vorming verklaren van hen, die pas op volwassen leeftijd, en van hen die reeds in de wieg stierven, met het oog op hun beteekenis van het Koninkrijk der hemelen. Nemen we toch aan, dat deze vroegstervenden behoorden tot die tweede categorie, aan wie God singuliere gaven schonk, en aan wie Hij talent en genie inschiep, dan ligt er niets vreemds voor ons in, dat hun de inspanning en de moeite der oefening gespaard bleef, en dat ze nochtans zullen kunnen glinsteren als starren in het uitspansel.

Zoo houden we dus vast aan den regel van Openb. 14 : 13, dat als we in Christus sterven, bij den dood onze moeite en onze arbeid een einde neemt, maar dat onze *werken*, d. i. de vrucht, de winste, het resultaat van onzen arbeid, met ons de eeuwigheid ingaat. Alsmede dat, overmits onze moeite en onze arbeid zoowel het terrein der gemeene gratie als der particuliere genade bestreek, niet alleen onze *geestelijke* maar ook onze *algemeen menschelijke* winste, met ons dood en graf te boven komt. Bovendien, reeds het leerstuk van de „wederopstanding des vleesches" snijdt elk vermoeden af, alsof in het leven der zaligheid alleen het bijzonder *geestelijke* beteekenis zou hebben. Stellig behoort het leven van ons lichaam niet tot het terrein der *particuliere*, maar wel zeer zeker tot dat der *gemeene* genade, en toch belijden we allen saam, op grond van Gods Woord, dat ook het lichaam ons in de eeuwigheid hergeven wordt. Ook langs dien

weg is het alzoo uitgemaakt, dat van een uitsluiting van hetgeen tot de gemeene gratie behoort, hier geen sprake kan noch mag wezen.

Ja, we gaan zelfs verder, en zouden niet eens durven beweren, dat zij, die de hitte des daags op aarde gedragen hadden, daarom toch zeker privilege boven de anderen voor zouden hebben, aan wie die hitte des daags gespaard werd. Zeer zeker, hun werken volgen hen, en ook uit die werken vloeit een genadeloon voort. Maar dit sluit volstrekt niet de mogelijkheid uit, dat God de Heere in zijn vrijmachtigheid niet ook aan de anderen, die deze hitte des daags niet droegen, op andere wijze en langs anderen weg een zaligheid verleenen kan, die evenzoo verband houdt met een persoonlijk voleinde vorming, die hun op andere wijze wordt aangebracht. Hierbij lette men vooral op de daad der heiligmaking in het sterven. Onze kerken belijden, „dat onze dood niet is een betaling voor onze zonden, maar een afsterving van onze zonden en een doorgang tot het eeuwige leven." Hierin nu ligt een daad van heiligmaking opgesloten. Tot op onzen dood toe hebben we den loop te loopen, en door strijd en worsteling ons te oefenen, en ons karakter en onzen persoon te heiligen. Maar evenzoo staat het vast, dat zelfs de allerheiligsten in dit leven nooit anders dan een *klein begin* van deze volkomene heiligheid bezitten zullen. Daarom verlangt Paulus verlost te worden *van dit lichaam des doods*. De heiligmaking wordt van Gods zijde alzoo in twee stadiën volbracht. Ten eerste doet Hij ons wandelen in de werken die Hij voor ons bereid heeft, en verhoogt alzoo door strijd en worsteling den heiligen levenstoon van ons karakter reeds hier op aarde. Maar die eerste daad der heiligmaking blijft altoos slechts een *gedeeltelijke*. En daarop volgt dan in het sterven deze tweede daad van Goddelijke heiligmaking, dat Hij in ons sterven zelf de zonde voorgoed uit ons hart wegsnijdt, en alzoo onze heiligmaking voltooit. Ook zij, die op later leeftijd sterven, zouden nog altoos onbekwaam zijn om den hemel in te gaan, bijaldien die ingang in den hemel uitsluitend de vrucht moest zijn van de op aarde verkregen ontwikkeling, en alzoo een uitsluitend privilege voor de beproefden moest zijn. Integendeel, aan het verkregen resultaat komt dan eerst kracht toe, indien en doordien God in de ure des stervens met een wondere daad van heiligmaking tusschenbeide treedt, en nu op eenmaal in hen voleindt wat dusver nog slechts tot een *klein begin* gekomen was.

Dat derhalve velen, door te vroeg weg te sterven, de gelegenheid misten, om vóór hun dood tot dit *klein begin* te komen, maakt ten principale geen onderscheid tusschen hen en de volwassen stervenden. Beider heiligmaking is uit God. En dat wel zoo, dat de één van deze heiligmaking een *klein begin* hier reeds, en de voleinding er van pas in zijn sterven ontvangt,

terwijl de ander, dat *klein begin* missende, in zijn sterven op eenmaal alles verkrijgt. Voor ons nu, van de zijde der wereld gezien, maakt dit een zeer groot verschil. Een kindeke dat wegsterft zonder ooit verdriet, moeite en teleurstelling gekend te hebben, en een grijsaard, die na een pijnlijke en moeitevolle worsteling van drie vierden eener eeuw, eindelijk het afgematte hoofd ter ruste legt, zijn voor óns besef bijna niet in één begrip saâm te vatten. Maar bezien van Gods zijde, van het standpunt der eeuwigheid, dan komt dit zoo heel anders te staan. Wat zijn zeventig en tachtig jaren, wanneer ze als een nachtwake zijn voorbijgegaan, vergeleken bij de eeuwigheid onzes Gods? En ook, wat is het *klein begin* van heiligmaking dat de beste hier op aarde bereikt, gezien bij de oneindige volmaking die wordt opgewogen in de weegschaal van het heiligdom? Er is dus van een privilege ganschelijk geen sprake. Aan beiden, zoowel aan hen, die de hitte des daags hier gedragen hebben, als aan hen, die slechts ontloken om te verwelken, kan God in zijn vrijmachtig bestel door een wondere daad zijns Geestes de volkomen heiligmaking in het sterven schenken. Slechts ga om die gelijkheid *het verschil van weg* voor ons niet teloor. Wie de hitte des daags *niet* droeg, dien volgen *geen* werken. Hen, die de hitte des daags gedragen hebben, volgen die werken zeer gewisselijk.

LXIV.

Samenhang tusschen dit en het toekomende leven.

> **Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, was ik gezind als een kind, overleide ik als een kind; maar wanneer ik een man geworden ben, zoo heb ik te niete gedaan hetgene eens kinds was. 1 COR. 13 : 11.**

Dat de vrucht, die de gemeene gratie voor *heel het leven der volkeren* droeg, meê in de eeuwigheid overgaat, bleek ons uit het hemelsch getuigenis, „dat de koningen de eere en de heerlijkheid der volkeren in het nieuwe Jeruzalem, dat uit den hemel is nedergedaald, zullen inbrengen" (Openb. 21 : 26). En evenzoo bleek ons uit een ander getuigenis, meldende hoe „de werken der gezaligden *met hen volgen*" naar de overzijde des grafs (Openb. 14 : 13), dat ook voor *de enkele personen* de vrucht der gemeene gratie niet teloor gaat, maar eeuwig blijft. Thans rest ons hierbij nog een laatste vraag onder de oogen te zien, namelijk of en in hoeverre de Heilige Schrift ons ook het verband toelicht, dat tusschen de werking

der gemeene gratie in deze bedeeling, en haar vrucht in de eeuwige toekomst bestaan zal. Natuurlijk weten we ook hiervan uit ons zelven niets. De ervaring kan ons ten deze niet te hulpe komen. Bloote gissing geeft geen vastigheid. Meldt de Heilige Schrift hieromtrent niets, dan weten we in dit opzicht ook niets. En in elk geval is het alleen haar openbaring, die een tip van den sluier kan opheffen, althans voor hem die aan die Schrift gelooft.

Nu is er éene verklaring van den apostel Paulus, die hier metterdaad licht spreidt. We bedoelen hetgeen hij in 1 Cor. 13 zegt over het te niet gaan van deze tegenwoordige kennis, en het ons toekomen in de eeuwigheid van een geheel andersoortige kennis. Stel, als vrucht van de gemeene gratie is een kind van God aan deze zijde van het graf tot zeldzaam veelzijdige kennis, tot een zeer helder inzicht en tot een scherp belijnd oordeel gekomen. Aan deze zijde van het graf stond hij, dank zij die kennis, op veel hooger standpunt in persoonlijke ontwikkeling, dan de matroos die in de zaling klautert, dan een knecht te lande die achter den ploeg loopt, of dan een wever, die de spoel jaagt door de schering van het weefgetouw. Nu sterft die denker, die matroos, die boerenknecht en die wever, vrage, zal nu ook aan de overzijde van het graf die vaardige, kundige, rijke denker in dit opzicht iets boven de andere drie vooruit hebben, of wel, staan ze in de eeuwigheid volmaakt gelijk? Een diep ingrijpende vraag, die zich uiteraard in allerlei vorm herhalen laat. De één heeft nauwelijks moeite en strijd gekend, de ander is er in opgegaan, en heeft daardoor wilskracht en lijdzaamheid ontwikkeld. Hier sterft er een weg, op wiens pad steeds de rozen groeiden, ginds verkwijnt in den dood een door smart en verdriet en pijn als achtervolgde ziel, maar die dan ook door lijden geoefend is. En zoo kan men de lijst voortzetten. Op elk punt verschil van levenslot, van aanleg en gang, en ten gevolge van deze onderscheiden levenshistorie is de ontwikkeling van persoon en karakter, van wil en kenvermogen, van gevoel en gewaarwording schier bij allen die wegsterven verschillend. Als ge bij het sterven de geesten geestelijk wegen kondt, zoudt ge, ook afgezien van hun genadestaat en genadeontwikkeling, hun persoonlijke waardij, die meê door de gemeene gratie werd beheerscht, bij allen zien verschillen. Geen twee geheel gelijk. En dit nu doet de vraag opkomen, of de dood dat verschil gelijk maakt, of wel dat aan de overzijde des grafs, juist zooals hier, zeker verschil in vleugelslag zal uitkomen. Let wel, we vragen niet, of dit verschil ook duurzaam in de eeuwigheid zal stand houden. Dit zou tot gansch andere overwegingen leiden. Wat we thans onderzoeken is alleen dit, of, als er op eenzelfden dag twee sterven, wier verhouding ge, wat hun persoonlijke ontwikkeling betreft, als *een* tot *tien* kunt stellen, die beide personen dan ook als *één* tot *tien* zullen staan, als ze hun oogen in de eeuwigheid openen, of wel dat ze in de

eeuwigheid beiden gelijk zullen zijn; nu niet wat hun zaligheid betreft, want die bespreken we thans niet, maar wat aangaat den vleugelslag van hun persoonlijke ontwikkeling.

Raadpleegt ge nu wat Paulus in 1 Cor. 13 over het te niet gaan der kennisse zegt, dan schijnt het bij den eersten oogopslag, alsof de gestelde vraag in beslist *ont*kennenden zin te beantwoorden ware. We lezen daar toch: „Wij kennen ten deele, en wij profeteeren ten deele; doch wanneer het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal hetgeen ten deele is *te niet gedaan worden.* Hetzij profetieën, zij zullen *te niet gedaan* worden; hetzij talen, zij zullen *ophouden;* hetzij kennis, zij zal *te niet gedaan worden.*" Oppervlakkig bezien schijnt het pleit hiermede dus uitgemaakt. Gaat profetie, taal en kennis *te niet*, dan baat het u, met het oog op de eeuwigheid, ook niet, of ge aan deze zijde van het graf in profetie, taal en kennis anderen vooruit waart, en staat ge volkomen gelijk met een ander, die noch taal noch profetie noch kennis bezat. Vergelijk het maar met het bezit van geld. De één sterft rijk, de ander sterft arm, maar omdat wie rijk sterft al zijn goud moet achterlaten, en naakt de wereld uit gaat, staat in de eeuwigheid, wat geld betreft, de aartsmillionair volkomen gelijk met den man in lompen gehuld. Gaat nu, juist zooals het eigendom en het bezit van het geld en goed, ook het bezit van taal en profetie, en van kennis in het sterven teloor, dan geldt ook hier de regel, dat wie hier rijk aan kennis was, nochtans aan de overzij van het graf volmaakt gelijk zal staan met den man die doodarm aan kennis stierf.

Dat in 1 Cor. 13 sprake is van *geestelijke* kennis, die tot het terrein der particuliere genade behoort, en niet van de algemeen menschelijke kennis en ontwikkeling, die uit de gemeene gratie opkomt, doet hier niets ter zake. Formeel toch geldt voor die *geestelijke* en die *menschelijke* kennis éénzelfde wet. Sterft de *geestelijke* kennis, die we hier verwierven, in het graf weg, dan volgt hieruit, *à fortiori* zelfs, dat ook onze *menschelijke* kennis het graf niet overleven zal. Dan toch zou blijken, dat in het sterven onze geest zoodanige plotselinge verandering onderging, dat, wat achter ons lag in nevelen werd opgelost, en dat een geheel nieuwe horizon zich voor ons ontsloot; en dat wel op zulk een wijs, dat er tusschen den gezichtseinder in dit leven en den horizon der eeuwigheid geen het minst voor ons waarneembaar verband bestond. Verklaarde de apostel omgekeerd, dat de geestelijke kennis in de eeuwigheid meêging, dan zou hieruit zeer zeker nog *niet* volgen, dat ook de algemeen menschelijke kennis door het graf in de eeuwigheid overgleed. Maar als hij verklaart, dat reeds de *geestelijke* kennis te niet gedaan wordt, dan volgt hieruit wel terdege, dat ook de niet-geestelijke, de wereldsche kennis, als we ons zoo mogen uit-

drukken, in geen geval een winste voor de eeuwigheid oplevert. Moest dus de uitdrukking van den apostel, dat onze geestelijke kennis *te niet gedaan wordt en ophoudt* zóó verstaan worden, dat ze evenals ons goed en geld in het sterven algeheellijk van ons werd afgesneden, dan ware geen andere slotsom mogelijk, dan dat er ook van onze algemeene menschelijke kennis niets, hoegenaamd ook, meê in de eeuwigheid overging. Ons bewustzijn zou dan in het sterven geheel worden uitgewischt; we zouden met een geheel blank, onbeschreven, oningevuld bewustzijn in de eeuwigheid ontwaken, en in die eeuwigheid zou ons bewustzijn een geheel nieuwen inhoud ontvangen.

Bij nader onderzoek blijkt intusschen ten duidelijkste, dat we dit „*ophouden*" en dit *te niet gedaan worden*, niet aldus mogen noch kunnen opvatten. De apostel zelf toch verklaart zijn bedoeling nader in deze woorden: „*Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, was ik gezind als een kind, overlegde ik als een kind; maar wanneer ik een man geworden ben, zoo heb ik te niet gedaan hetgene eens kinds was.*" Hier komt dus geheel dezelfde uitdrukking voor: „*te niet gedaan* hetgeen eens kinds was," gelijk het even te voren heette: „de kennisse zal „*te niet gedaan worden.*" De overgang uit dit in het volgend leven vergelijkt de apostel alzoo bij een overgang uit den *kinderlijken* in den *manlijken* leeftijd. Ongeveer zooals de overgang van onze kennis is, als we van kind *man* worden, zoo zal ook de overgang zijn van de kennisse die we als *man* bezaten en de kennisse, die ons de *eeuwigheid* zal brengen. Beide malen wordt de voorafgaande kennisse *te niet gedaan.* Kondt ge dus zeggen, dat wie van kind man wordt, *niets* uit zijn kinderlijke kennis meê overneemt in zijn kennis als man, zoo zoudt ge evenzoo moeten besluiten, dat we ook in de eeuwigheid *niets* hoegenaamd uit onze aardsche kennis meê over zullen nemen. Maar weet ge, juist in tegenovergestelden zin, dat de kennis van den man uit de kennis van het kind ontwikkeld en opgegroeid is, dan zegt de apostolische vergelijking u, dat naar de bedoeling van Paulus ook uw kennis, die ge hier op aarde bezeten hebt, van zeer grooten invloed zal zijn op de kennisse die ge in de eeuwigheid zult bezitten.

Of behoeft het nog aanwijzing, hoe geheel het stelsel van onze opvoeding juist berust op de onderstelling, dat ge als kind, in uw kinderjaren, den grondslag moet leggen voor de ontwikkeling in kennis, waarvoor ge als man vatbaar zult zijn? Is het een te loochenen feit, dat een ganschelijk verwaarloosde opvoeding nawerkt op de ontwikkeling van den manlijken leeftijd? En ook, staat het niet vast, dat de indrukken die we als kind ontvangen van ongemeen sterken invloed zijn op onze vorming en ontwikkeling als man? We weten alzoo met zekerheid, dat een kind wel slechts *ten deele* weet, gelijk we hier op aarde slechts *ten deele* kennen;

we geven voetstoots toe, dat de kennis van het kind te niet gedaan wordt, en dat een man anders spreekt, anders gezind is en anders overlegt dan een kind, juist zooals we hier op aarde een kennis verwerven die te niet gaat, en dat we hier heel anders spreken, overleggen en gezind zijn, dan dit in de eeuwigheid het geval zal zijn; maar tevens volgt er even stellig uit Paulus' zeggen, dat soortgelijk verband als er bestaat tusschen de ontwikkeling van het kind en de rijpheid van den man, er zoo ook verband zal blijven bestaan tusschen de kennisse die we hier op aarde bezaten en de kennisse die in de eeuwigheid ons deel zal zijn. De gestelde vraag *moet* derhalve in bevestigenden zin beantwoord worden. Er heeft in het sterven niet een uitwissching, maar alleen een verheldering van ons bewustzijn plaats. Het zal niet zijn een opwaken in een heel andere, gansch nieuwe wereld, maar een opwaken als uit de schemering in het volle middaglicht, als uit vage waarneming in de verte tot een klare, volkomen heldere waarneming vlak bij.

Dat we zoo, en niet anders, onzen overgang uit het aardsche leven in de eeuwigheid te verstaan hebben, blijkt bovendien nog nader, uit wat de apostel onmiddellijk op zijn vergelijking tusschen het kind en den man volgen laat. Hij schrijft toch terstond daarna dit: *Want wij zien nu door een spiegel in eene duistere rede, maar alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht*; *nu ken ik ten deele, maar alsdan zal ik kennen, gelijk ik ook gekend ben.* Er schuilt in dat zeggen een Hebreeuwsche zegswijze, die het recht verstand van deze woorden voor de meesten bemoeilijkt. We zullen deze plaats daarom toelichten. Dit zou niet noodig zijn, zoo een ieder geacht mocht worden, de Kantteekeningen te kennen; nu dit niet kan, is toelichting noodig. Er is hier namelijk sprake van een *duistere rede;* en het is deze uitdrukking die de meesten in de war brengt. Onder een *duistere rede* toch verstaan wij een min heldere uitspraak, die men wel leest, maar niet recht begrijpt. En toch heeft wat in 1 Cor. 13 : 12 staat met zulk een *duistere rede*, gelijk wij deze uitdrukking vaak bezigen, volstrekt niets uitstaande. Dat dit zoo is, viel reeds te vermoeden uit de bijvoeging: *in een spiegel.* Hoe ter wereld wilt ge een min heldere zegswijze in een spiegel zien? Deze moeilijkheid wordt intusschen terstond weggenomen, indien men weet, dat in het Hebreeuwsch eenzelfde woord gebezigd wordt om *zaak* en *woord* uit te drukken. De Jood kan met *Dabar* zoowel een *gezegde* als een *zaak* bedoelen. Paulus, die Jood was, heeft in het Grieksch nu ditzelfde gebruik overgebracht, en onze Overzetters zouden stellig beter hebben gedaan, indien ze vertaald hadden: „Maar nu zien we door een spiegel op een duister iets." In een spiegel kunt ge geen *rede* zien, maar wel kunt ge in een spiegel *iets* waarnemen. De spiegel weer-

kaatst al hetgeen tegenover dien spiegel staat of er voorbijgaat. Dit alles kunt ge dus in een spiegel waarnemen. Alleen maar ge neemt dat alles in den spiegel waar in flauwer gedaante, vooral wanneer de spiegel niet zeer helder is. Nu kende men in Paulus' dagen nog in het minst niet onze groote, breede, dagheldere kristalspiegels. De toen in gemeen gebruik zijnde spiegels waren niet van glas, maar van metaal, en eenigszins ingebogen. Ze waren meest rond en klein van vorm. Dit nu had ten gevolge, dat in zulke spiegels het voorwerp meest niet dan zeer schaduwachtig, vaal in tint en min scherp in omtrek werd weergegeven. In vorstelijke paleizen mocht dit eenigermate verholpen worden, door buitengewoon fijn staal te nemen, en dat staal voortdurend te polijsten, maar in het gemeen gebruik waren de spiegels destijds uiterst gebrekkig, en konden niet anders dan een betrekkelijk zeer duister beeld geven van de zaak of den persoon dien ze weerkaatsten.

Ook in 2 Cor. 3 : 18 spreekt Paulus van zulk een spiegel, en zegt ons: „Wij allen, met ongedekten aangezichte de heerlijkheid des Heeren *als in een spiegel* aanschouwende, worden naar het beeld dat we in dien spiegel waarnemen vervormd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest." De daar door Paulus bedoelde spiegel is de Heilige Schrift. In die Heilige Schrift zien we ons een beeld van de heerlijkheid Gods in het beeld van Christus geteekend. Maar, zegt de apostel, dat is niet het klare, volle, heldere beeld, zooals de heerlijkheid Gods wezenlijk glanst; neen, het is als een beeld in den spiegel. Wel gelijkend, wel volkomen vertrouwbaar, maar als met een nevel overwasemd. En hetzelfde onderscheid dat in klaarheid en helderheid bestaat tusschen den levenden persoon en zijn beeld in den spiegel, datzelfde onderscheid bestaat ook tusschen de wezenlijke heerlijkheid Gods in zijn majesteit, en tusschen het *beeld* van die heerlijkheid, dat ons uit de Heilige Schrift toespreekt. Toch heeft ook dit beeld van die heerlijkheid reeds kracht genoeg om ons naar zich te vervormen, en dat dit mogelijk is, danken we aan de werking van den Heiligen Geest.

Dit gezegde nu uit 2 Cor. 3 : 18 licht het andere zeggen van den apostel in 1 Cor. 13 : 12 volkomen toe. Ook hier toch is sprake van een spiegel, waarin het beeld van God weerkaatst wordt. Wat we hier op aarde waarnemen is niet God zelf in eigen persoon, maar zijn beeld in den spiegel. Dientengevolge nu is onze kennisse van God zeer gebrekkig, want het beeld van God dat we in den spiegel zien, is *duister*, d. w. z. het is niet het wezen zelf, maar slechts een schaduwbeeld, en óók, dat beeld is vaag en min duidelijk. Zoo zien we dan nu in dien spiegel niets dan een duister iets, een min helder beeld van onzen God. Maar in de eeuwigheid zal dit

anders zijn. Dan gaat die spiegel weg. Dan komen we niet meer, gelijk thans, met onzen rug naar God, en met ons gezicht naar den spiegel te staan; maar dan keeren we onzen rug naar den spiegel toe, en zullen met ons gezicht naar God zelven toegekeerd zijn. Dientengevolge zullen we dan niet meer zijn verduisterd beeld in den spiegel, maar Hem zelven van aangezicht tot aangezicht zien, en alzoo Hem kennen, gelijk we gekend zijn van Hem, die ons niet in een spiegel, maar in ons wezen zelf ziet en doorgrondt.

En is hiermede 1 Cor. 13:14 volkomen duidelijk geworden, dan kunnen we niet genoeg de rijke beeldenkeus bewonderen, waarvan Paulus zich bedient, om een zoo omsluierde zaak voor ons op te helderen. In geen beeld toch zoo duidelijk als in den overgang van het kinderlijk in het manlijk bewustzijn, kon hij ons tweeërlei doen gevoelen, én het sterksprekende onderscheid tusschen de kennisse die we hier op aarde bezitten en tusschen de kennisse die we in de eeuwigheid zullen hebben, én tegelijk het innig verband en den nauwen samenhang aanduiden die tusschen beide soorten van kennisse zal bestaan. En ditzelfde verduidelijkt hij nu nogmaals door het tweede beeld, waarin hij ons het verschil teekent tusschen het aanzien van een levend persoon in zijn gelaat, en het zien van zijn schaduwbeeld in een spiegel. Ook hier toch komt weer tweeërlei uit: eenerzijds het sterke verschil tusschen beide, en anderzijds de innige samenhang. Iemands beeld, op zekeren afstand, in een kleinen metalen spiegel opgevangen, is heel iets anders dan de aanschouwing van zijn eigen levenden persoon. En toch, ook bij dit groot verschil, is en blijft het de persoon zelf die zijn beeld in den spiegel wierp, en wie nooit den persoon, maar alleen nog zijn beeld in den spiegel zag, herkent den persoon dank zij zijn kennisse van het beeld.

Scheen het dus aanvankelijk alsof de sterke uitdrukking: *de kennisse wordt te niet gedaan*, allen samenhang en verband tusschen onze aardsche kennis en onze kennis in de eeuwigheid wegnam, uit de nadere toelichting van de bedoeling des apostels blijkt wiskunstig zeker, dat we zijn zeggen zoo niet *mogen* opvatten, maar dat hij integendeel bedoelt, dat wel terdege de ééne kennisse in de andere overgaat, dat tusschen beide een vast verband bestaat, en dat door den dood de samenhang tusschen beide *niet* wordt verbroken.

Staat dit nu eenmaal vast, dan zien we tevens van achteren, hoe ook de uitdrukking: *We kennen ten deele* deze opvatting volkomen bevestigt. Wie toch spreekt van een *kennis ten deele*, betuigt daarmede, dat hij zich de volkomen kennisse voorstelt, als *in zekere deelen* ingedeeld. Hebt ge nu een muur nog slechts *ten deele* opgetrokken, dan voltooit ge den muur

niet, door af te breken het stuk muur dat er was, en er een anderen muur weer voor in plaats te zetten, maar dan voleindt ge den muur juist door te laten staan wat staat, en er het *ontbrekende deel* aan toe te voegen. Het *deel* hoort bij het geheel, en om het geheel te hebben, kunt ge geen der *deelen* missen. Vormt alzoo onze kennisse op aarde *een deel*, zij het ook nog slechts een *klein deel* van de volkomen kennisse, dan ligt ook hierin uitgesproken, dat de hier verworven kennisse en ontwikkeling niet wordt opgeheven of weggenomen, maar dat in de eeuwigheid aan dit *kleinere* deel het *grootere* deel wordt toegevoegd, om eerst aldus te geraken tot de volkomenheid. Alle twijfel of onzekerheid is alzoo ten eenemale afgesneden. Duidelijk wordt in deze apostolische onderwijzing uitgesproken, dat de aardsche kennis in het sterven in de eeuwige kennisse overblijft, wel met zoo groot verschil, dat, bij die eeuwige kennisse gerekend, de kennisse die we hier hadden geheel schijnt ondergegaan, maar zoo dat toch feitelijk hetgeen we hier bezaten *een deel* van het geheel blijft, en, gelijk in de kennisse van den man de kennisse van het kind, zoo ook in die eeuwige kennisse onze aardsche kennisse na zal werken en meê zal spreken.

Diegenen vergissen zich dus geheel, die zich inbeelden, dat de vorming en ontwikkeling van onzen geest en de vorming van onzen persoon en ons karakter bijzaken zijn, waarop een kind van God nauwlijks te letten heeft, omdat het voor de eeuwigheid toch niet geeft. Het geeft voor de eeuwigheid *wel* iets, het geeft voor de eeuwigheid zelfs *veel*. Teloor gaat niets. Al wat hier wezenlijke winste was, blijft winste voor eeuwig. En wie tot aan zijn sterven toe zich is blijven oefenen, blijven verrijken en blijven ontwikkelen, zal uit het rijkere kind op aarde eens in de eeuwigheid als rijker man opwaken.

Hiermede stemt dan ook geheel overeen, wat de Heere Christus ons leert in zijn gelijkenis van de *talenten*. Talenten zijn het beeld van den ons toebetrouwden schat, en ook in het gemeene leven spreken we van een *man van talent*, om daarmeê aan te duiden, zijn rijken aanleg en de hooge ontwikkeling waartoe hij gekomen is. Nu zijn die talenten ongelijk verdeeld naar Gods vrijmachtig bestel. Maar dit leert de Heere ons dan toch in zijn gelijkenis, dat de man van de vijf en van de drie talenten in de eeuwigheid volstrekt niet gelijk staat met den man van het éene talent, noch ook dat het er voor de eeuwigheid niet toe doet, of men zijn talent eenvoudig bewaard, of dat men het ook *ontwikkeld* heeft. Die vijf talenten had, won er andere vijf. Dat stelt zijn *ontwikkeling* voor. Die er één ontving won er geen. Dit stelt voor *ontstentenis* en *gemis* aan ontwikkeling. En nu is het er zoo ver vandaan, dat Jezus dit voor de

eeuwigheid onverschillig zou noemen, dat juist de man die zijn talent *niet* ontwikkeld heeft, doodarm, zelfs van dat éene talent nog beroofd, de eeuwigheid ingaat, terwijl de man van de vijf talenten, die vijf met de vijf andere die hij er bij won, in de eeuwigheid indraagt. Ook al geven we dus toe, dat én Paulus in 1 Cor. 13 én Jezus in deze gelijkenis in de eerste plaats doelen op geestelijke kennis en geestelijke talenten, er blijkt dan toch uit, dat een verrijkt bewustzijn rijk den hemel ingaat, en een arm, of nog erger, verarmd bewustzijn, ook leeg en arm in de eeuwigheid komt. Er is alzoo overgang, er is aansluiting, er is verband en samenhang. En voor zooveel nu de *gemeene gratie* het van God verordend middel was, om onzen menschelijken persoon hier op aarde te vormen, en onzen geest te verrijken, en ons karakter te ontwikkelen, mag op grond van de Heilige Schrift vastgesteld, dat *de vrucht der gemeene gratie,* voor wat de enkele personen aangaat, ook wat de verrijking van het leven van hun bewustzijn betreft, volstrekt niet in het graf voor altoos ondergaat, maar na in het graf te zijn weggezonken, weer eeuwig op zal bloeien in die hooge, rijke en volmaakte kennisse, die eerst de eeuwigheid ons brengen kan.

LXV.

Verwantschap tusschen dit en het eeuwige leven.

> Om in de bedeeling van de volheid der tijden wederom alles tot één te vergaderen in Christus, beide dat in den hemel is en dat op de aarde is. EFEZE 1 : 10.

Zal in het nieuw Jeruzalem „de eere en de heerlijkheid der volkeren worden ingedragen" (Openb. 21 : 26); zal met een iegelijk gezaligde de vrucht „van zijn werken" mede ingaan in de eeuwige zaligheid (Openb. 14 : 13); en zal eindelijk de overgang van de vrucht dezes levens in het volgend leven zijn als de overgang van kind tot man (1 Cor. 13 : 11), dan rest ons thans nog het antwoord te zoeken op de vraag, welk verband er denkbaar is tusschen den aard van dit *tijdelijke* en het karakter van het *eeuwige* leven. Zonder zulk verband toch ware een overgaan van de vrucht van het éene in het andere niet te verstaan.

Toch liggen *beide* levensterreinen schijnbaar zoo ver van elkaar, dat we meest den indruk ontvangen, als ware het leven in het rijk der heerlijkheid derwijs ganschelijk verschillend van het leven hier op aarde, dat schier geen enkele trek van gelijkheid of overeenkomst tusschen beide

denkbaar ware. Geestelijke eenzijdigheid leidde er toe, dat men al het aardsche zich in de eeuwigheid eenvoudig wegdacht, als ganschelijk niet meer bestaande, en zich voorts het hemelleven voorstelde als enkel in geestelijke bezigheid en geestelijke genieting, van geheel religieusen aard, opgaande. Zoover zelfs werd die geestelijke eenzijdigheid gedreven, dat de wederopstanding des vleesches ternauwernood meer geteld werd, en alle uitzicht op de wederkomst des Heeren, en op de openbaring van zijn heerlijk Koninkrijk zich in vage nevelen oploste. Al het bestaande dacht men zich in de eeuwigheid als voorbijgegaan, en omtrent hetgeen te komen stond vormde men zich nauwelijks eenige voorstelling, overmits het immers geheel nieuw, geheel iets anders zijn zou, en dus elk punt van vergelijking ons onthield.

Hiertegenover nu behoort het getuigenis der Heilige Schrift weer in eere te komen. Buiten de Heilige Schrift weten we omtrent hetgeen aan de overzijde van het graf ligt, eenvoudig niets. Wie er prijs op stelt desaangaande eenige kennis en eenige voorstelling te bezitten, ziet zich derhalve geen anderen weg ontsloten, dan dat hij bij de Heilige Schrift het oor te luisteren legge, en zich door de openbaring der Schrift late onderwijzen.

Volgen we nu dien regel, dan geraken we tot een geheel andere uitkomst. Immers in de Heilige Schrift wordt het nieuwe Jeruzalem en het rijk der heerlijkheid ons geteekend in voorstellingen, die geheel aan dit leven ontleend zijn. We lezen van een *nieuwe aarde* onder een nieuwen *hemel*. Aan de zachtmoedigen wordt het uitzicht geopend dat zij deze aarde, dit aardrijk, eens beërven zullen. Er wordt gesproken van een stad met fondamenten en poorten. Er vloeit door het nieuwe Paradijs een rivier des levens, en aan haar beide oevers bloeien boomen, die twaalf vruchten in het jaar dragen. De hooge toon van het toekomstige leven wordt ons afgebeeld in een maaltijd, verrijkt met vet vol mergs en zuiveren wijn. En al geven we nu voetstoots toe, dat op zichzelf uit beeldspraak niet tot de gestalte der werkelijkheid valt te besluiten, toch mag men niet vergeten, dat deze beeldspraak geldt van een toekomstig leven, waarin de gezaligden niet enkel een *zielsbestaan,* maar ook een *lichamelijk* bestaan zullen hebben, en waaruit de Christus verschenen is aan Stephanus, Paulus en Johannes in een gestalte, die ten volle de voorstelling bevestigt „dat we *ons vleesch* in den hemel tot een zeker pand hebben." Voegt men nu die twee saam, eenerzijds het feit dat we in het rijk der heerlijkheid ook een *lichamelijk* bestaan zullen hebben, en anderzijds dat de gestalten en de verschijningen des eeuwigen levens ons geteekend worden in beelden aan de thans bestaande *werkelijkheid* ontleend, dan volgt hieruit dat we deze beelden niet als aanduiding van een geestelijk iets, maar als beelden

van een overeenkomende *uitwendige* werkelijkheid hebben te verstaan. De naam van Paradijs voor die toekomende werkelijkheid gebezigd stemt hiermede overeen. Het Paradijs toch bestond niet enkel geestelijk, maar zienlijk en uitwendig. Bij het denken aan een toekomstig Paradijs mag dus aan niets anders dan een toekomstig werkelijk bestaande en zichtbaar uitkomende wereld gedacht worden. Als Jezus zegt dat wie hier om zijnentwil verlaten heeft akkers en huizen, dat alles in het eeuwige leven in meervoudigen vorm zal terug ontvangen, leidt dit ons tot dezelfde uitkomst; terwijl ook de profetieën des Ouden Verbonds dan eerst aan de chiliastische uitlegging ontkomen, indien men ze verstaat in den zin der Openbaring van Johannes, als rechtstreeks doelende op den uitwendigen gelukstaat van de eeuwige wereld die komt.

Reeds hieruit valt alzoo geen andere slotsom op te maken, dan dat het sterven van het tarwegraan, opdat straks in den halm en in de are die ondergegane graankorrel opsta en nieuwe vormen aanneme, het veelzeggend beeld is, niet alleen voor ons persoonlijk sterven en straks weer opstaan in het verheerlijkte lichaam, maar dat hierin tegelijkertijd de aanwijzing ligt, hoe eens *heel deze wereld* zal sterven en ondergaan, maar om uit haar kiem een soortgelijke, alleen van allen vloek en smart gezuiverde, veel heerlijker wereld te doen opkomen. Er is niet aan te twijfelen dat het nu bestaande eens te niet gaat en verdwijnt. Alleen maar hetgeen te niet zal gaan, zal niet het wezen, maar alleen de vorm zijn, en het wezen zelf zal in nieuwe vormen en dies heerlijker, uitkomen. Doch gelijk de halm die uit de graankorrel opschiet, toch ook zoo *eenswezens* met die korrel is en *in soort* aan die korrel verwant, en gelijk ons verheerlijkt lichaam, hoe ook van het huidige lichaam verschillend, toch *in soort* met dat oude lichaam één zal blijven, zoo moet dan ook gesteld en aangenomen, dat de tegenwoordige wereld, die in de nieuwe te komen wereld eens ondergaat, haar wezen in die nieuwe wereld zal voortzetten, en dat die nieuwe wereld aan deze oude wereld soortgelijk zal zijn, en uit haar zal kunnen worden verklaard.

Al wat mechanisch of werktuiglijk ineen zit moet, zal het nieuwe er komen, eerst worden weggebroken, en dan vervangen worden door iets geheel anders. Een oud kerkgebouw, dat bouwvallig werd, wordt gesloopt, het erf wordt vrij gemaakt, en op dat erf wordt een geheel nieuw kerkgebouw gezet, dat met het oude niets gemeen heeft. Maar zoo gaat het in het organische leven niet. Al verdwijnt de rups, om den vlinder uit de pop te laten uitvliegen, toch is vlinder en rups hetzelfde wezen, in soort verwant, en naar vorm en gestalte het eene uit het andere voortgekomen en afgeleid. Zoo gaat het gewas van dit jaar onder, en in een volgend jaar

komt een nieuw gewas, maar het eene is *uit het andere* voortgekomen. Evenzoo stierf wel het geslacht der vorige eeuw weg, en is thans een nieuw geslacht der menschen opgekomen, maar het geslacht dat nu leeft kwam op uit wat wegstierf, en in beide zet zich het leven van hetzelfde geslacht voort. Aldus is het *niet* met wat een mensch maakt. Dat is alles mechanisch. Maar zoo gaat het *wel* met alles wat God schiep, omdat dit in zijn hoogen levensvorm organisch bestaat, en deswege in zijn ontwikkeling nergens den draad afbreekt, maar steeds het éene uit het andere voortspruit. Daarop nu afgaande, mag en moet men dan ook zeggen, dat deze geheele wereld, als één machtige organische schepping Gods, wel naar gestalte en vorm kan en zal ondergaan, maar dat ze haar wezen niettemin behouden, en dit straks in nieuwe vormen zal doen uitkomen, die organisch aan de oude vormen verwant zijn.

Gelooft en belijdt gij, dat Christus het middelpunt is en blijft óók van het rijk der heerlijkheid, en belijdt ge tevens dat uw Heiland *met zijn lichaam* ten hemel voer, ook thans in dit zijn *lichaam* leeft, en ook in het rijk der heerlijkheid in *ons menschelijk vleesch* triomfeeren zal, dan eischt dit op zichzelf reeds, dat dit rijk der heerlijkheid ook een *uitwendige* gedaante hebbe, die dit lichamelijk bestaan van uw Heiland tot zijn recht doet komen. Een lichamelijk bestaan toch heeft zin noch beduidenis, tenzij er een wereld besta, waarin dat lichamelijk bestaan kunne uitkomen. Anders dient het tot niets, en vindt geen bevrediging. Of waartoe zou dit lichamelijk bestaan uw Heiland dienen, indien hij eeniglijk in niets anders dan in een sfeer van geesten, die onzienlijk zijn, verkeeren zou? Voegt ge daarbij het ons stellig geprofeteerde feit, dat ook de uitverkorenen eeuwiglijk zulk een *lichamelijk* bestaan zullen verkrijgen, en moet het rijk van Christus dáárin bestaan, dat hij in deze lichamelijk levende verkorenen zijn onderdanen bezitte, dan ziet ge, hoe het ook langs dezen weg duidelijk wordt, dat een enkel *geestelijk* rijk niet met uw belijdenis van den Christus noch met uw belijdenis omtrent uw eigen toekomst zou te rijmen zijn.

Zoo staat het dan op alle manier vast: 1⁰. dat ook het rijk der heerlijkheid, de nieuwe aarde, of hoe ge het noemen wilt, een *uitwendige,* zinlijke, zichtbare werkelijkheid zal bezitten, en 2⁰. dat die nieuwe gedaante of gestalte der zienlijke wereld uit de thans bestaande ontwikkeld zal worden, en er in soort mee zal overeenkomen. Voor die gelijksoortigheid en overeenkomst, gepaard gaande met een zeer sterk sprekend verschil, geeft de Heilige Schrift ons zelfs een vasten maatstaf aan, als ze ons de stof beschrijft waaruit de muren van het nieuwe Jeruzalem zullen gebouwd zijn. We hebben op deze aarde velerlei soort metaal en velerlei soort van steen. Maar al zijn koper en goud beide metalen, en al vertoonen deze beide

metalen sterke trekken van overeenkomst, toch gaat het goud het koper in heerlijkheid zeer verre te boven. En zoo nu ook vinden we allerlei soort van steen, graniet en marmer, robijn en saffier. Maar zij het al, dat alle deze vier het karakter van *steen* dragen, toch loopen ze in innerlijke waardij geheel uiteen, en is noch het marmer noch het graniet ook maar van verre bij het keurgesteente te schatten. Het verschil nu tusschen dit *grove* en *heerlijke* bij metaal en steen, drukken wij uit, door te spreken van *edele* metalen en van *edel*gesteenten. En nu is het opmerkelijk, dat de Heilige Schrift al wat als edel metaal en als edele steen op aarde bekend is, maar op deze aarde slechts spaarzamelijk en bij wijze van uitzondering voorkomt, in het nieuwe Jeruzalem tot *het gewone* stempelt. Wat hier exceptie is, daar regel, en hetgeen hier gewoon is, daar geheel ondergegaan en verdwenen. Daar muren van „zuiver goud", en daar zelfs de fundamenten der stad van smaragd en topaas. — Staat het nu vast, dat goud en koper, marmer en saffier, hoe ook onderscheiden, nochtans tot eenzelfde schepping, tot eenzelfde wereld, tot eenzelfde kosmische structuur behooren, en bestanddeelen van éénzelfde organisch geheel uitmaken, dan blijkt ook langs dezen weg, hoe de nieuwe aarde uit de oude zal voortkomen, innerlijk aan haar verwant zal blijven, en met haar eenswezens zal zijn.

Dit nu zoo zijnde zien we de brug reeds, die ons den overgang uit deze bedeeling in de toekomende bedeeling zal ontsluiten. Ware er eenvoudig afbreking, wegbreking, vernietiging van het nu bestaande, en de schepping van een geheel nieuw iets, zoo ware niet in te zien, hoe de menschelijke ontwikkeling, waartoe de gemeene gratie ons op *deze* wereld bekwaamt, beteekenis en vrucht zou kunnen hebben voor die gansch andere en geheel nieuwe wijze van bestaan. Maar staat het vast, dat die nieuwe aarde in wezen één zal zijn met de nu bestaande wereld, en dat wij er in leven zullen overkleed met een heerlijk lichaam, dat op komt uit ons tegenwoordig lichaam, dan *is* er gemeenschap, dan *is* er verwantschap, dan *is* er overeenkomst en overeenstemming, en kunnen we verstaan, hoe wat gewonnen werd in de eerste bedeeling, in de tweede bedeeling kan voortleven. IJs, water, nevel, damp, stoom zijn zeer uiteenloopende vormen, waarin nochtans hetzelfde wezen zich openbaart, ook al is het dat in den stoom een heerlijkheid en een kracht uitkomt, die zich bij het aanzien van het ijs niet liet gissen. Maar als we, deze velerlei vormen van hetzelfde wezen kennende, ze onderling vergelijken, verstaan we toch zeer wel, hoe onze kennis van het stroomende water dienst doet, om ons én het gestolde én het verdampte vocht te doen verstaan. Wordt nu reeds een onafzienbaar veld van onze menschelijke kennis en van ons menschelijk vermogen

hier gevormd door al wat strekt om die zichtbare aarde, om die zinlijke natuur aan ons te onderwerpen, en weten we, dat deze onze heerschappij over de natuur in de eeuwigheid gansch volkomen zal zijn, dan is het reeds hieruit te verstaan, hoe de *hier* verworven kennis en heerschappij over de natuur voortgaande beteekenis kan en zal hebben ook voor het rijk der heerlijkheid. Niet natuurlijk, alsof de algebraïsche formules die we hier uitvonden in ons geheugen zullen bewaard worden, om in die nieuwe wereld dienst te doen. Reeds Adam in het Paradijs tegenover de dieren toont ons een gansch andersoortige heerschappij over de natuur, een heerschappij waarvan we de nawerking bespeuren in Daniëls heerschappij over de leeuwen in den kuil, en in heel de reeks van wonderen die ons van den Christus en zijn gezanten bericht worden. Ook nu nog ontstaat de macht van het genie anders dan de kunde die de leerling zich verwerft. Maar al ontstaan beide op andere manier, en al zijn ze in zoover andersoortig, toch werkt straks het genie met den gewonen mensch, die moest aanleeren saam; beider werkzaamheid grijpt in elkaar, en we zien het voor oogen dat tusschen beide verband bestaat. De macht die de temmer *zonder* middelen en de Indiaan *door* middelen over het wilde dier uitoefent, verschillen zeer zeker op in het oog loopende wijze, en toch leiden ze beiden tot één doel. Ook al nemen we dus aan, dat de heerschappij die de gezaligden eens over de natuur zullen bezitten, meer overeenkomst zal hebben met het vermogen dat in Adam, in Daniël en in Christus werkte, en zoo ook meer het karakter van *genie* dan van *studie* zal dragen, toch neemt dit niet weg, dat het resultaat van beider ontwikkeling ineen kan vloeien, evenals dit reeds in onze bedeeling gezien wordt.

Hierin worden we bevestigd door wat Paulus ons in Efeze 1 : 10 zegt in een woord, dat in de Nederlandsche Overzetting van verre niet gissen laat, wat rijke gedachte er in schuilt. We lezen daar namelijk: „*dat in de bedeeling van de volheid der tijden alles in Christus wederom tot één zal vergaderd worden, beide dat in den hemel en dat op de aarde is.*" Het recht verstand van dit woord nu hangt geheel af van het juist begrip dat er te hechten zij aan het Grieksche woord, dat hier vertaald is door: *tot één vergaderen.* Er staat in het Grieksch *anakephalaioosasthai,* wat letterlijk beteekent: *opnemen onder zijn hoofd.* Om nu in te zien wat dit bedoelt, moet ge Rom. 13 : 9 opslaan, waar hetzelfde woord in gansch ander verband voorkomt. Er is daar sprake van de onderscheidene geboden, die als losse geboden naast elkander staan: Gij zult niet stelen, gij zult niet dooden, gij zult niet echtbreken. En nu zegt Paulus, dat ge alle deze geboden *onder een hoofd kunt opnemen,* als ge opklimt tot het beginsel: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelven.

Dáár heeft onze Overzetting: „Dit alles wordt *in één hoofdsom begrepen:* Gij zult uw naaste liefhebben als uzelven." Op zichzelf een schoone vertaling, omdat er de uitdrukking: *hoofd*, onder één *hoofd* brengen, in terug wordt gevonden. Toch drukt ook die *hoofdsom* den eigenlijken zin volstrekt niet uit, wijl het ons aan een optelsom doet denken. Ge hebt vijf geboden in de tweede Tafel. Die telt ge op. En nu is het totaal of de hoofdsom het gebod der liefde. De zin van dit woord gaat echter veel dieper. Alleen wat organisch samenhangt, en tot de hooge organismen behoort heeft *een hoofd*. De plant nog niet, wel het dier, en bovenal de mensch. Het is het *hoofd* dat de onderscheiden leden en deelen van ons organisme saâmhoudt. Het is in het hoofd, dat de verschillende stukken van ons organisch bestaan als mensch hun eenheid bezitten. Neem dit hoofd weg, en het organisme valt in zijn stukken uiteen. Het lijk aan den romp ontbindt zich. Er is geen organisme meer. Zoo nu vormen ook de onderscheidene geboden Gods één wel samenhangend organisch geheel. Ze vormen één organisch geheel, omdat ze uit één *beginsel* opkomen. En dit nu wat wij *beginsel* noemen, heet in het Hebreeuwsch *een hoofd*. Als er staat „In den *beginne* schiep God hemel en aarde", staat er een woord dat van *hoofd* is afgeleid. Paulus spreekt alzoo in Rom. 13:9 uit: 1°. dat er onderscheidene geboden zijn; 2°. dat deze geboden als zoovele stengels uit één wortel, uit één beginsel zijn opgeschoten; 3°. dat ge dus, om ze in haar eenheid te grijpen, op dien wortel, op dat beginsel, op dat hoofd moet teruggaan; en 4°. dat dit beginsel, deze wortel, dat hoofd der geboden van de tweede Tafel is: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelven. Alle deze geboden tot hun hoofd terugbrengende, onder hun hoofd saâmvattende, komt ge bij dit éénе algemeene beginsel uit.

Zoo nu ook hier.

Heel de wereld vormt één organisch geheel. Intusschen is door den vloek, door den zondeval, deze organische eenheid geknakt. Aarde en hemel, die als één organisme onder één hoofd bijeenhoorden, zijn dientengevolge uit elkaar geraakt, en liggen nu als twee groote brokstukken van dit oorspronkelijk ééne geheel uit elkander geslagen. Hieraan nu zal Christus door zijn wederkomst een einde maken. Hij zal die losgeraakte leden en deelen van het ééne groote organisme weer organisch ineenzetten en bij elkander brengen; en dit nu zal hij doen door alle die organische deelen weer onder één hoofd op te nemen, weer onder één hoofd saam te brengen, en juist dat is het wat door dat *anakephalaioen* in het Grieksch wordt uitgedrukt.

De zin is alzoo geen mindere dan deze. Oorspronkelijk heeft God zijn heelal geschapen als één saâmhangend organisch geheel. Dit kunstwerk

van den oppersten Kunstenaar is door de zonde uiteengeslagen en verbroken. Zoo scheen het dan alsof de schepping mislukt en het doel Gods met die schepping verijdeld ware, en lange eeuwen dacht men niet anders. Maar zie, nu was er een mysterie, een verborgenheid bij God. Die verborgenheid doorzag men vroeger niet, maar in Christus is ze geopenbaard. En deze verborgenheid nu bestaat hierin, dat het oorspronkelijke plan van God *niet* verijdeld wordt, maar vol majesteit doorgaat, en dat God dit zijn wereldplan daardoor zal verwezenlijken, dat Hij eens in Christus die deelen en stukken zijner schepping, hier als hemel en aarde genomen, weer *onder één hoofd,* d. i. weer tot één organisch, welsluitend en saâmhangend geheel ineen zal zetten. Terecht wijst Cremer er in zijn uitnemend lexicon dan ook op, hoe juist de mediale vorm van het werkwoord, dat hier gebezigd wordt, uitdrukt, dat God dit doen zal om zijns zelfs wille, dat Hij *voor zich* (want dat drukt de mediale vorm uit), dat Hij voor zich, d. i. tot zijn eere, tot handhaving van zijn eere als Schepper, toonen zal, hoe zijn scheppingswerk *niet* mislukt is, maar heerlijk doorgaat en zal voleindigd worden. Het is in de *herschepping* aller dingen, dat de oorspronkelijke schepping triumfeert. En zoo gevoelt men hoe de overzetting van: *alles wederom tot één vergaderen,* wel volkomen juist is, maar toch zonder nadere verklaring op verre na niet de rijke gedachte van het oorspronkelijke weergeeft.

Nu begint dat alles zeer zeker niet pas in de parousie zich weer organisch onder één hoofd saam te voegen. Integendeel, dit werk had God reeds begonnen in het Paradijs door de belofte en door de wedergeboorte van Adam, Eva en Abel. Dat werk ging door al de eeuwen in al Gods openbaringen en heilswerkingen. Dat werk openbaarde zich principiëel in de Vleeschwording des Woords, in het Kruis en in de Opstanding. En heel het bestaan der Christelijke kerk op aarde dient nog steeds in hoofdzaak om dat groote plan onzes Gods door te zetten. Waar de breuke in het menschen*hart* ontstaan, en uit 's menschenhart op zijn *lichaam,* en uit zijn lichaam op de *natuur,* door den vloek is overgegaan, daar kan de herstelling niet anders plaats grijpen dan door het delgen van schuld en zonde, en de opstanding van het lichaam van Christus. Wat in de parousie komen zal is niet het begin, maar de voltooiïng van deze herstelling. En dit al te zaam is er op aangelegd, om de eere van wat God schiep te redden, en eens zijn gansche schepping weer in organische eenheid te doen uitblinken. Overmits nu echter ook de *gemeene gratie* in dit groote herstellingsplan is opgenomen, er een deel van uitmaakt, en er de doorwerking van mogelijk heeft gemaakt, zoo spreekt het vanzelf, dat ook de vrucht, die deze gemeene gratie gedragen heeft, niet van voorbijgaande, maar van blijvende beteekenis moet zijn. Juist toch die *gemeene gratie* strekte om het verband van Gods volk met de *wereld* in stand te houden. Ze richtte zich op het leven dier *wereld.* Ze hield in die wereld de eere van het scheppings-

werk Gods op. En ze werkte met de particuliere genade saam, om langs tweeërlei weg het indringen van de machten des Koninkrijks in die wereld mogelijk te maken. In zooverre kan dus gezegd, dat in de gemeene gratie reeds de voorafgaande teekenen te zien zijn, van dat machtige herstellingswerk, waardoor God de Heere, niet alleen de *zielen* der menschen, maar ook hun *lichamen,* en niet alleen de *lichamen* der menschen, maar ook de *natuur,* en in die natuur het uitwendig leven der *menschheid* behoudt.

LXVI.

Aansluiting van het leven hier aan het leven hier namaals.

En ik zeg u, dat ik van nu aan niet zal drinken van deze vrucht des wijnstoks, tot op dien dag, wanneer ik met u die nieuw zal drinken in het Koninkrijk mijns Vaders.
MATTH. 26 : 29.

In zake de overvloeiing van het leven onder de „gemeene gratie" in het leven der heerlijkheid moet aan het *bijzondere* dat we dusver bespraken, thans nog een *algemeene* beschouwing worden toegevoegd. Dat bijzondere toch betrof uitsluitend de *vrucht* van de gemeene gratie, die én uit het leven der volkeren, én uit het leven van de enkele personen mee overgaat in de eeuwigheid. „De eere en de heerlijkheid der volkeren" *wordt in het nieuw Jeruzalem ingedragen,* en ook hun die ingaan in dit nieuw Jeruzalem *„volgen hun werken na."* Iets waarbij tevens door ons is aangetoond, welk verband er in dit tweeërlei opzicht tusschen het leven hier en het leven hiernamaals bij het licht der Schrift gezien wordt. Het kind wordt man; wat hier in spiegelbeeld gezien werd, zien we daar in het wezen. Doch afgescheiden van dit bijzondere, dat meer bepaaldelijk op de *vrucht* van de gemeene gratie voor het eeuwige leven doelt, dient thans ook de vraag besproken te worden, hoe de gemeene gratie, als ze ten slotte ophoudt en een einde neemt, aansluit aan den toestand, die daarna komt. Ten einde nu ook hier ons uitgangspunt in een stellige uitspraak der Heilige Schrift te nemen, gaan we bij deze bespreking uit van het op zichzelf eenigszins raadselachtige zeggen van Jezus bij de Avondsmaalsinstelling: „Ik zeg u, dat ik van nu aan niet zal drinken van deze vrucht des wijnstoks, *tot op dien dag, wanneer ik met u die nieuw zal drinken in het Koninkrijk mijns Vaders."* Woorden, waarover men meest heenlas, en waaraan dusver door de kerk, in haar breeder afmeting, niet al te ernstige beteekenis is gehecht.

Op drieërlei wijze heeft men deze raadselachtige woorden o. i. *onvolledig* pogen te verklaren. Op het eenvoudigst heeft men ze willen uitleggen, als de aankondiging, dat Jezus vóór zijn sterven en tot na zijn opstanding geen wijn meer met zijn discipelen drinken zou. Na zijn opstanding zou hij dit hier wel hebben gedaan. Anderen weer oordeelden, dat de wijnstok hier niet in eigenlijken, maar in overdrachtelijken zin te verstaan was. De heerlijkheid die komt wordt vaak afgebeeld als een maaltijd vol wijn en mergs. Jezus zou dan bedoeld hebben: Dit Paschamaal is onze laatste feestmaal op aarde. Wat nu komt is ons feestmaal in de eeuwigheid. En een derde uitlegging eindelijk meende het geheel als beeldspraak van een geestelijk drinken te moeten opvatten en bracht het in verband met ons aanzitten aan het Avondmaal. Slechts hier en daar dook ten slotte een vierde, o. i. juister verklaring op, dat de woorden in letterlijken zin zijn op te vatten, en dat Jezus hier uitspreekt, hoe ook op de nieuwe aarde de vrucht des wijnstoks zal gekend worden, maar dan in een hooger heerlijkheid, en hoe Jezus van het heilig Avondmaal opeens overgaande op zijn wederkomst, eerst in die toekomende heerlijkheid de voortzetting van het dusver genoten aardsche leven aan zijn jongeren voorspiegelt.

— —

Dat het een woord van gewicht is, mag reeds daaruit afgeleid, dat het én bij Mattheüs, én bij Markus, én bij Lukas voorkomt. Bij Markus is het nog versterkt door het voorvoegsel: „*Voorwaar*" ik zeg u." En bij Lukas staat het in eenigszins gewijzigden vorm aldus: „Want ik zeg u dat ik niet drinken zal van de vrucht des wijnstoks, *totdat het Koninkrijk Gods zal gekomen zijn,*" wat voor de beteekenis geen verschil maakt. Meer belang boezemt het dan ook in, dat Lukas aan dit zeggen over „de vrucht des wijnstoks", nog een gelijksoortig zeggen van Jezus over het Pascha laat vooraf gaan. Bij hem toch lezen we (hfdst. 22 : 15, 16): „En hij zeide tot hen: Ik heb grootelijks begeerd, dit Pascha met u te eten, eer dat ik lijde. Want ik zeg u, *dat ik niet meer daarvan eten zal*, totdat het vervuld zal zijn in het Koninkrijk Gods." Op deze nóg raadselachtiger woorden vestigen we intusschen slechts in het voorbijgaan de aandacht, in zooverre er uit blijkt, dat Jezus zijn profetisch woord niet tot den *wijnstok* bepaalde, maar met wijn én brood in verband bracht.

Te ontkennen valt toch niet, dat we hier het voorspel vinden van wat Paulus in dezer voege uitdrukte: „Gedenkt den dood des Heeren *totdat hij komt.*" Jezus zal nu sterven, en na zijn opstanding opvaren ten hemel. Dit dreigt voor het besef der apostelen den Christus en zijn Koninkrijk geheel te *vergeestelijken*, zoodat ze voortaan alle verband tusschen Christus en deze aardsche schepping uit het oog zouden verliezen. Uit de wereld weg en naar Jezus toe, om nu niets dan Jezus te bezitten, en Jezus uitsluitend

geestelijk te bezitten, en voorts aan heel Gods zienlijke Schepping, aan dit kunstgewrocht van zijn scheppende macht niet meer te denken. Dit nu ware den Christus *deelen*, aan zijn vleeschwording alle beteekenis ontnemen, zijn opstanding voor niets achten, zijn bestaan *in ons vleesch* in den hemel waardeloos maken, om niets dan een *geestelijken Jezus* over te houden. De ontzettende dwaalleer, „*die loochent dat Jezus in het vleesch gekomen is*", van den antichrist volgens Johannes' getuigenis uitgaande, kon aldus insluipen in de kudde des Heeren. — Tegen dit gevaar om den Christus te *vergeestelijken* treedt nu het Sacrament van het heilig Avondmaal op, dat zeer tastelijk op brood wijst en brood laat breken en eten, en wijn laat schuimen in den beker, en uit den beker laat drinken, en in deze beide teekenen zichtbaar wijst op de vleeschwording, het lijden, het sterven en de opstanding. Immers dat brood is *zijn lichaam*, en die wijn is *zijn bloed*.

Die zinbeeldige gemeenschap van brood en wijn zou intusschen ook een geestelijke realiteit hebben door de werking des Heiligen Geestes, en als eenmaal deze bedeeling was afgeloopen, en de Heere wederkwam, zou het Sacrament weer wegvallen, en de vleeschelijke betrekking tusschen Jezus en de zijnen hersteld worden. Het Avondmaal staat dus als hulpmiddel tusschen Golgotha en de Parousie in, om in die tusschenperiode waarin Jezus in den hemel is, het tastelijke bij het geestelijke te voegen. Maar natuurlijk dat duurt maar *totdat hij komt*. Dan heeft dat zinbeeldige weer uit, en keert het reëele weder. En deze tusschenperiode nu overziende, en het Paaschmaal rechtstreeks aan zijn wederkomst aansluitende, zegt Jezus: Dit Pascha zal ik dan eerst weer met u eten, en dien drinkbeker dan eerst weer met u drinken, als het rijk der heerlijkheid op de vernieuwde aarde onder den vernieuwden hemel zal gekomen zijn. Zoo verstaat men, uit wat oorzaak deze merkwaardige woorden juist op dát oogenblik gesproken werden. Ze komen niet langer vreemd, los en zonder samenhang tusschen het bij het Avondmaal gesprokene in te staan. Juist zoozals we de beteekenis verstaan van Paulus' bijvoeging: *totdat hij komt*, zoo ook verstaan we den zin van wat Jezus hier sprak over den nieuwen wijnstok.

De *stoffelijke* beteekenis van Jezus' woorden handhaven we tegenover hun geestelijke of sacramenteele duiding, omdat de stellige bewoordingen waarin Jezus zich uitsprak geen andere uitlegging toelaten. Jezus zit met zijn jongeren aan den disch. De kanne wijns stond voor hem, en de beker was ingeschonken. Dien beker met wezenlijken wijn hief Jezus op, dien liet hij rondgaan onder de discipelen, dat ze dronken. En onderwijl er aldus wezenlijke wijn rondging en gedronken werd, zegt Jezus nu: „*Van deze vrucht des wijnstoks* zal ik niet meer drinken." Zoo duidelijke, stellige

woorden nu geestelijk of sacramenteel op te vatten gaat hier metterdaad niet aan. De vrucht des wijnstoks kan niets anders beduiden dan *wezenlijke wijn.* En van dien wezenlijken wijn nu zegt Jezus, dat hij dien met zijn jongeren voortaan niet meer drinken zal, edoch dat het *niet*-drinken van dezen wijn eens een einde zal nemen, en dat wel op *een bepaalden dag.* Er staat toch: „*tot op dien dag* wanneer ik dien nieuw zal drinken in het Koninkrijk Gods."

Op en na dien dag keert het gebruik van den wijn terug, edoch onder anderen vorm. Het zal dezelfde vrucht des wijnstoks zijn, maar *nieuw.* Ook de vrucht des wijnstoks zal derhalve op de nieuwe aarde een nieuwen hoogeren bestaansvorm ontvangen, en in dien nieuwen vorm zal Jezus in dat rijk der heerlijkheid *den wijn* eens met zijn jongeren drinken, als het Koninkrijk zijns Vaders zal zijn ingegaan. Aan een weer drinken van wijn *na de opstanding van Jezus* uit de dooden, kan derhalve niet gedacht worden, want na de opstanding des Heeren was het nog de oude zelfde wijn van vóór zijn sterven. Zelfs nu nog is het de oude wijn dien we aan het Avondmaal gebruiken. *Nieuw* kan ook de wijn eerst worden op de *nieuwe* aarde onder den nieuwen hemel. Iets waaruit tevens volgt, dat evenmin aan het Avondmaal zelf kan gedacht worden, overmits ook bij het Avondmaal de wijn nog *oud* en nog niet *nieuw* is.

En wat men gezegd heeft, dat het Koninkrijk zijns Vaders terstond na zijn hemelvaart op den Pinksterdag is ingegaan, en dat hier dus geen sprake zou zijn van het rijk der *heerlijkheid,* maar eenvoudig van de kerk des Nieuwen Verbonds, is evenmin aannemelijk, daar Jezus nog pas te voren (zie Matth. 25 : 34) verklaard had, dat eerst in het oordeel tot de gezaligden zal gesproken worden: „Komt, gij gezegenden mijns Vaders, *beerft het Koninkrijk hetwelk u bereid is van de grondlegging der wereld.*" Al kan men toch in zekeren zin zeggen, dat het Koninkrijk reeds nu gekomen is, in geen geval mag beweerd, dat het kwam op den Pinksterdag. Neemt ge het Koninkrijk louter geestelijk, dan was het er reeds vóór Jezus' sterven, want Jezus zelf sprak: „*Het Koninkrijk Gods is binnenin ulieden.*" Neemt ge het daarentegen én geestelijk én uitwendig beide, dan komt dat Koninkrijk bij Jezus' hemelvaart *hemelsch*, doordien Jezus nu gezeten is aan Gods rechterhand, maar *uitwendig* en *aardsch* kan het dan eerst komen met zijn wederkomst op de wolken, wanneer de laatste vijand aan Jezus' voeten zal onderworpen worden, en het Koninkrijk aan *den Vader* zal worden overgegeven, om nu eerst in vollen zin „*het Koninkrijk des Vaders*" te heeten. Overmits Jezus nu *niet* zegt: „Totdat *mijn* Koninkrijk zal gekomen zijn", maar: „Tot op den dag dat we dien nieuw drinken zullen in *het Koninkrijk mijns Vaders*", is elke andere uitlegging uitgesloten.

Staat dit nu alzoo vast, dan volgt hieruit, dat Jezus ons het leven op de nieuwe aarde voorstelt, niet enkel als een *geestelijk* leven, maar ook als een *uitwendig* leven in rijke scheppingsweelde, en dat die weelde uit de oude schepping, die nu onder den vloek ligt, daardoor zal voortkomen, dat God het aanschijn, de gedaante van dit aardrijk vernieuwt, en zoo ook den wijnstok in veredelden overgangsvorm doet uitkomen. De grondgedachte is hier derhalve, dat de schepping die God eens door zijn machtwoord in het leven riep, bestemd is om eeuwig te blijven; dat ze nu ingezonken en van haar Paradijsglans beroofd is; maar dat ze door een machtdaad Gods, die zal plaats grijpen bij de wederkomst van den Christus, uit haar inzinking zal worden opgericht, om alsdan eeuwiglijk in *meer* dan Paradijsglans te schitteren.

Moet ge alzoo „de wereld", nu ze in het booze ligt, en voor zoover ze in het booze ligt, mijden en vlieden, ge moet diezelfde wereld, in haar kern en wezen, als kunstgewrocht van de almacht uws Gods, om Gods wille, liefhebben en eeren. Ge moogt niet willen dat ze, om uw geestelijke eenzijdigheid te voldoen, wegga en vernietigd worde, maar ge moet hunkeren naar het oogenblik, waarop ze de bezoedeling zal afwerpen, en in nieuwen vorm, als voleind kunstgewrocht van uw God zal uitblinken. De wereld gaat dus niet teloor. Wat voorbijgaat is de *tegenwoordige gedaante der wereld;* maar wat blijft is de schepping Gods en die schepping Gods zal opklimmen tot nog hooger heerlijkheid dan ze in de schepping vertoonde. Zooals ze geschapen was, was ze bestemd om zich tot *nog rijker* glans te ontplooien. Dit is door den vloek tegengehouden. In stêe van rijker te worden, is ze verarmd en verdord. Maar aan deze verdooving van den glans van het goud wordt eens paal en perk gesteld, en dan komt al het schoon weer uit dat in haar school, alsdan tevens tot zijn hoogste toppunt opgevoerd. Jezus zelf noemt dit *de wedergeboorte der schepping* (Matth. 19:28). En bij den Paaschmaaltijd lichtte hij dit woord in dien zin toe, dat ook de vrucht des wijnstoks in het rijk der heerlijkheid, mits dan veredeld, overgaat. Iets waar wij wel niet aan willen. Wij geven die wereld in ons sterven liever prijs, en begeeren alleen den hemel te bezitten. Maar de ordinantiën Gods zijn *niet* alzoo. De aarde wordt eens nieuw, u wordt eens een vernieuwd lichaam gegeven, en eeuwiglijk zult ge uw aanzijn in heerlijkheid hebben, niet enkel geestelijk, maar óók lichamelijk, niet onzienlijk alleen, maar ook in het zienlijke, onder velerlei weelde óók drinkende van de vrucht des nieuwen wijnstoks.

Brengt ge dit nu met de *gemeene gratie* in verband, dan ontwaart ge terstond, hoe de „gemeene gratie", die niet alleen op uw zielsleven, maar

ook op uw lichamelijk bestaan, en op de instandhouding van deze wereld betrekking heeft, die wereld in stand hield, opdat ze in „den grooten en doorluchten dag," vernieuwd zou kunnen worden. Ware de gemeene gratie *niet* ingetreden, dan zou zonde, vloek en dood terstond na den val hebben doorgewerkt tot den einde toe, heel deze wereld zou ganschelijk verdorven zijn geworden, en er zou ten slotte niets dan één machtige wildernis zijn overgebleven. Dit nu heeft de „gemeene gratie" afgeweerd. Ze stuitte de voorteting van dezen kanker. Ze stremde de volstrekte doorwerking van dood en verderf. Zij het dan omfloerst en omneveld, de wereld als zoodanig bleef in stand. De zon bleef opgaan over boozen en goeden. God had het aan Noach gezworen in zijn algemeen genadeverbond, dat de vloed het aardrijk niet zou verdelgen.

Zoo *is* dan de wereld ook in stand gebleven, en dank zij de doorgaande ontwikkeling der gemeene gratie in het menschelijk leven, is zelfs de gedaante van het aardrijk allengs verrijkt. Wie het hart van Afrika vergelijkt met onze landouwen merkt dat verschil. Wat al wildernissen zijn niet omgezet in schoone bebouwing. Wat al wateren zijn in hun bedding opgesloten. Wat al plassen zijn droog gemaakt en met velden bekleed. Hoe heeft niet allerwegen menschelijke bewoning de eerst wilde streek geordend en lieflijk gemaakt. En zoo ook wat schatten zijn niet uit de diepten en holen der aarde te voorschijn gehaald; wat krachten die sluimerden zijn niet wakker geroepen; wat heeft menschelijke hand niet allerwegen de gedaante en de waardij van den bodem tot hooger stand weten te brengen. Zoo ziet ge dus wel, hoe de gemeene gratie volstrekt niet alleen strekt om de burgerlijke gerechtigheid aan te brengen, maar hoe het ook één harer vruchten was, dat ze de aarde die doornen en distelen voortbracht, omgetooverd heeft in een schoone, rijke winste biedende natuur. Hiertoe nu is de wereld in stand gebleven, is haar inzinking tegengehouden, en ze zal er, als Jezus wederkomt nog zijn, volkomen geschikt om alsdan door Christus vernieuwd en in haar rijkste ontplooiing uitgebracht te worden. Wel verre dus van te zeggen: *de zichtbare wereld* gaat voor eeuwig weg, en wat blijft is alleen *de onzichtbare kerk,* moet omgekeerd betuigd, dat de zichtbare kerk voor altoos weggaat, en dat hetgeen eens eeuwig in vernieuwden vorm blijven zal, is deze aarde, met daarop ons menschelijk geslacht, edoch dit alles vernieuwd, een menschelijk geslacht van niets dan uitverkorenen onder den Zoon des menschen als aller Hoofd.

Wil men dus het rijk van de *Natuur* en het rijk der *Genade* tegenover elkander stellen, dan moet beleden, dat de genade strekt, om de natuur te redden en tot haar verheerlijking te brengen; maar dat, als dit werk

der genade voleind is, de dienst der genade uit zal hebben, en het rijk der heerlijkheid het rijk zal zijn van de geredde, verheerlijkte *natuur*, het uitblinken van Gods oorspronkelijke Schepping in volmaakten luister. Nemen we toch *genade* in den zin van een kracht Gods die tegen de zonde ingaat en van het verderf redt, welke werking zou van deze genade dan nog *kunnen* uitgaan, als eenmaal alle uitverkorenen ter zaligheid zullen zijn ingegaan, uit aller hart alle smet der zonde zal zijn weggenomen, en als het laatste spoor of overblijfsel van den vloek, van onze ziel, van ons lichaam en van onze wereld zal zijn weggenomen? Waar alles geheiligd en verheerlijkt is, valt de mogelijkheid zelfs van een verdere werking der reddende genade weg.

Natuurlijk is en blijft voor eeuwig Christus' zoenverdienste de grondslag waarop het gebouw van aller zaligheid rusten zal, en ook spreekt het vanzelf, dat de verlosten eeuwiglijk God zullen danken voor zijn „onuitsprekelijke gave", wetende hoe ze alleen door genade verlost zijn en uit louter genade de heerlijkheid genieten; maar een reddende, een verzoenende, een wederbarende werking der genade is dan volstrekt ondenkbaar geworden. Waar niet één zondaar, en in niemands hart eenige zonde meer is, daar valt niet meer te redden, omdat *allen* gered zijn, wie te redden waren en niemand meer zal kunnen verloren gaan. De zaligheid zelve sluit in haar voltooiing elke gedachte van reddende genade uit. Alle vrucht der genade, zoo der gemeene gratie als der particuliere genade, zal daarom alsdan in de verheerlijking van het oorspronkelijk Scheppingsplan, d. i. *in het rijk der Natuur* zijn opgenomen; en Christus zal dan tevens het Koninkrijk weer aan *God den Vader* overgeven, omdat het groote werk van verlossing dan zal zijn voleind en afgeloopen, en God de Vader in zijn geredde, herstelde en tot hooge heerlijkheid vernieuwde schepping triomfeert. Dan zal de aarde vol zijn van de heerlijkheid des Heeren, en God tegenover Satan de victorie doen uitkomen in gansch het heelal. En dan zal het blijken, hoe de *gemeene* gratie met de *particuliere* genade in wondere harmonie heeft saâmgewerkt, om het werk Gods, zij het ook langs twee verschillende wegen, op dit éene schoone einddoel te doen uitloopen.

Van de vernieuwing die deze wereld alsdan ondergaan zal, kunnen we ons slechts bij benadering en bij manier van vergelijking een denkbeeld vormen, omdat de Schrift zelve ons uitsluitend op deze wijze daaromtrent onderwijst. Gelijk de zilversmid ook goud opsmelt, om uit het versmolten goud fonkelnieuwe sieradiën te smeden, zoo ook zal God de Heere deze verouderde en versleten wereld opsmelten, en zullen alle elementen brandende worden bevonden, om straks uit die versmolten massa de daarin gehand-

haafde levenskiemen in schooner vorm door afkoeling te doen voortkomen. Voor dezen wereldbrand liggen de onmetelijke vuurmassa's nu reeds in het binnenste der aarde gereed, en de vuurspuwende bergen herinneren er ons gedurig aan, hoe onder de aardkorst waarop wij wonen, het groote wereldvuur zich verbergt. Hoe kool en diamant slechts andere vormen zijn voor éénzelfde grondstof toont reeds de scheikunde, en de Schrift wekt de voorstelling, hoe eens wat nu gewone steen is altegader „kostelijk gesteente" zal zijn, als om ons den veel hooger graad van volmaaktheid aan te toonen, die alle leven alsdan bezitten zal. Reeds hier toont ons God de schaal waarlangs ge van het lage naar het hooge opklimt. De kapel uit den worm blijft altoos het sterkst sprekend voorbeeld, om ons nu reeds den overgang uit onooglijken in luisterrijken vorm met onze voorstelling te doen doorloopen; maar hier moeten we dan het proces nog een stadium verder laten doorgaan, en het ons voorstellen, dat de kapel nogmaals overging in een nog hoogeren vorm, op haar beurt even hoog boven de vlindergestalte uitstekend, als de vlinder met zijn met stofgoud overdekte vlerken reeds uitstak boven den kruipenden worm. En denkt ge u naar die mate en wijze allen bestaansvorm van aardsche existentie of van menschelijk leven verhoogd, vernieuwd en verheerlijkt, weg alle plage die kwelt, alle insect dat vernielt, alle gif dat doodt, alle ziektekiem die krank maakt; geen uitputting meer en geen offeren meer van levenskracht; geen koude meer die verstijft noch hitte die benauwt; het al overdropen niet meer met het licht der zon of met het schijnsel van de maan, maar zich badende in het oorspronkelijk licht; al het lagere in het hoogere ontplooid; ja, edel, rijk en Goddelijk heel de schepping van uw God uitstralende — dan zult ge er ook geen tegenstrijdigheid meer in vinden, om in zulk een schepping u uw Jezus te denken, als in die nieuwe wereld heerschende, en heel het vernieuwde menschelijk geslacht inleidende in de heerlijkheid Gods.

Welnu, in dat komen van Jezus tot de herstelde wereld, in dat bijeenkomen van den verheerlijkten Christus, voor wien alle knie zich buigen zal, met de van vloek verloste en vernieuwde schepping, dáárin ligt de aansluiting van het eindpunt der *gemeene gratie* met den toestand die eeuwiglijk blijft. Dan neemt alle *gemeene gratie* een einde. Ze kan niets meer stuiten, omdat er niets meer te stuiten is. Zoo verdwijnt ze. Ze houdt op. Ze heeft Gods raad gediend. Er zou geen plaats meer voor het hol van haar voet zijn. Maar daarom is ze niet doelloos geweest. Door haar alleen toch is het mogelijk geweest, dat wat bestond stand hield, en het is óók in de vrucht van haar werking, dat de veelvuldige wijsheid Gods uitkomt.

Kort saâmgevat kan men dus zeggen, dat de gemeene gratie drieërlei vrucht voor het rijk der heerlijkheid afwerpt: 1°. in de ontwikkeling van ons menschelijk geslacht en van de door God in dit geslacht gelegde gaven

(de eere en heerlijkheid der volkeren); 2°. in de ontwikkeling van karakter en persoonlijkheid bij de enkele uitverkorenen (hun werken die hen navolgen); en 3°. in het in stand houden van deze wereld, opdat ze kunne *vernieuwd* worden. (De nieuwe wijnstok in het Koninkrijk des Vaders).

LXVII.

Terugblik.

Ook is de wereld bevestigd, zij zal niet wankelen.
PSALM 93 : 1*b*.

Nu we den loop der „gemeene gratie" van het *Paradijs* tot in de *Parousie* achtervolgd hebben, en daarmede onze tweede eindpaal bereikt is, kan het goed zijn, een vluchtigen blik op den afgelegden weg terug te werpen, opdat in de veelheid der beschouwingen de eenheid van bedoeling niet teloorga.

De Psalmist zingt: „Ook is de wereld bevestigd, *zij zal niet wankelen.*" Een lofzang Gode, die alleen zin en beteekenis heeft, zoo ge erkent, dat er voor wankelen alle oorzaak was; dat ze aan zichzelve overgelaten, zekerlijk gewankeld zou hebben, en dat het alleen de intredende genade Gods is, die haar *voor wankelen behoedt.*

Vergelijking met Psalm 46, waar hetzelfde niet van de wereld, maar van Jeruzalem gezegd wordt, pleit hiervoor. Daar toch heet het vs. 7: „De heidenen raasden, de koninkrijken bewogen zich; Hij verhief zijne stemme, de aarde versmolt," t. w. om Jeruzalem te redden. Een verlossing ons geteekend in het beeld van wateren die bruisen, en rivieren die zich verheffen, en die bijna Jeruzalem zouden verzwolgen hebben. Maar vrees niet, o, stad Gods des allerhoogsten Konings, *Gij zult niet wankelen*, want God is krachtiglijk bevonden een Hulp in benauwdheden." Buiten allen twijfel alzoo doelt dat *niet* wankelen in Psalm 46 op een in stand houden van Jeruzalem door Gods bijzondere genade, waar het anders stellig zou zijn ondergegaan en vernield.

En datzelfde nu wat in Psalm 46 van *Jeruzalem* op het erf der *particuliere* genade geroemd wordt, bezingt Psalm 93 van de *wereld* op het terrein der *gemeene* gratie. Ook in Psalm 93 toch vindt ge dezelfde beeldspraak van „de rivieren die zich verheffen", van „de rivieren die bruisen", van „de rivieren die aanstooten", en ook hier wordt tegenover dat woelen der rivieren om de wereld te verzwelgen en de macht en majesteit des

Heeren gesteld: „Doch de Heere in de hoogte is geweldiger dan het bruisen van de groote wateren, dan de geweldige baren der zee.” En daarop nu, en daarop alleen slaat het getuigenis, dat de wereld nochtans niet wankelen zal. Ze zou gewankeld hebben, ze zou verzwolgen zijn, maar „de Heere heeft zich omgord en bekleed met zijn sterkte, Hij heeft haar bevestigd, *en dies is het, dat ze niet wankelen zal.*” Psalm 46 en Psalm 93 loopen alzoo evenwijdig. In beide is sprake van een wankelen dat dreigt en niet schijnt af te keeren. En in beide is het God die tusschenbeide treedt, en de wankeling door zijn almachtige genade voorkomt. Maar beide zijn zóó onderscheiden, dat Psalm 46 slaat op Sion, op de kerk, op het volk des Heeren, op het Lichaam van Christus, en dus ziet op de *particuliere genade;* terwijl Psalm 93 ziet op de wereld, op de aarde, op ons menschelijk leven, op ons menschelijk geslacht, en alzoo spreekt op het erf der *gemeene gratie.*

Maar wat nu opmerkelijk is, is het schijnbaar tegenstrijdig gebruik van den naam waarmeê het Eeuwige Wezen hierbij door den Psalmist genoemd wordt. Gelijk men weet is die naam op het erf der particuliere genade: HEERE of JEHOVAH, en op het terrein der gemeene gratie gemeenlijk eenvoudig: GOD. Dienovereenkomstig zoudt ge dus verwacht hebben, dat in Psalm 46 de naam HEERE zou gebruikt zijn, en dat in Psalm 93 staan zou: GOD regeert, de aarde zal niet wankelen. En toch, ge vindt het juist omgekeerd. In Psalm 46, waar betuigd wordt dat *Jeruzalem* niet wankelen zal, leest ge: „GOD is in het midden van haar”, en in Psalm 93, waar beloofd wordt dat de *wereld* niet wankelen zal, heft de Psalm aldus aan: „De HEERE regeert”. Alzoo waar van *Jeruzalem* sprake is, wordt gewezen op den Schepper van hemel en van aarde; en omgekeerd waar betuigd wordt, dat de *wereld* niet zal wankelen, op Israëls Verbondsgod. Een schijnbare tegenstrijdigheid, hieruit te verklaren, dat steeds in de Heilige Schrift op het nauwe verband wordt gewezen, waarin de gemeene gratie tot de particuliere genade staat. Beide staan niet los naast elkander, maar vormen saâm één geheel, saâm het raadsplan der behoudenis van wat God schiep, tot handhaving van zijn eere als Schepper. Buiten de particuliere genade zou de gemeene gratie geen doel hebben gehad. En ook, zonder de gemeene gratie, zou het Goddelijk voornemen der particuliere genade niet voor uitvoering vatbaar zijn geweest. En het gemeenschappelijk uitgangspunt, zoo voor de lijn der gemeene gratie als voor die der particuliere genade, is dat God tegenover Satan, die zijn schepping verderven wil, zijn eere als Schepper van die wereld mainteneert. Het is datzelfde verband, dat ook bij Jeremia spreekt als hij zegt, dat zoo Gods verbond van dag en nacht, zijn verbond met zon en maan kon gebroken worden, dat dan ook zou gebroken worden zijn verbond met Israël.

De feiten zijn dus deze.

God schept een wereld tot zijn eere, en Hij schept en verordineert die wereld in dier voege, dat de mensch van die wereld het middelpunt zal zijn, en dat de gesteldheid van het hart des menschen over de gesteldheid en het lot der wereld zal beslissen. Dies schiep Hij dat hart des menschen in staat van rechtheid. In verband met den geestelijken staat van 's menschen innerlijk leven, bloeide ook zijn lichaam, tierde de wereld, was er in en om den mensch leven dat in glorie tintelde.

De ommekeer in het hart des menschen, toen die mensch viel, moest dus ook een volslagen omkeering in 's menschen uitwendig leven, en daardoor in de gesteldheid en het lot der wereld teweegbrengen. De zonde bracht den dood in zijn *hart*, uit dat hart den dood in zijn *lichaam*. En uit *heel* den mensch kwam daarna dood en vloek over gansch de natuur. Zoo was er een giftig beginsel van verderf ontbonden, dat, werd het voorts vrij gelaten, zoodat het zijn volle werking kon doen, het hart van den mensch geheel verkankerd, zijn lichaam ganschelijk verwoest, zijn geslacht vernietigd, en heel de natuur bij voortgang verdorven zou hebben. Het was van Satan dat deze giftige kanker in deze wereld inkwam. Zijn toeleg was: het groote kunstwerk van den Oppersten Kunstenaar te vernielen. En zoo stond de wereld dus voor dit groote probleem: Zal het Satan gelukken? Zal hij er in slagen, dit verderf in den mensch, in ons geslacht, in deze wereld, in heel het geschapene heelal te doen doorwerken? Of wel zal er een macht opkomen, die deze verdervende werking stuit, ten slotte dezen kanker weer uitbant, den dood en den vloek te boven komt, en alzoo in het eind God Almachtig in zijn Goddelijk werk over Satan doet triomfeeren?

Op die vraag *is* toen onmiddellijk in het Paradijs het antwoord gegeven, deels in wat God *sprak*, deels in wat God *deed*. En het zijn de twee factoren van de *gemeene* gratie en van de *particuliere* genade die het verderf in zijn loop gestuit, en de wedergeboorte van mensch en schepping verzekerd hebben.

Het gif der zonde werd gestuit in 's menschen hart en in het hart van ons menschelijk geslacht. De oorspronkelijke gerechtigheid ging verloren, maar door de gemeene gratie bleven er vonkskens gloren, en werden kleine overblijfselkens van dat oorspronkelijk goed behouden. Evenzoo werd de doorwerking van het gif des verderfs gestuit in 's menschen *lichaam*. Hij sterft niet op den dag zelf van zijn zonde, maar ziet zich zijn leven gespaard, tot in een lengte zelfs van negen eeuwen. En wel komt over *de natuur* de vloek, maar toch ook die vloek werkt niet tot den einde toe door. Al gaat het Paradijs weg, en al komen er doornen en distelen op,

toch zal door den arbeid des menschen het brood uit den akker opkomen; en te midden van de grenzenlooze verwoesting blijft er toch een menschelijk leven op deze aarde mogelijk.

Dat zijn de drie machtige trekken van de gemeene gratie die doorbreken. Stuiting van de absolute zonde in het *menschenhart*. Stuiting van den volstrekten dood in het menschelijk *lichaam*. Stuiting van den algeheelen vloek over de *natuur*.

En waar nu aldus een terrein voor een menschelijk leven aan ons geslacht is aangeboden, en een rijke ontwikkeling van ons menschelijk geslacht mogelijk is geworden, treedt thans de particuliere genade in. Een genade van heel anderen aard en van heel ander bedoelen, die in het hart van Eva door wederbaring eeuwig leven indraagt, straks ook in Abel, waarschijnlijk ook in Adam. En dan wordt reeds in het Paradijs het groote Godsplan ontvouwd, om uit het vrouwezaad den held Gods te doen opkomen, dien Satan wel de verzenen, maar die den Satan den kop zal vermorzelen.

Eerst nu loopen die werkingen door *beide* genadebedeelingen onvermengd naast en dooreen met dit gevolg, dat het deel van ons geslacht, dat alleen naleeft uit de gemeene genade, steeds in zedelijke kracht achteruitgaat, en zijn kleine „overblijfselen" minderen ziet; terwijl afgescheiden van die verwilderde menigte, een kleine groep, dank zij de particuliere genade, aan de vreeze Gods zich vastklemt. In Genesis 6 zien we deze beide uiteengaan, nadat reeds in Kaïn en Abel, straks in Kaïn en Seth de tegenstelling openbaar was geworden. En sinds neemt de verwildering toe, en schijnt de schare die God vreest, al in te krimpen. In Gen. 9 is het hoogstens nog maar één klein gezin, dat aan God vasthoudt, en is al het overige menschdom prooi van zelfverwoesting geworden. Het zijn de ongemeene krachten der oorspronkelijke schepping die aan deze verwildering zulk een reusachtige afmeting gaven. Zoo laat God het openbaar worden, hoe het menschelijk geslacht, aan zichzelven overgelaten, zelfs in weerwil van gedeeltelijke genade, niet anders kon doen dan zichzelf zedelijk en lichamelijk vernielen; en ten leste is in de dagen van den Zondvloed de zedelijke zelfverwoesting reeds zoover voortgeschreden, dat er nog slechts één golfslag noodig is, om ook het laatste Godvreezende gezin te verzwelgen, en daarmeê alle toekomst voor deze wereld af te snijden.

Op dit punt nu grijpt Gods almachtige hand in, en wordt heel dat toenmalig geslacht aan den dood prijsgegeven. Het heeft zichzelf *buiten* de genade geplaatst. Het heeft steeds meer zijn satanischen aard geopenbaard. Al wat overblijft is, dat het verdelgd worde. Zoo komt dan de Zondvloed. En het einde van dit ontzaglijk oordeel en van deze geweldige catastrophe

is, dat er slechts één enkel gezin, van man en vrouw en drie kinderen, als drager van heel het menschelijk geslacht overblijft. Heel ons geslacht was van de aarde afgenomen. Al wat er van overbleef dreef in de arke op de wateren. En toen Noach uit de arke ging, gaf God *opnieuw* de aarde aan ons vernieuwd menschelijk geslacht, opdat het nu die wereld voor God bewerken en voor Hem herwinnen zou.

Van dit oogenblik af eerst neemt de gemeene gratie een vasten vorm aan. Met Noach sluit God *een verbond,* niet een zaligmakend genadeverbond, maar een gemeen genadeverbond. Doch ook zoo toch een verbond van genade, dat in Noach niet met de kerk, maar met het geheele menschelijk geslacht gesloten wordt. Dit toch staat vast, dat in den Zondvloed wel het toenmaals *levende* geslacht, maar niet *het* menschelijk geslacht onderging. In den nacht der duisternis verzonken wel duizenden en tienduizenden der menschen, maar *het* menschelijk geslacht is niet door God aan Satan prijsgegeven. Dat werd in de arke bewaard, en is uit de arke weer over de aarde uitgegaan. Immers, een ieder zal toestemmen, dat het menschelijk geslacht nu nog op aarde bestaat; en bestaat het nog, gelijk ieder toegeeft, dan volgt hieruit dat het in Noachs gezin moet gescholen hebben, dat het in en met Noach in de arke is geweest, en dat het in en met Noach uit de arke uitging. Alzoo is het gemeene genadeverbond, met den regenboog tot teeken van Gods trouwe, wel waarlijk met *heel ons menschelijk geslacht* gesloten, en omdat de natuur om ons heen den mensch moet dienen, en bij den mensch hoort, ook met de *natuur* zelve. Ook de dieren zijn deswege in dat genadeverbond, gelijk er uitdrukkelijk bijstaat, opgenomen. En dit gemeene genadeverbond houdt in, dat het bestand dezer wereld niet gelijk in het eerste op een vernielende catastrophe, gelijk van den Zondvloed, zal uitloopen, maar in den band van Gods scheppingsordinantiën rustig door zal gaan en voort zal blijven bestaan, tot aan de wederkomst des Heeren. De wateren zullen de aarde niet meer verdelgen, en zaaiing en oogst zullen niet meer ophouden.

Een korte wijle is het leven der particuliere genade dan weer één met dat der gemeene gratie. Immers in de arke was eenerzijds heel ons menschelijk geslacht, maar ook anderzijds de kerke met haar zaad. Doch lang duurt deze dooreenvlechting niet. In Cham ziet ge de scheiding reeds komen. Sem staat tegen Cham over, en Japheth staat tusschen beiden in. Vandaar dat nu het oogenblik gekomen is, om voor de werking der particuliere genade een afzonderlijk terrein af te zonderen, en dit geschiedt in Abrahams roeping en in de toezegging aan Abraham en zijn nakomelingen van het land Kanaän.

Sinds is er alzoo tweeërlei ontwikking. Eenerzijds de algemeene mensche-

lijke ontwikkeling van ons geslacht, die alleen door de gemeene gratie gedragen wordt, en die uitkomt in de historie der volkeren, in Babylon eerst, daarna in Egypte, straks in Griekenland en Rome. Een veelszins schitterende ontwikkeling, die achtereenvolgens de talenten die God in ons geslacht had gelegd, doet uitschitteren, het menschelijk leven verrijkt, het menschelijk bewustzijn verheldert, het menschelijk zelfbesef verhoogt, en de menschelijke macht, ons door God gegeven, op verbazingwekkende wijze in groote uitvindingen, in de stichting van rijken, in de voortbrengselen der kunst, in het nadenken der wetenschap, in fijnheid van vorm, en zooveel meer, doet uitkomen. En wel woelt de zonde onder dit alles voort, en ontwricht telkens wat sterk dacht te staan, maar als de ontwikkeling dan bij het éene volk in zonde doodloopt, verplaatst God het terrein naar een ander volk dat nog minder bedorven is, en aldus kan eeuw na eeuw deze grootsche ontwikkeling voortgaan.

Maar hiernevens loopt in Israël een geheel andere ontwikkeling. Niet alsof in Israël *geen* gemeene gratie werkte, maar omdat in Israël bij de gemeene gratie de particuliere genade bijkwam. Beide huwen in Israël. De gemeene gratie is het grondvlak waarop het gebouw der particuliere genade wordt opgetrokken, en het is de particuliere genade, die enkele stukken der gemeene gratie bij Israël behoedt voor afslijting. Zoo gaat het van Mozes tot Christus. En nu eindelijk heeft Israël zijn vrucht voldragen. De Heiland der wereld is geboren. Maar reeds eer hij geboren werd had de afzondering van Israël een einde genomen. De macht der volken had het heilig erf ingenomen. Rome heerschte te Jeruzalem, en het is in naam van Rome's keizer dat het recht te Jeruzalem ook over Messias zal gesproken worden. Zoo gaat hij onder. Maar ook hij staat op uit de dooden en die opstanding is het doorbreken van de banden, het vrijmaken van zijn volk, het openen van de sluizen die den stroom van Israëls volksleven van dien der volken scheidden; en na zijn hemelvaart stroomen alras de wateren der particuliere genade naar alle zijden over de velden van het menschelijk leven uit.

En wat geschiedt nu?

Wordt nu de stroom van het menschelijk leven, dat welde uit de gemeene gratie, eenvoudig teruggedrongen, en *vervangen* door den stroom der particuliere genade? Ge weet beter; niet de éene stroom verdrong den ander, maar beide vloeien inéén, en in de Christelijke kerk valt dankbaar beide te eeren, én de vrucht van de particuliere genade, én de vrucht der gemeene gratie. De afscheiding heeft uit, en het is in de Christelijke kerk (nu niet als instituut, maar als organisme genomen) dat het menschelijk leven een nieuwe toekomst tegengaat. De volken, die

Joodsch of Heidensch blijven, of straks Mahomedaansch worden, mogen tijdelijk invloed oefenen, maar verliezen straks schier alle beteekenis, en ten leste zijn het alleen de Christennatiën, die de eigenlijke ontwikkeling van ons menschelijk geslacht in zich dragen. Zij beheerschen de wereld. Harer is de macht over die wereld. Zij staan bij God voor die wereld verantwoordelijk. Vandaar dat nu in den boezem der Christennatiën het rijkst gezien wordt, wat nog ooit te bespieden viel, t. w.: Een rijke ontwikkeling van zielsleven uit de *wedergeboorte* saâmgaande met een rijke ontwikkeling uit het leven der *gemeene* gratie. De hoogste ontwikkeling op het gebied van handel en bedrijf, van wetenschap en kunst, dooreengevlochten met de rijkste betooning van de kracht der genade uit het eeuwig Koninkrijk. Het leven der gemeene gratie is nooit tot zoo rijke ontplooiing gekomen als juist onder de Christenvolken.

Maar ook heeft het onwedergeboren leven in den schoot dier Christennatiën zich aan die rijke ontwikkeling van het leven der gemeene gratie vastgeklemd, om ze te misbruiken als een macht der ongerechtigheid, en *tegen* God. Dat is geschied op de beurs, geschied in het schandhuis, geschied in de wetenschap, geschied in de kunst, geschied in den gewonen omgang des gezelligen levens, geschied tot in Christus' kerk, door ketterij en afval.

Hierin nu werkt het mysterie der ongerechtigheid.

Hoemeer de afval toeneemt, hoe meer dit mysterie kracht gaat oefenen. Allengs organiseert het zich. Poogt meester van het menschelijk leven te worden. Dat leven te overheerschen. En het weer te ontkerstenen. In 1789 heeft dit pogen zich principiëel en publiekelijk geopenbaard. En sinds is het voort en voortgegaan, om de Kerk terug te dringen, de Schrift uiteen te rafelen, het uitzicht in de eeuwigheid te verdonkeren, van den geest naar het vleesch te lokken, en in plaats van den Christus Gods, voor wien alle knie zich moet buigen, alle knie te doen buigen voor de verheerlijking van den mensch als *mensch*.

Of nu deze tegen-Christelijke ontwikkeling der gemeene gratie nogmaals voor een tijd gestuit zal worden, is niet te zeggen. Maar, ook al werd ze nog voor zeker tijdperk gestuit, Gods Woord zegt ons, dat ze eenmaal stelliglijk ten einde toe zal doorgaan, en alsdan moet uitloopen op een algeheele onderdrukking van het volk des Heeren, en op de concentratie van alle macht op aarde in de hand van een schrikkelijk mensch, den mensch der zonde, den zoon des verderfs. Dien jammerlijken mensch zal God dan verdoen door den Geest zijns monds. De Christus zal op de wolken verschijnen. Het oordeel zal ingaan. Niet door water zal de aarde verzwolgen worden, maar door vuur zal heel deze aarde versmelten. En

alsdan zal uit dien wereldbrand heerlijk die nieuwe aarde opdagen, die onder den nieuwen hemel tot Gods eer zal bloeien, en waarop al Gods gezaligden in hun verheerlijkt lichaam eindeloos met Christus triomfeeren zullen.

En dan zal de uitkomst zijn, niet dat wat daarachter ligt eenvoudig onderging en verging, maar dat in dat nieuw Jeruzalem de eere en de heerlijkheid der volkeren zal worden ingedragen, en dat de vrucht der gemeene gratie, zoo in ons geslacht, als in de enkele verkorenen, zal nawerken in Gods heerlijk Koninkrijk. Beide, de particuliere genade en de gemeene gratie, zullen dan haar loop voleind hebben. Als genadebedeeling ter behoudenis en ter redding, zullen ze, als al wat te redden is, gered zal zijn, vanzelf een einde nemen. Gods oorspronkelijke schepping zal in haar reinheid en volkomenheid weer opdagen uit de nevelen, die zonde, dood en vloek er voor hadden doen opgaan. Ja, wat in de oorspronkelijke schepping nog slechts *in kiem* school, zal dan tot volle heerlijkheid ontplooid zijn. Geen nieuwe afval zal dan denkbaar wezen. Satan zal voor eeuwig zijn teruggeworpen. Al zijn woeling zal te niet zijn gedaan. En in de eeuwige toekomst die daagt, zal God alleen groot zijn, Hij die deze wereld uitdacht in zijn eeuwige wijsheid, die ze schiep door zijn almachtigheid, en die, toen die wereld aan Hem ontzonk, en Hem betwist werd, ze door zijn veelvuldige wijsheid voor wankelen behoedde, en *herschiep* na ze eens geschapen te hebben, om ze alsdan eeuwiglijk te stellen tot het schouwtooneel van zijn genade en zijn glorie.

INHOUD.